Pe copertă: Salvador Dali, *Marele paranoic,* 1936
Muzeul Boymans-Van Beuningen, Rotterdam

Această carte a apărut cu sprijinul
Fundaţiei *SOROS*

ISBN: 973-9148-78-6

PR1NTED IN ROMÂNIA

SHERMAN DAVID SPECTOR

România

Şi

Conferinţa de Pace de la Paris

Diplomaţia lui Ion I.C. Brătianu

Traducere de Sorin PÂRVU

INSTITUTUL EUROPEAN
1995

NOTA EDITURII

Tema acestei cărţi are în istoriografia occidentală o bibliografie bogată, la care cititorul român a avut acces parţial sau deloc.

Nu mai trebuie explicat de ce contribuţiile străine nu au intrat în atenţia editurilor noastre înainte de 1989. Este adevărat, punctele lor de vedere sînt adesea discutabile, dar cu atît mai mult trebuie cunoscute şi la noi. Mai întîi, nu pot fi neglijate eforturile celor care s-au aplecat cu onestitate asupra unui important capitol din istoria României. în al doilea rînd, tocmai aceste cercetări ar putea să explice poziţia statelor occidentale în momente şi împrejurări capitale pentru statul român.

Cartea lui Sherman David Spector este, în acest sens, mai mult decît utilă.

PREFAŢĂ LA EDIŢIA DIN 1962

Harold Nicolson afirma, acum 28 de ani, că „rămîne de scris" o istorie a Conferinţei de Pace de la Paris. El a prevăzut că vor trece mulţi ani pînă ce documentele complete vor fi cunoscute şi că „această probă documentară (să spunem anul 1953) va fi bogată şi autentică"[1]. Dar optimismul lui Nicolson nu a fost împărtăşit de Henry Wickham Steed, care intuia că „nu va putea fi scrisă o istorie completă a Conferinţei de Pace" şi, chiar dacă se vor publica toate documentele şi memoriile, şi se vor pune cap la cap toate, „vor rămîne goluri pe care nimeni nu va putea să le umple vreodată"[2].

Am ajuns la concluzia pă Steed, şi nu Nicolson, a făcut o prognoză corectă. In paginile următoare, care descriu negocierile dintre România şi Puterile Aliate, sărăcia documentelor din arhivele româneşti, raritatea surselor franceze şi italiene, precum şi numărul restrîns de materiale americane şi engleze, au îngustat sensibil sfera şi detaliile analizei. Cititorul va înţelege, dar, că am omis puncte importante. Nu a intrat în preocupările mele alcătuirea unei analize exhaustive a creării „României Mari", ci, mai curînd - după o trecere în revistă a evenimentelor primului război mondial - am căutat să selectez acele evenimente care, fie că au afectat, fie că au fost afectate de politica României.

Am încercat să întreprind o expunere imparţială, fără a oferi o anume teză sau morală. Deşi titlul volumului priveşte evenimentele din 1919, este important să ne întoarcem la originea acţiunilor României, înainte de intrarea ei în război, în 1916. Am adoptat acesta strategie pentru a putea realiza o descriere lucidă a diplomaţiei sale de război; m-am limitat, de altminteri, la acele chestiuni care au devenit puncte de referinţă la Conferinţa de Pace.

In pregătirea materialului pentru acest volum am primit ajutor de la multe persoane şi instituţii. Doresc să fac publică amabilitatea

1. Harold Nicolson, *Peacemaking,* 1919, p. 30.
2. Henry Wickham Steed, *Through Thirty Years, 1892-1922: A Personal Narrative,* II, p. 259.

întregului personal de *laNew York Public Library* şi în special ajutorul pe care mi 1-a oferit Oficiul de Relaţii Publice al acestei biblioteci; angajînd-o pe soţia mea, el mi-a luat de pe umeri povara de a munci, în vreun fel, pentru a mă întreţine vreme de doi ani, cît timp am făcut cercetări. Mulţumesc *Institutului Universitar Român CarolI* din Paris, ai cărui directori m-au sprijinit prin corespondenţă, compensînd astfel întîrzierea cu care Guvernul Român a răspuns solicitărilor mele. Personalul *Fondului EdwardM. House* de la Universitatea Yale a fost deosebit de amabil. Bursa de cercetare oferită de *Universitatea de Stat din New York* mi-a permis să obţin materiale din străinătate.

Sînt îndatorat multor persoane particulare, care mi-au răspuns cu solicitudine: *Dl. Vintilă Brătianu Jr., Dr. Philip Marşhali Brown,* răposatul *Charles Upson Clark, Dr. Alexandru Cretzianu,* răposatul *Leon Feraru,* onorabilul *Joseph C. Grew, Dr. John N. Hazzard, Dr. David Mitrany,* onorabilul *Nicholas Roosevelt, Dr. Charles Seytnour, Dl. Viorel V. Tilea şi Dl. Constantin Vişoianu.*

Mă simt îndatorat lui *Frances siRobert Whitman*pentru sfaturile şi ajutorul lor constant, d-lui *Dr. Jacob Hoptner* pentru că mi-a recomandat această temă, lui *Earl Aronson* pentru sugestii editoriale, d-lui *Dr. HenryL. Roberts,* Director al Institutului Rus al Universităţii Columbia, care, în calitatea sa de îndrumător al tezei mele de doctorat, a împărtăşit cu mine toate bucuriile şi necazurile unei munci adesea anevoiase. *Dr. Alexander Dallin* a citit întregul manuscris şi mi-a oferit numeroase idei valoroase. Exprim, de asemenea, calde mulţumiri d-lui *Dr. Lewis A. Froman,* Preşedintele *Colegiului Russell Sage,* al cărui suport financiar a făcut de altfel posibilă publicarea volumului.

Plăcerea pe care mi-o prilejuieşte prefaţa stă în ocazia de a face publică, oricît ar fi de nelalocul său acest gest, gratitudinea mea afectuoasă pentru sofia mea, *Beryl,* căreia i se dedică această lucrare, în semn de recunoştinţă pentru că a acceptat să treacă, cu mine, prin toate chinurile cercetărilor şi ale scrisului, pentru că mi-a dăruit nenumărate sugestii înţelepte; fără sprijinul ei preţios, studiul acesta n-ar fi fost niciodată dus /a bun siîrşit.

Sherman David Spectof
Troy, New York
martie, 1962

PREFAŢĂ LA EDIŢIA DIN 1995

într-o carte publicată recent, *The First World War,* pe care harnicul cercetător britanic Martin Gilbert o sub-intitulează *The Complete History,* România nu-i citată niciunde, nici în cuprins, nici la / indice. Să fie aceasta „groapa de gunoi" a istoriei în care, printre ' altele, se va fi aruncat şi rolul principal pe care 1-a jucat România în piesa pusă în scenă la început de secol?

Acum patruzeci de ani m-am angajat în cercetări cu gîndul de a descifra rolul României în Primul Război Mondial şi în negocierile ulterioare de pace; l-am adus atunci în avanscenă pe Ionel Brătianu (1864-1927), şeful Partidului Naţional Liberal şi personalitate dominantă în politica românească din primele decenii ale acestui secol. Influenţa familiei Brătianu în afacerile interne şi externe ale ţării a început odată cu intervenţia tatălui său, Ion, în Revoluţia din 1848, în Unirea celor două Principate danubiene, în instalarea Monarhiei Hohenzollern-Sigmaringen după detronarea lui Alexandru Ioan Cuza, în edificarea statutului de mică putere est-europeană -pentru România. Cel mai în vîrstă dintre cei trei fii ai săi, ei toţi preluînd acest rol de prim plan în viaţa politică, avea să dubleze suprafaţa şi populaţia ţării pe care a creat-o nimeni altul decît tatăl său. De fapt, mai tînărul Ionel a marcat profund viaţa politică a patriei pînă în chiar anul dispariţiei sale. Poate că nici o altă familie neîncoronată din Europa n-a exercitat vreodată un asemenea impact asupra destinului naţiei precum aceşti Brătieni, pînă ce Constantin (Dinu) a fost judecat şi condamnat de regimul comunist în 1947... la un secol după ce părintele său aprinsese făclia sentimentului naţional în România şi după ce fratele său militase cu atîta vehemenţă, în 1918-1919, împotriva ofensivei bolşevismului în Europa Centrală şi de Est.

Studiul meu din 1962 se ocupă, în principal, de politica diplomatică a României pe parcursul Primului Război Mondial şi al Conferinţei de Pace de Ia Paris; am trudit pe el cîţiva ani buni, la început în timpul cursurilor post-universitare de la Columbia University din New York, sub îndrumarea unui confrate la fel de împătimit de istoria României, Henry L. Roberts (1916-1972); volu-

. *t*

iul de-acum clasic al acestui mare savant, *România: Politics of an grarian State* (1951) m-a ispitit să-1 aleg şi în calitate de conducător tezei mele de doctorat. Am trăit apoi momente de mereu revenită ustrare, căci cercetările mele din anii '50 s-au lovit de tăcerea imunităţii de istorici şi specialişti din Bucureşti. Pînă în 1962, cînd, i fine, m-am decis să dau publicităţii modestele rezultate ale itimilor mele, n-aveam să primesc, de altfel, nici un semn din ucureşti. Ele au venit mai în urmă, şi nu au fost laudative, pentru că naginea pe care i-o desenasem lui Brătianu nu coincidea de fel cu nia atunci oficială. Vreau să sper că atmosfera e acum alta şi că toricii români de astăzi sînt dispuşi să-i acorde lui Brătianu cunoaşterea pe care eu unul cred că o merită cu prisosinţă. Cu udii de inginerie la Ecole polytechnique din Paris, Brătianu şi-a iumat rolul de arhitect al României Mari; un asemenea obiectiv, mtinui să cred, n-ar fi fost realizat fără politica lui atît de abilă. Aş ■ea să sper, în acest context, că se vor bucura de un omagiu similar contemporanii săi din celelalte ţări ale fostului lagăr socialist, cum ■ fi, între atîţia alţii, Benes în Cehoslovacia, Dmovski şi Paderewski Polonia, Pasic şi Trumbic în Iugoslavia, toţi aceştia nerecunoscuţi im se cuvine de istoricii aliniaţi la ideologia vremii.

Versiunea românească a cărţii apare la peste trei decenii ; la ediţia originală. îi rămîn profund îndatorat traducătorului, *wfesorul Constantin Sorin Pîrvu* de la Universitatea Alexandru ian Cuza din laşi; cu profundă recunoştinţă îmi îndrept gîndurile spre prietenul meu drag, de peste treizeci de ani, *Profesorul Ioan urel Preda,* de la Universitatea din Bucureşti. Ţin de asemenea i-i mulţumesc din inimă *Profesorului Kurt Treptow* de la Univer-ty of Illinois şi Centrul pentru studii româneşti din Iaşi - prin ortul său atît de generos, Fundaţia culturală română a publicat :ja o nouă ediţie a *României la Conferinţa de Pace...*

N-am adus modificări aici la cartea din 1962 şi am procedat itfel din cel puţin un motiv. Cititorii săi din România de astăzi ar fi >ate interesaţi să vadă la ce concluzii putea ajunge un tînăr american îpă cercetări întreprinse departe de timpul şi locul în care s-au ;sfâşurat evenimentele împricinate. Dacă tabloul ar fi căpătat atunci

o altă configuraţie sau el s-ar înfăţişa altfel acum - de-ar fi să se întreprindă noi cercetări şi astfel să se atingă noi concluzii - rămîne de domeniul istoriei ori al speculaţiei. L-aş ruga, aşadar, pe cinstitul cititor să nu uite că această carte din 1962 e scrisă din perspectivă „burgheză", non-marxistă, de un tînăr absolvent american care îşi făcea doctoratul pe această temă la Columbia University din New York, S.U.A.

Sherman David Spector
Orange, Connecticut, S.U.A.
martie, 1995

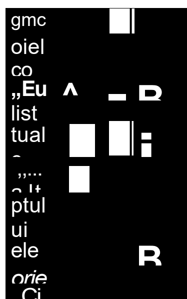
D

Util
ii

su
m
ed
en
ie'

J j

de memorii şi relatări secundare pun într-o altfel de lumină materialele de arhivă[3].

In 1914, România, ca şi Italia, era membră a grupării Triplei Alianţe. Relaţiile acestor aşa-numiţi „fraţi-latini" cu partenerii lor germani (Germania şi Austro-Ungaria) au fost similare. Italia s-a alăturat Alianţei în 1882, România în 1883. Prima a fost împinsă de invidie şi de faptul că suspecta cuceririle coloniale franceze din Africa de Nord. Ea spera că o alianţă cu Austro-Ungaria va potoli sau va evita chestiunea arzătoare a „Italiei iredentiste". România s-a alăturat din motive similare, Sperînd să-şi asigure protecţia în faţa pericolului rusesc şi dorind să-şi îmbunătăţească relaţiile cu Austro-Ungaria, ea credea că alinierea la puterile germane va atenua oprimarea românilor care trăiau sub regim maghiar şi îi va oferi garanţii împotriva ofensivei ruseşti.

Nu multă lume din Regatul României putea să ignore faptul că aproape jumătate din conaţionali trăiau dincolo de frontiere, sub guvern străin: aproximativ un milion în Basarabia, sub ruşi; 250.000 în Bucovina, sub austrieci; 2.500.000 în Transilvania, Crişana, Banatul Timişoarei, sub maghiari; şi mai mult de jumătate de milion împrăştiaţi în Bulgaria, Macedonia, Serbia şi Ucraina. Cei mai mulţi dintre ei se aflau aproape de frontierele României, iar România era prea slabă să-i elibereze prin forţă. In Transilvania existau puţine şanse ca iredentismul să devină o rebeliune deschisă împotriva Ungariei. în faţa acestei situaţii, România a urmat singura cale posibilă, de a aştepta o ocazie favorabilă să-şi încorporeze conaţionalii în Regat.

Deosebirea dintre Italia şi România, în cadrul grupării Triplei Alianţe, constă în faptul că, în timp ce prima era un aliat pe faţă, cea din urmă a rămas un partener secret. Numai un grup mic de miniştri din Bucureşti avea cunoştinţă de alianţa din 1883, care era considerată un tratat dinastic între regele Carol, monarh din familia Hohenzollern-Sigmaringen, şi conducătorii statului german. Totuşi, cu mult înainte de 1914, Italia a început să se detaşeze de Alianţă, România rămînînd însă aparent fidelă pînă la începutul războiului.

Asasinarea arhiducelui Francisc Ferdinand, în iunie 1914, apus problema îndeplinirii clauzelor stipulate de Tripla Alianţă. Cînd Austro-Ungaria a hotărît că Serbia trebuie să fie pedepsită, România şi

Italia s-au alarmat şi au reevaluat condiţiile alianţei. Care a fost poziţia exactă a României în acest tratat semnat Ia 30 octombrie 1883 şi reînnoit în 1888, 1892, 1896, 1902 şi 1913? Tratatul care n-a fost niciodată supus pentru ratificare Parlamentului român, aşa cum cere legea, era conservator şi defensiv în esenţă. România se declara de acord să nu încheie nici un angajament împotriva forţelor semnatare. Dacă România, fără provocare din partea ei, avea să fie atacată, Germania, Austro-Ungaria şi Italia trebuiau să-i vină în ajutor. Dacă aceste puteri erau atacate în aceleaşi condiţii, Austro-Ungaria îşi rezerva paranteza că „într-o parte a teritoriilor sale învecinate cu România" s-ar pune *casus foederis* pentru ea. Astfel, România primea garanţii contra unei eventuale agresiuni din partea Rusiei, Bulgariei, Turciei şi Serbiei. Austro-Ungaria era asigurată de asistenţa României dacă Rusia îi ataca graniţele estice sau dacă Serbia îi ataca frontierele sudice. României i-a fost promisă o pondere egală în negocierile de pace. Tratatul nu-i acorda un privilegiu special, ceea ce Italia reuşise să obţină. Germania şi Austro-Ungaria au fost solicitate să organizeze imediat o consfătuire comună cu Italia, dar nu cu România, asupra unui *casus foederis.* Italia a beneficiat deci de o portiţă de scăpare, ceea ce a lipsit României[4].

Intrucît Austro-Ungaria şi Germania nu au fost atacate în 1914, nu s-a pus problema unui *casus foederis.* Austro-Ungaria n-a putut să reclame decît că securitatea îi era ameninţată de intrigi ale sîrbilor. Italia s-a folosit de această conjunctură şi a început „consultări detaliate". României nu i s-a acordat un tratament atît de cordial, dar refuzul ei ulterior de a interveni de partea Aliaţilor n-a pornit din considerentul că ar fi fost nedreptăţită. Hotărîrea de a păstra o neutralitate vigilentă a fost rezultatul politicii preconizate de Ion I. C. Brătianu.

Ion I. C. Brătianu

Orice analiză a politicii României în timpul şi după războiul mondial trebuie să aibă în vedere personalitatea şi caracterul premierului său Brătianu. Cele mai multe relatări referitoare la această politică formulează generalităţi, precum interesul sau dezinteresul României faţă de conaţionalii săi din afara Regatului pe care fa-

ra-mamă a vrut sau n-a vrut să-i elibereze sau dorinţa de cîştig economic a Partidului Naţional Liberal, zice-se lipsit de scrupule, sau expresii înflorite cum ar fi „iredentism, naţionalism, egoism sacru şi instinct naţional". Dar Brătianu n-a luat în seamă asemenea nerozii cînd a întaptuit unirea tuturor românilor din Europa est-centrală.

„Dificil", „rigid" şi „calculat" sînt cuvintele cu care este caracterizat acest conducător. Diplomaţii străini l-au numit „Sfinxul", alţii l-au botezat *la belle odalisque**. Cineva îi descria chipul cu trăsături ovale, seducătoare, amintind de marii seniori din Franţa renascentistă; „avea ochii unei gazele şi bărbia unui tigru"[6], cum îl vede o femeie fascinată de el. Ochii căprui, magnifici, străluceau ca două torţe, iar capul leonin, cu frunte clasică, cu păr blond ondulat şi argintat sugera o energie de neîmblînzit[7]. Unii credeau că fizionomia sa nu ascundea decît o indolenţă orientală şi îl asemănau cu lama tibetană. Alţii credeau că faţa măslinie şi bărbia lungă, ascuţită, sugerau un Hristos bizantin, în capot şi ghetre. Un martor spune că era un povestitor remarcabil, agil şi cu gesturi largi. înfăţişarea meditativă şi cîteodată nonşalantă inspira respect[8].

Regina Măria îl considera ironic dar simpatic, atent la capcane, chiar suspicios şi neaeordînd mare însemnătate felului de a se îmbrăca, îi plăcea compania lui şi îl găsea spiritual. Totuşi, ea nu se lăsase înşelată de aparenţe: şi-a dat seama că neglijenţa aceasta căutată este de fapt faţada unei personalităţi inflexibile, ceea ce nu o împiedica să-şi manifeste admiraţia în public, cu fiecare prilej. Soţul ei, de asemenea, îl plăcea, dar afecţiunea lui era umbrită de o uşoară precauţie, de parcă Ferdinand ar fi suspectat mereu acţiunile Primului său Ministru. Brătianu cucerea femeile într-o manieră oarecum orientală, dar era atent să nu fie niciodată înşelat. în *Memoriile* sale, Regina Măria îşi aminteşte de o seară cu lună pe care au petrecut-o împreună într-o mănăstire, cînd el i-a spus că este întotdeauna sentimental în asemenea nopţi, chiar şi într-un lăcaş sfînt[9].

Brătianu s-a născut la Florica, proprietatea lui strămoşească, în 1864, într-un moment crucial din viaţa la fel de ilustrului său tată. Tocmai se desfăşura conspiraţia împotriva lui Cuza, iar Brătianu-tatăl era pe punctul de a înregistra un mare triumf. Ion C. Brătianu (1821-1891), întemeietorul blazonului familiei, este considerat arhi-

tectu[1] României moderne. A avut un rol proeminent în mişcarea care a forţat abdicarea prinţului Bibescu în 1848 şi a încurajat alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca prinţ al Principatelor Dunărene Unite, în 1859 A lbst fondatorul Partidului Naţional Liberal. Un spirit radical în tinereţe, Brătianu-tatăl şi-a preschimbat extremismul în naţionalism, jucînd un rol important în detronarea lui Cuza şi instalarea dinastiei Hohenzollern-Sigmaringen în 1866, precum şi în campania purtată pentru eliberarea de sub turci, în 1877; a acţionat apoi consecvent pentru centralizarea puterii guvernamentale şi dezvoltarea economiei rudimentare a României. Fiind împotriva penetraţiei capitalului străin, a pus bazele unei clase de mijloc autohtone.

Primul născut a fost numit Ionel, diminutivul de la Ion, sufixul „el" însemnînd „fiul". Unul dintre cei opt copii ai familiei Brătianu, Ionel, a fost singurul care a moştenit trăsăturile fizice şi mentale ale tatălui. Barba ascuţită, sprîncenele negre şi statura impozantă erau aidoma la ambii. Următorii doi bărbaţi, care au făcut şi ei carieră, Vintilă şi Constantin, n-au fost totuşi clădiţi din acelaşi aluat[10]. Ionel, care a fost Prim Ministru de unsprezece ori, din 1909 pînă în 1927, a continuat politica tatălui său, cu mai puţină imaginaţie, dar cu mai multă forţă.

Tînărul Brătianu a urmat şcoala pregătitoare de la Colegiul Sfîntul Sava din Bucureşti, înainte de a studia, vreme de doi ani, la Şcoala Politehnică din Paris. Apoi a frecventat Institutul de Drumuri şi Poduri, timp de trei ani, şi a primit diploma de inginer civil. Reîntors acasă, a intrat în serviciu ca inginer de stat şi a participat la construirea podului de cale ferată de la Cernavodă. N-a rămas aici multă vreme, căci a intrat în politică şi a fost ales în Camera Deputaţilor, în 1895. Dimitrie Sturdza, care a urmat lui Brătianu-tatăl ca şef al Liberalilor Naţionali, 1-a numit pe Ionel, în 1896, Ministru al Lucrărilor Publice, funcţie pe care tînărul a deţinut-o pînă cînd Sturdza s-a retras din politică, trei ani mai tîrziu. Viaţa politică, întreruptă acum, a reînceput m 1901, cînd Sturdza, rechemat în funcţie, 1-a numit ministru de Externe, portofoliu pe care l-a deţinut din ianuarie 1902 pînă în decembrie 1904".

Brătianu a fost căsătorit de două ori. Prima soţie, Măria Moruzi, '-a născut singurul fiu, Gheorghe, care a jucat un rol important în

politica anilor '30 şi şi-a cîştigat o reputaţie considerabilă ca istoric. A doua soţie, Eliza Ştirbey, fusese măritată cu Alexandru Marghiloman, rivalul său politic, şef al Partidului Conservator. Strămoşii ei, nobili, au mărit prestigiul celui de-al doilea soţ, cu toate că era şi nepoata prinţului Bibescu, pe care tatăl lui Ionel îl detronase. Această căsnicie cu o descendentă a unei străvechi familii de boieri nu i-ar fi plăcut lui Brătianu-tatăl, a cărui politică era îndreptată spre subminarea puterii marilor proprietari de pămînt. Iar Ionel a devenit el însuşi mare proprietar de pămînt, soţul unei prinţese şi cumnatul unui prinţ de seamă, Barbu Ştirbey[12].

Ionel şi-a reluat funcţia în 1907, cînd Sturdza 1-a numit Ministru de Interne. Rolul lui în înăbuşirea răscoalei ţărăneşti din acel an rămîne discutabil. Admiratorii îl creditează cu potolirea ţăranilor şi cu faptul că a luat măsuri inteligente, cu un efect binefăcător. Ilustrul istoric Robert W. Seton Watson 1-a acuzat că a manifestat cruzime faţă de răsculaţi[13]. Oricare ar fi fost însă natura rolului său, incidentul nu 1-a împiedicat pe Brătianu să-i succeadă lui Sturdza, acum în vîrstă, la funcţia de Prim Ministru, în 1909. Nu numai că a devenit conducătorul maşinăriei politice a tatălui său, ci, în ianuarie acelaşi an şi-a asumat funcţiile de Premier şi Ministru de Externe, pe care le-a păstrat pînă la sfîrşitul anului 1912.

Brătianu a început astfel o carieră politică ce avea să-i construiască o personalitate distinctă. Nu s-a lăsat cuprins de formule idealiste cînd a fost să ducă înainte moştenirea primită de la tatăl său. Dacă o metodă se dovedea ineficace, trecea pe nesimţite la alta. A ţinut frîiele puterii de unul singur; nu se sprijinea pe subordonaţi, pe care îi considera slabi şi inferiori. Combinînd trăsăturile unui om de afaceri cu mintea ageră şi viclenia inventivă a unui ţăran a reuşit să-şi mărească averea imensă moştenită, ajungînd chiar să controleze resursele minerale ale României şi, prin aceasta, întreaga economie. Cînd se vorbeşte de politicienii români, familia Brătianu apare invariabil ca adevăratul conducător al ţării. Partidul Liberal era sinonim cu familia Brătianu. Şovinismul nemăsurat, politica centralizării excesive, deprecierea financiară, mituirea şi corupţia care au cuprins întreaga politică - toate înfloreau sub ochii binevoitori ai lui Ionel Brătianu, care le tolera pe toate.

Deşi era rareori influenţat de opinia altora, Brătianu căuta mereu să-şi justifice hotărîrile faţă de cei din jurul lui, ori faţă de lume. în timp ce tatăl său depindea puternic de regele Carol şi de alţi colaboratori apropiaţi, acţiunile lui Ionel erau numai ale lui, astfel că el singur trebuie să suporte blamul pentru greşeli şi lauda **pentru** succes[14].

Decizia de a se abţine

Bismarck prezisese cîndva că loialitatea României faţă de Tripla Alianţă nu va depăşi durata vieţii Regelui Carol[15]; acest monarh, născut în 1839 şi domnind de la 1866, a încercat totuşi să împiedice concretizarea profeţiei în timpul ultimelor luni de viaţă, către JO octombrie 1914. El şi cei care sprijineau încă orientarea pro-germană a României s-au pomenit atunci în mijlocul unei adevărate revoluţii diplomatice şi politice. Puterile Antantei exercitau o influenţă puternică asupra României în primăvara anului 1914[16]. Tratatul din 1883 fusese subminat de sprijinul pe care Austria îl acordase Bulgariei în cursul recentului război balcanic. Jocul diplomaţiei ruseşti în tot răstimpul acestor războaie şi mai ales consimţămîntul Rusiei la intervenţia română plasează punctul de vedere al Bucureştilor în cu totul alte coordonate.

Guvernul rus, în încercarea de a-i face pe români să uite abuzurile trecute, a organizat, în iunie 1914, vizita la Constanţa a ţarului Nicolae şi a familiei sale. In prealabil, Ministrul de Externe rus, Sazonov, a întreţinut discuţii cu Brătianu, care îşi reluase portofoliul la 16 ianuarie 1914, după absenţa sa din viaţa politică pe toată durata războiului balcanic. Intîlnirea a marcat începutul unei apropieri ruso-române fără precedent[17].

Germania şi Austro-Ungaria au înţeles curînd că nu se pot bizui pe România în caz de război. Carol i-a înştiinţat pe trimişii germani că nu mai poate influenţa opinia publică împotriva Antantei în urma succeselor înregistrate de propaganda Aliaţilor. El s-a referit la Brătianu şi Liberali cu termenul de „antantofili" şi i-a acuzat că subminează enorm poziţia României în Tripla Alianţă[18].

Cînd Czernin 1-a informat pe Carol, la 24 iulie, că s-a prezentat Serbiei un ultimatum, Regele a răspuns că România va menţine o

strictă neutralitate în caz de război. Brătianu, după ce a examinat faimosul ultimatum, 1-a prevenit pe Czernin de dorinţa de război a Austriei. El a declarat că România nu va tolera niciodată o dislocaţie a balanţei puterilor din Balcani, pentru realizarea căreia făcuse atît de mult. A insistat ca ţara sa să rămînă prima putere din zonă. Czernin a hotărît ca România să nu participe la războiul împotriva Serbiei şi să rămînă neutră, aşteptînd rezultatele luptei[19]. Trebuie să menţionăm în acest context că după războaiele balcanice România nu a năzuit la pămîntul statelor vecine şi nu a existat nici o mişcare iredentistă serioasă, care să fi avut intenţia de a smulge regiunile locuite de românii din Austro-Ungaria.

Regele Carol 1-a rugat pe Brătianu să rămînă în relaţii de prietenie cu Viena şi Berlin, iar Primul Ministru a promis să se conformeze, dacă ungurii îmbunătăţesc tratamentul românilor de pe teritoriul lor. Intervenind pe lîngă Puterile Centrale cu cerinţa ca ele să recompenseze serviciile României oferindu-i Basarabia (dezlipită, după toate probabilităţile, dintr-o Rusie învinsă) şi obligînd Ungaria să acorde anumite drepturi politice şi culturale supuşilor români, Brătianu a început negocieri, care aveau să dureze doi ani, pentru a obţine răsplata cea mai mare cu sacrificiul cel mai mic posibil pentru România[20].

Cînd Viena şi Berlinul nu i-au putut sili pe maghiarii inflexibili să le respecte dorinţele, Brătianu s-a îndreptat spre Sazonov, cu care a legat prietenie în timpul călătoriei lor comune prin Transilvania, în iunie 1912[21]. Sazonov era convins că Brătianu conduce politica externă a României de unul singur, lăsînd să se creadă că va intra în război de partea celor care îi oferă cele mai multe avantaje. Rusul a intrat în joc şi, în timpul crizei asupra ultimatumului pe care Viena 1-a remis Serbiei, a depus eforturi deosebite pentru a preîntîmpina adeziunea României la Puterile Centrale. La 29 iunie, el I-a informat pe Brătianu că România va fi răsplătită cum se cuvine dacă se alătură Aliaţilor; a doua zi a oferit Transilvania, fără să consulte în prealabil Anglia sau Franţa. De asemenea, fără să aştepte răspunsul lui Brătianu, grăbitul Sazonov şi-a instruit trimisul său din Bucureşti, la 31 iunie, să-1 determine pe Premier să se pronunţe asupra neamestecului într-o tabără sau alta. A fost o greşeală irevocabilă, care va servi ca precedent pentru negocieri ulterioare[22]. Cînd trimisul rus, Stanislas Poklevski-Koziell, i-a comunicat lui

Brătianu că poziţia lui va fi sprijinită de Rusia în schimbul unei atitudini prietenoase, Primul Ministru s-a interesat dacă Rusia va proteja neutralitatea României, ca semn al prieteniei sale. Poklevski a interpretat exact în acest sens indicaţiile lui Sazonov din 31 iulie, şi a răspuns afirmativ. El a abandonat astfel punctul cel mai important al înţelegerii, fără să cîştige ceva în schimb" . Premierul român realizase o strălucită victorie diplomatică, prin care şi-a putut susţine neutralitatea şi, în acelaşi timp, şi-a asigurat integritatea teritorială, tară sacrificii deosebite: Germania oferise Basarabia[24], Austro-Ungaria s-a declarat neutră, iar Rusia a fost mărinimoasă. Avea tot dreptul să considere că Transilvania i-a fost promisă, fără a i se condiţiona aceasta de o eventuală intervenţie militară. Franţa a anunţat la 1 august că susţine promisiunea teritorială a Iui Sazonov[25], ceea ce 1-a determinat pe Brătianu să declare că poziţia ţării sale în război va fi hotărîtă de o discuţie în plen a oamenilor de stat.

Primul Consiliu de Coroană

Decizia lui Brătianu de a adopta o politică de neutralitate se conturase deja înainte de convocarea Consiliului de Coroană, la 3 august, pentru a se discuta strategia de viitor. Oferta Rusiei cu privire la Transilvania, în schimbul unei neutralităţfprieteneşti, nu putea fi respinsă, avînd în vedere palida ofertă germană în legătură cu Basarabia şi greşeala Austro-Ungariei de a nu promite un tratament mai bun al jwrîâniior din Ungaria. Cînd Fasciotti, trimisul italian în România, 1-a informat pe Brătianu despre decizia Romei de a se abţine, acest amănunt a adăugat şi mai multă greutate propunerilor Premierului către Consiliul de Coroană[26].

Brătianu a condus sesiunea de la Sinaia cu o iscusinţă demnă de Metternich. A anunţat decizia Italiei de a rămîne neutră şi, totodată, hotărîrea Iui de a-i urma exemplul. Singura opoziţie a venit din partea regelui Carol, care invoca datorii de onoare, precum şi din partea bătrînului Petre Carp, fost Premier Conservator, care insista asupra respectării tratatului din I883[27].

Primul Ministru a descris rolul României ca o expectativă armată, dar firă angajamente. Problema Transilvaniei 1-a determinat să ia în

considerare datoriile Triplei Alianţe şi, după ce a trecut în revistă conţinutul textului respectiv în faţa Consiliului de Coroană, a observat că nu se stipulează intervenţia armată. A conchis, apoi, că situaţia ar fi fost diferită dacă Germania şi Austro-Ungaria se consultau cu aliatul lor român, înainte de a se hotărî să declanşeze războiul:

Statul român a intrat în alianţă ca stat suveran, de pe poziţii de egalitate. Nu poate fi tratat în acest mod (nefiind consultat înainte de a se înmîna ultimatumul Serbiei). Cei care acum treizeci de ani ne-au legat soarta de Triplice nu s-au gîndit la viitor. România nu poate lua armele într-un război al cărui scop este nimicirea unei naţiuni mici. Problema românilor din Transilvania domină întreaga situaţie. întregul guvern este implicat în necesitatea inevitabilă de a da o satisfacţie iredentiştilor şi de a realiza idealul nostru naţional... Putem intra în război chiar acum, dacă o cere conştiinţa naţională. Italia a adoptat aceeaşi atitudine. Războiul va fi lung: să aşteptăm desfăşurarea evenimentelor. Vom avea ocazia să ne spunem cuvîntul[2i].

Brătianu a afirmat că România, înconjurată de vecini puternici, nu este încă pregătită să-şi asume aventura războiului. A refuzat să-şi comenteze decizia, iar conducătorii opoziţiei nu au obiectat.

Pentru Regele Caro!, ieşirea din Tripla Alianţă a fost resimţită ca un adevărat insucces personal, declanşat de chiar fiul celui care 1-a adus pe tron, aproape cu o jumătate de secol înainte. In cuvîntul de rămas bun, amărăciunea este explicită:

Domnilor, nu vă puteţi închipui cît de dureros e să fii izolat într-o ţară care nu este a ta[29].

Această confesiune nu şi-a atras simpatii. Dimpotrivă, Take lonescu, şeful Conservatorilor Democraţi şi partizan al Antantei, a adresat cuvinte de dojana:

*In timp de pace Majestatea Voastră a putut să ducă o politică contrarie sentimentului ţării; dar a face război în contra acestui sentiment este imposibil**[0].

Probabil că lonescu exagera filo-antantismul majoritar în România. Totuşi, această atitudine va fi grăbit moartea Regelui Carol. Oamenii de stat ai României, cu excepţia lui Petre Carp, n-au fost alături de

suveran cînd a fost vorba să îndeplinească ceea ce el credea că este o alianţă bazată pe onoare. Carol a şi murit peste două luni, poate mulţumit că nu apucă să vadă cum ţara intervine de partea Aliaţilor[31].

Acordul cu Italia

Urmărind exemplul Italiei, România era acum pregătită să acţioneze în concordanţă. A fost negociată o înţelegere, în august şi septembrie, pe baza căreia ambele state s-au înţeles să rămînă neutre şi să se informeze reciproc, în prealabil, dacă se schimbă situaţia, ca apoi să menţină legătura, să ia măsuri şi să stabilească un front comun cînd va veni timpul să intervină cumva. O înţelegere nescrisă a obligat ambele părţi să se împotrivească oricărui plan din partea Aliaţilor menit să creeze state slave independente, cum ar fi Boemia sau Croaţia, din ruinele anticipate ale monarhiei habsburgice. înarmat cu un tratat de prietenie cu o mare putere, în termeni de egalitate, Brătianu se pregătea acum să obţină de la Rusia o înţelegere fără echivoc, în sensul îndeplinirii promisiunilor formulate de Sazonov[32].

Tratatul de neutralitate cu Rusia

Ocuparea Cernăuţilor de ruşi, la 15 septembrie, a stîrnit destule ambiţii la Bucureşti, în legătură cu eventualitatea de a dubla marşul rusesc printr-o ofensivă în Transilvania. Rezistînd galeriei intervenţioniste, Brătianu i-a solicitat lui Sazonov, pe 21 septembrie, să-i promită în scris Transilvania, Bucovina pînă la graniţa de nord cu Prutul şi Cernăuţii, în schimbul neutralităţii României". Dar Sazonov, a respins aceste cereri, încurajat de victoriile ruseşti asupra Austro-Ungariei. Brătianu şi-a retras atunci pretenţiile asupra Bucovinei şi a propus o înţelegere de neutralitate, astfel ca Sazonov să nu-şi facă uitată promisiunea în legătură cu Transilvania, acum cînd ţara sa se află în ofensivă. Sazonov a fost de acord şi, pe 1 octombrie, el şi Constantin Diamandy, ministrul român din Rusia, au semnat o înţelegere la Petersburg.

Acest tratat, reprezentînd prima validare diplomatică, de către o, ^Putere Aliată, a cererilor României prevedea că Rusia va recunoaşte dreptul României de a-şi alătura Transilvania precum şi unele regiuni

din Bucovina locuite de populaţie românească majoritară, în schimbul neutralităţii sale binevoitoare. Sazonov a acceptat pretenţia lui Brătianu asupra părţii etnic române a Bucovinei, pentru a-şi asigura în continuare spatele. Neutralitatea României era de fapt un termen impropriu, deoarece Brătianu acceptă, în schimbul teritoriului bucovinean promis, să permită tranzitul materialelor de război prin România spre Serbia şi să interzică transporturile de arme dinspre Puterile Centrale, prin România, în Turcia[34].

La 8 octombrie, Brătianu a dezvăluit textele înţelegerilor sale cu Italia şi Rusia unui guvern care 1-a aplaudat şi a propus să intre cu armata în Transilvania şi să conlucreze cu comisia ruso-română pentru a delimita o frontieră etnică în Bucovina, între cele două state. Această acţiune urma să fie întreprinsă în momentul cel mai potrivit. A arătat apoi textul lui Ionescu şi Nicu Filipescu, şefi ai Partidului Conservator Democrat, care au căzut şi ei de acord[15]. Lui Brătianu i-a fost apoi acordată *carte blanche* de către Ferdinand (care îi urmase lui Carol, la 10 octombrie), precum şi de conducătorii opoziţiei. Nu se mai punea problema în ce tabără să se intre, ci cînd să se intervină pentru a culege o recoltă cît mai bogată. între timp, Primul Ministru român urma să-i lase pe alţii să lupte pentru el.

Un an de ezitări

Intervenţia depindea de preţul cel mai mare pe care îl ofereau Aliaţii. România urma să intre în război numai după ce vor fi fost îndeplinite două clauze fundamentale: garanţii scrise din partea Aliaţilor: 1) că vor lupta pentru pretenţiile teritoriale maxime ale României şi 2) că vor aproviziona România cu material logistic. Brătianu putea pleda întemeiat, în sensul că ţara sa nu era pregătită pentru război. Armele, avioanele şi echipamentul feroviar erau inadecvate. Dacă Strîmtorile turceşti nu erau deschise cu forţa sau legăturile cu Anglia şi Franţa nu erau asigurate prin Bulgaria, încă neutră, România trebuia să se bazeze pe ajutorul Rusiei în privinţa proviziilor. Dependenţa de Rusia era o perspectivă înfricoşătoare.

Ca să obţină cele mai mari cîştiguri, cu o investiţie minimă, Brătianu a încurajat speranţele ambelor tabere în cursul anului 1915.

S-a tocmit cînd Aliaţii au insistat să dea o promisiune definitivă, sau a făcut aluzie la promisiunile avantajoase ale Puterilor Centrale, a reînviat zvonurile despre ameninţările bulgare în flancul de sud şi, în mod repetat, a subliniat nevoia de pregătire a opiniei publice interne înainte de a face pasul irevocabil al intrării în război™. Premierul stătea în aşteptare, cu ochii cînd asupra Bulgariei, cînd asupra agitaţiei intervenţioniste din propria ţară, care creştea sensibil cu fiecare victorie, oricît de neînsemnată, a Aliaţilor. Decizia lui Brătianu avea să fie determinată exclusiv de bilanţul avantajelor teritoriale oferite de cele două tabere. El nu putea să-şi permită repetarea greşelii din 1877-1878, cînd, drept răsplată pentru intervenţia împotriva Turciei, România a pierdut sudul Basarabiei în favoarea ruşilor". Acum socotea esenţial să-şi asigure termeni avantajoşi, specificaţi clar şi garantaţi adecvat. Dacă asemenea termeni nu-i depăşeau pe cei ce putea să-i obţină din cealaltă tabără ca recompensă pentru neangajare, Brătianu simţea că era de datoria lui să-i respingă.

Eşecul expediţiei anglo-franceze de a deschide Strîmtorile turceşti în primăvara lui 1915 a fost palid compensat de trimiterea misiunii Aliate la Bucureşti, pentru grăbirea intervenţiei. Sosirea unor generali britanici şi francezi şi a unor renumiţi filo-români nu 1-a impresionat pe Brătianu'[8]. Anglia a oferit un împrumut ca stimulent, iar Franţa a promis patruzeci de avioane. Cînd presiunile au devenit jenante, inventivul Premier şi-a mărit pretenţiile.

De îndată ce Aliaţii au început să curteze Bulgaria şi l-au rugat pe Brătianu să-i ajute retrocedînd Dobrogea de sud, smulsă de la Bulgaria prin Tratatul de la Bucureşti din 1913, Primul Ministru şi-a ridicat pretenţiile. El a pus problema Strîmtorilor, subliniind că navigaţia trebuie să fie deschisă tuturor vaselor, Constantinopolul plasat sub protecţie internaţională, iar România să fie reprezentată într-o comisie care urma să reglementeze navigaţia liberă prin Strîmtori[39]. Cînd Sazonov a promis garantarea dreptului României la acces liber, drept răsplată pentru intervenţie, Brătianu a ridicat din nou preţul. De data aceasta el a emis pretenţii asupra întregului Banat al Timişoarei, la care aspira şi Serbia.

Aliaţii erau puşi în dificultate de pretenţiile conflictuale sîrbe şi româneşti asupra Banatului. Brătianu a agravat chestiunea pretinzînd

nu numai Banatul şi regiunile care-i fuseseră promise deja prin tratatul cu Rusia, ci şi nordul Bucovinei pînă la rîul Prut, inclusiv capitala Cernăuţi, ca şi judeţele Ungariei de est, cuprinzînd regiunea cunoscută sub numele de Crişana - în aceste judeţe românii fiind majoritari. Sazonov a declinat aceste noi cereri şi a informat Anglia şi Franţa asupra refuzului său de a purta război cu Austro-Ungaria în folosul exclusiv al extinderii României[40].

Negocierile au continuat. Ori de cîte ori Sazonov ezita, sau atunci cînd armatele ruseşti erau forţate să se retragă, Brătianu îşi reitera oferta de a interveni. Sazonov a insitat ca Brătianu să se consulte cu Serbia referitor la o eventuală împărţire a Banatului, dar acesta din urmă a replicat solicitînd o convenţie militară care să promită României o mare concentrare de trupe aliate, precum şi muniţie. Descurajat de reocuparea Galiţiei şi a Bucovinei de duşmani, în iunie 1915, Sazonov a cedat în faţa cererilor Marelui Stat Major rusesc şi a oferit Bucovina de nord pînă la Prut, inclusiv Cernăuţii, Maramureşul de la sud de Tisa de Sus, precum şi trupe şi provizii, dacă România va retroceda Dobrogea de sud şi va interveni imediat. Sazonov a cedat chiar după ce a aflat că Brătianu refuzase să discute cu Serbia problema Banatului[41].

îndrăzneala lui Brătianu fusese încurajată de succesul Italiei în aprilie 1915, cînd Aliaţii au negociat Tratatul de la Londra în schimbul intervenţiei italiene[42]. Capacitatea Italiei de a obţine promisiuni de revendicări teritoriale 1-a făcut pe Brătianu să-şi mărească preţul intrării în război; profitînd de apelul Rusiei la o intervenţie imediată, a cerut din nou întregul Banat, de data aceasta împreună cu garanţia Aliaţilor. Sazonov ezita încă, în favoarea sîrbilor, dar Anglia şi Franţa l-au forţat să accepte angajamentul lui Brătianu; anume, dacă i s-ar oferi întreaga provincie, România nu şi-ar fortifica niciodată zona -fluvială din faţa Banatului. Sazonov a consimţit, deci, la toate pretenţiile teritoriale, dar mai rămînea problema ajutorului militar pentru România[43]. ,

Brătianu a convocat Consiliul de Coroană la 9 august 1915. Trecuse un an de la ultima întrunire. El şi-a expus planul de a interveni dacă Aliaţii îşi retrăgeau cererea ca el să cedeze Dobrogea de sud. Conservatorii s-au declarat împotriva războiului, dar totuşi sprijineau

neutralitatea prudentă a Premierului. După ce Consiliul a trecut în revistă evoluţia recentă a conflictului - germanii ocupaseră Varşovia la 7 august, trupele austro-ungare recuceriseră Galiţia şi Bucovina, iar cele anglo-franceze erau puse în imposibilitatea de a înainta spre Gallipoli - s-a ajuns la decizia de amînare *sine die* a intrării în război. Brătianu a combătut opinia Conservatorilor, cum că pacifismul declarat ar fi suficient pentru ca România să-şi atingă obiectivele teritoriale. El era convins că neintervenţia nu ar valida înţelegerea semnată cu Rusia în octombrie 1914 şi nici nu va garanta dobîndirea de alte teritorii, la care avea să-şi exprime pretenţia în cadrul negocierilor ulterioare cu Sazonov. îndeplinirea pretenţiilor sale maxime era condiţionată de intervenţia sa activă şi nu de neutralitate[44].

Primul Ministru român îşi cîştigase pe drept cuvînd renumele de „Sonnino al Europei de est" şi probabil că merita descrierea făcută de Paul Cambon, „de neguţător ambulant într-un bazar oriental"[45], sau aprecierea unui ofiţer britanic, „un maestru de *marchandage balkanique"*[46]. Deşi era conştient că tactica sa îi irita pe Aliaţi, Brătianu nu s-a lăsat angrenat în acţiune[47]: a anticipat că Aliaţii, epuizaţi fie de negocieri, fie de înfrîngeri militare, vor sfirşi prin a-i accepta toate cererile actuale, ba chiar şi unele viitoare.

Al doilea an de expectativă

în septembrie 1915, Bulgaria s-a alăturat Puterilor Centrale pentru a obţine Macedonia de la Serbia şi sudul Dobrogei de la România, dacă aceasta intervenea de partea Aliaţilor[48]. Cînd Bulgaria, împreună cu Puterile Centrale, a atacat Serbia în octombrie, Sazonov a apelat iarăşi la Brătianu, solicitîndu-i intervenţia pentru salvarea Serbiei. Premierul, observînd incapacitatea jenantă a Aliaţilor de a-i ajuta pe sîrbi, şi-a mărit din nou pretenţiile. Acum el a cerut, în afară de teritoriile promise, o provizie corespunzătoare de muniţii, reluarea campaniei anglo-franceze la Strîmtori şi invadarea Bulgariei de forţele britanice şi franceze care debarcaseră la Salonic în 3 octombrie; a mai insistat ca ruşii să reia ofensiva pe întregul front de est, dar a refuzat să le permită să traverseze România pentru a face joncţiunea cu trupele sîrbeşti în retragere. Cînd Aliaţii erau pe punctul de a ceda, Brătianu,

care nici nu avea intenţia să intervină cît timp trupele germane şi austro-ungare înaintau prin Serbia, a cerut ruşilor să trimită în Basarabia un număr mai mare de soldaţi, pentru a-i proteja flancul de nord[49].

Primul Ministru ştia că ruşii nu-i pot îndeplini doleanţele, deoarece nu puteau salva Serbia; nu puteau să pornească o ofensivă pentru neutralizarea forţelor germane care ocupaseră deja Serbia pînă la mijlocul lunii decembrie. Fiind acuzat în ţară că i-a abandonat pe sîrbi, Brătianu a replicat că nepregătirea României 1-a împiedicat să intervină într-un moment cînd ţara ar fi împărtăşit soarta SerbieP[0]. Intervenţioniştii l-au acuzat că a renunţat la rolul tradiţional al României - de a păstra *status quo-vA* în Balcani - prin refuzul de a ajuta Serbia, faţă de care România îşi asumase anumite obligaţii prin Tratatul de la Bucureşti din 1913. lonescu şi Filipescu au renunţat să mai sprijine ideea neutralităţii într-o serie de dezbateri din Camera Deputaţilor. Ei l-au acuzat pe Brătianu că „flirtează" cînd cu o parte, cînd cu cealaltă, înşelîndu-le pe ambele în aşteptarea momentului cel mai prielnic. lonescu 1-a considerat un hoţ imoral, lipsit de simţul datoriei şi al onoarei, pîndind clipa cînd „să-şi vîre mîna pînă la cot în buzunarul altuia"[51]. Conservatorii-Democraţi au cerut intrarea imediată în război, considerînd că acesta era singurul mod de a realiza aspiraţiile naţionale ale României.

Brătianu a rezistat invectivelor şi şi-a continuat politica de neutralitate, ceea ce ilustrează, poate la modul cel mai plastic, rolul secundar jucat de intervenţionişti la intrarea României în război. Brătianu le-a sfidat acuzaţiile negociind tratative comerciale cu Germania şi Austro-Ungaria la începutul lui 1916, făcînd posibilă vînzarea a peste două milioane tone de cereale către Puterile Centrale. Pentru a nu îi contraria pe Aliaţi, Premierul a căzut de acord să vîndă Angliei grîu şi porumb[5]".

Situaţia militară disperată a Aliaţilor la începutul lui 1916 a încurajat o reluare a negocierilor active. Serbia fusese ocupată, Bulgaria intrase în război, iar Grecia încă oscila. Rusia avea nevoie de provizii care puteau fi transportate doar prin Strîmtori, încă sub ocupaţie turcă. Armata anglo-franceză din Gallipoli se pregătea de retragere. Ca Marele Stat Major rus, care plănuia un contraatac de

amploare împotriva Austro-Ungariei, să poată spera la o întoarcere a balanţe; în favoarea sa, era necesar să-şi asigure intervenţia României, sau cel puţin să primească asigurarea că ea nu va ceda puternicelor presiuni germane de a se alătura Puterilor Centrale. Deşi Alexeev, numit şef de Stat Major, în august 1915, nu-şi punea mari speranţe în intervenţia României, el a fost îndemnat de Aliaţi să redeschidă convorbirile referitoare la convenţia militară[53]; a trimis ca atare o misiune militară la Bucureşti, iar Brătianu I-a trimis pe Nicu Filipescu la Petersburg, ca reprezentant al său.

Conservatorul-Democrat, Filipescu, a fost primit de ţar şi de Sazonov, şi a subliniat în faţa lor necesitatea ca o armată rusească să protejeze flancul sudic al României prin ocuparea Dobrogei. Această mişcare le-ar permite ruşilor să-i angajeze pe bulgari, a căror prietenie tradiţională cu Rusia îi îngrijorase întotdeauna pe români. Sazonov şi ambasadorul francez Paleologue l-au asigurat pe Filipescu că Rusia nu-i mai consideră pe bulgari prieteni. Ambii au insistat să-1 determine pe Brătianu să negocieze o convenţie militară, dar Filipescu le-a amintit că „Brătianu nu consideră că piaţa este destul de prielnică". Lui Filipescu i s-a spus să-1 avertizeze pe Premier că, dacă mai aşteaptă mult, germanii vor face din România un stat vasal, întrucît ei erau în perfectă cunoştinţă de cauză cu privire la negocierile sale cu Aliaţir[4].

Brătianu a discutat problemele militare cu reprezentantul lui Alexeev la Bucureşti. în timpul acestor convorbiri, Primul Ministru venea cu noi şi noi pretenţii, faţă de cele teritoriale, deja exorbitante. El a insistat ca Rusia să ocupe întîi Dobrogea, apoi să recucerească Bucovina, înainte ca România să intre în Transilvania şi, în cele din urmă, să facă joncţiunea în Dobrogea cu forţele anglo-franceze, care urmau să traverseze Bulgaria. Această strategie era menită să neutralizeze ameninţările Bulgariei la adresa României, a cărei sarcină exclusivă ar fi cucerirea Transilvaniei[55].

Alexeev a respins aceste condiţii şi 1-a prevenit pe Sazonov că România trebuie să dobîndească doar teritoriile acoperite de eforturile sale militare. Sazonov a fost de acord, deşi francezii insistau să accepte ; el a respins cererile lui Brătianu, ca şi intervenţia franceză, întrucît credea că ofensiva lui Brusilov îi va forţa mîna Iui Brătianu.

Pînă la 18 iunie, ruşii reocupaseră Cernăuţii, iar victoria lor a intensificat cererile intervenţioniştilor. lonescu a făcut apel la rege ca România să intre imediat în luptă, pentru a-şi putea realiza „unirea ei sacră" cu Transilvania. El a cerut, totodată, formarea unui guvern de coaliţie pentru necesităţi de războP[7].

Brătianu a rămas ferm pe poziţie. Dacă ceda, risca să piardă multe din promisiunile făcute de Aliaţi, deoarece Rusia nu fusese niciodată generoasă în timp ce se afla în ofensivă. Armatele lui Brusilov, care avansaseră spre Transilvania, au intrat ilegal pe teritoriul românesc, la 11 iunie. Această acţiune a fost interpretată ca o încercare de a forţa România să intervină, dar Brătianu a rezistat tentaţiei şi a protestat că i se violează teritoriul. Sazonov a replicat că Rusiei îi era indiferentă eventualitatea unui ajutor din partea României[58]. Dar Premierul fu pe moment zguduit, deoarece se temea că Rusia ar putea cuceri Transilvania înaintea românilor. El a şi declarat trimisului francez că

Rusia nu scapă nici o ocazie de a agrava neîncrederea noastră, pricipalul motiv al ezitării care ni se reproşează. Ştiţi că pot obţine garanţiile pe care le apreciez ca fiind indispensabile, si pe care ceilalţi Aliaţi, înfrunte cu Franţa, ar trebui să ni le ofere (...). Cum doriţi să intru în război, să ajut Rusia să obţină Constantinopolul, adică să mă încercuiască? Sîntem trataţi ca inamici sau, cel puţin, sîntem bănuiţi de aceasta[9].*

Guvernul francez a împărtăşit această atitudine şi a cerut acordul lui Sazonov, ca astfel să îi convingă pe români să intre în război pentru a acoperi flancul de sud-est al armatei lui Brusilov. Această doleanţă a venit în timpul asediului de la Verdun, iar strigătul de durere 1-a făcut pe Sazonov să se decidă. La 27 iunie, el 1-a invitat formal pe Brătianu să intre în război. Nota sa promitea românilor o cale larg deschisă spre Budapesta şi Timişoara. Brătianu a refuzat să acţioneze înainte ca cele patru Puteri Aliate să cadă de acord asupra strategiei militare. El cerea ceea ce Aliaţii înşişi nu putuseră realiza de la începutul războiului[60].

Teama în faţa unei invadări iminente a Ungariei de către ruşi a determinat Viena să ofere Bucovina României, în schimbul intervenţiei

împotriva Rusiei. Deşi contele Ştefan Tisza, un influent om politic, s-a opus la această ofertă, el a fost redus la tăcere de Ministerul de Externe austro-ungar şi de Marele Stat Major. Brătianu, totuşi, a repins oferta[61].

Aristide Briand, Premierul francez, şi Generalul Joffre au intrat direct în legătură cu Brătianu pentru a-şi asigura intervenţia sa. Ei au promis o ofensivă dinspre Salonic, pentru a bloca Bulgaria, ceea ce 1-a încurajat pe Brătianu în luarea unei decizii. La 4 iulie, el 1-a informat pe Sazonov că este pregătit să intre în luptă, îndată după semnarea unei convenţii politice formale, care să-i garanteze toate promisiunile teritoriale deja făcute, precum şi după satisfacerea unei lungi liste de condiţii militare. El ceru: I) sosirea primului tren de muniţii la frontiera românească; 2) promisiunea de a trimite o cantitate maximă de 300 tone de provizii pe zi în restul anului 1916; 3) stabilirea frontierelor ruseşti în Galiţia şi Bucovina; 4) reluarea ofensivei împotriva Bulgariei; 5) garanţii sigure împotriva unui atac al Bulgariei asupra României[62].

Sazonov a fost de acord, cu condiţia ca Anglia şi Franţa să i se alăture într-un ultimatum adresat lui Brătianu şi să stipuleze că, în cazul cînd acesta nu va interveni imediat, va risca pierderea tuturor promisiunilor făcute din 1914 încoace[61]. Cînd a aflat condiţiile lui Sazonov, care îi mai ceruse retrocedarea Dobrogei de sud pentru asigurarea neutralităţii Bulgariei faţă de România, Brătianu i-a acuzat pe Aliaţi că îşi inversează responsabilităţile şi îl acuză de propriile lor păcate[64]. El s-a oferit să intervină în octombrie sau noiembrie, şi nu în iulie sau august, cum cerea Sazonov. In pofida acestor tergiversări, Brătianu era hotărît să acţioneze atît timp cît dura ofensiva lui Brusilov. La 19 iulie trupele ruseşti traversaseră Carpaţii şi se aflau la un pas de Cîmpia Transilvaniei. Dar, după cinci zile, la 23 iulie, Sazonov a fost înlocuit cu Boris Stiirmer, a cărui atitudine îi era necunoscută lui Brătianu.

Nesigur de rezultatul schimbării ministeriale din Petersburg, Brătianu a încheiat un acord cu Statele Majore englez şi francez la Chantilly, stipulîndu-se aici ca 150.000 de soldaţi anglo-francezi să atace Bulgaria de îndată ce România intervenea. Brătianu era hotărît să-şi asigure o garanţie irevocabilă, în sensul că trupele lui nu vor trebui să lupte pe două fronturi[65].

Cînd intervenţia i s-a părut iminentă, Brătianu a mai pus o condiţie. El a afirmat că România nu trebuie să lupte cu Bulgaria[66],

ceea ce 1-a făcut pe Alexeev să ezite iarăşi, dar el fu forţat de Sttirmer să consimtă, după ce ambasadorii Aliaţi l-au informat că Germania va forţa oricum Bulgaria să atace România. La 5 august, Rusia a fost de acord ca eforturile militare ale României să fie direcţionate exclusiv către Transilvania. S-a ajuns la această înţelegere pentru a pune capăt ezitărilor lui Brătianu şi pentru a fixa data intervenţiei la 14 august[67].

Speranţa lui Brătianu într-o victorie rusească rapidă s-a năruit cînd germanii au transferat 15 divizii din vest în ajutorul Austro-Un-' gariei. Cînd ofensiva lui Brusilov a slăbit, Brătianu a început convor* biri cu Bulgaria în speranţa unui tratat de neutralitate. Odată *cil* Petersburgul a aflat de aceste tratative, ambasadorii Aliaţi au pledat pe lîngă Stiirmer să cedeze, chiar dacă aceasta presupunea amînarea intervenţiei[68]. Stiirmer a căzut de acord la 8 august, comunicînd proiectul unei convenţii politice între Aliaţi şi România, ce stipula data de intrare în război: 21 august, la care dată România urma să înceapă ostilităţile sau să renunţe la toate promisiunile teritoriale. Aliaţii au acceptat condiţiile lui Stiirmer şi la 9 august cei patru delegaţi ai lor la Bucureşti au prezentat convenţia lui Brătianu. A fost prima dată cînd cele patru Puteri Aliate acţionaseră la unison; pînă atunci, Rusia acţionase în numele aliaţilor ei[69].

Brătianu a fost de acord cu toate clauzele, în afară de Articolul 5, care prevedea că teritoriile necucerite de Aliaţi sau de România vor fi adjudecate de România „numai în măsura în care va fi posibil în contextul situaţiei generale postbelice". Primul Ministru s-a supărat, văzînd aici o ocazie ca Ungaria să se salveze prin semnarea unei păci separate cu Aliaţii care, la rîndul lor, i-ar acorda României numai cîteva zone teritoriale din acel stat. El a refuzat categoric să semneze[70].

Stiirmer a respins obiecţiile lui Brătianu şi a cerut Aliaţilor să facă front comun cu el şi să-i interzică lui Brătianu orice modificare de termen[71]. Briand a calmat apele propunînd încheierea unui acord secret franco-rus, prin care „anexiunile promise României vor intra în vigoare numai dacă permite situaţia generală, Marile Puteri rezervîndu-şi "discutarea marilor probleme. Chestiunea Banatului avea să fie examinată ulterior"[72]. Briand a prezis că Aliaţii vor fi atît de puternici după război, încît vor putea reanaliza promisiunile avansate, sau vor fi atît de slabi, încît nu vor fi în situaţia să le pună în aplicare[71]. Stiirmer a fost

încîntat de acest plan şi a cedat, anulînd Articolul 5 şi chiar consimţind să amîne data intrării României în război pînă la 27 august[74].

Convenţia politică prezenta acum redactarea dorită de Brătianu. Delegaţii Aliaţi şi ataşaţi militari s-au întîlnit la 17 august cu Primul Ministru într-o casă particulară, pentru a nu trezi suspiciunea agenţilor germani. După semnare, Brătianu şi-a exprimat speranţa că va începe o nouă eră de prietenie şi încredere între Rusia şi România.

Convenţia politică prevedea că România va intra în război pînă la 28 august sau, cel tîrziu, la 10 zile după ce ofensiva din Salonic, plănuită pentru 20 august, se va declanşa împotriva Bulgariei. România se obliga să îndeplinească următoarele condiţii: (Art. 2) să declare război, să atace Austro-Ungaria potrivit clauzelor unei convenţii militare alăturate şi să rupă toate relaţiile diplomatice, economice şi comerciale cu Germania, Bulgaria şi Turcia; (Art. 4) să nu fortifice zona din Banat în faţa Belgradului şi să acorde sîrbilor din Banat dreptul de emigrare în Serbia după război; (Art. 5) să se abţină de la încheierea unei păci generale sau separate cu inamicul; (Art. 7) să păstreze secretul convenţiei pînă la încheierea păcii generale.

Cele Patru Puteri Aliate garantau: (Art. 1) să apere integritatea teritorială a Regatului României „în toată întinderea frontierelor sale actuale" (asigurîndu-l astfel pe Brătianu împotriva oricărei cereri ulterioare de retrocedare a Dobrogei de sud Bulgariei); (Art. 3) să recunoască dreptul României de a-şi alipi teritoriul Austro-Ungariei între limitele indicate în Convenţie (regiunile României corespundeau cererilor maxime ale lui Brătianu, inclusiv Bucovina de nord pînă la Prut şi Cernăuţi); (Art. 5) să se abţină de la încheierea unei păci separate sau generale altfel decît împreună şi simultan cu România şi să aibă grijă ca la Tratatul de Pace teritoriul Austro-Ungariei promis României „să fie anexat Coroanei" acestui stat (clauza a fost introdusă la sugestia lui Briand); (Art. 6) să promită României aceleaşi drepturi pe care Ie au cele Patru Puteri Aliate la preambulul şi negocierile de pace, ca şi la discuţiile şi chestiunile supuse deciziei Conferinţei de Pace; (Art. 7) să menţină secretul convenţiei pînă la încheierea păcii generale[75].

Convenţia militară însoţitoare asigura România că Anglia şi franţa îşi vor începe ofensiva împotriva Bulgariei şi Turciei nu mai

tîrziu de 20 august. Rusia se angaja să înainteze contra Ungariei dinspre nord-est şi să protejeze portul Constanţa cu flota sa din Marea Neagră; ea a promis, de asemenea, să trimită trupe în Dobrogea pentru a-i angaja pe bulgari. Aliaţii au acceptat să furnizeze un minimum zilnic de 300 tone de provizii, care să fie transportate prin Rusia. România a fost obligată să acţioneze împreună cu Rusia împotriva Bulgariei, dar nu era stipulată nici o condiţie care să-i ceară să declare război Bulgariei. Atacul împotriva Budapestei fu rezervat exclusiv pentru români. Colaborarea între Statele Majore rus şi român urma să fie păstrată la minimum, iar o linie precisă de demarcaţie între cele două armate interzicea forţelor ruseşti să opereze ca unităţi de luptă pe teritoriul românesc. Acest acord era tipic pentru doi aliaţi care se suspectă reciproc. Articolul 16 s-a dovedit în final a prezenta numeroase consecinţe vitale, deoarece prevedea ca problemele de armistiţiu să fie hotărîte prin acordul general între Statele Majore rus şi român[76].

Supoziţia lui Brătianu, anume căArticolul 6 conferea României statutul de „mare putere", nu era absurdă. De altfel, precedentele istorice arată că România avea motive întemeiate să nu se mai includă în categoria micilor puteri: aderarea la Tripla Alianţă din 1883 îi acordase statutul de egală a Germaniei, Austro-Ungariei şi Italiei, în sensul că nici una nu va încheia o pace separată şi toate vor participa, în mod egal, la reglementările urmînd unui posibil război mondial. Nu s-au operat nici un fel de schimbări în Alianţă cînd s-au semnat din nou documentele. Obligaţiile României nu erau mai mici decît ale celorlalte puteri semnatare, cu excepţia faptului că ea nu era pusă la curent cu consultările ori de cîte ori apărea un *casits foederis*[11].

Brătianu nu cunoştea înţelegerea franco-rusă privitoare la interpretarea postbelică a Alianţei din 1916[78]. Articolul 6 garanta României drepturi egale cu cele Patru Puteri Aliate, în negocierile de j pace preliminare şi finale. Acest privilegiu contrazice de fapt formula Briand-Sturmer, întrucît îi oferea lui Brătianu o bază de la care să emită pretenţii de egalitate la Conferinţa de Pace de la Paris. Articolul 5 interzicea României, ca şi Puterilor Aliate, să încheie pace separată sau generală. Aceste clauze au cauzat disensiuni serioase cînd veni vremea ca Aliaţii să-şi îndeplinească promisiunile faţă de România.

Hotărîrea lui Brătianu de a interveni nu a anulat convorbirile de ultimă oră cu delegaţii austro-ungari şi germani. Czernin, un cunoscă-

tor mai fin al tacticii lui Brătianu decît oricare dintre delegaţii Aliaţilor, a fost instruit să-1 împiedice a se angaja. El a informat Viena în repetate rînduri că este prea tîrziu pentru a-1 determina pe Brătianu să se răzgîndească. în ultima sa întîlnire cu Premierul, la 26 august, Czernin a aflat că acesta din urmă doreşte să rămînă neutru, dar că politica viitoare va fi determinată de un Consiliu de Coroană programat pentru a doua zi. Această declaraţie nu 1-a convins pe Czernin, care 1-a descris pe Brătianu ca un „mincinos incorigibil", ce îl hipnotizase pe Ferdinand să intre în tabăra Aliaţilor. Ministrul german Bussche 1-a avertizat pe Brătianu că Germania va declara război, în caz că România va ataca Austro-Ungaria. Primul Ministru a recunoscut această consecinţă, dar a cerut totuşi garanţia că avioanele germane nu vor bombarda oraşele româneşti .

Consiliul de Coroană din 1916

Cei doi ani de temporizare au luat stîrşit. Brătianu nu dorea acum acordul şefilor opoziţiei; chiar dacă nu l-ar fi obţinut, probabil că s-ar fi comportat identic. Conservatorii şi Conservatorii-Democraţi nu participaseră la negocierile secrete; Primul Ministru îi ţinuse pur şi simplu la curent, într-un mod politicos. EI era gata acum să le prezinte garanţii scrise, care să promită anexiuni teritoriale extreme şi ridicarea României la statutul de Putere Aliată cu drepturi egale.

Un Consiliu de Coroană s-a întrunit Ia 27 august la Palatul din Cotroceni, într-o suburbie a Bucureştilor. La ci au participat Regele şi nouăsprezece oameni de stat, inclusiv Brătianu şi cabinetul său, împreună cu cîţiva liberali foarte vîrstnici, care se retrăseseră demult din politică. Rosetti, Carp şi Maiorescu - foşti Prim Miniştri Conservatori, reprezentau vechea gardă a partidului lor, în timp ce Marghiloman şi Olănescu îi reprezentau pe Conservatorii mai tineri. Ionescu, Filipescu şi Cantacuzino-Paşcanu îi reprezentau pe Conservatorii-Democraţi.

; Regele şi-a anunţat intenţia de a sprijini hotărîrea lui Brătianu şi i-a rugat pe politicieni să coopereze la efortul de război. Nu a admis discuţii. Brătianu şi-a explicat decizia: a reamintit cum criza balcanică din 1912-1913 nu fusese decît prefaţa unui război inevitabil cu Austro-Ungaria, deoarece interesele României intraseră într-un conflict

acut cu cele ale Vienei şi Budapestei; a citat decizia Italiei de a interveni drept un exemplu de urmat, mai ales în virtutea faptului câ; „naţiunile latine" erau aliate împotriva celor germanice; a prezis^ înfrîngerea Puterilor Centrale şi socotea că nu are rost continuarea? alianţei încheiate în 1883, convins fiind că tratatul de neutralitate cui Rusia trebuie dublat de o intervenţie activă, dacă România ţine sâj primească garanţii sigure în loc de asigurări de faţadă.

Pentru a obţine sprijinul lor, Brătianu a explicat că alianţa cu Antanta garantează României „drepturi egale cu celelalte state la Congresul de Pace". Cînd a fost întrebat asupra teritoriilor promise, el s-a angajat să ocupe teritoriul „pînă la Tisa, Banat, Crişana, partea slavă a Maramureşului şi Bucovina pînă la Prut". Afirmaţia sa, că România va obţine Tisa ca o nouă frontieră cu Ungaria, era o deformare a adevărului. Alianţa nu stipulase acest lucru.

La o întrebare referitoare la atitudinea Germaniei, Brătianu a replicat că va declara război Austro-Ungariei, nu şi celorlalte Puteri' Centrale. La acest punct, Petru Carp şi-a rostit faimoasa sa ieremiadă la adresa intervenţioniştilor: „Sper că veţi fi învinşi, deoarece victoria voastră va aduce dezastrul ţării". Brătianu i-a răspuns: „Atunci ia-ţi fiii şi înrolează-i în armata inamică"[80].

Sesiunea a fost apoi amînată. Deşi nu a căpătat sprijinul Conservatorilor, Brătianu s-a grăbit să îşi îndeplinească obligaţiile[81]. în aceeaşi după-amiază, s-a proclamat legea marţială, iar seara, la VienaM ministrul român a înmînat o declaraţie de război ministrului Afaceriloiffl Externe austro-ungar[82]. A doua zi dimineaţa, Brătianu a vizitat mor-fe mîntul tatălui său de la Florica. La reîntoarcere, i-a spus soţieiâ „Tocmai m-am întors de la mormîntul tatei [...] ar fi procedat aşa curr|i am procedat eu"[83]. 4;

Evenimentele care au urmat n-au fost surprinzătoare. Germania a declarat război la 28 august, iar Turcia a făcut acelaşi lucru la 31 august. Pentru a întîrzia declaraţia Bulgariei, Brătianu i-a spus lui Radoslavov, Primul Ministru bulgar, că intenţionează să sprijine pretenţiile acestei ţări asupra Dobrogei de sud şi că va interveni pe lîngă Aliaţi pentru aranjarea unei păci separate cu bulgarii. A mai promis că va sprijini pretenţiile Bulgariei împotriva Turciei cu privire la linia Enos-Midia. Radoslavov a refuzat să negocieze şi a declarat război la 1 septembrie[84].

Cei doi ani de negocieri au scos în evidenţă diferendele dintre Aliaţi cu privIFe la destinul României. Anglia anticipase că o Românie întregită_sey_ă"76p^
România putea fi un obstacol în calea expansiunii germane. **Pentru** Italieni, România devenea un aliat împotriva slavilor, care se pregăteau să reprezThîe^cT forţă după înfrîngerea Âustro-Ungariei. Ruşii concepeau o Românie 'adepărtată din orbita economică germană, capabilă "iăToîere^un'ăcces'uşor în Balcanii slavi şi devenind pentru prima dată un vecin pneten*[5]. în ciuda acestor diferenţe, **Aliaţii** se vedeau acum obligaţi iăTndeplinească un scop comun: dezmembrarea Ungariei cu_ scopul de a reîntregi RomâniăTT)ar aceste vise au fost oarecum Hestfîmate cînd marşul României în Transilvania a fost transformat într-un dezastru în toamna lui 1916. Schimbarea de situaţie cauzată de Puterile Centrale a reprezentat în ochii unor observatori o pedeapsă) justă pentru nebunia de a intra în luptă cu o armată prost echipată[86], j Pentru alţii, lecţia oferită lui Brătianu în încercarea de a făuri o „Românie Mare" i-a adus acea aură de martir pe care are a o lua în calcul orice cauză patriotică.

Dezastrul militar

Operaţiunile militare ale României, întreprinse cu acordul Aliaţilor, se bazau pe prea multe ipoteze. S-a anticipat că ofensiva lui Brusilov va atrage forţele austro-ungare în Bucovina, în care timp românii vor traversa Carpaţii înspre Transilvania de sud-est, că ruşii din zona Dobrogei şi forţele anglo-franceze din Salonic vor împiedica Bulgaria să avanseze spre România, că italienii vor înainta pe rîul Isonzo, în timp ce germanii vor fi ocupaţi exclusiv la Verdun şi pe fluviul Somme. Nici unul dintre aceste proiecte nu s-a materializat.

Obligaţiile Aliaţilor de a-ş^ coordoria_straţegja uij^aporţ^^cu^ campania românească (Art. 5 al convenţiei mijjtare) nu au Jb_st îndeplinite. Ofensiva lui Brusilov a stagnat permiţînd Austro-Ungariei şi Germaniei să înainteze nestingherite împotriva românilor. Ruşii au putut trimite numai 20.000 de oameni în Dobrogea, linia cea mai apropiată de Constantinopol la care au ajuns ei vreodată. Ofensiva dinspre Salonic abia dacă s-a declanşat. Spre mijlocul lui septembrie,

după ce ocupaseră Braşovul şi Sibiul, românii au fost prinşi într-un cleşte gigant. Germania, profitînd de lipsa de unitate şi direcţie a Aliaţilor, a coordonat forţele austro-ungare, bulgare şi turceşti cu propriile forţe, într-o mare mişcare de învăluire a României, începînd din 27 septembrie. Generalii Falkenhayn şi Mackensen au condus contraatacul, primul intrînd în Muntenia de vest prin Transilvania la 14 noiembrie, iar cel de-al doilea înaintînd spre Bucureşti din Bulgaria. Armata română a fost forţată să îşi oprească ofensiva în Transilvania şi să-şi trimită grabnic trupele în ariergardă pentru a-1 înfrunta pe Mackensen, care a ocupat Constanţa la 23 octombrie. După o lună, Mackensen a traversat Dunărea la patruzeci de mile de Bucureşti. Exact la o sută de zile după declaraţia de război a României, Puterile Centrale controlau o jumătate din ţară. Bucureştii s-au predat la 6 decembrie, după ce familia regală, guvernul şi cea mai mare parte a armatei fuseseră evacuate din Muntenia în Moldova de nord.

Acest dezastru nu putea fi pus pe seama unei singure puteri. Nepregătirea României, hotărîrea ei de a pune stăpînire pe Transilvania înaintea ruşilor şi subordonarea strategiei militare jocurilor politice de :ulise s-au combinat ca să întoarcă soarta războiului împotriva ei. \patia, indecizia şi istovirea Rusiei au contribuit cu siguranţă la lezastru[87]. Englezii şi francezii au partea lor de răspundere, deoarece :i, chiar mai mult decît ruşii, îi forţaseră pe români să intre în conflict, lupă care s-au dovedit refractari şi incapabili să-şi îndeplinească ibligaţia de a înainta dinspre Salonic spre Bulgaria.

Pînă în 1917, românii, cu ajutor rusesc minim, vor reuşi să 'prească înaintarea inamică. Frontul de luptă a fost stabilizat pe rîul iiret, despărţind astfel trupul Moldovei de Muntenia ocupată - frontul rmînd să rămînă pe această linie timp de un an. In urma unei reorganizări a armatei, întreprinsă de o misiune militară franceză condusă e generalul Henri Berthelot, România a reluat ostilităţile în iunie 1917 a produs înfrîngeri zdrobitoare inamicului, la Mărăşti şi Mărăşeşti. 'ar aceste victorii nu au putut fi încununate prin alungarea forţelor lamice din Muntenia, deoarece armata rusă din Moldova, pe care se zuiau românii, era *hors de combat.* Poziţia românilor s-a înrăutăţit iată cu agitaţia bolşevică şi cu căderea Petersburgului, în noiembrie)17, sub revoluţionarii pacifişti. în iarna de la graniţa anilor 1917 şi

1918, România se confrunta cu alternativa de a fi complet subjugată prin capitularea în faţa Puterilor Centrale, sau de a rezista în continuare, fără nici un fel de ajutor din partea Aliaţilor.

O nouă indecizie

Guvernul român funcţiona în Moldova neocupată, în timp ce Brătianu se străduia să respecte condiţiile Alianţei şi să-i determine pe Aliaţi să procedeze la fel. El a convocat Parlamentul în laşul suprapopulat şi a reorganizat guvernul la 24 decembrie 1916. Credea că un cabinet de coaliţie va destrăma defetismul care cîştiga teren şi va constitui un front solid împotriva Puterilor Centrale a Conservatorilor filo-germani care rămăseseră în Bucureşti pentru a colabora, şi a celor din laşi pe punctul de a trăda Alianţa pentru a salva ţara. în noul guvern au fost numiţi Conservatorii-Democraţi: Ionescu, Mihai Cantacuzino, Dimitrie Greceanu şi Constantin fstrati, iar Parlamentul din laşi i-a acordat puteri excepţionale pentru continuarea războiului. Brătianu va dispune astfel de putere discreţionară pentru tot restul învestiturii[88].

Primul Ministru a dezvăluit parlamentului conţinutul Alianţei din 1916, convins că Aliaţii nu o vor considera niciodată o simplă foaie de hîrtie. A pus înfrîngerea pe seama ruşilor şi şi-a exprimat părerea încurajatoare că forţele anglo-franceze de la Salonic vor intra din nou în ofensivă spre a salva România. Avu cuvinte de laudă pentru respectul pe care îl manifestau Aliaţii occidentali pentru principiile de independenţă a micilor puteri şi pentru libertatea tuturor popoarelor:

> *Cînd steagul Antantei a fost înălţat într-un mare război, în stare să modifice întreaga situaţie din Europa, toate interesele şi sentimentele românilor s-au întrunit sub culorile sale. România nu putea sta deoparte în această luptă, privindu-şi cu indiferenţă vecinii care luptau pentru chestiuni ce îi afectau direct soarta*[*9].

Legislatorii au răspuns prin votul lor în favoarea rezistenţei.

Insurecţia rusă din martie şi amplificarea ulterioară a mişcării bolşevice de acolo l-au determinat pe Brătianu să-şi modifice politica internă şi externă. în conformitate cu decizia sa de a rămîne beligerant şi de a-şi impune statutul de aliat egal, Brătianu fusese prezent la

Conferinţa Interaliată de la Petersburg, din ianuarie-februarie 1917, deşi nu fusese invitat. A cerut ajutor, dar nu a primit decît consolări de la delegaţia franceză şi descurajări de la Marele Stat Major rus[90].

într-o altă încercare de a-şi asigura asistenţă militară, Brătianu s-a deplasat la Petersburg, în mai 1917, pentru a purta convorbiri cu Guvernul Provizoriu care, ca şi el, se hotărîsc să rămînă în război. A avut din nou de înfruntat defetismul şi chiar dispreţul unora faţă de efortul de război al României, în special al Ministrului de Externe Miliukov, care nu a tăcut un secret din preferinţa sa pentru Bulgaria. Primul Ministru a fost pus la curent cu dorinţa Sovietului din Petersburg de a încheia pace fără anexiuni. Miliukov 1-a asigurat că programul Sovietelor nu implica Guvernul Provizoriu, dar Brătianu nu s-a lăsat convins. Reîntorcîndu-se foarte dezamăgit la Iaşi, el i-a comunicat trimisului francez că

> *revoluţia este inevitabilă în Rusia unde se pregăteşte cazanul unei vrăjitoare, sau cutia Pandorei, cu toate 'relele ei, dar fără nici o speranţa*[91].

întrucît Rusia dădea semne că va ieşi din război, Brătianu nu mai putea conta pe sprijinul de care avea nevoie. Declaraţia de război anunţată de S.U.A., în aprilie 1917, nu avea importanţă practică pentru România, a cărei soartă era legată de cea a Rusiei, nu de cea a Aliaţilor apuseni. Dacă Rusia se retrăgea, România era inevitabil forţată să ia măsuri pentru a se salva, chiar prin capitulare. Brătianu nu putea temporiza în toamna anului 1917, cum făcuse între 1914 şi 1916. încheind pace, soluţia cea mai drastică, el ar viola Articolul 5 al Alianţei, renunţînd astfel la toate avantajele tratatului. Căuta deci un mijloc de a extrage de la Aliaţii apuseni o revizuire a Alianţei care să îi permită încheierea unui armistiţiu sau a unei păci temporare, fără abandonarea statutului de aliat legal. în acelaşi timp, trebuia să împiedice tentativa Austro-Ungariei de a încheia o pace separată... deoarece monarhia habsburgică ar fi putut ieşi intactă din război.

înainte de începerea convorbirilor cu Aliaţii apuseni, Brătianu s-a hotărît să-şi întărească poziţia internă. Promisiunea pe care o lansase în 1914, de a înfăptui reforme agrare şi electorale, a fost îndeplinită în iulie 1917 cînd, cu sprijinul Conservatorilor-Democraţi,

Parlamentul a introdus votul universal pentru bărbaţi, exproprierea şi împărţirea marilor moşii. S-a făcut aceasta pentru a asigura stabilitatea socială ameninţată de propaganda radicală din Rusia învecinată[92].

Brătianu a intrat în contact cu Guvernul Provizoriu în octombrie 1917, dar gestul a fost tardiv şi nu i-a permis lui Kerenski să răspundă favorabil cererilor de asistenţă, ceea ce avea să se reflecte în declaraţia Sovietului din Petersburg de Ia 20 octombrie. Sovietul a cerut Puterilor Centrale să evacueze Muntenia, dar celelalte puncte nu erau linişti-toare. Propunerile de pace stipulau plebiscite în toate zonele disputate din Balcani, revenirea României Ia frontierele antebelice, cu condiţia de a acorda autonomie bulgarilor din Dobrogea şi de a permite un plebiscit în provincie pentru determinarea statutului ei viitor, îndeplinirea clauzelor Articolului 44 al Tratatului de la Berlin din 1878, care obliga România să acorde dreptul de cetăţenie şi toleranţă religioasă populaţiilor neortodoxe, precum şi repudierea şi denunţarea tuturor tratatelor secrete încheiate în timpul războiului[93].

Era clar că bolşevicii vor repudia Alianţa din 1916 şi vor ridica astfel chestiunea validităţii sale după ce o respinsese un semnatar. Precum aveau să demonstreze evenimentele, bolşevicii, după cucerirea puterii la 7 noiembrie, au decretat abolirea tuturor angajamentelor ţariste faţă de Aliaţi. La 8 noiembrie, Congresul tuturor Sovietelor a denunţat tratatele secrete şi, la 22 noiembrie, Congresul a făcut publică o declaraţie. Troţki a cerut armistiţii pe toate fronturile şi începerea imediată a convorbirilor de pace bazate pe autodeterminare naţională pentru toate popoarele. El a făcut apel la populaţiile tuturor ţărilor beligerante, inclusiv România, de a-şi forţa guvernele să purceadă la negocieri de pace[94].

Brătianu a apelat la Aliaţi pentru sugestii, la care i s-a răspuns cu cererea de a-şi evacua guvernul şi armata (precum procedaseră sîrbii cu doi ani mai înainte) în Rusia de sud şi apoi de a coborî prin Caucaz spre a face joncţiunea cu trupele britanice din Mesopotamia. El a examinat această eventualitate într-o vizită la Odessa, dar a revenit convins că o foarte probabilă luptă cu simpatizanţii bolşevici din Ucraina ar împiedica îndeplinirea planului. Evaluarea situaţiei, ca extrem de gravă, a fost confirmată de demnitarii şi ofiţerii americani şi francezi care au vizitat România şi Rusia în toamna anului 1917.

Pledînd pentru probe tangibile ale solidarității aliate, Iui Brătianu i s-a promis un împrumut american[95]. Ministrul francez Saint-Aulaire și-a declarat incapacitatea de a obține mai mult decît asigurări verbale de la noul premier francez, Georges Clemenceau, a cărui părere despre România nu fusese niciodată prea bună. Nici Barclay, ministrul englez, nu 1-a putut convinge pe Brătianu de simpatia lui Lloyd George, cînd Primul Ministru aflase că deja britanicilor li se datora abandonarea ofensivei de la Salonic. Trimisul italian Fasciotti, a cărui țară aproape că fusese scoasă din război, putea oferi doar consolări[96].

Demersurile lui Brătianu pe lingă americani l-au dezamăgit. Președintele Wilson, într-o notă trimisă la Iași, pe 28 noiembrie, a promis că își va pune în joc toată influența pentru integritatea României ca națiune liberă și independentă[97]. Acest mesaj a fost rezultatul unei misiuni trimise la Washington de Brătianu pentru a stimula o mișcare privind unitatea română în rîndurile americanilor originari din Transilvania și România, rezidenți în Statele Unite. Cînd cei trei Naționali transilvăneni (preoții unitarieni Vasile Lucaciuși Ioan Moța, și Căpitanul Vasile Stoica, un expatriat ungur servind în armata română) s-au întîinit cu Secretarul de Stat Robert Lansing, la 2 iulie, după un drum plin de aventuri peste Siberia și Pacific, acesta din urmă a refuzat să subscrie la dezmembrarea Austro-Ungariei, din moment ce pretențiile României puteau fi satisfăcute numai dacă Monarhia avea să piardă teritorii[98]. Statele *Unite* nu declaraseră încă război Austro-Ungariei, dar au acceptat să împrumute României cinci milioane de dolari. Anglia, de asemenea, a fost de acord să împrumute 600.000 de lire, iar Franța a promis două milioane de franci[99]. Dar aceste oferte au venit prea tîrziu; Brătianu se hotărîse deja să încheie armistițiul pe care Aliații încercaseră într-atît să-1 împiedice.

Armistițiul

Decizia lui Brătianu de a încheia armistițiul a fost consecința directă a unui discurs prezentat de Wilson în fața Congresului, la 4 decembrie, în care cerea să se declare război Austro-Ungariei. Președintele declara că nu dorește să „dezmembreze sau să reorganizeze Imperiul Austro-Ungar", ci numai să elibereze popoarele din Balcani

şi Austro-Ungaria de sub „dominaţia nefirească a autocraţiei militare şi comerciale prusace"[100]. Wilson refuza, astfel, să subscrie la clauzele principale ale Alianţei din 1916, a cărei împlinire depindea de amputarea teritoriilor Ungariei[101].

Neobţinînd răspunsuri mulţumitoare de la Aliaţii apuseni, Brătianu a apelat la generalul Şcerbacev, comandantul armatei ruse din Moldova, care dorea să încheie un armistiţiu deoarece nu-şi mai putea controla trupele, intoxicate de bolşevism. Şcerbacev a propus un armistiţiu lui Mackensen la 5 decembrie, tocmai cînd începeau negocierile de la Brest-Litovsk, între Guvernul Sovietic şi Puterile Centrale. Brătianu i-a informat pe Aliaţi că Puterile Centrale vor fi pur şi simplu invitate să ocupe Moldova şi să instaleze un regim marionetă pro-german, la laşi, dacă Rusia încheie un armistiţiu sau o pace separată. El a pledat pe lîngă Aliaţi pentru aprobarea de a încheia un armistiţiu fără a viola Alianţa din 1916. Refuzul Aliaţilor, argumenta el, ar duce la subjugarea Moldovei de forţe germane sau bolşevice[102].

Aliaţii au insistat din nou ca Brătianu să evacueze Moldova, un demers pe care premierul a refuzat ferm să-1 ia în calcul, pentru a nu fi înlocuit de un regim pro-german sau bolşevic. A convocat în conse- i cinţă un Consiliu de Coroană pentru discutarea crizei. Conservatorilor-Democraţi le surîdea un armistiţiu, dacă termenii lui coincideau cu cei luaţi în consideraţie Ia Brest-Litovsk. lonescu dorea un armistiţiu pur militar, excluzînd orice idee de pace separată. Intrucît România se angajase deja în consultări cu Şcerbacev, care reprezenta ceea ce rămăsese din Marele Stat Major Imperial, prevederile Articolului 16 al Convenţiei Militare (discutarea în comun a problemelor armistiţiului) nu au fost violate. Şcerbacev, care a participat la sesiune, a recunoscut această interpretare, ca şi Generalul Berthelot. Consiliul a hotărît să înceapă convorbiri în vederea unui armistiţiu[101].

Brătianu i-a asigurat pe diplomaţii Aliaţi că armistiţiul propus îi va permite să adopte o politică de „aşteptare", timp în care rezervele militare ale României vor rămîne intacte pentru viitoarea cooperare cu Aliaţii. Un armistiţiu i-ar permite familiei regale să rămînă la Iaşi, în ciuda protestelor Conservatorilor filo-germani din Bucureşti, care cereau abdicarea lui Ferdinand. Brătianu a promis să-şi dea demisia dacă va fi forţat de Aliaţi să evacueze Moldova. El s-a pîins de indiferenţa Aliaţilor faţă de soarta României, ce se văzuse con-

fruntată cu înfrîngeri militare, o epidemie de tifos şi un moral tot mai scăzut al armatei şi civililor.

Marele Stat Major român a semnat încetarea focului Ia Focşani, pe 9 decembrie. Armistiţiul, valabil timp de trei luni şi terminabii la un preaviz de 72 de ore, nu avea să fie considerat o capitulare sau o pace separată de nici una dintre părţile semnatare. România deveni astfel a doua dintre Puterile Aliate şi Asociate care a ieşit din război, cealaltă fiind Rusia bolşevică[104].

Reacţia Aliaţilor a căpătat accente critice din primele momente. Clemenceau 1-a împuternicit pe Saint-Aulairc să condamne armistiţiul. Brătianu 1-a împuternicit pe Victor Antonescu, trimisul său la Paris, să-1 asigure pe Preşedintele Poincare de loialitatea neabătută a României. Dar demersul n-a fost defel fericit, căci Poincare era adversarul neîmpăcat al lui Clemenceau. Antonescu !-a vizitat pe William Sharp, ambasadorul american la Paris, care a obţinut de la Lansing asigurarea că Washington-ul avea să-şi continue ajutorul financiar pentru România. Pentru a-şi repara greşeala şi a-şi justifica armistiţiul, Brătianu a recurs la subterfugii. A minţit că armistiţiul de la Focşani nu implica cu adevărat România, fiind doar un acord ruso-german; a promis fără acoperire că îşi va organiza şi conduce propriile negocieri, evitînd orice referire la pace. Fireşte, nu a dezvăluit că generalul Lupescu din Marele Stat Major semnase deja armistiţiul[i(b].

Măiestria cu care Brătianu a prezentat „datele" problemei a adus rezultatele scontate. Aliaţii i-au acceptat versiunea tară comentarii. Ei au decis la Conferinţa Interaliată de la Paris, din 22-23 decembrie, să considere armistiţiul de la Focşani o încetare temporară a focului şi nu un preambul al unei păci separate. Au promis totodată să trimită alimente şi ajutor militar României, „faţă de care se simţeau legaţi prin datorii de onoare"'[06]. Lui Brătianu i s-a acordat astfel o perioadă de graţie, la finele anului 1917.

Demisia lui Brătianu

Imediat după primirea acestor informaţii încurajatoare din vest Brătianu fu demoralizat de vestea modificărilor în planurile de război ale Aliaţilor, din ianuarie 191 8. El a aflat acum despre intenţia britanicilor de a tenta Austro-Ungaria să iasă din război printr-o pace separată[107]. Cum Viena tergiversa, Lloyd George ajunsese la concluzia că

retragerea Rusiei necesitase reexaminarea de către Aliaţi a reorganizării teritoriale convenită în tratatele secrete. în pofida promisiunilor de a-şi onora angajamentele faţă de România, Lloyd George a revenit şi le-a contramandat în faimosul discurs referitor Ia planul~dte~ *război ă'm* 5 ianuarie, cînd a informat Austro-Ungaria că Anglia nu "ţine sălîezrnembreze monarhia habsburgică, ci doreşte numai să vadă_ TricuTselrnapt anumite drepturi pentru români şi alte naţionalităţi din. "cadrul imperiului[108]. Clemenceau a susţinut această declaraţie, dar Bnâri*S,* Premierul care îşi asigurase intervenţia României în schimbul garanţiei că ea va primi teritorii ale Monarhiei Bicefale, 1-a acuzat că se pune astfel în calea „aspiraţiilor legitime" ale României[109]. Dar Briand nu mai făcea parte din Guvern. Singurul om de stat din tabăra Aliaţilor care supravieţuise schimbărilor de guvern era ministrul de Externe italian, baronul Sidney Sonnino, însă declaraţia sa către ministrul român de la Roma era prea puţin încurajatoare. £1 a spus că „oricît de grea ar fi situaţia, România nu va obţine asentimentul Antantei pentru încheierea unei păci separate"'[i0].

O schimbare dramatică a planurilor de război a avut loc la 8 ianuarie, cînd Wilson a ţinut discursul cu cele „paisprezece puncte". Dar România ar fi pierdut mai mult decît ar fi cîştigat dacă le susţinea. Punctul 1, care denunţa diplomaţia secretă, repudia tranzacţiile şi punea în. pericol valabilitatea Alianţei din 1916. Punctul 10 ameninţa proiectul de alipire a Transilvaniei, deoarece Wilson stipula dezvoltarea auto-_ nomă a popoarelor din Austro-Ungaria şi nu încorporarea lor în state vecine. Punctul 11 cerea evacuarea şi restaurarea României, stabilirea de relaţii strînse între statele balcanice, precum şi garanţii internaţionale în legătură cu independenţa şi integritatea politică şi teritorială a naţiunilor balcanice. România ar fi fost astfel eliberată de trupele străine şi repusă în drepturile sale anterioare; nu se specificau anexări teritoriale"'.

-i Apelul lui Wilson a declanşat un curent pacifist în rîndul |Ofiţerilor armatei române, care erau convinşi că Muntenia va fi recu-;^perată chiar şi după încheierea unei păci separate"[2]. Această inter-|pretare a Punctului 1 1 avea să primească asigurări cînd Stephen iPichon, ministrul de Externe francez, l-a îndemnat pe Brătianu să ^încheie o pace separată şi i-a promis că aceasta nu va pune în pericol

statutul de aliat al României. Cînd Pichon a solicitat acordul american, Lansing a replicat că va susţine mesajul lui Wilson din 28 noiembrie *adlitteram.* Brătianu i-a cerut lui Lansing să explice poziţia americană cu privire la Alianţa din 1916. Secretarul de Stat a răspuns că Statele Unite nu erau în cunoştinţă de cauză în ceea ce priveşte vreo înţelegere între România şi Aliaţi în legătură cu termenii de pace"[3]. Această afirmaţie a lui Lansing, cum că nu ar fi la curent cu Alianţa, a venit la aproximativ un an după ce Wilson fusese informat de conţinutul tratativelor secrete şi Ia două luni după publicarea lor de către bolşevici"[4]. Indiferenţa americană faţă de Alianţa din 1916 urma să complice reglementarea problemelor ulterioare.

Brătianu fu de-a dreptul uluit de confuzia din tabăra Aliaţilor.: A dat instrucţiuni noului ministru român la Washington, Constantin Angelescu (fost ministru al Lucrărilor Publice în cabinetul lui Brătianu), pentru a întreprinde demersuri pe lîngă Wilson în vederea clarificării punctelor obscure din planurile de război. Preşedintele i-a spus, la 15 ianuarie, că Statele Unite se simţeau privilegiate de „a fi în situaţia să protejeze ţara dumneavoastră şi pe Aliaţii ţării dumneavoastră" şi şi-a exprimat încrederea în efortul conjugat al Aliaţilor. El nu s-a referit, însă, la Alianţa din 1916[115].

In toiul acestor evenimente confuze, Brătianu se confrunta cu Rusia bolşevică în chestiunea Basarabiei. în decembrie 1917, Naţionalii români proclamaseră Basarabia republică autonomă în cadrul Rusiei, iar Sfatul Ţării din noua republică a făcut apel la protecţia sa împotriva bolşevicilor şi a naţionaliştilor ucraineni. Saint-Aulaire şi Berthelot l-au sfătuit, în atare condiţii, să trimită trupe la Chişinău pentru a izgoni trupele bolşevice. într-o acţiune pe care istoricii sovietici o numesc prima intervenţie armată a Aliaţilor în Rusia"[6], România a ocupat Basarabia. Guvernul din Petersburg, incapabil să recucerească provincia, a hotărît să se răzbune arestîndu-1 pe Constantin Diamandy, ministrul român din Rusia. Gestul a provocat un protest diplomatic din partea ambasadorilor Aliaţilor, care i-au cerut lui Lenin să-J elibereze. Diamandy a fost pus în libertate după două săptămîni de închisoare şi a fost obligat să părăsească Rusia, iar guvernul sovietic a rupt relaţiile diplomatice cu România"[7].

în timp ce era ocupat cu bolşevicii, Brătianu fu confruntat cu o nouă criză internă. La 20 ianuarie, Mackensen a pretins începerea

convorbirilor de pace. Alternativa era ocuparea Moldovei de către germani. Dacă România s-ar conforma, îşi făceau mulţi socoteala, Germania ar evacua Muntenia, ar desprinde numai o porţiune din Dobrogea de sud şi cîteva trecători din Carpaţi, permiţînd României să reţină Basarabia. Pacea separată nu ar fi, deci, atît de dezastruoasă precum pretindea propaganda Aliaţilor, şi va permite României să ia măsuri, cu asistenţă germană, împotriva ameninţărilor bolşevice. Brătianu a cerut permisiunea Aliaţilor de a negocia cu Germania pe baza acestor premise, dar cei patru ambasadori i-au cerut să-i atace pe germani pentru a schimba situaţia în favoarea lor. Miniştrii nutreau credinţa că Primul Ministru nu va semna un tratat decît dacă Germania va invada Moldova. Brătianu a replicat că ţara sa urmase deja un sfat similar atacîndu-i pe bolşevici în Basarabia, dar nu a reuşit decît să stîrnească mînia răzbunătoare a Rusiei"[8].

Ambasadorii Aliaţilor au încercat la 5 februarie să-1 facă pe Brătianu să se răzgîndească, aducînd argumentul că germanilor le lipseşte forţa să întreprindă o ofensivă împotriva Moldovei. Primul Ministru, însă, era convins că germanilor nu le stătea în obicei să profereze ameninţări. într-adevăr, Generalul Ludendorff ordonase în aceeaşi zi transferul de trupe de pe frontul vestic pe cel estic şi trimisese intrucţiuni lui Mackensen să pretindă României un tratat"[9]. Termenul ultim pentru începerea convorbirilor fu fixat pentru 10 februarie[120].

Brătianu şi-a convocat cabinetul la 7 februarie. Conservatori i-Democraţi l-au implorat să rămînă în război cu orice preţ şi să respingă ultimatumul lui Mackensen. Brătianu şi-a dezvăluit intenţia de a începe convorbiri de durată, iar între timp să ajungă la o înţelegere cu bolşevicii, fără a-şi asuma riscurile unei păci separate. Decît să fie părtaşi la negocieri ruşinoase de pace, Conservatorii-Democraţi au demisionat din guvernul de coaliţie la 7 februarie[121].

Criza ministerială cauzată de retragerea Conservatorilor-Democraţi a culminat cu demisia lui Brătianu, survenită la 8 februarie. El a propus ca Regele să-1 numească pe Generalul Alexandru Averescu în postul de şef al unui guvern nepartinic. Averescu era dispus să continue tactica lui Brătianu, de a se angaja în convorbiri de pace prelungite. Ambii fură de acord că negocierile se vor desfăşura în lumina discursurilor lui Lloyd George şi Wilson, ale căror afirmaţii

păreau să ducă la concluzia că, în cazul unei victorii a Aliaţilor, România nu va obţine teritoriile promise prin Alianţa din 1916[122].

Rămîne de văzut dacă asigurările pe care le oferise cîndva Brătianu lui Barclay, cum că obligaţiile României vor fi respectate de succesorul său, vor fi îndeplinite[123]. Averescu obţinu o amînare a convorbirilor de pace şi se convinse curînd de triumful inevitabil al Puterilor Centrale. A acceptat cu încredere promisiunea împăratului Carol, anume că trupele austro-ungare nu vor înainta în Moldova dacă România va accepta un tratat care presupunea doar mici rectificări de graniţă[124]. Averescu a apelat la Aliaţi pentru sfaturi şi a primit în replică aceeaşi cerere de evacuare. S-a adresat lui Vopicka, ministrul american, cu propunerea ca Aliaţii să aprobe, de comun acord, o pace separată. Lui Vopicka îi surise ideea şi ca atare i-a sugerat lui Lansing să renunţe la cererea de evacuare. La 21 februarie Wilson 1-a însărcinat pe Lansing să-1 informeze pe Averescu că Statele Unite vor considera drept nule şi neavenite măsurile impuse României de Puterile Centrale, dar numai în măsura în care ele afectau integritatea politică şi teritorială a acestui stat[125].

Presat de solicitările insistente ale Aliaţilor, Averescu s-a hotărît să con.ere cu Kiihlmann, ministrul de Externe german, şi cu Czernin, noul ministru de Externe austro-ungar, pentru a i se aduce la cunoştinţă condiţiile păcii. El a aflat că trebuie cedate întreaga Dobroge şi unele - încă nenumite - trecători de frontieră din Carpaţi. Averescu 1-a determinat pe Rege să intervină pe lîngă miniştrii de externe la 27 februarie, dar Ferdinand nu a reuşit să obţină o modificare a clauzelor. Czernin a sugerat, atunci, că un nou guvern, condus de anti-intervenţionistul Marghiloman, şeful Conservatorilor, ar putea obţine condiţii mai bune. Ferdinand a consimţit să studieze această alternativă în condiţiile unei amînări a convorbirilor. El a convocat apoi, la 1 martie, un Consiliu de Coroană care să se pronunţe în ceea ce priveşte acceptarea sau refuzul condiţiilor germane[126].

Decizia de încheiere a păcii

Au fost necesare trei sesiuni ale Consiliului de Coroană înainte ca Averescu să primească aprobarea deciziei de a încheia pace. El a citat, în sprijin, incapacitatea armatei de a relua ostilităţile, eşecul

Aliaţilor de a prezenta o soluţie mulţumitoare, precum şi infiltrarea bolşevică. Brătianu a oferit două soluţii: 1) rezistenţa condusă de o coaliţie de Liberali, Conservatori-Democraţi şi cabinetul lui Averescu; 2) acceptarea condiţiilor inamicului, însă sub rezervă, pentru a păstra astfel onoarea României. Dacă Averescu respinge ambele soluţii, opina Brătianu, Regele ar trebui să-1 însărcineze pe Marghiloman, candidatul Puterilor Centrale, pentru a forma un guvern nou, care „ar obţine, poate, condiţiuni mai bune". Conservatorii-Democraţi au decis să se conformeze ordinului de evacuare emanat dinspre Aliaţi, dar Ferdinand a respins o asemenea soluţie, pe motiv că Marele Stat Major refuzase să lupte cu bolşevicii din Ucraina.

Ferdinand şi Averescu, folosind tactica lui Brătianu de prelungire a convorbirilor, au solicitat o revizuire a condiţiilor inamice. Czernin a respins însă prelungirea discuţiilor şi a pretins ca România să cedeze anumite zone înainte de începerea negocierilor oficiale. El a avertizat că Puterile Centrale îşi vor relua ostilităţile la 5 martie, dacă românii refuză să cedeze[127]. Acest ultimatum 1-a determinat pe Ferdinand să accepte condiţiile, dar Brătianu 1-a sfătuit, totuşi, să-1 numească pe Marghiloman şeful Conservatorilor, el urmînd să-şi folosească influenţa la Berlin şi Viena pentru a mai uşura severitatea condiţiilor. Liberalii şi Conservatorii-Democraţi, de-ar protesta în gura mare, chiar „cu cuţitul la gît", nu aveau şanse să ■primească condiţii blînde, declara Brătianu. Averescu, pe de altă sparte, a fost de părere că Puterile Centrale vor ajuta România să-şi alipească Basarabia în schimbul unui tratat. Veştile de ultimă oră au înclinat balanţa de partea păcii, un factor determinant fiind ştirea că guvernul sovietic semnase un tratat de pace la Brest-Litovsk, în aceeaşi zi (3 martie)[128]. Consiliul de Coroană a fost de acord să negocieze un tratat de pace provizoriu. Conservatorii-Democraţi s-au abţinut de la vot.

Cînd Czernin şi Kuhlmann s-au întors de la Brest-Litovsk cu un tratat mai mult decît satisfăcător, ce elimina Rusia şi permitea transferul trupelor de pe frontul estic pe cel vestic, ei au căzut de acord să încheie un tratat temporar, care să oblige România să nu reîneeapă ostilităţile şi să ofere liberă trecere pentru trupele germane prin Moldova şi Basarabia, spre grînarele din Ucraina. Tratatul preliminar

fu semnat Ia Buftea, la 5 martie. El conţinea garanţii mutuale, cum că se va încheia pacea finală după ce Puterile Centrale îşi vor fi consolidat poziţia în Ucraina. România trebuia să cedeze întreaga Dobroge în administrarea celor patru Puteri Centrale, urmînd să accepte, în principiu, şi anumite modificări de frontieră cu Ungaria; armata ei avea să fie parţial demobilizată. Urma să fie înlesnită libera trecere a trupelor germane şi austro-ungare prin Moldova şi Basarabia. Trebuiau să fie expulzaţi toţi ofiţerii misiunilor militare Aliate. în fine, România era obligată să accepte, în principiu, toate măsurile economice „potrivite momentului" şi impuse sub această formă de pacea finală[129].

Averescu a procedat apoi la încheierea păcii cu bolşevicii care doreau numaidecît să pună capăt disputei în chestiunea Basarabiei. în concordanţă cu acţiunea întreprinsă de guvernul sovietic la Brest-Litovsk, bolşevicii, stăpîni peste Odessa, au semnat un acord cu Averescu, pe 9 martie, stipulîndu-se aici evacuarea Basarabiei de către trupele ambelor state, în cel mult două luni"[0]. Averescu a fost forţat de către germani să accepte tratatul, în ideea ca pacificarea Basarabiei să faciliteze trecerea de trupe în Ucraina. România nu avea de gînd să onoreze prevederile, cu atît mai mult cu cît, în mai puţin de o lună, a apărut ocazia de a se trece la alipirea formală a Basarabiei. Ocazia a fost oferită de ocuparea Ucrainei de către germani şi de retragerea bolşevicilor.

Deşi tratatul de la Buftea, prin însăşi natura sa, permitea României să prelungească negocierile pentru pacea finală, Brătianu nu-I considera foarte favorabil şi 1-a convins pe Ferdinand să îl înlocuiască pe Averescu cu Marghiloman. Numirea lui Marghiloman se baza pe două considerente: 1) dacă Aliaţii cîştigau războiul, regimul său va fi discreditat pentru supunere faţă de Puterile Centrale şi va fi înlocuit de un guvern Liberal, care s-ar găsi în situaţia de a reafirma pretenţiile României şi statutul ei de stat aliat; 2) dacă Puterile Centrale erau victorioase, România va putea, cel puţin, să reţină Basarabia şi să beneficieze de o pace indulgentă. Brătianu a mizat pe prima alternativă retrăgîndu-se din politică, în martie, pentru a da impresia că nici nu tutela, nici nu sprijinea un guvern care îşi propune să încheie o pace finală. Şeful liberal se făcea totuşi răspunzător de numirea lui Marghiloman şi, în consecinţă, de a fi deschis astfel calea spre Pacea de la Bucureşti, din 7 mai 1918[11]'.

Pacea de la Bucureşti

Marghiloman şi-a preluat misiunea la 18 martie[132]. în timpul scurtei sale învestituri, România şi-a alipit formal Basarabia, la 9 aprilie[133]. El a încheiat negocierile îndelungate cu Puterile Centrale pe 7 iernai, după ce multe condiţii aspre din Tratatul de la Buftea au fost mtenuate, iar altele au fost înrăutăţite. Pacea finală a fost semnată în (■aceeaşi cameră din Palatul Cotroceni în care avusese Ioc memorabilul Consiliu de Coroană din 27 august 1916. Cedarea de teritoriu s-a ridicat, în total, la mai mult de 10.000 de mile pătrate, cu o populaţie de peste 800.000 de oameni. Să menţionăm în acest context o trăsătură a Păcii de la Bucureşti, şi anume: Articolul 9 - din Secţiunea juridi-co-politică - prevedea că apartenenţa României la Tripla Alianţă va fi reînnoită. Dar aspectul cel mai memorabil al Păcii era subjugarea totală a României, din punct de vedere economic, de către germani şi austro-ungari[134]. Soarta Basarabiei nu a fost citată, dar s-a primit permisiunea de ocupare a provinciei[135].

La 8 mai, cînd s-a publicat textul Păcii, Liberalii şi Conser-vatorii-Democraţi nu au protestat public. Nu era acesta tratatul indulgent pe care Brătianu sperase că Marghiloman îl va obţine de la prietenii săi germani. Totuşi, el servea unui scop practic, căci caracterul său economic extrem de sever i-a folosit lui Brătianu pentru a-i convinge pe Aliaţi că pacea impusă reflectă rapacitatea germană şi / neputinţa României. Practica antiliberală a lui Marghiloman, de a rechema diplomaţii români numiţi de Brătianu, declanşarea unei campanii de presă împotriva Liberalilor şi a Conservatorilor-Demo-craţi, ca şi susţinerea planului de intentare a unui proces întregului Partid Liberal, în vara anului 1918, aveau să aducă servicii morale lui Brătianu şi politicii sale[136].

Cei patru miniştri Aliaţi I-au scutit pe Brătianu de orice răspun-dere pentru pacea separată. Au descris-o ca un exemplu de „lăcomie şi ipocrizie a imperialismului german" şi n-au uitat să specifice că Liberalii vor refuza să o ratifice în votul pe care Marghiloman a promis că-1 va obţine[137] Miniştrii i-au comunicat lui Marghiloman, pe 14 mai, că toate condiţiile tratatului, contrare „principiilor a căror violare prejudiciază Antanta încălcîndu-i drepturile şi interesele", aveau să fie considerate nule şi neavenite[138]. Ei au cerut guvernelor respective să

afirme că victoria Aliată va anula prevederile teritoriale ale păcii şi, observînd că nu se fixase o limită în timp pentru schimbul instru mentelor de ratificare, au prezis cu exactitate că Puterile Centrale vor amîna ratificarea pentru a obţine şi alte avantaje de la o stare de război care există încă în teorie. Cei patru miniştri au cerut o examinare atentă a păcii, în condiţiile în care

j.i

delegaţii germani i-au informat pe delegaţii români, şi aşa îngro-" ziţi de condiţiile impuse, că vor aprecia la justa valoare moderaţia', lor, abia cînd le vor afla pe acelea impuse Puterilor Occidentale,., după victoria Puterilor Centrale[XV).

Anglia, Franţa şi Italia au ascultat apelul diplomaţilor şi şi-au făcut cunoscută intenţia de a considera neavenite acele condiţii ale păcii care intrau în conflict cu Alianţa din 1916. Clemenceau, în consens cu Poincare şi Pichon, a declarat că pacea separată nu exclude România din Antantă[140]. Lloyd George fu de aceeaşi părere, iar premierul italian Orlando a promis să elimine condiţiile dure[141]. Wilson nu a răspuns apelului, dar declaraţia lui din 21 februarie a fost; considerată ca fiind încă valabilă[142].
,

j

Brătianu şi Liberalii, excluşi de la alegerile pentru noul Paria- | ment, nu au participat la procedura de ratificare. Camera a ratificat i pacea la 28 iunie, singura opoziţie venind de la Liga Poporului,,. condusă de Averescu. Votul a demonstrat că 135 din 179 de persoane ! s-au arătat în favoarea ratificării. Senatul a ratificat în unanimitate, la ; 4 iulie, după ce Regele ceruse să se pună capăt partizanatului înverşunat şi îşi exprimase speranţa într-o revenire imediată la starea de pace. Germania a completat ratificările parlamentare la 4 iulie[143].

Mai multe defecte afectau legalitatea ratificărilor. Numai două. dintre puterile semnatare, România şi Germania, au ratificat întregul tratat de pace, iar cele două ratificări nu au fost semnate reciproc, chiar, dacă Articolul 31 afirma că semnarea protocolului urma să aibă loc la Viena „cît mai curînd posibil". Este evident că Parlamentul românesc „ acţiona sub ameninţarea ocupării Moldovei dacă nu se vota ratificarea. Deşi nici o clauză nu stipula numărul necesar de ratificări sau data efectivă a termenilor, evenimentele ulterioare au demonstrat că nici una dintre puterile semnatare nu au implementat tratatul. Nu se ascun-

dea că obligaţiile tratatului sînt suspendate pînă la schimbul instrumentelor de ratificare, dar nici Germania, nici România nu s-au grăbit şă îndeplinească aceste condiţii. Efectul moral al păcii a fost mai mare decît înseşi condiţiile stipulate - ceea ce certifică, în măsură mai mare decît însuşi refuzul lui Ferdinand de a semna ratificarea, caracterul nul şi neavenit al tratatului[144].

Propaganda în străinătate

Pacea de la Bucureşti a întrerupt temporar acţiunile militare şi diplomatice ale României, dar tratatul nu a pus capăt eforturilor propagandistice. Liberalii şi Conservatorii-Democraţi s-au văzut pe neaşteptate ajutaţi de fanfaronada stupidă din Berlin şi Viena, care făcea mare caz de cucerirea României şi afirma ritos că va domina de-a pururi Europa Centrală şi de Est. Pe de altă parte, declaraţiile publice ale şefilor Aliaţi, clădite pe promisiunea de revizuire a tratatului, au dat un nou impuls sentimentelor pro-Aliate din România. Apoi, publicitatea din jurul proceselor de trădare intentate lui Brătianu şi altor Liberali, în iulie 1918, a stîrnit „dreapta mînie" a simpatizanţilor Aliaţi[145]. Dar propaganda cea mai eficace, menită să aştearnă uitarea şi iertarea peste stigmatul păcii separate şi să-i deturneze pe Aliaţi spre sprijinirea Alianţei din 1918, era susţinută de intelectuali şi de emigraţia românească, angrenaţi într-un război publicistic la Paris, Londra şi Roma.

Brătianu văzuse de la bun început valoarea unei propagande acerbe. După prima încercaj]^_de_a_face reclamă în străinătate_[cităm_ aici misiuneâ~TiiţionaTnor transilvănenTla~Wăshington în i ej a trimis un grup în STD7AT7 în riolimbrie 19ÎT: un membru a unii, Ludovic Mrazec, expert petrolist, a furnizat DejgartamgnţuluLde

>
Jţat o'interpretânTa Păcii~dc la Bucureşti[14]", in "ianuarie 1918 au fost '- îl!I]iliJiL^![irs] Alexandru Lapedatu, urustoric transilvănean şi Nicolae ,Petrescu.Comnen, un membru al serviciului diplomatic. Cel de-al doilea i-a organizat pe emigranţii români din Geneva şi s-a folosiţi copios de opera Naţionalului transilvănean Aurel Popovici'[47].

S-au alăturat propagandei oameni de stat şi intelectuali francezi. Astfel, Pichon şi Albert Thomas, fost ministru de război, n-au

făcut nici un secret din sentimentele lor. Henri Franklin-Bouillon, un şef de seamă al Camerei Deputaţilor, şi-a dat, de asemenea, tot sprijjinul acestei cauze. Sorbona, pe care au absolvit-o mulţi Liberali şi I Conservatori-Democraţi, era reprezentată de susţinători ai „latinităţii" j ca: George Lacour-Gayet, Emile Picard, faimosul geograf Emmanuel iDe Martonne, istorici distinşi precum Charles Seignobos, Louis Leger şi Ernest Lavisse.

Simpatiile engleze, cultivate înainte de război, se manifestau în scrierile lui Robert W. Seton-Watson, publicistul înveterat şi influent, dedicat ideii de eliberare a naţionalităţilor din monarhia habsburgică; Henr^WîcHîăm Steed, ilustru corespondent al ziarului *Times,* înlesnise contactele cu Foreign Office-ul. S-au şi pus bazele unei Societăţi anglo-române, pentru a aduce aspiraţiile României în atenţia politi- i cienilor englezi, încă nedecişi. în 1918, ea avea în componenţă înalţi ' funcţionari de la Foreign Office şi membri ai Camerei Comunelor[148]. Seton-Watson şi Steed au militat pentru convocarea Congresului de la Roma al naţionalităţilor oprimate, în aprilie 1918; România a fost reprezentată de şase emigranţi[14';]. Congresul i-a oferit României ocazia de a-şi adăuga doleanţele la corul naţionalităţilor din monarhia habsburgică, care cereau dezmembrarea imperiului. Clemenceau a sprijinit aceste aspiraţii[150], dar Orlando nu voia încă să subscrie la ele[15'].

Conferinţele organizate de socialiştii europeni în timpul războiului au atins şi chestiunea aspiraţiilor româneşti. Cristian G. Rakovski, unul dintre fondatorii Partidului Socialist Român, spera să vadă Transilvania alipindu-se României. Un alt socialist, Nicolae Lupu, a solicitat satisfacerea pretenţiilor româneşti pe baza autodeterminării naţionale[152]. Socialiştii englezi, organizaţi în Uniunea Controlului Democratic, sprijineau cele Paisprezece Puncte care se opuneau I aspiraţiilor româneşti[153]. Socialiştii americani erau indiferenţi, dar George D. Herron, care se autointitula „socialist" şi petrecuse anii războiului în Elveţia, fiind considerat confidentul lui Wilson, era un partizan frenetic al dezmembrării monarhiei habsburgice şi unul dintre primii americani care considerau România un avanpost împotriva bolşevismului. Intr-un memorandum, înaintat Departamentului de Stat (25 mai 1918), Herron sublinia că Pacea de la Bucureşti nu este rezultatul sentimentelor filo-germane din România ci, mai curînd, un

eşec al Aliaţilor în acţiunea de salvare a ţării. EI încerca astfel să atenueze sentimentele pro-bulgare şi, prin aceasta, anti-româneşti, în special printre oficialii Departamentului de Stat; tentativa lui nu a reuşit, însă Wilson şi Lansing nu aveau să sprijine războiul împotriva Bulgariei, iar relaţiile diplomatice cu această ţară nu au fost rupte niciodată[154].

Simpatiile pro-româneşti din S.U.A. erau nesemnificative în comparaţie cu cele rezervate sîrbilor, polonezilor, cehilor sau croaţilor, ale căror aspiraţii puteau fi împlinite numai printr-o retrasare a hărţii Europei. Lipsa unei „galerii" constante se datora şi faptului că relativ puţini români emigraseră în Statele Unite. Aproximativ 145.000, în special din Transilvania, veniseră în America între anii 1899-1914. Majoritatea se stabiliseră în statele din vestul mijlociu, unde propaganda nu avea şanse să fie eficace. Apăruseră mai multe ziare de limbă română, dar ele prezentau ştiri locale mai curînd decît propagandă. Un ziar de limbă engleză, *România,* publicat la Chicago, afecta spaţiul propagandei, dar lipsa de audienţă i-a oprit apariţia în anul 1917[155]. Activităţile de ajutorare ale Crucii Roşii Americane din Moldova, din 1917-1918, erau mai bine cunoscute în S.U.A. decît aspiraţiile guvernului român[156].

Consiliul Naţional Român

Nu surprinzător, românii şi-au găsit un suport eficace în Franţa, acolo unde fuseseră educaţi majoritatea intelectualilor şi acolo unde se stabiliseră cei mai mulţi dintre cei ce nu doreau să rămînă în România după Pacea de la Bucureşti^eMJiţular al marii colonii româneştidijL. rEârjjLeraJŢake Ionescu, căruia i s-a permis să plece din Iaşi în iunie „1918, întovărăşit de oameni de stat pro-Aliaţi, profesori şi funcţionari. Peste două sute de persoane au călătorit atunci într-un „expres al -.exilului" pus la dispoziţie de Statul Major german. Destinaţia lor urma-şă fie Elveţia, dar Ionescu şi anturajul său şi-au croit drum spre Paris, unde au fost salutaţi de cei ce sosiseră mai devreme, fondaseră Consi-.liul Naţional Român şi publicau săptămînalul *La Roumanie.* Ionescu a fost ales preşedinte al Consiliului, a devenit editor al ziarului şi a conlucrat cu şefii mişcărilor naţionale care se organizaseră în lupta împotriva Austro-Ungariei[157].

Comitetul Executiv al Consiliului îi includea pe Brătianu ca preşedinte de onoare şi, între alţii, Constantin Diamandy, Nicolae Petrescu-Comnen, Vasile Lucaciu, Mihai Cantacuzino, Octavian Goga sau Ştefan Cicio-Pop, care reprezentau vechiul Regat al României, Transilvania, Basarabia, Banatul şi Bucovina. Apare cu claritate că Brătianu a sprijinit la început activitatea Consiliului, chiar dacă lonescu deţinea postul pe care l-ar fi ocupat Primul Ministru dacă s-ar fi hotărît să plece din Iaşi. Adepţi loiali ai lui Brătianu, ca Diamandy, Victor Antonescu, Constantin Angelescu şi alţi Liberali, care îşi aflaseră refugiul la Paris şi care îl sprijineau pe lonescu în mod public,| nu ar fi intrat în Consiliu Iară permisiunea puternicului şef Liberal [158].j

Scopurile lui lonescu şi Brătianu se suprapuneau în principiu;) strategia lor era însă diferită. lonescu era la fel de realist, dar el[1] prevedea că Aliaţii s-ar pută să se dezică de Alianţa din 1916 din-cauza dezertării României. El îi cunoştea pe majoritatea oamenilor de: stat de frunte din Europa şi îşi folosea poziţia neoficială de „amba-, sador itinerant" pentru a recîştiga simpatia lor, chiar dacă se diminuau-astfel cererile maxime ale lui Brătianu[159]. Dar, după patru luni de discuţii cu Aliaţii, lonescu se convinse că ei nu intenţionau să respecte; promisiunile maxime ale Alianţei. Salutările Consiliului şi cuvintele, de simpatie pentru soarta României, de la Lloyd George, Clemenceau, Balfour, Pichon şi Lansing, nu aveau valoarea unor reafirmări scrise ale Alianţei[160]. lonescu a aflat acum că ei nu o mai consideră valabilă, deoarece România o violase tehnic atunci cînd încheiase o pace. separată. El a înţeles, apoi, nevoia de a ajunge la un acord cu şefii; mişcărilor naţionale din Imperiul dualist şi cu oamenii de stat balcanici, • pentru a prezenta o platformă comună la Conferinţa de Pace[16'].

;

lonescu s-a consultat cu premierul Nikola Pasic al Serbiei,' premierul grec Eleutherios Venizelos şi cu Thomas Masaryk, purtător' de cuvînt al mişcării ceho-slovace. în octombrie 1918, s-a ajuns la o înţelegere în ceea ce priveşte poziţia care urma să fie adoptată înainte , de Conferinţa de Pace. Deşi lonescu îşi depăşea atribuţiile, întrucît nu deţinea nici un post oficial, se ştie că el şi Pasic au ajuns la o înţelegere în disputa sîrbo-română cu privire la Banat, că făcuseră planuri împreună cu Venizelos pentru o federaţie balcanică şi că toţi erau de acord să îşi sprijine reciproc pretenţiile. Eforturile lui lonescu erau

totuşi zadarnice, fiindcă Brătianu nu era dispus să coopereze cu statele mici din Europa Centrală şi de Est[162].

Deşi iniţiativele lui lonescu din 1918 nu aveau perspectivă, activităţile Consiliului său au reuşit să-i convingă pe englezi de valoarea militară a propagandei. La începutul anului 1918, Lloyd George îl numi pe vicontele Northcliffe, editor aî *Times-ului,* în postul de director al propagandei în ţările inamice. Northcliffe era ajutat de Wickham Steed, Seton-Watson, H.C. Wells, Sydney Lovvşi de numeroşi expatriaţi din Austro-Ungaria'[6]'. Ca o consecinţă a insistenţei grupurilor româneşti şi a altor cercuri naţionale, comitetul lui Northcliffe a ajuns să sprijine ideea destrămării monarhiei habsburgice. Propaganda închinată acestui deznodămînt era orchestrată de Seton-Watson, care şi-a găsit timpul să publice un săptămînal influent, *The New Europe,* ce insera numeroase articole de Nicolae lorga, istoricul Naţional, şi Octavian Goga, poetul transilvănean. în cuvintele unui transilvănean, Seton-Watson „a devenit focarul luptei Naţionale şi, împreună cu Steed, poate emite pretenţia de a fi pus guvernul britanic în situaţia să-şi modeleze politica de pace pe dreptul la autodeterminare al naţionalităţilor din Austro-Ungaria"'[64].

A doua intervenţie a României

Marghiloman a adoptat o politică pasivă sub controlul Puterilor Centrale, cel puţin atît timp cît ratificările nu fuseseră semnate şi Moldova nu era încă ocupată de trupe inamice. Şi-a ţinut angajamentul şi a furnizat hrana şi combustibilul cerut de Puterile Centrale. Germania şi Austro-Ungaria ezitau să încheie formalităţile de pace, deoarece s-ar fi pus astfel capăt rechiziţiilor şi emiterii nelimitate de monedă de ocupaţie în Muntenia. Permisiunea acordată în Tratatul de la Buftea, prin care trupele de ocupaţie puteau traversa Basarabia pentru a ajunge în Ucraina, ar fi fost revocată odată cu semnarea instrumentelor de ratificare. Marghiloman a înţeles, deci, că depunerea ratificării sale ar anula toate şansele unei viitoare mobilizări a armatei române, căreia i se ceruse, după acest eveniment, demobilizarea totală. Ezitarea i-a asigurat sprijinul lui Brătianu, care a ieşit din izolare în septembrie pentru a-şi face cunoscute părerile despre prima dintre numeroasele

aventuri amoroase ale Prinţului Carol. Brătianu atenua în acest mod durerea Regelui Ferdinand, care fusese adînc afectat de căsătoria lui Carol cu Zizi Lambrino, o burgheză de rînd. Pretenţiile lui Brătianu ca el, şef al Liberalilor, să fie consultat cu privire la succesiunea dinastică (drepturile lui Carol erau întîia oară contestate) au fost recunoscute de Ferdinand şi de Marghiloman[165]. De altfel, reclamantul şi-a recîştigat curînd influenţa în politica românească, în momentul cînd începuse a se contura cu claritate victoria Aliaţilor.

La 7 octombrie, Brătianu s-a întîlnit cu miniştrii Aliaţi pentru prima dată de la demisia sa, produsă în urmă cu 8 luni. El i-a informat că va reveni la conducerea guvernului imediat ce Regele îşi va putea exercita libera voinţă şi a anticipat că România va reintra în război în clipa cînd armata Aliată, înaintînd dinspre Salonic, îi va da semnalul pentru reînceperea ostilităţilor. Reluarea războiului, prevedea el, va reînvia prestigiul României, va invalida Pacea de la Bucureşti şi va restabili statutul României de aliat egal. Cei patru ambasadori l-au i încurajat[166].

Situaţia militară din Europa Centrală şi de Est se schimbă rapid: Bulgaria a capitulat la 30 septembrie şi nu mai reprezenta o ameninţare. Austro-Ungaria, în proces de dezintegrare, nu mai prezenta un pericol serios. Germania, totuşi, era încă o forţă. Ludendorff sugerase ţ! o reîncepere a ostilităţilor împotriva României, dacă ea refuză să f sancţioneze ratificările din octombrie; era convins că o invazie a ş Moldovei va împiedica România să realizeze joncţiunea cu armata i Aliată, care avansa spre Belgrad[167]. Dar această ameninţare nu mai putea fi pusă în fapt; era prea tîrziu.

Guvernul german i-a oferit lui Marghiloman anumite avantaje dacă era de acord cu ratificările. României i s-a promis înapoierea Dobrogei, retrocedarea trecătorilor carpatice, recunoaşterea formală a unirii cu Basarabia, reparaţii complete de război şi revizuirea clauzelor economice ale Păcii de la Bucureşti[168]. Brătianu a manipulat toate aceste oferte de ultimă oră în avantajul său, declarînd Aliaţilor că trebuie să vină cu o contraofertă (cum ar fi o garanţie scrisă care să reafirme promisiunile Alianţei din 1916), încît el să-şi recîştige popularitatea şi să preia frîiele puterii de la Marghiloman. El era de părere că opinia publică, ce favoriza o apropiere de Germania, ar putea

fi urmată de Aliaţi spre a sprijini o a doua intervenţie împotriva Puterilor Centrale[169].

între timp, Brătianu încerca să smulgă de la Statele Unite promisiunea de a-şi confirma garanţiile teritoriale ale Alianţei din 1916. Aflase prea puţin sprijin în discursul lui Wiison, din 27 septembrie, în care Pacea de la Bucureşti era calificată drept „dezonorantă şi injustă", dar nu se făcea nici o aluzie la recunoaşterea cererilor sale de către America[170]. Brătianu a auzit cuvinte încurajatoare abia atunci cînd Preşedintele a răspuns, la 19 octombrie, cererii de armistiţiu a împăratului Carol. Wiison i-a declarat monarhului habsburgic, cu acest prilej, că fusese obligat să revizuiască Punctul 10 („libertatea cea mai deplină şi dezvoltarea autonomă a popoarelor din Imperiu"), pentru a permite naţionalităţilor să-şi făurească propriile destine, prin separare, dacă aşa doresc ele[171]. Deşi România n-a fost menţionată, Brătianu avea senzaţia că noua formulă a lui Wiison poate fi aplicată românilor din monarhia habsburgică[172].

Drept răspuns la apelul pentru o contraofensivă Aliată, Clemenceau a expediat un mesaj încurajator prin Victor Antonescu, care 1-a adus la Salonic şi, de aici, la Iaşi. în numele celor Patru Puteri Aliate, Clemenceau a apelat la România să reintre în război şi să înlăture regimul Iui Marghiloman, înainte ca acesta să încheie o înţelegere cu Germania; dar el n-a reuşit să includă vreun *quidpro quo* care să îl satisfacă pe Brătianu'[73]. Prezenţa a douăsprezece divizii germane în Muntenia şi cinci în Ucraina nu putea fi trecută cu vederea[174]. Ferdinand a emis un ordin secret către armată, în 28 septembrie, pentru a pregăti invadarea Transilvaniei, dar ezita încă să îl aplice[175].

Brătianu aştepta o declaraţie oficială americană înainte de a-1 convinge pe Rege să-l destituie pe Marghiloman şi să reia războiul. Aşteptarea i s-a împlinit la 5 noiembrie, cînd Wiison a trimis o notă la Iaşi sprijinind principiul unităţii naţionale române. Acţiunea lui Wiison a coincis cu discursurile susţinute în Parlamentul de la Budapesta de delegaţiile croată, slovacă şi română, care cereau autodeterminarea[176]. Deşi nota Preşedintelui nu conţinea nici o referire la Alianţa din 1916, declaraţia următoare a avut virtutea de a-1 încuraja pe Brătianu să treacă la acţiune:

Guvernul Statelor Unite nu uită aspiraţiile poporului român din afara ca si dinlăuntruI fruntariilor Regatului. El a urmărit cu atenţie luptele, suferinţele şi sacrificiile sale în numele libertăţii, în faţa inamicilor agresori. Guvernul Statelor Unite manifestă o mare simpatie pentru profundul spirit de unitate naţională, ca şi pentru aspiraţiile românilor de pretutindeni, şi nu va neglija să-şi exercite influenţa la timpul potrivit, pentru obţinerea drepturilor politice şi teritoriale ale poporului român, pentru preîntîmpinarea oricărei agresiuni străine'[77]

A doua zi, Brătianu, eu sprijinul ambasadorilor Aliaţi, I-a convins pe rege să îl demită pe Marghiloman. A fost numit un cabinet interimar condus de Generalul Constantin Coandă şi s-a procedat la abrogarea legislaţiei impuse de regimul precedent[178]. După trei zile (la 9 noiembrie), Generalul Berthelot a traversat Dunărea înspre România, în fruntea unei armate. Regele, Brătianu, Coandă şi ambasadorii Aliaţi s-au întrunit şi au decis să acorde Germaniei 24 de ore pentru a capitula în Muntenia. Se invoca faptul că Germania violase Pacea de la Bucureşti, mărindu-şi forţele din Muntenia mai mult decît se convenise[179]. Refuzul lui Mackenscn de a se conforma a fost urmat de reintrarea, la 10 noiembrie, a României în război. Românii au pătruns în Muntenia şi Transilvania, tară rezistenţă din partea trupelor germane şi austro-ungare, angajate deja în retragere. Cernăuţii au fost ocupaţi la 1l noiembrie, drept răspuns la cererea românilor din Bucovina de a îndepărta trupele Republicii Ucrainene[180].

Brătianu a intrat în negocieri cu trimişii Aliaţi, chiar dacă nu avea calitatea de membru oficial al guvernului. El a susţinut, la 13 noiembrie, că România are drepturi morale şi politice pentru împli-, nirea pretenţiilor sale în baza discursului lui Wilson, din 27 septembrie. Preşedintele ar fi spus atunci că:

... soluţiile războiului decurg din natura şi circumstanţele războiului însuşi; tot ce pot face oamenii de stat sau adunările este de a le îndeplini sau de a le trăda'[H]'.

Referindu-se la pretenţiile de autodeterminare ale Naţionalilor transilvăneni, Brătianu a explicat că acest obiectiv fusese încurajat de declaraţiile Aliaţilor asupra principiilor de dreptate, independenţă şi

libertate; de împrejurările războiului şi de Alianţa din 1916 eare garanta unitatea României. El a afirmat că:

* *România şi-a împlinit datoria sa din tratat, dar Aliaţii şi-au neglijat angajamentele. Pacea de la Bucureşti, niciodată sancţionată sau ratificată de Rege, nu ar trebui să anuleze angajamentele Tratatului din 1916, căci România a depus armele numai după Pacea de la Brest-Litovsk şi ocuparea Ucrainei de Puterile Centrale, adică în faţa unei stări de lucruri fără ieşire, cînd Rusia, reprezentanta Aliaţilor la negocierile cu România, promisese colaborare directă şi apoi încheiase o înţelegere cu inamicul. România respinsese toate propunerile care, înainte de pacea încheiată de ruşi, i-ar fi putut face existenţa mai uşoară '.*

Brătianu a amintit legaţiilor că aprobaseră acţiunea anti-bolşevică a românilor în Basarabia şi că acesta ar fi fost, conform lor, ultimul efort militar care se putea pretinde din partea unei ţări epuizate. El credea că tot ceea ce urmase Păcii de la Brest-Litovsk (3 martie 1918) trebuie să fie considerat nul şi neavenit, căci, în condiţii ceva mai favorabile, România şi-a reluat tară întîrziere colaborarea militară cu Aliaţii, „dictată de angajamentele pe care Regele şi românii nu Ie consideraseră niciodată invalidate"[18'].

Problema statutului României nu putea fi rezolvată printr-o simplă ştergere cu buretele a evenimentelor care au avut loc după semnarea Alianţei din 1916. Aşa cum Briand i-a spus lui Stiirmer, în august 1916, iar Wilson declarase la 27 septembrie 1918, războiul, acum pe punctul de a lua sfîrşit, schimbase radical situaţia.

Armistiţiul cu Ungaria

Cînd Aliaţii au încheiat un armistiţiu cu Ungaria la Padova, pe 3 noiembrie, România se afla în stare de pace, în virtutea Păcii de la Bucureşti. în consecinţă, acest armistiţiu nu menţiona România; nici nu prevedea clauza Bucovinei. Strict militar în conţinut, el permitea Aliaţilor să se deplaseze tară oprelişti pe teritoriul austro-ungar şi să ocupe poziţiile care păreau esenţiale pentru menţinerea armistiţiului. Trupele austro-ungare au fost retrase din Muntenia pînă la 7 noiembrie[184].

Consiliul Suprem de Război al Puterilor Aliate, întrunit la Paris, la 4 noiembrie, a discutat statutul României în proiectul său de armistiţiu cu Germania. Nu se cunoştea încă planul lui Brătianu de a declara război Germanici. La cererea lui lonescu, Pichon a solicitat ca România să fie considerată aliată în textul armistiţiului[185]. Sonnino a argumentat că armistiţiul nu se poate aplica acestei ţări, întrucît ea se află în stare de pace. S-a ajuns la un compromis care îi obliga pe germani să evacueze Muntenia în cel mult trei săptămîni de la armistiţiu şi să înceteze rechizifiile în toată această perioadă. Consiliul a adoptat sugestia Colonelului Edward M. House, reprezentantul american, prin care Germania era obligată să renunţe la pacea „vizibil frauduloasă" de la Bucureşti[186]. Aliaţii au fost de acord să permită tuturor naţiunilor care „se sacrifică pentru cauza Aliată" să participe la Conferinţa de Pace; dar micile puteri, inclusiv România, urmau să se limiteze la discuţii legate de interese specifice[187].

Totuşi, cînd oamenii de stat întruniţi Ia Paris au aflat despre' reintrarea României în război, clauzele armistiţiului german nu au fost modificate pentru a permite României să participe la negocieri. Armistiţiul cu Germania a afectat România mai puţin decît cel cu Austria, căci el nu implica schimbări teritoriale[188].

Armistiţiului cu noul guvern a) (Jngariei, încheiat la 30 noiembrie, Brătianu i-a acordat infinit mai multă importanţă. Vechiul regim din Budapesta fusese răsturnat Ia 31 octombrie de radicalii unguri conduşi de contele Mihâly Kârolyi, care a separat Ungaria de Austria şi a proclamat-o republică[189]. Kârolyi, urmînd să primească recunoaşterea „noii" Ungarii de către Aliaţi, a solicitat un armistiţiu separat Generalului Franchet D'Esperey, comandantul suprem al Armatei Aliate din Orient, acum la Belgrad. D'Esperey, fireşte, s-a declarat în favoarea unui armistiţiu separat, care să permită trupelor sale să traverseze Ungaria în marşul spre Viena şi Berlin. După şase zile de negocieri înfierbîntate, s-a semnat un armistiţiu[190]. Decizia de capitulare a lui Kârolyi a grăbit acţiunile românilor, ca Ungaria să-şi retragă trupele din Transilvania şi să recunoască ataşarea acestui teritoriu de către România[191].

Condiţiile pe care Ungaria a trebuit să le accepte prin armistiţiul de la Belgrad prevedeau ocuparea de mari fîşii din teritoriul ei

sudic şi estic. Toate trupele ungare trebuiau să fie evacuate la nordul unei linii care urma albia Someşului superior şi a Bistriţei, pînă la confluenţa lor cu Tisa. Linia din Transilvania urma albia Mureşului[192]. Armistiţiul lui D'Esperey permitea României să ocupe numai jumătatea de est a Transilvaniei; el îşi rezerva însă dreptul de a modifica linia de demarcaţie, aşa că România avea motive să spere că va primi permisiunea de a intra ulterior în întreaga regiune. Pentru a demilitariza Ungaria, comandantul Aliat a dispus demobilizarea armatei sale, cu excepţia a şase divizii de infanterie şi două divizii de cavalerie. Ungaria a fost pusă sub controlul Aliaţilor, asigurîndu-se astfel dezmembrarea sa. D'Esperey a fost totodată de acord cu planul Generalului Berthelot de a dota armata română pentru ocuparea Transilvaniei şi a altor părţi din Ungaria[193].

România, vom reaminti, nu fusese invitată să participe la negocierile armistiţiului. Nici una dintre prevederi nu-i cerea să colaboreze la aplicarea clauzelor sale. Pe de altă parte, nici una dintre clauze nu-i interzicea să coopereze din punct de vedere militar. încurajat de D'Esperey şi Berthelot, Brătianu a profitat de acest amănunt, ocupînd Bucovina şi Transilvania de Est. întrucît România nu se număra printre semnatarele armistiţiului, el putea pretinde mai tîrziu că nu a fost obligat să respecte convenţiile[194].

După ce a ocupat Bucovina şi cea mai mare parte a Transilvaniei, Brătianu era pregătit să reia controlul formal al guvernului. A declanşat o intensă campanie de presă, iar aceasta, obedientă, a cerut numirea în postul de prim ministru a „singurului om" care poate cîştiga teritoriile pentru care România făcuse atîtea sacrificii. Chiar dacă negociase cu Aliaţii în octombrie, el dorea să regizeze şi să-şi asigure adeziunea întregului popor pentru reîntoarcerea Liberalilor. S-a pregătit astfel terenul pentru revenirea lui Brătianu şi pentru începerea celei de-a doua etape a luptei de împlinire a obiectivelor de război.

* Note şi comentarii

1. Emile Bourgeois, *Politique e'trangere,* III, p. 425. Prokesch-Osten era ambasadorul Austriei la Constantinopol.

2. Deşi Calendarul iulian a fost utilizat în România pînă în iulie 19J 8, mi-am permis libertatea de a transpune datele în conformitate cu Calendarul gregorian.

3. Sursele primare semnificative sînt consemnate în bibliografie.

4. Textele tratatelor şi ale reînnoirilor lor se găsesc în: A.F. Pribram (ed.), *The Secret Treaiies of Austria-Hungary,* 1879-1914, I, pp. 79-83. Pentru studii asupra originilor tratatelor, vezi Sidnev B. Fay, *The Origins of the World War,* I, pp. 83-84 şi Robert William Seton-Watson, *A History of the Roiimaniam,* pp. 364-365. Punctul de vedere românesc este consemnat de Gheorghe *l.* Brătianu, *Bismarck şi Ion C. Brătianu,* „Revista istorică Română", V-VI (1935-36), pp. 86-103; şi Georges Sofronie, *La position internaţionale de la Roumanie,* pp. 46-47. Un punct de vedere german se află în: Ernst Ebel, *Rumănien und die Mittelmăchte* 1877-1913", „Historische Studien", Heft 351, 1939, pp. 24-42. Vezi şi: Assen Smedovski, *La Roumanie et la Triple Alliance, 1883-1913,* „Revue d'Histoire Diplo-.matique", LII (1937), pp. 39-56.

5. Comte de Saint-Aulaire, *Un grund latin - Jean Brătianu,* „La Revue Hebdomadaire", 4 august, 1928, p. 11; Saint-Aulaire era ministrul francez în România, 1916-1919.

6. *Ibidem,* p. 10.

7. Eugene S. Bagger, *Eminent Europeans,* p. 18; Raymond Recouly, *Les heures tragiques d'uvant-guerre,* pp. 231, 234.

8. Nicolae Pilat (nepotul lui Brătianu), *Silhouettes de ma familie,* p. 92. Potrivit informaţiei furnizate autorului de către domnul Vintilă Brătianu, Jr., Brătianu obişnuia să mediteze la problemele majore culcat pe o canapea şi finînd în mînă o carte de fabule franceze la care privea absent. Vezi şi Prinţesa Anne-Marie Callimaclu', *Yesterday Was Mine, p.* 266.

9. Regina Măria, *The History of My Life,* pp. 422-423, 425.

10. Vintilă (1867-1930) şi-a luat licenţa în inginerie la Ecole Centrale din Paris. A devenit Secretar-gcneral al Ministerului de Finanţe în 1901. Director al Băncii Naţionale (proprietatea Partidului Naţional Liberal) în 1910, Ministru de Război, 1917-1918 şi, după decesul lui fonel, survenit în 1927, Premier şi lider al Partidului Liberal. Constantin (Dinu) era fratele cel mai mic şi, ca şi precedentul, inginer şi politician. Fratele Brătianu mai vîrstnic avea cinci fiice, cea mai cunoscută fiind Măria, mama poetului Ion Pillat. Vezi Sabina Cantacuzino (sora lui Brătianu), *Din viaţa familiei I.C. Brătianu: Războiul, 1914-1918.*

I). Miles, *M. Jean J.C. Brătiano: Silhouette de gi/erre,* „Le Correspondent", CCXXIX (1916), pp. 35-54.

12. Bagger, p. 161.

13. Gheorghe Adamescu, *Dicţionar istoric-geografic,* Partea a Ii-a din: Aurel Candrea, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „ Cartea Românească",* p. 1541; Seton-Watson, *A History of the Roumanians,* p. 387.

Popularitatea Jui Brătianu nu era unanimă. In 1909 un sindicalist a încercat să îl asasineze. Vezi Alexandru Marghiloman, *Note Politice, 1897-1924,* I, p. 69.

14. Henry Wickham Steed, *The Antecedents of Post-War Europe,* p. 75. O descriere foarte ostilă se află în; D.D. Pătrăşcanu, *Vinovaţii, 1916-1918,* pp. 55-61.

15. Egon Gottschalk, *Rumanien mul cler Dreihund bis zur Krise 1914,* „Die Kriegsschuldfrage: BerJiner Monatshefte fur Internaţionale Aufklărung", V(1927), p. 632.

J6. Andre Tardieu, comentator pentru afacerile străine la „Le Temps", a vizitat Bucureştiul în martie 1914 pentru a-i îndemna pe români să acorde 0 atenţie sporită Transilvaniei, pe care el o numea „Alsacia-Lorena a Europei de est" *{Marghiloman, Note politice,* 1, pp. 213-214).

17. Jntîlnirea de la Constanţa este tratată în următoarele lucrări: Constantin Diamandy, *La grande guerre vue du versant oriental:* â *Constanza,* „Revue des Deux Mondes", XLIII (1928), pp. 129-143; Paul Lindenberg, *Konig Karl von Rumanien,* II, pp. 240-248; Regina Măria, *The Story of My Life,* pp. 580-583; Serge Sazonov, *Fateful Years,* 1909-1916, pp. 107-115, 273.

Nemulţumirea Vienei în privinţa acestei întîlniri se găseşte în: Feldmareşal Conrad von Hotzendorf, *Aus meiner Dienstzeit,* III, pp. 481-482; şi Ottokar Czernin, *In the World War,* p. 112.

18. Austria, Ministerium des Aussern, *Osterreich-Ungarns Aussenpolitik,* VIII, pp. 627-632 şi *Osterreichisch-Ungarisches Rothuch,* pp. 2-3. Vezi şi Czernin pp. 87-88, şi Fay, I, pp. 491-492.

19. *Rotbuch,* pp. 2-3; şi Czernin, p. 87.

20. *Aussenpolitik,* VIU, Nos. 9861, 9863, 9873, 9875, 9879. Convorbirile cu delegaţii germani şi austro-ungari sînt tratate în: Luigi Albertini, *The Origins of the War of 1914,* I, pp. 529-530, şi III, pp. 546-581. Vezi şi Pay, I, pp. 487-489; şi Bernadotte E. Schmitt, *The Corning of the War,* 1914, *1* Pp. 159-160.

Punctul de vedere maghiar se află în: Eugene Horvâth, *La correspondance du comte Etienne Tisza,* „Revue de liongrie", XXXVII (1927), No. 3, P- 194. Atitudinea României este reflectată în: Victor G. Cădere, *Politica României in Marele Războiu,* „Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială", V«I (L929), pp.270-272.

21. A. de Lapradelle şi alţii, *Constantinopole et Ies Detroits,* I, pp. 316-327, pentru relatarea călătoriei de către Sazonov. Pentru tratarea acestei inelegante aprobări de Rusia a iredentismului românesc, vezi Albertini, I, p. 53 1, care citează permisiunea lui Czernin pentru Brătianu de a efectua călătoria; ca şi G.P. Gooch, *Before the War: Studies in Diplomacy,* II, pp. 359-362.

22. Tzentrarkhiv, *Tsarskaia Rossiia* v *mirovoi voim,* pp. 143-153; Sazonov, pp. 265-267.

23. Alfred Rieber, *Russian Policy and Romanici - August 1914 to August 1916,* A.M. and Certificate Essay of the Russian Institute, Columbia University, pp. 10-11; şi C. Jay Smith, *The Russian Struggle for Power,* 1914-1917, p. 24.

24. *Die Deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch,* IV, Nos. 506, 582, 743.

25. Friedrich Stieve (ed.), *Iswolski im Weltkriege,* pp. 28-30, pentru aportul francez.

26. Ministero degli affari esteri, / *documenti diplomatici italiani,* 5. Serie: 1914-1918, I, p. 20.

27. Carp a întrebat: „Au manifestat românii din Transilvania vreo dorinţă de a fi încorporaţi în regimentele româneşti din Transilvania?" El a prezis că „primii care vor trage în noi vor fi regimentele româneşti din Transilvania". Vezi Marghiloman, I, p. 231.

28. *Ibidem,* I, pp. 234-235.

29. *Ibidem,* I, pp. 237.

30. *Ibidem,* I, pp. 237-238.

31. Seton-Watson, *A History,* p. 481. George Fotino a preătit o traducere în franceză a procesului verbal din acest Consiliu de Coroană, după notele lui Marghiloman, *La neutra/i/e roumaine: una seance historique au Conseil de la Couronne,* „Revue des Deux Mondes", LVIII (august 1930), pp. 529-541. Un alt exemplar în franceză a apărut în „Revuc d'Histoire de la Guerre Mondiale", VI (aprilie 1928), pp. 157-161.

O dare de seamă personală a lui lonescu se află în *Some Personal Impressions,* pp. 40-48, 52, 212. Două rapoarte descriptive se află în: Nicolae Basilesco, *La Roumanie dans la guerre et dans la paix,* I, pp. 97-99, şi Recouly, pp. 231-235. O descriere colorată oferă Lindenberg, II, pp. 306-310. O tratare recentă este întreprinsă de Georges I. Brătianu. *Origines et formation de /'unite roumaine,* pp. 270-272.

32. Negocierile cu Italia sînt detaliate în / *documenti diplomatici italiani,* 5. Serie: 1914-1918, I, pp. 20-21, 91-97, 133, 369, 390, 413-430, 450-451. Textul acordului din 17 septembrie e reprodus la pp. 419-420. Dări de seamă ale convorbirilor furnizează Luigi Aldrovandi Marescotti, *Nuovi ricordi e frammenti di diario,* pp. 193-210; Diamandy, *La grande*

guerre vue du versant oriental: Ma mission en Russie, „Revue des Deux Mondes", LX (1930), pp. 426-428; W.W. Gottlieb, *Stuc/ies in Secret Diplomacy,* p. 309; H.D. Napier, *The Experiences of a Military Attache in the Balkans,* p. 4; Tommaso Tittoni, *La Bessarabia, la România, et l'Italia,* „Nuova Antologia", MCCCXXI (Aprilie 1927), pp. 265-266; şi Mario Toscano, *II patto di Londra,* pp. 55-56.

33. *Tsarskaia Rossiia,* p. 166.

34. Convorbirile cu Sazonov sînt redate în: Diamandy, *La grande guerre vue du versant oriental: Ma mission en Russie,* „Revue des Deux Mondes", XLIX (1929), pp. 813-817. Textul tratatului apare în *Sbornik sekretnich dokumentov iz arkhiva byvshago ministerstva inostrannvkh del,* No. 72, p. 315; şi în Heinrich von Triepel (ed.), *Nouveau recueil general de traites,* 3eme serie, X, No. 111, pp. 340-341.

Tratatul a fost aprobat de către francezi. Vezi; Raymond Poincare, *Au service de la France,* V, p. 346.

Alte relatări în *Tsarskaia Rossiia,* p. 167 şi: Cădere, p. 273.

în Bucovina, românii erau majoritari la sud de rîul Şiret. Regiunea la nord de acest rîu, inclusiv Cernăuţii, era în majoritate locuită de ruteni (ucraineni).

35. *I documenti diplomatici italiani,* 5 Serie: 1914-1918, I, p. 549; Diamandy, *La grande guerre vue du versant oriental: Ma mission en Russie,* „Revue des Deux Mondes", LX (1930), p. 424; Georges I. Brătianu, *Origines et formation,* p. 278. Vezi şi Albert Pingaud, *L'Entente et Ies balkaniques aux premiers mois de la guerre,* „Revue des Deux Mondes", LIV (1929), pp. 65-73.

36. Brătianu avea puţine motive să se teamă de Parlamentul român, în care Liberalii săi deţineau 80% din locurile din Cameră şi 70% din Senat. Vezi I.Gheorghiu, *Relaţiile româno-ruse in perioada neutralităţii României,* „Studii şi referate privind Istoria României", II (1954), pp. 1452-1453, 1457. Acest articol a fost redactat în conformitate cu revizionismul marxist de ultimă oră de către un specialist român, ale cărui surse se pot consulta în întregime în Statele Unite. S-ar părea că Arhivele Ministerului Român de Externe din Bucureşti sînt interzise cercetătorilor români, sau că ele nu deţin materiale referitoare la această perioadă.

37. Pentru o descriere a negocierilor dificile ale lui Brătianu-tatăl în 1877, cu Turcia şi Rusia, vezi B.H. Sumner, *Russia and the Balkans, 1870-1880,* New-York: Oxford University Press, 1937, pp. 294-299.

38. Pentru misiunea generalului britanic Paget, vezi David Lloyd George, *War Memoirs,* I, p. 433. Pentru cea a istoricilor Seton-Watson şi George M. Trevelyan, vezi *Georges Moroianu, Les luttes des roumains transylvains,* PP- 95-98. Vizita Generalului francez Pau o înfăţişează Henri *Mc\ol,La mission du General Pau aux Balkans et en Russie tzariste,* pp. 48-53.

J

39. Lapradelle, I, pp. 337-350. Punctul de vedere românesc este explicat de Nicolae Daşcovici, *La question des Detroits et Ies nationalites du sud-est european,* „Les Annales des Nationalites", IV (1915), No. 4, pp. 93-99.

40. *Tsarskaia Rossila,* pp. 180-182. Vezi şi Rieber, p. 29; şi Smith, pp. 291-292.

41. Tsarskaia Rossiia, pp. 182-188. Vezi şi Rieber, pp. 30-40; şi Smith, pp. 301-302. O evaluare recentă a negocierilor ruso-române, bazată pe documente cunoscute, este efectuată de V.A. Emets, *Protivorechiia mezhdu Rossiei i soiuznikami po voprosu o vstuplenii Rumunii v voinu* (1915-1916 gg.), „Istoricheskie Zapiski", No. 56 (1956), pp. 52-90.

42. Pentru rezolvări de conturi care au dus la Tratatul de la Londra din 26 aprilie 1915, vezi Rene Albrecht-Carrie, *Itcdy at the Paris Peace Conference,* pp. 24-34; şi Gottlieb, *pp.* 198-359.

43. *Tsarskaia Rossiia,* pp. 185-197. Vezi şi Smith, pp. 306-307.

44. Consiliul de Coroană este citat de Komissiia pri TsIK SSSR po Izdaniiu Dokumentov Epokhi Imperial izmă, *Mezhdunarodnie Otnosheniia v Epokhu Imperializma,* Serie 3, VIII, 2, pp. 36-37. Pentru alte mărturii, vezi Emets, p. 57; Rieber, pp. 40-41; Smith, p. 308; şi Harry N. Hovvard, *The Partition of Turkey,* 1913-1923, pp. 172-174.

45. Albert Pingaud, *Etudes diplomatiques: L'Entente et la Roumanie,* „Revue des Deux Mondes", LVII (1930), p. 152.

46. Lord Thomson of Cardington (ataşatul militar britanic în Romă nia), *Smaranda,* p. 29.

47. Brătianu i-a spus odată ministrului francez Saint-Aulaire: „Ştiu prea bine că în taberele aliate sînt acuzat de şantaj, cînd eu nu fac altceva decît să cer garanţii vitale pentru noi. Cînd vor să fie amabili, mă compară cu un negustor de covoare". Vezi Comte de Saint-Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate,* p. 334.

48. Textul tratatului secret cu Bulgaria, din 6 septembrie 1915, se găseşte în: Ralph H. Lutz, *Full of the German Empire, 1914-1918,* I, pp. 748-750.

49. *Mezhdunarodnie Otnosheniia,* VIII, 2, pp. 486-488; şi IX, pp. 3-4, 18-19,40, 86-87,91-92, 112-113, 116, 131-132. De asemenea, în *Tsarskaia Rossiia, pp.* 202-203. Mai întîi Brătianu a cerut Rusiei să trimită 200.000 de soldaţi, iar Marii Britanii şi Franţei să atace Bulgaria cu 500.000 de soldaţi. La 10 noiembrie, a ridicat numărul la 500.000 de ruşi. Vezi Emets, p. 59; Poincare, VII, pp. 192, 205; şi: Mauricc Paleologue, *La Russie des tsars pendant la grande gaerre,* II, pp. 96-97.

50. Brătianu a fost acuzat de o crimă întrucîtva asemănătoare cu acţiunea întreprinsă de tatăl său în 1876. Brătianu-tatăl a respins cererea de ajutor a Serbiei împotriva turcilor şi a asigurat Marile Puteri cu privire la

neutralitatea României. De asemenea, a refuzat culoar de trecere pentru proviziile ruseşti prin România spre Serbia. Drept compensaţie pentru politica sa anti-sîrbească, le-a cerut turcilor să recunoscâ entitatea statală a României, încheierea unui tratat comercial şi acordarea altor privilegii. Vezi Richard V. Burks, *Romanici and the Balkan Chsis of 1875-1878,* "Journal of Central European Affairs", II, (1942), No. 2, p. J23.

51. Take lonescu, *The Policy of National Instinct,* textul cuvîntărilor sale din Cameră, 16-17 decembrie 1915.

52. Indiferenţa lui Brătianu este portretizată de Georges I. Brătianu, *Origines,* p. 283. Tratatele comerciale cu Puterile Centrale sînt citate în: Hans Peter Hanssen, *Diary of a Dying Empire,* pp. 147-148; şi: Howard, p. 174. Aranjamentul cu Marea Britanie este menţionat în „Times", *31* ianu arie, 1916; şi U.S. Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The World War,* 1916; *Supplement,* p. 13. De acum înainte, această sursă se va cita: *U.S. Foreign Relations.*

53. Emets, pp. 60-61. Gallipoli a fost evacuat în ianuarie 1916. Poincare a cerut Ţarului să-i roage pe români să intervină (Paleologue, II, pp. 205-206).

54. Paleologue, II, pp. 203-205, 208-210.

55. *Ibidem,* II, pp. 245-246; *Tsarskaia Rossiia,* pp. 214-215.

56. Paleologue, II, pp. 275, 299, 301; *Tsarskaia Rossiia,* pp. 217-221. Asigurările francezilor în privinţa unui atac iminent împotriva Bulgariei nu au risipit ezitările lui Brătianu. El a preferat să aştepte realizarea acestei garanţii (Paleologue, II, p. 275).

57. Această agitaţie este înregistrată de Marele Stat Major Britanic, Ministerul de Război, *Daily Review of the Foreign Press,* 6, 18, 21 iulie 1916; şi John C. Campbell, *Nicholas Iorga,* "The Slavonie and East Euro pean Review", XXVI (noiembrie 1947), p. 55.

Se pare că lonescu îşi schimbase atitudinea faţă de Rusia, pe care în 1891 o numise „inamicul etern al României". Vezi *Lapolitique etrangere de la Roumanie,* p. 17.

58. Tsarskaia Rossiia, p. 217.

59. Saint-Aulaire, *Confession,* p. 324.

60. Paleologue, II, p. 299; *Sbornik,* No. 13, pp. 21-23, pentru textul apelului francez; *Tsarskaia Rossiia,* p. 217, pentru nota lui Sazonov.

61. Stephen Buriân von Rajecz, *Drei Jahre cu/s der Zeit meiner Amtsfuhrung,* pp. 54-57.

62. *Tsarskaia Rossiia,* pp. 217-219.

63. *Ibidem,* p. 221. Briand a consimţit la ultimatumul propus (Paleologue, II, p. 312).

64. Tsarskaia Rossiia, pp. 198-199. Brătianu i-a declarat lui Saint-Aulaire câ nu se poate baza pe Aliaţi, deoarece comiseseră destul de multe erori de

strategie, o mare parte din ele evitabile. A citat neputinţa lor de a opri intrarea crucişătoarelor germane Goeben şi Breslau în Bosfor în 1914, un act ce a permis intervenţia turcilor; a mai menţionat neputinţa lor de a-i învinge pe aceştia la Gallipoîi, datorită controverselor britanico-franceze în privinţa tacticii de adoptat (Saint-Aulaire, *Confession,* pp. 324, 327).

65. *Tsarskaia Rossiia,* pp. 221-223; Paleologue, II, pp. 323, 326; Lloyd George, II, p. 950.

66. Paleologue, II, pp. 329-331.

67. *Ibidem,* II, pp. 330-331. Stiirmer ar fi putut lua în seamă cuvintele , împăciuitoare ale lui Marghiloman, care declarase lui Eugene de Schelking, "pn reprezentant al Ministerului de Externe rus aflat în vizită la Bucureşti, în august, că „stomacul României nu poate digera Transilvania şi Banatul. Dacă vom anexa Transilvania, care este mult înaintea României din punct de ' vedere cultural, vom deveni cu timpul transilvăneni, şi nu români... Pe de altă parte, nu sîntem pregătiţi pentru o acţiune militară, aşa că înfrîngerea noastră... va fi un sfirşit inevitabil". Vezi Schelking, *Recollectsions of a Russian Diplomat,* pp. 204-205.

68. Paleologue, II, pp. 324, 326-331.

69. *Tsarskaia Rossiia,* pp. 223-225.

70. *Ibidem,* p. 225.

71. *Ibidem,* pp. 225-226. De asemenea, în: F.Seymour Cocks, *The Se cret Treaties and Underrstandings,* p. 53.

72. Albert Pingaud, *Histoire diplomatiqne de la France pendant la grande guerre,* II, pp. 194-195. Faptul este citat, de asemenea, în: *Emets,* p. 77; şi: A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918,* pp. 550-551.

73. *Tsarskaia Rossiia,* p. 226.

74. *Ibidem,* pp. 230-231.

75. Textul convenţiei politice finale se află în: Stieve, *Iswolski im Weltkriege:* pp. 206-207; Triepel, X, pp. 342-343. Un text în limba română găsim în: Nicolae Daşcovici, *Interesele şi drepturile României în texte de drept internaţional public,* pp. 9-11. Un text în versiune engleză prescurtată este tipărit în: Harold W.V. Temperley (ed.), *A History of the Peace Conference of Paris,* IV, pp. 516-517.

76. *Tsarskaia Rossiia,* pp. 226-230.

77. încă din anii 1880, România, cel mai mare şi mai puternic dintre statele balcanice, a crezut că Marile Puteri o favorizau. După aderarea la Tripla Alianţă, ea a devenit piatra de încercare a viitorilor ambasadori.

Germania a trimis ca delegaţi pe von Billow şi Kiderlen-Wăchter; Austro-Ungaria i-a trimis pe Goluchowski, Aehrental şi Czernin, iar Italia 1-a acreditat pe San Giuliano.

78. Nu trebuie să se acorde prea mare importanţă acordului franco-rus. Nu există probe că ar fi fost cunoscut de către succesorii lui Briand, sau că ar fi fost luat în consideraţie de ei. Din partea rusească înţelegerea a fost invalidată odată cu declararea păcii separate de către bolşevici. în orice caz, Conferinţa de Pace a susţinut clauzele.

79. *Rotbuch,* p. 62; Marghiloman, II, pp. 164-166.

80. Carp era un germanofil incurabil. A promis odată Prinţului von^ Biilow că, orice s-ar întîmpla, el va rămîne credincios germanilor. Vezi:' Bernhard Fttrst von Biilow, *Denkwiirdigkeiten,* II, p. 142.

81. Procesele verbale ale Consiliului de Coroană sînt reproduse în: Marghiloman, II, pp. 148-157. Au apărut traduceri în limba franceză în: Recouly, pp. 265-277; şi „Revue d'Hisloire de la Guerre Mondiale", VI (aprilie 1928), pp. 161-166, Regina Măria a oferit o descriere succintă în *Ordeal: The Story of My Life,* p. 51. Pentru versiunea diplomatului rus Schelking, care se afla atunci în Bucureşti, vezi *Recollections,* pp. 204-205. Minutele acestea sînt citate, de asemenea, în: Seton-Watson, *A History,* pp. 491-492; şi: Gheorghiu, p. 1515.

82. Textul declaraţiei de război este la Departamentul de Stat al U.S.A., *Declarations of War and Severances of Diplomatic Relations, 1914-1918,* pp. 55-58: Un text în limba română furnizează Daşcovici, *Interesele si drepturile României,* pp. 16-19. Decretul de mobilizare este în *Războiul dintre România si Grupul Puterilor Centrale: Comunicatele Oficiale,* p. 5. Decizia de începere a războiului a fost publicată imediat. Vezi *Tsarskaia Rossiia,* pp. 231-232; *U.S. Foreign Relations. The World War, 1916,* Supplement, *Ministrul american Vopicka către Lansing,* 27 august, p. 47.

83. Saint-Aulaire, *Un grand latin - Jean Brătiano,* p. 12.

84. Marghiloman, II, p. 167. Pentru alte detalii, vezi George Clenton Logio, *Bulgaria Past and Present,* p. 419.

85. Propaganda rusească a salutat intervenţia, dar a avut grijă să omită retrocedarea întregului Banat către România, pentru a nu-i supăra pe sîrbi. Vezi: G.I. Kapchev, *Sovremennaia Rumyniia i ee Zadachi,* pp. 14-60. Au rost trimise mesaje de felicitare de către Poincare şi Paul Deschanel, Preşedintele Camerei Deputaţilor, mesaje citate de G. Sterian, *La Roumanie:*

son passe, ses attaches frcmcaixes. Ies partis politic/nes, „La Revue Hebdomadare", 9 septembrie, 1916.

86. Denunţul lui Brătianu, din punct de vedere unguresc, e găzduit de „Revue de Hongrie", XVIII (September 15, 1916), pp. 54-55. Jocul său dublu e descris de germani în: Paul Herre, *Rumäniens Vertragsverhältnis zum Dreibund.* „Historische Zeitschrilt", CXVIII(19I7), 3, pp. 63-75.

87. România a îndeplinit Articolul 3 al convenţiei militare prin atacarea Bulgariei alături de Rusia.

Ultimele trupe româneşti au fost respinse din Transilvania în ianuarie 1917 (Temperley, IV, p. 44).

îndoielile lui Alekseev, în ceea ce priveşte intervenţia României, l-au făcut să nu mai trimită numărul promis de soldaţi pe frontul de sud-vest. Vezi General Brusilov, *L'Offensive de 1916,* „Revue des Deux Mondes", LI (mai-iunie 1929), pp. 914-915.

88. Reorganizarea este discutată în: Ion Rusu Abrudeanu, *Pacostea rusească,* pp. 102-114; şi: Seton-Watson, *A History,* pp. 498-499.

Se presupune că guvernul român se baza pe Constituţia din 1866 şi pe amendamentele din 1879 şi 1884. Vezi *Ministere des Affaires etrangeres, Constitution de 30 Juin/12 juillet 1866, avec Ies modifications y introduits en 1879 et 1884.* Pentru studierea sistemului în uz, vezi T. Crişan Axente, *Essai sur le regime representatif en Roumanie,* pp. 235-436; Georges Tătăresco, *Le regime electoral et parlementaire en Roumanie;* şi Alexan-dre-Radu F. Rădulesco, *Le contrate de la constitutionnalite des lois en Roumanie.*

89. Textul cuvîntării sale este publicat în „Monitorul Oficial", 11 ianuarie 1917; el este retipărit în: Paul Nicorescu, *Le Roumanie nouvelle.* Extfasul de mai sus parafrazează celebra declaraţie a tatălui său în privinţa opresiunii maghiare din Transilvania: „Nu-i treaba mea cînd sînt certuri în casa socrului meu; dar cînd el îndreaptă cuţitul spre soţia mea, nu numai că am dreptul, dar am şi datoria să intervin!". Citat din: David Mitrany, *The Balkans,* p. 315.

90. Paleologue, III, pp. 175-191; General Basil Gourko, *Memories and Impressions of War and Revolution in Russia,* pp. 243-244; şi Aldrovandi Marescotti, *Guerra diplomatica,* pp. 92, 97.

91. Saint-Aulaire, *Confes.sion,* p. 354. Pentru convorbirile lui Brătianu din Petersburg, vezi Paleologue, III, pp. 341-342; Cocks, pp. 57-58; Regina Măria, *Ordeal,* p. 162; Robert D. Warth, *The Al/ies and the Russian Revolution,* pp. 19, 48.

Declaraţia de pace a Sovieticilor, publicată la 10 aprilie, se află în: G. Lewes Dickinson, *Documents and Statements Re/ating to Peace Proposals and War Aims,* p. 43.

92. Reformele sînt tratate în următoarele lucrări: Axente, pp. 420-424, 443.444; David Mitrany, *The Land and Peasant in Rumania: War and Agrarian Reform, 1917-1921;* Henry L. Roberts, *Rumania: Politica! Problems of an Agrarian State,* pp. 22-26; Seton-Watson, *A History,* pp. 463, 503-505. Reportaje de presă ale procesului legislativ sînt înserate în *Daily Review ofthe Foreign Press, A/lied Press Supp/ement,* May-October 1917, pp. 490-491.

Introducerea reformelor este descrisă de Wilbert E. Moore, *Economic Demography of Eastern and Southern Europe,* p. 239.

93. Textul declaraţiei sovietice se reproduce în: Dickinson, pp. 79-81.

94. Decretul din 8 noiembrie se găseşte în: Jane Degras (ed.), *Soviet Documents on Foreign Policy, I: 1917-1924,* pp. 1-3. Tratatele secrete şi-au făcut apariţia în serial, odată cu no. din 23 noiembrie al ziarului „Izvestia". Textele complete au fost tipărite în „The Manchester Guardian" la 13 decem brie şi în „The New York Evening Post" la 25 ianuarie 1918. Declaraţiile lui Troţki sînt în: Degras, I, pp. 4-12, 18-21.

Tratatele au fost publicate la laşi în ianuarie 1918, în *Documente secrete din Arhiva Ministerului de Externe din Petrograd,* un volum editat de Nicolae Iorga.

95. Planul de evacuare îl prezintă Saint-Aulaire, *Confession,* p. 421; şi Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe, 1914-1918,* pp. 127-128. Pentru rapoarte asupra vizitelor întreprinse de generalii ameri cani Judson şi Scott în România, vezi *U.S. Foreign Relations, The World War, 1917,* Suppl. *2,* I, p. 729; şi *U.S. Foreign Relations. 1918, Russia,* I, p. 120.

96. Nu era nici o îndoială în privinţa antipatiei lui Clemenceau faţă de România. Ziarul său, „L'Homme Enchaine", îl criticase pe Brătianu pentru necinste şi ipocrizie atît înainte, cît şi după intervenţie.

97. *U.S. Foreign Relations, 1917,* Suppl. 2.1, p. 325.

98. *Ibidem,* Suppl. 2.1, pp. 723-726, 730-735. Stoica descrie misiunea în volumul *In America pentru cauza românească.* Vezi: Mamatey, PP- 123-124.

99. *U.S. Foreign Relations, 1917,* Suppl. 2.1, pp. 732-735; Mamatey, P- 167.

100. Dickinson, pp. 92-95. Declaraţia de război a Congresului este în: James Brown Scott (ed.), *Official Stateinents of War Aims and Peace Proposals,* p. 206.

101. Colonelul House, consilierul special al lui Wilson, a aflat în noiembrie că Lloyd George şi Clemenceau se opun unei păci separate în cazul României. Lucrul acesta l-a făcut pe House să nu mai susţină ideea unui ajutor al Americii către România. Vezi Charles Seymour (ed.), *The Intimate Papers of Colonel House,* III, p. 234; şi Lloyd George, V, pp. 3002-3006.

102. *U.S. Foreign Relations.-1917,* Suppl. 2, I, pp. 456-457. Folosind termenii academici de „delegaţi ai Aliaţilor" şi de „miniştri ai Aliaţilor" cu referire la diplomaţii Marii Britanii, Franţei, Italiei şi ai Statelor Unite, nu am intenţionat să trec sub tăcere faptul că Statele Unite nu erau o „Putere Aliată"; pentru a respecta adevărul istoric, ele erau doar o „Putere Asociată".

103. Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea Romă niei,* III, pp. 19-23; D. Iancovici, *Lapaix de Bucarest,* pp. 40-41; şi C. Xeni, *Take lonescu,* p. 347.

în privinţa presiunii constante exercitate de Aliaţi, vezi *U.S. Foreign Relations, 1917,* Suppl. 2, I, pp. 459-460; Saint-Aulaire, *Conffesion,* p. 436; şi Charles J. Vopicka (ministrul american), *Secrets of the Balkans,* pp. 148-151.

104. Textul armistiţiului de la Focşani se află în: Scott, pp. 203-204. Convorbirile de ultimă oră ale lui Brătianu cu delegaţii Aliaţilor se găsesc în U.S. *Foreign Relations, 1917,* Suppl. 2,1, pp. 469-470. O dare de seamă a negocierilor cu Mackensen oferă Charles Upson Clark, *Greater Roumania,* pp. 216-219.

105. Saint-Aulaire, *Conffesion,* p. 440, pentru reacţia franceză. Ati tudinea americanilor este în *U.S. Foreign Relations, 1917,* Suppl. 2, I, pp. 474-475, 484.

Brătianu i-a informat pe Aliaţi, la 13 decembrie, că are nevoie de susţinerea lor necondiţionată în privinţa politicii sale. Aliaţii şi-ar fi putut da seama de necorectitudinea versiunii lui asupra armistiţiului, dacă ar fi citit ziarul "The New York Times" din 11 decembrie, care reda textul armistiţiului. Cu toate acestea, armistiţiul se aplica şi ruşilor, fiind semnat şi de Şcerbacev.

106. *U.S. Foreign Relations, 1918, Russia,* II, pp. 597-598. Clemenceau şi Lordul Milner au convenit asupra împărţirii sferelor de influenţă în Est. Francezii şi-au luat răspunderea organizării rezistenţei în România, iar

britanicii urmau să se ocupe de Caucaz. înţelegerea aceasta era, în parte, rezultatul unui plan întocmit de Generalul Berthelot în scopul formării unei cruciade anti-bolşevice. Vezi *U.S. Foreign Relations, 1918, Russia,* I, pp. 330-331. Textul convenţiei se află în: Louis Fischer, *The Soviets in World Affairs,* II, p. 836.

107. Lloyd George, V, pp. 2464, 2471, 2481-2488, pentru convorbirile purtate în Elveţia, în luna decembrie, între Jan Christiaan Smuts şi Contele Mensdorf. De asemenea, în: Mamatey, pp. 151-152. Neliniştea lui Brătianu este descrisă în *U.S. Foreign Realtions. 1918,* Suppl. 1, I, p. 752.

108. Textul cuvîntării lui Lloyd George îl găsim în *War Memoirs,* V, pp. 2515-2527. Cuvîntarea era considerată un apel la autonomia românilor din Transilvania; era socotită incompatibilă cu tratatele secrete. Pentru aceste interpretări, vezi Cariile A. Macartney, *Naţional States and National Minorities,* p. 190; şi Steed, *Through Thirty Years,* II, p. 268.

109. A..I.P. Taylor, *The War Aims ofthe Al/ies in the First World War,* în: Richard Pares and A.J.P. Taylor(eds), *Essays Presented to Sir Lewis Namier,* pp. 492, 501.

110. Georges I. Brătianu, *Origines,* p. 290. Sonnino a adăugat că „Brătianu ar trebui să fie conştient că Biserica oferă uneori iertarea după păcat, dar niciodată mai înainte".

111. Textul se află în *U.S. Foreign Relations, 1918,* Suppl. I, I, pp. 12-17. Pentru analiza efectului cauzat de retragerea Rusiei şi de inter venţia Americii asupra scopurilor de război ale Aliaţilor, vezi Arno J. Mayer, *The Politics of Allied War Aims,* 2 voi., dizertaţie la Universitatea Yale, nepublicată.

112. *U.S. Foreign Relations. 1918,* Suppl. 1, I, pp. 752. Starea de spirit din Iaşi este descrisă de Nicolae Iorga în *Memorii,* I, pp. 218-219.

113. *U.S. Foreign Relations, 1918,* Suppl. 1, I, pp. 751-752.

114. Balfour, Ministrul de Externe britanic, a dezvăluit clauzele în prezenţa lui Wilson şi House, cu ocazia vizitei sale la Washington D.C. în aprilie 1917. House aflase deja despre tratatul cu România de la Sir Edward Grey. La 19 august 1919, Wilson a negat în faţa Comisiei senatoriale pentru relaţiile externe că ar fi văzut vreodată tratatele, ceea ce a încurcat lucrurile. Vezi E.L. Woodward şi Rohan Butler (eds.), *Documents ou British Foreign Policy, 1919-1939,* First Series, V, pp. 1008, 1015-1017, pentru confirmarea oferită de Balfour. Următorii autori susţin că Wilson cunoştea termenii: Lloyd George, III, pp. 1678-1686; Blanche E.D. Dugdale, *Arthur James Balfour,* II, pp. 200-201; Seymour, *House Papers,* III, pp. 40, 43, 47, 61;

U.S. Department of State, *The Lcmsing Papers. 1914-1920,* II, pp. 19-32; şi Taylor, *The War Aims,* p. 497.

115. *U.S. Foreign Relations, 1917,* Suppl. 2, I, p. 737; şi Ray Stannard Baker şi William E. Dodd (eds.), *The Public Papers of Woodrow Wilson: War and Peace, 1917-1924,* I, pp. 163-164.

116. B.E. Stein, *Ritsskii vopros na parizskoi mirnoi konferentsii,* p. 305.

117. îndemnurile franceze sînt relatate în *U.S. Foreign Relations, 1918, Russia,* II, pp. 707-708. Relatările cele mai puţin controversate ale disputei cu privire la Basarabia sînt în: Seton-Watson, *A History,* pp. 509-512, 560-564; şi *The Bessarabian Question and the Act of Union with Rumania,* un studiu pregătit pentru Departamentul de informaţii politice al Minis terului britanic pentru Afaceri Externe, tipărit în: David Hunter Miller, *My Diary at the Conference of Paris,* XX, pp. 299-312.

Episodul privitor la arestarea lui Diamandy este analizat de George F. Kennan, *Soviet-American Relations, 1917-1920, I: Russia Leaves the War,* pp. 330-343. Ruptura relaţiilor ruso-române, care nu s-au reluat pînă în 1934, a fost anunţată la 26 ianuarie *(Sobranie Uzakonenii i Rasporiazhenii Rabochevo i Krestian'skogo Pravite/'stva RSFSR, 1917-1918,* p. 237). Ruptura a făcut imposibilă recuperarea de către România a tezaurului său şi a bijuteriilor Coroanei, trimise la Moscova în 1916, pentru mai multă siguranţă. Vezi Gr. Romaşcanu, *Tezaurul român de la Moscova;* şi Paul Sterian, *La Roumanie et la reparation des dommages de guerre,* pp. 70-71.

118. *U.S. Foreign Relations. 1918, Russia,* II, pp. 707-710; *U.S. Foreign Relations. 1918,* Suppl. 1, I, pp. 754; Vopicka, p. 170.

119. Planurile lui Ludendorff se află în *The General Staff and its Problems,* II, pp. 438-439.

120. Vopicka, p. 170. Ultimatumul lui Mackensen este prezentat în: Kiriţescu, III, p. 217. In cadrul unei conferinţe de la Berlin, ţinută pe 5 februarie, Ludendorff cerea ca România să fie pusă în faţă alternativei de acceptare a păcii, sau de a ti zdrobită prin forţă. Vezi Gustav Gratz şi Richard Schiiller, *The Economic Policy of Austria-Hiingary during the War,* p. 142.

121. Vopicka, p. 171. Delegaţii l-au abordat pe Ionescu cu propunerea de a forma un guvern de război, dar acesta a invocat lipsa de suport popular pentru partidul său.

122. *U.S. Foreign Relation, 1918,* Suppl. 1, I, pp. 754-757; Abrudeanu, p. 343; Iancovici, p. 56; Kiriţescu, III, pp. 219-220; şi Vopicka, pp. 172-173.

Averescu (1859-1938), născut în Basarabia, a luptat în războiul din 1877, a studiat arta războiului la Torino, a fost ataşat militar la Berlin (1895-1898), unde a făcut cunoştinţă cu Mackensen, a devenit ministru de Război în 1907 si a fost Şeful Marelui Stat Major în 1912-1913. A fost eroul de la Mărăşti. Vezi „Revue de Transylvanie", IV (1937-38), Nos. 3-4, p. 468.

123. Cuvîntare rostită la 18 septembrie 1915 *(Tsarskaia Rossia,* pp. 200-201).

124. *U.S. Fnreign Relations, 1918,* Suppl. 1, 1, p. 761; Czernin, p. 319; şi Alfred F. Pribram, *Austrian Fnreign Policy, 1908-18,* p. 117.

Charles a mai promis românilor permisiunea de a-şi păstra dinastia (Czernin, p. 260; Karl Nowak, *The Cnllapse of Central Europe,* pp. 63-64). Pentru eforturile Conservatorilor filo-germani de a-1 îndepărta pe Ferdinand, vezi Seton-Watson, *A History,* pp. 505-506, 512.

125. *U.S. Foreign Relations, 1918,* Suppl. 1, I, pp. 758-761; Mamatey, pp. 207-208.

126. Abrudeanu, pp. 346-348; Czernin, pp. 263-265; Gratz şi Schtiller, pp. 152-153; şi Marghiloman, III, pp. 367, 379.

127. Procesul verbal al Consiliului de Coroană c reprodus în: Abru deanu, pp. 350-356; şi Nicolae Iorga, *Acte privitoare la istoria marelui războit/',* I, *Consiliile de Coroană clin Februar 1918,* „Revista Istorică", XVIII (1932), pp. 193-215.

Au fost fixaţi şii termenii suplimentari: (1) demobilizarea a opt divizii, celelalte avînd permisiunea de a-şi fixa garnizoanele în Basarabia; (2) permisiunea pentru armata austro-ungară de a traversa Moldova pentru a ajunge în Ucraina şi; (3) îndepărtarea tuturor misiunilor militare Aliate, cărora li se va da liberă trecere prin liniile inamice (Gratz and Schtiller, p. 154).

128. Notele ultimelor două Consilii de Coroană sînt în: Abrudeanu, pp. 357-364.

129. Textul Tratatului de la Buftea se află în: Triepcl, X, pp. 855-856. O traducere românească efectuează Kiritescu, III, pp. 229-230. Marghiloman s-a referit la termeni ca fiind favorabili *(Note politice,* III, pp. 382-388). Negocierile sînt ralatate de Gratz şi Schtiller, pp. 152-154.

130. Textul tratatului se găseşte în *U.S. Foreign Relations. 1918, Russia,* II, pp. 716-717, preluat din „Izvestiia" din 31 martie 1918. De asemenea, în *L 'Ukraine Sovietiste,* pp. 51-55; şi Andrei Popovici, *The Political Stahts of Bessarabia,* pp. 245-250.

Articolul 7 stipula că armata română va primi refugiu şi întreţinere pe pămînt rusesc, dacă va trebui să părăsească Moldova. Acest favor neobişnuit demonstra că Averescu nu avea încredere în germani.

131. Marghiloman, III, pp. 413; Iorga, *Memorii,* I, pp. 326-328; şi Seton-Watson, *A History,* p. 514.

Marghiloman avusese convorbiri cu Mackensen la Bucureşti încă din 1 martie, încercînd să modifice termenii. S-a întîlnit cu Czernin în acelaşi scop. A susţinut în memoriile sale că aceste convorbiri, ca şi numirea sa, au fost rezultatul unui plan întocmit de Ferdinand şi Brătianu (II, pp. 117, 154-155, 224). Czernin a întărit această afirmaţie în *The World War,* p. 266. După părerea lui Hans Peter Hanssen, Marghiloman era şantajat de ministrul german de externe, care îl implicase anterior într-o relaţie ilicită cu „o germancă veselă" *(Diary of a Dying Empire,* p. 112). Un punct de vedere românesc recent insistă că Brătianu şi Ferdinand l-au chemat pe Marghiloman în speranţa „feudalizării" României. Vezi Eugen C. Munteanu şi Teodor Neacşa, *Jefuirea petrolului românesc de către trusturile imperialiste în anii 1917-1923,* în „Studii şi referate" (1954), II, pp. 1549-1586.

132. Abrudeanu, p. 373. Noul guvern era format, în principal, din Conservatorii bucureşteni.

133. Pentru o relatare americană a participării lui Marghiloman la votul Sfatului, vezi *U.S. Foreign Relations, 1918, Russia,* II, p. 719. O versiune britanică se află în *The Bessarabian Question and the Act of Union with România,* Miller, *Diary,* XX, pp. 299-312. O tratare obiectivă a votului controv.ersat este în: Seton-Watson, *A History,* pp. 519-520. Pentru o trecere în revistă a disputei cu Basarabia, vezi lucrarea mea, *The Question ofBessarabia in the Political Relations between Russia and Rumania, 1812-1935.*

134. Relatarea cea mai completă a negocierilor de pace îşi găseşte loc în: Gratz şi Schiiller, pp. 155-203. Ambii autori au participat în calitate de consilieri economici pentru delegaţia austro-ungară. Textul păcii se află în: Triepel, X, pp. 856-870; şi U.S. Department of State, *Texts of the Roumanian Peace.*

Contele Stephen Buriân, care i-a succedat lui Czernin la 15 aprilie, a semnat tratatul, numindu-1 corect; 1-a pus pe seama „atitudinii înţelepte şi amabile a lui Marghiloman" *(Drei Jahre,* pp. 237-238). împăratul Wilhelm i-a conferit lui Kiihlman Ordinul Coroanei, Clasa I, pentru strategia sa (J. Kreppel, *Drei Friede im Os ten,* pp. 276-277).

135. Omisiunea aceasta se datorează, parţial, disputei dintre Austro-Ungaria şi România în privinţa delimitării frontierelor comune din Bucovina. Cînd Marghiloman a protestat la pierderea de teritoriu moldovenesc, austrie cii au replicat declarînd statutul Basarabiei drept o chestiune pentru discuţii ulterioare.

Faptul că Puterile Centrale au aprobat unirea, un fapt controversat încă, reiese din cuvîntarea lui Czernin în Consiliul municipal din Viena, la

2 aprilie. Susţinea că există multe indicaţii cum că majoritatea românească din Basarabia doreşte unirea şi că nu vom avea nici im fel de obiecţii faţă de aceste tendinţe „dacă România va adopta o atitudine sinceră, corectă şi amicală faţă de noi. România poate cîştiga în Basarabia mult mai mult decît a pierdut în război" (Dickinson, pp. 177-178).

136. Pentru rechemarea lui Angelescu de la Washington D.C., vezi *US. Foreign Relations, 1918, Russia,* II, p. 719. Trimişii în Marea Britanie şi Franţa au fost rechemaţi în mai *(Daily Review of the Foreign Press,* 28 mai 1918, p. 219).

137. *U.S. Foreign Relations. 1918,* Suppl. 1, I, p. 771. Un exemplar al păcii, trimis de Vopicka, a fost primit la Washington în două colete, la 19 şi 22 mai *{Ibidem,* pp. 771 -777, pentru text).

138. *Ibidem,* Suppl. 1, I, p. 778.

139. Great Britain, Foreign Office, Cmd. 9102, Mise. No. 15, 1918, *Observations by the Al/ied Ministers at Jassy with regard to Conditions of Peace upon Roumania by the Central Powers.* Citatul parafrazează declara ţia memorabilă a unui ofiţer german: „O pace aspră? Dar aşteptaţi să vedeţi ce pregătim pentru Franţa şi Anglia!" (Marghiloman, III, p. 340).

140. Saint-Aulaire, *Confession,* p. 452.

141. *U.S. Foreign Relations. 1918,* Suppl. I, I, p. 778; Vopicka, pp. 217-218.

142. *U.S. Foreign Relations. 1918,* Suppl. 1, I, p. 759.

143. Relatări asupra procesului de ratificare se află în: Vopicka, pp. 218-222; Iorga, *Memorii,* I, p. 361, şi II, p. 17; „La Roumanie" (Paris), No. 31, 15 august 1918. Textul ratificării de către România se găseşte în *Texts of the Roumanian Peace,* p. 7; de către Germania în *Deutscher Reichsanzeiger,* 5 iunie şi 6 iulie 1918. Austro-Ungaria a ratificat numai acordurile economice („Die Zeit", 5 iunie 1918).

144. După părerea lui Oppenheim, simpla semnare a unui instrument de ratificare de către părţile participante la un tratat nu era suficientă pentru a-l face obligatoriu. „Instrumentele ratificării trebuie schimbate între părţi, sau depuse într-un loc convenit, şi nu au efect pînă cînd nu sînt schimbate sau depuse". Vezi L. Oppenheim, *International Law: A Treatise,* 6th edition edited by H. Lauterpracht, I, pp. 822-823.

145. Marghiloman i-a declarat lui Ferdinand în martie că accepta postul, cu condiţia exilării lui Brătianu sau a unui proces intentat guvernului Liberal în faţa Camerei (Marghiloman, *Note Politice,* III, p. 413). La 11 iulie s-au prezentat în Cameră acuzaţii potrivit cărora Liberalii şi Conservatorii Democraţi ar fi încălcat Constituţia, nu au reuşit să se pregătească de război, au trimis tezaurul la Moscova, au distrus terenurile petrolifere etc. Acuzaţii au refuzat să răspundă la incriminări şi au fost judecaţi în absenţă. Deşi au

fost votate sentinţe, Regele a refuzat să le sancţioneze şi, în cele din urmă, chestiunea a fost abandonată *(Daily Review of the Foreign Press, Neutral Press Supplement,* VI, iunie-octombrie 1918; Vopicka, pp. 226, 233-234).

146. Pentru contribuţiile lui Mrazec, vezi Douglas W, Johnson, *The Geographic and Strategic Cluiracter of the Frontier Imposed on Roiimania by the Treaty of Bncare.it,* în *Texts of the Roumanicm Peace,* pp. 181-184.

Vasile Stoica a activat şi pentru a atrage atenţia oficialilor americani asupra aspiraţiilor României. El Ie-a cerut o declaraţie în favoarea dezmembrării Ungariei *(Comments of Vasile Stoica on the Transylvanian Question,* "Inquiry Document" No. 554, The National Archives).

147. Popovici (1863-1917), născut în Banat, era autorul cărţii *Die Vereinigten Staaten von Gross-Osterreich,* o operă cu mare influenţă, care cerea reorganizarea Monarhiei habsburgice într-o federaţie de unităţi etnice, pentru a se pune capăt nedreptăţilor dualismului, maghiarismului şi pan-slavismului. Era membru al Comitetului executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania. Planul său a găsit aderenţi în cercuri înalte, printre care Arhiducele Francisc Ferdinand, Czernin şi Nicu Filipescu. Vezi Robert A. Kann, *The Multinaţional Empire,* II, pp. 197-207; şi Count Ottokar Czernin •and Archduke Francis Ferdinand, "Journal of Central European Affairs", XVI (iulie 1956), p. 127.

148. Steed a sugerat în 1916 ca României să i se acorde regiunile locuite de români din Ungaria şi Bucovina, „cu condiţia de a ajuta efectiv la eliberarea lor" *[Programme for Peace,* articol reluat din "The Edinburgh Review", 1916, pp. 12-13).

După curfi am mai menţionat, Seton-Watson a fost trimis la Bucureşti în februarie 1915, pentru a îndemna la intervenţie *(A History,* p. 477). Probabil că îi trecuse admiraţia pentru federalismul lui Popovici. Vezi *Trihutes to R.W. Seton-Watson: A Symposium,* "The Slavonie and East European Review", XXX (iunie 1952), p. 356.

149. Delegaţii români erau Dimitrie Drăghicescu (fost editor al cotidia nului liberal „L'Independance Roumaine"), George Mironescu (Profesor de drept la Universitatea din Bucureşti şi un Conservator Democrat de frunte), Simion Mândrescu (Profesor de literatură germană la Universitate şi preşe dinte al Asociaţiei românilor din Transilvania şi Bucovina), Ion Ursu (Preşedintele Ligii Unităţii Românilor din Iaşi), Nicolae Lupu (medic socialist şi emisar al lui Brătianu la Sovietul din Petersburg la sfîrşitul anului 1917, unde a încercat în zadar să-şi cîştige simpatii) şi Ioan Florescu (fost Ministru al Justiţiei). Românii se aflau într-o companie distinsă.

Au participat Benes, Ştefanik, Dmowski, Mestrovic, Trumbic, Franklin-Bouillon şi Mussolini. *Vezi U.S. Foreign Relations, 1918,* Suppl. 1, I, pp. 795-796; Mamatey, pp. 238-245.

150. Eduard Benes, *My War Memoirs,* p. 318.

151. Românii au cerut Congresului să susţină Alianţa din 1916. Orlando a ezitat, deoarece Italia încă nu era pregătită să propună dezmem brarea totală a Monarhiei habsburgice. Vezi Mironescu, *Aperţus sur Ia question roumaine,* citat în: Moroianu, pp. 204-205.

152. Emily Greene Balch, *Approaches to the Great Settlement,* pp. 32, 53-56; Kent Forster, *The Failures of Peace,* pp. 31, 86; Merle Fainsod, *International Socialism and the World War,* pp. 67-68, 71, 86, 116. Rakovski era organizatorul opoziţiei bolşevice faţă de aţaşareaJBasarabiei_^e *ţ£tfir"Rornânm.~S"avut o vFaţîlffilodrirnratte^nTS'scuTTn Dobrogea bulgară, 'îîcenfiâTîn medicină la Montpellier, influenţat de Plehanov, Liebknecht şi Dobrogeanu-Gherea (marele aprod al marxismului în România), a vizitat des România între 1894 şi 1917, a negociat tratatul asupra Basarabiei cu Averescu în martie 1918, a fost, pe rînd, pacifist şi bolşevic militant, conducător post-belic al guvernului sovietic ucrainean, ambasador sovietic la Londra şi Paris în anii '20, apoi judecat, închis şi condamnat în procesul de purificare din 1938. Vezi G.D.H. Cole, *A History of Socialist Thought,* III, Part 2; *The Second International,* pp. 588-590; şi Charles Upson Clark, *Bessarabia, Russia and Roumania on the Black Sea,* pp. 180-188.D&ŞJ probele sînt controversate, documentele Ministerului de Externe. .gerrnan_din_ jjenoadîTJ y I /-1 y18 Semonstreaza'că TtâTcovski^eraplătit de germani pentru aTă7e~igTîăŢîe1rnpoîrrvaTrifervenţiei"româneşti. Trimisul german BusIcffelT "primit peTmîsluneă'"dc*'ă"-T7nrnma 100.000 lei în acest scop (Z.A.B. Zeman, *Germany and the Revolution in Russia, 1915-1918,* pp. 85-86).

Lui Lupu îi era greu, ca multor socialişti români, să treacă prăpastia dintre marxism şi iniţiativele ce duceau la capitalism, o fază necesară pentru naşterea socialismului. Vezi lucrarea sa, *Rumania and the War,* pp. 121-122, şi *Rumania in the Mid-European Be/t,* „Asia", XVIII (1918), pp. 1036-1043. O hartă cu recomandările sale în privinţa frontierelor se află în Arhivele Naţionale. A solicitat ajutor de la Sovietul din Petersburg, iar acest demers este discutat în: Joseph Noulens, *Afon amhassade en Russie Sovie-tique, 1917-1919,* I, pp. 96-98.

153. Uniunea îi includea pe Ramsey Macdonald, Philip Snowden, Arthur Ponsonby, Charles Roden Buxton şi G. Lovves Dickinson. Vezi Balch, p. 269; Forster, p. 31; şi Temperley, I, p. 217.

154. Mitchell Pirie Briggs, *George D. Herron and the European Settlement,* p. 126. Herron se considera socialist în *The Defeat in Victory,* p. XI. El propusese dezmembrarea încă din 1916, într-o cuvîntare la cel de-al treilea congres al Uniunii Naţionalităţilor de la Lausanne („Annales des Nationalites", V. Nos. 9-11, p. 268). Masaryk considera că el 1-a influenţat P[e] Wilson în susţinerea finală a dezmembrării *(The Making of a State,* pp. 304-309).

Lansing era cu siguranţă filo-bulgar. Vezi Baker şi Dodd, *The Public Papers of Woodrow Wihon,* I, pp. 135-136; Mamatey, *The United States and Bulgaria in World War* I, "The American Slavic and East European Review", XII (aprilie 1953), pp. 236-238. Pentru influenţa exercitată la Washington de către misionarii şi profesorii americani ce lucraseră în Bulgaria, vezi Reuben H. Markham, *Bulgaria and the Y.M.C.A.*

155. Şerban Druţu, *Românii în America,* p. [5; Christine Avghi Galitzi, *A Study of Assimilation among the Rumanians in the United States,* pp. 112-113. Theodore Roosevelt şi Billy Sunday s-au pronunţat în favoarea aspiraţiilor româneşti (Kiriţescu, III, pp. 292-299).

156. Ernest P. Bicknel'l, *With the Red Cross in Europe, 1917-1922,* pp. 489-490; şi Henry P. Davison, *The American Red Cross in the Great War,* pp. 231-249.

157. Averescu a cerut permis de liberă trecere pentru Ionescu de la Mackensen, care a fost de acord cu plecarea fruntaşului Conservator Demo crat şi a altor „indezirabili". I s-a cerut şi lui Brătianu să plece, dar a insistat că este de datoria sa să rătnînă la Iaşi (Abrudeanu, p. 368; Vopicka, p. 188; şi D. Iancovici, *Take Ionescu,* p. 146). Primirea lui Ionescu la Paris este descrisă în: Iancovici, *Take Jonesco,* pp. 146-147; Abrudeanu, p. 371; şi Albert Prahovan, *Take Jonesco anecdotique el intime,* „La Revue", CXXVII (Paris), 1918, Nos. 19-20, p. 89.

158. Fuga palpitantă din Rusia a lui Diamandy, după eliberarea sa din închisoare în ianuarie 1918, este relatată de Kennan, *Russia Leaves the War,* pp. 341-342.

159. Ca rezultat al activităţii sale, guvernul italian a permis formarea unei legiuni cu prizonieri de război români care serviseră în armata ungară după ce fuseseră înrolaţi în Transilvania. Această legiune a activat în cadrul ofensivei finale de pe nul Piave. Pentru detalii cu privire la recrutarea şi operaţiunile Legiunii Române, vezi Sever Bocu, *Les legions roumains de Transylvanie;* şi Valeriu Pop, *The Romanian Legion in Italy,* „Revue de Transylvanie", III (1936-37), No. 2, pp. 158-163. Textul decretului emis de guvernul italian şi autorizînd formarea acestei legiuni se află în *Actes et documents concernant la question roumaine,* pp. 58-61. Scrisoarea de mulţumire a lui Ionescu către Sonnino se găseşte în / *documenti diplomatici italiani,* 6. Serie: 1918-1922, I, No. 54, p. 27.

160. Aceste mesaje sînt reproduse în „La Roumanie", No. 34, September 5; No. 35, September 12; No. 36, September 19; şi No. 40, October 17. Trumbic din Comitetul iugoslav şi BeneJ din Comitetul Naţional Ceh şi Slovac şi-au adăugat urările *(Actes et documents concernant la question roumaine,* p. 55).

161. Probabil căjonescu. era cel mai pro-occidental om de stat român. S-a născut la Ploieşti, descendent al unei familii macedo-române (vlahe), a

studiat dreptul la Sorbona şi s-a căsătorit cu o englezoaică, Bessie Richards. între 1884 şi 1908 a fost membru al Partidului Conservator, deţinînd diverse ministere sub Catargiu şi Cantacuzino. Asemeni lui Masaryk şi Benes, în primul deceniu al secolului, el a cerut federalizarea Monarhiei hahshurgice. în 1908, producîndu-se o ruptură înlre el şi Conservatori, a format aripa Democratică a partidului. A fost un protagonist de frunte al politicii anti-bulgare a României în 1913, pe cînd era Ministru de Externe sub Maiorescu, a colaborat cu conducătorii Serbiei şi cu Venizelos din Grecia, pentru a forţa Bulgaria să semneze Tratatul de la Bucureşti din anul acela. |sra un apărător al hegemoniei româneşti în Balcani. Spre deosebire de BrătianuTeTnu avea ideea fixă de „Mare Putere".

162. Naţionalii români întreţineau legături strînse cu cehii care, spre deosebire de sîrbi, nu dădeau semne să se opună pretenţiilor României. Masaryk a vizitat laşul în octombrie 1917 şi a discutat cu Brătianu şi Ionescu un plan comun de a smulge teritorii din Austro-Ungaria. Vezi Masaryk, *The Making of a State,* pp. 186-188; şi lorga, *Memorii,* I, pp. 141-143.

Pentru detalii ale discuţiilor lui Ionescu, vezi Seton-Watson, *A History,* pp. 537 - 538; Temperley, IV, pp. 221-222; Xeni, pp. 370-387. Relatarea lui Masaryk se află în *The Making of a State,* p. 364. Benes se referă la aceasta în *My War Memoirs,* pp. 315-316. De interes minor sînt Aurel Cosma, *La Petite Entente,* în care se susţine că Ionescu negocia o alianţă multilaterală, p. 17; Robert Machray, *The Linie Entente,* pp. 85-86; Albert Mousset, *La Petite Entente,* p. 20; Felix Vondracek, *The Foreign Policy of Czechoslovakia,* pp. 162-163; şi Joseph S. Roucek, *The Little Entente,* „Roumania", VI (1930), No. 2, p. 18. Ionescu a negat că ar fi încheiat aranjamente *(La Petite Entente,* „Revue des Balkans", (II [1921], No. 26, pp. 189-190). Potrivit lui Viorel V. Tilea, Ionescu şi Pasic au trasat pe hartă o împărţire a Banatului. Vezi harta de la apendicele cărţii lui Tilea, *Acţiunea Diplomatică a României.*

163. Pentru activitatea Biroului Northciiffe, vezi Sir Campbell Stuart, *Secrets of Crewe House,* în special pp. 33-35 pentru instrucţiunile lui Balfour; Harold D. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War,* PP- 174-175; Seymour, *House Papers,* III, pp. 140-141, 338, 373-374. Acti vitatea lui Steed este schiţată în *The History of the "Times": The 150th Anniversary and Beyond,* Part I, pp. 261, 284.

164. Viorel V. Tilea în *Trihutes to R.W. Seton-Watson: A Symposium,* P- 358.

După părerea lui Douglas W. Johnson, profesor de geografie la Universitatea Columbia, integrat în grupul de savanţi cunoscut sub numele de

° "Inquiry", fondat de colonelul House în vederea pregătirii unui program de
pace, Seton-Watson lucra şi pentru Foreign Office. într-o întrevedere cu
jf I Johnson la Londra, _pe 9 mai 1918, Seton-Watson a afirmat că separarea
/ Transilvaniei de Ungaria este absolut necesară. Cînd Johnson a intervenit cu
/ obserVapS~ca"Tn Transilvania nu se arăta entuziasm pentru unirea cu Ro-
/ "^nTârnarSfâ'ferharcâtTT.E absurdTNu ai cum vedea aburii cînd eşti aşezat pe
I SPP3pâ^""Vczi~^fewo7w7ă^</w *of a Conversation with R.W. Seton-Watson at*
! *the American Officers' Club,* London, "Inquiry Document" No. 992,
The National Archives.

165. Saint-Aulaire, *Conffesion,* pp. 450-451; Vopicka, p. 237. Pentru culisele acestei afaceri, vezi Kim Bcattie, *Brother, Here's A Man: The Saga ofKlondikeBoyle,* p. 296; A.L. Easterman, *King Karol, Hitler, andLupescu,* pp. 33-35; şi George Gay, *King Karol of Roumania,* pp. 26-27.

166. *U.S. Foreign Relations, 1918,* Suppl., 1, I, p. 783; Vopicka, p. 242.

1'67. Lutz, II, p. 487.

168. Marghiloman, IV, pp.43-44, 51-53, 95-97, 120; Vopicka, p. 246; şi Salamon Rosental, *Une page d'histoire roumaine: Ia Roumanie dans la grande guerre,* „Revue d'Histoire Diplomatique", LI (1936), pp. 439-442.

Germanii au beneficiat din plin de pe urma corupţiei. Potrivit lui Ludendorff, grava criză alimentară de care suferise Germania a fost depăşită prin achiziţionarea de cereale româneşti *(The General Staff and its Problems,* II, pp. 491-498). Petrolul extras din terenurile petrolifere parţial distruse a permis ca avioanele germane să rămînă active pînă la sfîrşitul războiului. Vezi mărturia Generalului von Kuhl, citată de Lloyd George, VI, pp. 3216, 3355.

169. *U.S. Foreign Relations. 1918,* Suppl, 1, I, pp. 783-784; Vopicka, p. 246.

170. Dickinson, p. 227.

171. *Ibidem,* p. 252. Pentru evenimentele care l-au făcut pe Wilson să adopte ideea dezmembrării ca scop de război, vezi Kann, II, pp. 279-280; Mamatey, pp. 333-334; Nowak, *pp.* 348-349; şi Seton-Watson, *A History,* p. 529.

House a fost cîştigat de partea planului dezmembrării prin efortul lui Milenko Veşnic, trimisul sîrb la Paris, şi mai tîrziu şeful unei misiuni la Washington. Veşnic era un diplomat abil, căsătorit cu o americancă, vorbea engleza cursiv şi era foarte respectat de doamna Wilson. Vezi Seymour, *House Papers,* III, pp. 333-336; şi Henry Morgenthau, Sr., *AII in a Life-Time,* p. 328. W–

172. Wilson se schimbase simţitor din 8 februarie 1917, cînd îi spusese lui Lansing că nu agreează planul Aliaţilor de a dezmembra Austro-Ungaria, deoarece o autonomie mult lărgită ar fi îndestulă pentru asigurarea păcii şi stabilităţii. Se temea că Austro-Ungaria va lupta cu, mai multă vigoare Ia gîndul că va fi dezmembrată *(U.S. Foreign Relations, 1917,* Suppl. 1, I, p. 40).

173. *U.S. Foreign Relations, 1918,* Suppl. 1, I, p. 784; Saint-Aulaire, *Confession,* p. 468; Marghiloman, IV, p. 120.

174. Lutz, II, p. 473.

175. Textul ordinului se află în: Constantin Minesco, *L' Action diplomatique de la Roumanie pendant la guerre,* pp. 80-81.

176. Pentru tratarea activităţilor din Budapesta, vezi Capitolul al II-lea.

177. *U.S. Foreign Relations. 1918,* Suppl. 1, I, p. 785.

178. Marghiloman, IV, pp. 117-118. Decretul-lege care abrogă legis laţia şi textul amnistiei generale, semnat de Rege la 6 noiembrie, s-au publicat în „Monitorul Oficial", No. 183, 6 noiembrie 1918.

Coandă fusese ataşat la Marele Stat Major rusesc şi participase la negocierile ce au culminat cu Pacea de la Bucureşti. Fiind prieten intim cu Brâtianu, a acţionat ca ofiţer de legătură între Rege şi Brătianu în timpul absenţei acestuia din viaţa politică, în 1918. Noul cabinet era format din generali (Iorga, *Memorii,* II, pp. 96-97).

179. *U.S. Foreign Relations, 1919, The Paris Peaee Conference,* II, p. 385. Această serie va fi citată de acum înainte ca *U.S. Foreign Relations, PPC.*

180. Seton-Watson, *A History,* p. 535. Ştirile referitoare la ofensiva sîrbă spre Banat ar putea explica dorinţa lui Brătianu de a ajunge primul acolo (Temperley, IV, p. 195).

181. Aceasta a fost o traducere incorectă şi o prescurtare a cuvintelor lui Wilson. în realitate, el a afirmat: „Cu fiecare întorsătură a războiului, căpătăm o nouă imagine a ceea ce dorim să realizăm prin el. Cînd speranţa şi aşteptările noastre ating culmea, ne gîndim cu mai multă precizie la problemele care atîrnă de el şi la scopurile pe care nu noi le-am hotărît, şi nici nu le putem schimba. Nu au fost create de vreun om de stat sau de vreo adunare; nici un om de stat şi nici o adunare nu le poate schimba. Au reieşit din însăşi natura şi împrejurările războiului. Tot ce pot face oamenii de stat sau adunările este de a le îndeplini sau de a le trăda" (Dickinson, pp. 225-226).

182. *U.S. Foreign Relations, PPC,* II, pp. 387-388.

183. *Ibidem,* II, p. 388.

184. Pentru negocierile armistiţiului de la Padova, vezi Gabriel Terrail (pseudonim „Mermeix"), *Les negociations secretes et Ies quatres armistices,* PP- 205-207; şi Temperley, IV, pp. 126-127. Cele trei brigăzi austro-ungare

au părăsit Valahia şi s-au retras în Transilvania (Edmund von Glaise-Horstenau, *The Collapse of the Austro-Hungarian Empire,* p. 315).

185. A. de Lapradelle (ed.), *La paix de Versailles, XI: Questions militaires et navales,* p. 166; şi Harry R. Rudin, *Armistice,* 1918, pp. 310-311.

186. Lapradelle, *La paix de Versailles, XI,* p. 167; *U.S. Foreign Relations, 1918,* Suppl. 1, 1, pp. 409, 411; Miller, *Diary,* II, p. 74. După David Hunter Miller, consilierul juridic american. Aliaţii au fost obligaţi să anuleze Pacea de la Bucureşti şi să ceară Puterilor Centrale să o repudieze *(Diary,* II, pp. 323, 391-409, 419).

187. Seymour, *House Papers,* IV, p. 101.

188. Consiliul Suprem de Război era format din Clemenceau, Lloyd George, Orlando, House, Venizelos, Pichon, Balfour, Sonnino, Veşnic, Benes şi Mareşalul Foch. Nu exista reprezentant din partea României. Serbiei i s-a permis, la 31 octombrie, să ocupe tot teritoriul locuit de slavii din sud (Lapradelle, *La paix de Versailles,* XI, p. 142).

189. Kârolyi îndeplinea tară să ştie un plan întocmit de Lansing la 25 iunie 1918. Atunci Lansing i-a propus lui Wilson adoptarea unei politici coerente în privinţa naţionalităţilor din Austro-Ungaria. A declarat că „este preferabil să negociem o pace separată cu Austria, deşi este contrară cererilor juste ale naţionalităţilor din Austro-Ungaria. Totuşi, deoarece o asemenea pace separată nu mai pare posibilă, el a acceptat să se declare fără rezerve în favoarea unei Ungarii independente". Wilson a aprobat planul la 27 septembrie (Baker, *Woodrow Wilson: Life and Letters,* VIII, p. 232).

190. Venirea la putere a lui Kârolyi este înfăţişată de colaboratorul său apropiat Oscar Jâszi, *Revolution and Counter-Revolution in Hungary.* Versiunea lui Kârolyi se află în *Memoirs: Faith Without Illusion,* pp. 130-137. Pentru relatări suplimentare, vezi Francisc Deâk, *Hungary at the Paris Peace Conference,* pp. 8-11; Mamatey, pp. 351-352; şi Temperley, I, pp. 352-353.

191. *U.S. Foreign Relations. PPC,* II, pp. 393.

192. Vezi harta la apendicele lucrării lui Deâk, *Hungary at the Paris Peace Conference.*

193. Textele armistifiilor sînt înserate în: Ministere des affaires etrangeres, *Conventions d'armistice passees avec la Turc/uie, la Bulgarie, l'Autriche-Hongrie, et l'Allemagne.* Textele în limba română ale armistifiilor cu Germania şi Ungaria sînt în: Daşcovici, *Interesele şi drepturile,* pp. 515-527.

194. Planul lui Berthelot este reprodus în: General Paul Azan, *Franchet d'Esperey,* p. 232. A fost susţinut de Poincare *(Au service de la France,* X, pp. 408-409). Este analizat în: Sir Frederick Maurice, *TJie Armistices of 1918,* pp. 14-15. D'Esperey spera să ocupe Budapesta cu ajutorul românilor, care erau îneîntaţi să-1 ajute. Acest plan a fost anulat de Consiliul European de Război de-abia la 22 decembrie *(U.S. Foreign Relations, PPC,* II, pp. 214-216).

II. REVENDICĂRILE ROMÂNIEI

Domnule Brătianu, vă aflaţi aici pentru a asculta, nu pentru a comenta! f

(Clemenceau, 31 mai 1919)[1] '

Chestiunile majore)

Terminarea ostilităţilor şi convocarea anticipată a Conferinţei de Pace prevesteau o restabilire a ordinii în Europa răvăşită de război, în pofida ieşirii României din conflagraţie cu statutul de stat aliat, scopul pentru care Brătianu şi-a condus poporul în luptă nu a fost pe deplin înfăptuit. El avea să înţeleagă în curînd că lupta nu se sfîrşise odată cu armistitiile. într-adevăr, aşa cum se va arăta imediat, România era obligată să lupte atîtpe cîmpul de bătaie, cît şi în sălile conferinţei, şi aceasta pentru a asigura îndeplinirea Alianţei din 1916. Pierzînd războiul, Brătianu nu înţelegea să piardă şi pacea.

Problemele principale cu care se confrunta România la începutul noului an se axau pe atitudinea Puterilor Aliate faţă de Alianţa din 1916 şi, de asemenea, faţă de Pacea de la Bucureşti. Interpretarea acestor două înţelegeri urma, fireşte, să orienteze discuţiile de la Paris mai ales în ceea ce proveşte consecinţele Alianţei din 1916.

încrederea neabătută a lui Brătianu în fiecare paragraf al Alianţei precum şi insistenţele sale ca Aliaţii să-şi ducă la îndeplinire promisiunile au dominat agenda cu care s-a prezentat la Conferinţa de Pace. Pe scurt, problemele ridicate de el au inclus (în ordinea schiţei noastre): 1) realizareapTomîsTunilof teritoriale conţinute în Alianţa din JI.916 şi recunoaşterea unTfiî cu Basarabia; 2) stabilirea noilor frontiere ale României, pentru a-i asigura avantaje economice şi strategice .fflaxime; 3) recunoaşterea României ca ţară egală, îndreptăţită să acţioneze în Europa Centrală şi de Est ca Mare Putere; 4) aprobarea cererii României de a fi răsplătită pentru servicl7Ie~ă3use **prin**

eliminarea bolşevismului maghiar şi blocarejijmmităriijwlşevisrnului rusesc.

Fiind informat în prealabil că ar trebui să-şi găsească alte temeiuri de gîlceavă decît Alianţa, Brătianu a refuzat să-i scutească pe Aliaţi de garanţii scrise, alăturîndu-se celor care recurgeau la idealismul wilsonian pentru a eluda promisiunile teritoriale din tratatele secrete. S-a angajat să demonstreze faptul că autodeterminarea naţională, reprezentată de hotărîrile adunărilor descrise mai jos, forma însuşi principiul ce stătea la baza Alianţei din 1916.

Adunările Naţionale

încurajaţi de succesele adunărilor naţionale cehe şi croate, românii din Transilvania s-au întîlnit la Oradea, la 12 octombrie, pentru a întocmi proiectul unei rezoluţii în cuprinsul căreia era invocat dreptul autodeterminării autonome pentru locuitorii români din Regatul Ungariei. De asemenea, ei au cerut dreptul de a se reprezenta singuri la Conferinţa de Pace. în acel moment, nu s-a făcut nici o propunere referitor la separarea regiunilor locuite de românii din Ungaria. Tot ei l-au autorizat pe Alexandru Vaida-Voievod, deputat în Parlamentul de la Budapesta, să prezinte cererea de autonomie guvernului ungar. într-un discurs memorabil în faţa Camerei ungare, Vaida şi-a îndeplinit misiunea Ia 18 octombrie[2].

în timp ce provinciile poloneză şi ruteană s-au separat de monarhia habsburgică, la Praga se proclama Republica Ceho-Slovacă, iar slavii din sud îşi declarau independenţa, cererea românilor pentru autonomie era înlocuită cu una privind separarea de Ungaria. Naţionalii români, care organizaseră înainte o mişcare secesionistă, cer acum independenţa Transilvaniei, Banatului şi a altor regiuni ale Ungariei locuite de majorităţi româneşti[1]. După stabilirea unui Consiliu Naţional Român, ei l-au informat pe Kârolyi, la 10 noiembrie, de asumarea autorităţii politice asupra a treizeci şi trei de comitate[4].

Kârolyi a negociat cu naţionalii, sperînd să împiedice secesiunea Transilvaniei şi a altor regiuni. Românii - luliu Maniu, Al. Vaida-Voievod, Vasile Goldiş şi Ioan Erdelyi - ceruseră, mai întîi, o autonomie largă, adică o legătură formală cu Ungaria[5]. Dar, după ce

Kirolyi a acceptat armistiţiul lui d'Esperey, de la 13 noiembrie, permiţînd Aliaţilor să ocupe cea mai mare parte a Ungariei, naţionalii au refuzat ofertele liberale ale lui Oscar Jâszi, ministrul naţionalităţilor din cabinetul lui Kărolyi. Românii şi-au declarat dreptul la principiul autodeterminării naţionale şi au proclamat separarea Transilvaniei şi a altor regiuni, de Ungaria. Au publicat un manifest cerînd libertate şi independenţă pentru regiunile Ungariei locuite de majoritatea românească[6].

Naţionalii au organizat, apoi, o demon^ţrade_dejŢiasă cerînd unirea^clTRomamir a diiştnctelor"Iocuite de români. Peste 1.200 de SelegăţTşf o mulţime formată din aproximativ 100.000 de participanţi— s-auTntrunit la Alba lulia, la 1 decembrie, pentru a vota unirea tuturor , românil6Tîritr-un sfngur stat. Totuşi, naţionalii nu erau pregătiţi să se unească cu România fără a-şi asigura, mai întîi, de la Bucureşti, garanţii certe privind dreptunTe pentru care luptaseră cu maghiarii "litîţnrinT Au cerut drepful de a guverna districtele româneşti aje "Ungariei pînă cînd o adunare constituantă pentru „România Mare" vă puteTifelâboreze proiectul unei noi constituţii. Au fost puse condiţii suplimentare pentru unire: 1) libertatea deplină pentru toate populaţiile, române şi străine, şi dreptul de a fi reprezentate în Parlamentul român; 2) autonomie deplină pentru toate credinţele religioase; 3) folosirea limbilor materne în administraţie, educaţie şi justiţie; 4) votul universal pentru bărbaţi; 5) libertatea absolută a presei, adunărilor, întrunirilor şi „libera propagare a gîndirii umane"; 6) o reformă agrară radicală, principiul călăuzitor a ceea ce ar fi „o nivelare socială şi creşterea producţiei"; 7) garantarea „aceloraşi privilegii pentru muncitorii din industrie, la fel ca cele prevăzute de lege în cele mai industrializate state"; 8) „un regim pur democratic în toate domeniile vieţii publice"[7].

Adunarea Naţională de la Alba lulia a cerut Conferinţei de Pace să creeze o Ligă a naţiunilor libere, care să garanteze drepturile şi libertăţile tuturor popoarelor. Delegaţii au recunoscut dreptul Conferinţei de Pace de a stabili „hotarele dejlnitive" ale noii Românii. Această expresie implică faptul că naţionalii erau pregătiţi să accepte hotărîrile Conferinţei de Pace privind delimitarea frontierelor „României Mari". Adunarea a cerut ca tratamentul celorlalte naţionalităţi din

România întregită să fie reglementat în conformitate cu principiile legate de numele lui Woodrow Wilson[8].

Adunarea a împuternicit un Consiliu Dirigent să acţioneze ca guvern interimar în regiunile româneşti ale Ungariei. Maniu a fost numit preşedinte, Vaida-Voievod - ministru al Afacerilor Externe, Ştefan Cicio-Pop - ministru de Război, Vasile Goldiş - ministru al Educaţiei şi Aurel Vlad - ministrul Finanţelor. Consiliul a trimis apoi o delegaţie la Bucureşti pentru a anunţa că unirea cu România fusese îndeplinită prin „plebiscitul spontan" de la Alba lulia, în conformitate cu principiul autodeterminării. Guvernului român i s-a cerut să trimită trupe în Transilvania pentru a asigura eliberarea[9].

La 28 noiembrie, românii din Bucovina şi-au ţinut adunarea la Cernăuţi. Locuitorii ruteni nu au fost reprezentaţi. Această adunare, spre deosebire de cea de la Alba lulia, nu a pus nici o condiţie privitoare la unire. Prezenţa trupelor româneşti la Cernăuţi, începînd cu 11 noiembrie, se poate să fi contribuit la hotărîrea unei uniri necondiţionate[10].

în consonanţă cu acţiunea de la Cernăuţi, Sfatul Ţării din Basarabia a hotărît revocarea condiţiilor impuse guvernului român în aprilie 1918. Votînd, la 10 decembrie, abrogarea listei de revendicări pentru reformele electorală şi agrară, Sfatul a proclamat unirea necondiţionată. Ultimul obstacol constituţional a fost astfel înlăturat din calea unirii".

Actul final al unirii a fost împlinit la Mediaş, în Transilvania, la 8 ianuarie, cînd saşii au cerut încorporarea în România. Acest act, ca şi acelea din Bucovina şi Basarabia, a fost dus la îndeplinire după ce trupele române ocupaseră regiunile respective. Basarabia fusese ocupată de un an, Bucovina era ocupată din 11 noiembrie, iar trupele române cuceriseră deja, pînă spre sfirşitul lunii decembrie, cea mai mare parte din Transilvania. Aceste mişcări ridică o întrebare: Erau actele unirii spontane sau au fost ele realizate sub ameninţarea ori protecţia armatei române?[12] Din punct de vedere istoric, se pare că ambele situaţii sînt adevărate.

Rechemarea Iui Brătianu

La 14 decembrie, Regele Ferdinand 1-a însărcinat pe Brătianu cu formarea Guvernului. Acest gest a dus la căderea cabinetului Coandă pe care nimeni nu-1 considerase viabil. In general, s-a crezut că omul care antrenase România în război ar avea dreptul la răsplata Alianţei din 1916. Brătianu s-a reîntors astfel triumfal. Familia regală, oficialităţile Guvernului şi corpul diplomatic au plecat din Iaşi la 27 noiembrie, intrînd în Bucureşti, într-un marş triumfător, la 1 decembrie. Au fost întîmpinaţi de Generalul Berthelot, care sosise cu trupele Aliate. într-o zi, descrisă de Vopicka drept „cea mai mare din istoria României", Ferdinand s-a avansat singur la rangul de mareşal de brigadă şi şi-a exprimat bucuria că România va fi acum întregită, iar toate popoarele „rasei" române vor fi, în sfîrşit, unite[13].

Brătianu a numit în Guvern pe cei mai mulţi dintre Liberalii care fuseseră în serviciul său în timpul războiului. La 18 decembrie a publicat un decret-lege, acceptînd unirea Bucovinei. Acest decret a fost urmat, la 26 decembrie, de o lege similară pentru regiunile din Ungaria locuite de români, cărora li se acorda o auto-guvernare considerabilă, respectînd condiţiile stabilite la Alba-Iulia. In guvernul Brătianu au fost numiţi trei membri ai Consiliului Dirigent. După o săptămînă, la 1 ianuarie, actul de unire al Basarabiei a fost, de asemenea, acceptat. La 24 ianuarie[14], fiecare act al unirii a fost ratificat de Parlamentul român.

Demonstraţiile în favoarea Unirii l-au determinat pe Brătianu să ceară ca Aliaţii să modifice armistiţiul cu Ungaria, pentru a-i permite ocuparea frontierei promise în 1916. El a insistat ca oficialităţile maghiare să fie îndepărtate din regiunile de la est de Tisa iar autoritatea lor să fie transmisă Consiliului Dirigent. Amintind atrocităţile comise de unguri împotriva românilor, el a cerut recunoşterea dreptului său de a ocupa toată Transilvania. Delegaţii Aliaţilor şi-au sfătuit guvernele să accepte solicitările, pentru ca, în felul acesta, armata română să poată stăvili creşterea simpatiilor pro-bolşevice din Ungaria[15].

Ocuparea celei mai mari părţi a Banatului de către trupele sîrbeşti 1-a determinat pe Brătianu să înceapă o campanie de propagandă împotriva noului Regat sîrbo-croato-sloven. El a acuzat Serbia ca terorizează românii din Banat, că împiedică o întoarcere în pro-

vincie a românilor care au iBat parte la Adunarea de la Alba Iulia şi că finanţează o manevră pentru asasinarea lui Cicio-Pop, originar din Banat, pe atunci ministru de Război în Consiliul Dirigent[16]. Brătianu 1-a convocat pe reprezentantul sîrb, căruia i-a înmînat un demers sever. Reprezentantul Serbiei i-a amintit Premierului că Serbia nu a fost angajată prin Alianţa din 1916 şi că trupele sale ocupau Banatul la cererea Marelui Stat Major francez[17]. Delegaţii Aliaţilor, prinşi în această dispută, au recurs ia ajutorul guvernelor lor pentru a trimite o forţă interaliată în Banat, cu scopul de a preveni izbucnirea ostilităţilor[18].

Greutăţi similare au apărut în problema Dobrogei de sud. în momentul în care Bulgaria a capitulat, această regiune a fost pusă sub supravegherea Aliaţilor. Trupele franceze şi britanice au ocupat însă regiunea, împiedieîndu-i pe români să o redobîndească imediat. Totuşi, la 29 noiembrie trupele române au trecut Dunărea, încereînd să recucerească provincia. Această acţiune era o sfidare a armistiţiului, la a cărui semnare România nu participase. Constrîns de Consiliul Suprem de Război, d'Esperey a evacuat pe români şi a restabilit autoritatea Bulgariei. Această acţiune s-a dovedit a fi temporară, fiind un compromis în faţa insistenţei americanilor ca problema Dobrogei de sud să fie rezervată pentru forumul păcii. In ciuda acestei reţineri, Generalul Berthelot a permis la 8 decembrie Poliţiei Române să alunge pe administratorii bulgari. Bulgaria a protestat fără rezultat şi chiar a înscenat o demonstraţie pentru unirea Dobrogei de sud cu Bulgaria. Pînă la sfirşitul lunii decembrie, românii îşi restabiliseră suveranitatea asupra întregului teritoriu al Dobrogei, reducînd la tăcere orice opoziţie din regiune[19].

Pînă la mijlocul lunii ianuarie 1919, Brătianu extinsese posesiu[1] niie României conform cu ceea ce el numea „o expresie spontană a sentimentului popular" generat de idealurile lui Woodrow Wilson. Premierul se pregătea acum să plece la Paris pentru a ocupa ceea ce considera drept locul său cuvenit, printre Puterile Aliate, în vederea reaşezării hărţii Europei[20].

Delegaţia română

Delegaţia lui Brătianu era formată doar din cei care îi sprijineau politica. Pentru a da mai multă demnitate şi credibilitate grupului, el a invitat şi naţionalii din noile provincii. Astfel, Ai. Vaida-Voievod a reprezentat pe românii din fostele comitate ungureşti, Constantin Crişan era purtătorul de cuvînt al românilor din Banat, Neagoe Flondor al acelora din Bucovina, iar loan Pelivan al celor din Basarabia. Colaboratorii apropiaţi ai lui Brătianu: Coandă, Diamandy, Antonescu şi Danielopol, au primit de asemenea funcţii în delegaţie. Primul Ministru s-a gîndit să-1 numească şi pe Ionescu şi a întreprins în acest sens demersurile cuvenite, dar Ionescu a refuzat invitaţia motivînd că aşteaptă ca Brătianu să numească şi Conservaton-Democraţi în guvernul său. Brătianu a refuzat această condiţie şi a lăsat să se înţeleagă că Ionescu îşi pierduse şansele la numirea în delegaţie din cauza negocierilor sale neavizate cu Pasic, cu privire la împărţirea Banatului. Premierul a refuzat să facă compromisuri cu sîrbii şi a respins planul propus de Ionescu, de a stabili un bloc al micilor puteri Ia Conferinţa de Pace. Dezaprobarea planului lui Ionescu nu a determinat întoarcerea acestuia în România. Ionescu a rămas la Paris pentru a-şi continua acţiunile[21]. *In* locul său, Brătianu I-a numit, în funcţia de prim-adjunct, pe Nicolae Mişu~[2].

Britanicii au lansat ideea că Brătianu ar trebui să revină asupra numirii lui Ionescu, dar Primul Ministru I-a acuzat pe acesta din urmă că este în înţelegere cu Averescu, care complota, în mod evident, pentru a obţine puterea. Averescu, se pare, întreţinuse „relaţii clandestine" cu germanii. în aceste condiţii, Brătianu a ameninţat că demisionează dacă Aliaţii refuză să-i recunoască drepturile de şef legal al Guvernului Român şi i-a avertizat că demisia sa va fi urmată de o „infiltrare" bolşevică a României[23]. O declaraţie a Aliaţilor 1-a determinat pe Brătianu să încerce o înţelegere cu Serbia, înainte de începerea Conferinţei. Astfel, el a fost de acord să se oprească la Belgrad, în drum spre Paris[24].

Brătianu a luat trenul spre Paris, la 11 ianuarie[25]. La Belgrad s-a întîlnit cu Prinţul-Regent Alexandru, şi a încercat să-1 convingă că dorinţa României de a stăpîni întregul Banat nu constituie un act neprietenesc, ci este menit doar să asigure României o frontieră care să

poată fi apărată de-a lungul Dunării. Brătianu a lăsat să se înţeleagă că este posibilă o înţelegere dacă sîrbii ar fi de acord să ajungă la un compromis. Alexandru a insistat asupra faptului că Belgradul nu poate să rămînă neprotejat de-a lungul frontierei sîrbo-române şi a cerut un cap de pod peste Dunăre, în Banat. Intîlnirea s-a încheiat fără a se ajunge la o conciliere[26].

în acel moment, lui Brătianu îi era necunoscut un eveniment destinat să provoace un impas în încercările sale de a dobîndi noi teritorii. Francezii l-au atenţionat pe Lansing, la 4 ianuarie, că decretele-lege publicate de România erau ilegale, şi i-au cerut acestuia să subscrie la un demers comun care să stabilească opoziţia Aliată faţă de anexările înfăptuite numai de România. Statele Unite şi Italia au subscris la acest demers[27]. Acest acord tripartit apare ca o reeditare a înţelegerii Briand-Sturmer, prin care francezii şi ruşii propuneau dictarea condiţiilor păcii. Acest demers era primul simptom al dezaprobării Aliaţilor cu privire la acţiunile întreprinse de România în vederea legalizării întregirii sale.

Cînd a sosit la Paris, la 13 ianuarie, ziua în care Lansing a fost de acord cu nota, demersul Aliat îl aştepta pe Brătianu. Delegaţia română şi-a stabilit cartierul general la Legaţia Română de pe bulevardul Champs-Elysees no. 77. Conferinţa de Pace se deschisese cu o zi înainte, cînd Lloyd George, Clemenceau, Orlando şi Wilson, împreună cu miniştrii lor de Externe, s-au întîlnit la Quai d'Orsay pentru a discuta chestiunea reprezentării micilor puteri. în timpul acestor serii de întîlniri preliminare a fost ridicată şi problema statutului României.

Reprezentarea pentru România

Statutul României prezenta două probleme interdependente. Prima prevedea poziţia ei ca Putere Aliată şi Asociată. Cei trei Aliaţi din Vest recunoşteau că ea îşi recîştigase poziţia de aliată reintrînd în război pe 10 noiembrie. Poziţia americană a fost clarificată în ianuarie, după ce Brătianu a reuşit să obţină un împrumut pentru cumpărarea de produse alimentare. Trezoreria a ezitat înainte de a aproba împrumutul, din cauza Păcii de la Bucureşti care, se susţinea, calificase România drept un stat neutru şi, în consecinţă, nu-i dădea dreptul la un împrumut

în condiţiile Actului referitor la comerţul cu inamicul. Wilson a intervenit în acest sens şi Lansing a aprobat împrumutul, menţionînd că America recunoaşte România ca aliat:

ha 9 noiembrie 1918, Guvernul român, cu ştirea Aliaţilor, a ordonat ca armata germană să părăsească teritoriul său în douăzeci şi patru de ore. Aceasta nu s-a întîmplat. Armata română a fost mobilizată în noaptea de 9 noiembrie, ostilităţile începînd şi continuînd pînă cînd toate armatele germane au fost luate prizoniere de război sau alungate în Ungaria. Guvernul român, după cum s-a afirmat mai sus, a decretat mobilizarea pe 9 noiembrie; astfel, Guvernul român se afla din nou în război cu Germania, anterior semnării armistiţiului din 11 (...). Convingerea mea este că Regele României nu a semnat niciodată Tratatul de la Bucureşti şi că Tratatul nu a fost niciodată promulgat. Sînt informat că, în conformitate cu legea românească, nici un tratat nu este valabil pînă ce nu are semnătura regală. Avînd în vedere faptul că Guvernele Aliate nu au recunoscut niciodată Tratatul de la Bucureşti, că valabilitatea lui este îndoielnică şi că prin armistiţiu nemţii erau constrînşi să denunţe tratatul şi că, din punctul de vedere al Guvernelor Asociate, statutid României este acelaşi ca şi cum tratatul nu ar fi fost niciodată încheiat, consider că România se află în război cu Germania şi ar trebui considerată ca beligerantă în documentele Congresului[2].*

Această părere a fost interpretată ca recunoaşterea americană oficială a dreptului României de a participa la Conferinţă. în plus, Statele Unite recunoşteau prin aceasta că Pacea de la Bucureşti nu anulase statutul României ca ţară aliată[29]. Puterile Aliate erau şi ele de acord, iar România fu invitată să participe.

Cea de-a doua problemă privea numărul plenipotenţiarilor pentru România. înainte de deschiderea conferinţei, aliaţii au luat în consideraţie diverse planuri pentru reprezentare. Andre Tardieu, colaboratorul apropiat al Iui Clemenceau, a propus să fie invitate naţiunile care fuseseră reprezentate Ia Conferinţa Interaliată din decembrie J9I7 *şi* care participaseră la negocierile armistiţiului. Deoarece această propunere elimina România şi alte mici puteri care nu

luaseră parte la nici unul dintre aceste evenimente, planul lui Tardieu a fost respins[30].

în noiembrie 1918, Consiliul Suprem de Război a adoptat propunerea lui Lloyd George de a invita toate statele care făcuseră sacrificii mari, dar să se limiteze participarea puterilor mici numai la discuţii care privesc interesele lor speciale'[1]. Această regulă a permis reprezentarea României, dar deciziile ulterioare nu i-au recunoscut un loc egal cu Aliaţii. Nici unul dintre conducătoriTAJiatilor jiujaL doriţjă susţină Articolul 6~aT ATîanŢei, care prevedea egalitatea României cu Marile PuterîTDoar Quai d'Orsay intenţiona să acorde României un rol mai important decît cel rezervat pentru alte mici puteri. La prima întîlnire a Consiliului Suprem al Conferinţei de Pace (12 ianuarie), Pichon a propus ca România să fie tratată mai favorabil decît celelalte mici puteri, pentru că ea fusese forţată să iasă din război, dar mai tîrziu îşi reluase statutul de ţară aliată. Ministrul de Externe britanic, Balfour, nu s-a opus la tratarea României ca Aliat repus în drepturi în privinţa reprezentării, dar el nu a dorit să reînnoiască prin aceasta fiecare clauză a Alianţei din 1916, pe care „România o încălcase ieşind din război"[32]. Sonnino a propus o amînare temporară a discuţiilor privind valabilitatea Alianţei. El şi-a asigurat consimţămîntul Consiliului la ideea ca României să-i fie acordat acelaşi număr de locuri ca şi celorlalte mici puteri[33].

Pichon a susţinut o poziţie privilegiată pentru România propunînd, la 15 ianuarie, ca României să-i fie acordate trei locuri, deoarece ea luptase împotriva duşmanului încă din 1914. Lloyd George a corectat această eroare cronologică şi i-a amintit lui Pichon că, dacă francezii ar insista să se acorde locuri numai statelor care intraseră în război în 1914, Statele Unite ar fi eliminate. Primul Ministru a fost cel mai puternic susţinător al punerii Conferinţei sub controlul celor Patru Puteri Aliate şi a respins propunerea ca Belgiei să-i fie acordate trei locuri, deoarece Aliaţii, cu o populaţie totală de peste 100 milioane, urmau să aibă doar cîte cinci reprezentanţi. El a exclamat că, „la urma urmei, delegaţii se aflau aici numai ca să-şi prezinte cauzele, iar cauza lor poate fi exprimată la fel de bine de doi reprezentanţi ca şi de trei şi, poate, chiar de unul singur"[34]. Consiliul a adoptat decizia ca puterilor mici să li se acorde cîte două locuri, pentru a atenua eventualele invidii.

Un scandal neanticipat s-a iscat cînd s-a anunţat repartizarea. în loc să-şi susţină propunerile, Puterile Aliate s-au divizat şi astfel au distrus întregul plan pentru reprezentare. Wilson a impus o revizie menită să asigure locuri statelor din America Latină. Balfour a obţinut două locuri pentru noul Regat Hedjaz. Cînd au început să se facă auzite informaţii despre aceste schimbări de optică şi strategie, micile puteri europene au obiectat că sînt luate drept nişte paria. Brătianu s-a plîns că este tratat ca „un biet nenorocit care merită milă şi nu ca un Aliat care are dreptul la justiţie"[3"1].

Consiliul a permis ca prejudecăţile individuale să-şi facă loc în decizii, ceea ce a produs o atmosferă încordată Ia începutul conferinţei. Discursul lui Clemenceau a cîştigat pe conducătorii Aliaţilor de partea sa. El le-a propus să ia în consideraţie loialitatea unui slat şi pierderile lui drept criteriu pentru obţinerea locurilor; a remarcat că Belgiei, „care ar fi putut să facă în 1914 ce a făcut România în 1918"' i s-au acordat trei locuri, iar sîrbilor, ale căror pierderi au fost teribile şi ale căror resurse umane au fost complet epuizate, în timp ce „luptau în continuare, fără să îşi numere pierderile", ar trebui, de asemenea, să li se dea trei locuri[36]. Lloyd George a căzut, la rîndu-i, de acord, pentru a pune capăt dezbaterilor. EI şi-a exprimat astfel nemulţumirea:

Dacă ar fi să ne ocupăm timpul cu luarea deciziilor şi anularea lor, apoi cu schimbarea lor, Consiliul Suprem nu ar ajunge niciodată la bun sfîrşit. Mîine, cînd se va afla că Belgiei şi Serbiei le-au fost acordate cîte trei reprezentări, Grecia, România şi chiar China, cu populaţia ei de 400.000.000, vor protesta, fără îndoială. Dar, dacă avem de gîndsă cioplim şi să schimbăm tot timpul, cînd vom ajunge la capăt?[7]"'

România va avea două locuri, în timp ce Belgia şi Serbia, două aliate care luptaseră fără vreo garanţie scrisă, se bucurau de un statut superior. Singura consolare a lui Brătianu se afla în mesajul de bun venit al Preşedintelui Poincare, care descria cum:

România s-a hotărît să lupte numai pentru a-şi realiza unitatea naţională, împotriva căreia acţiona forţa arbitrară. Abandonată, trădată, sufocată, ea a trebuit să se supună unui (ratat oribil, pe care dumneavoastră sînteţi chemaţi să îl revizui ţi™.

Curînd, Brătianu a aflat că Puterile Aliate îşi rezervaseră principalele probleme care vor fi apoi supuse aprobării finale în sesiunile plenare. Tot ce putea spera era dreptul de a fi ascultat în sesiunile Consiliului Suprem, cînd urmau să se discute problemele referitoare la România. Atunci cînd Consiliul a adoptat propunerea lui Balfour (17 ianuarie), de a stabili diverse comisii pentru examinarea chestiunilor, s-a hotărît să se acorde locuri în comisii micilor puteri, a căror delegaţi, după cum a arătat Lloyd George, se cuvenea să fie puşi la lucru[39].

Micile puteri au fost informate (25 ianuarie) asupra atribuţiilor lor în comisii. României nu i s-a acordat un loc în comisia care discuta formarea Ligii Naţiunilor. Brătianu şi-a exprimat dezamăgirea în prima din multele sale contestări către Consiliul Suprem:

Nu doresc (...) să pierd din vedere faptul că în momentul actual se discută problema Ligii, şi ar fi o dovadă firavă a interesului României pentru formarea acestei Ligi dacă nu aş contribui la explicaţiile formulate de reprezentanţii ce se află aici. Este sigur că în reprezentarea unei astfel de Ligi a fost avută în vedere puterea relativă a fiecărui stat şi ar fi drept ca, în acelaşi timp, să luăm în consideraţie interesele care determină fiecare stat să favorizeze formarea acestei Ligi, cînd s-ar putea afla că statele mici manifestă mai mult interes pentru ea decît cele mari. La stabilirea reprezentanţilor din Ligă trebuie să se ţină seama de ambele puncte de vedere. România cere să fie reprezentată în această comisie doar pentru a-şi exprima interesul pe care îl are pentru principiile acestei Ligi .

Clemenceau i-a reproşat faptul că şi-a exprimat neîncrederea în intenţiile Consiliului Suprem, amintindu-i lui Brătianu că României i se va permite să-şi prezinte cazul la fiecare comisie în care nu avea reprezentant. El a adăugat că, cu cît o comisie este mai mare, cu atît mai puţine lucruri poate realiza. Brătianu nu s-a lăsat deloc convins; el a propus ca micile puteri să se întîlnească în conclav pentru a alege delegaţi la Comisia Ligii şi pentru a discuta problema mai multor reprezentanţi[41].

Deoarece i-a fost refuzat un loc în Consiliul Suprem şi în" Comisia Ligii, Brătianu era hotărît să obţină o satisfacţie oarecare. El

s-a întîlnit cu delegaţii altor mici puteri (27 ianuarie) care erau, ca şi el, nemulţumiţi. Ei au ales reprezentanţi pentru comisii, dar, pe drept cuvînt, Brătianu s-a înfuriat cînd România nu a fost aleasă în Comisia Porturilor şi a Canalelor Navigabile, care avea printre sarcini reglementarea traficului pe Dunăre. Era, fără îndoială, nepotrivit ca unele stăfe~âre~Ărnericii Latine să fie alese în acel organism, cu preţul excluderii tuturor statelor riverane[42]. Brătianu şi alţi delegaţi frustraţi cereau în acest scop o sporire a numărului reprezentanţilor din comisii. Colonelul House a intervenit pentru ei şi Consiliul a fost de acord să acorde mai multe locuri micilor puteri. Delegaţiilor li s-a spus că Aliaţii vor conduce lucrările fiecărei comisii şi că fiecare stat urma să-şi limiteze atenţia la chestiunile pentru care reprezentarea lui era autorizată[43].

României i s-au acordat locuri în şapte comisii: Responsabilitate pentru Război, Aeronautică, Financiară, Economică, Reparaţii de Război, Porturi şi Canale Navigabile şi Liga Naţiunilor. Acest privilegiu sporit, care permitea delegaţilor români să ia parte la elaborarea tratatelor, nu a compensat supărarea lui Brătianu de a i se fi refuzat un Joc în Consiliul Suprem.. Nu mai puţin jignitoare pentru mîndria sa a fost hotărîrea Consiliului de a refuza reprezentarea României, ca şi a ^celorlirte mici puteri, în comisiile create pentru a rezolva problemele teritoriale şi tratatele pentru protecţia minorităţilor Statele interesate Jau fost invitate să prezinte revendicări teritoriale în scris, dar, mai Jţîrziu, Consiliul a permis micilor puteri să depună mărturie în faţa conducătorilor Aliaţi[44].

Consiliul îşi afirmă autoritatea

După ce a suportat revolta micilor puteri, Consiliul Suprem a anunţat că puterile Aliate, care fără îndoială aveau meritele principale J_a victorie, şi-au păstrat dreptul de a dicta pacea. Această procedură îşi avea originea într-o cerere a Quai d^Orsay-ului către Marea Britanie, Italia şi Statele Unite, de a întreprinde împreună un demers către micile puteri, care să le împiedice să-şi alipească teritorii înainte ca reuniunea să adopte deciziile finale asupra regiunilor în dispută[45]. Marea Britanie [a] oferit în acest sens o versiune îmbunătăţită a cererii franceze:

In mai multe regiuni (...) a apărut manifestarea armată a dezacordului în ce priveşte stăpînirea anumitor zone, disputate între diferite naţionalităţi (...). Dorim să declarăm că orice încercare de JiJinţicipa deciziile Conferinţei de Pace, prin cucerirea sau ocuparea unor astfel de zone cu forţa armată, nu numai că nu va ajuta cauza celoFcare au recurs la astfel de metode, la Conferinţa de Pace, dar cu siguranţă va tinde să o pre/udicieze[4C'].

Acest avertisment viza în specia] ocupareai de noi teritorii de către România şi unirea acestora cu statul român. Statele Unite au fost ^*Se~âcoră* cu propunerea anglo-franceză, după ce Archibald Cary Coolidge, profesor de istorie Ia Universitatea Harvard şi şeful Comisiei de Studii Americane pentru Europa Centrală, cu sediul la Viena, a afirmat că România nu respecta armistiţiile cu Ungaria şi Bulgaria, dedîndu-se la provocări în Banat şi Dobrogea de sud[47].

Aceste ştiri l-au determinat pe Wilson să prezinte Consiliului o rezoluţie, pe 25 ianuarie, care a fost adoptată şi transmisă pretutindeni în lume:

Consiliul este profund neliniştit de ştirile care îi parvin cu privire la numeroasele ocazii cînd se face uz de forţă armată, în multe părţi din Europa şi din Est, pentru a intra în posesia unor teritorii asupra cărora Conferinţa de Pace este chemată să hotărască. Consiliul consideră de datoria lui să prezinte un serios avertisment, în sensul că posesiunea cîştigată prin forţă va prejudicia revendicările celor care folosesc asemenea mijloace. Astfel, va crea supoziţia că cei care recurg la forţă pun la îndoială justeţea şi valabilitatea revendicărilor lor şi că şi-au propus să aşeze posesiunea în locul dreptului, stabilind suveranitatea prin constrîngere şi nu prin preferinţă rasială sau naţională ori asociere istorică naturală. In acest fel, ei prejudiciază orice dovadă la titlul pe care l-ar putea invoca, şi îşi manifestă neîncrederea în Conferinţa însăşi. Nu pot urma în acest caz decît cele mai nefericite rezultate. Dacă ei aşteaptă dreptate, trebuie să renunţe la forţă şi să lase revendicările lor (...) pe seama Conferinţei.

Această proclamaţie presupunea că principalele Puteri Aliate şi Asociate, titlu asumat de membrii Consiliului Suprem, posedă capa-

citatea militară de a impune reglementările de pace. Evenimentele au dovedit însă că, deşi Consiliul a păstrat controlul asupra problemelor, a prezentat tratate complete aliaţilor mai mici numai atunci cînd venea timpul pentru semnături. Sesiunile plenare, convocate în acest scop, erau simple formalităţi. Prin urmare, micile puteri trebuiau să fie mulţumite să îşi prezinte cazurile în faţa Tribunalului Marilor Puteri. „Consiliul celor Zece", cum era el numit neoficial, se compunea din şefii de guverne din Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia şi Statele Unite, însoţiţi de miniştrii Afacerilor Externe. Consiliul Suprem, titlul său formal, reprezenta adevărata Conferinţă de Pace. Componenţa sa a fost redusă, în martie, Ia „Consiliul ceTor Patru", japonezii hotărîndu-se să ia parte numai Ia sesiunile în care erau interesaţi. în timp ce Clemenceau, Lloyd George, Orlando şi Wilson discutau problemele majore, miniştrilor de Externe le erau rezervate chestiuni minore.

Reacţia lui Brătianu

în încercarea de a rectifica deciziile Consiliului, Brătianu 1-a abordat pe HaroldNicolson, expertul britanic pentru Balcani. Nicolson i-a explicat acestuia că ar fi o nebunie să insiste asupra valabilităţii Alianţei din 1916, „deoarece ea fusese anulată prin faptul că România încheiase pace separată cu Germania". Supărarea lui Brătianu 1-a făcut pe Nicolson să formuleze următoarea obervaţie:

> *Brătianu este o muiere cu barbă, un impostor de forţă, un intelectual de Bucureşti, un bărbat cît se poate de antipatic. Frumos şi exuberant, el îşi întoarce frumosul său cap într-o parte, pentru a-şi privi întregul profil în oglindă. Face glume studiate, imaginîndu-şi că sînt pariziene. îşi pierde majoritatea dejunului oficial tunînd şi fulgerînd împotriva ruşilor... pentru că nu au salvat România în 1916*[49].

Brătianu a avut apoi o întrevedere cu Colonelul House (27 ianuarie). House a ascultat o prezentare interminabilă a istoriei României, incluzînd un atac ucigător la adresa trădării ruseşti. El a intervenit in cele din urmă, spunînd că era în întregime familiarizat cu tot ceea ce relata Brătianu. Pe de altă parte, Brătianu era mulţumit de acest interviu. Cînd House şi-a exprimat simpatia pentru doleanţele lui,

Primul Ministru a replicat că „era singurul cuvînt de încurajare pe care îl primise de cînd a sosit la Paris"[50]. House îl considera pe Brătianu ca fiind un politician şi un diplomat inteligent, din „vechea şi nu prea admirabila şcoală", cu o carieră plină de peripeţii

> *... pe care un hagiograf ar ezita să le aducă în prim plan. Poate chiar de aceea nu există nici o îndoială că înţelege, ca nimeni altul, complicaţiile vieţii politice ale României şi că simte pulsul sentimentului popular*".

House i-a intermediat o întrevedere cu Dougias Johnson, expertul american în geografie, pe 28 ianuarie. Brătianu a încercat să-(convingă pe Johnson că America era prietena cea mai bună a României şi că Franţa, de la care se aşteptase la ajutor prietenesc:

> *... pierduse o mare ocazie să devină campioana cauzei naţiunilor mai mici. Cuvintele frumoase ale Colonelului House m-au făcut să sper că putem găsi în America prietenul pe care nu l-am găsit în nici o altă parte. As putea caracteriza dialogul cu el drept raza luminoasă de pe cerul înnorat al României".*

Primul Ministru 1-a asigurat pe Johnson că se va abţine să-şi exprime nemulţumirile, deoarece:

> *Am reputaţia de a avea un caracter imposibil, care produce mereu încurcături atunci cînd mă străduiesc să obţin prea mult. Prin urmare, am reuşit să le arăt Aliaţilor că, la urma urmei, nu sînt un om chiar atît de rău şi că am preferat să ignor lucrurile de care aş fi putut să mă plîng.*

Cu toate acestea, el a început să critice numirea a numai doi plenipotenţiari şi să compare importanţa României cu neînsemnătatea regatelor Siam şi Hedjaz, cărora li s-au acordat tot cîte două locuri. El a prevăzut că acest Consiliu Suprem se va transforma în tribunalul care va judeca micile puteri.

Apoi Brătianu a continuat să reconstruiască istoria, insistînd că România nu s-a alăturat niciodată Triplei Alianţe de bună voie, ci fiindcă fusese forţată de refuzul englezilor şi francezilor de a o apăra împotriva Rusiei. El a pretins că România intenţiona să rămînă neutră în 19J4, în ciuda ofertelor atrăgătoare ale Puterilor Centrale. Nego-

cierile lui Sazonov, „care era prea sîrbofil", au dat naştere la suspiciunile lui cu privire la motivele Rusiei şi, pentru acest motiv, ruşii îl acuzaseră că „se dă mare". £1 şi-a terminat discursul, ţinut într-o franceză perfectă timp de o oră şi jumătate, cu reproşul:

Este o experienţă foarte neplăcută pentru noi faptid că ni se sugerează că prevederile tratatului din 1916 ar fi **

Brătianu în faţa Consiliului

După ce delegaţia poloneză a obţinut favoarea de a-şi prezenta revendicările în faţa Consiliului Suprem, celelalte mici puteri şi-au exprimat dorinţa de a avea aceleaşi prerogative. Cînd Brătianu a cerut permisiunea de a depune mărturie, Wilson a consimţit, dar lui Lloyd George nu îi surîdea perspectiva de a asculta declaraţiile interminabile ale statelor reclamante:

Înseamnă oare că mîine Consiliul Suprem începe să discute problemele teritoriale ale Europei? Lloyd George credea că discuţia de deunăzi privitoare la Cehoslovacia si Polonia fusese cu totul greşită. Nu folosea termenul pierdere de timp pentru că era jignitor şi îşi imagina privirea dezaprobatoare a lui Woodrow Wilson. Pînă cînd Consiliul Suprem va începe discuţii serioase cu România, nu se considera că reprezentanţii României s-ar cădea să fie prezenţi. Dacă ar veni fără intenţii serioase, nu va fi decît o pierdere de timp™.

Cu toate acestea, Consiliul a fost de acord să-i invite pe români şi pe sîrbi, ca să-şi prezinte revendicările împreună, la 31 ianuarie[55]. Ca să' urgenteze rezolvarea problemelor teritoriale, Wilson a propus crearea *jdc* comisii de experţi pentru analizarea pretenţiilor. Balfour a salutat această propunere:

Americanii îşi îndepliniseră cea mai mare parte din sarcini în Statele Unite, englezii îşi îndepliniseră misiunea în Anglia şi Franţa. Ei au dispus de documentaţie şi. în plus, au discutat cu reprezentanţii acelor ţări. Simţea că este util ca ei să cunoască în mod direct sentimentele adevărate ale popoarelor interesate[st]'.

Consiliul a stipulat regula potrivit căreia comisia teritorială care analiza frontierele româneşti urma să îşi prezinte hotărîrile în faţa lui Brătianu, pentru a-i afla părerile. Se spera că astfel toate lucrurile, cu care şi experţii şi Brătianu erau de acord, puteau fi eliminate din discuţiile Consiliului.

Disputa ulterioară între români şi sîrbi nu intra în calcul ca o contribuţie la încheierea păcii cu duşmanul (pentru care scop se întrunise iniţial Conferinţa de Pace), ci, mai curînd, la păstrarea armoniei între cele două state[57]. Era vineri, 31 ianuarie, orele 3:15 p.m., cînd Brătianu şi Mişu au fost primiţi în Sala Orologiului de la Quai d'Orsay, în biroul lui Pichon, unde Consiliul îşi ţinea de obicei sesiunile. Aicijadversarul_redutabil alj^ii Brătianu era Geotges Clemenceau, un bărbat îndesat, cu umerii rotunzi, cu sprîncene groase albe şi mustaţă lăsată în jos, contrastînd puternic cu barba şi sprîncenele negre ale lui Brătianu. Primul Ministru francez se născuse în 1841, cu mai bine de douăzeci de ani înainte ca numele de „România" să devină oficial. Brătianu era desigur familiarizat cu antipatiile lui Clemenceau, exprimate insultător în ziarul său *L 'Homme Enchaîne.* Cu toate acestea, cei doi oameni de stat se asemănau. Realismul cinic al diplomaţiei lui Clemenceau, aversiunea sa pentru idealism în politică şi antipatia sa pentru compromis le egalau pe ale lui Brătianu. Lîngă Clemenceau se afla Pichon, unul din cei pe care Brătianu îi putea socoti prieteni. De asemenea, era prezent şi Philippe Berthelot, directorul Cabinetului Diplomatic şi o personalitate puternică la Quai d'Orsay. Nici un expert tehnic nu însoţea delegaţia franceză.

Delegaţia britanică era condusă de David Lloyd George, care odinioară îîlicuzase pe Sir Edward Grey de necunoaştere a problemelor externe, dar care va întreba curînd: „Unde naiba este Banatul?"'[18] Alături de el se afla Arthur James Balfour, care se opusese cîndva naţionalismului irlandez şi care acum sprijinea autodeterminarea popoarelor mici. Doi experţi îi însoţeau pe conducătorii englezi: Allen Leeper, un prieten declarat al românilor, şi Harold Nicolson, despre care Brătianu ştia că se opusese aplicării Alianţei de la 1916[59].

Vittorio Orlando, liberalul sicilian recunoscut pentru generozitatea sa, lua şi el parte la sesiuni inteligibile pentru nevorbitorii de engleză, *lingua franca* folosită de ceilalţi cînd doreau să îl ignore.

Funcţiile în delegaţia italiană erau reversul celor din delegaţia franceză. Aceasta din urmă era dominată de Clemenceau; prima era controlată de ministrul Afacerilor Externe, Sonnino, „geniul rău al obstrucţionismului italian", apostolul *egoismului sacru* care, distingîndu-se prin capul său ţuguiat, mustaţa lungă şi nasul acvilin, era probabil persoana cea mai dezagreabilă din această cameră; mai puţin, poate, din punctul de vedere al lui Brătianu, cu care el împărtăşea scopuri similare - îndeplinirea unui tratat secret şi întregirea teritorială. Ca şi Clemenceau şi Brătianu, Sonnino era un realist nemilos. El venise la Paris pentru un singur motiv: ca să obţină tot ce i se promisese prin Tratatul de la Londra sau, poate, chiar mai mult. însoţitorul celor doi oameni de stat italieni era Contele Luigi AIdrovandi Marescotti, pe care Brătianu îl întîlnise la Conferinţa Interaliată de la Petersburg, din 1917. Contele traducea pentru Orlando. Sonnino nu avea nevoie de traducători; engleza şi franceza lui erau perfecte.

Delegaţii japonezi, Vicontele Chinda şi Baronul Makino, nu erau însoţiţi de experţi tehnici, de altminteri nici italienii. Ambele delegaţii ştiau precis ce doreau. Prin urmare, consultările ar fi fost inutile[60]. Deosebită era delegaţia americană, condusă de cel mai cunoscut om din camerăT~şi, totuşi, cel mai enigmatic: Woodjow Wilson. Primul Ministru român nu era prea familiarizat cu „diplomaţia wîîsbniană". El afirmase cîndva: „fiind dintr-o naţie de ţărani, niciodată nu cred că recolta este sigură, pînă cînd nu am banii pentru ea în buzunar"[61]. Această afirmaţie exprimă succint diferenţa esenţială între cei doi bărbaţi. Adjuncţii lui Wilson erau Secretarul de stat Robert Lansingşi experţii: David Hunter Miller, ArthurFrazier (jurişti), Clive Day şi Charles Seymour (experţi pentru Europa Centrală şi de Est).

Brătianu s-a aşezat în jilţul aurit rezervat pentru el chiar în faţa lui Clemenceau. Apoi, după mărturia Iui Nicolson, el şi-a deschis servieta într-o manieră teatrală, dorind să arate tuturor celor prezenţi că era de departe cel mai mare om de stat din încăpere[62]. A scos un document masiv, intitulat „Problema Banatului", pe care a început să-1 citească. Iată ce prevedea acesta: 1) Dreptul României Ia întregul Banat, după cum se garantase prin Alianţa din 1916, de către „cei trei niari aliaţi europeni ai noştri"; 2) Această revendicare se baza pe drepturi etnice şi istorice, românii stabilindu-se în provincie din

timpuri străvechi, iar acum fiind cei mai numeroşi; 3) Opoziţia la o posibilă împărţire, care ar distruge unitatea geografică, economică şi politică a Banatului; 4) Locuitorii germani (şvabi) preferau guvernarea românească celei sîrbeşti; 5) Temerile sîrbilor vor fi destrămate de promisiunile românilor de a nu ridica fortificaţii pe malul Dunării; 6) Dacă sîrbii ar traversa Dunărea (să îşi ia treimea pe care o revendicau), atunci nu „s-ar mai pune capăt poftelor şi disputelor nepotolite" provenind din dorinţa lor de a obţine mai mult teritoriu; 7) România va garanta drepturi egale minorităţilor sîrbe dacă Serbia, la rîndul ei, va proceda la fel pentru românii care trăiesc în Valea Timocului din Serbia; 8) Pe de altă parte, deoarece a pierdut în război 335.000 de soldaţi şi mult mai mulţi civili, România juca un rol „care nu poate să nu confirme dreptul ei la întregul Banat"[63].

In timp ce Brătianu citea, Balfour s-a ridicat, căscînd uşor, ca să-i ceară lui Nicolson harta recomandărilor teritoriale britanice. Leeper i-a înmînat-o, apoi, Balfour i-a arătat harta lui Sonnino, cu o „indiferenţă ostentativă"[64]. Terminîndu-şi discursul cu prezentarea ^propriei hărţi a Banatului, care dovedea o majoritate absolută a românilor în părţile centrale şi de est, Brătianu s-a dat deoparte cînd a TntrâTîn încăpere delegaţia Serbiei[65].

Nikola Pasic, Ante Trumbic (ministrul Afacerilor Externe al noului Regat al sîrbilor, croaţilor şi slovenilor) şi Milenko Veşnic (ambasador în Franţa) nu fuseseră deci de faţă la discursul lui Brătianu[66]. Veşnic s-a scuzat pentru că nu a putut să aducă o declaraţie scrisă, aşa cum procedase Brătianu, deoarece invitaţia Serbiei fusese primită prea tîrziu ca să mai poată redacta un discurs. Cu toate acestea, el a demonstrat o remarcabilă cunoaştere a ceea ce Brătianu tocmai relatase. A început prin a afirma că Alianţa din 1916 nu mai era valabilă şi a adăugat că Serbia, spre deosebire de România, luptase fără a cere asigurări scrise, deoarece ea credea cu fermitate că pacea va fi stabilită pe baza autodeterminării. Serbia, a continuat Veşnic, nu era legată de Alianţă şi el s-aplîns de refuzul Quai d'Orsay-ului de a-i înainta o copie. Clemenceau a fost surprins să afle că textul Alianţei nu fusese făcut public. Brătianu a explicat că el trebuia păstrat secret pînă la încheierea păcii şi Pichon a confirmat aceasta citind Articolul 7. Veşnic a depiîns această clauză şt a contestat autoritatea Aliaţilor de a dispune de

teritoriul locuit de sîrbi, fără consimţămîntul guvernului sîrb[67]. Sîrbii au revendicat, apoi, comitatul Torontâl, ceJ mai vestic dintre cele trei comitate care alcătuiau Banatul, şi districtele etnice sîrbeşti din comitatul central Timiş. Veşnic a comentat că funcţionarii germani şi maghiari „totdeauna arătaseră mai multă simpatie românilor, deoarece aceştia fuseseră aliaţi cu Puterile Centrale timp de aproape treizeci de ani". Această aluzie la legătura României cu Tripla Alianţă nu era menită să-i facă plăcere lui Brătianu, şi nici afirmaţia lui Veşnic că, în alegerile parlamentare, rivalităţile din Banat îi implicau întotdeauna pe sîrbi şi pe maghiari, şi niciodată pe români şi maghiari.

Lloyd George a întrebat dacă în Parlamentul de Ia Budapesta fuseseră aleşi sîrbi din Banat. Veşnic a replicat că fuseseră aleşi sîrbii din regiunile locuite de majorităţi sîrbe[68]. Brătianu nu cunoştea rezultatele alegerilor din Banat, dar a remarcat că trei milioane de români din Ungaria erau reprezentaţi la Budapesta numai de cinci deputaţi, în timp ce sîrbii aveau trei. El a descris violenţa care însoţea întotdeauna alegerile din Ungaria, pusă în evidenţă de numărul candidaţilor români aruncaţi în închisoare pentru a fi împiedicaţi să candideze[69].

Sîrbii au mai adăugat revendicărilor lor drepturile istorice, afirmînd că familia regală se refugiase frecvent în Banat. Brătianu a contestat această revendicare avansată pe baza faptului că dinastia Karageorgevic are acolo un sanctuar. El a remarcat:

> *... în acest mod, întreaga Românie ar putea fi revendicată de Serbia, întrucît mulţi dintre membrii familiilor regale Obrenovic şi Karageorgevic se refugiaseră în România; Pasic însuşi, cîndsituaţia din Serbia devenise periculoasă, îşi găsise azil în România.*

Pe măsură ce dezbaterea se înfierbînta, Trumbic a intercalat o cerere de plebiscit în Banat şi a supralicitat pretenţia sîrbilor, revendicînd întregul comitat central Timiş. El era convins că nemţii şvabi şi minorităţile maghiare din Timiş vor vota pentru încorporarea la Serbia[70]. Brătianu a fost consultat în privinţa plebiscitului. El şi-a prefaţat răspunsul cu o scuză pentru că vorbeşte a treia oară. Aceasta se întîmpla întrucît „românii aveau doar doi reprezentanţi pentru a-i contracara pe cei trei reprezentanţi ai Serbiei". El nu intenţiona să se opună unui plebiscit, dar nu va accepta niciodată rezultatele în even-

tualitatea că s-ar împărţi Banatul. Primul Ministru a încheiat cu această caustică analogie:

Lucrările pe care Conferinţa îşi propune să le rezolve acum ar trebui comparate cu acelea ale unei comisii interaliate (dacă ar fi fost posibilă atunci o astfel de comisie), numită în timpul lui Carol cel Mare pentru a rezolva problema Rinului. Dacă acea Comisie ar fi hotărît atunci ca Rinul să formeze hotarul dintre Germania şi Franţa, ce beneficii incalculabile ar fi revenit întregii lumi, ce influenţă ar fi putut avea o astfel de decizie asupra evenimentelor care au dus la războiul actual. Conferinţa stabilea acum, în acelaşi mod, viitorul Europei de Est?

Veşnic a avut cuvîntul final. El a regretat că Brătianu se opunea ocupării Banatului de către Serbia şi a amintit Consiliului că d'Esperey le ordonase sîrbilor să ocupe provincia, unde trupele lor fuseseră întîmpinate ca eliberatoare. „In nici un caz, a concluzionat el, Serbia nu era vinovată că România nu intrase în Banat acum sau în 1916".

După ce delegaţii români şi sîrbi s-au retras, Wilson, Lloyd George şi Clemenceau i-au lăudat pe sîrbi pentru prezentarea judicioasă a intereselor şvabilor şi maghiarilor din Banat. Dar Orlando şi Sonnino i-au criticat pe antevorbitori, nu doar pentru că „fuseseră de acord să susţină România, cu condiţia ca ea să sprijine tratatul de la Londra[71], ci din cauza simpatiei arătate sîrbilor în timpul dezbaterii. Era clar că, dacă sîrbii vor reuşi să obţină ajutor de la conducătorii americani, englezi şi francezi pentru înfiinţarea unui puternic stat slav, o soluţie ce contravenea acordului italo-român din 1914, ar trebui probabil revizuit Tratatul de Ia Londra şi exorbitantele sale promisiuni referitoare la regiunile de pe coasta Adriaticii de est. O soartă similară ar putea avea Alianţa de Ia 1916 care, de asemenea, încălca aspiraţiile teritoriale ale slavilor de sud[72].

Pretenţia sîrbilor la mai mult de o treime din Banat era cu totul excesivă~şTnesustinută din punct de vedere etnografic[73]. Sîrbii sperau că englezii, francezii şi americanii, care nu-şi ascunseseră admiraţia faţă de rolul eroic al Serbiei în război, tindeau să aprobe cererea suplimentară formulată de Trumbic. Aspiraţiile lor au primit o încurajare considerabilă pe 5 februarie, cînd Statele Unite au recunoscut Regatul sîrbilor, croaţilor şi slovenilor.

Brătianu, neconsolat de pierderea partidei, şi-a destăinuit nemulţumirea la dineul pe care I-a oferit, în acea seară (31 ianuarie), experţilor americani Day, Johnson şi Seymour. Mişu a fost delegat să ia masa cu experţii britanici[74]. Americanii au fost martorii acuzaţiei lui Brătianu, conform căreia Consiliul fusese un judecător care intentase proces României, avînd grijă să citeze drept duşmani Marea Britanie, Franţa şi Italia, reamintind între timp tratamentul cordial al americanilor. Revenind la obiceiul său de a reconstitui istoria, Primul Ministru a explicat că armistiţiul de la Focşani nu ar fi fost încheiat niciodată dacă Aliaţii nu l-ar fi îndemnat să procedeze astfel. Cei trei Aliaţi apuseni erau, prin urmare, legaţi, după cum susţinea el, de Alianţa din 1916, pe care ei şi nu alţii o încălcaseră. £1 a remarcat în acest sens:

Cuvîntarea mea nu a întrerupt somnul unora dintre auditorii din Consiliul Suprem; dar somnul nu i-a împiedicat să pronunţe sentinţa[15].

Cînd a fost întrebat dacă acceptă un Banat împărţit, Brătianu i-a prevenit pe cei de faţă asupra unui conflict inevitabil, dacă sîrbii vor ocupa zona de apărare din nord-estul Belgradului. Serbia, a spus el, nu trebuie să ia nimic din Banat, deoarece ea va primi „destul teritoriu nou în Balcani". întrebat dacă revendica oraşul predominant maghiar Debreţin, Brătianu a răspuns că niciodată nu îl ceruse[76]. El a solicitat Consiliului să-i permită lui Dimitric Drăghicescu, expertul său teritorial, să depună mărturie în faţa comisiei stabilite pentru a trasa frontierele[77].

Apeciind această întîlnire, Johnson şi Seymour se temeau că o amînare în ceea ce priveşte fixarea frontierei sîrbo-române va provoca un război. Seymour a sugerat trasarea unei frontiere temporare. Nici unul dintre experţi nu a fost impresionat de faptul că Brătianu şi-a exprimat afecţiunea pentru America. Amîndoi recomandau să fie informat despre hotărîrea Aliaţilor de a avea încredere în statisticile propriilor lor experţi, mai curînd decît să le accepte pe cele oferite de România[78].

Brătianu a refuzat să accepte orice idee care se opunea revendicărilor sale maxime. Acum se pregătea pentru cel de-al doilea atac

violent asupra Consiliului, la care fusese invitat pentru o altă audiere ... la 1 februarie.

A doua audiere a lui Brătianu

Pe 1 februarie, nu se schimbase aproape nimic la Quai d'Orsay; erau prezenţi aceiaşi participanţi (cu excepţia experţilor americani, a lui Leeper şi a Vicontelui Chinda). Chiar înainte de intrarea lui Brătianu, Consiliul a respins importanta moţiune a lui Lansing, care cerea ca membrii Ligii Naţiunilor să semneze convenţii în care să renunţe Ia invadarea teritoriului suveran al altor state membre[79]. Brătianu era însoţit de Mişu, de Alexandru Lapedatu şi de nepotul său, Constantin Brătianu. El şi-a prefaţat citirea raportului cu acest afront:

> *Este a doua oară cînda trebuit să fac faţă unui examen, „pe viu", la Paris. [Prima oară o făcuse pentru obţinerea diplomei de inginer.] Cu acel prilej, examinatorii mei ştiau mult mai mult decît mine™.*

Cu această aluzie lipsită de tact la ignoranţa celor care îl audiau, Primul Ministru s-a lansat într-o lungă expunere a etapelor care l-au condus la semnarea Alianţei din 1916: cum România fusese atrasă în Războiul Balcanic de apelurile sîrbeşti şi greceşti pentru ajutor împotriva Bulgariei, cum Tripla Alianţă fusese transformată într-un instrument de agresiune, absolvind astfel România de toată responsabilitatea care îi incumba prin alianţa cu Puterile Centrale şi cum o intervenţie împotriva Aliaţilor ar fi fost contrară intereselor naţionale ale României. El a recunoscut că exportase produse Puterikrf'Centrale, dar a pus accent pe faptul că bunurile nu erau convertibile în materiale de război şi că nemţii îi plătiseră cu arme şi echipament „pe care nu le putea procura de la Aliaţi". România, a susţinut Brătianu, a stîrnit ostilitatea germanilor cînd ruşii au trimis provizii Serbiei prin ţara lui şi cînd a împiedicat trecerea armelor destinate turcilor din Gallipoli[81].

Continuîndu-şi relatarea istorică, revizuită şi îmbunătăţită, Brătianu a arătat cum ruşii, profitînd de teama României de Puterile Centrale, l-au forţat să încheie un tratat de neutralitate, cum Aliaţii au recunoscut în sfirşit .Justeţea cererilor României", după luni de negocieri întîrziate de „cauze (...) care nu erau create de Guvernul român",

a cărui atitudine nu s-a modificat niciodată, şi cum România „şi-a îndeplinit loial datoria", chiar dacă Rusia nu şi-a respectat angajamentul. România, s-a plîns el, era descurajată de „cele mai sumbre dezamăgiri care nu erau întotdeauna provocate de duşman". Naţiunea sa era aşadar îndreptăţită să primească reparaţii direct proporţionale cu suferinţele pe care le îndurase. Brătianu a denunţat, apoi, strategia Aliaţilor:

> *Nici atacul bulgar, nici posibilitatea acordată Germaniei prin inactivitatea de pe celelalte fronturi, de a-si concentra eforturile împotriva României, nici inactivitatea Aliaţilor ei vecini, care nu s-au întîlnit în Transilvania, aşa cum se stabilise în prealabil, nici întîrzierea ajutorului rusesc, care ar fi putut salva Bucureştii şi Muntenia, nici tragedia care, din punct de vedere material şi spiritual reprezenta pierderea a două treimi din ţară, inclusiv Capitala, nu au zdruncinat loialitatea şi devotamentul românilor faţă de cauza pe care o adoptaseră.*

Brătianu şi-a temperat acuzaţia lăudînd misiunea militară franceză, care i-a reorganizat armata, în vara lui 1917, permiţîndu-i să reia ostilităţile şi să îl învingă pe Mackensen la Mărăşeşti, împiedicînd o invazie germană asupra Rusiei, dinspre sud-est. El a acuzat Rusia de asociere cu Puterile Centrale înainte ca bolşevicii să ia puterea şi, presupunînd că Aliaţii erau ostili Rusiei pentru încheierea unei păci separate, a descris ororile bolşevismului şi a adăugat că nici un pluton rprnân nu fusese infectat de propaganda sa; România, s-a lăudat Primul Ministru, avea meritul de a fi primul stat Aliat care luptase cu bolşevicii. El respectase apelul Aliaţilor de a ocupa Basarabia, dar nu a putut continua lupta împotriva bolşevicilor, deoarece germanii ocupaseră Ucraina şi coborîseră pe Nistru, ameninţînd flancul României şi tăind căile de retragere ale armatei sale prin sudul Rusiei[82]. Aliaţii, a remarcat el, i-au acordat permisiunea să caute „un respiro într-un conflict care urma să fie reluat". Pacea de la Bucureşti, a afirmat el, era aşa-numitul respiro, deşi nici legal, nici practic, nici moral, românii n-au fost vreodată în termeni de pace cu duşmanul. Primul Ministru omisese prudent să se refere la Armistiţiul de la Focşani şi a ascuns faptul că participase la preliminariile care au dus la Tratatul de la

Buftea. în loc de aceasta, el a preferat să arate că Pacea de la Bucureşti fusese ratificată de un Parlament ales sub ocupaţie germană, cînd refugiaţii şi soldaţii au fost excluşi de la vot. „Tratatul nu a fost niciodată confirmat sau ratificat de Rege". Dacă Aliaţii nu i-ar fi făcut cunoscută intenţia de a nesocoti Pacea de la Bucureşti, România, a declarat el, nu ar fi reintrat în război cînd Aliaţii au solicitat-o în acest sens. Trupele române, recunoscătoare garanţiei Aliaţilor, inclusă în Alianţa din 1916, au rămas în tranşee chiar şi după semnarea păcii, şi astfel i-au forţat pe nemţi să menţină opt divizii în Muntenia, în loc de a le transfera pe frontul de Vest. Revendicările României, a insistat el, nu erau imperialiste, ci doar o expresie a dorinţelor fraţilor ei.gare ""irăiauTînTara regatului şi „care doreau unirea".

"Revenind la revendicări, Brătianu a cerut exact ceea ce s-a promis în Alianţa din 1916[8]\ El a prezentat statistici plictisitoare', hărţi şi contra-argumente care_îi_susţineau cererile. Adunările naţionale de la Alba lulia, Chişinău, Cernăuţi şT Mediaş, declară el, au reliefat dorinţa românilor de a fi incluşi într-o singură naţiune. Brătianu nu a dezvăluit însă prezenţa trupelor române în Bucovina, Basarabia şi estul Transilvaniei, la data referendumurilor. în privinţa Basarabiei, care nu a fost promisă de Alianţă, Primul Ministru a cerut provincia conform drepturilor cuceritorului şi ale plebiscitului. întregirea României ar fi o stavilă împotriva viitoarelor încercări ale Rusiei de a se infiltra în Balcani, a asigurat el, în faţa Consiliului; deşi visul Rusiei de a pune mîna pe Balcani şi Constantinopol

era probabil mult dorit... la începutul secolului al XlX-lea, iar ocuparea Basarabiei la 1812 însemna, fără îndoială, un pas spre ocuparea Moldovei, Bulgariei şi Constantinopolului, aceasta era o falsă mişcare politică. Basarabia era, pe deasupra, fără importanţă pentru Rusia, deoarece nu exista aproape nici un rus în ţară.

La acestpunct, LIoyd George s-a interesat asupra componenţei adunărilor naţionale. Brătianu a dezvăluit faptul că maghiarii au refuzat să voteze pentru unire, rutenii s-au abţinut, iar românii din Basarabia au cerut o reformă agrară specială. Primul Ministru britanic s-a interesat apoi dacă România dorea recunoaşterea întregirilor „pur şi simplu", sau o declaraţie a Aliaţilor în conformitate cu care „în

acele regiuni adunările constituite ar trebui în mod legal să deţină şi puterea de a se pronunţa pentru unire"[84]. Brătianu a^solicitat recunoaşterea actelor de unire care fuseseră dejâ~eonfirmate prin decretele-lege ale Parlamentului Român. Lloyd George nu a Fost convins; el a insistat pe lîngă Premier să recunoască faptul că minorităţilor nu Ie-a fost permis să participe la alegerile pentru adunări. Această neîncredere în „plebiscitele spontane" a stîrnit mînia lui Brătianu, care a exclamat:

România a luptat ca să-şi impună voinţa naţională asupra minorităţii maghiare din Transilvania. Era sigur, de aceea, că, dacă maghiarilor li s-ar fi cerut să voteze in favoarea unirii cu România, nu se prea putea aştepta ca ei să procedeze astfel. De aceea nu era de părere că ar trebui organizate alegeri speciale. In ceea ce priveşte situaţia creată in Transilvania în urma armistiţiului, el a considerat că problema de principiu fusese hotar ită de război şi că aceste teritorii trebuie să fie redate României. Minorităţilor li se vor acorda cele mai mari libertăţi posibile în viitoarea lor viaţă politică. Dar nu era posibil ca învinşii să se unească de bună voie cu o ţară pe care au luptat să o domine o mie de ani.

Primul Ministru a dat astfel la iveală faptul că duritatea sa nu mai era ascunsă sub o mască de afabilitate modestă, pusă în slujba unor principii înălţătoare. El a renunţat la disimulare şi a pus cărţile pe masă. Lloyd George 1-a avertizat pe Brătianu să nu adopte metode notorii ele re^resTu7ieT~Itît de caracteristice maghiarilor, pentru a face_ ordine în rîndul minoriţătijor. Premierul a lăsat să se înţeleagă că un astfel de demers ar putea fi necesar, întrucît maghiarii încurajează jţgîtâîn „în spirit bolşevic" şi proclamă că „politica lui Wilson... este doar o politică capitalistă", pe care radicalii din Ungaria o foloseau ca ^propagandă pentru programul lor de „diviziune a bunurilor şi de aboljre a rangurilor". El a cerut permisiunea de a ocupa mai mult teritoriu decît solicitase, îneîf România să îndepărteze bolşevismul, „o Jbpală gravă şi contagioasă"[85]. Scopul unei ocupări imediate a teritoriului din afara liniei de armistiţiu şi a rîului Tisa ar fi să facă diferitele naţionalităţi „prietene şi chiar înfrăţite". El prezenta în acest sens garanţii că va transforma România într-un cap de pod împotrivă"

bolşevismului, în eventualitatea că Aliaţii i-ar recunoaşte doleanţele, în cele dîn urmă, Brătianu a cerut încă o dată Aliaţilor să evacueze trupele sîrbeşti din Banat şi a solicitat Consiliului să renunţe la ideile de a forţa România să cedeze Bulgariei sudul Dobrogei, deoarece el se va opune încercărilor „de a smulge o porţiune de teritoriu de la un stat aliat fără ca statul aliat să consimtă la o modificare a liniei de frontieră"[86].

După ce Brătianu s-a retras, Lloyd George a propus ca, pe cît de repede va fi cu putinţă, cererile sale să fie examinate de comisia teritorială. Wilson a fost de acord, cu condiţia ca această comisie să se abţină de la discutarea problemelor pur politice, întrucît numai conducătorii aliaţi aveau atributele de „tact şi mediere" necesare pentru rezolvarea disputelor între state. Orlando a declarat că el era legat de România prin Alianţa din 1916, deşi nu dorea să apere tratatele secrete care „acum erau, într-adevăr, depăşite". Dar, Alianţa, a spus el, nu era un pact secret; devenise acum un tratat public[87].

Clemenceau a declarat că Alianţa, „prin consimţămîntul comun al reprezentanţilor Marilor Puteri din acea încăpere, a fost reziliată". Reprezentarea României la Conferinţa de Pace, a afirmat el, nu a validat toate clauzele Alianţei pe care „ea o anulase prin ieşirea din război". Orlando nu îşi putea aminti vreo decizie care să abroge toată Alianţa sau o parte din ea, şi a subliniat că România fusese forţată să semneze Pacea de la Bucureşti, „o înţelegere cu pistolul la tîmplă", care nu-şi putea păstra valabilitatea. Lloyd George a susţinut argumentul lui Clemenceau şi a denunţat cererile exorbitante ale lui Brătianu pentru teritorii care nu i se promiseseră prin Alianţă[88].

Pentru a împăca sensibilitatea lui Orlando la tratatele secrete în general, Clemenceau a fost de acord să amîne discutarea valabilităţii Alianţei. Orlando s-a simţit uşurat şi s-a declarat de acord să sprijine lucrările Comisiei teritoriale, cu condiţia ca revendicările sale teritoriale să nu fie examinate de nici un corp de experţi. îi era teamă, în eventualitatea că experţii i-ar consulta pe români, că ei vor deveni un tribunal de examinare constituind „Curtea primei instanţe, iar delegaţii Marilor Puteri - Curtea supremă de apel"[89] .Wilson a intervenit aici cu o afirmaţie surprinzătoare, susţinînd că „Statele Unite nu erau legate de nici unul dintre tratatele în discuţie", dar că el era pregătit să aprobe

acordurile bazate pe statisticile experţilor Aliaţi. După părerea sa, cererile României „depăşeau frecvent ceea ce era motivat în tratatul secret". Consiliul a decis să autorizeze o „Comisie Teritorială Română", care să înceapă deliberările în legătură cu cererile lui Brătianu şi să raporteze constatările conducătorilor Aliaţi[90].

Comisia Teritorială Română a devenit model pentru alte comisii de examinare. Nu au fost trasate instrucţiuni speciale care să-i ghideze, îâr experţilor nu li s-a oferit nici o hotărîre clară despre valabilitatea Alianţei din 1916. Comisia a fost însărcinată să se pronunţe asupra obiectivitătii cererilor speciale, iar nu să recomande o reglementare teritorială generală. Dorinţa Consiliului de 4 urgenta lucrările a eşuat din lipsa unei definiri clare a atribuţiilor sale. Qbji|[a|n|ejyizau o examinare a faptelor istorice^ etnografice, geografice, economice, strategice şi nu a celor politice. Colonelul House a prevăzut cursul dificil pe care comisia trebuie să-1 urmeze: „Stabilirea de noi frpntiere înseamnă întotdeauna apariţia de noi necazuri!"""[1]

'

Decepţia Iţii Brătianu

După cum a prevestit Brătianu în faţa oaspeţilor americani la 31 ianuarie, România a devenit reclamant către Consiliul care se declarase arbitrul disputelor internaţionale şi adevărata Conferinţă de Pace. Nu numai că acest Consiliu şi-a rezervat toate problemele care cereau un tratament preliminar, dar drepturile sale erau, de asemenea, salvgardate de o decizie care prevedea reprezentarea experţilor Aliaţi în toate comisiile. Deşi micilor puteri li s-au rezervat locuri, ele se puteau angaja în discuţii numai cînd se ridicau probleme care afectau direct interesele proprii. A fost, incontestabil, o revelaţie amară pentru Brătianu să affe că liderii Aliaţi îl considerau exact cum se descria el însuşi, şi anume „un caracter rău", gi au cpborît România din poziţia sa înalţă, de Aliată cujireptiirijegaje,.Jajceea de stat de categoria â. d aceeaşi categorie cu regatele Siam şi Hedjaz. Alianţa devenise

încrederea pe care Brătianu va fi avut-o în italieni, în privinţa susţinerii Alianţei, a fost zdruncinată cînd Italia s-a declarat de acord cu instituirea comisiei teritoriale. Deoarece comisia urma să aibă doi

experţi din fiecare Putere Aliată, italienii vor fi întrecuţi ca număr. Atîta timp cît nu va fi numită nici o comisie care să examineze cererile Italiei, italienii erau în siguranţă. Dar Brătianu nu se putea baza pe vreun conducător Aliat care să-i sprijine cauza. La urma urmelor, Sonnino însuşi sugerase amînarea *.sine die* a discuţiilor privind validitatea sa. Ceilalţi oameni de stat priveau Alianţa cu mult scepticism: Clemenceau se opusese înfiinţării sale în 1916[92]; Lloyd George preferase instituirea unui bloc al puterilor balcanice, care să includă şi Bulgaria, urmînd să intervină împotriva inamicului în 1915[93]; iar aversiunea lui Wilson faţă de tratatele secrete era unanim cunoscută.

Adversarii politici din ţară ai lui Brătianu i-au contestat refuzul de a accepta compromisuri, lonescu a insistat să caute o soluţie rezonabilă în ceea ce priveşte disputa asupra Banatului, prin comprp-"misurTcu sîrbii[94]. Marghiloman scria la 2 februarie: „Ha! România are locuri mai puţine"3ecît Serbia. Brătianu credea că el arc drepturile unei Mari Puteri. Alianţa nu are nici o valoare. Ştiam aceasta'*. Reacţia presei pariziene a fost la fel de nefavorabilă. *LeTemps,* un foarte influent organ semi-oficial, i-a îndemnat pe Aliaţi să stabilească limitele naturale ale Banatului şi să decidă separarea lui. Cotidianul de stînga *Populaire* îi statuia pe români să recurgă la reconcilierea cu Serbia în perspectiva dobîndirii Basarabiei. Ziarul lui Clemenceau, *L 'Homme Libre,* recomanda separarea după criterii strategice[96]. Seton-Watson, de mulţi ani apărător al aspiraţiilor României, a criticat cererea lui Brătianu pentru întregul Banat, în *The New Europe* din 15 februarie[97]. Brătianu nu a reuşit să găsească sprijin pentru hotărîrea sa de a se baza pe Alianţă. El nu a putut să obţină ajutorul conducătorilor Aliaţi, care i-au respins cererea de a obţine întrevederi particulare. Neliniştea sa a crescut, probabil, la ştirea conform căreia Clemenceau s-a întreţinut cu Prinţul-Regent Alexandru al Serbiei, la sosirea acestuia la Paris, în februarie. Premierul francez 1-a asigurat pe Alexandru că va sprijini pretenţiile Serbiei la o parte a Banatului, şi a lăudat numirea lui Veşnic ca delegat[98].

Soarta revendicărilor României se afla acum în mîinile Comisiei Teritoriale.

Note şi comentarii

1. E.J. Dillon, *The Inside Story of the Peacu Conference,* p. 236.

2. Naţionalii au dat nume româneşti oraşelor din Transilvania. Se- | siunea din 12 octombrie a fost organizată la Oradea Mare, numele românesc pentru Nagy-Vărad. Vor trece mulţi ani pînă cînd va fi uitat numele mai familiar al oraşului, Grosswardcin. 'J

Cuvîntarea lui Vaida-Voievod se află în *Daily Review of the Foreign Press, Enemy Press Supplement,* V, No. 1, 7 noiembrie, 1918, p. 56; şi Mircea Djuvara, *La guerre roumaine, 1916-1918,* pp. 312-322. El a prezentat pretenţiile Arhiducelui Joseph de Habsburg, prima dată în 1906 cînd un român a fost primit de un Habsburg. Vaida-Voievod (1872-1950), născut în nordul Transilvaniei, îşi luase licenţa în medicină la Viena. A practicat medicina în Karlsbad. A fost ales în Camera din Budapesta în 1906, din circumscripţia transilvană Ighiu, iar mai tîrziu din Făgăraş. Era prieten cu Arhiducele Francisc Ferdinand, pe Ungă care pledase pentru autonomia românească în Transilvania. A petrecut anii războiului în Viena şi Elveţia, şi s-a întors la Budapesta în toamna anului 1918.

3. O analiză a mişcării pentru autonomie în rîndul românilor depă şeşte orizontul acestei lucrări. Pentru studii ale acestei mişcări mai degrabă anemice, vezi Kann, 1, pp. 305-317, şi 11, pp. 197-202; Jâszi, *The Dissolution of the Habshurg Monarchy,* pp. 397-402; Moroianu, pp. 242-259; şi Vaida-Voievod, *Slawen, Deutsche, Magyaren, mul Rumanen,* „Osterreichische Rundschau", XXIV (1913), pp. 8-12.

4. Selon-Watson, *A History,* p. 532; Tcmperley, IV, p. 102.

5. Maniu (1873-1951) era liderul naţionalilor. S-a născut la Şimleul Transilvaniei, a studiat dreptul la Cluj, Budapesta şi Viena. Fiind de religie unitariană, a devenit consilierul juridic al Mitropolitului unitarian din Blaj în 1906 şi a fost ales în Camera din Budapesta, unde a colaborat cu naţionalii slovaci şi croaţi. A fost redus la tăcere de guvernul maghiar, care în 1918 1-a înrolat în serviciul militar, în "pofida imunităţii sale parlamentare. Mai tîrziu a organizat o insurecţie a regimentelor româneşti, staţionate în Praga în" noiembrie T9T8T~

6. Pentru negocierile cu Jâszi, vezi lucrarea sa *Revolution and Counter-Revolution,* pp. XVII, 59; Kârolyi, p. 98; şi Cariile A. Macartney, *Hungary and her Successors,* p. 275.

Declaraţiile Consiliului se află în *Daily Review of the Foreign Press. Enemy Press Supplement,* V, No. 1, 5 decembrie, 1918, pp. 271-272. .Contra-oferta lui Jâszi cu privire la auto-guvernarea într-o Ungarie federală este înregistrată de Ministerul Regal Maghiar penTru Afaceri "Externe, *The' Hungarian Peace Negotiations,* 1, pp. 209-216.

7. Textul acestei rezoluţii este găzduit în *La Roumanie devant le congres de fapaix: Actes d'union des provitices de B.essarahie, la Bucovine, Transylyanie, Banat, et des regions roumaines de Hongrie avec le Royaume de Roumaine,* pp. 7-10. Această broşură a fost un memorandum oficial al delegaţiei române la Conferinţa de Pace.

Naţionalii evoluaseră mult din 1914, cînd îl petiţionaseră pe contele Tisza pentru dreptul de a folosi limba română în şcolile din judeţele româneşti, numirea de judecători care înţeleg limba română, libertatea de asociere şi subvenţionarea de către stat a asociaţiilor economice, precum şi pentru desfiinţarea cenzurei presei. Vezi *David Mitrany, The EJfect of the W(ir in Sautheastern Europe,* p. 230.

8. Seton-Watson, *A History,* p. 533. Disponibilitatea adunării de a respecta hotărîrile Conferinţei de Pace nu era inclusă în broşura oficială citată în Nota 7 de mai sus.

9. *U.S. Foreign Relalions, PPC,* II, pp. 396, 399; Vopicka, pp. 289-290; „La Roumanie", No. 49, 19 decembrie, 1918; *Daily Review of the Foreign Press, Enemy Press Supplement,* V, No. 1, 2 ianuarie, 1919, pp. 474-475.

Macartney, care nu era în nici un caz prieten al românilor, susţinea că înfiinţarea Consiliului Dirigent era o „expresie destul de clară a voinţei românilor djn Ungaria" *(Hungciry and her Successors,* p. 277).

Cererea pentru protecţie românească se află în *Daily Review of the Foreign Press, Enemy Press Supplement,* V, No. 1 , 1 9 decembrie, 1918, p. 406.

10. Textul hotărîrii de la Cernăuţi se găseşte în *La Roumanie devant le congres de la paix: Actes d'union,* pp. 14-16.

11. Această hotărîre este inclusă în *La Roumanie devant le congres de la paix: Actes d'union,* p. 6. Ziariştii bolşevici afirmă că au fost prezenţi doar 46 din cei 162 de deputaţi, şi doar 38 din cei 46 au votat pentru unire. Vezi William Maxwell, *Bessqrabia had Soviets,* „Soviet Russia Today", august 1940, p. 14.

12. Hotărîrea de la Mediaş e tipărită în *La Roumanie devant le congres de la paix: Actes d'union,* pp. 19-21. Publiciştii români au negat pretinsul amestec al trupelor (Sofronie, p. 50). Scriitorii maghiari nu au acuzat România de a fi forţat hotărîrile. Critica lor s-a îndreptat asupra refuzului naţionalilor de a permite participarea maghiarilor. Vezi Zsombor de Szâsz, *The Minorities in Roumanian Transylvania,* p. 22.

13. *U.S. Foreign Relations, PPC,* II, pp. 393-394.

14. Marghiloman, IV, pp. 173-174. Brătianu a ocupat şi postul de Ministru de Externe. Cabinetul său îi includea pe Mihai Pherekyde (Vice-Prim ministru), Alexandru Constantinescu (Ministru de Finanţe), Ion Duca (Ministru al Justiţiei), Gheorghe Mârzescu (Ministru de Interne) şi un

nou-numit, Generalul Arthur Văitoianu, fost comisar general al Basarabiei (Ministru de Război).

Ratificările sînt descrise în *U.S. Foreign Reiatinns, PPC,* II, pp. 396-397. Textele decretelor-lege se află în „Monitorul Oficial", No. 212 (26 decembrie) pentru Transilvania; No. 2 1 7 (1 ianuarie) pentru Bucovina; No. 2 1 9 (1 ianuarie) pentru Basarabia; şi No. 206 (24 ianuarie) ratificările, f Regele a ratificat actul de unire cu Transilvania, dar nu le-a semnat niciodată (pe celelalte. Nu s-a determinat niciodată cu precizie care era natura actelor / de unire cu Transilvania şi cu celelalte provincii, şi nici care erau obligaţiile • legale impuse de aceste rezoluţii.

15. *U.S. Foreign Relations, PPC,* II, pp. 396-397.

16. *Ibidem,* II, pp. 398. Departamentul de Stat american a verificat această acuzaţie.

17. *Ibidem,* II, pp. 387, 396.

18. *ibidem,* II, pp. 398-399, 401-403.

19. Textul armistiţiului cu Bulgaria este reprodus în *U.S. Foreign Relations, PPC,* II, pp. 241-242. Protestele bulgarilor se găsesc la pp. 251-253. însărcinatul american din Sofia, Charles S. Wilson spera că această Conferinţă de Pace va acorda Bulgariei sudul Dobrogei, avînd în vedere marile achiziţii teritoriale ale României în alte părţi (p. 256).

20. Sofronie, p. 49.

21. *Daily Review of the Foreign Press, Al/ied Press Supplement,* 13 martie 1919, p. 561; Seton-Watsoh, *A History,* pp. 536, 538; Xeni, p. 387.

22. Mişu provenea dintf-o veche familie boierească, cu strămoşi macedo-români (vlahi). Educat în Germania, era expert în literatura clasică greacă. Se spunea că în fiecare seară înainte de culcare citea un capitol din Tucidide. Era lingvist de mare talent şi vorbea greaca modernă, franceza, engleza, germana şi bulgara, fără urmă de accent străin. Putea de asemeni folosi maghiara şi turca, precum şi majoritatea limbilor slave. Fusese consul în Bulgaria, Turcia, Austria şi, din 1912, în Anglia. Luase parte la negocieri cu Bulgaria înainte de intrarea României în Războiul balcanic din 1913. Numit ministru de externe de Averescu în februarie 1918, nu a putut ajunge la timp în ţară pentru a-şi relua postul în acest cabinet efeitier *(Memo randumul lui Hou.se pentru Auchincloss,* 28 ianuarie 1919, *House Papers,* Yale University Library).

23. *U.S. Foreign Relations, PPC,* II, p. 406; Georges I. Brătianu, *Origines,* p. 301.

24. *U.S. Foreign Relations, PPC,* I, pp. 265-266, şi Ii, pp. 404-405.

25. Marghiloman (IV, p. 206) a afirmat că Maniu 1-a însoţit pe Brătianu ia Paris. Nu există o altă dovadă pentru a susţine aceasta.

26. George I. Brătianu, *Origines,* p. 301; Ivo J. Lederer, *Yugoslavia and the Paris Peace Set/lement,* pp. 207-208.

27. *U.S. Forelgn Relations, PPC,* II, pp. 404, 407; *I dncitmanti diplomatici ituliani,* 6. Serie: 1918-1922, I, pp. 430-43 1. Ca urmare a acestui demers, Marele Stat Major francez a interpus o linie de demarcaţie în Banat, între trupele sîrbeşti şi româneşti.

28. *U.S. Foreign Relations. PPC,* II, pp. 721-722. Victor Antonescu ceruse împrumutul (Millcr, *Diary,* III, p. 1 13). Aprobarea lui Wilson este în *U.S. Foreign Relations, PPC,* II, p. 724. A aprobat cu îndoieli „în privinţa autorităţii legale a actualului guvern român de a negocia împrumuturi în străinătate".

29. Wilson credea că Aliaţii nu vor mai considera necesar să trimită trupe pentru pacificarea statelor est-europene dacă li se vor trimite alimente. Spera că România se va mulţumi cu un împrumut ce îi va permite cumpă rarea de alimente *{U.S. Foreign Relations, PPC,* II, p. 712).

30. *U.S. Foreign Relations, PPC,* II, p. 366. Formula lui Tardieu, „Sur le congres de la paix", este discutată în: Robert C. Binkley, yVciv *Light on the Paris Peace Conferenee,* „Political Science Quarterly", XLVI (1931), pp. 340-343; Geoffrey Bruun, *Clemenceau,* pp. 184-185; şi Frederick J. Cox, *The French Peace Plans, 1918-1919;* în: Cox şi alţii, *Studies in Modern European History in Honor of Franklin Charles Palm,* pp. 71-104.

31. Vezi Seymour, *House Papers,* IV, pp. 247-249.

32. *U.S. Foreign Relations. PPC,* III, p. 486.

33. *Ihidem,* III, pp. 486-487. Sonnino a afirmat că va privi cu suspi ciune orice încercare de abrogare a Alianţei din 1916 (*I documenti diplo matici italienii,* 6. Serie: 1918-1922, I, p. 394). Această declaraţie a fost trimisă lui Brătianu.

34. *U.S. Foreign Relations, PPC,* III, pp. 546-548; Tardieu, *The Tmth ahout the Treaty,* pp. 88-91; şi Temperley, I, p. 247.

Consilierii juridici ai lui Wilson au recomandat două locuri pentru România (Miller, *Diary,* I, p. 76, şi III, p. 274).

35. *U.S. Foreign Relations. PPC,* I, p. 265, şi III, pp. 599-600; Vopicka, p. 290.

36. *U.S. Foreign Relations, PPC,* [II, pp. 601-604. Antipatia lui Clemenceau era binecunoscută. Sonnino fusese pus în temă de ambasadorul italian la Paris (*I documenti diplomatici italienii, 6. Serie: 1918-1922,* I, p. 380). Tardieu i-a mărturisit lui Saint-Aulaire că simpatia sa faţă de România va întîmpina o opoziţie considerabilă din partea lui Clemenceau, „care nu îl iartă pe Brătianu pentru pacea separată" (Saint-Aulaire, *Confession,* p. 484).

37. *U.S. Foreign Relations. PPC,* III, p. 604.

38. *Ihidem,* III, p. 160.

Regulamentul Conferinţei prevedea o categorie nouă: „mici puteri cu interese speciale". România şi celelalte state urmau să fie audiate cînd Consiliul Suprem va discuta subiecte referitoare la interesele lor. Vezi F.S. Marston, *The Peace Conference of 1919: Orgunization and Procedure,* pp. 264-267.

39. *U.S. Foreign Relations, PPC,* III, p. 604. Colonelul House intuise valoarea comisiilor în decembrie 191X (Steed, *Through Thirty Years,* II, p. 264). Cînd s-a .terminat Conferinţa de Pace, în ianuarie 1920, fuseseră create 58 de comisii (Tardieu, p. 97).

României i s-au permis doar doi plenipotenţiari la şedinţele în plen, dar avea dreptul la mai mulţi experţi tehnici în cadrul comisiilor.

40. *U.S. Foreign Relations. PPC,* III, pp. 194-195; şi Miller, *Diary,* IV, pp. 230-231.

41. *U.S. Foreign Relations, PPC,* 111, p. 201.

42. *Ibidem,* III, pp. 448-454; şi Miller, *Diary,* XX, pp. 196-208. Alegerea Belgiei, Braziliei, Chinei, Portugaliei şi Serbiei în Comisia Ligii 1-a necăjit pe Brătianu. Punea sub semnul întrebării dreptul de a li se rezerva locuri, deoarece aceste state contribuiseră mult mai puţin decît România la efortul de război.

Jules Cambon a prezidat şedinţa furtunoasă a delegaţiilor puterilor mici. Steed i-a lăudat stilul imparţial de conducere. Se temea că „prea mulţi bucătari nu numai că ar strica ciorba, dar gătitul ar dura prea mult" *(Through Thirty Years,* II, p. 272).

43. *U.S. Foreign Relations. PPC,* III, p. 735; Seymour, *House Papers,* IV, p. 261. Procesul de numire a comisiilor este descris cu acurateţe în: Almond and Lutz, *The Treaty of St. Gennain,* pp. 3-5.

44. *U.S. Foreign Relations, PPC,* III, pp. 698-700; Temperley, I, p. 252. Ray Stannard Baker afirmă că numai Clemenceau, dintre toţi liderii Aliaţi, nu dorea să se consulte cu puterile mici *(Woodrow Wilson and World Settlement,* I, p. 179). Vezi şi Binkley, p. 515.

45. Vezi Capitolul al Il-lea, subcapitolul *Delegaţia română.*

46. *U.S. Foreign Relations,* PPC, I, p. 415. Foreign Office a observat că trupele române se luptă cu rutenii din Maramureş.

47. *Ibidem,* XII, p. 372. Coolidge a vizitat Budapesta la 16 ianuarie.

48. *Ibidem,* III, p. 715; Miller, *Diary,* pp. 16-17. Proiectul acestei rezoluţii a fost întocmit de Allen W. Dulles, fost secretar-doi al legaţiei de la Berna. Conţinea următoarele cuvinte suplimentare: „Misiunea americană doreşte... să afirme răspicat că recurgerea la forţă pentru crearea unui *fait accompli* poate duce la crearea de îndoieli, şi nu la înlăturarea lor, în ceea ce priveşte justeţea pretenţiilor teritoriale în cauză" *(U.S. Foreign Relations, PPC,* I, pp. 324-325; Miller, *Diary,* IV, p. 161). Această proclamaţie a apărut în cotidianul „Times", London, 25 ianuarie.

49. Nicolson, p. 248. Nicolson se înlîlnise cu lonescu, tare a afirmat Că regimul lui Brătianu nu este popular, că ardelenii i se opun, deşi le promisese să obţină pentru ei întregul Banat; în fine, că el (lonescu) ajunsese la o înţelegere cu sîrbii cu privire la împărţirea Banatului, ceea ce 1-a înfuriat pe Brătianu. lonescu a prezis că Transilvania nu va rărnîne niciodată parte integrantă din România, dacă Brătianu nil menţine o uniune liberă şi neconstrînsă *(Ibidem,* pp. 223-224).

50. Edward M. House, *Diary,* MSS, XV, 1 ianuarie - 1 mai 1919, pp. 24-25.

51. *Memorandum, House către Auchincloss,* 28 ianuarie, *House Papers.*

52. După Walter Lippnianh, House era cunoscut în întreaga Europă ca un „binefăcător universal, un adevărat Mesia. Se crede că este mai aproape de lumea noastră decît Woodrovv Wilson, şi mult mai aproape de Rai decît Sonnino său Lloyd George" *{Memorandum, Lippmann către Mezes,* 5 sep tembrie 1918, *Mezes Papers,* Columbia University Library).

53. *Memorandum, Johnson către House,* 30 ianuarie, *House Papers.*

54. Miller, *Diary,* XtV, pp. 121-122.

55. *U.S. Foreign Reiations, PPC,* III, pp. 814-815; Miller, *Diary,* XIV, pp. 125-126.

56. *U.S. Foreign Retations. PPC,* III, pp. 814-815; Miller, *Diary,* XIV, p. 126; Marston, p. 114.

Wilson deja dăduse instrucţiuni la trei experţi americani în problemele româneşti (Clive Day, Charles Seymour şi Douglas Johnson) să se consulte cu specialiştii Puterilor Aliate pentru a supune Consiliului recomandări comune. Preşedintele i-a promis lui Seymour că acest Consiliu va aproba ceea ce hotărau experţii. Vezi Seymour, *House Papers,* IV, pp. 274-275; James T. Shotwell, *At th'e Paris Peace Confcrence,* pp. 153-154; Nicolsoh, pp. 107, 126, 223, 226, 229-230, 247, pentru discuţiile între americani şi britanici.

57. După Terhperley (I, p. 257), hotărîreă de a-i asculta pe reclârhanţi a constituit „un curs de acţiune care i-a împrăştiat energiile [ale Conferinţei] şi a tergiversat şi mai mult lucrările".

58. Lloyd George i-a mărturisit lui Wilson că nu s-ar fi negociat niciodată tratatele secrete dacă Grey nu ar fi fost bolnav. A explicat cum le încheiase Asquith şi apoi le prezentase Cabinetului drept *faits accomplis,* spre disperarea miniştrilor (Thomas W. Lamorit, *Across World Frontiers,* p. 115).

59. Leeper, născut în Australia, era un astrolog şi un egiptolog ce vorbea numeroase Iirtibi;lTfâ~ de asemeni, secretar al Societăţii ânglo-ro-mârie. Ca funcţionar la Foreign Office, în 1917 a scris o broşură în apărarea aspiraţiilor României - *The Justice of Ruinania's Ca'us'e.*

60. Brătianu a hotărît deschiderea unei legaţii la Tokio în august 1917. Singurul său contact semnificativ cu japonezii pînă atunci fusese decorarea generalului Nogi, eroul bătăliei de la Mukden, cu Ordinul Coroanei Româneşti, în 1911. Vezi Velicu Dudu, *Misiunea secretă a unui nobil polon la curtea regelui Caro] I,* „Revista Istorică Rorhână", VIII (1938), p. 188; şi Marya Kasterska, *Le comte Bohdan Hutten-Czapski et la Roumanie, dans ses memoires,* „Revue historique de sud-est europeen", XVI (1939), Nos. 1-3, p. 7.

61. William Martin, *Statesmen ofthc War in Retrospect,* p. 160.

62. Nicolson, pp. 253-254.

63. *U.S. Foreign Relations, PPC,* III, pp. 830-834; Miller, *Diary,* XIV, pp. 132-144. Brătianu a citit părţi din *La Roumanie devenii le congres de la paix: la question du Banat de Temeshvar.*

64. Nicolson, p. 254.

65. *Ibidem.*

66. Pasic demisionase din postul de prim ministru în decembrie 1918. Noul guvern era condus de colaboratorul său apropiat, Stojan Protic, care 1-a numit conducător al delegaţiei. Trumbic, naţionalistul croat care încheiase cu Pasic în 1917 Pactul de la Cortu, a primit postul de ministru de Externe. Veşnic, principalul purtător de cuvînt al delegaţiei sîrbo-croato-slovene, s-a născut la Novi-Bazar în 1863, şi-a luat licenţa la Miinchen, şi-a început cariera diplomatică în Turcia şi, mai tîrziu, a devenit profesor de drept la Belgrad. Fusese ministru de Justiţie şi al Instrucţiei Publice. în 1903 a fost trimis ambasador în Italia şi apoi în Franţa.

67. Textul Alianţei din 1916 a fost publicat în „Le Temps" şi în „Times" din 4 februarie 1919.

68. Aceste districte erau Vîrşeţ, Timişoara, Panciovo, Weissikirchen şi Nagy-Kikinda.

69. Brătianu ar fi putut menţiona că Octavian Goga fusese deputat pentru Kisjeno, Maniu pentru Vinţul de Jos, Vaida-Voievod pentru (ghiu şi Făgăraş, iar Cicio-Pop pentru Vilâgos. Vezi Seton-Watsoh, *Cornip/ion and Refonn in Hungary,* pp. 113-126, 136, şi *Raclai Problems in Hnngary,* pentru un catalog al românilor închişi în timpul campaniilor electorale, printre care şi naţionalii menţionaţi mai sus, pp. 448-453.

70. Deşi Trumbic a mărit pretenţiile, ele erau totuşi mult mai mici decît cele avansate iniţial de Pasic, la 21 septembrie 1914. în momentul acela, sîrbii cereau un brîu larg ce traversa Ungaria de sud, întregul Banat, şi de asemeni un cap de pod fortificat pentru Belgrad *(Mezhdunarodnye Ofnosheniia,* VI, 1, p. 17).

71. Minutele acestei şedinţe sîrit înşiruite în *U.S. Foreign Relations, PPC,* III, pp. 822-830; şi Miller, *Diary,* XIV, pp. 132-153.

Remarca lui Orlando o reproduce Steed, *Through Thirty Yeărs,* II,p. 277.

Pentru relatări secundare, vezi Lloyd George, *Menwirs of the Peace Conference,* II, pp. 619-621; Georges I. Brătianu, *Origines,* pp. 303-304; Cădere, pp. 287-288; Kiriţescu, III, p. 517; Lederer, p. 232; şi „The New York Times", 1 februarie 1919. Seton-Watson *(A Hislory,* p. 540) greşeşte cînd datează această şedinţă în ziua de 8 februarie. Probabil că a găsit această dată în Temperley, IV, p. 226.

72. Documentele Ministerului de Externe italian, referitoare la şedin ţele Conferinţei ulterioare datei de 17 ianuarie, nu au fost publicate încă. Cînd vor fi difuzate materialele privind Conferinţa, va putea fi dovedită sau infirmată pretinsa colaborare dintre Italia şi România.

73. Această părere este susţinută de Lederer, p. II.

74. Nicolson, p. 254. Nicolson îl considera pe Mişu moderat şi „occidental", în contrast cu „orientalul" Brătianu.

75. *Memorandum, Johnson către Hoţise,* 3 1 ianuarie, *Hoi/se Papers.*

76. Vezi Capitolul al IV-lea pentru ocuparea Debreţinului de către români.

77. Printre polemicile lui Drăghicescu se numără *Les roumains,* care pretinde existenţa unei comunităţi spirituale între 38 milioane de „latino-slavi" oprimaţi de către maghiari (p. 239); *La lutte sociale etpolitique eu Transylvanie,* „La Revue", 15 mai 1918, articol retipărit, comparînd Transilvania cu Alsacia-Lorena (p. 13); *La Transylvanie,* care susţine Alianţa din 1916 (p. 110); şi *Les roumains de Serbie,* care apreciază că o şesime din populaţia Serbiei este românească, şi care cere pentru ea drepturile minorităţilor (pp. 17, 28).

78. *Memorandum, Seymonr către Hmi.se,* 3 1 ianuarie, *House Papers.*
Robert Howard Lord de la Universitatea din Harvard, expertul în chestiuni poloneze, a insistai ca românilor să li se declare în mod confi-denţial că disputa referitoare la Banat poate fi rezolvată doar de Conferinţa de Pace, şi nu pe baza Alianţei clin 1916 *(Lord către Lansing,* 29 ianuarie, *House Papers).*

79. David Hunter Miller, *The Drafting of the Covenant,* I, p. 80.

80. Nicolson, p. 254, care îl numeşte, în acest punct, „un măgar impertinent. Este foarte limbut, neconvingător şi balcanic".

81. După Ulysses Grant-Smith (consilier la ambasada americană din Viena în 1915, şi apoi împuternicitul american în Ungaria în decembrie 1919), în anul 1915 proviziile militare germane erau transpoi'tate în Turcia prin România. în scrisoarea sa către "The New York Times", din 25 fe bruarie 1958, Grant-Smith se referă la călătoria sa la Berlin în martie 1915; aici a discutat cu Wilhelm von Stumm, ofiţer de legătură între Ministerul de Externe şi Marele Stal Major, care i-a dezvăluit că Strîmtorile aproape că ar fi fost luate cu forţa de către Aliaţi dacă Germania nu reuşea să le furnizeze turcilor muniţiile necesare: „abia am putut să le transportăm, în două săptămîni... prin România".

82. Brătianu a ascuns faptul că Consiliul de Coroană din 3 martie 1918 a hotărît încheierea păcii, cînd s-a aliat că bolşevicii semnaseră tratatul de la Brest-Litovsk. Nu a amintit nici că ucrainienii semnaseră pacea cu o lună mai înainte (9 februarie) şi nu a repetat obiecţiile pe care le tăcuse atunci în privinţa retragerii prin sudul Rusiei.

83. Pretenţiile sale sînt descrise în *La Roumanie devemt le congres de la paix: ses revenclications tenitoriales.* Frontierele revendicate includeau toate aceste comitate din Crişana: Szilgy, Cianad, Satu-Mare, Bihor şi Arad; şi părţi ale următoarelor comitate din Crişana: Bekes şi Ugosa. Crişana este regiunea la est de frontiera Ungariei stabilită de Tratatul de la Trianon, şi la vest de graniţa Transilvaniei. Revendicările româneşti asupra Crişanei sînt consemnate în *La Roumanie devcint le congres de la paix: le territoire revendique par Ies roumains au nord-ouest de la Transylvanie proprement dite.*

84. Lloyd George a citat unirea Scoţiei cu Anglia, care s-a realizat după ce în Anglia au fost îndeplinite anumite condiţii impuse de scoţieni.

^^JSăîPJiÎJ-ŞiJ-Ştin.[L]lţ£ă_şeciiij_cli_n Transilvania se opuneau încorporării *(Memoirs,* p. 155). Pentru referiri la ostilitatea secuilor, vezi *The Hun-"găTfan Peace Negotiations,* I, p. 340. Aceşti secui (sau „Szekely", cuvîntul_ maghiar pentru colonişti) au origine obscură şi se presupune că sînt urmaşi ai hunilor iui Attila.Seton-Watson afirmă că ei s-au stabilit în Transilvania 4n__şecolul_al Xl-lea *{Roumania and tlie Greoi War,* p. 34); a corectat data eu: „secolul al Xll-lea" în *A History,* p. 20. Etnologii maghiari şi români au căzut de acord că secuii sînt probabil de origine maghiară (Macartney, *National States and National Minorities,* p. 522). Dar lorga a încercat să dovedească că sînt români puri,'(Macartney, *Hungary and her Successors,* p. 286). Pentru o analiză imparţială, vezi Kann, I, pp. 306-307.

86. Brătianu era gata să renunţe la alte revendicări dacă Aliaţii cedau. El a citat prezenţa a 500.000 de români în Ucraina, 100.000 în Bulgaria, 300.000 în Serbia şi cîteva mii de aşa-numiţi „macedo-români" în Macedonia. Ultimii locuiesc în regiunea din jurul munţilor Pind. Nu există un consens în privinţa originii lor. Unii îi consideră descendenţii trupelor lui Pompei, învins de Cezar la Pharsalia în anul 48 Î.H., de unde provine şi numele de „farsiloţi". Din 1879 guvernul român a acordat subsidii pentru aceste popoare, a căror limbă este înrudită cu româna. în 1903, pe cînd era ministru de externe, Brătianu a arătat interes faţă de soarta lor şi s-a făcut răspunzător de ruperea relaţiilor diplomatice cu Grecia în 1905, datorită tratamentului aplicat acestor grupuri de către guvernul de la Atena. Cînd Conferinţa de Pace a luat în considerare problema drepturilor minorităţilor, macedo-românii au trimis la Paris o delegaţie care a cerut garanţii. Vezi broşura oficială Le,v *Macedo-Rumanes devcint le congres de la paix.*

87. Minuta şedinţei din 1 februarie se află în *U.S. Foreigh Relations, PPC,* III, pp. 840-855;'şi Miller, *Diary,* XIV, pp. 162-182.

După părerea a doi istorici, rezervele lui Orlando aveau ca bază doar hotărîrea sa de a susţine revendicările româneşti şi de a apăra tratativele secrete. Vezi Binkley, p. 530; şi Marston, p. 115.

La 31 ianuarie Lansihg îi sugerase lui Wilson ca toate chestiunile teritoriale, inclusiv disputa în privinţa Banalului, să fie luate în considerare în întregime, şi nu ca probleme inter-statale separate. El s-a opus înfiinţării de comisii teritoriale, care să analizeze probleme izolate şi fără legătură. Wilson a respins propunerea *(U.S. Fnreign Relations, PPC,* XI, pp. 66-67).

88. Dovezile documentare existente nu susţin declaraţia lui Cle menceau. Poate că el se referea la hotărîrea Consiliului din 12 ianuarie de a acorda două locuri României. Balfour şi-a exprimat îndoielile cu privire la reformularea tuturor articolelor Alianţei. Sonnino nu 1-a contrazis pe Balfour, dar a propus, în schimb, amînarea discuţiilor privitoare la validitatea Alianţei. Subiectul nu a mai fost abordat în Consiliu.

89. Baker *(Woodrow Wilson and World Settlement,* I, pp. 186-187) afirmă că Orlando „s-a alarmat". S.teed *(Through Thirty Years,* Ii, p. 273) citează un delegat român, căruia nu-i dă numele, care ar fi dezvăluit că Italia şi România au încheiat o înţelegere în privinţa menţinerii tratatelor secrete.

90. Pentru alte descrieri ale acestei şedinţe, vezi Almond şi Lutz, pp. 546-548, asupra revendicării Bucovinei de către Brătianu; şi Deâk, pp. 2-34, pentru inechitatea revendicărilor României; şi Lederer, pp. 253-272, pentru punctul de vedere sîrb.

91. Nicolsori, p. 126.

92. Jules Lâroche, *Au Quai d'Orsay avec Briand et Poincare, 1913-1926,* p. 34.

93. Lloyd Oeorge, *War Memoirs,* I, pp. 313-314, şi II, p. 546.

94. Nicolson, pp. 134-135, 255. *H*

95. Marghiloman, IV, p. 229. ,f

96. *Daily Review oft/ie Foreign Presx,* V, februarie 1919, p. 313. >

97. *The Question of the Bănat,* "The New Europe", X, No. 122, pp. 97-103.

98. General Mordacq, *Le Ministere Clemenceau: journal d'un temoin,* III, p. 110.

Conform probelor disponibile, Clemenceau nu i-a acordat lui Brătianu decît o singură întrevedere scurtă. Singura întrevedere pe care se ştie că i-a acordat-o Wilson lui Brătianu a fost la 17 aprilie, şi a durat doar 15 minute. Vezi Edith Boiling Wilson, *My Memoir,* p. 254; şi Dillon, p. 11 i.

III. DELIMITAREA FRONTIERELOR ROMÂNIEI

Z Semiluna hărţii** româneşti x-a împlinit prin Unirea cu **Transilvqriiţi.
(W. Churphţll)[1]

Comisia teritorială română

Consiliul Suprem a numit opt experţi, Ia 3 februarie, pentru **a** lucra în „Comisia pentru studierea problemelor teritoriale legate de România". Cei numiţi erau Sir Eyre Crowe şi Allen W.A. LeepeF pentru Marea Britanie, Andre Tardieu şi Jules Laroche pentru Franţa, Giacomo De Martino şi Contele VannuteUi-Rey pentru Italia, Clive Day şi Charles Seymour pentru Statele Unite". Actele oficiale, cuprinzînd revendicările României şi ale Serbiei, au fost înaintate, la prima lor întîlnire, pe 8 februarie. Membrii francezi şi italieni ar fi vrut să includă clauzele Alianţei din 1916, dar americanii şi britanicii au insistat ca nimeni altcineva decît Consiliul Suprem să-i hotărască valabilitatea. întrucît Consiliul nu a ajuns vreodată la un consens oficial, diferenţele de opinie au fost mai degrabă încurajate, decît destrămate de neputinţa sa de a hotărî statutul ţărilor din Alianţă.

Experţii americani au prezentat în faţa Consiliului un plan detaliatele ratificări teritoriale, rezultatul studiilor prodigioase ale unui grup de oameni de ştiinţă, cunoscut sub numele de *Inquiry,* înfiinţat de ^colonelul House în 1917\jŢliveJDay şi colegii săi au dorit iniţiaj_ păstrarea Monarhiei Habsburgice şi crearea unei federaţii balcanice2 cdrept soluţia cea mai bună în problemele Europei de Est. Aceste I recomandări coincideau cu cele paisprezece puncte iniţiale. Specialiştii nu_au_susţinut refacerea hărţii pînă ce Wilson nu a luat în considerare, ca soluţie mai practică, dezmembrarea Monarhiei Austro-Ungare[4]. în Octombrie 1918, Day a recomandat să se acorde României regiuni din Aust[p.-Ungaria populate de majorităţi româneşti, dacă aceasta garanta

jj drepturile minorităţilor. El a fost în favoarea împărţirii Banatului şi a
3 propus ca România să retrocedeze Dobrogea de sud, deoarece aici se
,5 aflau mai mulţi bulgari decît români'"[1]. Charles Seymour a sintetizăT~
propunerile lui Day, modificînd recensămîntul ungar din 1910, pentru_
ci "a dovedi că România întrecea cu mult la număr pe maghiari, în
-^ ""majoritatea regiunilor pretinse de această ţară. Recomandările Comisiei *Inquiry,* prezentate lui Wilson în ianuarie 1919,_stipulau acordarea^ ^ ^. Transilvaniei României, cu excepţia oraşelor predominant maghiare 5 —viSatu-Mâre, Oradea şi Arad; împărţirea Banatului pe o bază etnic^cu^ ^ accentul cuvenit pe criteriile economice şi politice; apartenenţa la c - Jlomânia a unor părţi etnic româneşti din Crişana şi Bucovinaj_reţrocedarea Dobrogei de_sucl; control internaţional asupra DunăriJ„^Lasii£ra_ căilor ferate care traversau Ungaria; apartenenţa întregii J3ascirabiija_ România; un accent deosebit pe chestiunile legate de interesele economice ale Europei Centrale şi de Est în întregul ei. Aceste propuneri indicau cu claritate că Statele Unite intenţionau să ignore Alianţa din 1916. In propunerile Comisiei *Inqnhy* nu se făceau nici un fel de trimiteri la acest tratat. Comisia respectivă se pare că nu ţinea seama de el. Departamentul de Stat comunicase Bucureştilor numai expresii neangajante, iar Wilson s-a voit surd şi orb faţă de acesta[6].

Echivalentul britanic al Comisiei *Inquiry* era Departamentul de Informaţii Politice al Foreign Office; ui ui, condus de Sir William George Tyrrell[7]. Acest grup a redactat renumitele *Manuale ale Păcii^* editate de George Walter Prothero[8]. La început, britanicii, ca şi americanii, susţineau integritatea Monarhiei Habsburgice şi Ldeea creării unei federaţii balcanice. Lloyd George prezentase aceste planuri în cuvîntarea sa din 5 ianuarie 1918. par în timpul anului, _19J[8, proiectele britanice şi americane au fost revizuite, aşa încît, în luna august, Foreign Office-ul propunea dezmembrarea Monarhiei HaBsburgice". Această idee era clar dezvoltată în propunerile prezentate ~TuTLloyd George, la 2 august 191 Secare recomandau ca România să rezolve chestiunea unităţii sale naţionale, să retrocedeze Bulgariei o parte din Dobrogea de sud, să îi ofere Ungariei ieşirea la mare,pe Dunăre şi să intre într-o federaţie economică a statelor europene centrate şi de est. Britanicii presupuneau că schimburile treptate de" popIiTaţiTâr putea reduce tensiunea şi insistau asupra garantării dreptu-

rilor minorităţilor de către toaţc_sţaţele[10]. Aceste propuneri au fost definite mai clar în toamna anului JjMj^dnd Foreign Office-ul a recomandat ca România să obţină întreaga Transilvanie, ca Banatul să fTe~7mparîîr~komaniei revenindu-i o frontieră mai favorabilă decît Serbiei -, ca Bucovina să fie divizată între România şi un stat rutean, şi ca traficul fluvTăTHe pe DunănTsaPfîe supravegheat de o comisie Internaţională dFconfrol". în lună decembrie, delegaţia britanică şi-a revizuit programul, pentru a-1 pune în concordanţă cu cel al americanilor. Citînd cuvintele lui Wilson - „trebuie să fim drepţi cu cei faţă de care nu am dori să fim drepţi" - britanicii propuneau tratarea maghiarilor conform principiilor aplicabile României, deoarece Anglia *,~Xşi* asuma pozîţîă'"3ezîrfferesătâ""şi"îrnpărţială de mediator, sperînd astfel să cîştige colaborarea cordială a Statelor Unite". Deciziile finale asupra frontierelor reveneau Conferinţei de Pace, dar în cazul cînd statele interesate încheiau înţelegeri bilaterale sau multilaterale, rolul Conferinţei era doar să ratifice ceea ce se stabilise. Dacă nu se putea ajunge la nici un fel de aranjamente, Conferinţa urma să fie împuternicită pentru a le impune, prin forţa armelor, dacă era necesar. în recomandările britanice, nici o referire la Alianţa din 1916 nu a fost făcută[12].

Guvernul francez a organizat un grup în decembrie 1918 pentru^ a formuTâlin program de pace. Comitetul de studii a schiţat un plan comprehensiv pentru "stabilirea frontierelor, care a fost întocmit de Andre Tardieu şi Emmanuel De Martonne, un expert în etnografia Europei Centrale şi de Est' \ De Martonne, secretar al Comitetului, a schiţat recomandările pentru România. El a propus două soluţii în disputa pentru Banat, favorabile pentru Serbia şi, respectiv, România^ Cu privire' la Transilvania şi Crişana, De Martonne i-a preferat pe '"români," îrislstînd că, în eventualitatea dobîndirii regiunilor locuite de^ 'majorităţi maghiare, România să garanteze drepturile minorităţilor. Ei a atribuit toată Basarabia României, pe baza majorităţii de 72% a românilor cît şi datorită eroismului românilor (un factor neluat în seamă de colegii americani şi britanici);

> *România nu a formulat niciodată pretenţii oficiale legate de Bascîfahiă.' A intrai in război pentru a-şi realiza uniatea ei naţională, fără a spune nici un cuvhit despre Basarabia. Basarabia*

cînd ea era cucerită^ sufocată de inamic şi forţată să semneze o pace ruşinoasă, într-g, ~~vreme cînd se părea că trebuie să renunţe pentru totdeauna la_ Transilvania, pentru care ridicase armele.

Programul francez era diferit în mod radical de cel american şi britanic cu privire la Dobrogea de sud. De Martonne a insistat ca România să o recapete şi chiar să obţină o parte în plus din Bulgaria, ceea ce ar permite dezvoltarea unor porturi mai eficace. El a negat că românii ar fi în minoritate, ei constituind 55% din totalul populaţiei. în ceea ce priveşte Bucovina, De Martonne a propus trimiterea unei comisii, care să schiţeze o frontieră adecvată[14].

Statutul Basarabiei

i ^^omisia a acordat Basarabia României, pe bază de CQjisidsjaţii /istorice, economice şi etnice, în pofida suspiciunilor experţilorjmeri-cănîTbTTţanici şi italieni privind votul Sfatului Ţării. Crowe a convins pe ceilalţi să nu îl ia în seamă:

România va primi probabil mult din ce a cerut, dar un asemenea aranjament ar trebui justificat pe considerente etnice şi naţionale şi nu pornind de la premise bazate pe situaţia militară a României sau pe ocuparea provizorie de teritoriu^.

Cînd Brătianu s-a prezentat în faţa Comisiei, la 28 februarie, i s-au pus întrebări despre vot. El a numit Sfatul Ţării o întrunire legal constituită, recunoscută de Guvernul Provizoriu rus. Fiind de acord cu faptul c^jwŢŢâjTijJonT3a^nurnai^2% din populaţie, Primul Ministru i-a asigurat pe experţi că alogenii nu sînt nemulţumiţi de forţa de ocupaţie şi că reforma agrară iminentă îi va domoli pe cei care aşteptau un ajutor de Ia bolşevici, potolindu-i pe marii proprietari care preferau dominaţia rusă, în speranţa că Guvernul bolşevic îi va despăgubi pentru pierderi. Brătianu a declarat că, în definitiv, basarabenii de toate naţionalităţile îşi datorau viaţa prezenţei româneşti. Aceste asigurări nu au împiedicat Comisia să recomande ca România să garanteze drepturile minorităţilor[16].

Problema Bucovinei. Prima fază

Britanicii, schimbîndu-şi planul iniţial de a împărţi Bucovina între România şi un stat rutean, şi-au unit glasul cu francezii şi italienii, recomandînd ca întreaga provincie să revină României. Crowe credea că 300.000 de ruteni vor beneficia de încorporarea lor la România, chiar dacă erau slavi. Primind întreaga provincie, afirma el, România îşi va asigura o frontieră uşor de apărat. Italienii au crezut că acest aranjament ar compensa pierderea a 100.000 de români, aflaţi la est de Nistru. Poziţia italiană, vizînd acordarea de regiuni compensatorii pentru pierderea unor teritorii, nu părea acceptabilă americanilor, care au insistat asupra împărţirii. Seymour a schiţat o frontieră lesne de apărat, care să permită unirea rutenilor cu compatrioţii lor într-un stat rutean, sau într-un viitor stat liber al Galiţiei de est. în opoziţie cu ceilalţi, experţii americani au ridicat apoi obiecţiuni cu privire la valabilitatea actelor de unire ale adunărilor naţionale, pentru că acele plebiscite violau flagrant hotărîrea Consiliului Suprem din 25 ianuarie, care interzicea alipirea neautorizată de teritorii[17].

Discuţia asupra Bucovinei a fost întreruptă la 11 februarie, cînd Clemenceau a însărcinat Comisia să examineze imediat frontiera româno-ungară. Sosiseră la Paris rapoarte privind încercările românilor de a ocupa teritoriul pur maghiar, iar Brătianu a şi cerut permisiunea să ocupe teritoriul de dincolo de linia stabilită prin Alianţa din 1916, astfel încît să se poată opune aşa-numitelor provocări maghiare[18]. Clemenceau a dorit să stabilească o frontieră înainte de a subscrie la cererea lui Brătianu.

Tardieu, preşedintele Comisiei, se baza implicit pe validitatea Alianţei din 1916. El împărtăşea cu italienii această convingere. De fapt, italienii deveniseră foarte filantropi, propunînd, la 11 februarie, să acorde României o frontieră de-a lungul Tisei, chiar dacă Brătianu nu pretinsese vreodată atît de mult teritoriu pur maghiar.^ Vannutelli-Rey a recunoscut că hotarul său nu reprezenta frontiera etnică cea mai bună, dar România şi nu Ungaria era statul aliat[1"]. Francezii n-au mers atît de departe şi au recomandat ca oraşele maghiare' Satu-Mare şi Oradea să fie acordate României, întrucît ambele erau noduri feroviare puternice, vitale pentru prosperitatea românilor. Americanii doreau ca Ungaria să rămînă cu căile ferate laterale, precum şi cu cele

două oraşe, şi au respins ideea unei frontiere bazate în mod exclusiv pe criterii economice. Cînd francezii au pomenit valoarea strategică a căilor ferate pentru români, americanii au refuzat să-şi schimbe opinia, adăugînd că „nu sînt de părere că această Comisie, în deciziile ei, are menirea de a stabili egalităţi acolo unde natura a creat inegalităţi".

La acest punct s-au făcut cunoscute adevăratele intenţii ale Franţei. Tardieu a arătat că Marele Stat Major Francez cerea includerea celor două oraşe şi a liniei ferate dintre ele în România, ca aceasta să aibă frontieră de apărare în eventualitatea unor noi ostilităţi. Laroche a adăugat:

Nn este suficient să se acorde naţiunilor privilegiul de a trăi în pace. Este necesar să le ferim de moarte si să le punem în poziţia de a rezista agresiunii.

Cînd americanii au sugerat ca România să-şi construiască propriile ei linii ferate, paralele cu cele lăsate Ungariei, britanicii au fost de acord cu experţii francezi şi italieni, pentru a li se opune americanilor. Era dar că nu ar exista nici o legăturăjiexale ferată între zonele sudic£~şi-nordice ale Transilvaniei, dacă linia nu ar fi acordată României. Dacă_ Satu-Mare, Oradea şi Arad (oraşe prin care trecea linia în cauză) ar fi date României, situaţia ar fi absurdă. Trenurile ar traversa şi retraversa frontierele internaţionale mergînd de la un oraş la altul. Americanii au insistat, totuşi, ca România să construiască noi linii, ca astfel să se creeze cea mai bună frontieră etnică. Disputa a fost lăsată în seama specialiştilor în căile ferate.

Comisia a fost de acord, în unanimitate, să refuze României comitatul predominant maghiar Bekes şi cea mai mare parte a comitatului maghiar Cianad. Această decizie viola Alianţa din 1916, care promisese României tot Cianadul"[0]. Pierderea celei mai mari părţi din Cianad a lipsit România de gurile Mureşului, principala cale navigabilă a Transilvaniei. In plus, Cianadul se întindea exact la nord de Torontâl, comitat bănăţean disputat de România şi Serbia. Cel mai nefavorabil aspect al acestei recomandări a fost hotărîrea de a refuza României o frontieră cu Ungaria de-a lungul întregului curs al Tisei, de la Szeged în sud la Vâsâros-Nameny în nord.

La mai puţin de o săptămînă de la decizia Comisiei, trupele româneşti avansau spre vest în încercarea de a alipi tot teritoriul de la

est de Tisa. Nereuşita lui d'Esperey în trasarea unei linii precise de demarcaţie între armatele române şi cele ungureşti, precum şi ezitarea Consiliului de a amenda armistiţiul în favoarea României, i-au oferit lui Brătianu ocazia de a avansa fără nici o interdicţie. Misiunea militară franceză de la Budapesta a dat instrucţiuni Guvernului ungar să nu se opună trupelor române care „intraseră doar să apere pe ţăranii români", în acelaşi timp, trupele cehe şi sîrbeşti înaintau şi ele în Ungaria[21].

Aceste evenimente au fost discutate de Comisie la 17 februarie. Laroche a explicat că lui d'Esperey îi lipsea autoritatea de a opri ofensiva românilor, deoarece Guvernul de la Bucureşti, care nu era semnatar al armistiţiului, refuza să recunoască autoritatea înaltului Comandament Aliat asupra Europei Centrale şi de Est „într-o problemă care, după părerea lor, este o afacere particulară". El a propus trimiterea unei armate interaliate în Ungaria pentru a împiedica izbucnirea ostilităţilor sau prezentarea unui demers la Bucureşti, care să amintească României de hotărîrea Consiliului, din 25 ianuarie. Românii ajunseseră deja la o linie care mergea de la Maramureş-Sighet în nord pînă la un punct din sud, aproximativ la 100 mile est de Tisa"". Comisia cerea Consiliului să stabilească o zonă neutră în Ungaria răsăriteană, pentru a despărţi trupele române de cele ungare. României i se va interzice avansarea în vestul căii ferate de la Satu-Mare, via Oradea, spre Arad. Trupele româneşti ar putea avansa pînă la zece kilometri faţă de fiecare oraş, dar nu vor ocupa nici unul dintre oraşele în proximitatea cărora deţineau poziţii. Acest culoar aproape coincidea cu frontiera recomandată de americani. Ungurilor li se va interzice să-şi deplaseze trupele la est de o linie trasată la zece kilometri vest de Vâsâros Nameny, la confluenţa celor două Crişuri şi Algyo (exact la nord de Szeged) pe Tisa. Această linie se afla cam la şaizeci de mile vest de frontiera prezentată prin Alianţa din 1916[23].

Veştile despre înaintarea românilor au ajuns la Consiliu în aceeaşizr^lTlebruărTe). Winston Churchill,~Secretar de Stat la Ministerul de Război, a insistat să se trimită trupe Aliate în Europa Centrală şi de Est, pentru a apăra statele mici de invazia bolşevismului[24]. Lansing, şeful executiv al delegaţiei americane, cît timp Wilson era acasă, de la 15 februarie pînă la 17 martie, s-a opus acestui plan, dar francezii, în final, l-au aprobat. Marele Stat Major francez a

propus trimiterea în Ungaria a cîtorva divizii româneşti, „care nu fac nimic în Basarabia şi România", pentru a înăbuşi insurecţia bolşevică[25]. Generalul Alby, şeful Marelui Stat Major francez, a depus mărturie, la 19 februarie, privitor la planul Mareşalului Foch de a salva contingentul francez de la Odessa de avansarea Armatei Roşii şi de a forma o armată de cehi, polonezi, români, sîrbi şi unele trupe Aliate pentru a intra în Ucraina şi Ungaria cu scopul de a stăvili răspîndirea bolşevismului[26]. Potrivit planului Foch, trupele româneşti vor ocupa oraşele Satu-Mare, Oradea şi Cărei şi liniile ferate care legau aceste oraşe. Trupele române puteau ocupa nodurile de cale ferată pînă la sosirea întăririlor Aliate. întrebat dacă ocupaţia română a nodurilor de cale ferată va influenţa stabilirea frontierei, Alby a răspuns că:

trebuia făcut totul pentru a ne asigura că ocupaţia nu va prejudicia deciziile Conferinţei de Pace, aşa cum ocuparea capetelor de pod de pe malul drept al Rinului, de către trupele franceze, nu înseamnă transferul eventual al acelor capete de pod în Franţa.

După ce ezitările şi obiecţiile americane au fost depăşite, Comisia a înaintat Consiliului propunerea de a se crea o zonă neutră[27].

Consiliul a dezbătut problema zonei neutre la 21 februarie, în timpul absenţei conducătorilor Aliaţi. Wilson, Lloyd George şi Orlando se aflau acasă, iar Clemenceau era în convalescenţă după o rană cauzată de glontele unui anarhist, la 15 februarie. Pichon a prezidat sesiunea, la care au participat Lansing, Day, Crowe, Balfour, Sonnino şi Tardieu; ultimul a explicat că d'Esperey n-a fixat în armistiţiu o linie precisă de demarcaţie între trupele ungare şi româneşti, deoarece România nu re intrase încă în război[28]. Trupele ungare rămăseseră la est de Tisa unde, potrivit lui Brătianu, maltratau ţăranii români. Trupele române, răspunzînd la apelurile ţăranilor, avansaseră spre Tisa şi ocupau acum teritoriul promis prin Alianţa din 1916. Admiţînd că trupele române înaintaseră în regiunile ce tăceau obiectul dezbaterilor Comisiei, Tardieu a explicat că aceasta era o manevră prudentă, menită să împiedice reluarea războiului şi să oprească „răspîndirea bolşevismului ce infectase Ungaria"[29]. El a cerut ca experţii militari să stabilească zona neutră şi să decidă ce trupe trebuie să o controleze.

Consiliul şi-a supus planul consilierilor militari de la Versailles, un organism condus de Generalul Belin, din armata franceză[30].

Trebuie amintit că hotărîrea de a supune planul deliberării consilierilor militari a fost stabilită în timpul absenţei celor „Patru Mari". Cînd liderii au aflat aceasta, s-au opus planului. Dar, pînă la mijlocul lui martie, au fost convinşi de Ministerul francez de Război şi de Quai d'Orsay să permită punerea în aplicare a planului, cu numele codificat „Foch"[31].

Apariţia bolşevismului în Europa Centrală nu a întîrziat să joace .un rol h^)tă7ītoTîrnTUÎÎFe" dintre deciziile Consiliului. Influenţată de avertismentele lui Tardieu şi Alby, Comisia recomanda deja să se acţioneze pentru oprirea bolşevismului. Recomandarea ca România să îşi asume controlul căilor ferate şi să avanseze în chiar inima Ungariei a înlesnit crearea unui plan grandios pentru convocarea unei armate interaliate în scopul eliminării radicalismului maghiar şi al atacării Rusiei Sovietice. Acestea erau implicaţiile prezentării planului Foch de către Tardieu[32]. c|a_"Tj p.a.u». Wo ~•••;■"•' > •> . , -,-,■ Î'

Greutatea stabilirii graniţei româno-ungare a fost mărită de <u>această</u> nouă problemă: dacă s-ar adopta recomandările americane, României i s-ar reîuza o graniţă care să poată fi apărată. Acest aranjament ar fi fost JŞroEăbil impus în februarie, dacă nu s-ar fi deteriorat situaţia din Ungaria: Statele Unite au fost, astfel, obligate să acorde sprijin moral, material şi, poate, militar, pentru apărarea statelor europene centrale şi de est împotriva pericolului răspîndirii bolşevismului, în modul acesta americanii s-au găsit într-o situaţie fără ieşire. Dacă impuneau un aranjament teritorial bazat pe examinarea imparţială a statisticilor ungare şi româneşti, un plan idealist derivat din principiul wilsonian al autodeterminării, micile state aflate de partea Puterilor Aliate s-ar întoarce, tară îndoială, împotriva lui Wilson şi a Ligii Naţiunilor - ideea sa preferată. Iar dacă americanii cedau presiunilor unui pragmatic Quai d'Orsay, ca şi doleanţelor românilor, cehilor şi sîrbilor, se vor satisface pretenţiile statelor mici, în timp ce idealismul măreţ al lui Wilson va primi o lovitură de moarte[33].

Problema frontierei româno-ungare. A doua fază

Brătianu şi Vaida-Voievod s-au prezentat înaintea Comisiei, la 22 februarie. Primul Ministru a cerut Gurile Mureşului din Cianad, precum şi Gurile Tiseîpcânalele care legau aceste căi nayijjabiisjie Dunăre" şî căile ferate în discuţie. România, a adăugat el, trebuie să obţină o legătură ferată neîntreruptă cu Cehoslovacia şi Polonia, chiar dacă promisiunile din Alianţă trebuiau să fie supralicitate. El a vorbjt desprej)lanul_ său_de a-i învăţa pe maghiarii din Transilvania că românii sînt acum stăpân:

Mai întîi, Guvernul român trebuie să-şi impună voinţa pentru a-i convinge de natura finală (...) a victoriei.

Agenţii bolşevici din Budapesta distribuiau broşuri antiromâneşti__ printre secui, saşi şi maghiari, iar unele dintre aceste documente purtau „sigiliul Ministerului de Război ungar". Odată cu corectarea acestei situaţii - i-a asigurat el pe experţi -, România va adopta o politică liberală forte în ceea ce priveşte drepturile minorităţilor.

Brătianu şi-a sporit pretenţiile legate de teritoriul ungar urmărind alt sector, şi anume(i£cnnd colţulkie nord al Maramureşului, pentru ca România să-şi asigure o frontieră mai lungă cu Cehoslovacia. Aceasta va plasa linia ferată de Ia Satu-Mare pînă la frontiera slovacă în întregime pe teritoriul României, în loc de a traversa Ungaria înainte de a ajunge la Csap, în Slovacia[34].

Francezii au sprijinit aceste noi cereri pentru motive care au devenit străvezii la 24 februarie, cînd Generalul LeRond de la Marele Stat Major a fost trimis la Consiliul Suprem de Mareşalul Foch, pentru a explica planul de a transporta armata poloneză a Generalului Haller din Franţa în Polonia, peste liniile ferate cerute de Brătianu. Aceste linii puteau, de asemenea, să fie folosite de o armată interaliată deplasîndu-se din Serbia în Polonia, prin Ungaria. A doua zi (25 februarie), Foch a vorbit în faţa Consiliului despre primejdia unei agropieri ruso-germane. Referindu-se Ia nereuşita lui Napoleon de a stabili destule depozite de aprovizionare şi linii adecvate de comunicaţii în 1918, Foch şi-a prezentat planul de a eradicare a bolşevismului construind mai multe asemenea depozite şi linii ferate, înainte

de a intra în Rusia. El a propus folosirea de trupe poloneze, cehe, finlandeze, greceşti, alb-ruseşti, sîrbe şi româneşti pentru a stîrpi orice urmă de simpatie pro-bolşevică din Europa Centrală şi de Est şi pentru a avansa în Rusia. Acestei armate mamut i se va adăuga o forţă simbolică de trupe Aliate. Polonia va fi baza cruciadei care ar ajunge aici prin Baltica şi pe căile ferate care traversează Ungaria şi Slovacia. De aceea, Foch a subliniat că era esenţial ca acele linii de cale ferată să fie puse sub controlul României, statul aliat cel mai apropiat[35].

Acest plan îndrăzneţ a fost discutat de consilierii militari în aceeaşi zi. Generalul Coandă a declarat că România este pregătită să participe la campanie. Generalul Henrys, comandantul Armatei Franceze din Est şi Generalul Charpy, şef al Statului Major al lui d'Esperey (Comandamentul Suprem Aliat din Est) erau acolo pentru a sprijini cererea lui Coandă de a controla căile ferate, spre a stăvili încercările maghiare de a-i ataca pe români la est de lisa. Consilierii militari au aprobat planul lui Foch, pe care Mareşalul 1-a prezentat Consiliului la 26 februarie. Foch a declarat că operaţiunea lui nu va afecta deciziile finale asupra teritoriilor ocupate şi că ar trebui considerată ca o măsură temporară de asigurare a păcii. Singura obiecţiune serioasă a venit de la Balfour, căruia nu i-a plăcut referirea la Alianţa din 1916, deoarece „avuseseră loc multe discuţii referitor la faptul că Tratatul fusese sau nu fusese abrogat de înţelegerea dintre România şi inamic". în sfîrşit, s-a aprobat renunţarea la această referire. Consiliul, în absenţa celor „Patru Mari", a aprobat prima parte a planului lui Foch, şi anume stabilirea unei zone neutre între România şi Ungaria^RomânieJJ_se_va_ pornite j) ocupaţie temporară a nodurilor de cale ferată de_la Sjt tu-Mare, Oradea, Arad, Carei şi Salonta. Ungaria îşi va retrage trupele în spatele unei linii de cinci kilometri, la vest de frontiera gromisă României prin Alianţa din 1916. Limita sudică a zonei va urma albia Mureşului. Trupele franceze vor ocupa oraşul Szeged (la confluenţa Tisei cu Mureşul) şi vor supraveghea ocuparea Aradului de către trupele române. Generalul Berthelot va furniza două batalioane româneşti pentru apărarea Aradului[36].

Aprobînd zona neutră, Puterile Aliate şi-au exprimat acordul ca România să ocupe o linie care reprezenta o frontieră etnică adecvată. Această linie era totuşi mai scurtă cu 45 mile decît frontiera promisă în

Alianţă, o reglementare care, se va vedea, nu 1-a mulţumit pe Brătianu. Permiţînd ocuparea acestei linii, Aliaţii presupuneau că ea este o soluţie temporară şi că românii se vor retrage după delimitarea hotarului permanent sau după dispariţia ameninţărilor la adresa României. Puţini observatori, totuşi, au anticipat evacuarea de către români a teritoriului acordat Ungariei. Generalul Tasker H. Bliss, un profet inspirat, a prezis că planul lui Foch va bulversa Conferinţa de Pace". Totuşi, Bliss a votat odată cu ceilalţi consilieri militari pentru zona neutră şi pentru a-i cere României să participe la prima fază a planului şi anume la stăvilirea bolşevismului maghiar. Francezilor li se dăduse, de asemenea, *carte blanche* pentru a-şi realiza planurile. Nu numai că faza militară a operaţiei a fost aprobată de Consiliul Suprem în absenţa liderilor, dar Colonelul House a permis în mod necugetat francezilor să preia controlul asupra fazei politice a campaniei. El a recomandat, la 27 februarie, crearea Comisiei Teritoriale Centrale pentru a coordona lucrările diverselor comisii numite pentru stabilirea frontierelor. Andre Tardieu a fost numit preşedintele acestui nou organism. Toate comisiile teritoriale erau acum în mîinile unor preşedinţi francezi[38]. Tardieu, în calitate de preşedinte, putea acum să exercite o influenţă considerabilă pentru a revizui recomandările ; comisiilor în favoarea proiectelor Quai d'Orsay-ului şi ale Ministerului de Război.

Ştirile despre hotărîrile Consiliului i-au încurajat pe români să îşi continue politica. S-a trecut la concentrări de trupe de-a lungul Mureşului. Consiliul Dirigent a anunţat, la 22 februarie, că toţi oficialii maghiari din teritoriul ocupat de armata română trebuie să depună jurămînt faţă de Regele Ferdinand sau, altminteri, să renunţe la slujbe şi la dreptul de pensie. Oamenii legii au fost obligaţi să înveţe limba română într-un an; judecătorilor li s-au acordat şase luni. în Sibiu (odinioară Hermannstadt), capitala Transilvaniei, ofiţeri ai unui corp transilvănean, adunat pentru a coopera cu armata română, au jurat credinţă rezoluţiei de la Alba Iulia. Organul oficial al Consiliului . ! Dirigent a început să apară în româneşte, în locul scrierii dialectale vi i transilvănene[39]. Circulau rapoarte din Bucureşti şi Sibiu despre instabilitatea guvernului lui Kârolyi; circula vestea că românii mobilizează o armată care să înainteze spre Budapesta. în efortul de a explica

intervenţia iminentă în Ungaria, ziarele româneşti conţineau articole__ despre atrocităţile comise de maghiari împotriva ţăranilor români[4^]. Misiunea militară britanică de la Budapesta 1-a avertizat pe Kârolyi că, dacă nu se eradica bolşevismul, Aliaţii vor permite României, Cehoslovaciei şi Serbiei să ocupe toată Ungaria[41].

Cînd americanii s-au plîns de intervenţiile francezilor în favoarea românilor, Tardieu i-a asigurat de onestitatea intenţiilor româneşti Acest puternic romănofil,care i-a spus odată lui Saint-Aulaire că este intolerabil ca acest Consiliu să nu treacă hotărit de partea Alianţei din 1916, putea spera acum să dicteze lucrările Comisiei fără teamă de opoziţie, căci Consiliul tocmai aprobase prima etapă a planului Foch[42]. De fapt, recomandările iniţiale ale Comisiei privind zona neutră (17 februarie) au fost anulate de Marele Stat Major francez, care permitea acum românilor să ocupe principalele noduri de cale ferată. Consiliul Suprem a aprobat chiar ocuparea nodurilor de cale ferată de către România[43].

Acţiunile lui Brătianu, în prima săptămînă din martie, păreau o consecinţă directă a planurilor franceze. El a cerut (la 5 martie), dreptul de a ocupa în întregime comitatele Arad, Bihor, Satu-Mare, Cianad şi Szilâgy, pentru a obţine controlul principalelor căi ferate. O mare parte a acestor comitate se aflau în zona neutră propusă, a cărei delimitare Brătianu a refuzat să o respecte. El a subliniat că ocuparea comitatelor este esenţială pentru apărare şi ar fi vrut să captureze materialul de război lăsat în estul Ungariei de germani şi să recupereze materialul rulant şi o cantitate de echipamente pe care, susţinea el, maghiarii le transferaseră din Transilvania[44]. Pentru a-şi sprijini cererile, Primul Ministru a început să publice săptămînalul de propagandă *Bulletin d'informations roiimaines,* acuzînd Ungaria că terorizează pe românii de la est de Tisa şi avertizîndu-i pe Aliaţi în privinţa ameninţări^ bolşevismului.

Invidios pe recepţiile luxoase organizate la Paris în onoarea unor eroi ai rezistenţei, precum Regele Albert al Belgiei, Prinţul-Regent Alexandru al Serbiei, Emirul Feisal şi alţii, Brătianu a fost de acord cu un proiect conceput de Saint-Aulaire care, împreună cu superiorii săi de la Quai d'Orsay, erau însufleţiţi de entuziasm pentru planul Foch. Saint-Aulaire a cerut ca Regina Măria să vină la Paris şi să pledeze

pentru cauza României. Ea a sosit Ia 5 martie, a ocupat apartamentul regal al Hotelului Ritz şi a început „să le tacă farmece" lui Clemenceau şi altor conducători Aliaţi[43].

Brătianu a instruit-o pe Regina Măria cum să trateze anumite persoane influente. Ea s-a întîlnit cu Clemenceau la 7 martie şi 1-a auzit perorînd împotriva României, „de care se prinde ca o lipitoare" şi refuzînd să scuze România pentru pacea separată încheiată înainte să fie înfrînţi „fraţii". Regina Măria a explicat împrejurările cu care se confrunta România în 1918, provocate de „Aliaţii care au trecut la bolşevism". Clemenceau i-a amintit pe sîrbi, care fuseseră şi ei încercuiţi şi înfrînţi, dar care nu au solicitat niciodată o pace separată. El a vorbit despre pretenţia justă a Serbiei la Banatul de vest, care, a spus el, se bucură de sprijinul britanic. ^Regina Măria a afirmat că britanicii nu înţeleg geografia balcanică, un defect pe care îşi propusese să îl remedieze cînd îşi va vizita rudele din Anglia. Ea sosise la Paris pentru a-i atenua intransigenţa, a subliniat Regina, şi va reuşi, tot aşa cum reuşise să determine intervenţia României. întîlnirea lor s-a terminat cu o caracterizare acidă, schiţată de Clemenceau lui Brătianu, „cu vocea plîngăreaţă" a unui politician foarte antipatic[46].

Regina Măria s-a întîlnit cu Colonelul House la 8 martie, iar el a considerat-o cea mai încîntătoare personalitate dintre toate persoanele regale pe care le-a întîlnit vreodată[47]. Ea s-a întîlnit şi cu Herbert Hoover, şef al Administraţiei de Ajutor American şi reprezentant în Consiliul Economic Suprem şi I-a găsit mai puţin abordabil decît pe House, deoarece „nu se lăsa vrăjit". Regina I-a întîlnit, apoi, pe Briand, care a promis să sprijine aspiraţiile româneşti. Balfour a oferit o recepţie în onoarea ei, unde a afirmat hotărîrea Angliei de a încheia o pace menită să elimine orice diferend dintre România şi Serbia[48]. Măria a dejunat cu Wilson la 11 aprilie. Se spune că Preşedintele a condus firul conversaţiei spre Liga Naţiunilor. Hotărîrea Iui de a nu ceda linguşirilor a îndemnat-o pe Regină să facă următoarele observaţii:

Este un predicator înnăscut şi ar putea fi un preot foarte cultivat. | E foarte convins că întotdeauna are dreptate. Mi-a predicat virtuos cum să tratăm minorităţile. M-a mirat în mod deosebit plăcerea cu care se asculta vorbind, l-am sugerat sfios că trebuie să se fi

familiarizai cu aceste dificultăţi datorită problemei negrilor şi japonezilor din Statele Unite. La aceasta şi-a dezvelit dinţii cam mari într-un zîmbet politicos, a încruntat sprîncenele şi a declarat că nu avea cunoştinţă de existenţa unei probleme japoneze în Statele Unite[49].

Wilson a promis să vorbească personal cu Brătianu, dar Regina Măria nu credea că Primul Ministru va realiza ceva, atîta vreme cît nu putea vorbi englezeşte[50].

Regina a primit încurajări de la Generalii francezi Foch, Petain, Henrys, care au promis să aprovizioneze România cu material de război, şi de la Poincare, care a primit-o cu entuziasm la o ceremonie de la Sorbona, în calitatea sa de conducătoare a românilor care se aflau în zona Dunării, cam „în postura în care ne aflăm noi la Strasbourg -aceea de păstrători ai civilizaţiei latine"[51].

Solicitările Reginei Măria nu au primit răspunsurile dorite. Presa franceză n-a prea fost receptivă la doleanţele ei, dacă e să ne luăm după etichetarea pe care i-au făcut-o, de „Regină afaceristă". lonescu împărtăşea opinia susţinută de mulţi oameni de stat Aliaţi, cînd le-a reamintit că într-o monarhie constituţională, cum era România, Regele şi cu atît mai puţin Regina, nu sînt responsabili pentru orientarea politicii naţionale [2]. Aşa cum au evoluat evenimentele în a treia săptămînă a lunii martie, era clar că cei „Patru Mari", care se întorseseră la Consiliul Suprem, erau pe punctul de a determina politica României.

Criza din Ungaria

Deşi miniştrii de Externe, care îi suplineau pe cei „Patru Mari", aprobaseră mai devreme stabilirea zonei neutre, ulterior s-a hotărît să se apeleze la şefii de guvern, atunci cînd vor reveni la Consiliu. Foch şi-a prezentat planul în faţa celor „Patru Mari", Ia 17 martie, şi a cerut acceptarea ajutorului românesc „fără întîrziere şi fără ezitare, datorită (...) apropierii României de teatrul de operaţiuni". LloydjGeorge, Orlando şi Wilson s-au opus cruciadei împotriva bolşevismului; acesta din urmă a numit-o o manevră „menită doar să perpetueze un mare rău", chiar după ce Foch 1-a pus în gardă asupra planurilor bolşevicilor

de a invada România prin Ucraina şi Ungaria. Consiliul a respins planul său agresiv, dar a oferit ajutor militar micilor puteri, dacă ele erau ameninţate de un atac bolşevic. Pentru a micşora riscul ostilităţilor dintre România şi Ungaria, Consiliul a reafirmat ordinul de stabilire a zonei neutre .

Ordinul ce impunea zona a fost transmis lui Kârolyi, la 20 martie , prin Locotenent-colonelul Vyx, din misiunea militară Aliată de la Budapesta. Kârolyi a protestat zadarnic împotriva a ceea ce el prevedea, nu fără temei, cava fi pierderea pentru totdeauna a unui teritoriu predominant maghiar^'Ultimatumul a produs o criză guvernamentală, care a. dus la demisia Guvernului Kârolyi şi înlocuirea lui cu o coaliţie a socialiştilor de stînga şi a comuniştilor, ultimii conduşi de Bela Kun, originar din Cluj-Napoca[54]/ Scopul studiului nostru nu ne permite discutarea celor 133 de zile ale Republicii Sovietice a Ungariei. Acest interludiu a fost subiectul mai multor cercetări, cele mai multe dintre ele mai mult încureînd lucrurile decît descurcîndu-le. Ne interesează aici îndeosebi rolul României. Luarea puterii de către comunişti ameninţa să fie un obstacol pentru alipirea de teritorii de către România. O cruciadă românească asupra bolşevismului putea merge mînă în mînâ cu ocuparea şi anexarea ulterioară a Basarabiei sau cu intervenţia Japoniei în Siberia. Nimeni de la Paris nu putea contesta teoria lui Brătianu, anume că România este singura ţară din Europa Centrală şi de Est capabilă să restabilească ordinea în Ungaria". Bela Kun era la fel de hotărît ca şi Kârolyi să păstreze o Ungarie nedivizată. Această intenţie şi visul lui de a impune un regim comunist în ţară au produs o criză puternică. Imediat ce a primit veştile despre lovitura de stat din Budapesta, Regele Ferdinand a convocat un Consiliu de Coroană pentru a discuta deteriorarea situaţiei. S-au făcut propuneri pentru instalarea unui cabinet de război la Bucureşti sub conducerea Generalului Văitoianu, ministrul de Război al lui Brătianu. S-a hotărît, pe loc, trimiterea la Paris a lui Văitoianu, care tocmai curăţase Basarabia de simpatizanţii bolşevici, pentru a prezenta Aliaţilor criza[56]. Miniştrii Aliaţi s-au alăturat curentului general anti-Kun, aducînd la cunoştinţa Consiliului Suprem provocările bolşevicilor maghiari^[7].

Un rezultat direct al crizei a fost hotărîrea de la 25 martie, de a reduce numărul membrilor Consiliului Suprem la cei patru şefi de

guvern. în ziua aceea a luat fiinţă, pentru a trata problemele principale, Consiliul celor Patru, în timp ce Consiliul miniştrilor de Externe, care şi-a început sesiunile la 27 martie, se ocupa de chestiuni mai puţin importante[58]. Cei „Patru Mari" l-au convocat pe Generalul Alby, Ia 25 martie, pentru a explica de ce d'Esperey ordonase românilor să-i atace pe bolşevicii maghiari[59]. Alby a negat un asemenea ordin, dar a prezentat o notă a Guvernului român care solicita provizii pentru invadarea Ungariei şi înaintarea în Ucraina, dacă Aliaţii emit un ordin în acest sens. Marele Stat Major francez a aprobat trimiterea echipamentului necesar. Wilson s-a alarmat tară rost: el a recunoscut lipsa de eficacitate a zonei neutre în prevenirea ostilităţilor, dar respingea încă planul Iui Foch ce viza o campanie anti-bolşevică. Referindu-se la tipurile de comunism rus şi ungar, Preşedintele american a declarat:

> *Aceasta confirmă ideea mea de a lăsa Rusia bolşevicilor; vor fierbe* 1*l* *în suc propriu pînă ce împrejurările îi vor face pe ruşi mai isteţi.*

Clemenceau 1-a asigurat că zona nu corespunde unei frontiere finale şi a observat că Ungaria, şi nu România, este statul inamic. Foch a subliniat, din nou, nevoia de a întări România ca bastion împotriva bolşevismului şi, de data aceasta, a convins Consiliul să trimită echipament militar în România. Lui Foch i s-a cerut chiar să pregătească un plan pentru ajutorarea României în caz de atac bolşevic[60].

Apatia lui Wilson poate fi pusă pe seama rapoartelor Misiunii Coolidge din Viena şi Budapesta, ai cărei observatori au văzut că trupele româneşti ocupaseră poziţii împotriva maghiarilor în regiuni care nu fuseseră încă acordate oficial României. Ei l-au îndemnat pe Wilson să-i oblige pe români să plece din Crişana[61]. Coolidge, un admirator al maghiarilor, a recomandat indulgenţă faţă de Ungaria, permiţîndu-i-se să reţină regiunile secuieşti din Transilvania şi să traseze o frontieră care să lase Maramureşul Ungariei. Zonele Banatului locuite de şvabii germani urmau să rămînă şi ele Ungariei[62].

CooTTdge a venit ia Paris ia sfîrşitul lunii martie, pentru a-şi prezenta raportul. Era însoţit de căpitanul Nicholas Roosevelt, care fusese la Budapesta cînd Vyx înaintase ultimatumul lui Kârolyi. Roosevelt vizitase oraşul Bucureşti, unde s-a întîlnit cu miniştrii Constantinescu, Cicio-Pop şi Văitoianu, ca şi cu şeful Marelui Stat

Major, Constantin Prezan,Ei i-au vorbit despre hotărîrea României de a pune capăt maltratării românilor de la est de Tisa. Roosevelt a observat că armata este mobilizată să înainteze pînă în partea ungurească a zonei neutre. Intr-o convorbire cu Prezan, la 12 martie, Roosevelt a aflat că românii se aflau în cunoştinţă de cauză privind planul de stabilire a zonei neutre, înainte de anunţul oficial. Prezan a lăsat să se înţeleagă că statele Aliate vor aproba acapararea de teritorii ungureşti de către români, în lumina ordinului emis de Consiliu ca ungurii să se retragă la vest de zona amintită[6']. Roosevelt a informat delegaţia americană că românii vor ataca dacă Aliaţii nu vor trimite trupe care să nimicească bolşevismul în Ungaria. Avertismentul său a fost repetat de Philip Marshall Brown, profesor de relaţii internaţionale la Universitatea Princeton, care s-a aflat la Budapesta în martie şi aprilie, în calitate de membru al Misiunii Coolidge. Brown era de părere că maghiarii de toate orientările politice vor întîmpina cu bucurie trupele americane sau britanice, dar le vor înfrunta pe cele ale celorlalte state aliate. El a prezis că întreaga Ungarie îl va sprijinire Bela Kun dacă el se va opunFHeăŢiemfJrănî[64].......

Aceste observaţii au determinat delegaţia americană să-1 sfătuiască pe Wilson să ia atitudine împotriva iniţierii unei cruciade împotriva Ungariei. Generalul Bliss 1-a îndemnat pe Wilson să se ţină departe de criză. Zona, aprobată anterior de Bliss, se întindea în teritoriul etnic maghiar şi oferea României posibilitatea de a înainta în Ungaria centrală. Dacă acest Consiliu va insista în menţinerea zonei ca un tampon în calea ostilităţilor, a opinat Bliss, zona va trebui să fie deplasată la est, în teritoriul pur românesc. Dacă acelaşi Consiliu refuză, Aliaţii se vor implica într-un conflict grav, angajînd Rusia, care va veni cu siguranţă în ajutorul Iui Kun. Rezultatul ar fi un război purtat numai de trupele americane, întrucît Aliaţii, obosiţi de război, ar lăsa totul pe seama americanilor. Bliss a propus anularea hotărîrii care stabilea zona şi a solicitat să se trimită ordine către d'Esperey şi România pentru a renunţa la orice acţiune. Ungaria, recomanda el, ar trebui asigurată că tratatul cu ea va fi înaintat pe baza celor paisprezece puncte şi a discursurilor ulterioare ale lui Wilson. Bliss i-a acuzat pe Foch, Quai d'Orsay-ul şi Ministerul de Război, că urzesc un complot care implică Statele Unite în scopul transformării Franţei în putere hegemonică asupra Europei Centrale şi de Est[65].

Se pare că aceste avertismente l-au convins pe Wilson, deoarece el a manifestat imediat o puternică opoziţie faţă de intervenţia în Ungaria. Lloyd George şi Clemenceau au respins, de asemenea, planul de a crea un „cordon sanitar" între bolşevism şi Europa de Vest[66]. Cînd Orlando a citat ameninţarea bolşevismului împotriva Italiei, Puterea Aliată cea mai apropiată de Ungaria, ceilalţi au respins propunerea Iui ca Aliaţii să ocupe Budapesta. In plus, £Joy__d George nu credea că Aliaţii trebuie să înăbuşe bolşevismul din Ungaria, deoarece:___

există puţine ţări care au atîia nevoie de o revoluţie. Am avut astăzi o convorbire cu cineva care a vizitat Ungaria şi care o cunoaşte

ir I

Bine. Mi-a spus că este ţara care are cel mai înapoiat sistem din Europa. Ţăranii sînt oprimaţi ca în Evul Mediu şi_încă mai există privilegiinobiliare.

Wilson a aprobat şi a propus fixarea de frontiere naţionale şi deschiderea tuturor căilor comerciale, toate acestea în vederea opririi bolşevismului[67].

în loc de a suprima mişcarea bolşevică prin forţă, Consiliul a hotărît, la 29 martie, să trimită o misiune Ia Budapesta pentru a discuta J M i ^ de a accepta cele Paisprezece Puncte drept o bază a păcii. Jan Christiaan Smuts, din partea Uniunii Sud-Africane, a fost ales să conducă misiunea. în ultimul moment, Pichon a ridicat obiecţii faţă de negocierile cu Kun, „prietenul şi complicele lui Lenin", care încercase să cîştige teritoriul „deja desprins" din Ungaria. Lansing s-a opus acestui punct de vedere, subliniind că zona neutră garantată de francezi aruncase Ungaria în braţele bolşevicilor şi că limitele zonei corespundeau frontierei prevăzute prin Alianţa din 1916, „pe care nici un guvern nu le-ar putea accepta ca frontieră satisfăcătoare". Pichon a subliniat cu hotărîre că Aliaţii sînt legaţi de România prin acel tratat, ale cărui linii principale fuseseră stabilite de Anglia, Franţa, Italia şi Rusia, dar nu şi de Statele Unite. EI a remarcat că „am trasat o linie pe care o credeam justă. Să dezavantajăm România? Aceasta ar fi o greşeală de neiertat". Apărea cu claritate că Quai d'Orsay-ul era decis să susţină revendicările României[68].

Sjjnjinul acordat de Quai d'Orsay românilor nu izvora din altruism. Francezii sperau să-şi asigure sprijinul românesc pentru armatele „Albe" ruseşti care luptau în Rusia de sud, unde ocupaţia

franceză a Odessei putea fi menţinută, în pofida hotărîrii Consiliului de a evacua portul[69]. Dar Pichon nu a reuşit să atragă Consiliul de partea lui şi nici n-a putut să-1 convingă pe Clemenceau, superiorul său, care era un naţionalist moderat, în comparaţie cu elementele mai rigide ale Quai d'Orsay-ului şi ale Ministerului de Război[70]. Conducătorii Aliaţi, influenţaţi de dispreţul lui Wilson pentru zona neutră, au consimţit să-i declare lui Bela Kun că frontierele Ungariei vor fi stabilite de Conferinţa de Pace şi că zona, care va rămîne de fapt neutră, nu indică o reglementare teritorială finală[7]'.

Brătianu, care manifesta mai puţin interes pentru Ucraina decît pentru Ungaria, s-a aliat eforturilor depuse de Quai d'Orsay şi a apelat la Consiliu, la 3 aprilie.

El a cerut ca Bela Kun să fie forţat să se retragă în spatele zonei neutre şi să decreteze demobilizarea imediată, astfel încît România „să poată rezista cu succes înspre răsărit". Era clar că lui îi era mai teamă de bolşevismul rus decît le era francezilor. El ştia că o serie de incidente îi dejucaseră planurile lui Lenin de a-1 ajuta pe Kun. Amiralul Kolceak, care conducea armatele ruşilor „Albi", înaintase în regiunea Volgăi, obligînd Armata Roşie să se întărească în Est rctrăgîndu-şi trupele din Ucraina, pe care o ocupaseră recent. Campania Roşie din Ucraina împotriva Generalului Denikin, de a alunga „Albii" din zona Donului şi a Kubanului, nu a reuşit. Era necesar ca Armata Roşie să-i înlăture pe „Albi" înainte de a avansa spre Ungaria[72].

Propaganda lui Brătianu împotriva regimului Kun nu ar fi avut nici o şansă dacă Armata Roşie s-ar fi apropiat de frontiera românească. Campania sa verbală provocatoare;'împotriva Ungariei fusese declanşată pentru a obţine consimţămîntul oficial şi sprijinul pentru ocuparea de către România a întregii zone neutre şi pentru încorporarea finală â teritoriului pe care îl pretindea. Alimentînd panica în privinţâ_terorii bolşevice, Brătianu putea susţine cu tărie că este datoria lui faţă de Puterile Aliate să înainteze asupra Budapestei şi să înlăture regimul lui Kun. în acelaşi timp, putea anexa teritoriul pretins.

Organul oficial al delegaţiei româneşti *(Bulletin d'informatiom roumaines)* conţinea zvonuri despre un iminent atac maghiar asupra poziţiilor române. Nefăcînd nici o distincţie între Kârolyi şi Kun, ziarul pretindea că C.G. Rakovski, liderul exilat al socialiştilor români,

primise de la Kârolyi, pe lîngă care îl acreditase Lenin în calitate de ambasador, aprobarea de a organiza un regiment anti-român compus din trupe maghiare. în schimb, Rakovski va obţine Basarabia pentru o Românie sovietizată, iar Kârolyi va recăpăta Transilvania. Planul lui Rakovski putea fi acum dus la îndeplinire cu ajutorul lui Bela Kun, care părea să inspire destul de multă încredere[73].

.

Eforturile lui Brătianu de a stîrni sentimente anti-maghiare la , Paris au fost susţinute de ştirile privitoare la atacarea Slovaciei de către Kun, la 28 martie. Atacul a fost interpretat ca o încercare a maghiarilor de a face joncţiunea cu Armata Roşie. în timp ce forţele sale, care aparent luptau pentru a recîştiga Slovacia, erau angajate împotriva cehilor, Bela Kun s-a întîlnit cu Smuts în prima săptămînă din aprilie. Smuts 1-a informat că zona neutră este temporară şi nu anticipa în vreun fel frontiera finală. Kun a insistat ca zona să fie mutată mai spre est, dar Smuts a respins cererea lui, deoarece ar permite trupelor maghiare să ocupe teritoriul revendicat de România. Kun a refuzat să respecte ordinul Consiliului de a accepta zona şi a cerut ca românii să fie obligaţi a se retrage la est de Mureş[74].

Smuts s-a întors la Paris la 12 aprilie, pentru a recomanda adoptarea unei tactici de aşteptare, sperînd în înlocuirea iminentă a lui Kun de un grup de socialişti de dreapta[75]. Misiunea Smuts a contribuit la crearea la Budapesta a impresiei că Aliaţii recunoscuseră guvernul Kun. Această presupunere a avut ecou la Moscova, unde Zinoviev a făcut apel la proletariatul mondial cu scopul de a oferi ajutor Ungariei, al cărei guvern bolşevic fusese recunoscut de statele occidentale[76]. în acelaşi timp, comisarul sovietic pentru Afaceri Străine, Ciceriii, a avertizat România că un_atac asupra Ungariei va fi considerat ca un atac asupra Rusiei[77]. Presa de la Paris şi Londra a cerut Aliaţilor să jeducă la tăcere aceste ameninţări, intervenind în Ungaria şi înlăturîndu-1 pe Bela Kun.

Brătianu a interpretat misiunea Smuts aproape ca şi bolşevicii. Se temea că acest Consiliu îl va invita pe Kun să trimită o delegaţie de pace la Paris şi, ceea ce era mai rău, să consimtă la denunţarea promisiunilor teritoriale conţinute în Alianţa din 1916. Teama care îl cuprinsese pe Brătianu, în vara anului 1916, cînd a cerut garanţii că Ungaria nu se va salva încheind o pace separată, era pe punctul de a se

materializa. Generalul d'Esperey îl alertă şi mai mult pe Brătianu cînd a raportat, după vizita la Budapesta din 6 aprilie, că Bela Kun şi-a propus să recapete teritoriul ocupat de trupele române[78].

La 10 aprilie, Brătianu 1-a anunţat pe Primul Ministru ad-interim, Pherekyde, din Bucureşti, să riposteze în eventualitatea unui atac ungar[79]. Generalul Prezan a interpretat această ştire ca o desconsiderare oficială a zonei neutre şi a ordonat ca armata să avanseze spre Tisa[80]. în aproximativ acelaşi moment (10 aprilie), forţele lui Kun au atacat poziţiile româneşti înainte ca Prezan să actTonezeTTJetermP" nîndu-le să se retragă, obligîndu-lc apoi la o retragere completă. Ofensiva românească, începută la 16 aprilie, a intrat pe teritoriul unguresc al zonei neutre la 18 aprilie şi a traversat Tisa pe la Szolnok, la 1 mai.

Cînd a fost somat, mai tîrziu, să explice invadarea Ungariei, Brătianu a explicat Consiliului că operaţiunile fuseseră desemnate să îi împingă pe maghiari dincolo de frontiera promisă lui prin Alianţa din 1916. Armitiţiul nu-i permisese să ocupe frontiera respectivă. Această „omisiune" le oferise lui Kârolyi şi lui Kun ocazia de a devasta regiunile locuite de români. Cînd a fost stabilită zona neutră, susţinea Brătianu, trupele româneşti s-au deplasat pentru a ocupa partea lor de zonă, dar maghiarii au contraatacat. Atunci, românii au avansat şi s-au oprit pe Tisa[81].

Exlicaţia lui Brătianu, de la 10 iunie, era tardivă. Consiliul i-a comunicat delimitarea frontierelor României de către Comisie, al cărui raport fusese înaintat Consiliului la 6 aprilie, cu patru zile înainte de izbucnirea ostilităţilor; Primul Ministru şi-a afirmat în mod public ignorarea hotărîrilor Comisiei şi a adăugat: „Eu nu cunosc decît linia care reprezintă revendicările noastre"[82]. Dacă ar fi fost informat de raport la 6 aprilie, este foarte îndoielnic că el ar fi respectat frontiera trasată de experţi.

Frontiera cu Ungaria

Comisia şi-a completat raportul la 6 aprilie, după două luni de discuţii. In loc să-1 ia imediat în dezbatere şi astfel să anticipeze, poate, evenimentele din aprilie, cei „Patru Mari" l-au transmis Consiliului

Miniştrilor de Externe, ai cărui membri au întîrziat examinarea documentului de treizeci şi una de pagini, pînă la 8 mai, o zi după ce delegaţia germană şi-a primit tratatul. Recomandările Comisiei au fost ultimele dintre toate propunerile de frontiere care urmau a fi aprobate, întrucît ele nu afectau Germania. Toate celelalte comisii teritoriale îşi
prezentaseră de multă vreme rapoartele.JPînă cînd cei „Patru Mari"
s-au hotărît să examineze
din Europa Centrală şi de Est suferise schimbări atît de violente, încît eliTpuncau în primejdie stabilitatea frontierei româno-ungare propuse. România, fireşte, respinsese proclamaţia Consiliului din 25 ianuarie, iar Bela Kun avea partea sa de vină. Dar Puterile Aliate, nepublicînd recomandările din aprilie ale Comisiei, într-un moment în care românii şi ungurii erau în conflict, îşi aveau şi ele partea loc de vină, astfel încît Consiliul era acum confruntat cu sarcina de a forţa România, un stat aliat, să respecte frontiera stabilită cu un stat inamic.

O analiză a stenogramelor de la sesiunile Comisiei arată că aţnencaniiţrebuiau să accepte compromisuri serioase[83]. Nodurile feroviare Arad, Satu-Mare, Oradea şi Cărei, acordate Ungariei de americani, au fost atribuite României la insistenţa britanicilor şi francezilor. Britanicii au recunoscut că aceste oraşe erau centre predominant maghiare, dar în recomandările britanice criteriile economice erau mai importante decît cele etnice. Francezii au fost de acord cu engTezTî, considerînd că România nu putea construi linii paralele printre serpentinele din regiune, dar argumentul lor se baza, în primul rînd, pe criterii strategice, România avînd nevoie de linii neîntrerupte pentru scopuri de apărare[84]. Italienii au propus, la început, o frontieră strict etnică/După ce guvernul lor a trăit dezamăgirea de a se vedea criticat de Wilson pentru pretenţii exorbitante, De Martino şi Vannu-telli-Rey au insistat să se aplice prevederile Alianţei din 1916. Cînd această tactică, folosită pentru a apăra tratatele secrete, nu a cîştigat sprijinul celorlalţi, italienii au încercat să saboteze dezbaterile mărind teritoriul acordat României ori de cîte ori ceilalţi căutau să-1 micşoreze[85].

Tactica obstrucţionistă a Italiei, demonstrată la început prin sugestia ca României să i se dea două linii ferate în Ungaria de nord-est pentru a avea legătură directă cu Polonia şi apoi prin cererea ca profilul

, ' i LC-v '

etnic al unei regiuni şi nu profilul naţional predominant al oraşelor din regiune să fie adoptat ca bază a repartizării, i-au pus adesea pe Martino şi Vannutelli-Rey în minoritate. Deşi mi este posibil să acredităm opinia generală că Italia şi România se înţeleseseră să se susţină reciproc în îndeplinirea tratatelor respective, acţiunile experţilor italieni ne trimit la existenţa probabilă a unui acord. La început, italienii au recomandat, ca şi americanii, trasarea frontierelor potrivit criteriilor etnice şi economice, dar au renunţat apoi la acest punct de vedere şi au insistat să se introducă clauza minorităţilor în raportul final. Această clauză stipula că orice cale ferată esenţială economiei sau strategiei unui stat trebuie să aparţină în întregime acelui stat, chiar dacă traversează regiuni locuite de o populaţie predominant străină. Potrivit datelor deţinute de ei, 225.000 pînă la 360.000 de maghiari vor fi încorporaţi României, dacă se realiza legătura feroviară cu Polonia. Americanii s-au opus la încorporarea acestei populaţii, care era considerată de italieni o chestiune minoră faţă de necesitatea de a-i acorda României o legătură directă cu Polonia[86].

Comisia şi-a încheiat lucrările după un ultim efort întreprins de italieni pentru a stabili un sistem feroviar neîntrerupt din Italia, prin România şi Cehoslovacia, pînă în Polonia, atît pentru a transporta în Italia cerealele din Europa Centrală şi de Est, cît şi pentru a acorda acesteia mijloace de comunicaţie feroviară spre Ungaria, în cazul izbucnirii unor ostilităţi între unguri şi sîrbi[87]. Totuşi, în loc de linia Arad - Satu-Mare, americanii au impus linia Salonta - Satu-Mare, pe motivul că regiunea traversată de la Arad la Nagy-Szâlonta era predominant maghiară. Linia Arad - Salonta a fost lăsată Ungariei. La sugestia americanilor, ale căror propuneri au anulat planul italian^ Comisia a recomandat ca România să construiască o linie alternativă, paralelă cu calea ferată lăsată Ungariei. Americanii şi-au impus punctul de vedere şi prin aceea că linia ferată secundară dintre Nagy-Kârolyi şi Csap în Slovacia a fost întreruptă, lăsînd secţiunea mai mare Ungariei. România ar putea construi acolo o altă linie alternativă, care să recompenseze pierderea unei legături neîntrerupte.

Deşi americanii au cîştigat aceste două puncte, recomandările de frontieră au fost în mare parte compatibile cu cererile majore ale francezilor pentru un hotar strategic. Au fost desprinse două linii de cale ferată, ambele mergînd pe direcţia nord-sud, dar acest dezavantaj

putea fi compensat de utilizarea rîurilor şi canalelor drept căi de transport pentru trupele cruciadei anti-bolşevice a lui Foch. Aceasta nu a fost o înfrîngere pentru francezi, întrucît Comisia a inclus în recomandarea ei următoarea afirmaţie: României i se vor oferi legături cu Transilvania prin căi fluviale şi feroviare, iar căile ferate construite, de România o vor lega de sistemele de căi ferate din statele Aliate vecine; dar, pînă ce România îşi putea termina proiectele, Aliaţii vor controla căile ferate din Ungaria estică şi Transilvania, pentru asigurarea unui tranzit fără restricţii peste frontiere[88].

Comisia Teritorială Centrală a aprobat frontierele, la 15 aprilig.. Delegatul italian Salvago Raggi şi-a retras cererea ca României să i se asigure o legătură feroviară directă cu Polonia, după ce alţi membri au fost de acord să micşoreze partea din Banat care revenea Serbiei şi să ofere României încă o porţiune din teritoriile respective. Italienii, îngrijoraţi de ameninţarea reprezentată pentru securitatea lor de slavii din sud, considerau că orice micşorare a teritoriului sîrb este în interesul Italiei[89].

Procesul de delimitare a frontierei româno-ungare a fost astfel completat în pofida scopurilor conflictuale ale francezilor şi italienilor. Unsprezece din cele cincisprezece comitate ce formau Transilvania şi Cjişana au fost atribuite României. Toată Transilvania era atribuită României, dar noua frontieră era mai mică decît cea promisă prin Alianţa din 1916, iar ea viola principiile etnice, întrucît mai multe centre urbane predominant maghiare erau transferate României. Această rezoluţie ar fi trebuit să-1 satisfacă pe Brătianu, deoarece el îşi justificase pretenţiile pe baza criteriilor istorice, strategice şi economice - baze care erau acceptate de experţi, în conformitate cu Alianţa. Dacă Comisia n-ar fi folosit criteriile sale şi dacă situaţia politică ar fi fost stabilă în 1919, ar fi triumfat principiile etnice, pe care Aliaţii le favorizau deschis, iar frontiera ar fi fost deplasată mai spre est[90].

3jîv> / **Frontiera sîrbo-română**

Pretenţiile conflictuale ale României şi Serbiei în privinţa Banatului şi Timişoarei ridicau o problemă foarte dificilă[91]. Nici una dintre: pretenţii ni) şe justifica jjg motive etnice. Banatul cuprindea o supjajaţă_ de 11.000 mile pătrate, cu o populaţie de aproximativ 1,Ş milioane,

lintre care 600.000 erau români, 385.000 şvabi, 358.000 MOiQOOjnaghiari. Cînd Comisia a examinat disputa, americanii au)ropus împărţirea, britanicii fiind de acord; dar francezii au insistat ca, ? omaHir~să fie recompensată pentru împărţire, prin recunoaşterea de__ :ătre Aliaţi a Unirii cu Basarabia. Italienii, pe de altă parteJ_doreau_săi ifere întregul Banat României, conform Alianţei din 1916, „ale cărei 'âlorTtfeFuiau recunoscute integral de Aliaţi". Confruntaţi cu opoziţia, talienii au renunţat, fiind de acord cu separarea, dacă România primeşte ompensaţii în Basarabia[92].

Brătianu s-a prezentat în faţa Comisiei la 22 februarie, pentru ă aceasta admitea că nu se poate pune de acord cu o împărţire chitabiiă. Primul Ministru nu a negat statistica populaţiei, dar a inclus oi cereri şi ameninţări. Dacă sîrbii treceau Dunărea ca să pună tăpînire pe partea din Banat ce li se oferea, avertiza el, „se va mplifica iredentismul latent al românilor care locuiesc în Valea imocului din Serbia", iar el nu va putea fi înfrînat. Cînd Tardieu a itrebat de ce este atît de pornit împotriva unei frontiere artificiale cu erbia, în timp ce solicita una de acest gen cu Ungaria, stat inamic, rătianu a replicat că naţiunea română este integral înconjurată de avi, cu excepţia graniţei ungare. Existenţa unei graniţe naturale jternice cu statele slave, Dunărea şi Nistrul, era o necesitate strategică ;ntru România. Pretenţia Serbiei de a construi un cap de pod pentru otejarea Belgradului era, după părerea sa, o acţiune ofensivă şi nu ia defensivă. România, opina ci, va acorda drepturi minorităţii ■beşti care dorea să rămînă în Banat şi, dacă i se va cere, va semna un itat în acest sens - „dacă principiul acestor garanţii va fi adoptat de itatele generale de pace cu alte popoare". El a comparat disputa upra Banatului cu ,,un dinte ce trebuie extras", după care Serbia va ea relaţii prieteneşti cu România, „de care avea nevoie şi care, mai ilt, i-a fost deja de mare ajutor". Brătianu a refuzat însă categoric să nă problema unui plebiscit[9'].

Sîrbii au respins argumentele lui Brătianu Ia 25 februarie. Jovan ijic, cunoscutul etnograf, a afirmat că hărţile României sînt contra-cte pentru a ascunde adevăratul caracter etnic al Banatului. El a ?at caracterul românesc al Văii Timocului, susţinînd că sîrbii din ;a vale se refugiaseră în Muntenia în secoml al XI V-lea, adoptaseră

şi păstraseră limba română .şi s-au întors în Timoc atunci cînd Serbia a fost eliberată de turci[94]. Pasic a remarcat că ei „ar prefera să moară decît să se unească cu România. Fuziunea lor cu naţiunea sîrbă c *un* fapt realizat". Veşnic a repetat acuzaţia făcută în faţa Consiliului !a 31 ianuarie, şi anume că Serbia nu ar trebui tratată ea România, un stat care îşi trădase loialitatea şi semnase o pace separată. România, şi nu Serbia, putuse să aleagă momentul propice pentru intervenţie, după ce se tîrguise pentru teritorii ce se cuveneau de drept Serbiei. Veşnic a adăugat:

> *Dacă Marile Puteri /şi propun să considere România ca aliată. Serbia va fi extrem de surprinsă de o asemenea decizie inacceptabilă. In orice caz, ea nu putea vedea validitatea Tratatului de Alianţă pe care România îşi baza pretenţiile asupra Banatului. Tratatul a fost încheiat fără cunoştinţa Serbiei şi fără ca aceasta să fi acordat mandat de reprezentare guvernului rus, aşa cum se susţinuse, fără motive temeinice. Oricum, el a fost anulat în ziua cînd România a intrat în negocieri cit inamicul.*

Veşnic a repetat cererea înaintată Consiliului la 18 februarie, pentru organizarea unui plebiscit care să hotărască linia de demarcaţie. Generalul Pasic a adus, apoi, argumente în favoarea unui cap de pod pentru protejarea Belgradului[91].

Serbia şi România nu au aşteptat totuşi împărţirea. Trupele sîrbejti_au_fost întărite înjumătăţea vestică a Banatuluijşi ofiţerii i-au [a]Ql[1]llM _P[e] locuitori că se vor uni în curînd cu Serbia. Observatorii Misiunii Coolidge au raportat că reacţia României la manevrele trupelor sîrbe crease o situaţie critică. România masa trupe de-a lungul Mureşului, care forma graniţa între Banat şi DngaTîi7Trrpius, agenţii americani din Budapesta au raportat că detaşamentele franceze încartiruite la Arad, Szeged şi Timişoara se pregătesc să ajute trupele sîrbeşti şi româneşti pentru ocuparea întregii Ungarii, de îndată ce se va reglementa disputa asupra Banatului. Incapabili să coordoneze trupele sîrbeşti şi româneşti, care se pregăteau de confruntare peste Mureş, francezii au trasat o linie de demarcaţie, avertizînd ambele tabere să rămînă pe poziţii[96].

Această criză a fost agravată în ultimele săptămîni din luna februarie, cînd Brătianu a ameninţai *cu* demisia, fapt care va permite

bolşevicilor să acapareze România, dacă nu va obţine integral Banatul[97]. Comisia a fost pusă faţă în faţă cu problema transportului ferpviar din Banat, asemănătoare celei din Crimeea. La 18 martie, după trei săptămîni de dezbateri, experţii au trasat o linie de demarcaţie care nu satisfăcea nici una dintre părţi. României i s-a respins pretenţia la întregul Banat: i s-au acordat numai două treimi, două linii principale de cale ferată au fost separate, nu i s-a permis accesul la Tisa (şi nici vreun alt punct la nord de confluenţa ei cu Someşul, în Crişana) şj a Pjerdut cam 75.000 de români în favoarea Serbiei. Comisia, deşi nu a recunoscut pretenţia lui Brătianu, a luat totuşi în considerare criteriile sale etnice. Experţii s-au referit la nevoia de a echilibra numărul de sîrbi şi de români desemnaţi fiecărui stat. Se spera că cele două state vor ajunge la o înţelegere privind tratarea minorităţilor respective; 65.000 de sîrbi urmau să fie încorporaţi României. Insistenţa americană asupra unei frontiere etnice adecvate a reieşit cu claritate atunci cînd s-a hotărît cedarea de către Ungaria a confluenţei Mureşului cu Tisa (în comitatul Cianad), lîngă Szeged, oraş repartizat de asemenea Ungariei. Portul riveran Szeged era un centru predominant maghiar. Liniile de cale ferată care traversau Banatul urmau să fie controlate de Aliaţi pînă cînd România şi Serbia îşi vor construi linii auxiliare, care să traverseze teritoriile atribuite lor.

Împărţirea nu s-a făcut fără a se lua în considerare anumiţi factori strategici. Francezii au inclus recomandarea ca ambele state să-şi conecteze liniile de cale ferată la sistemul feroviar convergent spre Salonic, iar Marele Stat Major francez şi-a rezervat dreptul de delimitare a frontierelor la faţa locului. Aceasta va fi o sarcină dificilă, deoarece Serbia va fi forţată să-şi retragă trupele din zonele atribuite României. în plus, recomandările au respins teoria lui Brătianu referitoare la caracterul indivizibil al Banatului şi, în consecinţă, au dat o altă lovitură Alianţei din 1916[98].

Chestiunea Bucovinei. A doua fază

Bucovina prezenta probleme mai mici decît Banatul. Din acest motiv, atribuirea ei a fost amînată pentru momentul de după stabilirea frontierelor cu Ungaria şi Serbia. Cînd a sosit vremea discutării statutului Bucovinei, experţii au înţeles că perspectiva unei Galiţii de

est, independente, la care să fie ataşate zonele etnic rutene din Bucovina, părea tot mai improbabilă. Britanicii şi francezii au învins opoziţia americană de a acorda întreaga provincie României pe baza rezoluţiei de la Cernăuţi, dar americanii încă susţineau crearea unui posibil stat rutean. Ei au determinat Comisia să separe bazinul rîului Ceremuş, ale cărui interese economice îl apropiau de Galiţia. Americanii susţineau că această rectificare implica o fîşie locuită de aproximativ 85.000 ruteni şi de numai 300 de români şi lăsa României o majoritate relativă în partea Bucovinei atribuită ei. Totuşi, această delimitare era inaplicabilă deoarece România, cînd a fost informată asupra împărţirii Bucovinei, a refuzat să o accepte, preferind în locul ei o graniţă comună cu Polonia în Galiţia de est".

Chestiunea Maramureşului

Maramureşul conţinea o majoritate ruteană/daj^capjţaja sa, larmaţief (aflat la confluenţa nurilor Vizo şi Tisa), era Sighetul locuită de o majoritate românească. Capitala şi împrejurimile ei fuseseră promise prin Alianţa din 1916, cînd se părea că Rusia va dobîndi restul Maramureşului. Tisa era o graniţă etnică destul de corectă între ruteni şi români. Dar, avînd în vedere retragerea Rusiei şi amplificarea simultană a sentimentelor naţionaliste printre ucrainienii din Galiţia de est şi Bucovina de nord - ceea ce complica atribuirea finală -, Brătianu a profitat de aceste tulburări pretinzînd mai mult decît i se promisese. El a cerut linia de cale ferată dintre Sighetul Marmaţiei şi Kolomeea din Galiţia de est, încît România să aibă legătură directă cu Polonia care, spera el, va încorpora Galiţia de est[100].

Pretenţia lui Brătianu la teritoriul etnic rutean intra în conflict cu cea a cehilor, care doreau tot Maramureşul la nord de Tisa, cu excepţia Sighetului Marmaţiei. Dacă cehii primeau satisfacţie, Brătianu pierdea legătura sa de cale ferată sau frontiera comună cu Polonia. Italienii îi susţineau cererea, dar ceilalţi experţi doreau să-i sprijine pe cehi[10'] Comisia asupra chestiunilor teritoriale ale Cehoslovaciei recomandase deja atribuirea către cehi a Maramureşului la nord de Tisa, deoarece rutenii puteau afla protecţie în exercitarea autonomiei lor de la cehii slavi înrudiţi. în acest scop, s-a propus ca Cehoslovacia să acorde

României dreptul de acces feroviar prin Maramureş, cu scopul de a păstra legătura cu Galiţia de est şi Polonia[102].

Această recomandare îi refuza lui Brătianu împrejurimile de nord ale Sighetului Marmaţiei, capitala Maramureşului atribuită României. El s-a opus acestei reglementări, deoarece liniile de cale ferată vor depinde de bunăvoinţa cehilor. Pentru a evita un posibil conflict cu cehii, Comisia socotea că Brătianu trebuie compensat pentru această pierdere. După numeroase discuţii, experţii au ajuns la o soluţie extrem de complexă. £_ţreimea Maramureşului, cu capitala sa, va fi repartizată României în virtutea cnteTIuTuTetnic, dar liniile feroviare care leagă capitala de nodurîîe de cate"terata dîri restul MaraimireşuluLjvoji ii repaTtlzate CerTosTovaciei^Pentru a oferi capitalei acces feroviar spre "sucT,lnTransilvania, tară a traversa teritoriul ceh sau maghiar, Comisia a recomandat construirea de către România a unei linii secundare înlăuntrul propriilor hotare"". Această recomandare a consfinţit victoria americanilor în efortul de a permite Ungariei să reţină aproape o treime a comitatului Satu Mare, localizat exact la sud-estul Maramureşului. Linia feroviară dintre Satu-Mare - Nemcti şi Csap în Slovacia trebuia să traverseze Ungaria, această propunere americană intenţionînd probabil să îl obstrucţioneze pe Foch, care dorea să-şi asigure controlul asupra tuturor căilor ferate din nord spre sud[104]. Totuşi, Consiliul Suprem era confruntat cu problema dificilă de a separa trupele româneşti, poloneze şi cehe care ocupau Maramureşul.

Indecizia în privinţa Dobrogei de sud

La 3 martie, americanii au propus o soluţie în ceea ce priveşte . trasarea unei frontiere etnice între România şi Bulgaria, în Dobrogea. Linia lor reprezenta un compromis între frontiera Tratatului de la Berlin (1878) şi a Tratatului de la Bucureşti (1913). în acest mod, cam 38.000 de bulgari, în loc de 135.000, vor rămîne în România. Britanicii nu erau dispuşi să revizuiască tratatele antebelice, dar doreau să aprobe revizuirea frontierelor, cu condiţia ca Bulgaria şi România să ajungă la o înţelegere. Francezii au fost mai întîi de acord că linia propusă va rectifica erori vechi, dar s-au împotrivit unui plan care să oblige un stat aliat să facă concesii teritoriale unui stat inamic'°\ • ,';

După ce le-au fost respinse propunerile, experţii americani au inclus în raportul final o argumentare a poziţiei lor. Ei au recunoscut, împreună cu ceilalţi experţi, că această Comisie nu era împuternicită să propună cedarea către un stat inamic a unui teritoriu care formase o parte integrantă *defacto* şi *de jure* a unui stat aliat. Doar dacă România aproba, din proprie iniţiativă, posibilitatea de a retroceda o parte a Dobrogei de sud, Comisia, cu excepţia francezilor, propunea o nouă frontieră care să asigure o linie de apărare pentru ambele state şi care să redea Bulgariei unele regiuni în care populaţia românească constituia o minoritate nesemnificativă în comparaţie cu elementul bulgar, ale cărui interese economice îl lega de sud[106]. Această chestiune nerezolvată urma să provoace serioase complicaţii.

Probleme în suspensie

La 6 aprilie, cînd Comisia şi-a terminat lucrările şi şi-a înmînat rapoartele Comisiei Teritoriale Centrale, s-a pus capăt etapei celei mai puţin dificile din reglementarea frontierelor. Consiliul mai avea de aprobat raportul şi de pus în practică frontierele în ceea ce priveşte România, şi nu Ungaria sau Serbia. între timp, mulţi factori au concurat spre minimalizarea propunerilor Comisiei. Intrau aici insistenţa Consiliului ca experţii să ajungă la decizii unanime, hotărîre care nu a fost îndeplinită; lipsa de instrucţiuni clare pentru Comisie şi, în acelaşi timp, negarea autorităţii ei de a abandona chestiuni pur politice (o negare neluată în seamă de francezi şi italieni); refuzul Iui Orlando de a-şi supune cererile unei Comisii teritoriale, ceea ce a întărit argumentul Iui Brătianu, cum că Aliaţii nu tratau echitabil toate statele; şi, mai presus de toate, iluzia experţilor britanici şi americani că cei „Patru Mari" vor anula compromisurile nesatisfăcătoare încheiate cu colegii lor francezi şi italieni.

Dacă frontierele României ar fi fost stabilite altfel, în condiţiile în care în Comisie s-ar fi aflat un expert român, este o chestiune pur teoretică. Putem cădea de acord în acest caz cu observaţiile lui Seymour:

Nici un cercetător cinstit al situaţiei europene mi poate rămîne orb la noile pericole apărute. Este evident că un teritoriu considerabil / a fost balcanizat. (...) Decizia a fost probabil inevitabilă. Nimeni mi o va numi satisfăcătoare[101].

Note şi comentarii

1. *The World Crisis, V: The Aftermath,* p. 227.

2. Crovve (1864-1925) a fost ajutor de Sub-secretar pentru Afaceri Externe. Laroche fusese rechemat din postul de Prim-secretar al Ambasadei din Roma, pentru a primi funcţia de şef al Departamentului European la Quai d'Orsay. Giacomo De Martino (1868-1957) fusese ambasador la Berlin, Constantinopol, Berna şi, din 1911, Secretar general al Ministerului de Externe, apoi Sub-secretar pentru Afaceri Externe. Vannutelli-Rey era Consilier al Ambasadei din Paris. Day şi Seymour, cadre didactice la Universitatea Yale, serviseră în „Inquiry"; nu avuseseră experienţă în diplo maţie. Procesele verbale ale şedinţelor Comisiei, invocate în acest studiu, se află la Biblioteca publică din New York în copie fotostatică, fără paginaţie.

3. Specialiştii în privinţa Austro-Ungariei şi ai Balcanilor erau Clive Day (decanul Facultăţii de economie de la Yale), Charles Seymour (profesor de istorie la Yale), Will S. Monroe (profesor de istorie la New Jersey State Normal School, Montclair), Douglas W. Johnson (profesor de geografie la Columbia), Mark Jefferson (profesor de geografie la Micliigan State Normal School), Allen A. Young (profesor de ştiinţe economice la Corneli) şi Albert Lybyer (profesor de istorie la Universitatea din Micliigan). Aceşti savanţi formau una dintre cele şaptesprezece secţiuni ale grupului „Inquiry", care şi-a început activitatea într-o încăpere bine păzită la New York Public Library, iar apoi s-a mutat la American Geographical Society (Harry Lydenberg, *History of ihe New York Public Library,* p. 435).

Andre Tardieu, care a fost înalt Comisar francez în Statele Unite în 1917, a informat grupul „Inquiry" cu privire la punctul de vedere francez. Vezi *Devant l'obstacle,* pp. 216-241.

4. *U.S. Foreign Reiations, PPC,* **I,** pp. 29, 33, 45, 47, 52, 74; şi, în manuscris, *Epitome of Boundaries, House Papers.*

Arhivele Naţionale conţin cele mai multe date despre grupul „Inquiry". A fost editat un catalog: H. Stephen Helton (ed.), *Records ofthe American Commission Io Negotiate Peace, Prelimina/y Inventories,* No. 89.

Pentru studii generale asupra activităţii grupului "Inquiry", vezi Shotwell, pp. 7-11, 16-17; Seymour, *House Papers,* III, pp. 170-172; şi *Woodrow Wilson and the War,* pp. 260-261; Mamatey, pp. 173-185; şi *The National. Archives, Handbook of Federal World War Agencies,* p. 271.

5. Corecturile lui Day se află în *Boundaries in the Balkans,* 18 octombrie 1918, *House Papers.* Lansing le-a aprobat şi a trimis raportul la Paris, pentru a fi **îţi** atenţia lui House *(U.S. Foreign Relations. 1918,* Suppl. 1, I, p. 409).

6. Recomandările se găsesc în *Outtine of Tentative Report and Recommendations prepared by the Intelligence Section with Instructions for President Wilson and the Plenipotentiaries,* 21 ianuarie 1919, compilate de David Hunter Miller şi Allen A. Young (Miller, *Dia/y,* IV, pp. 2J9, 233-235, 245, 253, 273). Planul de restabilire a Dobrogei de sud este discutat în: Seymour, *House Papers,* III, în care Tratatul de la Bucureşti (1913) este considerat arbitrar, pp. 333-334; şi Robert Lansing, *The Peace Negotiations,* pp. 194, 197.

S-a cerut susţinerea programului american în toamna anului 1918, cînd Departamentul de Stat a publicat *Tex/s of the Roumanian Peace,* care conţinea Pacea de la Bucureşti şi articole scrise de experţi. Cel scris de renumitul geograf Ellen C. Semple susţinea revendicările României asupra Basarabiei şi cerea revenirea sudului Dobrogei la Bulgaria.

7. în august 1916 Tyrrell propunea dezmembrarea monarhiei habsburgice *{The History of the „ Times ",* p. 260). El era atunci secretarul lui Sir Edward Grey.

8. Prothero era şeful Secţiei de istorie. în 1917 a recomandat ca Ungaria să fie obligată să cedeze 3 milioane de români care trăiau la vest de Carpaţi *(A Lasting Peace,* pp. 34, 37).

9. Experţii răspunzători de aceste propuneri au fost: David Mitrany, fost profesor la London School of Economics, pe care Prothero îl considera mai autorizat în privinţa României decît Seton-Watson; căpitanu! Harold W.V. Temperley, fost asistent de istorie la Cambridge şi lector la Harvard în 1911-1912; Arnoid Toynbee, considerat pe atunci expert în problema Balcanilor; şi Allen Leeper. Vezi *Memorandum, Johnson către House,* 1 mai 1918, *House Papers.*

10. Textul raportului complet este în: Miller, *Diary,* XIX, pp. 273-280. Aceste recomandări coincideau în mare parte cu cele avansate de Seton-Watson în *Roumania and the Great War.* Nu a funcţionat în Departamentul pentru informaţii politice, deoarece criticase politica lui Grey cu privire la tratatele secrete şi ca atare a fost încorporat ca simplu soldat în Corpul de medicină militară. A fost demobilizat în cele din urmă, după intervenţia unor persoane influente la Cabinet. Vezi Steed, *Through Tliirty Years,* II, pp. 129-130; şi Seton-Watson, *Masaryk in England,* p. 87.

11. Aceste recomandări au fost colaţionate din următoarele: *Peace Handhooks:* No. 1, *Austria-Hungary;* No. 5, *Bukoviha;* No. 6, *Transylvania and the Banat;* No. 7, *Hungarian Ruthenia;* No. 15, *History of the Eastern Question;* No. 23, *Rumahia;* No. 51 *Bessarabia.* Prothero, în prefaţa volu mului ce includea toate cele 162 de Manuale ale păcii, a afirmat că ele au fost folosite de delegaţia britanică pentru stabilirea configuraţiei finale. Manualele au fost publicate în 1920.

12. Guvernul Maiestăţii Sale, *Termenii păcii,* manuscris confidenţial, nepublicat, depus la „The New York Public Library", Lloyd George, *Memoirs of the Peace Conference,* II, pp. 588-591.

Nicolson a notat în jurnal că România se angajase să admită validitatea Păcii de la Bucureşti (deşi încă ncratificată) cînd a declarat război Germaniei, pe motiv că Germania violase pacea. „Aceasta a fost pentru ei o decizie cît se poate de nefericită" (pp. 134-135).

Douglas Johnson a fost trimis la Londra în mai 1918 pentru a-i informa pe britanici în privinţa activităţii grupului „Inquiry". Pentru studii referitoare la colaborarea în privinţa obiectivelor războiului, vezj Seymour, *House Papers,* III şi IV, passim; Arthur C. Murray, *At Close Quarters;* şi Arthur Willert, *The Road to Safety;* Stanley Morison, *Personality andDiplomacy in Anglo-American Relations. 1917,* în: Pares şi Taylor, 431-474; şi: James Duane Squires, *British Propaganda at Home and in the United States from 1914 to 1917.* Programul britanic era mai apropiat de cel american decît de cel francez. Pentru relaţii suplimentare, vezi G.P. Gooch, *Studies in Diplomacy and Statecraft,* p. 163.

13. Aşa-numitul Comitet cuprindea 27 de profesori universitari şi cinci membri corespondenţi (Alna Luckau, *The German Delegation at the Paris Peace Conference,* p. 27). Printre ei se numărau Lavisse, Aulard, Bourgeois, Denis, Diehl, Haumant şi Seignobos.

Textul recomandărilor Comitetului a fost publicat în 1919 sub titlul *Travaux du Comite d'etudes, 2* voi.

Clemenceau avea mare încredere în priceperea, judecata şi talentul organizatoric ale lui Tardieu (Bruun, p. 184).

14. *Travaux du Comite d'etudes,* II: *Questions europe'ennes,* pp. 556-577 (asupra Banatului), *pp.* 581-603 (asupra Transilvaniei), pp. 627-661 (asupra Basarabiei şi a sudului Dobrogei).

De Martonne era bine pregătit pentru discuţii în privinţa României. Studiul său de topografie şi etnografie a regiunii carpatice îi adusese titlul de doctor la Sorbona în 1902. Vizitase des România înainte de război. între numeroasele sale publicaţii în favoarea aspiraţiilor românilor se numără *Les conditions d'une intervention roumaine,* „Revue de Paris", XXII (1915), pp. 430-448; cuvîntarea de la 19 martie 1915, în care propunea ca României să îi revină Transilvania, Bucovina de sud şi Banatul de est, în „Les Annales des Nationalites", IV (1915), p. 88; şi *La Dobroudja: Esquisse historique, geographique, ethnographique et statistique.*

15. Minută, 8 februarie.

16. *Ibidem,* 22 februarie; Atitudinea anti-românească a marilor pro prietari funciari a fost difuzată în numeroase broşuri de propagandă de

Alexandru Krupenski, conducător al Consiliului moşierilor basarabeni, şi de Alexandru Schmidt, fost primar al Chişinăului. Ei au depus multe întîmpinări la Conferinţa de Pace.

17. *Jbit/em,* 8 februarie. Pretenţia lui Brătianu la întreaga Bucovină se află expusă în *La Roumanie devenit le congres de la paix: ses revendications rerritoriales,* pp. 15-17. Bibliografia care susţine această revendicare poate fi consultată în: Iorga, *Lex roumains an-delâ du Dniester;* Drăghicescu, *Les roumains d'Ukraine;* Iartcu I. Nistor, *Românii şi rutenii în Bucovina,* care susţinea că rutenii sînt imigranţi de dată recentă; Constantin Lacea, *La Bucovine;* şi Vasile Vitencu, *La sitiiation ethnographique en Bucovine.*

Propaganda ruteană care respinge revendicarea românească poate fi consultată în: Myron Korduba, *La territoire et la population de l'Ukraine;* şi *Notes presentees par la delegation de la Republique ukrainienne ă la conference de la paix,* p. 22.

Revendicările Imperiului rusesc faţă de întreaga provincie, bazate pe date etnografice, pot fi consultate în: G.I. Tantfil'ev, *Galicija i Bukovina,* ce pretinde că Bucovina era locuită de 305.000 ruşi, nu de ruteni (p. 39).

18. Miller, *Diary,* V, pp. 246-247.

19. Dacă România ar anexa teritoriul vestic pînă la Tisa, ar alipi comitate în întrgime maghiare, precum Bekes, Hajdu, şi Szabolcs. Ceilalţi experţi nu au luat exagerările Italiei în serios şi, în cele din urmă, cele trei comitate au fost lăsate în întregime în Ungaria.

20. Mituită, 1 1 februarie.

21. Deâk, p. 12.

22. Ministerul de Război francez şi Quai d'Orsay-ul au fost acuzaţi că încurajaseră pe români să declanşeze o ofensivă după planurile Mareşalului Foch, de a ridica o barieră la est împotriva bolşevismului. Vezi Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement,* II, p. 29; şi Macartney, *A History of Hungary, 1929-1945,* I, p. 22. Generalii francezi din est doreau să-şi extindă zona de ocupaţie în cîmpia dunăreană, pentru pregătirea unei ofensive asupra Vienei şi Budapestei (Harriet G. Wanklyn, *The Eastern Marchlands of Europe,* p. 281, nota 29).

23. Minută, 17 februarie.

24. *U.S. Foreign Relations. 1919: Russia,* pp. 68-69; şi E.H. Carr, *The Bolshevik Revolut ion, 1917-1923,* III, p. 1 1 1 .

25. *U.S. Foreign Relations. PPC,* IV, pp. 12, 22-28.

26. B.H. Liddell Hart, *Foch: The Mau of Orleans,* pp. 417-418. Armata Roşie a ocupat Kievul la 6 februarie 1919. Hotărîrea Franţei de a evacua Odessa s-a datorat infiltrării agenţilor bolşevici în rîndurile sale (William H. Chamberlin, *The Russian Revolution, 1917-1921,* II, p. 167).

27. Minută, 19 februarie.

28. Această declaraţie a fost o neglijenţă a lui Tardieu. El se referea, desigur, la armistiţiul de la Belgrad din 13" noiembrie, semnat la trei zile după ce România declarase război Germaniei.

29. în acest punct este necesară o expunere de motive pentru a explica preocuparea francezilor faţă de teroarea bolşevismului. In decembrie 1917 britanicii şi francezii au consimţit la crearea sferelor de influenţă în Est, primilor revenindu-le Caucazul, iar celorlalţi Basarabia, Ucraina şi Crimeea. Ambele ţări au trimis trupe de ocupaţie. Reuşita francezilor a fost mai mică, deoarece au putut găsi trupe doar pentru ocuparea Odessei. în ceea ce priveşte Basarabia, francezii au făcut apel la ajutorul românilor, şi ambele state au fost confruntate în 1919 cu ameninţarea unui atac bolşevic - francezii la Odessa, iar românii în Basarabia şi Transilvania. între timp, prizonierii de război maghiari, întorşi din Rusia, formaseră un Partid Comunist la Budapesta, care a încercat să acapareze puterea în februarie 1919. Vezi Fischer, II, p. 836; şi Chamberlin, II, p. 154.

30. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IV, pp. 59-61. Dacă bolşevicii ar pune mîna pe putere în Ungaria, credeau francezii, s-ar implanta astfel state comuniste în Europa Centrală. Această teamă a francezilor explică planul întocmit de Foch şi susţinut de Quai d'Orsay şi de generalii d'Esperey şi Berthelot, de a înnăbuşi radicalismul maghiar în faşă. Românii, care aveau mult de pierdut dacă bolşevicii ar fi acaparat Ungaria, păreau doritori să vină în ajutor. Vezi Baker, *Woodraw Wilson and World Settlethent,* III, p. 241; Lloyd George, *Memoirs of the Peace Conference,* I, p. 248; şi Seymour, *House Papers,* IV, pp. 332-334.

31. Pentru opoziţia lui Wilson şi House faţă de acest plan, vezi Seymour, *House Papers,* IV, p. 348; pentru a lui Clemenceau, *Ibidem,* IV, pp. 332-334; şi pentru a lui Lloyd George, *Ibidem,* IV, p. 348. Dezaprobarea Iul Wilson este invocată şi de Arthur Walworth, *Woodrow Wilson,* II: *World Prophet,* p. 251. Marele Stat Major britanic s-a opus planului (CE. Callwell, *Field-Marshal Sir Henry Wilson,* II, p. 31).

32. Planul lui Foch a fost interpretat de către guvernul sovietic ca o asumare de către Aliaţi a unui război total împotriva bolşevismului. Vezi Fischer, I, pp. 166-167, 170-171; Stein, passim; şi V.P. Potemkin (ed.), *htorija Diplomaţii,* III: *1919-1939,* pp. 12-54.

33. Lipsa de experienţă a americanilor în ceea ce priveşte căile complicate ale diplomaţiei europene poate Fi observată în convorbirile de la 18 februarie. De Martonne, Generalul LeRond şi Charles Seymour au analizat căile ferate în dispută. LeRond a insistat asupra unei frontiere strategice eficiente pentru România, indiferent de consideraţii etnice. Seymour a putut repeta doar că, prin dobîndirea căii ferate, România ar

încorpora încă 300.000 de maghiari. Cînd francezii au adăugat că această cale ferată ar lega sistemele român şi ceh, o condiţie dezirabilă avînd în vedere situaţia din Ungaria, pe zi ce trece mai critică, Seymour şi-a repetat obiecţia (Minută, 18 februarie).

34. Minută, 22 februarie. Brătianu îl vizitase pe Colonelul House cu o zi înainte, pentru „a îndulci" obiecţiile americanilor. House bănuia că românii îl consideră un adevărat mîntuitor *(Diary,* MSS, XV, p. 62, *House Papers).*

35. *U.S. Foreign Relations. PPC,* IV, pp. 105-107, 120-126; Baker, *Woodrow Wilson and World Settlament,* III, p. 242; şi Lloyd George, *Memoirs,* I, pp. 242-243.

La Paris s-au primit rapoarte conform cărora România, Polonia şi Cehoslovacia consimţiseră să împartă Ucraina. România ar urma să primească Galiţia la sud de Nistru. Vezi Henry Austruy, *La frontiere polo-noroumaine,* „La Nouvclle Revue", XL (1919), pp. 289-304; şi Charles Upson Clark, *United Roumania,* p. 225.

36. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IV, pp. 145-147, 157-158; Miller, *Diary,* XVII, p. 72; Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement,* II, p. 29, şi III, pp. 241-242; şi Temperley, IV, p. 228.

Consilierii militari ai Aliaţilor au activat în Consiliul de Război Suprem de la Versailles. Membrii săi erau generalii Belin, Sackville-West, Cavallero şi Bliss.

37. Frederick Palmer, *Bliss, Peacemaker,* p. 378. Atunci Seymour a recunoscut nedreptatea unei zone neutre, dar mai tîrziu şi-a amintit că nu era de vină Comisia, care nu avea competenţa de a trata probleme militare (Deâk, p. 59, nota 76).

38. Tardieu era de asemeni preşedintele comisiilor: „Afacerile belgiene şi daneze" şi „Saar Valley şi Alsacia-Lorena". Jules Cambon era preşedinte la: „Comisia teritorială cehă", „Afacerile poloneze" şi „Afacerile albaneze".

Pentru crearea Comisiei teritoriale centrale, vezi *U.S. Foreign Relations, PPC,* IV, pp. 160-161; Miller, *Diary,* XV, p. 102, şi XVII, pp. 80-81; şi Lapradelle, *La paix de Versailles,* I, p. 298. Au fost propuşi Tardieu, Salvago Raggi (fost guvernator al Eritreei şi consul la Berlin şi la Paris), Crowe, Otchiai (consul japonez la Haga) şi Sidney E. Mezes, cumnatul lui House.

39. Dosarele, nos. 1255, 1571, 1572, şi Rapoartele nos. 10!, 102, 106, 107, 108, Comisia americană la negocierile de pace, *Parker T. Moon Papers,* Columbia University Library. Vezi şi *Daily Reyiew of the Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, p. 531; şi Vopicka, p. 295.

40. *Daily Review of the Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, PP- 478, 505, 531. România a raportat că la I martie poliţia maghiară intrase

în casa lui Maniu din Bădăcin şi îi arestase mama, sora şi nepoata, apoi le-a legat şi le-a vîrît în închisoare.

41. *U.S. Foreign Relations. PPC,* XI, p. 65.

42. Minută, 28 februarie; Miller, *Diary.* XVII, p. 95. Tardieu i-a declarat lui Saint-Aulaire că Aliaţii sînt răspunzători pentru eşecul ofensivei din Salonic şi că, de aceea, au încălcat Alianţa din 1916 (Saint-Aulaire, *Confession,* p. 485).

43. Tardieu era foarte apropiat de Marele Stat Major. Funcţionase în calitate de consilier civil al lui Joffre şi Foch între 1914 şi 1916. In februarie 1916 Briand i-a cerut să fie consul în România. Numirea sa a fost blocată de Socialiştii radicali, precum şi de Socialişti (Louis Aubert, *Andre Tardieu. 1876-1945,* pp. 15-18).

44. Buletin No. 351, 6 martie, Comisia americană pentru negocierea Păcii, *Hnuse Papers.*

45. Saint-Aulaire, *Confession,* pp. 485-486. Nu este de mirare că, în anii bătrîneţii, acest diplomat versat a putut scrie biografii excelente ale lui Richelieu şi Talleyrand.

46. Regina Măria, *My Mission, 1: In Paris.* "The Cornhill Magazine", CLX (1939), pp. 437-438, 445-446; Mordacq, III, p. 161. Cînd Măria a cerut întregul Banat, Clemenceau a răspuns că românii doresc partea leului din provincie. Măria i-a replicat: „De aceea am şi venit: să-i văd vărul primar, Tigrul". Clemenceau a replicat apoi: „Tigrul nu a făcut niciodată vreun copil cu o leoaică" (Saint-Aulaire, *Confession,* p. 485).

47. House, *Diary,* MSS, XV, p. 8, *House Papers.* S-au întîlnit în salonul apartamentului de la Ritz al lui Vance McCormick, preşedintele Camerei de Comerţ din S.U.A., care era delegat *(Diaries of Vance C. McCormick,* MSS, United Nations Library). Vezi şi Joscph C. Grevv, *Letters,* I, 8 martie, MSS, Houghton Library, Marvard University; şi Stephen Bonsal, *Sui tors and Suppliants,* pp. 173-174.

48. Regina Măria, *My Mission, I: In Paris,* şi //: *At Buckingham Palace,* pp. 448-451, 578-603.

49. *Ibidem,* III: Paris Again, pp. 729-732. Harold Nicolson împărtăşea părerea Măriei. L-a descris pe Wilson ea un idealist şi, „lucru şi mai periculos, un maestru perfect al prozei englezeşti. împrumutase de la Robespierre halucinaţia că ar exista o legătură mistică între el şi Popor - toate popoarele, inclusiv cel român. Dacă ar putea străpunge norul de ceaţă impus de guverne şi politicieni şi să transmită lumina revelaţiei sale ţăranului de rînd din Banat, atunci s-ar răspîndi peste tot raţiunea, amiciţia şi con cordia... Avea harul de a da ideilor banale rezonanţa şi autoritatea sentinţelor biblice. Ca toţi stiliştii, era vrăjit de forţa şi claritatea expresiilor pe care le inventa" *(The Evolution of Diplomatic Method,* pp. 84-85).

Clemenceau credea cam acelaşi lucru despre Wilson. I-a declarat odată lui Wickham Steed că „Wilson este inabordabil, considerîndu-se primul om care în ultimii 2.000 de ani ştie cîtc ceva despre pacea pe pămînt" *(Through Thirly Year.s,* II, p. 310).

50. într-adevăr, Wilson s-a întîlnit în particular cu Brătianu la 17 aprilie (Edith Bolling Wilson, pp. 257-260).

51. „La Roumanie", No. 66, 17 aprilie 1919; Nicolson, *Peaeemaking,* p. 291. Măria a oferit o cină generalilor la 31 martie.

52. „La Roumanie", No. 61, 13 martie 1919.

53. *U.S. Foreigii Relatinns. PPC,* IV, pp. 379-385; G.A. Riddell, *Lord Riddell's Intimate Diary,* p. 35. Foch s-a plîns că Wilson îl obligase pe Clemenceau să abandoneze planul (Callwell, II, p. 1X0).

54. Prezentarea ultimatumului a fost descrisă de Căpitanul Nicholas Roosevelt, membru al Misiunii Coolidge, care a asistat la scenă *(U.S. Foreign Relatinns. PPC,* XXI, pp. 413-419). Kârolyi i-a acuzat numai pe francezi *(Memoirs,* pp. 147-161), ca şi Jâszi *(Revointinn and Counter-Revolution in Hungary,* pp. 92-101), Jules Cambon a respins aceste argumente susţinînd că Gyula Kârolyi a oferit cu neruşinare ajutor militar împotriva lui Kun, cu condiţia să fie respectată integritatea teritorială a Ungariei. Vezi Cambon, *La Roumanie et la question agraire en Transylvanie,* „Revue des DeuxMondes", XLI-XLII (1927), pp. 618-619; şi Genevieve Tabouis, *Jules Camhon par /'un des siens,* p. 342.

55. Memoriile lui Kârolyi şi studiul lui Jâszi sînt esenţiale pentru înţelegerea acestei crize. Alte lucrări importante includ: Macartney, *Hungary and her Suceessors,* pp. 109-110, 278; Deâk, pp. 57-59; şi Hugh Seton-Watson, *From Lenin to Malenkov,* pp. 58-64. Macartney i-a acuzat pe francezi de înlăturarea lui Kârolyi în speranţa de a-şi asigura ajutorul României, prin cedarea unor părţi din Ungaria, pe care Kârolyi refuzase să le cedeze *(A History of Hungary,* I, p. 22).

lonescu 1-a acuzat pe Kârolyi că ar fi predat bolşevicilor guvernarea, de bunăvoie („La Roumanie", No. 65, 10 aprilie). Amiralul Horthy a repetat aceleaşi acuzaţii mulţi ani mai tîrziu, în *Ein Leben fur Ungarii,* p. 113.

56. Marghiloman, IV, pp. 258-261; şi lorga. *Memorii,* II, p. 173.

57. Vopicka, pp. 300-302.

58. Pentru schimbări organizatorice, vezi *U.S. Foreign Relations, PPC,* III, p. 468; Marston, p. *165;* şi Temperley, I, pp. 263-266.

59. Ordinul lui D'Esperey se află în: Marghiloman, IV, pp. 250-251. După relatările din presă, el a ordonat românilor să avanseze pînă la limita estică a zonei *(Daily Review ofthe Foreign Press. Al/ied Press Suppiement,* V, p. 531).

60. Paul Mantoux, *Les deliberations du conseil des quatre, I,* pp. 18-23; şi Miller, *Diary,* XVII, pp. 281-282.

61. Dosar no. 1317, *Moon Papers.* Fapt citat de Harold J. Coolidge şi Robert H. Lord, *Archihald Cary Coolidge: Life and Lettcrs,* pp. 210-212.

62. *U.S. Foreign Relations. PPC,* XII, pp. 272-276, 401-404.

63. *Ibidem,* XII, pp. 404-410; Dosar No. 1791, *Moon Papers;* şi Nicholas Roosevelt, *A Front Row Seat,* p. 103.

64. *U.S. Foreign Relations. PPC,* XII, pp. 419-421; Miller, *Diary,* VII, pp. 259-261; şi o scrisoare a lui Nicholas Roosevelt către autor, 8 august 1956. Mai multe observaţii ale lui Brovvn se află în *Foreign Relations of the Budapest Soviets in 1919: A Personal Nurrative,* "Tbe Hungarian Quarterley", III (1937), pp. 59-69. Brown bănuia că Bela Kun era dirijat direct de Lenin (Interviul autorului cu profesorul Brown, Williamstown, Massachusetts, 10 septembrie 1958).

65. Textul acestui memorandum este în: Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement,* III, pp. 238-245. Bliss 1-a numit pe Generalul Berthelot agent al Quai d'Orsay-ului şi a acuzat Marea Britanie de înţelegere secretă cu Franţa. Nicholas Roosevelt nu i-a găsit o vină lui Bliss pentru aprobarea zonei, deoarece generalul nu înţelegea pericolele inerente *(A Front Row Seat,* p. 105). Probabil că Bliss a obţinut informaţii noi în luna martie. Echipa sa de criptografi reuşise să descifreze cifrul lui Kun. Vezi Herbert O. Yardley, *The Secret Service in America: The American Black Chamber,* pp. 161, 172.

66. Mantoux, I, pp. 52-57.

67. *Ibidem.*

68. *U.S. Foreign Relations. PPC,* V, pp. 17-18; Mantoux, I, p. 99.

69. Macartney *(A History of Hungary,* I, p. 22) susţine acest punct de vedere. Consiliul nu a luat în seamă un apel provenit de la D'Esperey la 4 aprilie. El ceruse muniţii pentru România, din cauza avansării Armatei Roşii (Miller, *Diary,* XVII, pp. 518-519). Francezii au evacuat Odessa la 2 aprilie; Armata Roşie a ocupat oraşul la 6 aprilie (Azan, p. 245).

70. Acest punct de vedere este redat de Paul Birdsall, *The Second Decade of Peace Conference History,* "Journal of Modern History", XI (1939), pi 366.

71. *U.S. Foreign Relations. PPC,* V, p. 18; Mantoux, I, pp. 103-104.

72. Lenin a ordonat trimiterea de trupe în Ungaria în luna martie, dar a trebuit să le recheme imediat din cauza contraatacului lui Denikin din Ucraina. Vezi Fischer, I, pp. 194-196; şi Theodore H. Von Laue, *Soviet Diplomacy: G. V. Chicherin. People \s Commissar for Foreign Affairs, 1918-1930,* în: Gordon A. Craig and Felix Gilbert (eds.), *The Diplomats, 1919-1939,* p. 238.

73. „Bulletin d'informations roumaines", 25 martie şi 9 aprilie.

74. *U.S. Foreign Relations, PPC,* V, pp. 39-42, 59-61; şi Mantoux, I, pp. 166, 179. Smuts a condus o caravană destul de mare spre Budapesta: Leeper, Nicolson, Colonelul Stephcn Bonsal (interpretul de limbă maghiară al lui House) şi Generalul de brigadă Christopher Birdwood Thomson (ataşatul englez care semnase convenţia militară cu România în august 1916).

75. Mantoux, I, p, 179. Pentru relatările referitoare la această misiune, vezi Thomson, pp. 110-111; Nicolson, *Peacemaking,* pp. 292-304; şi Bonsal, *Unjînished Business,* pp. 75-143.

76. Calliope G. Caldis, *The Comicii of Four as a Joint Emergency Authority,* p. 110.

77. Alfred L.P. Dennis, *The Foreign PoUcies of Soviet Russia,* pp. 171-172.

78. Caldis, p. 114; Azan, p. 250; şi Deâk, p. 79.

79. Marghiloman, IV, p. 292.

80. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, pp. 282-283; şi Mantoux, II, pp. 369-370.

81. Mantoux, II, p. 370.

82. *Ibidem.*

83. Day şi Seymour au învăţat repede arta compromisurilor în politica internaţională. S-ar părea că nii l-au putut convinge pe Wilson să îşi ţină promisiunea dată delegaţiei americane la bordul vasului „George Wash ington", pe 10 decembrie 1918. Preşedintele i-a sfătuit atunci pe experţii săi să îşi ia libertatea de a i se adresa direct, în orice problemă care ar putea afecta o hotărîre critică. „Spuneţi-mi ce este corect, iar eu mă voi lupta", a promis Wilson (Walworth, II, p. 219).

84. Experţii britanici au cedat, în pofida celebrului *Memorandum de la Fontainebleau* al lui Lloyd George din 25 martie, în care se critica detaşarea unui mare contingent de etnie maghiară către România. A declarat că în stabilirea frontierei trebuie să prevaleze criteriile etnice şi nu cele economice sau strategice (Lloyd George, *Memoirs,* I, pp. 267-269).

85. Crowe nu dorea să discute motivele italienilor. A propus odată că, pentru a asigura României o linie mai bună de comunicaţii, ar fi preferabil să se sacrifice cîteva sute de mii de maghiari, decît să îndepărteze România din tabăra Aliaţilor (Lapradellc, *La paix de Versailles,* IX/1, p. 348).

86. Minută, 10 şi 11 martie. Pentru relaţii suplimentare asupra propu nerilor italiene, vezi Attilio Tamaro, *România e Polonia difronte agii Slavi,* „Politica", XIII (1922), pp. 70-91.

87. Minută, 11 martie. Vezi şi Franco Vellani-Dionisi, // *problema temtoriale transilvano,* pp. 68-69. Franceseo Nilti, succesorul lui Orlando,

a criticat mai apoi dezmembrarea Ungariei în *The Wreck of Europe* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1922), pp. 165-166.

88. Conferinţa asupra Preliminariilor de Pace: *Report No. 1 with Annexes,* raport prezentat în faţa Consiliului Suprem de către Comisie, 6 aprilie.

89. Comisia teritorială centrală, *Proees-Verhaux,* MSS, Nos. 10-13, 9, 10, 12, 15 aprilie, The National Archives.

90. Din cele aproximativ 36.000 de mile pătrate din Transilvania şi comitatele învecinate revendicate de România, s-au acordat aproximativ 32.000 de mile pătrate. Din cei 2,5 milioane de români din această regiune, România va încorpora 2.300,0pfl_Dacă s-ar fi dat satisfacţie revendicărilor lui Brătianu, RomâniâTâr II îneprporat peste 2 milioane de maghiari; tratatul i-a conferit 1,5 milioane. *A. &d IZD.OOJ ci&tMax', jji(is..<i >*

91. Utilizarea numelui de „Serbia" în acest studiu nu intenţionează să nege existenţa Regatului Sîrbo-croalo-sloven (Iugoslavia). Am urmat doar procedura Conferinţei de Pace, care s-a referit la acest stat succesor cu numele de „Serbia".

92. Minută, 13 februarie. Crowe a remarcat că ar fi susţinut reven dicările României dacă disputa în privinţa Banatului ar II avut loc între Ungaria şi România, deoarece Ungaria era un stat inamic. Recomandările britanice iniţiale erau foarte aspre. Britanicii propuneau ca, dacă sîrbii şi românii manifestă intransigenţă în privinţa împărţirii, partea nord-vestică a Banatului, locuită de o majoritate maghiară, să fie acordată Ungariei, sîrbii să fie puşi în cunoştinţă de cauză în privinţa iredentismului românesc din valea rîului Timoc, iar românii să fie informaţi asupra planului de retro cedare a sudului Dobrogei către Bulgaria. Un exemplar al acestui program britanic se află în *House Papers.*

93. Minută, 22 februarie. Pentru lauda discursului prezentat de Brătianu, vezi Georges f. Brătianu, *Origines.* p. 306. Un punct de vedere critic se află în: Dcâk, p. 47. înstrăinarea lui Brătianu faţă de sîrbi este criticată de Tilea, p. 139.

94. Cvijic se bucura de o reputaţie considerabilă ca expert în etnografie balcanică. Studiul său de anvergură, *La peninsule hulkanique: geographie humaine,* a constituit o carte de referinţă la Conferinţa de pace. De Martonne fusese consiliat de Cvijic cînd a pregătii recomandările francezilor. .Cvijic 1-a con^r^^e_^vajoarea_sţatisţicilor_rdigipase pentru corectarea recensămîntelor ungare (Transcrierea convorbirii dintre Cvijic şi Johnson, 26 mai ~T9T87TfiîfNational Archives).

Se pare că Cvijic şi-a dezminţit părerea antebelică, conform căreia Dunărea ar constitui o frontieră satisfăcătoare cu România (Lederer, p. 364).

95. Minută, 25 februarie; şi *U.S. Foreign Relutiom, PPC,* IV, p. 47. Veşnic şi-a schimbat părerile din 1915, cînd scrisese în „Les Annales des

Nationalites" (sub pseudonimul „P.P. de Sokolovich") că sîrbii „sînt vecini şi prieteni cu românii *cu* care, împreună cu slavii din sud şi cu italienii, vor forma o barieră de netrecut pentru avansarea germanilor către est" (IV, No. 3). El admira politica conciliantă a lui Jonescu în ceea ce priveşte Banatul şi alianţa cu Serbia *(Les rapports serbo-rouinaitts,* „Revue des Sciences Politique", XXXVII [1917], p. 390).

Pecie a activat în armata sîrbă condusă de Generalul Jivkovic, în Dobrogea, în toamna anului 1916. Grupul era format din dezertorii din armatele austro-ungare, care refuzaseră să lupte pentru România după Alianţa din 1916, cînd s-a aflat că întregul Banat va ti acordat României (Temperley, IV, pp. 184-185).

96. Dosarele nos. 1255, 1572 şi Rapoartele nos. 101-108, *Moon Papers.*

97. Minută, 28 februarie şi 7 martie; şi Miilor, *Diury,* XVII, p. 95. De Martonne a intrat în Comisie la 7 martie.

98. Minută, 18 martie. Partajul eslc detaliat în Raportul No. 1. Serbia a primit două treimi din ceea ce a cerut. Vezi broşura sîrbă oficială, *Delimiwtion between the Serbs and the Roumankms,* depusă la Conferinţa de Pace.

99. *Report No. /*; Temperley, IV, p. 228. Bucovina era un amalgam de naţionalităţi. în afară de români şi ruteni, provincia conţinea evrei, germani, huţuli (consideraţi a fi urmaşi ai sciţilor), maghiari, polonezi, lipoveni, armeni şi ţigani.

100. Minută, 22 februarie. Naţionaliştii ucrainicni aii ţinut o conferinţă la Lemberg (Lvov) pe 18 octombrie 1918 şi au constituit o adunare împotriva alipirii Maramureşului la România *(Memorandumul lui Sydorenko. preşedintele delegaţiei uerahiiene, către Clemenceau,* 21 februarie 1919, în: Miller, *Diary,* XVII, p. 161).

10). Minută, 1 1 martie.

102. Benes a revendicat Maramureşul în depoziţia din faţa Consiliului Suprem de pe 5 februarie. Spera să aibă frontieră comună cu România *{U.S. Fnreign Relatiom, PPC,* III, p. 886). Pentru recomandările Comisiei cehe (Jules Cambon, Laroche, LeRond, Raggi, Crovve, Nicolson, Seymour, Allen W. Dulles şi Johnson), vezi Lapradelle, *La puix de Versailles,* IX/1, p. 151; şi Miller, *Diary,* XVII, p. 94.

103. *Report No. 1.*

104. In ceea ce priveşte suportul britanic pentru hotărîrea Comisiei, vezi Harold W.V. Temperley, *How the Hungarian Frontiers Were Drawn,* „Foreign Affairs", VI (1928), pp. 432-447. El a scris că „argumentaţia cu pnvire la violarea principiilor rasial şi etnie este într-adevăr eronată. Nimeni nu a negat violarea lor la timpul resp'ectiv. Aliaţii au afirmat doar că, în acest

ca2, necesitatea economică constituie o forţă mai puternică decît dreptul Stnie" (p. 440).

105. Minută, 3 şi 10 martie.

306. *Report No. 1.*

107. Edward M. House şi Charles Seyniour (eds.), *Whdt Rea/fy Hap-p&ied at Paris,* pp. 106-107.

IV. OPOZIŢIA LUI BRĂTIANU ÎN CHESTIUNEA FRONTIERELOR

Ce nebun imposibil!
(Lloyd George, 31 mai, 19Î9)[1]

Iritîrzierei» ratificării noilor frontiere

Recomandările Comisiei, aprobate de Comisia Teritorială Centrală, au fost înaintate Consiliului Miniştrilor de Externe la 8 mai, o lună după ce experţii Tşi încheiaseră lucrările. Lansing a blocat acceptarea unanimă a raportului, aducînd obiecţii la atribuirea Basarabiei, chiar în condiţiile în care experţii americani o acceptaseră. El a insistat să nu se facă modificări în teritoriul rusesc fără consimţămîntul unui guvern rus recunoscut şi â repetat observaţia lui Wilson, din aceeaşi zi, privitoare la o posibilă recunoaştere a regimului „Alb" al lui Kolceak drept guvern legal pentru reprezentarea Rusiei la Conferinţa de Pace. Kolceak dorea să păstreze integritatea teritorială a Rusiei, dar era dispus să permită un plebiscit în Basarabia care să decidă dacă locuitorii preferă conducerea românească sau pe cea rusească. Era clar că un *modus vivendi* cu Kolceak va pune în pericol ocuparea provinciei de către România". Lansing a subliniat că această „Conferinţă de Pace nu poate decide asupra unui teritoriu care aparţine unui stat cu care Puterile reprezentate nu sînt în război'".

^Lansing a criticat desconsiderarea de către Comisie a hotarului ^etnkreaj între Ungariă~şî Roniânia.Tardieu a explicat că o linie etnică ar întrerupe Fegăturile de cale ferată, esenţiale pentru economia şi apărarea României. Lansing a replicat că, în fiecare caz, „decizia părea să fi fost dată împotriva ungurilor" dar, după ce Tardieu i-a amintit că România şi nu Ungaria era statul aliat, el a consimţit să sprijine notărîrile Comisiei. Balfour a refuzat examinarea pe puncte a recomandărilor şi a propus o acceptare imediată. Sonnino şi Pichon l-au susţinut, iar frontiera între Ungaria şi România a fost aprobată fără

rezerve. S-a decis amînarea discutării celorlalte frontiere ale României pînă la o dată ulterioară[4].

După patru zile (12 mai), Consiliul celor Patru a căzut repede de acord în ceea ce priveşte aprobarea frontierei româno-ungare. Sonnino, care îl înlocuia pe Orlando, a reînnoit, întîi, obiecţiunile exprimate de experţii săi eu privire la lipsa unei legături feroviare directe între România şi Polonia, dar a fost contracarat de nerăbdarea lui Clemcnceau, Lloyd Gcorge şi Wilson, care căutaţi să evite reexaminarea recomandărilor^. Consiliul a decretat că toate frontierele României vor trebui aprobate pînă la 2 iunie, ziua în care delegaţia austriacă urma să sosească la Paris, pentru a primi tratatul.

Miniştrii de Externe au întreprins, apoi, o examinare a recomandărilor referitoare la Bucovina şi Dobrogea de sud (14 mai). Lansing şi experţii americani nu au fost prezenţi la sesiune, llenry White 1-a înlocuit pe Lansing şi, cum era neacomodat cu principiile americane, nu 1-a corectat pe Laroche cînd i s-a explicat că această comisie nu avea competenţa de a se ocupa de „străvechea frontieră dintre România şi Bulgaria"[6]. Cînd Sonnino s-a informat pentru a afla dacă aceasta era părerea unanimă a tuturor experţilor, Laroche a răspuns afirmativ denaturînd, astfel, propunerile americane pentru o rectificare a hotarului. El a muşamalizat şi un a1t punct de vedere american, deja acceptat de Comisie, cerînd miniştrilor aprobarea unei frontiere comune polono-române în Bucovina. Laroche i-a convins pe miniştri că era improbabilă înfiinţarea unui stat rutean liber în Galiţia de est. Astfel, recomandarea americană de a frustra România de o porţiune din Bucovina de nord a fost amînată de către miniştrii de Externe[7].

Discutarea chestiunii Dobrogei de sud a fost continuată la 16 mai, cînd Clive Day 1-a însoţit pe llenry White la Consiliul Miniştrilor de Externe. Ambii au ridicat chestiunea retrocedării, dar Tardieu a insistat că „era dificil să ceară unui stat aliat, după un război victorios, să cedeze unui stat inamic teritoriul pe care îl avusese în stăpînire înainte de război". Cei doi americani îndemnau însă la meditaţie în ceea ce priveşte linia de demarcaţie propusă de Statele Unite. Bal faur şi Pichon au propus şă se întreprindă demersuri pe lîngă România, pentru ca ea să ofere modificări în interesul păcii, dar Sonnino nu prea spera că Brătianu va

negocia cu bulgarii. Tardieu a dezvăluit faptul că Brătianu ar putea ceda cu condiţia ca Bulgaria, la rîndul ei, să cedeze Serbiei teritorii din Macedonia, care ar fi renunţat atunci la întregul Banat. Dar un asemenea schimb devenise imposibil, afirma Tardieu. Pichon a propus acceptarea frontierei existente, dar Sonnino a sugerat ca propunerea americană „să fie răspîndită neoficial", pentru ca această ştire să-1 determine pe Brătianu să negocieze din proprie iniţiativă[8]. Tardieu s-a opus stratagemei lui Sonnino, întrucît ea profita incorect de România, a cărei „frontieră în Basarabia fusese lăsată în suspensie în virtutea remarcii Iui Lansing, cum că această frontieră nu poate fi decisă în absenţa Rusiei" şi al cărei hotar din Banat era încă nercglementat. După ce Sonnino a propus Consiliului celor Patra să ia o decizie în privinţa recunoaşterii lui Kolceak, miniştrii de Externe au căzut de acord să amîne discuţiile privitoare la frontierele României[9].

Deşi miniştrii de Externe n-au adoptat stratagema lui Sonnino, se pare că românii au fost în cunoştinţă de cauză în această problemă. Ziarele din Bucureşti scriau, la 17 mai, că această Conferinţă propunea să-i acorde lui Pichon rolul de mediator în disputele de graniţă între România, Bulgaria şi Serbia, iar Trumbie era hotărît să cedeze în chestiunea Banatului, în schimbul oraşului Fiume şi a unei alianţe strînse cu România[10]. *L 'Indepcndance Roumaine,* organ oficial al Partidului Naţional Liberal, a condamnat propunerea Aliaţilor ca România să cedeze în favoarea Bulgarilor". în acelaşi timp, Brătianu a ameninţat din nou că va demisiona, dacă Aliaţii vor continua să-1 trateze cu dispreţ[12]. Aceste reacţii la un posibil compromis nu-i vor împiedica pe Aliaţi să reia o propunere similară la o dată ulterioară.

Luna mai a trecut înainte ca Aliaţii să înţeleagă consecinţele neinformării lui Brătianu, cum că frontiera sa cu Ungaria fusese aprobată de Consiliul celor Patru la 12 mai. Aderînd la regula lor de a tace publice deciziile oficiale numai în cadrul sesiunilor plenare, Aliaţii au neglijat dezvăluirea noii frontiere. Această reticenţă de neiertat a întărit argumentul ulterior al lui Brătianu, conform căruia el nu avea cunoştinţă în luna mai de natura graniţelor, drept pentru care intenţiona să-şi trăsese propriul lui hotar.

Politica independentă a lui Brătianu

Armata română, încartiruită pe malul vestic al Tisei, la aproximativ 80 de mile de Budapesta, a mărit tensiunea la proporţii alarmante. Comisia Interaliată asupra Repartizării Prizonierilor de Război, care opera în Ungaria, a raportat că era iminent un război total între România şi Ungaria. Observatorii aflaţi în vizită la Bucureşti au relatat că România achiziţiona toate alimentele, îmbrăcămintea, încălţămintea şi medicamentele disponibile, precum şi mijloacele de transport, pentru un război total împotriva Ungariei. Erau, de asemenea, chemaţi la arme românii din Transilvania. Afişe din Ungaria prezentau regatul antebelic împărţit în mai multe fişii, fiecare reprezentînd o provincie pierdută. Toate afişele conţineau avertismentul *Neml, nem! soha!* (Nu!, fiu^ niciodatăT). Propaganda antiromânească din Budapesta_£ra_difuzată prizonierilor de război români în trenurile care îi aduceau din_. Germania, traversînd Ungaria spre România[1'].

'— La Paris, parveneau zvonuri referitoare la o încercare românească de a organiza un regim anticomunist la Arad. Guvernul contrarevoluţionar, compus din „Albi" maghiari, se pare că îi includea pe Contele Gyula Karolyi, Contele Paul Teleky, Amiralul Nicholas Horthy şi pe Contele Ştefan Bethlen[14]. Aceste veşti au fost confirmate de Agenţiile de Ajutorare Americană care citau şi surse italiene, conform cărora italienii eliberau prizonierii de război români pentru întoarcerea la vatră în vederea înrolării într-o campanie antiungurească, şi că vindeau muniţii lui Bela Kun pentru atacarea Serbiei [K]\ Generalul d'Esperey 1-a informat pe Clemenceau în privinţa înrăutăţirii situaţiei şi a incapacităţii sale de a ţine în frîu statele care se aflau în dispută[16]. Avertismentul său a coincis cu apelul lui Kun către muncitorii din România, pentru a sabota intenţia de invadare a UngarîeTrRomania a" reacţionat publicînd un mesaj al lui_Brătianu, care declara că Aliaţii îi ceruseră să ia măsuri adecvate cojTţm_£pjTOiniştilor maghiari. Presa din Bucureşti a explicat că, deoarece Aliaţii „se ^pregăteau să ocupe Germania pentru a restabili ordinea", era normal ca statele din Europa Centrală şi de Est să facă la fel în Ungaria „pentru a cruţa Marile Puteri de povara unei alte ocupaţii"[17],. Poliţia Română a anunţat capturarea unui curier care avea asupra lui planul lui Lenin

rgferjtor la un atac comun ruso-maghiar asupra României în vederea instalării unui regim bolşevic la Bucureşti[18].
"""" Dică Parisul avea îndoieli cu privire la gravitatea situaţiei, reacţia Rusiei la provocarea României ar fi trebuit să le destrame. Cicerin a avertizat România să înceteze activitatea anticomunistă din Basarabia şi de pe TnsârT^ăTcovslaTTiderul bolşevicilor ucrainieni, a emis şi el o atenţionare . Avertismente au fost, de asemenea, trimise Poloniei, al cărei delegat, Roman Dmowski se referise la România ca fiind singurul stat aliat din Europa Centrală şi de Est gata să ajute Polonia în înăbuşirea bolşevismului[20]. Consiliul celor Patru se pare că spera într-un acord polono-român îndreptat spre blocarea încercării lui Kun de a-şi asigura legătura cu Ucraina. Ştiri, conform cărora francezii trimiteau mari cantităţi de muniţii către polonezi şi români, precum şi cererea formală a celor două state de a cumpăra stocuri de muniţii de război din Germania, au intensificat neliniştea conducătorilor Aliaţi[21]. Cînd Brătianu a cerut permisiunea Colonelului House de a recruta o legiune de români americani care să pună umărul la potolirea valului bolşevic, acesta din urmă a replicat (la 5 mai) că „încă nu sosise timpul pentru un asemenea gest"".

Nerăbdător în faţa nehotăririi Aliaţilor, Brătianu a înaintat lui Bela Kun un ultimatum pentru armistiţiu, fa 6 mai, ce/îndu-Lşibâi demobilizeze armata, să predea tot materialul de război, să cedeze materialul ftltarrlT^^lfrJ'efeze prizonicrii de război, să ofere garanţii şi să înceteze alte provocări[23]. Deoarece Kun a refuzat, românii _aiJ— înaintat dincok) de_Szqlnoc, iar cehii s-au alăturat ofensivei împotriva _ ^Budapestei, deplasîndu-şi trupele la mai puţin de 30 de mile 4e^ .căJMţaiă. Misiunea militară franceză din Viena i-a ordonat lui Kun s| demisioneze sau să suporte consecinţele ocugării Budapestei de către trupele romane~şTcerîe[2+]r" ~" '

Remiterea de~catrETRomânia a clauzelor armistiţiului şi intenţia evidentă de a înainta asupra Budapestei, cu aprobarea Statului Major francez, violau termenii şi limitele zonei neutre. Brătianu n-a luat în considerare dictarea unui alt armistiţiu către Ungaria. Presa din Bucureşti cerea la unison ocuparea întregii Ungarii. Ion Duca, membru al cabinetului Brătianu, a afirmat că simplele tratate nu pot asigura o pace permanentă. Marghiloman a declarat că România nu trebuie să se

teamă de Ungaria, deoarece „românii erau mult mai numeroşi decît maghiarii". într-un editorial, i se cerea lui Brătianu

> *să urmeze exemplul Italiei. A aşteptat oare Italia decizia Conferinţei ca să emită pretenţii asupra oraşului Fiume? Au aşteptat oare sîrbii înainte de a se stabili in Banat? Armata română ar trebui să intre în Ungaria şi în Banat, indiferent de consecinţe. Destul cu lamentările diplomatice! înţelegerea semnată în 1916 trebuie dusă în Ungaria şi Banat în vîrful baionetei şi nu într-o geanta diplomatica".*

Un alt articol, care apăru într-un ziar pro-lonescu, cerea formarea unui guvern de război, pentru a apăra pretenţiile maxime:

> *Brătianu a înţeles că singurul mod de a împiedica diminuarea pretenţiilor integrale ale României constă in producerea de* faits accomplis. *In consecinţă, el i-a dat cabinetului său instrucţiunile necesare. Dacă atitudinea sa de la Paris a întîmpinat o opoziţie totală, el ar trebui să se retragă din Conferinţă si din cabinet. Rezolvarea problemei este sarcina unui guvern naţional"[1]'.*

Iorga a publicat *ad lilteram* recomandările Comisiei Teritoriale, pentru a mobiliza opinia publică împotriva negării revendicărilor maxime ale României[27].

Brătianu şi-a dezlănţuit nerăbdarea şi mînia într-un interviu acordat unui ziar parizian, la 16 mai. El i-a criticat pe Aliaţi pentru refuzul de a-i acorda statutul de membru cu drepturi egale în Consiliul Suprem, a trecut în revistă „şirul mizerabil" de promisiuni deşarte, a citat jefuirea casei lui din Bucureşti şi arderea domeniului său de la Predeal de către germani, a atacat planul Aliaţilor de a prezenta nota de despăgubiri unei comisii şi nu direct inamicului, şi i-a acuzat pe Aliaţi de nerecunoştinţa deoarece, „fără armatele noastre, Moscova şi Budapesta s-ar fi aliat şi ar fi ajuns la Viena". El a pretins ca României să i se ofere o recompensă „pentru salvarea Salonicului, decongestionarea Verdunului şi oprirea bolşevismului" şi să i se permită reinstaurarea ordinii „în mijlocul Estului convulsionat". Brătianu a conchis că, „pare-se, cei Patru Mari nu au o concepţie clară, deoarece din punct de vedere financiar sau geografic Tratatul de Pace nu ne va aduce recompensele cuvenite"[28]. ;*.

în România, provocările,au continuat. Familia regală a vizitat Comandamentul Generalului Mărdărcscu, şeful armatei din Ungaria de est şi a trecut în revistă frontul pînă la sud de Bekes-Csaba[29]. Această vizită a coincis cu o afirmaţie atribuită lui d'Esperey, care 1-a vizitat pe Mărdărescu pe 19 mai, conform căreia el „venise să-i conducă pe români şi se aştepta să ajungă la Budapesta în două sau trei săptămîni"[30]. Peste o săptămînă, la Bucureşti, Generalului Berthelot i s-a oferit un banchet de gală înainte de reîntoarcerea în ţară, unde a fost aclamat drept omul care a contribuit ca poziţia României să fie egală cu cea a Marilor Puteri[1']'.

Aceste evenimente, ce prevesteau o ofensivă asupra Budapestei, au intrat în atenţia celor Patru Mari, la 19 mai. Wilson fusese informat de Misiunea Coolidge că România îi dăduse un ultimatum lui Kun în vederea unui armistiţiu, că ofiţerii români ar aştepta, din clipă în clipă, „să înainteze spre Budapesta pentru a scăpa de un vecin ostil" şi că întîrziau numai din cauza lipsei de arme. (Joojjdge a cerut trimiterea unei_ armate interaliate la Budapesta pentru a contracara_ ^planul românilor^[2]. Wilson a sugerat Consiliului că acţiunile românilor ar fi inoportune, deoarece problema „dacă maghiarii ar putea beneficia sau nu ar putea beneficia de regimul lui Kun" încă nu era soluţionată. *E*\ avea credinţa că Bela Kun exercită o influenţă moderatoare, dar_ „ofensiva românilor (...) i-a legat mîinile, punîndu-I în imposibilitatea de a satisface clementele mai moderate; cînd românii s-au oprit, rezultatul acelei victorii provizorii fusese o reînnoire a terorismului". Wilson spera că Bela Kun va respecta ordinele Aliaţilor". Clemenceau a refuzat să ordone trupelor franceze, singura forţă Aliată disponibilă în Ungaria, să ocupe Budapesta, fără participarea de soldaţi britanici, americani şi italieni. Era dispus să accepte oferta României de a-i ajuta pe francezi dacă Aliaţii refuzau să coopereze, şi a observat că propunerea lui Wilson era identică cu cea oferită de d'Esperey, care dorise, de luni întregi, să ocupe Budapesta, o cerere care fusese mereu refuzată. Lui Wilson îi era teamă că prezenţa românilor la Budapesta va provoca ostilităţi, aşa că a promis, provizoriu, să furnizeze trupe americane mai degrabă decît să-i autorizeze pe români să atace Budapesta[34].

Ca o măsură de precauţie, Consiliul celor Patru a ordonat Consiliului Economic Suprem să înceteze livrarea de alimente către România, dacă ea îşi va continua politica agresivă^. Marele Stat Major francez s-a împotrivit acestei măsuri, care ar slăbi singura ţară Aliată în stare să oprească ofensiva bolşevismului. Această opinie era împărtăşită de experţii militari Aliaţi cu care Generalul Bliss se consultase, în sensul că România trebuia să fie înzestrată cu resurse defensive. Experţii militari au propus supravegherea acţiunilor militare ale României, fără a i se cere dezarmarea sau demobilizarea armatei. S-a recomandat ca România să fie autorizată să menţină o armată bine echipată, cu un efectiv de 60.000 de soldaţi"[6].

Wilson a sugerat (la 23 mai) acceptarea propunerii experţilor militari, dar Lloyd George n-a fost de acord, deoarece României îi va fi permis să întreţină o armată considerabilă, în timp ce alte state îşi demobilizau forţele, li era teamă, de fapt, că România ar putea ataca alte mici puteri. Ca rezultat al indeciziei Consiliului, bazat pe ideea că România nu va îndrăzni să atace Budapesta, miniştrilor de Externe nu li s-a oferit soluţia pe care o solicitaseră înainte de a continua examinarea frontierelor. Urmînd o politică contradictorie, cei Patru Mari au apărut dispuşi să penalizeze România într-un moment, Tar în alt moment să-i faciliteze ofensiva spre Budapesta. Lamentăriî e T i " tianu, pe motivul pericolului bolşevic, păreau să fi ţumirea maghiarilor pentru pierderile teritoriale[>7].

Brătianu înfruntă Consiliul

Consiliul Miniştrilor de Externe a reluat examinarea frontierelor Ia 23 mai. După ce au discutat hotarul din Bucovina, miniştrii au fost de acord cu recomandarea americană care cerea repartizarea unei fîşii din nord spre folosinţa Puterilor Aliate. în absenţa unui stat rutean independent, care să poată absorbi fîşia, Aliaţii urmau să o supravegheze pînă la atribuirea finală- Dacă această decizie era adoptată, România urma să piardă 18% din Bucovina™.

Miniştrii au revenit, apoi, la disputa asupra Banatului. De data aceasta, Lansing a sugerat ca România să retrocedeze Dobrogea de sud în schimbul unor concesii în Banat. Francezii au obiectat din nou, dar

Lansing a rămas ferm. El a refuzat, cu încăpăţînare, să aprobe recomandările Comisiei pînă cînd România îşi va manifesta intenţia de a ceda ceva Bulgariei. După îndelungi dezbateri, Lansing a cedat şi a fost de acord cu împărţirea Banatului, în schimbul unei înţelegeri conform căreia chestiunea Dobrogei va fi examinată la o dată ul-
teri oara[-19] .

Obstrucţionismul lui Lansing se datora hotărîrii sale de a revizui anumite recomandări, în ideea de a face să domine opiniile americane în decizia finală a celor Patru Mari. Experţii americani anticipaseră că propunerile Comisiei vor fi analizate atent de forurile superioare. Dar colegii lui Lansing, care erau mai puţin interesaţi de Bulgaria decît de alte state inamice şi erau nerăbdători să trateze probleme mai importante, i-au pus la îndoială motivele, întrebîndu-se dacă nu-l influenţaseră avantajele educative şi filantropice oferite Bulgariei de organizaţiile filantropice americane. Poziţia americană, în legătură cu Dobrogea de sud, era comparată cu oferta lansată de Germania Bulgariei în septembrie 1915, prin care Sofia a fost ademenită în război cu scopul de a recupera această regiune, precum şi alte teritorii, de la Serbia[40]. Francezii s-au opus mereu acestei soluţii, care putea stabili precedentul ca un alt stat aliat să cedeze teritorii unui stat inamic pentru a obţine teritoriu în altă parte[41].

Soluţia lui Sonnino, de a-l îndemna pe Brătianu să negocieze cu Bulgaria, nu ar fi fost ascultată deoarece Primul Ministru român tocmai respinsese toate compromisurile cu Serbia, un stat Aliat. Este îndoielnic dacă Brătianu ar fi oferit o rectificare reală a frontierelor sale cu Bulgaria, avînd în vedere declaraţia sa din 1908, cum că ar ţine să dobîndească o frontieră sigură cu Bulgaria, ceea ce presupunea încorporarea Dobrogei de sud[42].

Intransigenţa lui Lansing întîrzia decizia finală cu privire la toate frontierele României. Acest lucru a pricinuit o amînare critică a aprobării noilor frontiere de către cei Patru Mari. La Paris se ajunsese la o înţelegere generală privind aprobarea configuraţiei hotarelor, numai în măsura în care ele afectau fiecare tratat. Tratatul cu Germania fusese deja prezentat germanilor la 7 mai. Tratatul cu Austria era completat în măsura în care intrau în discuţie noile frontiere. în ceea ce priveşte România, majoritatea noilor sale teritorii vor fi delimitate în

tratatul cu Ungaria. Deoarece nu apărea, în viitorul apropiat, probabilitatea prezentării unui tratat lui Bela Kun,_gei Patrulări nu se grăbeau să examineze noile fronţiere_ale Ungariei, pînă la stabilirea unui guvern, recunoscut la Budapesta. Eşecul lor, în ceea ce priveşte aprobarea recomandărilor şi publicarea lor, i-a dat posibilitatea lui Brătianu să înfrunte autoritatea Consiliului în delimitarea frontierelor, fiindcă cei Patru Mari nu le puneau în practică atîta vreme cît în Ungaria nu se definitivase instalarea autorităţii executive[4']'.

Ocazia de a-şi exprima indignarea i s-a oferit la 29 mai, la a şaptea sesiune plenară, cînd Brătianu a fost chemat să-1 audieze pe Clemenceau, care prezenta tratatul cu Austria. La această întrunire s-a produs faimoasa „revoltă a micilor puteri"[44]. Cînd a fost solicitat de Clemenceau să aprobe tratatul, deoarece delegaţia austriacă avea să îl primească la 2 iunie, Brătianu, în calitate de purtător de cuvînt al micilor puteri, a cerut dreptul de a-1 examina înainte de a-1 vota[45]. El a solicitat dreptul

> *de a se lămuri în privinţa termenilor pe care să-i examineze înainte de a-i aproba deoarece, ca şi în cazul textului comunicat germanilor, o declaraţie verbală nu poate prezenta totul cu claritate. Chiar acum, dacă textul ar fi citit în întregime, am avea nevoie de timp ca să reflectăm pe marginea lui, pentru a putea studia efectele asupra fiecăruia dintre statele noastre* .

Cej Patru Mari au acordat micilor puteri nemulţumite patruzeci şi opt de ore pentru stadiuIţtrataţuluK

Cînd sesiunea plenară s-a întrunit, la 31 mai, Brătianu a prezentat mai multe amendamente la tratat. El a afirmat că, atîta timp cît România apără Europa împotriva bolşevismului, „într-un război care nu ajunsese încă la capăt", nu putea accepta o frontieră în Bucovina care să îi refuze un hotar comun cu polonezii din Galiţia de est. Atacul său cel mai viguros îl constituia un articol care cerea Bucureştilor să ^accepte în avans principiile unui tratat pentru protecţia"minorităţilor~ din România. Articolul 60 afirma că România va semna un tratat al jninorităţilor cu Puterile Aliate, conform căruia ea va proceda la acordarea de jarantii speciale jDentru celelalte naţionalităţi din RegatjL din teritoriile anexate. Brătianu nega autoritatea Consiliului Ş

>> o,

a intervemjn_afacenlesatejnţerne^ jyjrconsiderat impunerea unui asemenea tratat ca fiind un precedentda fel de periculos~clfşrnegarea dreptului RomâmeTHFa-şrvedea înfăptuite pretenţiile sale maxime. România, declara el, va consimţija_orice principiu din Statutul Ligii 11 Naţiunilor, menit să protejeze minorităţile din toate statele membre, " daTeîrreruzTsă accepte vreo reglementare specială faţă de care alte ţărTăTîite nu erauTegate[4]*""

Răspunzînd acuzaţiei lui Brătianu, că acest Consiliu acţionase cu rea voinţă, ClemenceauJ-a avertizat că „sîntem incapabili să garantăm alte porţiuni de teritoriu decît cele pe care le-am atribuit noi înşine şi (...) e imposibil să garantăm altele"[49]. Liderul francez 1-a informat pe Brătianu despre hotărîrea Aliaţilor de a impune un tratat al minorităţilor, deoarece România nu îndeplinise clauzele similare din Tratatul de la Berlin (1878). El a încercat să^convingă pe Brătianu de intenţia Aliaţilor de a schiţa un tratat care să intervină în afacerile interne ale României, ^lar a comis^o_gafă_politică remarcînd că, „în Jj Chestiunea minorităţilor, istoria popoarelor nu este~deToc Identică^[5]".// Această insinuare era o referire directă la prostul tratament al evreilor / .din RomanîăŢceea ceT-a determinat pe Brătianu să-i acuze pe Aliati_că// fac o segregaţiei naţiumloFirTcIase cu grade diferite de suveranitate.// ET~a refuzaT"sa'Te'specîe^âceiFtă împărţire, întrucît România, deşi doritoare să primească sfaturi, nu va tolera nici o intervenţie în afacerile ei interne. i«A. **»-i V>»K &-\\tm. i

Delegaţii Poloniei, Serbiei şi Cehoslovaciei au exprimat o_ opoziţie mai slirJalrTchesTiunea sistemului de tratate pentru minorităţi. Tuturor statelor li se va remite un asemenea tratat, dar nici unul nu l-a_ interpretat clTlTTnterventie externă. Brătianu era deci singurul care_

In încercarea de a-1 calma pe Brătianu,ᵢᵥWilsonj>l-a informat, într-o notă care încă se citează, că Aliaţii nu intenţionau să joace un rol de arbitru, sau să exercite vreo influenţă nepotrivită în problema drepturilor minorităţilor. Acţiunea militară întreprinsă de Aliaţi le adusese micilor puteri independenţă şi adăugiri de teritorii, iar împărţirea de teritoriu se efectua „potrivit naturii rasiale şi etnografice a popoarelor care locuiau în acel teritoriu". Aliaţilor li se cerea acum să salvgardeze ajustările teritoriale, chiar dacă unele mici state puneau la

îndoială legitimitatea gestului lor. Ar fi imposibil ca Aliaţii, „care erau prieteni şi nu dictatori", să garanteze reglementările teritoriale injuste şi în care rămîneau elemente turbulente, de natură să ameninţe pacea. Oprimarea minorităţilor, mai mult decît oricare alt factor, va pricinui revolte grave. Aliaţii erau deci obligaţi să pretindă garanţii juste şi adecvate pentru popoarele prost tratate. Wilson a subliniat că nu se operează distincţii între celelalte naţionalităţi din Regat şi cele din noile teritorii, în problema dreptului minorităţilor. El afirma că nu se poate întoarce acasă pentru a raporta poporului american că nu se convenise la o reglementare permanentă a păcii doar pentru că anumite state aliate refuzau să respecte tratatele. Nici un stat, avertiza el, nu putea spera ca Statele Unite să-şi trimită iar armata în Europa pentru a asigura reglementările. Din acest motiv pacea trebuia să fie permanentă[52], întrucît Brătianu dorea să vadă validate de Consiliu marile adăugiri teritoriale care „îi reveniseră României pentru victoria armată comună", Aliaţii erau astfel îndrituiţi să ceară anumite garanţii de la România, înainte de aprobarea acestor adăugiri, price vis al micilor state de a revizui reglementările teritoriale după Conferinţa de Pace era considerat ca fiind o idee periculoasă. Wilson a solicitat accepTareâ unanimă a deciziilor Consiliului; a spus că el personal le-ar considera acceptabile dacă ar fi delegatul unei mici puteri.

Brătianu şi-a prefaţat răspunsul cu o referire la „personalitatea proeminentă a preşedintelui Wilson, ale cărui cuvinte şi sfaturi au avut un caracter deosebit de autoritar", dar a cărui analiză era inexactă'[1]. El i-a reamintit lui Wilson că această Conferinţă, în virtutea acceptării Statutului Ligii, conferise drepturi egale micilor şi marilor puteri. Reprezentantul României din Comisia Ligii, unde Wilson era preşedinte, propusese inserarea unor clauze care să ceară statelor membre să garanteze drepturi minorităţilor. Wilson, a afirmat Brătianu, îi putea confirma spusele recunoscînd că „anumite Mari Puteri" îl obligaseră să excludă un asemenea articol din Statut'"[14]. Cum Marile Puteri, inclusiv Italia, nu vor fi obligate de către Statut să respecte garanţii generale pentru minorităţi şi curii"riîci unei Mari Puteri nu i se vă~cere jsă jiemneze un tratat al minorităţilor, România refuza un tratament diferit El a observat, de asemenea, că Germania, un stat inamic,inT Tusese obligată să accepte un tratat al minorităţilor[55].

După ce a adus un omagiu înaltelor principii care îi inspirau pe cei Patru Mari,_BjăţiajK££jras_£on£lu^J£jcă deoarece_ei nu vor deţine puterea politicju^-ajniruri, jiueeeSQiiL lor s-ar putea să devieze de la fi jx)]]tic^aj)rezenţă §i_să_urrnărească interese maijruţin onorabile. Afir^ " maţia lui Wilson, că trupele americane nu se vor reîntoarce pentru a asigura pacea, a pus România într-o poziţie izolată, obligînd-o „să garanteze cu propriile ei trupe apărarea nu numai a propriilor frontiere, ci şi a unei cauze care îngrijorează întreaga Europă Centrală". Dacă România ar accepta un tratat al minorităţilor „ea nu-şi va mai păstra independenţa... de care s-a bucurat în trecut, în reglementarea problemelor interne"[56].

Sfidarea lui Brătianu nu a obţinut rezultatele scontate. Cei Patru „ Mari i-au respins cererea de a opera modificări în tratatul cu Austria. _ - Lloyd_George nu putea înţelege ingratitudineajui Brătianu, atît timp__ „ * jŢÎLAliatii intenţionau să dubleze dimensiunile teritoriului românesc, şi « a fost de acord cu observaţia lui Ciemenceau, potrivit căreia acţiunile » de război ale României nu justificau recenta ei sporire teritorială şi că 9 o parte a României ar fi fost pierdută pentru totdeauna, dacă ar fi ţ cîştigat Puterile Centrale. Brătianu nu a auzit aceste remarci, deoarece, n după ultima sa declaraţie, cei Patru Mari suspendaseră sesiunea plenară. în acea zi (31 mai) nu a aflat nici hotărîrea Consiliului de a-i > interzice ocuparea Budapestei. Ciemenceau a primit sarcina de a-1 £ informa în privinţa acestei interdicţii[57].

Consiliul încearcă să-1 tempereze pe Brătianu *r*

După ce s-au hotărît să interzică ocuparea Budapestei, cei Patru **Mari** au anticipat că Brătianu va cere asigurări speciale şi că Aliaţii îl j? vor împiedica pe Bela Kun "să recupereze teritorii atribuite României, *t.* Ei au fost de acord să discute acest punct cu Brătianu şi delegaţii altor ^ puteri mici care se temeau că Bela Kun va recîştiga teritoriul pierdut. ? Wilson credea că micile puteri „se pregătesc de lupta pentru acaparare" **t** şi dorea să împiedice o campanie comună împotriva Ungariei; a cerut, ~*~ deci, micilor puteri să-şi dezarmeze şi să-şi demobilizeze armatele. Ciemenceau a arătat că micile puteri nu puteau proceda astfel atît timp cît Bela Kun se află la putere[58].

Proiectul lui Wilson a fost discutat cu delegaţii micilor puteri la 5 iunie. Brătianu a aflat că trebuie să accepte efectivul de 60.000 de soldaţi drept numărul maxim în serviciu activ, începînd cu 1 ianuarie 1921. El a criticat din nou desconsiderarea principiului egalităţii naţiunilor de către Consiliu şi a afirmat că această criză din Ungaria nu va fi rezolvată pînă atunci; a reamintit Consiliului că România este confruntată cu problema apărării frontierelor, care încă nu fuseseră trasate. „Este lăudabil să-i dezarmăm pe jandarmi, dar trebuie mai întîi să-i dezarmăm pe tîlhari" - aşa descria el ameninţarea bolşevismului la frontierele României cu Rusia şi Ungaria. El a negat că ar plănui o ofensivă asupra Budapestei[59].

Micile puteri au respins toate propunerile de dezarmare şi de demobilizare. Neobţinînd nici o garanţie că ele nu vor ataca Budapesta, şi neexistînd forţe Aliate disponibile pentru a le putea opri, cei Patru Mari au recurs la singura alternativă posibilă. Ei s-au decis să-1 avertizeze pe Bela Kun să renunţe la acţiuni agresive, spunînd că el se va supune şi va contribui astfel la rezolvarea crizei. Lui Orlando i s-a cerut să se consulte cu Brătianu pentru a primi asigurări că el nu va provoca Ungaria. Liderul italian a replicat că Brătianu se comportarea jan nebun cînd i se spune să se supună, şi că ameninţă să demisioneze mai degrabă decît să accepte amestecul Aliaţilor în afacerile lui interne[60].

Avertismentele lui Brătianu nu au împiedicat Consiliul să ia drept bună promisiunea lui Bela Kun că îşi va ţine în frîu trupele dacă românii nu vor interveni. Aliaţii au hotărît că România şi nu Ungaria se face vinovată de agresiune directă. TTa^Turiie, Wilson ~şT~LToycT "GeorgeTau acuzat pe Brătianu că îi provoacă pe maghiari să se ralieze în jurul lui Kun, dega^e^ejideiul comunist le promisese recuperarea teritoriului pierdut^Lloyd Georgejk anunţat că mulţi „ofiţeri aristocraţi din armata regală ungară~"se~mrolaseră, în scopul apărării integrităţii maghiare, în armata condusă de Kun împotriva României, al cărei Prim Ministru „pur şi simplu a persiflat" rezoluţia Consiliului. El a cerut încetarea transporturilor militare spre România pe care, dezvăluia el, Anglia le suspendase deja, şi a pretins un tratament just al maghiarilor, „care nu făceau altceva decît să-şi apere ţara". Primul Ministru credea că „cea mai mare parte a dificultăţilor vin de la state amice care refuză

să urmeze instrucţiunile". România ceruse mereu Aliaţilor să-i vină în ajutor, dar acum era „un haiduc la pîndă, pentru a fura teritorii"[61]. Wilson era convins că românii nu vor evacua niciodată teritoriul ocupat. Ambii au propus să elimine România de la Conferinţa de Pace, dar Clemenceau şi Orlando i-au convins să-i permită lui Brătianu explicarea punctului său de vedere înainte de adoptarea unei asemenea acţiuni.

Brătianu a apărut în faţa Consiliului la 10 iunie[62]. Wilson a expus poziţia Consiliului pe un ton foarte diferit de cuvintele împăciuitoare pe care le rostise la şedinţa plenară. Aliaţii, a spus el, sînt îngrijoraţi de situaţia militară din Ungaria acolo unde, potrivirturBeja KunTtrupele romane vloîăuteritorii locuite dejnajoriţăţijnaghiare. Tîomânia violaselimitele zonei neutre, iar provocările sale îi permiseseră lui Kun să pună mîna pe putere şi să obţină simpatia claselor suspuse. Ocupînd teritoriul desemnat Ungariei de Comisia Teritorială, Brătianu periclita o împărţire justă a Monarhiei Habsburgice.

Primul Ministru a replicat că Wilson „este dezinformat asupra rolului armatei române şi asupra provocărilor maghiare". Armistiţiul^ Jăsase Ungariei majoritatea regiunilor locuite de români, pe .care le_. soTîcîtael; Kârolyi instigase la manevre pentru devasţaxea^acesteL. ^regTunTTIar bolşevicii maghiari îl ajutaseră pe Kârolyi în_această _ acţiune, în vreme ce România respectase zona neutră pînă la ofensiva_ _j3yJ?y]ljIilLlQj!Eri!i?i care î' obligase astfel jse români să contraatace^ A urmat „o bătălie, iar românii s-au oprit pe Tisa", care era „singura linie de apărare adecvată". Bela Kun a pus mîna pe putere cu ajutorul lui Kârolyi, atunci cînd România era dispusă să pornească împotriva Budapestei pentru restaurarea ordinii, „dintr-un sentiment de solidaritate cu Aliaţii"; dar aceştia dădeau impresia că Ungaria nu este un stat inamic şi că maghiarii nu sînt un popor înfrînt. Pacea dintre Ungaria şi România, a prezis el, va fi imposibilă dacă Aliaţii îi tratează pe maghiari ca pe prieteni.

Răspunzînd întrebărilor legate de operaţiunile sale militare, Brătianu a declarat că încetase ofensiva „şi că nu ne-am deplasat din acel moment", respectînd rezoluţia emisă de Consiliu la 31 mai. Dar el a avertizat că nu va permite dezvoltarea nestingherită a mişcării bolşevice la Budapesta, dacă Aliaţii preferau aceasta în locul eliminării

totale a radicalismului maghiar. El îşi va menţine trupele pe 1 isa şi va continua ocuparea oraşului Debreţin care, a recunoscut el, deşi era pur maghiar, îi întîmpinase pe soldaţii români ca pe nişte eliberatori. El a dezvăluit faptul că Regele Ferdinand, care inspectase regiunea recent, „primise peste tot mulţumiri din partea reprezentanţilor tuturor claselor sociale, care i-au felicitat pe români pentru că îi vor fi salvat de anarhie". întrebat asupra zvonurilor conform cărora ar patrona formarea unui regim anticomunist la Szeged, Brătianu a spus că fusese abordat de persoane neoficiale în această chestiune, dar că a respins propunerile lor[63].

în acest punct, Lloyd George a întrebat dacă primise informaţii oficiale asupra frontierelor desemnate României. Brătianu a spus că nu fusese înştiinţat; pentru el contau numai linia armistiţiului şi hotărîrile fixate de Alianţa din 1916. El a recunoscut că a citit relatări în presă referitoare la recomandările Comisiei, dar că nu primise nici o notă din -partea Consiliului[64]. Această mărturisire de nerecunoaştere nu 1-a convins pe Lloyd George, care 1-a notificat să evacueze teritoriul pur maghiar, inclusiv Debreţinul, dacă nu voia să asiste la întărirea bolşevismului în Ungaria. Brătianu a pretins că trupele sale se află la Debreţin în virtutea unei necesităţi strategice. Replicînd la învinuirea lui Lloyd George, conform căreia Kărolyi nu patronase ascensiunea lui Kun, Primul Ministru a adăugat că „la unele întrebări cunoaştem răspunsul mai bine decît dumneavoastră, deoarece ne aflăm mai aproape." El a acuzat armata germană că a diseminat bolşevismul cînd s-a retras prin Ungaria, a afirmat că Rakovski a fost inteligenţa cenuşie a loviturii de stat bolşevice din Budapesta care viza legarea Ungariei de Rusia, România urmînd să fie un simplu culoar de trecere; în final i-a acuzat pe Social-Democraţii din Germania de finanţarea întregului complot[65].

Wilson a dezminţit aceste acuzaţii nefondate,' punînd răspîn-direa bolşevismului pe seama nemulţumirii locuitorilor din toate statele inamice. El a cerut o aplanare a acestui sentiment de insatisfacţie prin folosirea metodelor legalizate în Statele Unite, unde acţiunile anarhice ale muncitorilor din industrie erau judecate de un corp legislativ care rezolva litigiile de muncă. Cînd nemulţumirea muncitorilor era aplanată, înceta activitatea de sabotaj a organizaţiei. Wilson i-a cerut scuze

lui Brătianu că a omis să îi remită recomandările Comisiei, dar regretele sale au fost urmate de cîteva remarci dure:

Oricare ar fi motivele strategice, armatele române nu au astăzi dreptul de a lua poziţii pe Tisa. Acest lucru contravine termenilor armistiţiului, iar starea de lucruri actuală este o provocare la adresa Ungariei... Atît timp cit trupele române rămînpe Tisa, ele ajută bolşevismul din Ungaria mai mult decît propaganda... Sînt convins că este necesară stabilirea frontierelor şi respectarea lor. Altminteri, nu vom fi ajuns la o soluţie. Cînd îi vom convinge pe unguri că frontiera nu va fi violată după fixarea ei, bolşevismul va fi slăbit şi se va autodizolva... Armata română nu are dreptul să ocupe teritoriu exclusiv maghiar... Dacă aş fi maghiar, deşi mă bucur că nu sînt, aş fi primi/l care să recurgă la forţa armată pentru apărarea ţării mele.

Protestul lui Wilson 1-a determinat pe Brătianu să cedeze şi să promită evacuarea Ungariei de est după ce Kun va renunţa la politica sa agresivă. El a arătat că teritoriul ocupat nu trebuie confundat cu regiunile pe care le cerea, că trupele lui sînt amplasate pe Tisa din motive de securitate, tot aşa cum Aliaţii ocupaseră temporar landul Rinului, şi că maghiarii trebuie să fie convinşi că sînt o naţiune înfrîntă.

După retragerea lui Brătianu, Consiliul a decis să trimită un ultimatum Ungariei cerînd respectarea noilor frontiere şi i-a ordonat lui Brătianu să îşi evacueze trupele la est de noua frontieră. Kun urma să preia iniţiativa, pentru a evita impresia că statele aliate cedează teren opoziţiei. Brătianu a fost apoi rechemat pentru a asculta planul lui Wilson, care fusese deja acceptat:

Dorind să fim de comun acord cu Dumneavoastră în chestiunea unei soluţii practice, vă prezentăm concluziile noastre. Liniile armistiţiului şi convenţiile provizorii nu au fost satisfăcătoare. Vom cere miniştrilor noştri de Externe să vă primească în curîndpentru a ajunge la o decizie definitivă asupra frontierelor (...) dintre Ungaria şi România. îndată ce veţi realiza acest lucru (...) sperăm ca veţi respecta frontierele şi că vă veţi retrage trupele în spatele lor. De acest lucru depinde asistenţa pe care vă vor acorda-o Puterile.

Brătianu a apreciat această soluţie ca fiind rezonabilă, deşi „prefera să vadă cum va fi garantată executarea ei"[66].

După ce l-au informat pe Brătianu despre obiecţiile lor la iniţiativele sale, Aliaţii ar fi trebuit să înţeleagă că nu aveau nici o putere să-şi pună în practică planul de a opri România. Proiectul lui Wilson nu conţinea nici un semnal că armata Aliată va interveni pentru rezolvarea crizei. Ordinul de sistare a ostilităţilor era astfel la fel de zadarnic ca şi zona neutră, sau ca rezoluţia din 31 mai. Lui Brătianu îi era foarte clar că Aliaţilor le lipsea puterea militară de a interveni şi de a impune frontiera, chiar avînd în vedere că reacţia lor (şi contra-reacţia lui) la ofensiva asupra Budapestei ar putea fi considerată drept probă. Cum s-a exprimat Saint-Aulaire, el a pus interdicţia în buzunar şi a spus „Hei, şi acum vom intra în Budapesta"[67].

Consiliul a considerat că „temrjeramentul intransigent şi lăcomia vorace" ale lui Brătianu erau un motiv suficient pentru a justifica o acţiune" preventiva**? Deşi o asemenea reacţie părea rezonabilă, liderii Aliaţi au fost atît cle^jieinspiraţi, încît să se lase dominaţi_de_ antipatia lor puternică faţă_de Brătianu, Irfloc de a descoperi un motiv ~vâficTpentru tergiversările de ultimă oră. Ei nu au văzut că negocierile cu Bela Kun stîrniseră în el vechea frică din timpul încheierii Alianţei din 1916. Brătianu era încă obsedat că Ungaria ar putea să îşi asigure o pace separată şi să-şi menţină astfel integritatea teritorială. El considera că războiul dintre România şi Ungaria, început la 27 august 1916, era încă în desfăşurare, deoarece guvernul său nu semnase armistiţiul de la Belgrad. România nu declarase război Ungariei a doua oară în noiembrie 1918, aşa cum a procedat cu Germania pentru prima oară la 10 noiembrie 1918. Brătianu era hotărît să îşi îndeplinească obligaţiile care decurgeau din Alianţă şi anume să înainteze asupra Budapestei şi, în sud, pînă la Timişoara. Armistiţiul de la Belgrad şi interdicţiile ulterioare îi zădărniciseră pe moment planurile. El a mărturisit cîndva Celor Patru dispreţul faţă de d'Esperey, care nu a luat în consideraţie interesele României în negocierea armistiţiului. D'Esperey era, după opinia sa, un ofiţer care nu ştia mai nimic despre situaţia militară şi politică din Europa Centrală şi de Est[69].

Brătianu nu reuşise să impună Ungariei propriul lui armistiţiu. Intervenţiile Aliaţilor, mai mult decît revolta lui Kun faţă de armistiţiul

său propus la 6 mai, au provocat sfidarea lui Brătianu în raport cu politica promaghiară şi, prin urmare, antiromânească, a Consiliului. Atît timp cît proclamaţiile lui Kun vorbeau de intenţia Aliaţilor de a recunoaşte guvernul său şi, prin aceasta, de a restitui provinciile pierdute de Ungaria - laude pe care Consiliul nu le-a negat -, Brătianu nu putea împărtăşi convingerea Aliaţilor că provocările lui Kun vor înceta dacă Ungaria nu ar fi tracasată[70].

Cei Patru Mari aprobă frontierele României

Aşa cum a promis Wilson, Miniştrii de Externe i-au prezentat lui Brătianu raportul Comisiei la 11 iunie. Primul Ministru a ridicat obiecţii vehemente la ceea ce el numea o anulare integrală a Alianţei din 1916, a cerut să vadă minutele sesiunilor Comisiei pentru a afla justificările recomandărilor şi a considerat că este necesar ca guvernul său să hotărască asupra acceptării sau respingerii lor, întrucît Aliaţii repudiaseră clar Alianţa de care România se simţea încă legată[71].

îndemnat de miniştri să îşi retragă cererea de a i se acorda timp suficient pentru consultarea Bucureştilor, o tergiversare care ar fi putut avea consecinţe serioase, Brătianu a refuzat. Critica lui la adresa frontierei cu Ungaria viza: trasarea liniei la est faţă de cea din Alianţă; reţinerea decătre Ungaria a unor căi ferate şi noduri feroviare esenţiale pentru apărarea României; perspectiva ca trenurile româneşti să fie obligate să traverseze Ungaria în drum spre Cehoslovacia; netrasarea unei frontiere comune româno-cehoslovace, considerată necesară pentru tăierea contactelor Ungariei cu Rusia[72].

Miniştrii l-au însărcinat pe Tardieu să prezinte lui Brătianu conţinutul minutelor, în speranţa că el va accepta imediat. In schimbul aflării motivului pentru care România fusese defavorizată, Primul Ministru a promis să prezinte o decizie din partea Bucureştilor în mai puţin de o săptămînă, dacăAliaţii vor considera că frontiera cu Ungaria nu va fi decît temporară. Lansing nu agrea ridicarea potului de către Brătianu ori de cîte ori se vedea forţat să bată undeva în retragere. L-a informat pe Premier că cei Patru Mari aprobaseră frontiera cu Ungaria la 12 mai şi că decizia lor nu putea fi revizuită decît în caz de necesitate. Brătianu a înţeles imediat, din recunoaştera inabilă a lui

Lansing, că Aliaţii nu sînt infailibili. El le-a impus atunci celor Patru Mari să-i asculte doleanţele privitoare la rectificarea frontierelor.

Această provocare i-a bulversat pe miniştri, care i-au divulgat lui Brătianu, nu foarte elegant, că nu fuseseră autorizaţi să discute cu el posibilitatea unor modificări. Dezvăluind inferioritatea lor faţă de cei Patru Mari, miniştrii i-au oferit lui Brătianu expedientul necesar. El a cerut o amînare de cel puţin douăsprezece zile, pentru a se întoarce în ţară şi a-şi consulta guvernul. Dacă i se nega acest drept, care nu era de fel diferit de intenţia miniştrilor de a obţine autorizaţia superiorilor lor, el va fi obligat să-şi amîne decizia asupra tuturor frontierelor[73].

Lansing şi-a convins colegii că argumentele lui Brătianu nu erau altceva decît un truc pentru a amîna pe cît se poate delimitarea frontierelor. La urma urmelor, Premierul nu avea „superiori" la Bucureşti. Miniştrii au recomandat să se treacă totuşi la o delimitare imediată, în pofida obiecţiilor formulate de Brătianu. Consiliul Celor Patru a adoptat această recomandare. Nici unul dintre cei Patru Mari nu şi-a amintit că exact cu o lună în urmă (pe 12 mai) ei înşişi aprobaseră frontiera româno-ungară. Clemenceau şi-a reamintit aceasta numai după ce a fost atenţionat de Pichon. Liderii Aliaţi au regretat că nu l-au anunţat pe Brătianu la 12 mai, chiar dacă Clemenceau îl suspecta că nu era străin de situaţie. Pichon a explicat această eroare prin decizia la care s-a ajuns în ianuarie, de a dezvălui aranjamentele teritoriale numai la sesiunile plenare. Cum proiectul de tratat cu Ungaria nu era încă finisat şi cum perspectiva de a invita o delegaţie respectabilă din Budapesta părea încă îndepărtată, clauzele teritoriale ale acelui tratat nu fuseseră încă date publicităţii[74].

Miniştrii de Externe au îndemnat, de asemenea, Consiliul să aprobe fără întîrziere frontierele României din Banat şi Bucovina. Dar Tardieu a intervenit în favoarea lui Brătianu, pentru a se amîna delimitarea propriu-zisă pînă ce Primul Ministru avea să-şi consulte Cabinetul. Miniştrii au aprobat, cu condiţia să nu survină schimbări în frontiere, dacă acestea erau dezaprobate de români. S-a ajuns la acesta decizie după ce s-a aflat că Mişu, şi nu Brătianu, va pleca la Bucureşti pentru a informa guvernul asupra propusei frontiere cu Ungaria7\

în aceeaşi zi (12 iunie), subterfugiul lui Brătianu i-a determinat pe Wilson şi Lloyd George să insiste asupra aprobării imediate şi

asupra delimitării frontierelor României, ceea ce Primul Ministru trebuia să accepte pentru a nu se face pasibil de expulzare de la Conferinţa de Pace. Lloyd George a cerut renunţarea la avertismente inutile şi impunera efectivă a ordinelor Consiliului. El dorea chiar să îl invite pe Bela Kun să trimită o delegaţie la Paris pentru a explica punctul său de vedere[76]. Clemenceau a îndemnat la precauţie şi înţelegere, deoarece anticipa că Brătianu „va vocifera" pe seama frontierei vulnerabile şi va refuza să se retragă în spatele ei. El a recunoscut că cele mai multe necazuri erau provocate de Brătianu, dar şeful român prezentase un argument logic pentru o frontieră provizorie, în loc să ofere Ungariei un tratament mai binevoitor decît României, a opinat Clemenceau, ar fi fost prudentă trimiterea unei misiuni la Budapesta pentru a aprecia, la faţa locului, validitatea argumentelor lui Brătianu şi pentru a discuta cu Bela Kun posibilitatea unui nou armistiţiu[77].

Wilson şi Lloyd George au fost cîştigaţi de acest punct de vedere, deşi continuau să ceară adoptarea unei atitudini ferme. S-a hotărît remiterrea unei note energice către Brătianu, care să îi ordone încetarea actelor agresive, retragerea trupelor în spatele „frontierelor permanente adoptate de Conferinţa de Pace" şi respectarea graniţelor, dacă spera să semneze Tratatul cu Ungaria. Wilson a mai propus remiterea unei note de avertisment către Brătianu, referitoare la nerecunoaşterea din partea Aliaţilor a frontierei sale cu Ungaria, cît timp va sfida Consiliul şi va cere în acelaşi timp ca Aliaţii să-i aprobe acţiunile. „România nu poate spera ca Aliaţii să lupte pentru o graniţă pe care nu o socotesc corectă". Dacă Brătianu respinge aceşti termeni, adăuga Wilson, României urma să i se retragă statutul de aliat[78].

Balfour a fost însărcinat să redacteze o notă „într-un ton destul de aspru vis-â-vis de Ungaria, dar mai amical faţă de români"[79]. El a prezentat-o Consiliului la 13 iunie, cu explicaţia că revenise, în Consiliul Miniştrilor de Externe, asupra aprobării anterioare a graniţei. Balfour a susţinut argumentele lui Brătianu despre imposibilitatea apărării frontierei, citind întreruperea căilor ferate ca o metodă nepractică de a perpetua pacea, indisponibilitatea unor trupe Aliate de a controla funcţionarea lor, precum şi problema spinoasă de a sincroniza retragerea trupelor române şi maghiare din teritorii care nu le aparţi-

neau. Dacă românii se retrăgeau primii, nota Balfour, Ungaria ar putea să recupereze teritoriul de la est de Tisa atribuit României; dacă ungurii evacuau primii terenul, românii, care păreau mai agresivi, ar putea să nu se retragă de pe poziţiile lor actuale.

Consiliul a găsit o soluţie: vor fi trimise două note, lui Kun şi respectiv lui Brătianu, amintind ambilor de proclamaţia Consiliului din 25 ianuarie, ordonîndu-le să acorde asistenţă experţilor de graniţe ce vor fi însărcinaţi cu delimitarea frontierelor şi anunţîndu-i că delimitarea va fi obligatorie „pînă ce se va declara în final pacea"[80]. Această ultimă afirmaţie a creat impresia că s-ar putea lua în consideraţie o revizuire a frontierelor după semnarea Tratatului cu Ungaria. Lui Brătianu i s-a ordonat să se retragă *după ce* Kun va evacua Slovacia, operaţie care trebuia îndeplinită pînă la 18 iunie. Lui Kun i s-au cerut asigurări că nu-i va molesta şi nu-i va urmări pe români în timpul retragerii. Aliaţii l-au asigurat pe Brătianu că, în cazul în care Kun nu se conforma, Budapesta va fi ocupată de trupele Aliate[81]. Frontiera corespundea cu cea aprobată de cei Patru Mari la 12 mai şi a devenit, în cele din urmă, linia definitivă în Tratatul de la Trianon pentru Ungaria.

Notele şi detaliile de frontieră au fost făcute cunoscute presei la 14 iunie. La 16 iunie, ştirile au ajuns în ziarele din Bucureşti[82]. în acelaşi timp, Mişu a sosit în ţară pentru a prezenta un raport unui Consiliu de Coroană întrunit spre a discuta acceptarea sau respingerea. Un participant observă că Mişu era un sol venit cu veşti proaste[83]. Maniu jură să rupă legăturile cu orice guvern care era dipus să accepte o frontieră ce compromitea pretenţiile maxime. Consiliul de Coroană a respins frontiera propusă şi se pare că a susţinut planul lui Brătianu de a rezista pînă la îndeplinirea tuturor pretenţiilor României[84].

Bela Kun a respins, de asemenea, nota şi frontiera, dar a acceptat să-şi evacueze trupele, dacă România proceda la fel. El a cerut organizarea unei Conferinţe la Viena, a statelor care urmau să primească părţi din Monarhia Habsburgică, pentru a discuta cu ele chestiunea lichidării Imperiului şi a evacuării regiunilor disputate. Acest răspuns 1-a captivat pe Lloyd George într-o asemenea măsură, încît a propus convocarea unei asemenea întruniri la Paris. Dar Wilson şi Sonnino se temeau că o astfel de măsură va crea impresia că Aliaţii

îi aranjau lui Bela Kun un *Prinkipo**[5]. Consiliul 1-a invitat pe Generalul Bliss, apreciat a fi expertul cel mai la curent cu situaţia, să evalueze o ocupare posibilă a Ungariei de către Aliaţi[86].

Bliss a răspuns, la 20 iunie, că Bela Kun îşi retrăsese trupele din Slovacia, dar că le deplasa acum spre poziţiile româneşti de pe Tisa. Românii nu se retrăseseră încă în spatele noii frontiere. Bliss recomanda următoarea soluţie: ambele armate vor trebui să fie evacuate simultan, la o anume dată hotărîtă de Consiliu. El nu putea oferi nici un plan pentru trimiterea trupelor Aliate în ideea unei intervenţii[87].

Mareşalul Foch s-a grăbit să intervină în favoarea românilor, la 25 iunie. El a adus obiecţii la planul lui Bliss deoarece, potrivit armistiţiului de la Belgrad, românii nu trebuie să evacueze Tisa pînă la dezarmarea Ungariei. Foch era sigur că România intenţiona „să respecte cu scrupulozitate" ordinele Aliaţilor dacă i se va permite să rămînă pe Tisa, pentru a proteja teritoriile nou dobîndite împotriva posibilelor contraatacuri maghiare. Foch insista ca retragerea României să fie corelată cu dezarmarea Ungariei, nu cu promisiunea lui Kun de a-şi evacua armata[88]. Cînd a fost interpelat, Foch nu a reuşit să propună planul unei ofensive a forţelor Aliate asupra Ungariei, pentru a pune în aplicare ordinele Consiliului.

Pînă la mijlocul lunii iunie, planul original al lui Foch, de a organiza o cruciadă împotriva bolşevismului, fusese abandonat din cauza opoziţiei puternice a liderilor Aliaţi. Foch plănuise nu numai să oprească bolşevismul, ci şi să oblige Germania să îşi semneze Tratatul. Obiectivul său antibolşevic urma să fie îndeplinit de micile puteri din Europa Centrală şi de Est. Dar planul său antigerman era pe punctul de a fi rezolvat, deoarece Germania urma să semneze Tratatul la 28 iunie. Intrucît Germania ocupa locul principal pe agenda liderilor Aliaţi, scopul principal pentru care se întrunise Conferinţa de Pace era aproape îndeplinit. Semnarea iminentă a creat euforie în ultima săptămmă a lunii iunie. Lloyd George, Wilson şi Orlando (care a demisionat din postul de premier la 20 iunie) programaseră să plece din Paris de îndată ce va semna Germania.

Consiliul a reuşit totuşi să-şi găsească timp, la 21 iunie, pentru [a] aproba graniţele României în Bucovina şi Banat şi pentru a susţine recomandările americane de a amîna atribuirea fişiei din Bucovina de

nord pînă ce se hotăra soarta statului rutean. Anexarea Basarabiei de România şi chestiunea Dobrogei de sud erau date spre reglementare miniştrilor de Externe care erau împuterniciţi de cei Patru Mari să continue lucrările Conferinţei de Pace în calitate de „Consiliu al şefilor de delegaţii"[89]. Odată aprobate frontierele, cei Patru Mari au comis o nouă greşeală gravă, neinformîndu-1 pe Brătianu de acţiunea lor.

Mesajele de la Bela Kun, privind noile provocări româneşti, l-au determinat pe Wilson să creadă că acesta era îndrituit la recunoaştere diplomatică, avînd în vedere disponibilitatea sa la acceptarea notei din 13 iunie. Kun a cerut împuternicirea de a opune rezistenţă românilor. Lloyd Geroge a ezitat să recunoască regimul lui Kun, chiar dacă părea să fie mai reprezentativ decît guvernele maghiare anterioare. In criză de timp, Consiliul a apelat din nou la Bliss pentru a-1 informa asupra justeţei acuzaţiilor lui Kun')0.

întîlnirea finala a celor Patru Mari a avut loc imediat după semnarea Tratatului de la Versailles, la 28 iunie. Ultimul punct de pe agenda de lucru era examinarea raportului întocmit de Bliss, prin care acesta îşi mărturisea incapacitatea de a elucida chestiunea vinovăţiei pentru reînnoirea ostilităţilor: era aceasta o vină a României sau a Ungariei?'" Nimeni nu a sugerat să fie întrebat Brătianu cîtă vreme se mai afla la faţa locului. El, de asemenea, tocmai semnase tratatul.

Brătianu pleacă din Paris

Primul subiect abordat de Consiliul şefilor de delegaţii, la 1 iulie, se referea la România. Clemenceau, preşedintele acestui organism, a propus tratament prioritar pentru Banat, Dobrogea de sud, Basarabia şi graniţa de nord a Bucovinei. 1 s-a amintit că nimeni altul decît Consiliul celor Patru aprobase împărţirea Banatului la 21 iunie (o reglementare comunicată Serbiei şi României la 27 iunie) şi graniţa Bucovinei (încă nedezvăluită României). Clemenceau şi-a cerut scuze pentru lapsusfşi a ordonat ca reglementarea graniţei Bucovinei să fie comunicată României. In acest sens, a respins o propunere a lui Tommaso Tittoni, noul ministru de Externe italian, de a redeschide chestiunea frontierelor româneşti[92].

Consiliul a luat apoi în considerare soarta Basarabiei. Pretenţia lui Brătianu era contestată de Conferinţa Politică rusească, un grup de

miniştri în exil ai guvernelor Imperial şi Provizoriu, reprezentîndu-1 pe Kolceak[93]. Brătianu şi Vassili Maklakov (delegatul Guvernului Provizoriu la Paris în 1917) au fost invitaţi să apară separat, la 2 iulie. Pichon şi Balfour, ale căror guverne îl ajutau pe Kolceak, doreau să permită cunoaşterea pretenţiilor ruşilor „Albi"[94]. Lansing evita însă judecarea disputei dintre „două puteri prietene", întrucît era autorizat să se ocupe numai de tratatele cu statele inamice. Dar era dispus să aprobe orice reglementare hotărîtă de Brătianu şi de „Albi"[95].

Maklakov beneficia de privilegiul de a fi singurul rus integrat într-o grupare politică căruia i s-a permis să apară înaintea Conferinţei de Pace. Profitînd de acest lucru, el a negat dreptul Aliaţilor de a dispune de un teritoriu aparţinînd Rusiei, tară consimţămîntul popo rului rus. El a descris cum românii îi obligaseră pe basarabeni să voteze pentru unire printr-un plebiscit fraudulos, pe care 1-a comparat cu manevrele germane din Letonia şi Lituania, ai căror locuitori votaseră pentru încorporarea în Germania. Sfatul Ţării, arăta el, putea avea pretenţia că reprezintă numai patru regiuni cu majoritate română, şi chiar atunci părea absurd ca Sfatul, înfiinţat din membri ai Sovietului de la Petersburg, să voteze pentru unirea cu o monarhie după ce tocmai se desprinsese din alta. El a prezis tulburări, grave în Basarabia dacă România încerca să asimileze un teritoriu ce nu-i fusese promis prin Alianţa din 1916[96]. ,ț_ c.,,.c ■', ,,<■ ^,v,/-. .

Brătianu a fost audiat în chestiunea votului Sfatului, chiar dacă Tittoni nu punea la îndoială corectitudinea sa[97]. Primul Ministru insista că votul exprima dorinţa locuitorilor, că el s-a desfăşurat „în deplină libertate" şi că, deşi Sfatul era într-adevăr un organ revoluţionar, el a cerut cu adevărat armatei române să restabilească ordinea. Reforma agrară a fost promulgată de Sfat şi ulterior ratificată de Parlamentul român, la 22 decembrie 1918; el impunea ţăranilor să-şi plătească pămîntul, dar moşierii, în majoritate ruşi, erau nemulţumiţi de expropriere, chiar dacă li s-au promis compensaţii[98].

Brătianu a refuzat să accepte plebiscitul propus de Lansing, deoarece anticipa că se va alege între bolşevism şi pace. Oferta unei asemenea alternative făcute locuitorilor unei provincii de la graniţa cu Kusia Sovietică ar însemna o veşnică frămîntare, în special în condiţiile in care României i se cerea să evacueze Basarabia. Brătianu a respins

şi sugestia lui Lansing, să se desfăşoare un plebiscit după o perioadă de doi ani, deoarece era convins că se vor produce agitaţii revoluţionare în tot acest răstimp, ceea ce ar duce la un vot nefavorabil. Dacă Rusia ar recupera provincia, avertiza el, ea ar fi în situaţia de a revigora pretenţiile ţariste de stabilire a hegemoniei ruseşti în Balcani şi de a obţine Strîmtorile. Brătianu a respins şi orice compromis cu „Albii", subliniind că „Rusia datorează României enorm, ea fiind în mare parte responsabilă pentru tragedia României. împrejurările arată cu claritate cel mai bun mijloc prin care Rusia îşi poate plăti datoriile. El ar fi cedarea Basarabiei." Brătianu a refuzat în mod categoric să accepte vreodată un plebiscit".

Consiliul şi-a rezervat decizia asupra Basarabiei şi a amînat discuţia privind Dobrogea de sud pînă după redactarea Tratatului cu Ungaria. Aceste regiuni meritau mai puţină atenţie decît chestiunea Ungariei. Totuşi, pentru Brătianu, aceste teritorii a căror apartenenţă, credea el, Aliaţii nu au dreptul să o pună în discuţie, făceau parte integrantă din Regatul României. El nu intrase în război ca să cîştige Basarabia, sau ca să reţină Dobrogea de sud.

Timp de cinci luni, Brătianu rezistase cu obstinaţie la încercările de reducere a teritoriilor nou dobîndite. El a subscris la principiile aşa-numitei „noi diplomaţii", prin care reglementările teritoriale s-ar fi bazat pe o examinare judicioasă a revendicărilor ambelor părţi. A fost neplăcut surprins cînd a aflat că Anglia, Franţa şi Italia, care, cu nici trei ani în urmă conveniseră cu Rusia, şi promiseseră teritorii indiferent de atitudinea statelor inamice, şi cu atît mai puţin a Serbiei, susţineau acum principiile lui Wilson, ce stipulau o reglementare bazată pe medierea pretenţiilor conflictuale dintre statele inamice şi aliate. Incapacitatea lui de a aprecia noua metodă i-a adus o profundă deziluzie, mai ales cînd a fost confruntat cu recomandările Comisiei, preocuparea Consiliului pentru Ungaria, împărţirea Banatului şi propunerea ca România să negocieze cu Bulgaria în chestiunea Dobrogei de sud, şi cu „Albii" în chestiunea Basarabiei. Aceste evenimente, poate mai mult decît avertismentele Consiliului Suprem, dovedeau că Aliaţii nu intenţionau să onoreze prevederile Alianţei din 1916. Acestor dezamăgiri li se adăuga perspectiva neplăcută ca României să i se ceară semnarea unui tratat pentru protecţia minorităţilor.

Deşi Brătinau era descurajat şi demoralizat, el încă nu se recunoştea învins. A anunţat că se întoarce-'în ţară pentru a demisiona, deoarece nu putea accepta vreo diminuare a promisiunilor din Alianţă şi deoarece n_u_va semna vreun tratat asupra minorităţilor, cîtjimp Puterile Aliate şi trei state inamice (Germania, AusjTia_5[JJr^ana)_riu_ pran obligate să procedeze identic!"/. La 3 iulieŢl-a numit pe Mişu succesorul său, plecînd din Paris a doua zi, şi a ajuns la Bucureşti la 7 iulie[101]. Circulau zvonuri că Regele Ferdinand luase în considerare numirea unui guvern de coaliţie care să se supună Aliaţilor, astfel încît blamul anticipat să fie împărtăşit de mai mulţi şefi de partide şi nu de unul singur[102]. Dar acest plan părea foarte greu de materializat, avînd în vedere ostilitatea presei din Bucureşti. Diverse organe de partid îi acuzau pe Aliaţi că ar repudia complet Alianţa, că ar expedia revendicările României unor delegaţi de rang inferior, care se auto-intitulau experţi, şi că nu îndeplineau promisiunile asumate de predecesorii celor Patru Mari. Nici un partid din România nu dorea să colaboreze[I01].

Presa cenzurată a României ar trebui, desigur, studiată cu atenţie, dar atacurile asupra Aliaţilor nu erau cu totul iresponsabile, dacă explicaţia oferită Senatului de Woodrow Wilson, la 10 iulie 1919, poate fi invocată ca probă a preocupării neavenite a Consiliului pentru problemele legate de interesele Marilor Puteri şi nu pentru disputele dintre micile puteri. Wilson a explicat că:

mari populaţii, legate prin simpatie şi phntr-o înrudire reală cu România erau de asemenea legate, împotriva voinţei lor, de conglomeratul austro-ungar, sau de alte suveranităţi străine, şi că era de datoria păcii să înfăptuiască o nouă Românie (...) Nu s-au putut găsi frontiere naturale pentru aceste noi zone de reajustare şi recuperare. A fost necesar să anticipăm mereu alte probleme conexe[104]

Note şi comentarii

1. După cum i s-a şoptit lui Clemenceau (Aldrovandi Marescotti, *Guerra diplomatica,* p. 453).

2. *U.S. Foreign Relations, PPC,* V, pp. 497-498; Mantoux, II, pp. 5-8.

3. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IV, pp. 672-673.

4. *Ibidem,* IV, p. 674.

5. *Ibidem,* IV, pp. 503-504, şi V, p. 620.

6. White (1850-1927) fusese ambasador în Italia între 1905 şi 1907, şi Franţa între 1907 şi 1909. Singurul membru al Partidului Republican numit în delegaţie de Wilson, White, era prieten intim cu Henry Cabot Lodge, căruia i-a vorbit în ianuarie 1919 despre necesitatea ca Aliaţii să întărească România, ca barieră împotriva bolşevismului *(U.S. Foreign Relations, PPC,* II, p. 711).

7. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IV, pp. 705-706.

8. Observaţia lui Tardieu se baza pe un zvon ce circula în Paris, precum că Brătianu ar fi menţionat cedarea Dobrogei de sud pentru a obţine un tratat favorabil de la Puterile Centrale în 1918, şi că ar fi reluat această idee la Conferinţă, pentru a obţine întregul Banat. Se presupunea că este pregătit să sacrifice Dobrogea de sud dacă Bulgaria, la rîndul ei, cedează Serbiei teritorii din Macedonia, iar Serbia renunţă la pretenţiile ei asupra Banatului. Acest plan este relatat de Tilea, pp. 139-140; şi G.P. Genov, *Bulgaria and Treaty of Neuilly,* pp. 27-28.

9. *U.S. Foreign Relations,* PPC, IV, pp. 718-719.

10. *Daily Review ofthe Foreign Press, Al/ied Press Supplement,* V, 18 iunie, care citează ziare din 17 mai, p. 285.

11. *Ibidem,* care citează numărul din 26 mai, p. 318.

12. „The New York Times", 16 mai 1919.

13. Raportul împuternicitului S.U.A., George H. Harries, către Gene ralul Bliss, Berlin, 1 mai, *House Papers.*

14. *Daily Review ofthe Foreign Press, A/lied Press Supplement,* V, 8 şi 28 mai, p. 345. Gyula era verişorul lui Mihâlyi Kârolyi, pe care acesta 1-a numit mai tîrziu „fascist" *(Memoirs,* p. 150).

15. Herbert C. *Hoovct,Memoirs. I: YearsofAdventure, 1874-1920,* p. 399.

16. Miller, *Diary,* XVII, pp. 517-518.

17. *Daily Review ofthe Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, pp. 221, 254.

18. *Ibidem,* V, p. 254; şi William F.A. Rattigan (însărcinatul cu Afaceri britanic la Bucureşti), *Diversions of a Diplomat,* p. 212.

19. *L'Ukraine Sovietiste,* p. 62. Brătianu i-a acuzat pe Lenin şi pe Rakovski că au stabilit *un* pact de asistenţă mutuală cu Bela Kun („Bulletin d'informations roumaines", No.3, 9 aprilie).

20. Miller, *Diary,* X, pp. 337-341. „Polonezii aveau o mare dorinţă de a avea graniţă comună cu România, împotriva Rusiei" (Temperley, *A Hisrory,* VI, p. 269).

21. *U.S. Foreign Relations, PPC,* V, p. 59. înţelegerea polono-română este citată în *Daily Review of the Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, p. 339; şi; Austruy, p. 293.

22. *House către Stoica, House Papers.*

23. „Times", London, 6 şi 26 mai 1919.

24. *Ibidem,* 26 mai; şi *Daily Review of the Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, pp. 241-242. Trupele române şi cehe s-au întîlnit la Munkacs la 29 aprilie (Iorga, *Memorii,* II, p. 194).

25. *Daily Review of the Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, pp 285, 318.

26. *Ibidem,* V, p. 345.

27. Iorga, *Memorii,* II, p. 192.

28. „La Roumanie", No. 71,22 mai, care citează „Le Journal" din 16 mai.

29. *Daily Review of the Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, p. 345. Informaţie citată, de asemenea, în: Iorga, *Memorii,* II, p. 208 şi: Marghiloman, IV, pp. 323, 325. Maniu 1-a condus pe Prinţul Carol într-un tur al Albei-Iulia, pentru a-i arăta locul care găzduise Adunarea Naţională („Bulletin d'informations roumaines", 3 iunie).

30. „Times", London, 22 mai, 1919.

31. *Daily Review of the Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, p. 221. De asemenea, în: Iorga, *Memorii,* II, p. 197.

32. *U.S. Foreign Relations, PPC,* XII, pp. 455-458, 465-466; şi Brown, *Foreign Relations of the Budapest Soviets,* p. 67.

33. *U.S. Foreign Relations, PPC,* V, p. 706; Mantoux, II, pp. 109-110.

34. Mantoux, II, p. 110.

35. *U.S. Foreign Relations, PPC,* X, pp. 268-269.

36. Mantoux, II, pp. 152-153.

37. *U.S. Foreign Relations, PPC,* V, pp. 877-881. Lloyd George a comparat ultimele acţiuni ale României cu atitudinea ei din război. A afirmat că războiul ar fi fost cu doi ani mai scurt, dacă România ar fi rămas neutră" *(Ibidem,* V, pp. 830-831).

38. *Ibidem,* IV, pp. 748-749; Miller, *Diary,* XVI, pp. 345-348.

39. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IV, pp. 749-751.

40. Lansing îi sugerase lui Wilson la 21 septembrie 1918 ca frontiera din Dobrogea să fie rectificată în favoarea Bulgariei (Lansing, p. **194;** şi *The Lansing Papers,* II, p. 157). House a sprijinit eforturile lui Lansing *(U.S.^ Foreign Relations, PPC,* XI, pp. 575-577). Pentru aprecierea favorabdă a bulgarilor faţă de eforturile lui Lansing, vezi Theodor I. Geshkoff, *Vatican Union,* pp. 54-56; Joseph V. Poppov, *La Dobroudja et Ies relations*

bulgaro-roumaines, pp. 113-115; şi Ivan Slivenski, *La Bulgarie depins le trăite de Berlin,* pp. 136-137.

Nicolson credea că Statele Unite îşi asumaseră sarcina de a reprezenta Bulgaria la Conferinţă *(Peacemaking,* p. 347).

41. Robert. H. Lord şi Charles 11. Haskins, experţi teritoriali americani, au susţinut dreptul Aliaţilor de a corecta nedreptăţile tratatelor antebelice. Vezi *Some Problems of thc Peace Conference,* pp. 264-265, 275-277.

42. Declaraţia lui Brătianu se află în: Trandafir Djuvara, *Cent projet.s de partage de la Turquie,* p. 574.

43. Ionescu a publicat în „La Roumanie" (15 mai) o descriere a noilor graniţe. Seton-Watson a analizat detaliat partiţia Banatului în „The New Europe" (8 mai).

44. „The New York Times". 30 mai, 1919.

45. Lloyd George, *Memoirs,* II, p. 883.

46. *U.S. Foreign Relations, PPC* III, pp. 391-393; Miller, *Diary,* XX, p. 188.

47. Intervenţia străină în chestiunile româneşti nu era o chestiune nouă. încă din 1868 Guvernul român publicase un memorandum care se opunea amestecului în afacerile sale. Vezi textul în: Jacques Fouques Duparc, *La protection des minorites de race, de lungue, et de religion* (Paris: Libraire Dalloz, 1922), p. 102.

48. Analiza chestiunii minorităţilor ce afectează România depăşeşte raza acestui studiu. Totuşi, vor fi citate anumite consecinţe decurgînd din proiectul de tratat asupra minorităţilor din România şi avînd atingere cu subiectul nostru. O relatare despre redactarea tratatului cu privire la mino rităţi se poate găsi în: Oscar 1. Janowsky, *The Jews and Minority Rights, 1898-1919,* pp. 369-378.

49. *U.S. Foreign Relations, PPC,* III, pp. 398-399.

50. Nicolson a consemnat că „această referire la tratamentul aplicat evreilor de către români îl face pe Brătianu să roşească pînă în vîrful urechilor. îşi revine, ridică din umeri, se reaşază pe scaun. In timp ce se aşază, continuă să ridice din umeri ca un şcolar vanitos şi plin de sine" *(Peacemaking,* p. 354).

51. Paderewski din Polonia a promis acordarea drepturilor mino rităţilor în conformitate cu stipulaţiile Ligii Naţiunilor. Kramâr din Cehoslovacia a acceptat sfaturile amicale ale Aliaţilor. Trumbic a consimţit la acordarea de garanţii minorităţilor care locuiau în provinciile nou-dobîndite, dar a refuzat acceptarea acestor prevederi pentru Serbia, unde nu existase niciodată vreo chestiune a minorităţilor.

52. Afirmaţia lui Wilson, că nu va retrimite niciodată trupe în Europa, a fost supusă unor interpretări controversate. Joseph Tumulty, un colaborator apropiat, s-a făcut răspunzător pentru povestea conform căreia Wilson i-ar fi promis lui Brătianu că va trimite trupe pentru apărarea frontierelor româneşti ii

(Tumulty, *Woodrow Wilson as I Know Him.* p. 360), Dillon *(The Inside Storv ofthe Peace Conjerenee,* p. 501) şi Clark *(United Roumania,* p. 244) au afirmat că Wilson propusese un astfel de ajutor. Seymour a negat *(House and Seymour,* pp. 452-453). Poate că această confuzie a fost iscată de încheierea apropiată a faimosului Tratat de garanţii, prin care Marea Britanie şi Statele Unite consimţeau să trimită ajutor militar Franţei, în cazul unui atac german neprovocat.

53. Această descriere trimite la o remarcă a lui Jusserand, Ministrul francez de la Washington, către Generalul Bliss: „Dacă Wilson ar fi trăit acum vreo două secole, ar fi fost cel mai mare tiran al lumii, deoarece se pare că nu are nici cea mai mică idee că ar putea greşi vreodată" (Palmer, p. 400).

54. Afirmaţia lui Brătianu era corectă. Pentru intenţia lui Wilson de a introduce un asemenea articol, vezi Miller, *The Drafting ofthe Cnvenant,* II, p. 105.

55. Lloyd George i-a şoptii lui Clemenceau că Brătianu nu pare a înţelege că „evreii sînt persecutaţi în România, nu în Italia" sau în alte state Aliate (Aldrovandi Marescotti, *Guerra diplomatica,* p. 453).

56. Minutăle acestei şedinţe plenare se găsesc în *U.S. Foreign Relafions, PPC,* III, pp. 394-410; şi: Almond şi Lutz, pp. 563-572. O versiune prescurtată este în: Lloyd George, *Memoirs,* II, pp. 822-893. O transcriere în limba română oferă Mircea Djuvara, *Trebuie oare să semnăm tratatul eu Austria?*

57. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VI, p. 133; Mantoux, II, pp. 261-262.

58. *U.S. Foreign Relations. PPC.* VI, pp. 184-185.

59. *Ibidem,* VI, pp. 202-209; Manloux, II, pp. 313-316, 319; Aldrovandi Marescotti, *Nuovi ricordi,* pp. 37-38; şi Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement,* I, p. 406. Brătianu nu a dezvăluit că trupele româneşti şi poloneze efectuaseră joncţiunea dorită la Stanislau, în Galiţia de est *(U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, p. 599).

60. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, *pp.* 221-222, 233-234, 246-247; Mantoux, II, pp. 331-332, 335. Lloyd George s-a bucurat la vestea intenţiei lui Brătianu de a demisiona, deoarece aceasta îi permitea lui Ionescu, cunoscut pentru „punctul său de vedere pro-occidental", să preia controlul guvernului. Clemenceau nu a luat în consideraţie ameninţarea lui Brătianu, care se discreditase „eludînd toate angajamentele anterioare".

^61. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VI, pp. 255-261; Mantoux, II, pp. 349-352. Răspunsul lui Kun este în „Times", London, 1 1 iunie.

62. Lloyd George 1-a invitat pe Mişu să fie prezent alături de Brătianu, deoarece îl considera mai conciliant dccît pe Primul Ministru (Mantoux, II, P-352).

63. Aceasta era o referire la „Albii" conduşi de Gyula Kârolyi. O ştire L presă afirmă că „Albii" fuseseră internaţi de armata română la Arad şi „eliberaţi în mod necondiţionat" *(Daily Review ofthe Foreign Press, Allied*

Press Supplement, V, p. 345). Mihăly Kârolyi şi-a acuzat verişorul că a trădat Ungaria românilor *(Memoirs,* pp. 171-172).

64. Brătianu ar fi putut citi relatări destul de precise cu privire la recomandările Comisiei în „Le Temps" (24 mai), „La Roumanie", No. 72 (29 mai), şi în „Epoca" din Bucureşti (ziarul lui Marghiloman) din 5 iunie.

65. Organul de propagandă al lui Brătianu, „Bulletin d'informations roumanies" (9 aprilie), susţinea că Rakovski fusese trimis la Budapesta de Lenin. Este interesantă observaţia că ministrul american de la Berna îl atenţionase pe House, în decembrie 19! 8, că Rakovski, „prieten şi cola borator al lui Lenin", îl îndemna pe Kârolyi să stîrnească mişcări populare în Transilvania *(U.S. Foreign Relations, PPC,* IV, p. 396).

66. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VI, pp. 281-289; Mantoux, II, pp. 368-375; şi Aldrovandi Marescotti, *Nuovi ricordi,* pp. 59-60. *

67. Saint-Aulaire, *Un grand latin - Jean Brătiano,* p. 17.
f.

68. Acest citat este preluat din: Seton-Watson, *A History,* p. 545.

69. Mantoux, II, p. 369.

70. Temperley a susţinut că ordinul dat de Consiliu lui Brătianu, de „a înceta şi a se retrage", i-a dat lui Kun timp pentru a-şi reconstrui armata şi ocazia de a răspîndi în Ungaria ideea că Aliaţii erau de partea sa şi împotriva României *(A History,* I, p. 355).

71. Brătianu era însoţit de Vaida-Voievod şi de Colonelul Toma Dumitrescu. Au fost prezenţi Benes şi Kramâr, pentru a primi raportul cu privire la graniţele Cehoslovaciei. Au asistat şi membrii Comisiei teritoriale române.

72. Benes şi Kramâr au susţinut revendicarea lui Brătianu în ceea ce priveşte graniţele comune. Trupele româneşti şi cehe au efectuat joncţiunea la Csap, pe 1 mai (Temperley, *A History,* 1, p. 354).

73. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IV, pp. 803-814.

74. *Ibidem,* VI, pp. 318-321; Mantoux, II, pp. 387-390.

75. *U.S. Foreign Relations. PPC,* IV, pp. 821-824.

76. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, p. 351. Orlando a absentat la 12 iunie. Sonnino nu 1-a înlocuit. Lipsa italienilor, care aveau problemele lor, poate explica parţial rigiditatea lui Lloyd George şi a lui Wilson, pe care Orlando nu i-a putut îmbuna.

77. *Ibidem,* VI, p. 352. Se pare că G. Clemenceau ocupase poziţia deţinută în mod obişnuit de Orlando.

78. *Ibidem,* VI, p. 352; Mantoux, 11, pp. 396-398.

79. Trebuie menţionat că România nu ocupa atenţia exclusivă a Consi liului în tot acest răstimp. în afară de Ungaria şi România, cehii erau supuşi insistenţelor de a nu se lupta cu maghiarii, care ocupaseră părţi din Slovacia.

80. De Martonne avea deja în vedere noua graniţă. A fost primit călduros în Bucureşti la 13 iunie, cînd s-a adresat Senatului şi a dezvăluit

natura graniţelor (lorga, *Memorii,* II, pp. 2 J2-216).

81. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, pp. 399-400, 411-412, 416-417; Mantoux, II, pp. 415-416. Componenţa armatei ce urma să fie trimisă la Budapesta nu era dezvăluită în notă.

82. „Times", London, *14* iunie; *Daily Review of the Foreign Press, Allied Press Supplement,* V, p. 398; şi lorga, *Memorii,* II, pp. 215-216.

83. Marghiloman, IV, p. 327.

84. *Ibidem,* IV, p. 334; şi lorga, *Memorii,* fi, p. 223.

85. *Pr'wkipo* se referea la un plan prezentat la 6 ianuarie 1919 de către Lloyd George, pentru convocarea diferitelor facţiuni din războiul din Rusia la o conferinţă pe insula cu acest nume din Marea Marmara, în vederea stabilirii unui armistiţiu şi a schimbului de vederi ce ar duce la pacea finală. Guvernul sovietic a acceptat, cu unele condiţii, dar „Albii", încurajaţi de francezi, au respins invitaţia *(U.S. Foreign Relations, PPC,* III, pp. 581-584, 643-646; şi Carr, *The Bolshevik Revolution,* III, pp. 110-111).

86. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, pp. 513-514, 518-519; Mantoux, II, p. 440.

87. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, pp. 550-551, 552-553; Mantoux, II, p. 465.

88. Deâk, pp. 95-96.

89. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, p. 587. Wilson, Ciemenceau,] Sonnino, Balfour şi Makino au aprobat graniţele. Lloyd George, absent,/ fiind în Londra, avea să mărturisească, după mulţi ani, că nu cunoştea/ considerentele pe baza cărora fuseseră hotărîte graniţele („The Daily Mail'7 Londoii, 8 septembrie, 1927). f

90. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, pp. 701, 706-707; Mantoux, II, p. 525. Bliss şi-a descris misiunea drept „o povară pe cinste, de pus pe umerii unui bătrînel liniştit, iubitor de pace şi cam obosit" (Palmer, p. 399).

91. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VI, pp. 756, 758; Mantoux, II, p. 567.

92. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 1-5. Minutăle şedinţei noului Consiliu se găsesc şi în: E.L. Woodward şi Rohan Butler (eds.), *Documents on British Foreign Policy,* First Series, I, 1919.

Noul Consiliu era compus din primii plenipotenţiari: Ciemenceau, Lansing, Balfour, Tittoni şi adjuncţii lor: Pichon, White, Crowe şi De Martino. Scialoja 1-a înlocuit curînd pe De Martino. Au asistat şi delegaţii japonezi Chinda şi Makino, dar au participat puţin la discuţiile nelegate în mod direct de interesele lor.

Tittoni (1855-1931) fusese ministru de Externe între 1903 - 1905 şi 1906-1909, consul la Londra, 1905-1906, şi Paris 1910-1916. Acum era ministru de Externe în cabinetul lui Nitti.

93. Conferinţa Politică rusă îi includea pe Serge Sazonov (ale şt cărui 'Ko unoştmţe în privinţa tacticii lui Brătianu îi confereau calitatea de expert), 'Kovski Lvov, Maklakov şi Miliukov. Generalul Şcerbacev erapreşedin-

te al Comitetului militar şi naval. Pentru negarea revendicărilor României, vezi Paul Miliukov, *The Case for Bessarabia.*

94. Kolceak a propus (drept răspuns la cererea Aliaţilor de a recunoaşte autoritatea Conferinţei de Pace în delimitarea „părţii româneşti a Basarabiei") să permită unei adunări constituante ruseşti să hotărască asupra chestiunii. Dacă România va prezenta obiecţii, atunci disputa urma să fie rezolvată de către Liga Naţiunilor. Corespondenţa lui Kolceak est reprodusă în *U.S. Foreign Relation's. PPC,* VI, pp. 15, 21-23, 72-75, 158, 326, 348, 356. Consiliul celor patru a căzut de acord cu acest plan la 12 iunie *(Jbidem,* VI, p. 356).

Britanicii îl susţineau pe generalul „Alb" Denikin, reprezentat la Bucureşti de Poklevski, fost ministru rus în România. Poklevski încerca să redobîndească, cu ajutorul însărcinatului de afaceri britanic, Rattigan, efectele militare abandonate în România de Şcerbacev. Rattigan îl îndemna pe Balfour să intervină pe lîngă Brătianu pentru a preda aceste materiale *(Documents on British Foreign Policy,* First Series, 111, pp. 408-409).

95. Lansing fusese abordat de Boris Bakhmeteev, fost consul rus la Washington şi acum preşedinte al Comitetului Politic al Conferinţei Politice ruse. Vezi Walworth, II, pentru influenţa lui Bakhmeteev asupra politicii americane, pp. 137, 145-146, 159.

96. Maklakov avea o influenţă considerabilă la Quai d'Orsay. Sazonov era la fel de influent la Londra. Vezi Fischcr, 1, pp. 159-160; şi Kennan, pp. 137-138, 309.

97. Tittoni avea încredere în afirmaţia lui Brătianu, cum că votul Sfatului este o expresie fidelă a auto-determinării *(La Bessarabia, la România, e l 'Italia,* p. 271). El a propus odată lui Sazonov (mai 1915) ca Rusia să cedeze Basarabia, pentru a atrage România în război (Poincare, VI, pp. 187, 211).

98. Pentru nemulţumirea moşierilor, vezi Krupenski, *The Bessarabian Parliament,* în: Miliukov, pp. 47-51.

99. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 10-13. Brătianu era însoţit de Mişu, Diamandy şi loan Pelivan (director de Justiţie în Basarabia).

100. „Le Matin", Paris, 4 iulie. I se cerea Austriei asigurarea drepturilor minorităţilor pentru locuitorii săi ne-germani (Articolele 62-69 ale Tratatului de la St. Germain), dar aceste stipulaţii nu tăceau obiectul unui tratat separat. Aceleaşi condiţii urmau să fie impuse Ungariei (Articolele 54-60 din Tratatul de laTrianon).

101. lorga, *Memorii,* II, p. 225.

102. *Documents on British Foreign Policy,* First Series, VI, pp. 21-22. Brătianu a lansat acest zvon la un dineu din 2 iulie (Joseph C. Grew, *Letters, 1* iulie, Houghton Library).

103. *Daily Review of the Foreign Press, AllieJ Press Supplement,* V, pp. 398-399. '

104. Baker and Dodd, *The Public Popers of Wooclrow Wilson: War and Peace,* I, p. 542. Lloyd George a subscris acestui punct de vedere *{Memoirs,* II. p. 599). -,*pA*-

V. SFIDAREA LUI BRATIANU: IULIE-OCTOMBRIE

Aceasta este prima dată cînd aflu că Forumul are un tete â tete *cu Ungaria, deoarece, într-un interval de cîteva săptămîni, şi-a manifestat alternativ dorinţa de a intra în graţiile lui Kun, ca şi dorinţa de a i se opune şi a-l distruge. Intenţionez să fiu la Budapesta în calitate de colaborator al Aliaţilor şi nu pentru a fi tratat ca inamic sau ca stat învins.*

(Brâtianu, 8 august 1919)'

Aliaţii oscilează

Consiliul şefilor de delegaţii şi-a completat agenda majoră în iulie, cînd Germania era pe punctul de a ratifica Tratatul de la Versailles, iar Austria era de acord să îşi semneze tratatul în decurs de două luni. Se ivi atunci ocazia de a lua în consideraţie tratatul cu Ungaria, problema cea mai critică pentru România. încheierea păcii cu Ungaria antrena recunoaşterea, de către Aliaţi, a guvernului ungar şi a frontierei cu România, în măsura în care tratatul acesta îi privea pe români. Dacă Aliaţii ar_fj_remis un tratat lui Bela Kun, România ar fi _fost ameninţată dejin regim comunist recunoscut la graniţa de vest. J3acă România refuza să semneze tratatul, îşi putea asuma JMSCUI ^represaliilor lui Bela Kun, care s-ar fi putut baza pe garanţiile Aliaţilor "Integritatea teritorială a Ungariei. Probabilitatea ca

, £ j ^ j £ £ g g

Rusiajnvvietică să îl ajute pe^KurTmŢedobîndirea teritoriilor pjerdute îngrijorătoare decît aprobarea de către Aliaţi a

d d b î d i TTdU i ^ d

v£rorturilor lui Kun de a redobîndi zoneTcTdesemnate; .Ungarie^ dar_ pupate încă de români.

_ In vara lui 1919, Brătianu se confrunta cu următoarele alter- lv£- putea sau să fie de acord cu ordinul din 13 iunie cu privire la evacuarea Ungariei de est şi, astfel, să accepte cîştiguri teritoriale se dar, poate, astfel să asigure recunoaşterea de către Aliaţi a unirii

:u Basarabia şi reţinerea Dobrogei de sud; sau putea să-i înfrunte pe Aliaţi, să ocupe Budapesta, să răstoarne regimul comunist şi să impună inui guvern marionetă propriul său tratat, care să recunoască o fron-ierăce ar coincide cu linia promisă de Alianţa din 1916, sau care chiar ir depăşi-o.

Se pare că a fost adoptată a doua alternativă, deoarece la ntoarcerea sa la Bucureşti, pe 7 iunie. Brătianu a anunţat că trebuie să ndeplinească în Ungaria ceea ce Aliaţii nu voiau să facă, şi anume să «termine bolşevismul, să instaleze un nou guvern care să dorească icceptarea unui tratat şi să forţeze Ungaria să accepte o frontieră orespunzătoare promisiunii Alianţei[2]. Sfidarea lui Brătianu era un ăspuns la îngrijorarea României în privinţa corespondenţei Aliaţilor :u Bela Kun. Schimbul de mesaje dintre Paris şi Budapesta era nterpretat ca o dovadă a intenţiei Consiliului de a negocia o pace cu iolşevismul[3].

Brătianu nu cunoştea, desigur, opoziţia americană faţă de legocierile cu Bela Kun. Statele Unite preferau să trimită la Budapesta i armată interaliată, compusă din trupe neamericane, pentru a supra-■eghea instalarea unui guvern moderat, care va fi invitat să semneze un ratat. Americanii, influenţaţi de rapoartele lui Coolidge, credeau că iici Kun, nici „Albii", nu reprezentau gîndirea politică a majorităţii naghiarilor. Ei recomandau răsturnarea lui Kun, acesta fiind îndemnat e Lenin să garanteze un armistiţiu sau o pace temporară pentru a îştiga „un respiro"[4].

Italienii se temeau că revoluţia ungară va părea atrăgătoare iocialiştilor mai puţin agresivi din alte ţări, deoarece, spre deosebire e răsturnările din Rusia, ea a reuşit să obţină succes într-un mod mai uţin brutal. Britanicii credeau că Bela Kun ameninţa statele mici şi în onsecinţă acestea aveau un argument convingător pe care să-şi bazeze titudinile beligerante. Balfour observă că nu se poate aştepta ca Lomânia să se retragă de pe Tisa cîtă vreme Kun este încă înarmat, şi ropuse folosirea de trupe româneşti, cehe, sîrbe şi franceze (dar nu ritanice) pentru a-1 intimida pe Kun şi a-1 determina să declare emobilizarea. Clemenceau asemăna criza cu fabula lui La Fontaine espre „o adunătură de şobolani care s-au hotărît să atîrne un Clopoţel e gîtul pisicii". El a admis imposibilitatea de a trimite trupe franceze

la Budapesta, deoarece Camera Deputaţilor franceză se opunea cu hotărîre intervenţiei, iar armata urma să fie redusă la proporţii de pace pînă în octombrie. Poziţia lui Tittoni era asemănătoare, deoarece Parlamentul italian se opunea în egală măsură intervenţiei militare, dar el a lăsat să se înţeleagă că românii ar putea dori să recurgă la operaţii pe teren, pentru că „păreau destul de nesatisfacuţi de Conferinţa de Pace".

Cînd Balfour i-a remis lui Clemenceau un plan grandios, conceput de Mareşalul Foch, Premierul francez a replicat că Foch şi d'Esperey „erau nerăbdători să pornească ofensiva; ei au planuri mai ambiţioase decît ale ofensivei lui Napoleon asupra Moscovei". El prefera să lase criza ungară să-şi urmeze cursul, dar lui Lansing îi displăcea temporizarea. Bliss i-a risipit bănuielile în privinţa României cînd a recomandat adoptarea planului lui Balfour de a-1 răsturna pe Kun folosind trupe ale micilor puteri. Propunerea sa a fost supusă consilierilor militari pentru adoptarea unei concluzii[5].

Raportul consilierilor militari (9 iulie) recomanda ca românii să fie autorizaţi să rămînă pe Tisa din cauza ameninţărilor lui Kun. în ceea ce priveşte ocuparea Budapestei de către interaliaţi, consilierii raportau că oraşul era o „veritabilă fortăreaţă", care poate fi capturată doar de o armată de 100.000 de soldaţi bine echipaţi. Avînd în vedere că Aliaţii nu dispuneau de o forţă atît de mare, 84.000 de militari români de pe Tisa puteau fi folosiţi în acest scop. Consilierii îl propuneau pe D'Esperey la comanda trupelor române, ca şi a altor formaţiuni disponibile, pentru ocuparea completă a Ungariei[6].

Acest raport, purtînd semnătura lui Bliss, în afară de cele ale consilierilor francez, britanic şi italian, era desigur recunoaşterea publică a planurilor lui Foch de a extermina bolşevismul în Ungaria. Balfour admira planul atît de mult încît a propus acceptarea sa imediată, nu numai pentru a-1 intimida pe Kun, dar şi pentru a *avertiza.* Bulgaria că Aliaţii nu vor pregeta în viitor să o trateze la fel, dacă refuza să-şi semneze tratatul. Clemenceau şi Lansing şi-au rezervat exprimarea hotărîrilor pînă vor cunoaşte părerile micilor puteri[7].

Două zile mai tîrziu, la 11 iulie, Mişu, Vaida-Voievod şi delegaţii Serbiei şi Cehoslovaciei au apărut în faţa Consiliului. Foch ra Prezent pentru a-şi apăra propriul plan, care acum era pe punctul de

a se materializa, chiar într-o formă abreviată. Se aştepta ca românii să fie principalii furnizori de trupe, deoarece menţineau şapte divizii în serviciul activ. Mişu a adăugat că două corpuri de armată erau în curs de mobilizare: două divizii, dotate cu echipament militar Aliat erau pe picior de război, iar patru divizii erau staţionate în Basarabia. El a anunţat că România „dorea din suflet" să ocupe Budapesta*[1]*. Sîrbii şi cehii nu doreau să se alăture campaniei, din cauza ameninţării proferate la securitatea lor din alte părţi[9]. Nici britanicii, nici italienii nu puteau pune la dispoziţie trupe, iar Lansing refuza să ofere forţe americane[10].

Ca urmare a retractărilor şi nehotăvîrii, Aliaţii i-au anunţat pe români, pe nedrept, că erau prea slabi pentru a interveni în Ungaria. Această etalare neintenţionată de slăbiciune a indicat românilor că Aliaţii sau nu doreau, sau nu puteau să îndeplinească termenii notei din 13 iunie, care, să ne amintim, menţiona o forţă interaliată care să se îndrepte asupra Budapestei, dacă ordinele Consiliului nu erau respectate integral. în plus, Aliaţii nu i-au putut convinge pe cehi sau pe sîrbi să participe, deoarece nici unii nici alţii nu aveau pretenţii asupra teritoriului ungar care să nu fi fost deja acceptate de Conferinţa de Pace.

România era astfel singură în hotărîrea de a îndeplini ceea ce se reduce la o invitaţie Aliată la război. Acest calcul nu a fost infirmat cînd Mişu a raportat că România intenţiona să-şi păstreze forţele pe Tisa pînă cînd Ungaria va fi dezarmată şi demobilizată". Brătianu a făcut aceeaşi provocare la nota din 13 iunie, cînd i-a spus lui Rattigan, însărcinatul eu afaceri britanic, că va ţine România pe picior de război, chiar daca Aliaţii vor opri furnizarea de arme sau vor încerca să se amestece în planul său de a-1 alunga pe Kun. Brătianu susţinea că Aliaţii nu aveau autoritatea de a cere o retragere care nu se putea desfăşura în siguranţă, deoarece era în pericol însăşi fiinţa naţională a României. El a repetat cuvintele lui Balfour înainte de plecarea din Paris, şi anume că Aliaţii trebuie să garanteze evacuarea în siguranţă a Ungariei şi să permită românilor să păstreze o altă linie de apărare împotriva bolşevicilor maghiari, care se echipaseră cu materialele abandonate în Ungaria de către germani[12]. M

Grija lui Balfour pentru România poate fi înţeleasă în lumina intereselor britanice în Europa Centrală şi de Est. Anglia însă încerca să obţină cedarea, de către Brătianu, a materialului de război abandonat în România de armata lui Şcerbacev'[1]. Cînd Brătianu a insistat, în repetate rînduri, asupra nevoii sale de a folosi aceste materiale, britanicii răspundeau încercînd să-i potolească neliniştea. Un alt factor care juca un_j^l_viţaj_m_ politica britanică £ra__chestiunea concesiilor petrolifere din România. In iulie, s-au purtat discuţii cu privire la planul anglo-francez de a cîştiga adeziunea lui Brătianu, pentru a permite concernelor britanice şi franceze să dezvolte industria petroliferă, care fusese parţial distrusă în 1916. S-a întocmit un proiect de înţelegere tripartită ce permitea Angliei şi Franţei să aibă dreptul de a cumpăra proprietăţi germane din România, oferind României drepturi egale în administrarea trusturilor anglo-franceze. Această înţelegere nu fusese încă aprobată de Brătianu[14].

Atitudinea lui Balfour i-a izolat pe americani în insistenţa lor ca România să se supună ordinelor anterioare. Balfour a dezbătut cu Henry White acurateţea rapoartelor din Budapesta în privinţa provocărilor româneşti. El se îndoia de seriozitatea unei note din partea propriului său ataşat militar din Budapesta, care descria pregătirile românilor pentru ofensivă şi care era gata să dea crezare zvonurilor cum că maghiarii de la est de Tisa se temeau că o retragere a românilor i-ar lăsa „la bunul plac al lui Bela Kury_'L\ Relatareade_către Kun_a_ devastărilor făcute de români nu a schimbat părerea lui Balfour. Conducătorul comunist îi informase pe Aliaţi că

devastările generalului Hindenbnrg în departamentele invadate din nordul Franţei sînt oaze de linişte în comparaţie cu urmărileprovocate de sălbăticia trupelor romane'în viaţa economică a comitaţelor pe care le-au ocupai. "*"

zar

pe Kun drept mincinos şi i-a cerut să declare arrnarea şi demobilizarea trupelor, înainte de evacuarea românilor[17].

Consiliul a dezbătut din nou chestiunea ocupării Budapestei. La lu'ie, delegaţii României, Serbiei şi Cehoslovaciei au compărut P'eună cu Mareşalul Foch în faţa Consiliului. De data aceasta, sîrbii

şi cehii au fost de acord să pună la dispoziţie trupe, deşi primii încă ezitau din cauza problemei oraşului Fiume, a Macedoniei şi a Banatului. Foch şi-a prezentat planul de a trimite 25.000 de militari francezi pentru a-i ajuta pe români, cehi şi sîrbi să instaleze un guvern acceptabil la Budapesta. Tot ce cerea el acum pentru campanie erau materiale britanice şi americane. Balfour a pus la îndoială înţelepciunea instaurării unui regim pro-Aliat, deoarece aceasta ar însemna încheierea păcii cu un guvern marionetă. Tittoni prefera să negocieze cu „Albii" pentru a da campaniei o aură de eliberare de sub bolşevism[18].

Românii şi cehii au scos în evidenţă, spre deosebire de planul lui Tittoni, că ofiţerii maghiari rămăseseră fideli lui Kun, care le permitea să lupte pentru redobîndirea teritoriilor pierdute. Beneă nu întrezărea nici o speranţă de a-i atrage pe „ofiţerii aceia" şi dispreţuia aranjamentele anterioare cu „Albii". Vaida-Voievod dorea să îi lipsească pe „Albi" şi pe Kun de orice pretext de a se erija în apărători ai Ungariei, deoarece majoritatea maghiarilor se opuneau unui regim condus de vreuna dintre cele două facţiuni. Vaida-Voievod recomanda ca, după ocuparea Budapestei, Aliaţii să proclame libertatea maghiarilor de a-şi alege propriul guvern, dar ei vor trebui, în schimb, să-i consulte pe românii, sîrbii şi slovacii care fuseseră supuşi maghiari, pentru a cunoaşte „subterfugiile partidelor politice maghiare" şi pentru a obţine cooperarea lor în privinţa politicii de „ocupaţie"[19].

Pe Bliss îl îngrijora această dorinţă de război. Temîndu-se de reluarea războiului mondial şi, ca urmare, de inevitabilitatea implicării americane, Bliss şi-a retras recomandarea anterioară de a ocupa Budapesta. Fiind presat să pună la dispoziţie trupe americane, el a căutat refugiul în declaraţia lui Wilson, din 31 mai, către micile puteri. Dacă americanii ar fi trimişi în Ungaria, a observat el, ei nu ar apăra pacea, ci ar susţine violarea de către România a armistiţiului de la Belgrad. Balfour insista că Ungaria şi nu România violase armistiţiul- Dar Bliss a replicat că

> *Românii trecuseră linia de demarcaţie în pofida opoziţiei Generalului d'Esperey, El a încercat în zadar să îi oprească pe altă linie, mai înspre vest. Discuţiile de la Paris au dus la stabilirea zonei neutre, reprezentînd cu aproximaţie linia de demarcaţie a Tratatului din 1916. Nici chiar aceasta nu i-a oprit pe români (■■■)*

Românii ar trebui să rămînă pe linia lor actuală, deoarece necazurile au fost provocate de înaintarea lor. Ei nu ar trebui să treacă linia de la Arad la Oradea şi Satu-Mare. (...) Zona neutră nu prezenta avantaje, deoarece nu erau destule trupe Aliate care să o apere[2]".

Bliss era sigur că Bela Kun reconstituise armata ungară după invazia românească neautorizată şi că unitatea franceză de la Arad putea menţine ordinea fără ajutor din partea micilor puteri. Balfour i-a amintit că România nu semnase Armistiţiul de la Belgrad, nefiind beligerantă în ziua cînd a fost semnat (13 noiembrie); deci România nu putea viola un armistiţiu pe care nu-1 semnase. Bliss a replicat că nici un expert militar nu poate nega că un armistiţiu impune depunerea armelor de către ambele părţi pentru a permite autorităţilor civile să încheie pacea. Adresîndu-se românilor, Bliss i-a acuzat că un armistiţiu care implica o singură parte era o absurditate avînd în vedere faptul că armata română intrase în Ungaria cu scopuri belicoase[21].

Delegaţii micilor puteri au întrerupt dezbaterile pentru a cere o perioadă de rezolvare a complexităţilor legale şi pentru emiterea ordinului de război. Dar Clemenceau a amînat hotărîrea, dînd micilor puteri uneJe sfaturi semnificative. El le-a spus că încă exista o stare de război cu Ungaria; de aceea nu se punea problema unui nou război[22].

Observaţia lui Clemenceau coincidea cu argumentul folosit de Brătianu de cîtva timp în apărarea măsurilor de represalii faţă de provocările ungureşti. Consecinţa acestei audieri comune a fost pentru români că a doua oară, în aceeaşi săptămînă, Aliaţii îşi exprimaseră neputinţa de a trimite propriile trupe la Budapesta. Calculele lui Brătianu în privinţa slăbiciunii Aliaţilor au fost confirmate pe 17 iulie, cînd d'Esperey, „în urma insistenţei Parisului", i-a ordonat lui Kun să demisioneze şi să permită maghiarilor să-şi aleagă guvernul. Un eventual refuz va avea drept rezultat ocuparea Budapestei de către trupe ale căror naţionalităţi nu erau dezvăluite[23].

Americanii au întocmit un plan pentru a-1 determina pe d'Espe- [e]y să trimită poliţia franceză în Ungaria cu scopul menţinerii ordinii, [ar] nu pentru ocuparea Budapestei. Astfel, românii nu ar mai avea [CUZ]3 de a pacifica Ungaria. Totuşi, Consiliul a respins acest plan "isistind,[în] schimb, ca Bela Kun să aplice nota din 13 iunie înainte ca

românii să se retragă. Clemenceau a repetat ideea de a trimite o misiune f militară formată din patra ofiţeri Aliaţi, pentru a determina cine era \ vinovat de nerespectarea ordinelor. El nu a luat în consideraţie raportul i lui Foch, potrivit căruia Kun va ataca în curînd poziţiile românilor de-a j lungul Tisei[24].

Totuşi, avertismentul lui Foch era corect. Kun, într-adevăr, i-a atacat pe români la 20 iulie, motivînd că „face ca hotărîrile Antantei să fie respectate de români". Aliaţii au hotărît să acţioneze în singurul mod posibil, cu excepţia autorizării micilor puteri să respingă atacul, şi anume să trimită o misiune care să-i ordone lui d' Esperey să recurgă la represalii dacă maghiarii îi atacau pe francezi la Arad[25].

Bela Kun făcea un efort disperat de a captura recolta de cereale din Crişana pentru alimentarea Budapestei, care suferise din cauza blocadei economice impusă asupra Ungariei de la armistiţiu încoace. I-a surprins pe români nepregătiţi, forţîndu-i să se retragă de pe Tisa. După o săptămînă de lupte, românii au recîştigat terenul pierdut şi la 4 august erau în Budapesta. Kun a fugit în Austria, iar regimul co-munist a căzut[26].

Era clar că Aliaţii_e^uas^r^în_încercarea lor de a-şi exercita autoritatea în Europa Centrală şi de Est. Consiliul făcuse mai mult pentru a încuraja înaintarea României, decît pentru a o opri. în timn ce Aliaţii continuau să ezite, Brătianu a luat frîile în mîini şi i-a alungat pe bolşevici din Ungaria[27]. Atitudinea României era firească, deşi unele cTin metodele ei, înainte şi difpâ atacul lui Kun, duceau politica de represalii prea departe'Dacă România ar fi fost învinsă de Kun, este îndoielnic că ar fi primit vreun ajutor din partea Aliaţilor, deoarece aceştia se arătaseră complet neputincioşi de a trata cu Bela Kun. Din august pînă la reluarea Conferinţei de Pace, la 21 ianuarie 1920, Aliaţii vor trebui să forţeze România, un aliat recalcitrant, mai mult decît pe Ungaria, un stat inamic, să respecte autoritatea şifonată a Conferinţei de Pace.

Schisma

Victoria fulgerătoare a României a fost sărbătorită la Sibiu, unde Brătianu s-a adresat Consiliului Dirigent cu următoarele cuvinte:

Astăzi soldaţii români de pe Tisa si de dincolo de ea au asigurat frontierele României şi au apărat civilizaţia europeană împotriva valului distrugător al bolşevismului[2]'.*

Regele şi Brătianu au trecut în revistă armata de lîngă Budapesta şi apoi s-au deplasat la Timişoara, care a fost ocupată imediat ce sîrbii au evacuat oraşul. Fluxul prestigiului românesc a redus la tăcere opoziţia celor din Bucureşti, care criticau politica agresivă a lui Brătianu. Averescu apelase la Regele Ferdinand să numească un guvern dispus la un compromis cu Aliaţii. Ionescu nu se ralia la invazia Ungariei; el îl descria pe Brătianu ca pe un om ce se comportă „ca o fată de zece ani ce-şi anunţă intenţia să devină cocotă, adică ar mai putea aştepta şase sau şapte ani înainte de a-şi anunţa ruşinea"[29]. Ca şi în anul trecut, totuşi, Brătianu se bucura de multă popularitate şi de invidia adversarilor politici, de cîte ori obţinea triumful. Acum, cînd tradusese în fapt politica sa împotriva Ungariei, partidele de opoziţie nu-1 puteau condamna fără să ceară, în acelaşi timp, o revenire la *status quo ante.* Nici Averescu, nici Ionescu nu aveau destulă putere pentru a se opune Primului Ministru.

Victoria din Ungaria nu ar fi avut loc, dacă mai înainte nu ar fi fost scos din discuţie un atac rusesc asupra României. Brătianu anticipase incapacitatea Armatei Roşii de a porni împotriva României, deoarece era angajată în respingerea unei ofensive poloneze asupra Minsk-ului, care a fost capturat la 8 august[30]. Naţionalistul ucrainean antibolşevic Simion Petliura îi ataca pe bolşevicii care ocupau Kievul. Brătianu îl încuraja pe Petliura în speranţa că situaţia din Ucraina va deveni destul de încurcată ca să împiedice încercarea Armatei Roşii de a recuceri Basarabia[31]. Singurul efort pe care-1 putea tace Rusia Sovietică întru ajutorarea Ungariei era să publice avertismente neeficiente. Rezistenţa sovietică împotriva polonezilor, a lui etliura şi Denikin, începea să eşueze. Denikin a ocupat Kievul pe [2] august şi a izgonit Armata Roşie din Ucraina pînă la sfîrşitul lunii[32].

Succesul lui Denikin s-a datorat în parte sprijinului britanic". Dar ajutorul şi suportul britanic pentru „Albi" a produs consecinţe serioase pentru Brătianu. Dacă „Albii" abăteau atenţia Armatei Roşii de la Ungaria, cum s-a şi întîmplat, România ar avea mînă liberă. Dar dacă „Albii" zdrobeau în cele din urmă bolşevismul rusesc, ei şi-ar propune, în mod inevitabil, acelaşi obiectiv ca şi „Roşii", adică recuperarea Basarabiei. Această situaţie a fost temporar rezolvată, cînd Brătianu şi-a asumat riscul calculat de a profita de victoriile „Albilor" pentru a-1 înlătura pe Kun. Dacă „Albii" vor triumfa asupra bolşevismului, sau viceversa, erau o chestiune căreia îi va face faţă mai tîrziu. în orice caz, Brătianu nu 1-a liniştit pe Denikin, care continua să ceară materialele abandonate în România de Şcerbacev[34].

Mişcările sociale ce zguduiau Rusia favorizau cu siguranţă implementarea politicii lui Brătianu, dar o situaţie şi mai promiţătoare exista în Europa Centrală şi de Est, unde Anglia menţinea doar patruzeci de trupe, Italia avea un singur batalion, iar francezii 15.000 de oameni[35]. Era clar că Aliaţii nu puteau interpune trupe suficiente în calea înaintării românilor.

între timp, Aliaţii dezbăteau problema unui nou guvern în Ungaria. Cîtva timp au luat în considerare susţinerea unui plan al lui William Bohm (Vilmoş Bem), trimisul lui Kun la Viena şi fost ministru de Război în cabinetul Kârolyi. Bohm, un socialist moderat, abordase Misiunea militară Aliată din Viena cu un proiect pentru instaurarea unei dictaturi socialiste provizorii, pentru crearea unei Adunări Constituante şi, în cele din urmă, stabilirea unei republici democratice. Planul său a stîrnit interesul american, dar ceilalţi Aliaţi nu aveau încredere în el. Proiectul a fost abandonat în favoarea apelului lui Clemenceau către maghiari de a-i răsturna pe comunişti în schimbul ridicării blocadei economice şi a evacuării trupelor româneşti, de îndată ce va fi instaurat un nou guvern sub egida Aliaţilor şi se va preveni o viitoare agresiune împotriva Ungariei de către România, Serbia şi Ceholsovacia[36].

Maghiarii au îndeplinit propunerea lui Clemenceau, stabilind un guvern moderat condus de Gyula Peidl, un fost membru al cabinetului Kârolyi. Acest regim nou a cerut o revizuire a armistiţiului de la Belgrad, pe baza celor trei puncte ale lui Clemenceau[37]. înainte ca

Aliaţii să poată răspunde, Brătianu şi-a dus la îndeplinire planul de a înainta un ultimatum pentru al doilea armistiţiu. A cerut ca Peidl să accepte dezarmarea şi demobilizarea imediată, controlul de către România al tuturor mijloaclor de comunicaţie şi transport, recunoaşterea ocupaţiei româneşti ca îndeplinire a instrucţiunilor Aliaţilor privind eliberarea Ungariei, crearea unui guvern fără miniştri care serviseră în cabinetele lui Kârolyi şi Kun şi supravegherea noului guvern de către românii care cunoşteau „în detaliu nu numai sforăriile intelectului ungar" ci şi pe toţi politicienii unguri[38]. Brătianu a remis Aliaţilor o copie a acestui ultimatum, în speranţa că îi vor aclama succesul după răsturnarea lui Kun[39].

După ce a condamnat tratamentul brutal al lui Peidl, Clemenceau a declarat că nu ar subscrie niciodată la aceşti termeni, dacă ar fi maghiar. Balfour a admis, în cele din urmă, că România viola Armistiţiul de la Belgrad. Chiar şi Foch a mărturisit că românii merseseră prea departe, dar Pichon şi Tittoni credeau că Brătianu avea dreptate impună termenii, deoarece Ungaria însăşi precipitase scurtul război. \ Argumentaţia lor a avut cîştig de cauză şi s-a decis, din nefericire, să ?*> se permită României menţinerea trupelor în poziţiile actuale pînă cînd Peidl va implementa termenii Armistiţiului de la Belgrad şi ai Notei din 13 iunie[40].

Peidl a pledat pentru evacuarea armatelor româneşti care se revarsaseră asupra Budapestei şi începeau o expediţie de jafuri ce urma __săjiureze patru luni. Aliaţii nu au răspuns cererii sale de a convinge Consiliul să primească o delegaţie de pace, dorind să se asigure că regimul comunist nu se va întoarce. S-a hotărît reînnoirea proiectului de a trimite o misiune militară la Budapesta[41]. După ce eşuaseră în prevenirea ocupaţiei româneşti, Aliaţii puteau doar încerca să o pună sub control[42].

Americanii erau cei mai puternici susţinători ai unei misiuni. Intervenise o schimbare a plenipotenţiarului american în 21 iulie, cînd Subsecretarul de Stat Frank Lyon Polk a ajuns la Paris. El a fost Pnmul delegat care a atras atenţia Consiliului asupra rapoartelor de J? re, de tăiere a comunicaţiilor Budapestei cu exteriorul şi de. ~ »reS|?ec*are a instrucţiunilor Consiliului în ceea ce-i privea pe ro-_ ^ ' ■ Dimpotrivă, Tittoni a insistat că românii fuseseră invitaţi să

ocupe Budapesta, iar Foch a presupus că Brătianu îşi propune să rezolve criza din cauza ezitării Aliaţilor[44]. Clemenceau a replicat că, odată ce Brătianu încerca să rezolve problemele Consiliului, atunci acesta din urmă îşi va rezolva problemele fără Brătianu. în ciuda opoziţiei lui Tittoni, Foch şi Pichon, ceilalţi au conceput o misiune formată din patru generali, după ce Polk şi Balfour au acceptat propunerea lui Clemenceau de a nu se sista ajutorul economic şi militar pentru România, deoarece ea „ajuta, de fapt, cauza Aliaţilor".

într-o notă expediată la Bucureşti, pe 5 august, Brătianu era informat de sarcina misiunii militare de a-1 ajuta pe Peidl în îndeplinirea prevederilor Armistiţiului de la Belgrad şi a Notei din 13 iunie. I se cerea să respecte instrucţiunile misiunii, să înceteze jafurile şi să se conformeze hotărîrii Aliaţilor de a face pace cu Ungaria. Pedeapsa pentru neconformare era atît de vagă, încît nota devenea superfluă. 1 se comunica României că orice incident ar putea distruge perspectivele unei păci rapide în Europa Centrală şi de Est, iar ea nu va fi iertată în cazul în care va întreprinde vreo acţiune nechibzuită, care să producă o catastrofa, iar pe de altă parte că îşi pierdea dreptul la bunăvoinţa Aliaţilor dacă va lua măsuri care să-i primejduiasă calitatea de stat aliat[45].

în aceeaşi zi (5 august), au fost aleşi patru generali care să meargă la Budapesta şi să asigure respectarea de către Ungaria a armistiţiului de la Belgrad şi a instrucţiunilor ulterioare, să stabilească relaţii active cu guvernul lui Peidl şi să discute cu ofiţerii români încheierea ocupaţiei paşnice, cît de curînd posibil, apoi să informeze România şi Ungaria că frontiera lor comună fusese deja delimitată. Ungariei i se permitea să menţină o mică armată activă pentru asigurarea ordinii, dar i se cerea să predea misiunii furniturile germane. România urma să permită misiunii să stabilească numărul şi distribuţia forţelor ei. Dacă generalii considerau necesar, României i se va cere să îşi retragă trupele suplimentare[46].

Prin înseşi instrucţiunile promulgate de misiune, ca şi prin cererea ca România să coopereze cu generalii, nu numai că se aproba ocuparea Budapestei, dar se susţinea, de asemenea, şi proclamaţia României către maghiari, din 31 iulie. Proclamaţia, ataşată la ultimatumul de armistiţiu al lui Brătianu, descria România drept agent al

Aliaţilor în eliberarea Ungariei, promiţînd că „armatele Aliate" (un termen aplicat forţelor româneşti) nu se vor amesteca în afacerile interne ale Ungariei şi vor fi retrase de îndată ce va fi restabilită ordinea, „în conformitate cu prevederile speciale ale Tratatului de Pace"[47]. O cercetare a acestei ultime expresii indică faptul că românii nu aveau intenţia de a părăsi Ungaria înainte de semnarea păcii.

Misiunea militară, însărcinată să pornească imediat spre Budapesta, era înarmată doar cu autorizaţia scrisă a Conferinţei de Pace, de a îndeplini sarcina delicată de menţinere a unui armistiţiu fragil, convingîndu-i pe români să coopereze, şi nu pe maghiari. Cei patru generali, neînsoţiţi de escortă armată, erau: Generalul Maior Harry Hill Bandholtz (S.U.A.), Generalul de brigadă Reginald St. George Gorton (Marea Britanie), Generalul Jean Cesar Graziani (Franţa) şi Generalul Ernesto Mombelli (Italia)[48].

Trecînd peste obiecţiile lui Pichon, Tittoni şi Foch, care afirmau cu insistenţă că acţiunile României erau pe deplin justificate, şi care acceptau compromisul lui Clemenceau de a trata România cu mai multă bunăvoinţă decît doreau americanii, Consiliul spera că Brătianu va accepta ultimele instrucţiuni. Conducătorii Aliaţi încă nu erau convinşi că Brătianu le va nesocoti instrucţiunile. Primul Ministru român nu numai că a neglijat termenii notei din 5 august, ci şi-a reafirmat independenţa de acţiune cînd înaltul Comandament Român din Budapesta i-a înmuiat lui Peidl un nou ultimatum, la 5 august, cerînd ca Ungaria să accepte, în termen de cinci ore, un aranjament economic sever. Folosind termeni ce aminteau de clauzele economice ale Păcii de la Bucureşti, Brătianu cerea cedarea întregului echipament militar, 50% din materialul rulant feroviar, 600 de automobile şi autocamioane, 30% din vite şi alte animale domestice, 30% din toate maşinile agricole, 35.000 de vagoane de cereale, 50% din vasele fluviale şi toate ambarcaţiunile riverane capturate de trupele maghiare in Muntenia în timpul războiului, precum şi cărbune suficient pentru funcţionarea căilor ferate sub supraveghere românească. I se mai cerea Ungariei să predea soldaţii armatei române care dezertaseră în timpul războiului, să cedeze românii prizonieri de război şi ostateci, şi să ramburseze costurile ocupaţiei româneşti actuale. Dacă Ungaria res-n§ea aceşti termeni, românii ameninţau cu rechiziţionarea articolelor

menţionate, şi chiar a altora, ca represalii pentru „tratamentul inuman" aplicat ţării lor de către Puterile Centrale. Ocupaţia va dura pînă cînd vor fi îndeplinite toate condiţiile[49].

Această a doua formulare, neautorizată, a unui ultimatum emis în cursul aceleiaşi săptămîni, a stîrnit mînia lui Frank Polk, care i-a arătat nota lui Mişu la 6 august, avertizîndu-1 că echivala cu a pace separată, pe care Aliaţii nu o vor tolera. Mişu a răspuns că măsurile erau dictate de comandamente militare, deoarece România nu fusese tratată corect în privinţa despăgubirilor. El cerea pentru România acelaşi drept pe care-1 avea Belgia, şi anume un loc în Comisia pentru despăgubiri. Polk a respins cererea şi a îndemnat Consiliul să remită o notă lui Brătianu, avertizîndu-1 să nu impună un armistiţiu sau termeni economici fără permisiunea Aliaţilor[50].

în ziua aceea (6 august), Mişu şi Vaida-Voievod au fost chemaţi în faţa Consiliului pentru a explica acţiunile României. Ei nu puteau înţelege obiecţiile Aliaţilor la confiscarea de către români a proprietăţilor ce aparţineau de drept ţăranilor români. Mişu considera că este esenţială recuperarea acestor proprietăţi, înainte ca maghiarii să poată înlătura semnele de identificare româneşti. Toate proprietăţile româneşti confiscate, şi apoi descoperite ca aparţinînd cetăţenilor unguri, urmau a fi înapoiate „fără nici o împotrivire". între timp, bunurile confiscate vor fi la fel de sigure în administrarea românilor, ca şi a maghiarilor. Clemenceau nu era convins; a citit o notă care îl prevenea pe Brătianu de ilegalitatea acţiunilor întreprinse în Ungaria, unde România nesocotea drepturile altor state aliate la despăgubiri din partea Ungariei. El a reafirmat intenţia Aliaţilor de a exclude România din rîndul statelor aliate, dacă va continua să desfidâ ordinele. Cînd Mişu a promis, cu politeţe, că va înainta această notă lui Brătianu, Clemenceau 1-a certat, cerînd supunere imedită la ceea ce numea el hotărîrea finală a Aliaţilor. Balfour s-a interpus pentru a-i potoli pe românii contrariaţi, mărturisind că nimeni nu discuta faptul că maghiarii îi maltrataseră pe români, dar nu credea că aceste nedreptăţi permiteau României să confişte bunuri ce aparţineau de drept cehilor, sîrbilor, slovacilor şi altor locuitori din fostul Regat al Ungariei. Cei doi delegaţi români au replicat că era necesar să adopte aceste căi pentru a obţine ceea ce era de drept al României, deoarece Aliaţii îi permiseseră arareori prezentarea cererilor de despăgubire.

Vaida-Voievod a subliniat că Aliaţii ar trebui să declare nul Armistiţiul de la Belgrad, deoarece Ungaria refuzase să îl respecte, pe cînd România „a acceptat totdeauna" instrucţiunile Consiliului, şi deoarece maghiarii atacaseră România „anulînd astfel armistiţiul". Acum, cînd Ungaria fusese cucerită şi ocupată, dorinţa sinceră a românilor era să devină prieteni ai maghiarilor, iar Aliaţii ar trebui să ajute România în pacificarea Ungariei. El a pledat pentru modificarea ultimei note către Brătianu, prin adăugarea următoarei propoziţii: „România se poate baza în continuare pe bunăvoinţa Aliaţilor". Vaida-Voievod afirma că toate notele expediate la Bucureşti fuseseră publicate în presa maghiară şi interpretate ca o critică la adresa României, dar dacă în nota actuală s-ar introduce un cuvînt amabil, acest fapt l-ar încuraja pe Brătianu să se conformeze.

Pichon şi Tittoni au susţinut din nou cauza românilor şi l-au cîştigat pe Clemenceau de partea lor. Consiliul a acceptat să introducă următoarea expresie pentru a-1 concilia pe Brătianu: „Consiliul Suprem, deşi recunoaşte în întregime revendicările juste ale României şi devotamentul ei pentru cauza comună..." Nota din 6 august a fost apoi trimisă[51]. Noua notă, ca şi cele precedente, destinate să contracareze acţiunile lui Brătianu, a ajuns prea tîrziu. Guvernul Peidl a fost răsturnat la 6 august, cînd a respins termenii economici ai lui Brătianu[52]. Au fost confirmate zvonurile privitoare la un complot românesc de a instala un regim marionetă, sub conducerea nominală a Arhiducelui Iosif de Habsburg, odată cu numirea acestuia[3].

Frank Polk a cerut sistarea imediată a amestecului românesc în afacerile Ungariei, pentru a nu încuraja bolşevismul şi a nu-i da lui Lenin posibilitatea de a folosi acest ultim exemplu al comportării româneşti pentru a-i îngrozi pe ruşi şi a-i face să creadă că Aliaţii îi vor readuce pe Romanovi, dacă bolşevismul ar fi înlăturat. El a citit un memorandum redactat de John Foster Dulles, expertul american în privinţa despăgubirilor, care demonstra că statele aliate, care aveau dreptul să primească despăgubiri din partea Ungariei, nu vor mai găsi nimic dacă României i se permitea să confişte bunuri, încălcînd astfel Principiul solidarităţii consfinţit de Tratatul de la Versailles. Prin armenii unei înţelegeri, la care erau semnatari Aliaţii şi Puterile sociate, inclusiv România, fiecare urma să primească despăgubiri în

funcţie de pagubele suferite, indiferent care era statul inamic ce provocase pierderile. Dacă România îşi lua partea care socotea că i se cuvine, nu vor urma decît dispute, acuzaţii şi necazuri grave[54].

Polk a cerut încetarea asistenţei militare pentru România şi excluderea ei din tabăra Aliaţilor. Chiar şi filo-românul Pichon a admis că Brătianu comisese un act nejustificabil prin înfiinţarea unui regim reacţionar, cu un Habsburg ca guvernator provizoriu[55]. Tittoni a abandonat şi el apărarea României şi a criticat un raport, potrivit căruia Regele Ferdinand urma să intre în Budapesta în fruntea unei pArade a ' victoriei[56]. Balfour a avertizat în legătură cu scoaterea României din tabăra Aliată, pentru a nu deveni de domeniul public o ceartă gravă în cadrul Conferinţei de Pace. Clemenceau a refuzat cu indignare muşamalizarea crizei. El a stipulat, în termeni hotărîţi, că

mai bine aş renunţa la locul din Consiliul Suprem. Românii s-au purtat dintotdeauna în felul acesta si merită să li se spună că, dacă vor continua, se va cosidera că au rupt Alianţa. Ei sînt în conflict cu Conferinţa şi trebuie să sufere consecinţele.

Polk s-a declarat de acord, adăugind că atunci cînd România dorea bani de la Statele Unite se numea aliată, dar „nu putea fi aliată doar în scopuri financiare". Consiliul a hotărît să trimită o altă notă, ce ameninţa cu ruptura diplomatică dacă România nu se conforma instrucţiunilor precedente[57].

A treia notă trimisă de cînd românii ocupaseră Budapesta era, ca şi celelalte, atenuată prin includerea unui paragraf menit să îl calmeze pe Brătianu. I se cerea să-şi arate solidaritatea cu Aliaţii „distrugînd imediat" impresia că România intenţiona să se separe de tabăra Aliată. Primului Ministru i se cerea să dovedească public că era gata să execute cu bună credinţă politica Consiliului. Cu alte cuvinte, României i se permitea încă să acţioneze în înţelegere cu Aliaţii în tratarea crizei ungare, deoarece Consiliul nu era în stare să acţioneze acolo singur[58].

Această corespondenţă, trimisă la 7 august, se pare că nu a ajuns la Brătianu înainte ca acesta să trimită o notă la Paris, la 9 august. Mesajul său a ajuns la Consiliu abia la 14 august[59]. între timp, începuseră să parvină la Paris rapoarte ale misiunii militare de la

Budapesta. Istorisirile despre prădăciuni şi atrocităţi înfăptuite de români erau consemnate în corespondenţele trimise în comun de cei patru generali. Nu poate fi tratat aici pe larg acest episod de patru luni; vor fi citate doar evenimentele care afectau hotărîrile eşaloanelor superioare[60]. Primul asemenea eveniment a fost venirea la Budapesta a lui Constantin Diamandy, pe care Brătianu îl numise înalt Comisar al Ungariei ocupate, pentru a coopera cu misiunea, pe picior de egalitate[61]. Diamandy a refuzat să recunoască autoritatea misiunii, deşi promitea să adopte hotărîri în comun cu generalii. El a respins obiecţiile misiunii cu privire la jafuri, ca şi acuzaţia că România trimisese un ultimatum Arhiducelui losif, să cedeze întregul Banat şi comitatul Bekes şi să se alăture României într-o uniune anti-slavă[62].

Deoarece se credea, în general, că Arhiducele fusese impus Ungariei de România, Aliaţii se găseau în situaţia hilară de a-şi afirma autoritatea împotriva României, stat aliat, în timp ce permiteau, totodată, misiunii să trateze cu un regim marionetă, condus de un Habsburg, a cărui îndepărtare era cerută atît de Cehia, cît şi de Serbia[63]. Totuşi, cei patru generali credeau că Arhiducele dorea să acţioneze cu ei împotriva românilor. Cabinetul său era condus de Stephen Friedrich, fost membru al guvernului Kârolyi, care a indicat curînd că este gata să lucreze pentru oricine va promite Ungariei beneficiile cele mai mari[64].

Balfour a observat pAradoxul de a susţine un Habsburg pe care îl instalaseră românii, în timp ce se nega, simultan, autoritatea României de a impune un guvern la Budapesta. în plus, se aştepta ca cehii şi sîrbii să acţioneze pentru a-1 forţa pe Arhiduce să demisioneze. Clemenceau, acceptînd negarea lui Diamandy în privinţa complicităţii româneşti la instalarea Arhiducelui, a obiectat la propunerea de a recunoaşte regimul habsburgic în schimbul unei promisiuni de conformare la ordinele Consiliului. A arătat că aceasta ar însemna încălcarea promisiunilor asumate de către Aliaţi faţă de Cehia şi Serbia, de a •mpiedica o restauraţie habsburgică. Argumentul său a avut cîştig de cauză şi s-a convenit ca Arhiducele să fie forţat să demisioneze, dar să se permită cabinetului său să rămînă în funcţie[65].

_ _ Consiliul a aflat, la 13 august, despre ultimele cereri ale lui ra lanu adresate Ungariei: cedarea întregului Banat, a comitatelor

Bekes şi a întregului teritoriu de la est de Tisa[66]. Acest nou ultimatum a stîrnit mînia lui Clemenceau pînă la culme; el s-a plîns că

> *Franţa pierduse mii de vite şi recuperase mai puţin de 100.000 de capete de vită din Germania. Franţa se supunea hotărîrilor Consiliului Suprem. Victoria Aliaţilor găsise România legată de Pacea de la Bucureşti, deci, cu alte cuvinte, îngenuncheată de Germania... iar România îşi dubla teritoriul. Acum acaparează bunuri care aparţin tuturor Aliaţilor. Dacă Franţa şi Italia s-ar fi purtat astfel, nu ar mai fi pace. Franţa şi Italia obţineau mult mai puţin decît cererile lor şi mult mai puţin decît pierduseră*"'.*

Clemenceau şi Polk au îndemnat Consiliul să facă publică prima sfidare deschisă a autorităţii Aliaţilor şi să refuze României Transilvania şi o parte a Banatului, dacă ea va continua rezistenţa. Dar Balfour dorea să amîne aplicarea unor măsuri atît de drastice, iar Tittoni nu credea că purtarea României ar fi justificat acordarea unei alte porţiuni din Banat către Serbia.

Răspunsul lui Brătianu, din 9 august, a ajuns la Consiliu în ziua următoare (14 august). Confirmînd ultima notă din Paris, Primul Ministru îşi exprima surpriza faţă de reproşurile şi acuzaţiile nemeritate ce i se făcuseră. El a insistat asupra dreptului său, ca Aliat, de a remite un nou armistiţiu Ungariei, deoarece Armistiţiul de la Belgrad nu mai avea valabilitate şi deoarece Aliaţii îl invitaseră să colaboreze în campania împotriva Ungariei. Succesul acestei operaţii îi conferea un titlu nou la revendicările care includeau dreptul de a colabora cu misiunea de restabilire a ordinii şi formarea unui guvern acceptabil la Budapesta, menţinerea trupelor la Budapesta pînă la soluţionarea crizei, rechiziţia de materiale de război şi alte bunuri abandonate de germani în retragere, supravegherea căilor ferate în interesul securităţii. Brătianu nega că îl înlăturase pe Peidl sau că îl instalase pe Arhiduce. Cît despre acuzaţia că nu respectase ordinele de a nu ocupa Budapesta, Brătianu nega că primise ordinul înainte ca trupele româneşti să intre în oraş. Susţinea că face un mare serviciu păcii şi că din acest motiv

> *ar fi greu de conceput că României ar trebui să i se nege drepturile, cînd alte armate Aliate au putut, fără nici o împotrivire din partea*

Conferinţei, să stoarcă complet teritoriile ocupate, care ar fi trebuit conform termenilor păcii, să fie predate nu unui fost inamic, ci unui Aliat .

Acest răspuns a convins Consiliul de inerţia lui Brătianu de a acţiona în acord cu Aliaţii. Oamenii de stat Aliaţi au presupus că Brătianu nu va risca niciodată o ruptură cu Conferinţa de Pace. Această subapreciere naivă a hotărîrii sale de a acţiona independent în Ungaria, unde acţiunile sale nu puteau fi controlate de misiune, a fost o greşeală fatală din partea politicienilor care, să admitem, nu aveau experienţa negocierilor negustoreşti cu Brătianu, din anii războiului. Membrii Consiliului nu au înţeles că, în ciuda tuturor notelor care cereau contrariul, Brătianu era hotărît să implementeze garanţia din 1916, care îi dădea drum liber spre Budapesta. Astfel, Consiliul a hotărît să îl anunţe pe Primul Ministru că este mulţumit de răspunsul său şi că îi cere respectarea autorităţii misiunii. într-o notă trimisă lui Brătianu pe 14 august, Aliaţii indicau că sînt gata să discute punctele controversate ridicate de Primul Ministru, după ce acesta se va conforma ordinelor[69].

Căutînd o explicaţie a atitudinii Aliaţilor, s-ar părea că le era frică de revenirea comuniştilor în Ungaria. îngrijorarea lor i-a făcut să prefere ocupaţia românească haosului care ar fi urmat unei renaşteri a radicalismului. Dar ei plănuiau să forţeze evacuarea românilor de îndată ce misiunea va echipa o forţă poliţienească ungară, care să înlocuiască trupele româneşti ca paznici ai păcii. O altă explicaţie a îngrijorării Consiliului era prezenţa la Szeged a „cabinetului fantomă" al „Albilor", care cîştiga mereu forţă şi prestigiu. Era clar că „Albii" deveniseră o forţă fracţionară care ameninţa să incite la război civil.

Amiralul Nicholas Horthy, ministru de Război şi comandant al armatei „Albe", a vizitat Statul Major român din Budapesta, cu scopul de a avertiza împotriva unei înaintări la vest de Dunăre[70]. Ordinul lui Horthy a creat zvonuri, atribuite lui Friedrich, că regimul de la apesta Putea apăra Ungaria împotriva maşinaţiunilor „Albilor", care intenţionau să reînvie Ungaria feudală doar printr-o alianţă cu omania . Aceste zvonuri, ca şi instrucţiunile anterioare ale Con- U1> au îndemnat misiunea să forţeze demisia Arhiducelui, pe 23 gUst- Friedrich a rămas premier în ciuda protestelor româneşti. în

curînd i-a sfidat pe români fixînd alegeri pentru finele lui septembrie, în speranţa că va fi stabilit un guvern acceptabil Aliaţilor. Protestele româneşti au indicat că Arhiducele, şi nu Friedrich, era marionetă[72]. Situaţia din Ungaria devenise atît de încordată la începutul lunii august, încît Aliaţii preferau să creadă că cea mai bună cale de acţiune era să permită crizei să îşi urmeze drumul. Decît să îl provoace mai departe pe Brătianu, Consiliul a considerat mai înţelept să permită continuarea ocupaţiei, pentru a împiedica un război civil între elementele fracţionare, într-o Ungarie unde România păstrase cel puţin o pace precară.

Misiunea Clerk

Reacţia din Bucureşti la sfidarea Aliaţilor de către Brătianu 1-a încurajat pe acesta Ja alte fapte. In întrevederile cu reprezentantul britanic, Brătianu şi-a dezvăluit dorinţa de asociere strînsă cu Ungaria şi Polonia, pentru a contracara o posibilă alianţă ceho-sîrbă, desemnată să facă din România satelitul lor. El acuza Praga şi Belgradul că ar complota să îl forţeze să cedeze Basarabia Rusiei. Din acest motiv, trebuie să apere România împotriva slavilor, deoarece Liga Naţiunilor, al cărei eşec îl prevedea, era prea utopică pentru a conferi încredere statelor mici. întrebat despre zvonurile cu privire la un plan de a anexa Ungaria, Brătianu le-a numit „poveşti pentru copii". Astfel de rapoarte erau puse în circulaţie de Averescu şi lonescu, care „ar ruina ţara în două luni", dacă ar avea puterea. Pretindea că are dovezi irefutabile că Averescu plănuise, încă din septembrie 1916, să semneze o pace separată cu Puterile Centrale[73]. Brătianu se lăuda cu neputinţa Aliaţilor de a-i dizloca trupele din Ungaria şi-şi reafirma dorinţa de a colabora cu Aliaţii la stabilirea unui „guvern bun" acolo; după părerea sa, un astfel de regim nu ar trebui să fie „şovin în atitudinea sa faţă de vecini"[74]. Era clar că Brătianu nu va consimţi niciodată să evacueze Ungaria, pînă cînd nu se va stabili un regim care să accepte cererile sale maxime.

Intre timp, rechiziţiile şi intimidările care continuau Ia Budapesta se atenuau ori de cîte ori Aliaţii reacţionau sever la ştirile, transmise de misiune, despre apariţia unor provocări; ele erau reluate

----

după ce se prezentau scuze np f
reprezentanţilor lor de la Rfw domoli
afilor, putem cita *epŢJl* ,Budapesta- Drept Av A"af'<>r şi ale
capturate de *rorn^Z^T^* '*
*"«^1^*
•ntraseră într-un *spital de* oVer a infonnat că f "trU ^P»'.
'oc să riposteze într *ma* *CoPU'* Unde au confiscaŢlr^TMpele Oneşti .; d- o
altă „otă ^^»« le indlce^^ ^^ntele. In // reparaţiilor
şi să res'! l"^" il" B^tianu să TM" '"' A"af" a" trimis
De fapt, AJiatf ihc^en??""^ ST *
militare si de m^ amenin?au să sisteze

-a spus

parlamentare, că Franţa va obţine termeni satisfăcători de la Germania, întrucît Tratatul de la Versailles nu conţinea clauzele extrem de dure pretinse de Poincare, Foch şi alţi naţionalişti extremişti, Clemenceau s-a văzut obligat să explice că acest defect era compensat de Tratatul Garanţilor cu Anglia şi S.U.A., semnat la 28 iunie, care asigura Franţa de ajutor militar în eventualitatea unui atac german neaşteptat[80]. Dar Clemenceau, suspectînd din vreme faptul că Wilson nu va obţine ratificarea Senatului pentru Tratatul Garanţilor, avînd în vedere refuzul refuzul Preşedintelui de a lupta pentru acest tratat în timpul dezbaterilor publice din august, dăduse deja frîu liber Quai d'Orsay-ului pentru a reînvia politica tradiţională de construire a unui sistem de alianţe care să încercuiască Germania[81]. întrucît Rusia nu mai putea fi un aliat, statele mici din Europa Centrală şi de Est puteau completa locul rămas liber. Teama de Germania şi măsurile care vizau să împiedice eventualele represalii, explică manevrele următoare întreprinse de Quai d'Orsay, pentru a cultiva prietenia României şi a altor mici puteri situate la sudul şi estul Germaniei[82].

Americanii au depistat o deviere a politicii franceze care, prin natura ei, indica un curs independent şi, implicit, contrar cu deciziile unanime ale Consiliului. Deşi Coolidge, Bliss, White şi Hoover făcuseră referiri ocazionale la actele neautorizate ale Quai d'Orsay-ului, americanii au înţeles abia în septembrie pericolul acestor manevre, care afectau politica Aliaţilor faţă de România[83]. Americanii, în special Wilson, nu puteau sau refuzau să creadă Că Franţa era animată de consideraţii de securitate naţională, de echilibrul puterilor şi de pieţele potenţiale. Această miopie I-a împiedicat pe Wilson să adopte o tactică de asigurare a francezilor că americanii sînt pregătiţi să recunoască aceste consideraţii. Cei care i-au succedat lui Wilson ca primi plenipotenţiari (Lansing, White şi Polk) nu au reuşit nici ei să înţeleagă manevrele francezilor.

Polk a fost primul delegat care a înfruntat Quai d'Orsay-ul, dar el nu putea înţelege pînă la capăt baza deciziilor sale de a-1 linişti pe Brătianu. El chiar a cerut lui Lansing să aprobe mutarea sesiunilor Consiliului din Quai d'Orsay în alte sedii, deoarece „personalul permanent al Foreign Office-ului francez crea în România impresia că strategiile britanicilor şi ale americanilor sînt incompatibile"[84]. Deşi

Lansing a respins cererea, el 1-a convocat pe ambasadorul francez la 29 septembrie pentru a-şi expune obiecţiile faţă de atitudinile filo-române ale Quai d'Orsay-ului şi ale lui Saint-Aulaire, care propaga politica franceză la Bucureşti[8"1]. Manevrele lui Saint-Aulaire au fost condamnate şi de Polk, care a acuzat ambasadorul francez că întîrzie deliberat transmiterea de note Iui Brătianu şi înaintarea răspunsului acestuia către Paris. Probele lui Polk proveneau de la Henry Schoenfeld, însărcinatul american la Bucureşti, care a informat, Ia 2 septembrie, că Saint-Aulaire învinuia Statele Unite pentru atitudinea Aliaţilor şi căuta să îl convingă pe Brătianu că Franţa nu putea schimba cu nimic ostilitatea americanilor faţă de România. Schoenfeld a dezvăluit că, după părerea lui Brătianu, Franţa nu putea întreprinde nimic, din cauza puternicei animozităţi a lui Hoover faţă de România[86]. Telegramele din Bucureşti indicau că Saint-Aulaire îl încuraja pe Brătianu să prelungească ocupaţia Ungariei pînă ce dobîndea mai mult material rulant şi îl asigura că notele Consiliului ar fi fost mai moderate dacă ar fi fost toate concepute de Quai d'Orsay[87].

Intervenţiile lui Saint-Aulaire au încurajat rezistenţa lui Brătianu. El a negat (la 4 septembrie) că a primit notele din 14, 23 şi 25 august (privind încetarea rechiziţionării, sistarea transporturilor de bunuri Aliate şi, respectiv, avertismentul în privinţa unei posibile rupturi cu Aliaţii). Dar Brătianu era evident în cunoştinţă de cauză în privinţa acestor note, ceea ce reiese din afirmaţiile lui, cum că atitudinea Aliaţilor, „dăunătoare şi periculoasă", nu lua în considerare serviciile aduse de România la eliminarea bolşevismului maghiar. El a declarat că preferă să evacueze Ungaria, dar numai pînă la Tisa, decît -,să o facă pe jandarmul Antantei". Retragerea, a afirmat el, va fi înfăptuită după ce Ungaria va fi dezarmată, va fi rechiziţionat materialul rulant necesar şi vor fi garantate interesele economice româneşti, orătianu şi-a declinat „orice responsabilitate pentru haosul în care evacuarea va împinge această parte a Europei, dezmembrată de bolşe-ᵛ'ci şi de reacţionari monarhici"[88].

Deci Brătianu recunoaştea că are cunoştinţă de note cînd le escrie, deşi neagă că le-a primit. Amănuntul acesta nu le-a scăpat lui . ş i Balfour, care considerau că pretinsa lui ignoranţă este „cu totul aibilă'. Ei au afirmat că aceasta era o tactică disimulată de a

ignora dorinţele Consiliului[8]". Polk dorea rechemarea misiunii deoarece autoritatea ei era subminată, dar Clemenceau a reuşit iar să îl convingă de eficienţa măsurilor mai puţin drastice. Liderul francez a propus să trimită un emisar oficial la Bucureşti, pentru a-i înmîna un mesaj aspru lui Brătianu. Făcînd această sugestie, Clemenceau a confirmat acuzaţia lui Polk, potrivit căreia unii diplomaţi Aliaţi din Bucureşti subminau politica actuală a Consiliului. Consiliul a acceptat planul şi propunerea lui Balfour, însăreinîndu-1 pe Sir George Russell Clerk (secretar particular al Sub-secretarului pentru Afaceri Externe, Curzon) să întreprindă misiunea[90].

Nota trimisă de Clerk era redactată în limbajul cel mai tranşant de pînă atunci: România luase hotărîrea deliberată de a-i desconsidera pe Aliaţi urmînd, în Ungaria, un curs independent şi neautorizat; poate că România avea dreptul legal de autoapărare, dar ea nu avea dreptul să ocupe regiuni din Ungaria neatribuite ei şi să-1 răstoarne pe Bela Kun fără acceptul Aliaţilor; viola armistiţiul de la Belgrad, ca şi principiul reparaţiilor, jefuind sistematic Ungaria „de tot felul de bunuri mobile,materiale sau animale, care păreau să merite efortul de a fi transportate", totalul lor urmînd să fie scăzut din lista sa de revendicări; şi, România ignorase cu deliberare toate protestele, astfel îneît era îndoielnic dacă mai merita să fie numită „Putere Aliată", întrucît cele cinci Mari Puteri „cîştigaseră în principal războiul" şi ele aveau probe suficiente în măsură să retragă României toate privilegiile.

Lui Brătianu i s-a cerut să răspundă afirmativ la următoarele întrebări: 1) Doreşte România să evacueze Ungaria în ziua hotărîtă de Consiliu? 2) Doreşte România să înceteze imediat rechiziţionările? 3) Acceptă România să renunţe la bunurile pe care le-a confiscat deja? şi 4) Acceptă România să coopereze sincer cu Aliaţii şi să restabilească ordinea în Ungaria sub conducerea lor, astfel îneît să fie instalat un guvern responsabil care să negocieze pacea? Nota se încheie cu avertismentul că nici un om de stat român deplin responsabil nu ar dori întreruperea relaţiilor cu Aliaţii'".

Ultimul mesaj, din 5 septembrie, nu putea fi numit ultimatum, deoarece numai întrebarea a doua cerea conformarea imediată, în timp ce celelalte se refereau la supunerea la date nefixate. în plus, trei afirmaţii din notă îi confereau un mesaj inofensiv. Prima recunoştea

dreptul României de a ocupa Tisa în scop de apărare, atîta timp cît Kun reprezenta o ameninţare. A doua nega validitatea pretenţiei României de a ocupa Tisa după îndepărtarea lui Kun, dar permitea trupelor sale să rămînă în Ungaria pînă la stabilirea unei date precise pentru evacuarea lor. Iar a treia îl asigura pe Brătianu că România va fi reconsiderată un stat aliat, cu depline prerogative, dacă era dispus să răspundă afirmativ la cele patru întrebări. în plus, nota, ca şi comunicările anterioare, scotea în evidenţă lipsa oricărui indiciu că Aliaţii vor trimite trupe pentru a-1 constrînge la supunere[92].

Americanii priveau succesul misiunii Clerk cu scepticism. Polk dorea să-1 avertizeze pe Brătianu de diminuarea pretenţiilor teritoriale ale României, dacă el continua să reziste, dar delegaţii americani l-au convins să abandoneze ideea, din cauza opoziţiei deja manifestate de francezi, englezi şi italieni la planuri similare[91]. Apoi, printr-o coincidenţă, Generalul Bandholtz a făcut o călătorie la Bucureşti pentru a se informa în privinţa motivelor adversităţii lui Brătianu[94]. Sosind în capitala României la 1 septembrie, cu trei zile înainte de data la care era aşteptat Clerk, Bandholtz s-a întîlnit cu Brătianu, care i-a spus că America era prea departe pentru a cunoşte bine România, că rechiziţiile erau pe deplin justificate şi că războiul egalizase toate naţiunile care participaseră la el în calitate de aliaţi. Primul Ministru a numit vizita lui Smuts la Budapesta drept „o misiune de conciliere". Reconstituind istoria, el 1-a minţit pe Bandholtz afirmînd că germanii îi promiseseră toate teritoriile obţinute de România în timpul războiului, dar aceasta nu 1-a împiedicat să se alăture Aliaţilor, cărora acum le ftcea un serviciu prin pacificarea Ungariei. El a promis să evacueze Ungaria de îndată ce se simţea în siguranţă şi 1-a asigurat pe Bandholtz ca promisiunea sa îi va angaja pe succesori. Intenţionînd să demisioneze curînd pentru a se eschiva de la semnarea Tratatului minorităţilor, Brătianu afirma că succesorul său va fi cu totul sub influenţa sa.

Brătianu i-a permis lui Bandholtz să citească răspunsul pe care se pregătea să îl trimită Consiliului. El conţinea învinuirile deja noscute, inclusiv repetarea faptului că Aliaţii îi ceruseră să ocupe apesta, şi că el va trata Ungaria ca pe un stat ocupat, într-o manieră direrită de cea a Aliaţilor, în regiunile pe care le ocupaseră

„secătuindu-le". El a refuzat să semneze Tratatul cu Austria, dacă cererile lui nu erau satisfăcute în întregime[95].

Americanii, puşi în temă de Bandholtz asupra primirii la care se putea aştepta Clerk, erau convinşi că Brătianu era hotărît să reziste, în pofida avertismentului Consiliului. încă de la sosirea la Budapesta, Bandholtz afirma că francezii încurajau rezistenţa românească. Acuzaţia lui a fost confirmată la Bucureşti, unde a aflat că neprimirea notelor Consiliului era privită ca o glumă diplomatică. El 1-a pus în temă pe Polk cu privire la planul francezilor de a domina România, învinuind Statele Unite pentru politica Consiliului şi pentru asigurarea de avantaje comerciale cu România[96].

De îndată ce Clerk a sosit la Bucureşti (la 12 septembrie), el a depistat intrigile franceze în momentul în care s-a întîlnit cu cei patru miniştri Aliaţi. Cînd a examinat ultima notă, Saint-Aulaire, susţinut de trimisul italian Martin Franklin, şi-a exprimat grava sa îngrijorare în ceea ce priveşte propusa evacuare a Ungariei. Ministrul francez era convins că o retragere imediată va produce anarhia, cu rezultatul că Aliaţii vor fi obligaţi să ceară românilor să se întoarcă. El insista, aşa cum Brătianu o făcea de luni întregi, asupra faptului că Aliaţii ceruseră României să ocupe Budapesta, după care a procedat la descrierea notei pe care Brătianu o arătase lui Bandholtz, la 9 septembrie. Ea a fost primită la Paris pe 11 septembrie[97].

Brătianu I-a primit pe Clerk, la 12 septembrie, cu ştirea că guvernul său a demisionat. în scrisoarea sa către Rege, Brătianu a explicat că se retrage pentru că Alianţa din 1916 nu fusese respectată şi deoarece „Consiliul Suprem, care a înlocuit Conferinţa de Pace a Aliaţilor", a impus României condiţii inacceptabile pentru el[98]. Căderea Guvernului Liberal nu presupunea schimbarea în politică, deoarece un timp nu s-a format un nou cabinet. Cînd, în cele din urmă, la 29 septembrie, s-a numit un cabinet sub conducerea lui Văitoianu, ministru de Război al lui Brătianu, acesta era dominat de ex-premier, chiar dacă el însuşi nu făcea parte din guvern. El a fost autorizat de Rege să controleze afacerile în timpul unui „inter-regnum" pe care observatorii l-au comparat cu perioada din noiembrie-decembrie 1918, cînd Brătianu 1-a instalat pe Coandă, pe care îl manevra. Deci, din punct de vedere tehnic, nu a existat nici un guvern legal de la 12 la

29 septembrie, o împrejurare de care Brătianu s-a folosit în negocierile sale cu Clerk şi cu Consiliul. El a pretins, în repetate rînduri, că deciziile sale vor trebui supuse aprobării următorului guvern, deoarece el însuşi nu deţine nici o poziţie oficială. El amîna mereu această acţiune, invocînd lipsa sa de autoritate".

Cînd, la 16 septembrie, i s-au prezentat notele de către emisarul Consiliului, Brătianu le-a desconsiderat, afirmînd că toate mesajele erau injuste şi neadevărate. El i-a mărturisit lui Clerk că este pe deplin responsabil pentru ocuparea Budapestei, admifînd că

> *atunci cînd ultima ofensivă ungară a clacat şi s-a transformat în retragere, el a ordonat armatei române să nu se oprească pînă la ocuparea Budapestei... S-a făcut aceasta în interesul general al păcii şi securităţii, deşi acţiunea nu fusese autorizată. El a preferat să ocupe Budapesta, decît să avizeze Parisul şi să rişte un refuz, precum i se mai întîmplase*[100].

Brătianu a dezvăluit că dăduse ordin pentru evacuarea imediată a Ungariei şi că era gata să permită membrilor Comisiei de reparaţii să inventarieze bunurile necapturate ca rechiziţii legale. Dacă va fi numit şi un expert român în comisie, el va permite Aliaţilor să scadă valoarea acelor bunuri din daunele cuvenite României din partea Ungariei. în ceea ce priveşte învinuirile de amestec în afacerile Ungariei, Brătianu 1-a acuzat pe Friedrich de ostilitate prin fixarea de alegeri pentru 28 septembrie, pe care era hotărît să le monitorizeze pentru a evita stabilirea unui guvern inamic[101].

La întîlnirea din 20 septembrie, Brătianu 1-a asigurat pe Clerk că încetaseră toate confiscările de proprietate privată maghiară. în schimb, el a cerut Aliaţilor să respingă orice regim din Ungaria pe care el l-ar considera neprietenos. A cerut din nou o modificare a frontierei, astfel încît România să obţină gurile Mureşului (în comitatul Cianad), lima de cale ferată de Ia Satu Mare Ia Oradea şi nodul de cale ferată de ª oekes-Csaba. Dacă Aliaţii respingeau aceşti termeni, Brătianu ertiza că el însuşi sau succesorul său vor trata Ungaria cum vor coti de cuviinţă, şi a ameninţat iar că va evacua Ungaria imediat, Permiţînd astfel comuniştilor să recapete puterea[102].

SD erk ª dedus că această criză era prelungită intenţionat, în ⁿ.a că Aliaţii vor capitula în cele din urmă. Brătianu pusese în

mişcare o campanie de presă virulentă împotriva împărţirii Banatului, a tratatului minorităţilor şi a politicii Aliaţilor în general'[03]. El intenţiona să spulbere şansele oricărui guvern succesor care ar fi dispus spre compromisuri, în special după ce a aflat de demersurile engleze pe lîngă lonescu şi Maniu pentru a forma un guvern conciliator. Nici Conservatorii-Democraţi, nici Naţionalii transilvăneni, nici Averescu sau Marghiloman, care au fost şi ei consultaţi, nu aveau forţa să formeze un guvern fără sprijinul celorlalţi, şi nimeni nu avea curajul să îl înfrunte pe Brătianu, care avea mare trecere la Rege. Toţi capii opoziţiei erau de acord cu Brătianu în cel puţin un punct, şi anume că acceptarea cererilor Aliaţilor implica o sinucidere politică. Formarea unui bloc anti-Liberal nu se putea materializa, deoarece lonescu a refuzat să se întîlnească atît cu Averescu, cît şi cu Marghiloman, pe care îi considera trădători, iar Maniu respingea orice fel de tratative cu ceilalţi, pentru a nu pune în pericol colaborarea partidului său cu Brătianu[104].

în timp ce Clerk se afla în Bucureşti, Brătianu a complicat şi mai mult criza, atunci cînd a pus la cale, la 23 septembrie, numirea lui Corneliu Manolescu-Râmniceanu, Preşedinte al Curţii de Casaţie, în fruntea unui nou guvern[105]. Acesta a fost un bluf pentru a dovedi Aliaţilor că Liberalii se bucurau de sprijin naţional, căci Manolescu a oferit partidelor de opoziţie ramura de măslin, cerîndu-Ie să formeze o coaliţie cu Liberalii. Deoarece nimeni nu a răspuns afirmativ, Manolescu a explicat miniştrilor Aliaţi că publicul cerea o continuare a regimului Liberal, care promitea să asigure îndeplinirea aspiraţiilor românilor[106].

La 28 septembrie, cînd Clerk era pe punctul de a pleca, s-au făcut două anunţuri importante: s-au fixat alegeri pentru prima săptămînă din noiembrie şi s-a anunţat că un nou guvern, condus de Văitoianu, îşi va asuma puterea a doua zi. Clerk s-a întîlnit cu Văitoianu şi Brătianu la 29 septembrie, într-o ultimă încercare, doar pentru a înţelege că noul cabinet continuă regimul lui Brătianu în altă componenţă. Această concluzie s-a conturat cu claritate cînd Văitoianu 1-a asigurat de hotărîrea de a urma politica lui Brătianu. în drum spre Paris, Clerk s-a oprit la Budapesta pentru a se întîlni cu Misiunea, ale cărei informaţii indicau că România nu pusese capăt rechizitiilor. Clerk

s-a convins că situaţia de criză putea fi rezolvată dacă se înlătura guvernul Friedrich, dacă românii erau obligaţi să se retragă şi dacă se încheia o pace rapidă cu Ungaria[107]. Recomandările sale, ca şi metodele care urmau a fi folosite, depindeau de atitudinea lui Văitoianu, şi nu de situaţia din Budapesta. Cînd Clerk a sosit la Paris la 10 octombrie, tulburările din Ungaria nu se sfirşiseră, şi nici nu era vreun semn că România intenţiona să se conformeze notelor pe care el le remisese Iui Brătianu.

Guvernul Văitoianu

Noul Cabinet de la Bucureşti, format din şapte generali, se intitula regim neutru şi nepartinic, numit pentru a rezolva dificultăţile c Aliaţii şi pentru a organiza alegeri într-o atmosferă liberă şi imparţială[108]. Această descriere nu i-a convins pe capii opoziţiei, care l-au numit pe Văitoianu marioneta lui Brătianu, instalată cu scopul de a întîrzia alegerile şi de a prelungi mobiliz^relTârrrîăîeî, pentru ca soldaţii să nu poată veni acasă să voteze[109].

Văitoianu nu era omul de stat pe care şi—1 doreau englezii. Nu numai că era un subordonat loial al lui Brătianu, renumit pentru „administrarea coruptă şi apăsătoare a Basarabiei", ci şi o persoană_ fără experienţă diplomatică"[0] Portofoliul lui de zece săptămîni era consTderaTlîoaFun regim Brătianu în haine cazone. Această credinţă era întărită de afirmaţiile frecvente ale lui Văitoianu, ori de cîte ori se cerea un răspuns răspicat, că trebuie să îşi consulte cabinetul înainte de a da un răspuns. întrucît guvernul său era alcătuit după chipul şi asemănarea sa, cu posibila excepţie a ministrului de Externe Mişu, se impune concluzia că Brătianu era cel care lua deciziile.

Cei familiarizaţi cu strategia lui Brătianu îşi aminteau cum demisiona ori de cîte ori era confruntat cu decizii fatidice, sau ameninţa ca demisionează dacă politica sa era întîmpinată de o opoziţie hotărîtă. P"ma lui ameninţare survenise în decembrie 1910, cînd Regele Carol s-a opus politicii lui agresive pentru menţinerea echilibrului de forţe în a can'- Carol 1-a demis pe Brătianu şi 1-a numit pe Titu Maiorescu, acesta din urmă a condus un Guvern Conservator care, de fapt, a n muat politica Liberală. Brătianu nu i-a permis lui Carol să repete

acest gest în anii următori, şi nici nu i-a îngăduit vreodată lui Ferdinand să intervină în chestiuni de guvernare. In timpul negocierilor cu ambele tabere, în tot cursul războiului, Brătianu ameninţa mereu cu intenţia de demisie dacă vreuna din tabere îi respingea cererile. Pentru germani, aceasta însemna numirea ulterioară a unui guvern pro-Aliat; pentru Aliaţi, demisia sa presupunea numirea unui guvern fie neutru, fie filo-german.

Să ne amintim că Brătianu n-a demisionat decît atunci cînd s-a confruntat cu problema critică a păcii separate. Atunci el a propus candidatura lui Averescu, care nu s-a conformat şi, ca atare, a fost demis. Marghiloman a finalizat apoi sarcina ingrată de a obţine pacea, drept care cariera lui politică şi reputaţia Conservatorilor au fost total compromise. Guvernul Coandă şi-a păstrat portofoliul numai pînă cînd Brătianu, care îl determinase pe Rege să-1 numească, a fost invitat la Conferinţa de Pace. In fine, în septembrie 1919, cercul a fost închis de Văitoianu, care juca acelaşi rol ca şi Averescu, Marghiloman sau Coandă, şi anume, servea drept *locum tenens* pentru Brătianu, un ţap ispăşitor în altercaţiile pe care el prefera să le evite.

Brătianu nu avea nici o intenţie să abdice din poziţia de invidiat, de făuritor al destinului României. El trebuia să iasă victorios din mult-amînatele alegeri viitoare, nu pentru că înfrîngerea îi diminua puterea în vreun fel, ci pentru a cîştiga consimţămîntul popular pentru politica sa. Alegerile urmau să fie primele organizate conform legii electorale din iunie 1917, care prevedea dreptul de vot universal pentru bărbaţi, reprezentarea proporţională şi prezenţa obligatorie la urne' . Brătianu a anticipat că alegătorii din Transillvania, cărora li se acordase recent o reformă agrară de către Consiliul Dirigent (12 septembrie 1919), îi vor prefera pe Liberali şi nu pe Naţionalii transilvăneni, întrucît ţăranii de acolo erau incitaţi de ştirile din Ungaria, în timp ce aşteptau încă ratificarea reformei de către parlamentul Liberal. S-a anunţat o reformă agrară pentru Bucovina la 7 septembrie, dar era necesară ratificarea. Reforma pentru Basarabia fusese ratificată în decembrie 1918. Accentuînd reîntoarcerea inevitabilă a noilor provincii la conducătorii lor anteriori (maghiari, austrieci şi ruşi), ceea ce era de presupus că s-ar întîmpla dacă România ceda în faţa Aliaţilor, Brătianu a subminat campania electorală a adversarilor săi. Opu-

nîndu-se la tratatul minorităţilor, el spera să domolească neliniştea alegătorilor din Vechiul Regat, care urmau să fie întrecuţi la număr de cei din noile provincii. Pentru a potoli aceste temeri şi altele inventate, Brătianu a acreditat ideea că beneficiile conferite sau promise românilor nu vor fi puse în fapt dacă pierdeau Liberalii. Rattigan, însărcinatul britanic, a făcut o încercare eşuată de a-l convinge pe Brătianu de natura inofensivă a tratatului minorităţilor. El a informat Foreign Office-ul că „trebuie avut în vedere că în caracterul românului există mult din cel al unui copil mofturos. Conştient că face rău şi temător de pedeapsa care îl aşteaptă, devine aproape imposibil să te înţelegi cu el"[112].

Mai erau şase săptămîni pînă la alegeri. Brătianu trebuia să reziste Aliaţilor pînă atunci. Hotărîrea lui nu a trecut neobservată de Clerk, care a informat Consiliul, la 10 octombrie, că omul de stat român trăgea de timp pentru ca „apele Aliate să fie suficient de tulburi, ca el să prindă peşte din belşug". Clerk a cerut ca Brătianu să fie informat că între Aliaţi nu existau disensiuni în probleme cum ar fi tratatul cu Turcia, disputa pentru Fiume dintre Italia şi Serbia şi politica faţă de România. Cît timp Aliaţii erau nehotărîţi, a afirmat Clerk, Brătianu va fi în stare să îşi întărească poziţia faţă de şefii opoziţiei, care se pare că erau dispuşi să primească condiţiile Aliaţilor.

Clerk a prezentat Consiliului un raport asupra crizei, redactat de Allen Leeper, care îl însoţise la Bucureşti. Leeper a întocmit un raport magistral bazat pe întrevederile cu Brătianu şi cu adversarii săi. Obiectivele lui Brătianu erau cunoscute de toţi, dar Leeper a dezvăluit noi mijloace prin care el îşi propunea să reuşească. Brătianu intenţiona să naţionalizeze petrolul şi alte industrii de bază pentru a le oferi Liberalilor controlul deplin al economiei şi pentru a submina încercările deja făcute de americani, englezi şi francezi, pentru recîştigarea Posesiunilor lor în industria petroliferă sau pentru a cîştiga altele noi. ratianu spera să iasă învingător, încurajînd competiţia dintre Puterile Aliate în chestiunea concesiunilor petrolifere"[3].

Leeper a observat că Brătianu anticipa dezintegrarea taberei [a e] m combinaţii de Mari Puteri, care existaseră şi în perioada

antebelică. Acest lucru va da posibilitatea României să formeze o alianţă cu Polonia şi să încerce o apropiere de un guvern marionetă maghiar pentru a neutraliza revigorarea influenţei ruseşti în Europa Centrală şi de Est şi pentru a forma astfel un bloc solid de puteri împotriva Cehoslovaciei şi Serbiei"[4]. După părerea lui Leeper, Brătianu conta pe asistenţa militară franceză şi italiană, pe indiferenţa englezilor şi pe neintervenţia americană în chestiunile europene. El numise Liga Naţiunilor o armă anglo-americană pentru exploatarea jrtateJOTjîELşj^^ considera^că^r^înzaŢra nu prezrfttă nici o valoare pentru Franţa sau Italia. Presa cenzurată din Bucureşti era plină de articole referitoare la diferenţele de opinii dintre Aliaţi, la inevitabilitatea unei rupturi dintre englezi şi francezi şi la stTrşitul prieteniei anglo-americane, întrucît interesele lor economice erau vital opuse. Leeper atribuia această propagandă presei şi agenţiilor de publicitate franceze, care îl îndemnau pe Brătianu să reziste, „probabil cu aprobarea" Quai d'Orsay-ului"\ Această observaţie deriva din afirmaţia lui Saint-Aulaire către Rattigan, la 10 octombrie, potrivit căreia ministrul francez admitea că făcuse o critică ascuţită politicii americane faţă de România[116].

Italia, prin Martin Franklin, era la fel de vinovată pentru subminarea poziţiilor Aliate. Italienii îşi propuseseră ca obiectiv major izolarea noului Regat slav de sud. Fireşte, acest scop îi plăcea lui Brătianu, care risca pierderi teritoriale dacă se realizau, pretenţiile •slavilor de sud. El a fost, deci, receptiv la demersurile Italiei din primăvara şi vara anului 1919, dar contrapropunerile lui (susţinerea revendicărilor maxime ale României, planul de a pune bazele unui bloc româno-ungar-polonez şi nevoia de asistenţă militară) au fost eludate de italieni, care făceau curte Ungariei în august 1919, pentru a-şi asigura ajutorul lor, în schimbul promisiunii de a evacua forţele de ocupaţie româneşti. Cînd Ungaria a respins aceste planuri, italienii au făcut din nou demersuri pe Ungă România, dar s-au confruntat cu mînia lui Brătianu, care auzise că italienii susţinuseră planul de retrocedare a Dobrogei de sud[117]. Leeper observă, în lumina acestor dezvăluiri, că Brătianu a fost îneîntat de ruptura iminentă din rîndurile Aliaţilor datorită implicării Italiei în disputa asupra teritoriului Fiume. >

Oamenii de stat Aliaţi erau foarte conştienţi de sciziunea dintre ei Din acest motiv, numai americanii doreau să adopte recomandarea lui Leeper referitoare la un ultimatum neechivoc, să ordone României să se conformeze, sau altminteri să renunţe la legătura ei cu Aliaţii şi la calitatea de membru al Ligii Naţiunilor. Această propunere dură ar fi deranjat planurile cu privire la România ale francezilor, italienilor şi, într-o mai mică măsură, cele de perspectivă ale englezilor. Delegaţii francezi şi italieni erau mai interesaţi de alternativa sugerată de diplomaţii britanici pentru a păstra România în tabăra Aliată. Acesta era un plan de încurajare a lui Ferdinand, anume să împuternicească pe Averescu, lonescu sau Maniu cu formarea unui guvern din adversarii lui Brătianu. Clerk îi descriese ca fiind mai conciliatori decît Brătianu; ei cereau doar promisiunea fermă a Aliaţilor de a permite României să pună în discuţie unele modificări minore în tratatul minorităţilor, pe care nimeni nu dorea să îl accepte în forma lui prezentă. Clerk şi Leeper credeau că o invitaţie cordială tăcută lui Văitoianu, cu scopul de a discuta tratatul minorităţilor, o momeală pe care credeau că el o va înghiţi, îi va anula lui Brătianu argumentul că numai românii care se gîndeau la sinucidere politică vor îndrăzni să semneze tratatul. Leeper era convins că Brătianu va rezista pînă în ultimul moment, dar nu va rupe relaţiile cu Aliaţii. Dacă lui Ferdinand şi şefilor oscilanţi ai opoziţiei li se va permite o revizuire satisfăcătoare a tratatului minorităţilor, Regele îl va demite pe Brătianu şi va prefera să formeze un guvern de coaliţie, dispus să semneze decît să rişte o ruptură cu Aliaţii"[8].

Consiliul era influenţat de Clerk şi Leeper şi de intervenţia francezilor, care doreau şi mai multe concesii. în nota lor către văitoianu din 11 octombrie, Aliaţii au invitat delegaţia română din v^ans să _examineze tratatul minorităţilor şi să-şi prezinte amenda-' JPen1:e^după ce Văitoianu va"ălxep1ă~pnncTpTuI"Trătăfuluî. României s"a acordat pnVTIe|>îuTH5ugerat dFTioTăcTîelu\linernt)fu""în"'Comisii" pentru reparaţii, de a numi un reprezentant cu puteri depline într-o u -comisie care urma să inventarieze bunurile rechiziţionate din garia. Evacuarea Ungariei era solicitată şi-acum, dar într-o mai mică ra, deoarece încă nu se organizase o forţă poliţienească maghiară. a stabilit nici o dată exactă pentru începerea evacuării. Singurul

paragraf din ultima notă, care arăta oarecare fermitate, era afirmaţia privitoare la frontieră, în legătură cu care nu se putea admite nici o schimbare. Repetarea notelor anterioare a fost inclusă numai la insistenţa americană. Americanii au obţinut şi adoptarea unui nou procedeu, menit să demonstreze unitatea Aliaţilor: nota va fi înmînată lui Văitoianu de toţi cei patru ambasadori Aliaţi. Polk voia să difuzeze nota în presă, dar Clemenceau 1-a convins să aştepte răspunsul lui Văitoianu"[9].

Nota a fost primită la Bucureşti în mai puţin de o săptămînă, o perioadă neobişnuit de scurtă, avînd în vedere că mesajele anterioare făceau îndeobşte cel puţin trei săptămîni în drumul lor de la Quai d'Orsay la capitala românească. Văitoianu, plecat în vacanţă, nu a primit-o pînă pe data de 20 octombrie, cînd i-au înmînat-o trei dintre cei patru miniştri. Trimisul italian Franklin nu şi-a însoţit colegii, deoarece nu primise instrucţiuni de la Roma în acest sens[120]. Această demonstraţie de disensiune, criticată de Clerk, Leeper şi de americani, a anulat efectul dur al notei asupra lui Văitoianu. Italienii nu numai că s-au dezis de planul Consiliului, dar şi-au reafirmat poziţia independentă, trimiţînd un vas de război la Constanţa, pe 24 octombrie, şi o companie de soldaţi însoţită de o orchestră la Bucureşti, pentru a celebra prima aniversare a bătăliei de la Vittorio Veneto[121]. Poate din cauza semnalelor italiene, Văitoianu a răspuns abia după o lună. . Nimeni nu putea să nege acuzaţia des repetată a lui Brătianu, referitoare la faptul că există o schismă în rîndul Aliaţilor.

La Paris, între timp, Polk era din ce în ce mai nemulţumit de întîrzierea lui Văitoianu şi de desconsiderarea ordinelor misiunii din Budapesta. El a insistat ca România să evacueze Ungaria înainte de stabilirea efectivă a unei forţe poliţieneşti ungare. Generalul Bliss i-a blestemat pe francezi şi pe români la un loc şi 1-a îndemnat pe Polk să anuleze României orice beneficiu care ar decurge din tratatele de pace şi să îşi avertizeze colegii că Statele Unite se opun la orice întrerupere a Conferinţei de Pace, cauzată de activitatea independentă a uneia sau mai multor puteri. Bliss a făcut recomandarea ca

... în condiţiile în care Consiliul permite destrămarea Puterilor Aliate şi Asociate... Statele Unite se consideră ieşite din orice

asociaţie din care făceau parte, pînă ce obligaţiile asociaţiei respective vor fi recunoscute şi acceptate de către toţi[122].

Americanii au schiţat apoi un plan aprobat de Lansing, prin care statele aliate puteau semna protocolul, recunoscînd cedările de teritoriu maghiar în favoarea vecinilor. Semnarea efectivă a păcii cu Ungaria, care fusese redactată şi gata să fie remisă unui guvern responsabil, putea să aibă loc după Conferinţa de Pace dar, între timp, se puteau încheia reglementările de frontieră. Americanii credeau că România nu va ezita să semneze un asemenea protocol, dar planul a fost respins de Consiliu în aşteptarea răspunsului lui Văitoianu'[21].

Polk nu s-a descurajat. El 1-a convocat pe Mişu, care era pe punctul de a se întoarce acasă, pentru a prelua noul său post de ministru de Externe, şi 1-a întrebat deschis dacă Văitoianu nu înfăptuia de fapt politica lui Brătianu de a-i pune pe Aliaţi, de fiecare dată, în faţa unui fapt împlinit. Polk s-a referit la rapoartele asupra alegerilor care urmau să fie organizate de noile provincii, care nu revin încă României prin tratat. Mişu a replicat că Văitoianu îndeplinea dorinţele noilor provincii de a participa la alegeri[124].

Atitudinile americane trebuie puse, în parte, pe seama nerăbdării delegaţiei de a-şi îndeplini misiunea şi de a se întoarce în ţară. Tratatele cu Germania şi Austria fuseseră semnate, cel cu Bulgaria era gata pentru semnare, iar tratatul cu Turcia era aproape finalizat. TjStâţuLcu Ungaria jde_asemenea finalizat, nu putea fi semnat din ^Ţi£inajnţransigenţei românilor, pe care Polk era hotărît sa~o~3epă~şească înainte Je~i pleca din Paris ."Român ii erau la fel de hotărîţi să prelungească criza, în speranţa că americanii se vor retrage de la Conferinţă şi astfel Consiliul redus va fi mai puţin ostil. Calculul României nu trebuie să depindă de dezangajarea americană faţă de afacerile europene, deoarece delegaţii Statelor Unite cedau în faţa metodelor de împăciuire ale altor reprezentanţi, de dragul unei politici Aliate unitare.

Eşecul americanilor de a promova o atitudine Aliată strict °erentă faţă de România a fost demonstrat cu prisos în „bătălia de . care a urmat. Se poate observa o inflexiune iniţială şi o tendinţă at h'0^ S^re tranzacî" din partea americanilor, în dezbaterile asupra n uirn Dobrogei de sud, a fîşiei din Bucovina şi a Basarabiei. Să

ne

amintim că acele regiuni fiu fuseseră încă oficial acordate României. Spre deosebire de teritoriile pe care România urma să le dobîndeasea de la Ungaria, aceste regiuni erau încă în suspensie, din cauza insistenţei americanilor ca ele să fie reţinute pînă ce România începea să acţioneze cu bună credinţă.

Cînd englezii, francezii şi italienii au considerat că este necesar să ofere României regiunile în schimbul colaborării ei, americanii, pe punctul de a-şi pierde atuurile, au tergiversat, oferind planuri alternative. Polk a încercat să impună inserarea unei clauze în tratatul cu Bulgaria, care dădea Aliaţilor dreptul de a examina pretenţiile României la Dobrogea de sud invitînd-o să îşi reconsidere hotarul şi să retrocedeze zonele în care românii erau în minoritate. El credea că România nu va rezista acestei propuneri avansate de americani cu cîteva luni mai înainte, şi chiar sugerate de Sonnino cîndva, dacă se punea această condiţie... întrucît România „avea o bună şansă să primească zone considerabile de teritoriu în Transilvania şi Bucovina, poate că primirea acestora putea fi condiţionată de cedarea în chestiunea Dobrogei"[125].

Francezii încă dezavuau cedarea de teritorii aliate unui stat inamic, dar britanicii au fost de acord. Balfour şi-a amintit atunci:

> *Consiliul Suprem a hotărît că România, ca putere aliată, nu poate fi solicitată să cedeze teritorii Bulgariei. Hotărîrea aceasta nu a fost niciodată anulată. Consiliul Suprem nu îşi ascundea totuşi sentimentul că România ar trebui să cedeze o zonă care, în mod evident, nu este românească. Relaţiile încordate cu România nu ar... justifica o modificare a acestei politici. Dacă Puterile ar fi purtat război cu România, situaţia ar fi, desigur, alta*[126].

Confruntaţi cu acest raport autoritar, americanii nu puteau recomanda o recurgere la război pentru a forţa România să cedeze în chestiunea Dobrogei, şi nu doreau nici să propună folosirea forţei pentru a corecta comportamentul românilor. De la propunerea iniţială a americanilor, de a retroceda întreaga Dobroge de sud, la al doilea plan, de a înapoia o parte a acestei regiuni, americanii au pierdut totul, deoarece în Tratatul cu Bulgaria nu era inclusă nici o clauză privind cedarea de teritorii.

Statutul Bucovinei era prevăzut fn Tratatul cu Austria, pe care România nu îl semnase încă. Articolul 59 cerea Austriei să renunţe la pretenţiile asupra Bucovinei şi să recunoască dreptul Aliaţilor de a atribui provincia unei alte puteri, sau altor puteri. Prerogativa Aliaţilor de a delimita hotarele Bucovinei, sau de a repartiza întreaga provincie a fost revendicată de americani, care şi-au propus să o păstreze între prerogativele lor, pînă cînd România îşi va schimba comportarea. Această recomandare se adăuga propunerilor aprobate de miniştrii de Externe, de a separa fîşia nordică şi de a o atribui statului rutean. Dar perspectiva din octombrie, de constituire a unui stat rutean, se destrămase. Americanii nu puteau inventa nici un plan eficace pentru a refuza Bucovina României, iar delimitarea frontierelor nordice de către ei nu a devenit permanentă[127].

Singură, Basarabia a rămas un, atu pentru americani, men|ţ_să_ ţină în şah România, drept răzbunare pentru atitudinea sa. Această p^vTTTeîe, spre cfeoseBîre de~aTte tentorn\ era~din punct de vedere fofmaFproprietatea unui stat aflat, Rusia, avînd în vedere sprijinul ■^££I^Lj^^2ll^J^IlSlS^ijL francez'- ^ "e amintim că cei Patru Mari fuseseră de acord să susţină dorinţa de plebiscit a lui Kolceak în Basarabia. Americanii şi-au menţinut cu tenacitate promisiunea şi au refuzat să participe la dezmembrarea teritoriului rusesc. Alţi oameni de stat din Consiliu s-au disociat de insistenţele lui Polk, întrucît el nu a condiţionat atribuirea provinciei către România de o schimbare de comportament. României i s-a permis să ocupe Basarabia pînă cînd Aliaţii hotărau statutul ei viitor. Britanicii şi francezii preferau o ocupare românească, decît una bolşevică sau „Albă". Cînd a sosit timpul atribuirii provinciei, dispăruse problema ridicată de pretenţii rivale. „Albii" nu mai erau susţinuţi de britanici şi francezi, americanii se întorseseră în ţară, iar România, după opinia Aliaţilor, se potolise. Frank Polk a refuzat să recunoască înfrîngerea, în pofida deju-caru planurilor sale. Nu a înţeles să se replieze deşi, după cum prezenta
ierurile lui Bandholtz, la 17 octombrie, „s-a dus o luptă aspră aici, mtrucît francezii şi italienii sînt foarte receptivi faţă de sentimentele ... or> Iar britanicii, în timp ce ne sprijină, nu doresc să-şi atragă S Vtatea României"[128]. Lin membru al delegaţiei americane a găsit, în za' motive de distracţie:

Moarte-s punctele lui Wilson,
România își pune capișon,
Se înfoaie și calcă mîndră foc
(Ca într-o schiță de Stephen Leacock).

Pradă prăvălii la Budapesta,
Le joacă tuturor festa.
Căci răstoarnă planul de reparații
Pus pe picioare de ai noștri Aliați

Brătianu aruncă ocheade
și vorbe **dulci** Cît n-ar reuși o șleahtă de fătuci Numaidecît Clerk Miroase că ceva-i suspect

„Știu bine unde bate România
Ea își rotunjește glia",
Iar Bandholtz și ai lui
Umblă haihui... haihui... haihui[129].

Note şi comentarii

1. Georges I. Brătianu, *Origines,* p. 318.

2. Iorga, *Memorii,* II, p. 226.

3. După Deâk (p. 98), politicienii Aliaţi împărtăşeau părerea că Bela Kun are dreptate să respingă manevrele agresive româneşti.

4. Presupusele instrucţiuni ale lui Lenin sînt descrise în *Buletinul no. 484,* Comisia americană pentru negocierea Păcii, *Moon Papers.* Herbert Hoover a obţinut aceste informaţii de la agenţi din Administraţia Ajutorului American, care îl considerau pe Kun periculos, deoarece „se revărsa peste graniţele sale". Pentru Hoover, „Albii" nu erau cu nimic mai puţin blamabili, întrucît „sînt reacţionari extremişti, neavînd vreo pregătire intelectuală, iar acum dezbat oportunitatea dreptului la duel" *(U.S. Foreign Relations. PPC,* XI, p. 259; şi Hoover, *Memoirs,* I, pp. 398-410).

5. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VII, pp. 20-28. Jules Cambon avea să consemneze că propunerea lui Bliss i-a împuternicit pe români să înainteze asupra Budapestei *(La Roiimanie et la question agraire en Transylvanie,* p. 619).

6. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VII, pp. 67-71. înjur de 16.000 de militari francezi urmau să fie făcuţi disponibili.

7. *Ibidem,* VII, pp. 60-62.

8. Menţionarea de către Mişu a proviziilor trimise de Aliaţi indica faptul că hotărîrea anterioară a celor Patru Mari, de a opri ajutorul, nu ajunsese în faza punerii în practică.

9. Veşnic a oferit o divizie, dar nu a putut da mai multe, deoarece se temea că îi „va fi prădată casa", dacă graniţele Serbiei vor fi lăsate fără apărare.

10. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VII, pp. 103-108. Aceasta a fost ultima zi petrecută de Lansing la Paris. El a plecat în ţară la 12 iulie. A fost înlocuit în postul de prim-plenipotenţiar de către Henry White.

11. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 82-83.

12. *Ibidem,* III, p. 408.

13. *Ibidem.*

14. *Ibidem,* IV, pp. 1100-1104. Brătianu a semnat acordul la 29 iulie, razbunîndu-se astfel pe acţiunile lui Balfour din luna respectivă. Pentru ostilitatea americanilor faţă de Tratatul petrolifer, vezi Baker, *Woodrow* ls*on and World Settlement,* II, pp. 422-423. Acordul îşi avea originea n pact, semnat de britanici şi francezi la 18 aprilie 1919, pentru ^P oaţarea în comun a terenurilor petrolifere din România şi din Orientul yiociu (Temperley, *A History,* VI, pp. 182-183).

15. *Dncuments on Briiish Foreign Policy,* I, p. 88, şi VI, pp. *16-11.*

16. *U.S. Foreign Relatians, PPC,* VII, pp. 120-121, 125-127.

17. *Ibidem,* VII, pp. 127, 129-130, 139-140.

18. O caracterizare înţelegătoare a „Albilor" este creionată de Deâk (pp. 101-102) care, fiind de origine maghiară, a considerat că este incorect să îl trateze pe Bela Kun cu duşmănie, deoarece comuniştii, ca şi „Albii", apărau integritatea teritorială a Ungariei.

19. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 177-181, 187-190.

20. Bliss a afirmat că Ungaria nu se opune armistiţiului de la Belgrad, sau ofensivei trupelor sîrbeşti şi franţuzeşti. Neînţelegerile au început odată cu mişcarea românilor. La protestul lui d'Esperey, românii au răspuns că înaintarea lor fusese aprobată de Kârolyi. Aceasta era o minciună, a declarat Bliss citîndu-1 pe d'Esperey.

21. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VII, pp. 181-182. Balfour nu a menţionat că România devenise stat beligerant la 10 noiembrie, cînd decla rase război Germaniei.

22. Bliss a consemnat în jurnal că „se discută de zile întregi despre trimiterea unei Armate Aliate în Ungaria, iar în după-amiaza aceasta vom discuta din nou problema la Quai. E aici motiv de mare bucurie, pînă cînd se pune întrebarea: ce naţiune, sau ce naţiuni, vor da trupele şi vor achita nota de plată? Toţi, pe rînd, afirmă că este datoria Statelor Unite, deoarece au intrat tîrziu în război şi deoarece au pierdut puţini soldaţi. Deci, trebuie să continuăm lupta pînă ce nota de la măcelărie va fi la fel de mare ca a lor. Atunci delegaţii Statelor Unite spun: „Da de unde, doar dacă ne ordonă Congresul". Apoi se uită unul la altul prosteşte, pînă cînd îi vine cuiva vreo idee şi propune să-i trimită o telegramă lui Kun, în care să-1 numească mincinos şi bandit - la care se luminează cu toţii la faţă, comandă trimiterea telegramei, iar apoi se trece la alte chestiuni, la fel de trăsnite şi de inutile" (Palmer, p. 409).

23.Temperley, *A History,* I, p. 356.

24. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 198-200, 208, şi XI, pp. 312-322; *Documents on British Foreign Policy,* I, pp. 130-131.

25. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 236, 248-249; Miller, *Diary,* IX, p. 353.

26. Ataşatul militar britanic din Viena îi avertizase pe români cu privire la un atac iminent *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 110). După Kârolyi, şeful de stat major al lui Kun a încredinţat planul „Albilor", care l-au înmînat românilor *(Memoirs,* p. 172).

Trupele româneşti le-au depăşit numeric pe cele maghiare în proporţie de doi la unu. Cam 170.000 de români au contraatacat 84.000 de maghiafl- (C. Kormos, *Rumania,* p. 72).

27. Victoria a fost sărbătorită cu interpelări în lauda lui Brătianu la o şedinţă a Parlamentului român din 28 iulie („Monitorul Oficial", No. 39, 28 iulie; lorga, *Memorii,* II, pp. 236-237).

28. Georges I. Brătianu, *Origines,* pp. 316-3 17. Vezi şi lorga, *Memorii,* II p. 238. Scurta campanie este tratată drept o acţiune defensivă justificabilă în: Kiriţescu, III, pp. 473-504; Clark, *UnitedRoumania,* pp. 192-203. Punctul de vedere maghiar se află în: Deâk, pp. 103-104. Relatări succinte sînt în: Seton-Watson, *A History,* p. 545; şi Temperley, *A History,* I, pp. 356-357.

29. Documents on *British Foreign Policy,* VI, pp. 21-22, 61-63, 87-88, 137-138.

30. Contele Skrzinski, Sub-secretarul polonez al Afacerilor Externe, a vizitat Bucureştii la 6 iulie şi a afirmat că ţara sa şi România colaborează pentru asigurarea unei graniţe comune, care să reziste „bolşevicilor evrei" *(Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 33-34).

31. *Ibidem,* III, pp. 585-586. Petliura a trimis o misiune la Bucureşti, în ianuarie 1919, pentru a cere asistenţă *(Scrisoarea lui Vopicka către Robert H. Lord,* 9 ianuarie 1919, *Moon Papers).* Vezi lorga, *Memorii,* II, p. 193, pentru activităţile Misiunii Petliura.

32. „Times", London, 5 august. Odessa s-a predat lui Denikin la 27 august.

în iulie şi august nu erau disponibile trupe ale Armatei Roşii pentru a fi trimise împotriva României (Von Laue, p. 238). Rakovski şi-a amintit, mulţi ani mai tîrziu, că guvernul sovietic se temea în vara anului 1919 că Aliaţii îi vor înarma pe români, polonezi, pe Petliura, Denikin şi Kolceak, pentru a eradica bolşevismul din Rusia (Louis Fischer, *Men and Politics,* p. 132).

33. Sazonov, ministru de Externe al lui Kolceak, a jucat un rol important în a-1 aduce pe Denikin în atenţia lui Winston Churchill care, la rîndul său, i-a furnizat lui Denikin provizii pentru 250.000 de oameni („The Manchester Guardian", 21 mai, 1919). Britanicii susţineau încă cererea lui Poklevski, ca Brătianu să cedeze efectele ruseşti lui Denikin. Era aproape de neconceput ca Brătianu să-i acorde ajutor material lui Denikin, care se presupune că viza să-şi creeze un imperiu în sudul Rusiei încor-Porîndu-şi Basarabia (Fischer, *The Soviets in World Affairs,* I, pp. 198-199, i01-203; şi Rattigan, p. 213).

34. Brătianu îi trimitea pe Poklevski şi Rattigan la Văitoianu, ministrul e Kazboi, ori de cîte ori era ridicată problema acelor efecte. Văitoianu nu 6Se k™ sfii'Şit misiunea curăţării Basarabiei de simpatizanţi bolşevici; pro -a. Pus s^ acorde ajutor unui alt grup, care urmărea recucerirea acestei vizii *(Documents on British Foreign Policy,* III, p. 408).

■ Miller, *Diary,* XX, p. 378. Foeh a dezvăluit aceste cifre la 4 august.

36. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 304-308, 310-311, 317-322. Clemenceau spera să vadă Ungaria încercuită de state ostile.

Bohm a avut o carieră aventuroasă. Fusese comis voiajor de maşini de scris înaintea războiului, locotenent în armata ungară şi ministru de război al lui Kârolyi. Deşi nu era adept al lui Kun, a acceptat să fie trimisul său la Viena. Se zice că ar fi acceptat mită de la Basil Zaharoff, magnatul armamentelor, pentru a lucra împotriva lui Kun. Românii, care nu aveau încredere în el, l-au acuzat că i-a ridicat împotriva lor pe saşi. Bohm a reapărut în Ungaria în 1946, cînd a fost numit însărcinat în Suedia. Vezi: Macartney, *Hungary since 1918,* „The Slavonie and East European Review",VII (1929), p. 581; Guiles Davenport, *Zaharoff: High PriesI ofWar,* p. 261; şi „Bulletin d'informations roumaines", 12 aprilie 1919.

Se pare că Bohm 1-a îneîntat pe Coolidge, pe care 1-a întîlnit la Viena. Coolidge 1-a convins pe Hoover în privinţa telentelor sale. Vezi *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 236, 253-256, şi XII, p. 446; Hoover, *Memoirs,* I, p. 399. Pentru versiunea lui Bohm, vezi *Ket forradalom Tiizeben.*

37. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VII, pp. 516-517.

38. Deâk, pp. 473-476.

39. Rattigan împărtăşea părerea lui Brătianu că Aliaţii ar trebui să-1 felicite pentru îndepărtatea lui Kun. El a scris la 10 august că Aliaţii ceruseră cooperarea României la marşul asupra Budapestei, deoarece nu mai considera armistiţiul de la Belgrad ca fiind în vigoare *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 139).

40. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VII, pp. 480-483, 490-491, 529. Americanii doreau să trateze România cu mai multă asprime.

41. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 510, 516-517.

42. Misiunea militară italiană din Budapesta, acţionînd în numele Aliaţilor, a tăcut un joc de-a v-aţi ascunselea cu ofiţerii români, în efortul de a amîna ocupaţia. Vezi Kaas şi Lazarovics, *Boishevism in Hungary,* pp. 306-307.

43. Polk (1871-1943) fusese consilier la Departamentul de Stat (1915-1918). Lansing 1-a împuternicit abia la 3 septembrie să accepte deciziile Consiliului, fără consultări prealabile cu Washington-ul *(U.S. Foreign Relations, PPC,* XI, p. 640). Henry White nu a beneficiat de acest privilegiu.

Polk 1-a avertizat pe Mişu la 4 august că asistenţa anterioară va înceta imediat, dacă la Budapesta intervine vreun incident care să ridice opinia americană împotriva României *(U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, p. 509)-

44. Părerile lui Pichon, Tittoni şi Foch erau împărtăşite de cotidiene Şi reviste cu influenţă. Pertinax a scris în „L'Echo de Paris" (10 august) ca Aliaţii se dovediseră incapabili de a-i proteja pe români „la vreme de restrişte". Auguste Gauvain de la „Le Journal des Debats" (11 august) n

sfătuia pe Aliaţi să îi neglijeze pe români, care îşi pot purta singuri de grijă. The New York Herald" (10 august) afirma că Aliaţii nu ar trebui să se pună în calea României, care administra Ungariei pedeapsa cuvenită. „The New York Times" (14 august) a relatat că românii intraseră în Budapesta cu permisiunea expresă a Aliaţilor. Seton-Watson scria că „românii, avînd în mod firesc mai puţine iluzii în privinţa Ungariei decît cei Patru Mari, nu aveau de gînd să se supună... Aliaţii se temeau că muncitorii din Occident vor fi de partea lui Kun... Acţiunea militară a României era cum se poate de binevenită... Românii au luat pe cont propriu misiunea de a îndrepta armistiţiul strîmb şi de a pune capăt amatorismului occidental şi intrigilor habsburgice („The New Europe", XII, pp. 98-99).

45. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 504-511, 517-518; Deâk, p. 110. Nota a fost citată în „Times", Londra, 6 august.

46. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 528-532, 541-543.

47. Textul proclamaţiei este în: Deâk, p. 476. Afirmaţia lui Brătianu, că acţiona cu acordul Aliaţilor, poate fi înţeleasă în lumina lipsei de trupe Aliate. Cele Patru Puteri Aliate nu puteau furniza trupe de înlocuire a celor româneşti. Tittoni a oferit o singură companie, Balfour s-a referit la trimiterea unui vas de război în susul Dunării, Clemenceau a spus că va lua în consideraţie cererea lui Foch de a se trimite o companie, iar Polk nu a putut oferi niniic *(U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 532-533). După Clemenceau, din Armata estică nu mai rămăseseră decît trei brigăzi *(Ibidem,* VII, pp. 348).

48. Bandholtz, propus de Bliss, era General şef al Forţei expediţionare americane. Gorton era şeful misiunii militare britanice în Ungaria; el se afla deja la Budapesta. Graziani era succesorul lui Berthelot în calitate de consilier pe lîngă Statul Major Român. Mombelli era şeful misiunii militare italiene în Bulgaria.

49. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 567-569. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 129-130.

50. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, 548.

51. *Ibidem,* VII, pp. 551-555. Nota a fost publicată în „Times", Londra, 8 august.

52. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, p. 605; Deâk, p. 113.

53. Arhiducele, o rudă îndepărtată a împăratului Carol, a comandat armata austro-ungară la Mărăşeşti şi a fost considerat cîtva timp de Puterile entrale drept candidat potrivit la tronul românesc, în eventualitatea că , herdinand ar fi fost înlocuit (Seton-Watson, *A History,* pp. 502, 506). După memoriile Arhiducelui, Marghiloman, Maiorescu şi Prinţul Barbu Ştirbey **icumnatul** lui Brătianu) i-ar fi oferit tronul la 10 iulie 1917, dar el a preferat/ rarnină în Ungaria natală. Vezi „Central European Observer" (Praga), IXj rUane 1931), pp. 127-128, citînd Voi. V din *A Vilăghaboru Amilyennel*

en Lăttam, p. 128. în timpul lunilor octombrie şi noiembrie 1918, Joseph a funcţionat ca *homo regius* la Budapesta (Temperley, *A History,* IV, p. 115). '
54. *U.S. Foreign Relatiom, PPC,* VII, pp. 603-606, 613-615; şi XI, p. 387.

55. *Ibidem,* VII, p. 605. Polk a raportat că Arhiducele apăruse la Budapesta însoţit de două brigăzi româneşti şi se instalase ca guvernator provizoriu al provinciei. Joseph i-a informat pe ofiţerii Aliaţi de intenţia sa de a forma un guvern în conformitate cu instrucţiunile Aliaţilor.

56. Rattigan a raportat de la Bucureşti că Regele şi Regina trecuseră cu maşina pe străzile capitalei româneşti pe 5 august şi că fuseseră ovaţionaţi *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 129) - ceea ce a explicat confuzia dintre Bucureşti şi Budapesta în „The New York Times" din 9 august, unde se afirma că Ferdinand Se află la Budapesta. După cîte se ştie, el nu a fost niciodată la Budapesta.

57. *U.S. Foreign Relatiom, PPC,* VII, pp. 606-607, 616-617. Tardieu 1-a întrebat pe Clemenceau dacă se referă la Alianţa din 1916 care „fusese abrogată de Pacea de la Bucureşti". Dacă acesta era cazul, el a sugerat că Brătianu va trebui încunoştinţat că această Conferinţă este „un lucru stabilit, pe cînd Alianţa din 1916 rămîne ceva vag".

58. Clemenceau a trimis o copie a acestei note lui Saint-Aulaire.

59. Quai d'Orsay a transmis notele la Bucureşti cu extremă încetineală. Vezi Deăk, p. 123, nota 74.

60. Rapoartele acestei misiuni sînt în *U.S. Foreign Relations, PPC,* XII, *The Bandholtz Mission,* pp. 635-735. Vezi şi General-maior Harry Hill Bandholtz, *An Undiplomatic Diary.*

61. Brătianu 1-a informat pe Rattigan asupra intenţiei sale de a-1 trimite pe Diamandy pentru a se asigura că maghiarii sînt trataţi corect. A explicat că România doreşte să impună Ungariei un armistiţiu, deoarece Aliaţii consideră ineficient armistiţiul de la Belgrad. El numea jafurile „rechi ziţionări legale" *(Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 137-139).

62. *U.S. Foreign Relatiom, PPC,* VII, pp. 677-678.

63. *Ibidem,* VII, pp. 677-679. Protestele lui Benes sînt în: Deâk, pp. 483-487; şi „Times", London, 14 august.

64. Seton-Watson afirma că România susţine pe Arhiduce în speranţa anexării Ungariei („The New Europe", XIV, No. 157, p. 10).

65. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 679-681. Această decizie i-a permis lui Friedrich controlul asupra guvernului. După părerea lui Jâszi, Friedrich era ultra-reacţionar *(Revolution and Counter-Revolution in Hungary,* p. 156). Pentru o analiză a acestei tactici controversate, vezi M.W-Fodor, *Plot and Counter-PIot in Central Europe,* pp. 151-155, 180.

66. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 678-679. Ultimele cereri au fost prezentate de Ioan Erdelyi, membru al Consiliului Dirigent. Victor Antonescu a încercat să convingă Quai d'Orsay-ul că termenii sînt justificaţi-

67 *Ibidem,* VII, pp. 679-682. La 12 august, Wilson i-a trimis lui Polk instrucţiuni vizînd teritoriile atribuite României, dacă aceasta continuă să opună rezistenţă *(Ibidem,* VII, p. 682).

Probabil că rezervele lui Balfour au fost inspirate de intervenţia lui/ Rattigan. într-o notă, din 10 august, ataşatul britanic a citat următoarele puncte în apărarea acţiunilor României; (1) Consiliul a interzis României ocuparea Budapestei după ce oraşul fusese cucerit; (2) Aliaţii „ceruseră cooperarea României la marşul asupra Budapestei"; (3) Românii acţionaseră în auto-apărare; (4) Acuzaţiile de brutalitate erau răspîndite de ziarele maghiare; (5) Soldaţii maghiari nu purtau uniformă, deci nu puteau fi deosebiţi de civili; şi (6) Regimul habsburgic nu a fost instalat de Brătianu *(Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 138-140).

68. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VII, pp. 689-691; Deâk, pp. 479-481; „Times", London, 16 august. Nota lui Brătianu se asemăna foarte mult cu cea a lui Rattigan din !0 august.

69. *U.S. Foreign Relations, PPC,* **VII,** pp. 683-686, 691-691; *Documents on British Foreign Policy,* I, pp. 416-417. Nota din 14 august a fost schiţată de Philippe Berthelot.

70. Horthy, p. 103; şi Owen Rutier, *Regent oj'Hungary, p. 204.* Horthy comanda o armată de 8.000 de oameni în vestul neocupat al Ungariei.

71. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, p. 804, şi XII, p. 658.

72. Hoover se mîndrea cu iniţierea propunerii de a-1 îndepărta pe Arhiduce *(The Ordeal of Woodrow Wilson,* pp. 139-140).

Protestele româneşti se îndreptau şi asupra numirii de către Friedrich a Contelui „Alb", Paul Teleki, renumitul geograf, pentru a pregăti materialele în vederea negocierilor de pace cu Aliaţii (Bandholtz, pp. 30-33). Alte proteste româneşti sînt în *U.S. Foreign Relations, PPC,* VII, pp. 694-695, 707-708.

73. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 170-174. Ionescu a afirmat faţă de Rattigan că acuzaţiile împotriva lui Averescu sînt adevărate *(Ibidem,* VI, p. 152).

74. *Ibidem,* VI, pp. 195-197.

75. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VII, pp. 774-778, 811-813,819-822; Şi Hoover, *The Ordeal of Woodrow Wilson,* pp. 138-139.

Wilson şi-a exprimat îngrijorarea faţă de nerespectarea de către Româ-a a **autorităţii** Conferinţei. Se temea că aceasta ar încuraja Germania să se opună la îndeplinirea clauzelor Tratatului de la Versailles *(U.S. Foreign «etations, PPC,* XI, pp. 634-635).

au f ?6' US' Fore'S" *Relations, PPC,* VII, pp. 836-838, 857. Furnizările roma tStOpate de la 20 septembrie *(Ibidem, X,* p. 561). Pînă atunci însă, cam n"- o'3''nuseră ~In Ungaria destul material rulant pentru a porni o Panie eficientă împotriva oricărei rezistenţe maghiare. Vezi General

G.D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei,* p. 10.

77. Berthelot (1866-1934), fiul unui ministru de Externe, era cel mai capabil şi mai bine-informat oficial de la Quai d'Orsay, al cărei *eminence grise* fusese încă din 1914, cînd a fost numit director al Cabinetului Diplomatic, pînă ce a fost promovat în 1919 director al Afacerilor Politice şi Comerciale. A fost răspunzător de reacţiile franceze din iulie 1914, cînd Poincare şi Viviani se aflau la Petersburg, şi pentru tentativele lui Briand de a asigura intervenţia României în 1916. în 1918 a cerut reprezentarea la Conferinţă a micilor puteri, ale căror interese le-a susţinut apoi, în calitate de membru al Comitetului pentru Statele Noi, înfiinţat pentru proiectarea tratatelor minorităţilor. A reuşit să elimine articolele controversate, nu pentru că le-ar fi considerat nejustificabile, ci pentru că acţiona asiduu pentru încorporarea României în sistemul cunoscut ulterior drept cordon sanitar. Clemenceau avea încredere în el şi îi împărtăşea scepticismul în privinţa Ligii şi a Tratatului de garanţii (Laroche, pp. 30, 34, 62-63, 95-96).

78. *U.S. Foreign Relati'ons, PPC,* VIII, pp. 57-60, 77-79.

79. Clemenceau a citat influenţa în cercurile ziaristice a lui Robert de Flers, un dramaturg care funcţionase la Bucureşti în calitate de ataşat cultural al lui Saint-Aulaire. Articolele sale atacau asprimea Franţei faţă de România. Vezi *La petite table* (p. 208) care acuza Franţa de capitulare în faţa planurilor americane şi britanice cu privire la România.

Pichon informa cu regularitate presa din Paris despre lucrările Consiliului şi spunea corespondenţilor ce să accentueze şi ce să omită (G. Bernard Noble, *Policies and Opinions at Paris,* 1919, p. 310).

80. Pentru un studiu asupra Tratatului garanţilor, vezi Louis A.R. Yates, *The United States and French Security, 1917-1921.* Acest tratat demonstrează că G. Clemenceau avea prea mare încredere în Ligă. Cedase mult în Tratatul de la Versailles, în schimbul asigurărilor americane care începuseră să se evapore în iulie şi august.

81. Prezentînd Tratatul în faţa Senatului, la 22 iulie, Wilson a accentuat că el va fi un aranjament temporar. A spus Comitetului pentru Relaţii Externe, la 10 august, că acesta este mai puţin important decît Tratatul de la Versailles. Scandalul care a urmat prevesteşte înfrîngerea Tratatului garanţilor.

82. După Hugh Seton-Watson *(Eastern Europe between the Wars,* p. 362), scopul principal al acordului de pace din 1919 din Europa de Est a fost crearea unui *cordon sanitar* de noi state între cele două mari puteri periculoase, Germania şi Rusia. Această observaţie poate fi comparată cu aîirmălia Iui Clemenceau din 31'martie 1919: „Poate Conferinţa de Pace. fără a comite o nedreptate, să sacrifice noile state... impunîndu-le graniţe inacceptabile? Politica Franţei/e îndreaptă, fără tăgadă, spre ajutorarea aces-

popoare tinere... Dacă sîntem obligaţi să le oferim graniţe, fără de care pot trăi, este un lucru regretabil şi trebuie făcut cu moderaţie, dar nu oate fi evitat" (Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement,* III, pp. 250-251).

83. Bliss îl numise pe Generalul Berthelot agent al Quai d'Orsay-ului (Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement,* III, p. 244). White i-a scris Senatorului Lodge la 31 august că francezii îi încurajaseră pe români să înainteze asupra Ungariei (Allan Nevins, *Henry White: Thirty Years of American Diplomacy,* p. 460). Hoover, probabil americanul cel mai anti patizat de Brătianu, a propus contracararea influenţei franceze în România prin oferirea de împrumuturi şi ajutoare americane. Această dorinţă, ca şi negocierile care au urmat, cu privire la presupuse concesionări pentru Standard Oii din New Jersey, au eşuat, dar Brătianu le-a manipulat în scopuri anti-americane şi anti-evreieşti. Vezi Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement,* II, p. 422; Bonsal, *Suitors and Suppliants,* pp. 170-171; Georges I. Brătianu, *Origines,* p. 320; Dillon, pp. 237-238; Hoover, *Memoirs,* I, pp. 407-408; Seton-Watson, *A History,* p. 543; Joseph C. Grew, *Diary,* I, 1 noiembrie 1919, Houghton Library; şi House, *Diary,* XV, 26 aprilie 1919, p. 175, *House Papers.*

84. *U.S. Foreign Relations, PPC,* XI, pp. 642-643.

85. *Ibidem,* XI, p. 436. Briand îl numise pe Saint-Aulaire la sugestia lui Philippe Berthelot, după ce propunerea lui Tardieu fusese contestată de Radicali şi Socialişti. Ca şi alţi diplomaţi acreditaţi în România, şi-a dezvoltat curînd o admiraţie puternică faţă de români şi a devenit cel mai prestigios dintre miniştrii aliaţi, care susţineau cu toţii aspiraţiile româneşti. Chiar şi Poklevski le împărtăşea entuziasmul.

86. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 203-204, 210. Rattigan a susţinut efectiv observaţiile lui Schoenfeld.

87. *Ibidem,* VI, pp. 236-237.

88. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VIII, pp. 110-1 11. La 30 august s-a primit la Paris un mesaj din partea lui Saint-Aulaire, care conţinea textul notelor lui Brătianu. Polk a primit la 4 septembrie o scrisoare aspră din partea Reginei Măria, în care se afirma că România este tratată ca o ţară inamică, în timp ce Ungaria este tratată ca prietenă, şi că Statele Unite „fac t°t ce pot pentru a încerca să o pedepsească pentru că fusese loială şi fidelă. u aş putea să vă citez vreo armată care să nu fi prădat vreodată. Vă rog să Va amintI}' că toţi soldaţii din armata noastră sînt ţărani" *(Ibidem,* VIII, P; Ş; şi în: *Frank Lyon Polk Papers,* Yale University Library. Afirmaţie 'tata de Hoover, *Memoirs,* I, p. 404, şi *The Ordeal of Woodrow Wilson,*

ofite 89 *US' ForeiS" Relations, PPC,* VIII, pp. 99-100. Polk a citat unui american o declaraţie a lui Constantinescu, ministru de Finanţe sub

Brătianu: „România intenţiona să rămînă în Budapesta, să-şi aranjeze şi să se ocupe de propriile sale afaceri în stilul său propriu, şi România a primit o scrisoare insultătoare din partea Consiliului, căreia i-a răspuns în modul cel mai potrivit - ignorînd-o. România nu avea de ce să-i fie teamă din partea Aliaţilor, care nu intenţionau să-şi pună în aplicare ameninţările prin acţiune efectivă *(Ibidem,* VIII, p. 99; *Polk Papers).*

90. *Ibidem,* VIII, pp. 77-79. Polk aproba această misiune dacă Clerk nu era împuternicit să trateze cu Brătianu.

Clerk, fost director al Departamentului Oriental (Est-European) la Foreign Office între 1913 şi 1918, şi chiar atunci desemnat primul ambasador britanic în Cehoslovacia. Avea reputaţia de a fi unul dintre cei mai luminaţi oficiali ai Foreign Office-ului, simpatizînd cu cauza puterilor mici (Seton-Watson, „The New Europe", XII, No. 152, p. 210).

91. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VIII, pp. 111-114, 124; Miller, *Diary,* XX, pp. 404-407. Balfour a pregătit textul care a fost aprobat la 5 septembrie, iar Clerk a plecat din Paris la 7 septembrie, ducînd lui Brătianu această notă şi copii ale tuturor mesajelor anterioare.

92. Tonul neutru al notei se datora dorinţei lui Clemenceau de a nu trimite un ultimatum aspru. Observa că refuzase la început să ia drept bună negarea lui Brătianu, că nu ar fi primit notele anterioare, deşi ulterior „ajunsese la concluzia că poate exista şi un oarecare sîmbure de adevăr aici... este greu ca actualul Consiliu să acţioneze ca şi cum ar fi absolut sigur că România se comporta în Ungaria cu o răutate deliberată *(U.S. Foreign* } *Relations, PPC,* VIII, pp. 98-99).

\ 93. *U.S. Foreign Relations. PPC,* XI, pp. 406-407. Polk, Johnson şi \ James Brown Scott (consilierul juridic) au discutat posibilitatea reţinerii V Transilvaniei şi a nerecunoaşterii ataşării Basarabiei.

94. *Ibidem,* XI, p. 426 şi XII, p. 674. Bandhollz a afirmat că voiajul său nu a fost impus sau autorizat de Polk, dar Polk i-a recomandat avansarea prin raportul său *(Ibidem,* XII, p. 676).

95. *Ibidem,* XII, pp. 675-676, Bandholtz, pp. 65-79. Regina Măria i-a spus lui Bandholtz că, „indiferent dacă americanii numesc~~rechiziţŢonărîle_ ^^^r2an~îî~dămsnce"âlf nume, eu simt că avem tot dreptul de a proceda precum credem de cuviinţă".

---■• gg *ibidem,* XII, p. 676. Bliss i-a cerut lui Polk să „îi facă pe europeni să înţeleagă că, dacă doresc cooperare şi asistenţă ulterioară din partea Statelor Unite, trebuie să joace corect; altfel, le vom demonstra intenţia noastră de a ne retrage în întregime şi de a-i lăsa să se bazeze pe propriile lor resurse" (Bandholtz, pp. 87-88).

97. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 236-237. Răspunsul lui Brătianu a fost publicat în presa din Bucureşti la 11 septembrie. l ' '

anterioare la această atitudine au apărut în „The Daily Mail", 5 septembrie, şi The New York Times", 6 septembrie.

98. Textul demisiei sale se găseşte în: Minesco, pp. 108-109. Brătianu a informat Consiliul despre refuzul de a semna tratatul cu Austria. La 8 septembrie, Mişu anunţase deja Consiliul asupra obiecţiilor specifice formulate de România faţă de Articolul 60 (care cerea României acceptarea în avans a principiului de Tratat al minorităţilor). România nu a semnat Tratatul de la St. Germain la ceremonia din 10 septembrie *(U.S. Foreign Relations, PPC,* VIII, pp. 152-153; *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 21-216).

99. Georges I. Brătianu, *Origines,* p. 322; Marghiloman, IV, pp 379-380. Ştiri despre demisie au apărut în „Times", London, 15 sep tembrie.

100. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VIII, p. 334; Miller, *Diary,* XVI, pp 534-536. Raportul lui Clerk a fost citit în Consiliu la 23 septembrie. Nu s-a semnalat nici o reacţie faţă de confesiunea lui Brătianu. La cererile francezilor, Consiliul a consimţit să aştepte întoarcerea lui Clerk la Paris. Nu a ajuns decît pe 10 octombrie.

Probabil că George Clerk 1-a întîlnit pe Brătianu la Conferinţa Inter-aliată de la Petersburg din ianuarie 1917 (R.H. Bruce Lockhart, *British Agent,* pp. 159-162).

101. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VIII, pp. 333-335; Miller, *Diary,* XVI, pp. 534-535.

102. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VIII, p. 563; *Documents on British Foreign Policy,* I, pp. 885-886, şi VI, pp. 236-237.

Slovacii din Bekes-Csaba s-au întrunit la 13 iunie 1919 pentru a vota încorporarea la România (Tilea, p. 68).

103. Georges I. Brătianu, *Origines,* pp. 319-320.

104. Pentru acţiunile lui Rattigan, vezi *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 21-22, 61-63, 87-89, 137-138, 148-152, 170-174, 208-209, 233-236. Curzon i-a aprobat eforturile de a promova formarea unui nou cabinet *(Ibidem,* VI, p. 235). Britanicii erau supăraţi că Brătianu anulase convenţia petroliferă din 18 august *(Ibidem,* IV, p. 1109).

105. *Ibidem,* VI, pp. 273, 278. Manolescu-Râmniceanu fusese trimisul dU1 Brătianu la Tittoni, ambasadorul italian la Paris în 1914, cu scopul de a iscuta acordul româno-italian încheiat în luna septembrie a acelui an.

'06. Tilea, p. 31.

Br- 'A7' *US' ForeiSn Relations. PPC,* VIII, pp. 550-570; *Documents on itish Foreign Policy,* VI, pp. 271-279. Vizita lui Clerk la Budapesta este elat^d epâkp. 147-151.

mJnj Valtoianu şi-a asumat posturile de premier, ministru de Interne şi Externe ad-interim pînă la întoarcerea lui Mişu în ţară, pentru

preluarea ultimului departament. Au fost numiţi cinci Naţionali din noile provincii ca miniştri fără portofolii: Inculeţ (Basarabia), Nistor (Bucovina), şi Cicio-Pop, Goldiş şi Vaida-Voievod (Transilvania). Vezi „Moniteur du petrole roumain", XVIII (1 octombrie 1919), no. 6, p. 196; şi „The New York Times", 2 octombrie 1919.

109. *Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 278; Iorga, *Memorii,* II, pp. 265-266.

110. *Documents on British Foreign Policy,* pp. 280-281.

111. Adoptarea reformei electorale în noile provincii este relatată în: Axente, pp. 466-467.

112. *Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 281.

113. Chestiunea concesiunilor petrolifere şi a altor rezerve naturale reprezenta un interes major pentru aceste puteri, iar Brătianu o ştia prea bine. S-a jucat cu ofertele lor şi a ridicat preţul cu abilitate; concesiile luau mereu în calcul o „îndulcire" a atitudinii către România. Discuţiile cu americanii au lăsat să se vadă că va permite lui Standard Oii din New Jersey să îşi recapete acţiunile din Societatea Româno-Americană, dacă America îşi va mări asistenţa şi va privi cu ochi buni cererile românilor. Hoover i-a denunţat tactica, numindu-1 „mincinos şi hoţ de cai" (Bonsal, *Suitors and Suppliants,* p. 171).

Britanicilor şi francezilor li s-a spus că şi-ar putea menţine acţiunile dacă erau de acord .să trimită ajutoarele pe care le refuzaseră americanii *{Documents on British Foreign Policy,* IV, pp. 1 109-1110).

114. Contele Skrzinski, Sub-secretar polonez pentru Afaceri Externe, i-a comunicat lui Rattigan în iulie că pentru Polonia şi România este vital să formeze un bloc puternic împotriva Germaniei şi Rusiei *{Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 33).

115. Brătianu i-a spus lui Rattigan la 2 septembrie că Pichon, într-o convorbire cu Mişu, a exprimat simpatia francezilor faţă de eforturile României, „dar nu putea face nimic din cauza animozităţii lui Hoover" *{Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 204). Rattigan a observat la 18 septembrie că ziarele româneşti, pline de laude închinate Franţei, sînt tipărite de gazetari educaţi la Paris *(Ibidem,* VI, p. 243). Polk era sigur că Antonescu „urmase linia de la Quai d'Orsay" după întîlnirea lor de la 1 octombrie (*U.S. Foreign Relations. PPC,* XI, p. 440).

116. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 285-286. Saint-Aulaire s-a întors la Paris la 1 I octombrie, într-un lung concediu. Absenţa sa de la Bucureşti nu a produs nici o schimbare fundamentală în politica franceză. Henry Cambon, fiul lui Paul Cambon, era însărcinatul cu afaceri. Saint-Aulaire a consemnat, în Memorii, că s-a deplasat la Panş pentru a se împotrivi „cu succes minim aberaţiilor Consiliului Suprem *{Confession,* p. 487).

117. Dovezile disponibile, ce indică duplicitatea italienilor, apar în surse americane şi britanice. Diplomaţii americani din România îi informau fn permanenţă pe Wiison şi pe succesorii acestuia la Paris în privinţa manevrelor italienilor din timpul crizei provocate de îndeplinirea reven dicărilor teritoriale maximale ale Italiei. La 21 mai, s-a raportat că Italia şi România conveniseră asupra unei acţiuni comune împotriva Ungariei, în care Italia se obliga să acorde României asistenţa pe care americanii probabil că o vor sista (Hoover, *Memoirs,* I, p. 408-409; *Horise Papers).* BandhoJtz se referea frecvent la chestiunea Fiume prin provocare de incidente în Ungaria. Cînd a reieşit că românii se conformaseră, italienii fură dezamăgiţi, deoarece România „turnase gaz peste foc prin extravaganţa rechizifiilor sale; ele creaseră o asemenea stare de spirit în Ungaria, încît aceasta nu va lua în considerare vreo alianţă cu România în următorii cincizeci de ani, punînd astfel Italia în imposibilitatea de a-şi îndeplini planul frumos-conceput de izolare a Iugoslaviei" *(U.S. Foreign Relations, PPC,* XII, p. 713). i/

Italia plănuia să îl instaleze pe Ducele de Genova pe tronul Ungariei/ *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 186). '

Indignarea lui Brătianu faţă de recomandările italiene cu privire la Dobrogea de sud este descrisă de Rattigan, *Ibidem,* VI, pp. 87-88.

118. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VIII, pp. 550-551, 561-562, 563-566; *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 271-279. Extrase din raportul lor se află în: Deâk, pp. 503-504.

119. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VIII, pp. 583-586. Polk îl chemase pe Vopicka la Paris pentru ca acesta să îşi explice atitudinea filo-română excesivă. A fost reţinut deoarece, precum a scris Polk lui Bandholtz, „are o admiraţie mult prea entuziastă faţă de români; s-ar putea să îi permit . întoarcerea săptămîna viitoare, dar pînă atunci va fi destul de reeducat pentru *f* a nu mai arăta entuziasm deplasat la simpla menţiune a românilor" *(Seri- • soare din 17 octombrie, Polk Papers).*

120. *Documents on British Foreign Policv,* VI, p. 316.

121. *Ibidem,* VI, p. 317.

122. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VIII, pp. 603-604, 709; *Polk Papers.* Americanii erau indignaţi de încercarea românilor de a jefui Muzeul Naţional dm Budapesta. Bandholtz „a sărit în ajutor" pentru a opri jafurile *(U.S. foreign Relations, PPC,* VIII, pp. 678-681, şi XII, p. 698; Bandholtz, PP. 136-138.

'23. *U.S. Foreign Relations, PPC,* XI, pp. 652-653.

124. *Polk Papers*

Titt '25' US' Fore'*S" Relations, PPC,* VIII, pp. 82-84, 116-118, 125. s-a fî a susf'nut propunerea americană, dar sprijinul său a fost refuzat cînd îrnnnt ** ^ 'nten?la Italiei de a înarma Bulgaria în vederea unui atac Potriva Iugoslaviei *(Ibidem,* V, p. 466).

126. *Ibidem,* VIII, p. 84.

127. *Ibidem,* VII, pp. 234-235, 455-456.

Românii au prezentat la 10 octombrie o revendicare pentru teritoriu suplimentar în Maramureş, în vederea asigurării unei frontiere mai lungi cu Cehoslovacia. Ei considerau aceasta o compensaţie pentru pierderea enclavelor româneşti din jurul Debreţinului. Consiliul a respins cererea, deoarece frontiera cu Cehoslovacia fusese aprobată la 7 august (Deâk, pp. 513-516).

128. *Polk Papers.* Polk se referea la împotrivirea englezilor de a se sista asistenţa pentru România. La sfîrşitul lui octombrie, britanicii solicitau reluarea ajutoarelor şi legăturilor comerciale, pentru, a nu fi înlăturaţi „de concurenţa rivalilor" *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 316).

129. Redactat de Whitney Shepardson, secretar al Comisiei Ligii Naţiunilor (Joseph C. Grew, *Diary,* I, 1920, p. 34, Houghton Library).

Menţionarea lui Clerk are în vedere însărcinarea sa de a se deplasa la Budapesta la 16 octombrie, pentru a discuta formarea unui guvern acceptabil. Această misiune cu final reuşit este relatată în: Deâk, pp. 155-170.

VI. COMPROMISUL CU ROMÂNIA

Conferinţa simpatizează cu cauza Dumneavoastră, dar ea este obstrucţionată de predecesorul Dumneavoastră de doi ani întregi.
(Clemenceau către Vaida-Voievod, 20 ianuarie 1920)'

Impasul continuă

în noiembrie, politica celor patru Puteri Aliate, în ceea ce priveşte România, a ajuns mărul discordiei. Quai d'Orsay-uI a intervenit necondiţionat de partea Bucureştilor, pentru de a-şi duce la îndeplinire planul de a forma un inel de state aliate în Europa Centrală şi :'•-. Est. Diplomaţii americani şi englezi, deşi se diferenţiau în alte chestiuni, căutau să diminueze influenţa franceză în România. Italienii, pe de altă parte, agravau criza ignorînd deciziile Consiliului. Drept răspuns la opoziţia americanilor, britanicilor şi francezilor faţă de politica sa din Adriatica, guvernul italian îl îndemna pe Brătianu să perpetueze criza din Ungaria pentru a distrage atenţia de la Fiume. în loc de a accepta oferta Italiei din noiembrie, Brătianu, după vechiul său obicei, a ezitat înainte de a-şi spune preţul, şi aceasta pentru că Italia nu era în situaţia de a orienta cumva Consiliul spre o politică filo-română. Reticenţa aceasta i-a făcut pe italieni să solicite cooperarea Ungariei într-o mişcare anti-iugoslavă[2].

Maşinaţiunile italiene au obligat Quai d'Orsay-ul să ceară trimiterea unei armate interaliate în Ungaria. Philippe Berthelot s-a adresat Consiliului în acest sens, la 3 noiembrie, observînd că anumite uten Aliate, trecute sub tăcere, conspiră cu România în ideea de a P asa un conducător-marionetă pe un tron maghiar restaurat[3]. Această ativă de a reveni la condiţiile antebelice ameninţa securitatea s aţelor succesoare din Europa Centrală şi de Est, drept pentru care • "Slliu l a fost solicitat să intervină. Berthelot se pronunţa în favoarea . eni armatei române în forţa interaliată, în ciuda reproşurilor care » aceau cu **privire** la rechiziţii şi la abuzurile vizibile de forţă

comise de ea". Armata română reprezenta, pentru el, singura forţă materială capabilă să împiedice reinstaurarea unui guvern regalist la Budapesta. Dar, pentru a o constrînge să se comporte cum trebuie, Berthelot şi-a propus să maseze trupe cehe şi sîrbeşti în Ungaria evacuată de soldaţii români. Armata interaliată se va retrage din Ungaria atunci cînd Friedrich va demisiona în favoarea elementelor democratice; după ce armata de „aventurieri" a lui Horthy va fi dezarmată, aveau să se organizeze alegeri libere şi se va semna un tratat de pace[4].

Au apărut suspiciuni că se reînvie astfel planul Foch în proiectul lui Berthelot şi, în loc să îl respingă formal, membrii Consiliului s-au acuzat reciproc de prelungirea deliberată a crizei, pentru obţinerea de profituri altundeva. Polk 1-a acuzat pe Berthelot că lasă să se înţeleagă în România cum că ordinele Consiliului sînt numai de provenienţă anglo-americană. Berthelot 1-a învinuit pe Tittoni că refuză să colaboreze la expedierea de mesaje către guvernul român. Crowe i-a îndemnat pe toţi să facă front comun, pentru a-1 forţa pe Brătianu să „înceteze răspîndirea de versiuni false privitoare la notele ce i se trimit". S-a căzut de acord să se remită încă o notă Bucureştilor, care să exprime insatisfacţia Consiliului la ştirea că Ministrul Coandă, înlocuitorul lui Mişu, sosise la Paris fără un răspuns la nota din 11 octombrie. Cei patru ambasadori Aliaţi au primit instrucţiuni să stoarcă de la Văitoianu un răspuns în cel mai scurt timp[5].

Planul lui Berthelot se baza pe recomandările trimise de Clerk din Budapesta. Clerk socotea că o evacuare prea rapidă va mări pericolul unui război civil între elementele radicale şi cele conservatoare. Forţa poliţienească autohtonă nu fusese încă înarmată adecvat, iar elementele moderate erau prea slabe pentru asumarea puterii. Crowe i-a convins pe Polk şi Berthelot că maghiarii au dreptul să formeze un guvern de orice culoare politică, cu condiţia să nu reinstaureze un Habsburg. S-a căzut de acord ca Horthy să fie preferat lui Friedrich drept candidatul mai puţin indezirabil, întrucît el comanda singura forţă capabilă să menţină ordinea după retragerea românilor •

Ocazia de a-1 încuraja pe Horthy a apărut la 4 noiembrie, cînd românii au început să-şi retragă trupele din Budapesta. întreaga capitală a fost evacuată pînă la 14 noiembrie[7]. Americanii şi britanici[1]

credeau că românii planifică o retragere generală din Ungaria ca rezultat al presiunii Aliaţilor. în timp ce insistenţa Aliaţilor era o cauză indirectă, un motiv decisiv a fost realizarea obiectivelor principale pentru care fusese de fapt ocupată Budapesta. Eliminarea regimului comunist, a simpatizanţilor radicali şi rechiziţionarea vindicativă, fuseseră înfăptuite în modul cel mai eficace.

înfrîngerea Liberalilor

Generalul Văitoianu, al cărui guvern a fost numit o „versiune nouă şi corectată a cabinetului Coandă", a permis organizarea de alegeri în prima săptămînă din noiembrie[8]. Liberalii, fără discuţie partidul cel mai puternic din Vechiul Regat, au fost înfrînţi ruşinos la urne. Era prima dată în istoria constituţională a României cînd alegerile nu au fost falsificate[9]. Drept rezultat, Naţionalii transilvăneni, aliaţi cu Partidele Ţărăneşti din Vechiul Regat şi din noile provincii, au cîştigat o majoritate de locuri în ambele Camere[10]. S-a convenit ca noul parlament să se întrunească la 20 noiembrie, dar Regele refuză să-1 demită pe Văitoianu şi să-1 numească pe Maniu în calitate de şef al unui nou cabinet. Ferdinand, „încă hipnotizat de Brătianu şi temător de elementele radicale din rîndul ţărănimii", a amînat decizia trei săptămîni înainte de a se înclina în faţa rezultatelor alegerilor. S-ar putea să fie adevărat, cum au sugerat mai multe surse competente, că Regele nu putea găsi un guvern doritor să se supună ordinelor emise de Aliaţi. Era evident că Brătianu nu reuşise să-i convingă pe electori că Maniu fusese mituit de anglo-americani şi că va capitula în faţa presiunilor Consiliului. Asemenea învinuiri nu au scăzut drastic popularitatea lui Maniu; adevărul e că liderul transilvănean nu s-a grăbit să-şi ocupe postul".

Naţionalii transilvăneni nu desfăşuraseră campania electorală ᶜu o platformă conciliatoare. Succesul lor poate fi atribuit, într-o măsură, promisiunilor că reformele agrare amînate mult timp vor fi "mediat puse în practică. Deşi Brătianu nu a putut împiedica succesul ^ansilvănenilor, el a cîştigat, totuşi, în alt sens. Campania sa de presă nva tratamentului pe care Aliaţii îl rezervaseră României aprin-opm publică într-o asemenea măsură încît, în pofida victoriei, ezita să cadă de acord cu cererile Consiliului. Regele,

convins de Brătianu că pe români îi paşte pericolul de a ceda în faţa Aliaţilor, a hotărît să menţină guvernul Văitoianu atît timp cît trupele româneşti erau încă angajate în retragerea din Ungaria[12].

Răspunsul mult aşteptat la nota din 11 octombrie a fost recepţionat la Paris pe 12 noiembrie. El nu arăta vreo schimbare de strategie, în pofida rezultatelor din alegeri. Văitoianu era de acord cu stabilirea unei sub-comisii de reparaţii în componenţa căreia să intre un român, dar a respins planurile de a lăsa comisia să asculte reclamaţiile oficialilor unguri. Acest gest ar fi supus România la un tratament pînă acum niciodată impus altor state aliate. El nu era împotriva stabilirii unui guvern acceptabil în Ungaria, dar insista să păstreze trupe româneşti pe Tisa, pînă ce la Budapesta se constituie un regim acceptabil Bucureştilor. Văitoianu încă susţinea că România se supune ordinelor misiunii de a amîna evacuarea completă pînă la stabilirea unui nou guvern în Ungaria[13].

Acest răspuns a atras critica severă a lui Crovve:

Brătianu, pur şi simplu, trăgea de timp, iar măsurile adoptate de el au înşelat majoritatea conaţionalilor, care îl considerau un mare patriot. Am impresia că România va îmbrăţişa o atitudine mai flexibilă dacă Regele şi majoritatea românilor vor ajunge să vadă cu claritate că recalcitranţa lor va atrage cu necesitate ruptura cu Puterile Aliate şi Asociate şi excluderea României din Alianţă. In atari împrejurări, guvernul actual va fi forţat să-şi dea demisia şi se va constitui un minister care va înţelege cererile Consiliului şi va acţiona în consecinţă[14].

Crowe a arătat că ruptura diplomatică este singura alternativă, întrucît Consiliul nu are forţe disponibile pentru a-i determina pe români să plece din Ungaria. Clemenceau şi Polk au fost de acord cu această soluţie, dar italienii refuzară să aprobe ruptura, iar Berthelot s-a împotrivit unei disocieri care ar putea atrage oprobiul poporului român. Clemenceau a răspuns că

suferă de multă vreme alături de România şi chiar i se ^
această atitudine. România încercase întotdeauna să prelungească negocierile la nesfirşit, şi trebuie să se pună capăt acestei practic[1]

Premierul francez a respins remarcile Generalului Maxime Weygand, şeful de Stat Major al lui Foch, care interveni în favoarea unei amînări a rupturii pe motiv că Văitoianu, avînd în vedere alegerile recente, nu ar putea controla afacerile externe. Clemenceau a subliniat că „în spatele întregii chestiuni se află Brătianu", iar Crowe fu de acord că Brătianu îl instalase pe Văitoianu „ca să poată fi avansat exact acest argument". Polk ceru o măsură şi mai drastica, anume retragerea Transilvaniei de pe lista revendicărilor, pentru a se asigura conformarea României. Dar ceilalţi s-au opus acestei soluţii, pentru că nu erau disponibile, în acel moment, trupe Aliate pentru ocuparea Transilvaniei,; şi ea, insistau francezii, nu trebuie retrocedată Ungariei[15].

Consiliul a decis să trimită primul său ultimatum adevărat, specificînd o limită de timp pentru răspuns. Deşi Berthelot însuşi a fost însărcinat să schiţeze nota, cea pe care a prezentat-o la 30 noiembrie nu-i trăda sentimentele filo-române. Purta, în schimb, marca de neconfundat a nervosului Clemenceau, care prefera să se înmîneze ultimatumul delegaţiei române din Paris, decît să se urmeze procedura înceată de a telegrafia la Bucureşti. Ultimatumul rezuma în termeni neechivoci nerăbdarea şi nervozitatea Aliaţilor. Românilor li se cerea să se retragă în spatele noii frontiere, să semneze tratatul cu Austria şi tratatul minorităţilor (s-a reafirmat prerogativa de a discuta anumite modificări în al doilea tratat) şi să accepte demersurile sub-comisiei de reparaţii. Pedeapsa pentru necolaborare aducea nu numai eliminarea României din tabăra Aliaţilor, ci şi o ruptură a relaţiilor diplomatice cu toate Puterile Aliate.

Ultimatumul putea să aibă o oarecare eficacitate numai dacă cele patru Puteri Aliate erau de acord să dea curs pedepselor, dar Italia a refuzat. De Martino, delegatul italian, a fost împotriva acuzaţiei de radare din partea României în timpul războiului, ca şi împotriva apelării la o ruptură diplomatică. Clemenceau s-a arătat iarăşi ostil °°nciherii cu Brătianu şi i-a declarat lui De Martino că

anta fusese abandonată de România, ceea ce n-a împiedicat
ºnţa să continue războiul pînă la capăt. Cu trei luni înainte de
*p * Bucureşti, l-am avertizat pe Brătianu că împinge*
nia intr-o politică dezastruoasă. Brătianu, aferat, a promis că

nu va încheia niciodată o pace separată, promisiune care nu 1-a împiedicat, totuşi, să o încheie^.

Evenimentele din după-amiaza zilei de 13 noiembrie au dus la o revizuire a ultimatumului şi prin aceasta la o viciere a atitudinii uniforme a Aliaţilor. De Martino, acţionînd în contra curentelor din Consiliu, s-a întîlnit în particular cu Coandă şi Antonescu pentru a le oferi asigurări că Italia va impune modificări în ultimatum, dacă România, cum se zvoneşte, va evacua Ungaria, va semna Tratatul cu Austria şi va renunţa la pretenţii teritoriale suplimentare. Cei doi români, asiguraţi de sprijinul italian, i-au cerut lui Clemenceau, cînd acesta le-a înmînat ultimatumul, să nu menţioneze dezertarea României şi să extindă timpul limită de la şase, la opt zile. Premierul francez a plecat cu convingerea că România era, în cele din urmă, pregătită să se conformeze la fiecare punct[17].

Polk şi Crowe au fost de acord cu cele două modificări solicitate de Clemenceau, dar De Martino, incluzînd şi alte amendamente care să asigure acceptul românilor, a refuzat să subscrie, pînă cînd nu va primi instrucţiuni exprese de la Roma. S-a luat atunci hotărîrea de a se trimite ultimatumul fără aprobarea Italiei[18].

Coandă a transmis ultimatumul la Bucureşti. El conţinea un apel final la „înţelepciunea guvernului şi poporului român", cerînd conformarea la ordinele anterioare, „fără discuţii, rezerve sau condiţii". In încheiere, Consiliul îşi exprima profundul regret că se vede „forţat să rupă legăturile cu România", dar îşi exprimă convingerea că „fusese răbdător pînă în ultimul grad"[19].

Au trecut nouă zile pînă ce ultimatumul i-a fost înmînat lui Văitoianu de cei patru miniştri Aliaţi, la 24 noiembrie. Trimisul italian Franklin a fost autorizat în ultima clipă să se alăture colegilor săi. In acest interval, trupele româneşti s-au retras spre Tisa, permiţînd astfel lui Horthy să ocupe Budapesta. Clerk obţinu demisia lui Friedrich, la 16 noiembrie. La 25 noiembrie, fu instalat un nou guvern condus o[e] Democratul moderat Karl Huszăr. Puterile Aliate au acordat imediat o recunoaştere *defacto* lui Huszâr şi l-au invitat să trimită o delegaţie de pace la Paris[20].

S-a dovedit imediat că guvernul Huszâr, susţinut atît de „Alb[1] > cît şi de Socialiştii de aripă dreaptă, nu este o marionetă a românilor?

nici nu este supus Aliaţilor, fiindcă el şi-a început mandatul prin a i emite pretenţii asupra Transilvaniei, Banatului şi Maramureşului[21]. S-a I dovedit, de asemena, că românii nu sînt dispuşi să aibă fricţiuni cu noul guvern, cît timp el are protecţia armată a trupelor lui Horthy şi se bucură de recunoaşterea Aliaţilor. Prin retragerea din Budapesta, românii făcuseră posibilă instaurarea lui Huszâr, pe care acum nu doreau să-1 recunoască lider al unui guvern acceptabil; din această pricină, ei au ocupat poziţii de-a lungul Tisei şi au ridicat pretenţii la teritorii suplimentare, de-a lungul acestui rîu. în acest punct, criza a evoluat într-atît, încît era nevoie de intervenţia Aliaţilor pentru a se impiedica o izbucnire a ostilităţilor între „Albi" şi români.

Miniştrii reconciliază

Normalizarea situaţiei din Ungaria nu a dus la o revizuire a politicii Consiliului faţă de România. Acordînd recunoaştere *defacto* guvernului de coaliţie al lui Huszâr şi invitîndu-1 să trimită o delegaţie pentru a i se înmîna tratatul, Consiliul şi-a luat asupră-şi sarcina de a determina trupele româneşti să se retragă din Ungaria de est, unde rapoartele indicau că forţele de ocupaţie întreprind o amplă campanie ^de^rornânizare"[22]. '{

Eforturile de a-i disloca pe români şi de a-i obliga să recunoască frontiera şi-au dovedit ineficacitatea la 24 noiembrie, cînd miniştrii Aliaţi au prezentat ultimatumul lui Văitoianu. Deşi primise deja exemplarul adus din Paris de Coandă, Văitoianu nu a dat vreun semn, la remiterea sa, că i-ar cunoaşte conţinutul[2]\ El a cerut o prelungire cu opt zile a termenului limită, pentru a permite noului parlament, a cărui primă sesiune se amînase pînă pe 28 noiembrie, să poată delibera cît e c't- Diplomaţii americani, britanici şi francezi au refuzat să ia în calcul un nou calendar, dar Franklin a subminat atitudinea aceasta "mtară, anunţînd intenţia Italiei de a muta data limită la 15 decembrie. rue|t ceilalţi miniştri nu erau nicidecum anti-români, ei au acordat o ungire, dar nu cu mai mult de trei zile. Această promisiune ■ torizată de revizuire a ultimatumului, cauzată de poziţia diferită a y.. e|' lndică dezbinări în rîndurile Aliaţilor, îngăduindu-i lui Janu să temporizeze, încă o dată, în speranţa că Aliaţii vor

capitula în fața apelurilor ca frontierele şi alte chestiuni să fie decise în favoarea României[24].

Consiliul, între timp, a cedat şi în fața cererilor româneşti privitoare Ia tratatul minorităților; acesta avea să afle la 25 noiembrie că Generalul Coandă se reîntoarce la Paris cu o notă de la Regele Ferdinand în care se exprima dorința de a menține relații diplomatice cu Aliații. La propunerea delegatului francez, Jules Cambon, Consiliul a consimțit să permită României semnarea Tratatului cu Bulgaria la 4 decembrie, sau mai devreme, avîndu-se în vedere faptul că această țară părea pregătită să accepte armistițiul. Tratatul cu Bulgaria era programat la 27 noiembrie; deci României i se acorda o prelungire de o săptămînă. Mai mult, delegației române i s-a dat posibilitatea de a discuta schimbări minore in tratatunTTfiToTitățîTor²^?"......."   "

Succesul României în obținerea unei prelungiri a termenului fixat pentru Tratatul cu Bulgaria şi ocazia de a discuta clauzele din Tratatul minorităților nu izvorau exclusiv din poziția încurajatoare a Italiei sau din atitudinea conciliatoare a miniştrilor Aliați; el era, mai curînd, rezultatul acțiunii întreprinse, la 19 noiembrie, de Senatul Statelor Unite, care a refuzat să ratifice Tratatul de la Versailles pînă la inserarea anumitor paranteze. Obiecțiile Senatului la Tratatul german, implicînd rezerve față de Statutul Ligii Națiunilor, au fost interpretate la Bucureşti şi, de asemenea, în toate capitalele Aliate, drept un precedent ce îndrituia orice Putere Aliată, mare sau mică, să refuze semnarea tratatelor problematice[26].

Pînă acum, Statele Unite fuseseră adversarul cel mai puternic al rezervelor exprimate de China şi Italia privind articolele nefavorabile din Tratatul cu Germania şi, respectiv, Austria. Delegația americană reuşise să-şi asigure sprijinul britanic şi francez pentru a nega Aliaților recalcitranți privilegiul de a semna tratate care conțineau rezerve. Acum, cînd Senatul se războia cu Wilson pentru a introduce amendamente în Tratatul cu Germania, fermitatea poziției americane era serios compromisă. Devenea clar că toate Puterile Aliate pot pretinde acelaşi drept de a revizui tratatele, în caz că Wilson cedează în fața Senatului. Iar dacă Wilson va respinge rezervele Senatului, Statele Unite nu vor deveni parte semnatară la Tratat şi, prin acesta, nu vor mai fi membre ale Puterilor Aliate şi Asociate. Retragerea americanilor de la Confe-

rinta de Pace însemna pentru România plecarea celui mai implacabil dintre adversari.

Wilson a decis să treacă peste rezervele Senatului şi a ordonat delegaţiei americane să se retragă de la Conferinţă. Polk nu a întîrziat să prevadă consecinţele acestei acţiuni, atîta vreme cît problema comportării României rămînea nerezolvată; el a făcut apel la Lansing pentru a-1 autoriza pe Hugh Campbell Wallace, ambasadorul american în Franţa, să-1 înlocuiască în Consiliu pînă ce se rezolvă criza românească. Jntrucît, a subliniat Polk,

> *am adoptat, de la bun început, o poziţie fermă şi consecventă, iar retragerea noastră i-arpune în dificultate pe Aliaţi şi ar fi un mare avantaj pentru România. Ne-ar răni prestigiul. Cum cele ce se întîmplă n-au nici o legătură cu Tratatul german, trebuie să obţinem de urgenţă autorizaţia ca Wallace să ia parte la Consiliu*[11].

Lansing a cerut rezolvarea crizei pînă la 9 decembrie, data la care delegaţiei americane i s-a ordonat să plece de la Paris[28]. Evoluţiile ulterioare arată că nerăbdarea lui Polk a avut totuşi efectul dorit, ducînd la domolirea neîntîrziată a guvernului român refractar.

Revizuirea Tratatului minorităţilor

Bulgarii au sosit la Paris în vîltoarea crizei; urmau să semneze Tratatul de la Neuilly-sur-Seine la 27 noiembrie. Consiliul îi invitase pe români să semneze, dar numai după ce semnează Tratatul cu Austria şi acceptă, principial, tratatul minorităţilor. România a respins aceste condiţii, astfel că nici un delegat român al ei nu a fost prezent 'a ceremonie. Drept rezultat al hotărîrii Consiliului de a-şi asigura semnătura României la cele trei tratate, s-a oferit totuşi o prelungire a termenului de graţie. Cînd a fost respins şi acest favor, Consiliul a fost [e] acord să permită românilor să discute amendamentele la Tratatul minorităţilor în cadrul Comitetului Noilor State (grupul creat în luna '. pentru a redacta tratatele minorităţilor). Acest nou privilegiu a acordat după ce România se plînsese că au avut cîştig de cauză rgumentele invocate de greci şi sîrbi privind tratatele propriilor [n] .'• După ce a consimţit la revizuirea tratatelor cu Grecia şi

Serbia, Consiliul a dat dispoziţii Comitetului Noilor State să examineze obiecţiunile româneşti, în ideea de a face acceptabil Tratatul. Se credea că România va colabora dacă se amendează Articolele 10 si 11, care confereau drepturi speciale evreilor . Mai mult, dacă se revizuia tratatul minorităţilor, oponenţii lui Brătianu ar fi fost dispuşP" sFTTăccept'e şi să arate astfel poporului român că tratatul ny perTcîîtează suveranitatea naţională. Astfel, Maniu, care era mai conciliant, va fi într-o poziţie mai puţin dificilă atunci cînd îşi va asuma conducerea guvernului[10].

Cînd decizia Consiliului fu comunicată delegaţiei române, ^Ajrţonescu a cerut şj ahe concesii. El a solicitat ca Articolele 10 şi 11 să fie omise şi, în plus, să fie scoasă următoarea clauză din preambul:

> *Avînd în vedere că în Tratatul de la Berlin independenţa Regatului Român fusese recunoscută numai condiţionat; avînd de asemenea în vedere că principalele Puteri Aliate si Asociate doresc să recunoască independenţa Regatului Român în mod necondiţionat, în teritoriile ei anterioare şi noi...*

Antoneşcu a solicitat inserarea unei clauze subsidiare, care să afirme că România acceptase tratatul minorităţilor numai după discuţii şi în acord cu Aliaţii, „pentru ca opinia publică românească să nu-1 considere ca fiind, pur şi simplu, impus"[1'].

Delegaţiile britanică, franceză şi italiană considerau rezonabilă cererea lui Antoneşcu. Crowe credea că acest Consiliu va fi capabil să asigure o conformare necondiţionată la ultimatumul din 15 noiembrie, dacă se vor satisface doleanţele lui Antoneşcu. Berthelot, fost preşedinte al Comitetului Noilor State, a recunoscut că votase favorabil Articolele 10 şi 11, precum şi preambulul, pentru a se ajunge la o decizie unanimă în Comitet, dar că, de fapt, se opusese la includerea lor şi acum dorea să le elimine. De Martino, şi el membruaj Comitetului, considera că este o greşeală să se ceară privilegii speciale pentru evreii din România, întrucît

> *un asemenea mod de acţiune nu poate decît să adîncescăprăpastia care îi separă pe evrei de restul populaţiei, cu care, dimpotrivă, & ar trebui să facă eforturi să se identifice. în cercurile evreieşti opiniile erau împărţite în ceea ce priveşte necesitatea acestof*

Rom

privilegii. Evreii ini
rola mo nu *V0lau să*

Polk nu a obiectat

~> ««**»*,;
—:^«-

dovedit-o recent evenimentele din Ungaria şi de pe Nistru. în numele acestor principii, cred că este de datoria mea să apelez la Dumneavoastră, pentru a vă determina Guvernul să adopte o atitudine mai amicală şi mai dreaptă faţă de noP[5].

Clemenceau 1-a acuzat pe Brătianu că forţează „acest monarh naiv" să ceară intervenţia, neconstituţională, a şefilor de state în chestiuni în care nu au dreptul să se amestece. Influenţa lui Brătianu se poate vedea în acesta afirmaţie a lui Ferdinand:

In pofida faptului că, de la începutul lucrărilor Conferinţei de Pace, Comitetul celor Patru a luat de unul singur deciziile, România, pentru a-şi dovedi fidelitatea şi solidaritatea, s-a supus totuşi stipulaţiilor, necunoscute ei şi contrare intereselor sale.

Premierul francez şi-a îndemnat colegii să facă front comun în denunţarea pledoariei neavenite a lui Ferdinand către şefii de state, mai ales că Regele comisese o impoliteţe gravă, uitînd să înainteze copii ale scrisorii sale împăratului Japoniei sau Preşedintelui Wilson. Toţi, în afară de De Martino, au aprobat demersul, dar au obiectat la recomandarea de a se retrage acele concesii care fuseseră deja acordate. După ce Crowe observă că „în România există o totală ignoranţă cu privire la atitudinea Consiliului", s-a hotărît publicarea ultimatumului din 15 noiembrie şi s-a sugerat ca ambasadorii să plece din Bucureşti, dacă guvernul român refuză să îndeplinească termenii acestuia[36].

Avertismentul final

Consiliul nu a obţinut un răspuns favorabil de la Văitoianu, în pofida concesiilor propuse în schimbul conformării, dar eşecul nu a dus la o înăsprire a politicii Aliaţilor. Dimpotrivă, ei au fost de acord să lase loc liber modificărilor în tratatul minorităţilor, în speranţa că Ferdinand îl va chema în fruntea guvernului pe Maniu, care era mai puţin refractar; au renunţat să mai trimită ordine lui Văitoianu, al cărui guvern nu se bucura de sprijin popular, avînd în vedere alegerile recente, crezînd că numirea lui Maniu va fi facilitată dacă România nu va mai fi gratulată cu acuzaţii aspre.

Maniu apelase personal la trimişii Aliaţi pentru a pune capăt relei voinţe a Consiliului. In schimbul acestui favor el a promis să impiedice ruptura diplomatică, fireşte, în condiţiile în care Regele îl numeşte Prim Ministru iar Consiliul îi acordă prelungirea mandatului. Amînarea i-ar permite obţinerea sprijinului parlamentar pentru un tratat modificat al minorităţilor. El se temea de influenţa presei Liberale, care denunţa Tratatul ca instrument al amestecului străin, ameninţîndu-i pe politicienii care doreau să accepte cererile Aliaţilor. Maniu credea că Liberalii vor fi complet discreditaţi, în condiţiile în care Consiliul va accepta cererile sale. Cît priveşte atitudinea sa faţă de Ungaria, Maniu a propus să menţină trupe pe Tisa pînă ce această ţară îşi semnează tratatul. Deşi observa că frontiera lăsa România fără apărare, în eventualitatea unui atac maghiar, Maniu se obliga să respecte noile hotare[37].

Spiritul mai conciliant al lui Maniu i-a determinat pe Aliaţi să îndemne Consiliul să accepte şi alte concesii. Dar, deşi Naţionalul transilvănean părea flexibil, atitudinea lui nu era defel mai puţin intransigentă decît a lui Brătianu. El nu a dat nici un semn că s-ar supune Aliaţilor fără a obţine, întîi, garanţii adecvate în privinţa revizuirii tratatului minorităţilor, cît şi o revocare a ordinelor către sub-comisia de reparaţii, care fusese însărcinată să asculte reclamatiile maghiarilor[38]. Regele Ferdinand şi Regina Măria nutreau temeri serioase că Aliaţii îşi propun să răstoarne dinastia. Acestea, şi alte asemenea presupuneri nefondate, erau intens propagate de presa Liberală, alături de avertismentul că ţara va cădea în mîna bolşevicilor, dacă Maniu sau vreun alt şef politic se supune Aliaţilor[39].

Văitoianu le-a înmînat miniştrilor răspunsul la 29 noiembrie. Era o „răbufnire a unui copil mofturos şi obraznic"[40]. începînd cu un denunţ viguros al tonului din ultimatumul de pe 15 noiembrie, nota reamintea cum România intrase în război doar pentru a fi dezamăgită e neacordarea ajutorului promis de către Aliaţi, în vreme ce ea însăşi acea mari servicii, forţînd inamicul să concentreze trupe în Est, în lmPul asediului Verdunului. România ar fi intrat în război odată cu a acă Aliaţii nu ar fi refuzat să garanteze îndeplinirea aspiraţiilor s- •. laî" impuseseră României data intervenţiei, dar ei nu au reuşit îndeplinească partea din înţelegere care le revenea, şi anume de

a începe ofensiva de la Salonic şi de a furniza României material de război. Se denunţa fără echivoc în special o propoziţie din ultimatumul de la 15 noiembrie: reproşul că România „a consimţit să trateze separat cu inamicul şi să se supună legii acestuia". Această formulare nu era necesară, deoarece ambasadorii Aliaţi, şi nu alţii, aprobaseră pacea separată. Admiţînd că victoria Aliaţilor în război motiva extinderea teritorială a multor state, românii, prin acţiunea împotriva Ungariei şi prin opoziţia faţă de bolşevicii ruşi, au păstrat cuceririle şi au asigurat recuperarea teritoriilor revendicate de ţara lor. Ocuparea Budapestei a \ fost explicată ca rezultat al unei invitaţii din partea Consiliului de a coopera cu alte armate Aliate în pacificarea Ungariei; România, ca atare, nu era responsabilă pentru insuccesul Consiliului de a mai trimite trupe. în legătură cu frontiera, trupele româneşti deţineau poziţii pe Tisa, pentru a primi certitudinea că noul guvern maghiar va încheia pacea mult dorită. Această acţiune nu era prin nimic diferită de staţionarea trupelor Aliate în regiunea Rinului: pentru a se primi astfel garanţia că Germania îndeplineşte clauzele tratatului[41].

Văitoianu nu a închis toate porţile în faţa unor ulterioare discuţii ' cu Aliaţii. El a acceptat oferta de a discuta în comun o modificare a tratatului minorităţilor. Această concesie era legată de ştirea cu privire la instalarea iminentă a unui nou guvern, reprezentînd partidele majoritare în parlament, urmînd să examineze textul tratatului şi să acţioneze în virtutea ultimatumului din 15 noiembrie.

Văitoianu a respins ceilalţi termeni, ceea ce s-a pus pe seama lui Brătianu, pe care miniştrii Aliaţi l-au învinuit că ridică opinia publică împotriva colaborării. Cînd Văitoianu a dat semne că e gata să discute tratatul minorităţilor, piatra de încercare care îl făcea pe Maniu să ezite, cei patru trimişi au fost de acord să ceară o prelungire şi să pună pe tavă promisiunea unor modificări suplimentare în tratat, dacă se acceptă ultimatumul. Văitoianu a conferit apoi cu cabinetul său în legătură cu oferta. Decizia oficială, la care desigur că Brătianu îş[1] adusese obolul, consemna respingerea propunerii şi anunţul că Văitoianu intenţionează să demisioneze. Noul guvern va trebui să îŞ[1] asume responsabilitatea de a acţiona conform ultimatumului[4]".

în pofida acestor reacţii, Aliaţii nu şi-au retractat ofertele. Ei a[u] apelat la Consiliu ca să-i arate toată consideraţia posibilă lui u

bsolvindu-1 de orice răspundere pentru intrigile lui Brătianu. O asemenea pAradă îi va face pe români să creadă că politica mioapă a Liberalilor va duce la ruptura cu Aliaţii şi la o eventuală Cădere a ţării în anarhie şi bolşevism[45]. Rattigan pleda pe lîngă Regina Măria pentru a-l determina pe Rege să-1 numească pe Maniu. Ea a promis că va interveni, după ce 1-a ascultat pe diplomatul britanic arătînd cum România, dacă va fi eliminată din tabăra Aliaţilor, va fi obligată să menţină pe picior de război o mare armată, desigur, cu mari cheltuieli, dar care devenea necesară pentru a-i asigura apărarea faţă de vecinii revanşarzi[44].

Consiliul a aflat de aceste evenimente la 3 septembrie, cînd Berthelot a prezentat apelul miniştrilor pentru prelungirea termenului-limită, cu scopul de a-i permite lui Maniu asigurarea sprijinului parlamentar. Această pledoarie conţinea ştiri referitoare la ofensiva Armatei Roşii împotriva lui Denikin, care era forţat să se retragă din Ucraina de vest şi evacuase deja Kievul. Denikin avea să capituleze în faţa forţelor sovietice la 12 decembrie. Ambasadorii se temeau că slăbirea statului român ar aprinde scînteia unei mişcări bolşevice autohtone, care va întîmpina favorabil intervenţia sovietică şi ocuparea României[45]. Clemenceau credea că Brătianu provocase în mod deliberat criza de guvern, spre a cîştiga timp; totuşi el a propus să se accepte apelul, aprobînd o prelungire de şase zile. Crowe, pe de altă parte, i-a criticat pe miniştrii care i-au permis lui Văitoianu să spere că deciziile Consiliului nu sînt definitive; el a observat că

> *răspunsul românesc e foarte probabil să fi fost satisfăcător, dacă atitudinea reprezentanţilor Aliaţi ar fi fost ceva mai fermă. Orice ar face Consiliul, pare-se, România este hotărîtă să nu semneze. Dacă acest Consiliu ar acorda o altă amînare, credeau reprezentanţii Aliaţilor, România se va emancipa de sub influenţa lui v'atianu şi va vedea, în sfîrşit, unde-i sînt interesele. Dar el nu era nic> pe departe convins de o asemenea turnură. Brătianu nu mai ra °ficial la putere, partidul său nu mai deţinea majoritatea în Parlament, însă el rămăsese foarte puternic. Sfaturile sale avuseseră încă o dată cîşlig de cauză[46].*

Cînd Berthelot a observat şi a ţinut să remarce că Vaida-Voievod, Naţionalul transilvănean, fusese ales Preşedinte al Camerei Deputaţilor şi ţinuse o cuvîntare în care insista asupra necesităţii de-a întări legăturile cu Aliaţii, Crowe 1-a numit „cu totul nesigur - el era, de fapt, marioneta lui Brătianu". Delegatul britanic era conştient că dificultăţile ridicate de votul nefavorabil din Senatul Statelor Unite şi de atitudinea arogantă pe care o adopta Germania făceau necesar apelul miniştrilor, pentru a diminua şansele unei rupturi deschise cu România. Delegatul italian, Vittorio Scialoja, comentînd o observaţie a Iui Clemenceau, cum că „situaţia din Statele Unite cere precauţiuni suplimentare", a solicitat o prelungire cu şase zile, chiar dacă

este foarte posibil ca acesta criză să fie un subterfugiu. Totuşi e necesar să existe un guvern la Bucureşti care să ajungă la o decizie finală. Intr-o vreme cînd inamicii Aliaţilor par să îşi ridice iar capetele, ar fi foarte grav dacă ar avea loc o ruptură în tabăra lor. Dacă, aşa cum presimte el, România se hotărăşte să semneze în cele din urmă, prestigiul Conferinţei de Pace va creşte considerabil.

Clemenceau a recomandat să fie ascultat apelul miniştrilor, întrucît criza, datorată exclusiv „perfidiei lui Brătianu şi intrigilor" guvernului său, era pe punctul de a lua sfirşit odată cu instituirea unui nou regim. El însuşi era pregătit să dea uitării atitudinea anterioară a României, în spiritul iniţiativei neautorizate a miniştrilor. Acelaşi argument 1-a determinat pe Polk să cadă de acord cu Clemenceau deoarece, aşa cum spunea el, nu există o altă cale decît susţinerea ambasadorilor. Consiliul a aprobat apoi României prelungirea de şase zile, pînă la amiaza zilei de 8 decembrie, urmînd ca pînă la acea dată să se primească un răspuns favorabil la ultimatumul din 15 noiembrie[47].

Textul notei finale a Consiliului către România a fost publicat la 4 decembrie. El începea cu o declaraţie în care se spunea că Aliaţii ar fi suspendat relaţiile diplomatice dacă ar fi dat curs notificărilor formale. deoarece România nu aprobase nimic, de luni întregi. Apoi tonul a devenit ceva mai conciliator, afirmîndu-se că Alianţii, contrar notel°r anterioare, doresc să menţină România în tabăra lor şi speră că aceasta viziune va fi apreciată de noul guvern, a cărui decizie se anticipa că va

determina orientarea viitoare a României. Nota promitea modificări în tratatul minorităţilor. Chiar mai semnificativ decît pornirea spre compromis a Consiliului era un apel din notă, adresat de fapt poporului român. Aliaţii îi îndemnau pe români să repudieze politica lui Brătianu si să sprijine programul conciliator al Naţionalilor transilvăneni. Ei comiteau astfel aşa-numita „ofensă", pe care Brătianu o denunţa de cîteva luni, şi anume amestecul în treburile interne ale României. Anticipările cu largă audienţă ale lui Brătianu, în privinţa unei presupuse desconsiderări a suveranităţii României, i-au încurajat pe Naţionalii transilvăneni - nici unul dintre ei nedorind să-şi atragă acuzaţia de trădare prin supunere la cereri străine - să procedeze cu precauţie, după ce Ferdinand le-a cerut să formeze un guvern[48].

România semnează tratatele

Nota ultimă din 3 decembrie a jucat un rol minor în evenimentele primei săptămîni a lunii. La 1 şi 2 decembrie, ambasadorii Aliaţi s-au întîlnit cu Vaida-Voievod, Preşedintele Camerei, pentru a discuta schimbarea iminentă de guvern. Acesta era singurul Naţional transilvănean care deţinea o poziţie oficială, afară de postul său de ministru fără portofoliu în cabinetul Văitoianu, şi către el i-a îndreptat Maniupe miniştri. Acţionînd ca purtător de cuvînt al majorităţii parlamentare, Vaida-Voievod a reafirmat dorinţa Iui Maniu de a accepta ultimatumul din 15 noiembrie şi a promis să retragă trupele la noua frontieră cu Ungaria, înainte chiar de semnarea unui tratat de pace. în schimb, el a cerut asigurări că România nu va fi penalizată pentru rechiziţii; a dezvăluit că Regele îl însărcinase cu responsabilitatea de a forma un nou guvern, dar întîmpina dificultăţi în găsirea de miniştri care să fie de acord cu Aliaţii[49].

Decizia Regelui Ferdinand de a-1 desemna pe Vaida-Voievod surprins pe ambasadori, care sperau că va fi convocat Maniu. e zul g p lui motlVete gestului său nu au fost date publicităţii. Evenimentele no

Maniu de a forma guvernul a devenit public la 3 decembrie, . ete gestului său nu au fost date publicităţii. Evenimentele noare au indicat că el nu dorea să urmeze politica pe care Regele, sub influenţa lui Brătianu, îi cerea s-o înfăptuiască. Ferdinand ca Maniu să conducă o coaliţie naţională, în aşa fel încît dezo-

noarea acceptării ultimatumului să fie împărţită în mod egal între toţi politicienii şi toate partidele. Devotamentul lui Maniu faţă de constituţionalism şi legalitate 1-a împiedicat să accepte convocarea, care ar fi implicat responsabilitatea de a obţine mai multe concesii de la Aliaţi[50]. Dar Vaida-Voievod era pregătit să joace pe cartea Regelui, îndărătul căreia se aflǎ încă Brătianu[5']. El era în cunoştinţă de cauză cu deciziile guvernului Văitoianu. Regele amîna însă venirea la guvernare a Naţionalilor transilvăneni, care nu aveau experienţă în politica din Vechiul Regat şi erau consideraţi de unii ca fiind socialişti deghizaţi[52].

Vaida-Voievod i-a consultat pe toţi politicienii, cu excepţia Liberalilor, şi a aflat că ei sînt în favoarea ultimatumului. Cînd i-a anunţat pe oficiali de acest acord de principiu, ei au promis să obţină o prelungire mai consistentă a termenului-limită, astfel încît Liberalii să primească o lovitură şi mai puternică. Dar Vaida-Voievod, în care aveau încredere că va susţine asigurările deja date de Maniu, i-a uimit pe diplomaţi prin declaraţia că o prelungire oarecare este insuficientă. El a insistat acum ca tratatul minorităţilor să fie eliminat sau complet revizuit, potrivit cu cererile exprimate anterior de Brătianu şi Văitoianu['3].

Vaida-Voievod plănuia, evident, să urmeze o politică apropiată de aceea a lui Brătianu. Şi, decît să ajungă la reafirmarea cererilor lui Brătianu, miniştrii au fost de acord să intervină încă o dată în favoarea României. Ei au apelat la Consiliu, pentru „a înşela România într-un mod cît mai subtil, pentru a lovi în Brătianu şi în Liberali". Această pledoarie a încurajat zvonurile că Aliaţii sînt pregătiţi să cedeze mai consistent în privinţa tratatului minorităţilor şi să accepte cererile teritoriale maxime, dacă au de partea lor colaborarea noului guvern ■ Miniştrii Aliaţi nu au negat aceste zvonuri. Dimpotrivă, au făcut tot posibilul să le întărească atunci cînd, la 4 şi 5 decembrie, ambasadorii britanic şi francez l-au asigurat pe Vaida-Voievod că îi vor recunoaşte guvernul, chiar dacă nu fusese constituit şi, ceea ce era şi mai semnificativ, Consiliul va găsi o soluţie prin care noul regim nu va fi stigmatizat pentru că semnează tratatul minorităţilor. Rattigan şi Henri Cambon ademeneau pe Vaida-Voievod cu asemenea asigurări neautorizate, în vreme ce Quai d'Orsay-ul făcea promisiuni similare I[ul] Coandă, singurul delegat român care se afla încă la Paris[55].

Nota finală, din 3 decembrie, nu ajunsese încă la Bucureşti. Totuşi, sosise de la Paris un mesaj mai important, care arăta că asigurările sînt sprijinite de Consiliu. Quai d'Orsay-ul a înaintat un ' proiect revizuit al tratatului minorităţilor, întocmit de Comitetul Noilor State şi ţinînd seamă de cererile lui Antonescu. Această dezvăluire, sosită înainte de nota Consiliului, 1-a îndemnat pe Ferdinand să grăbească formarea unui nou guvern[56]. Era clar că, în situaţia în care Aliaţii susţin asigurările miniştrilor, pot fi obţinute cu siguranţă şi alte concesii, cu asistenţa mărinimoşilor diplomaţi Aliaţi din Bucureşti. Cînd nota din 3 decembrie a ajuns în fine la Bucureşti, la 5 decembrie, efectul ei scontat - de a ajuta noul guvern - fusese făcut inutil de acţiunea prematură a Quai d'Orsay-ului.

Noul guvern a fost constituit oficial la 5 decembrie. Deşi era descris ca regim non-Liberal, reflectînd rezultatul alegerilor, au fost aleşi mai mulţi miniştri din guvernul Brătianu: Inculeţ din Basarabia, Nistor din Bucovina şi Popovici din Banat. Afară de Vaida-Voievod, au fost numiţi numai doi Naţionali transilvăneni: Aurel Vlad, ministru la Interne şi Octavian Goga, ministru al Instrucţiunii şi Cultelor. Partidul Ţărănesc era reprezentat de Ion Mihalache, ministru al Domeniilor, iar Social-Democrafii, de Nicolae Lupu. Numirea cea mai surprinzătoare, avînd în vedere faptul că nu participase la alegeri, era cea a lui Averescu, ca ministru de război. Absentul cel mai notabil era Maniu, care preferase să rămînă preşedinte al Consiliului Dirigent[57].

Cînd noul Cabinet a refuzat să răspundă la nota Consiliului pînă la încheierea noului termen-limită, în amiaza zilei de 8 decembrie, s-au ivit suspiciuni că el nu-i altceva decît creaţia lui Brătianu. Ambasadorii aveau impresia că Vaida-Voievod se teme de mînia lui Brătianu dacă va capitula. Ei l-au avertizat pe Primul Ministru că rezistenţa nu are r°st, deoarece presupune o îndepărtare totală de tabăra Aliaţilor, Precum şi izolarea României, o situaţie pe care Liberalii n-au cum să 0 agreeze, dată fiind ameninţarea unei noi ofensive a Armatei Roşii.

La Paris, între timp, ştirea că Vaida-Voievod formase un nou ern a f°st primită cu simpatie, şi aceasta nu-i de mirare din moment oandă, la directivele noului premier, a cerut o altă prelungire a enului. Vaida-Voievod intenţiona să trimită o delegaţie la Paris m a discuta schimbările nu numai din tratatul minorităţilor, ci şi

din tratatele cu Austria şi Ungaria. Polk a ripostat, refuzînd să mai sancţioneze modificări în tratate. Delegaţia americană, de altfel, urma să se reîntoarcă în ţară la 9 decembrie, a doua zi după ce Coandă a prezentat noile doleanţe. Deşi Hugh Campbell Wallace fusese autorizat să semneze tratatul minorităţilor şi tratatul cu Ungaria după plecarea delegaţiei, Quai d'Orsay-ul a făcut apel la Polk să-1 audieze pe Coandă înainte de a pleca din Paris[58].

Polk, fireşte, a ezitat să plece înainte de a îndeplini însărcinarea lui Lansing, referitoare la soluţionarea crizei româneşti[59]. El 1-a îndemnat pe Berthelot să exercite presiuni asupra lui Coandă pentru a semna imediat cele trei tratate (cu Austria, Bulgaria, şi cel al minorităţilor). Iar Berthelot 1-a înştiinţat că ministrul Coandă fusese însărcinat să semneze tratatele pentru a-şi asigura recunoaşterea de către americani a tratatului modificat al minorităţilor, lntrucît textul acelui tratat - a cărui revizuire de către Comitetul Noilor State nu fusese încă formal comunicată la Bucureşti - însemna un amestec implicit în afacerile interne ale României, acceptarea lui forţată de către noul guvern putea duce la tulburări politice în Bucureşti[60].

Berthelot a arătat, în sprijinul argumentării lui Vaida-Voievod, că semnarea de către România a tratatului minorităţilor, care conţinea încă Articolele 10 şi 11, va antrena căderea noului guvern şi înlocuirea lui cu un cabinet Brătianu obstrucţionist. El 1-a îndemnat pe Polk să susţină asigurările celor patru miniştri Aliaţi de a obţine eliminarea celor două articole. Frederic Kammerer (şeful Departamentului pentru Rusia la Quai d'Orsay), acum preşedinte al Comitetului Noilor State, a fost solicitat de Berthelot pentru a-1 convinge pe Polk că articolele nu mai sînt necesare, atîta vreme cît Brătianu a emis un decret-lege la 22 mai 1919, acordîndu-le evreilor dreptul de cetăţenie. Kammerer a susţinut că evreii români preferă acesta lege decît articolele, întrucît ea prevede asimilarea lor, mai curînd decît continuarea statutului de străin, conţinut în cele două articole[61].

Polk a invocat un nou argument la acest punct, anume tratatul minorităţilor semnat de Polonia la 28 iunie, care includea „articole evreieşti" similare. El nu credea că România ar trebui tratată mai favorabil decît Polonia, unde Paderewski întîmpina destule dificultaţ[1]- Dacă tratatul cu România nu conţine articolele citate, opina el, *p*°*°~

zii vor solicita o revizuire similară a tratatului lor. Berthelot i-a minţit lui Polk că România, spre deosebire de Polonia, nu permisese niciodată pogromuri, că ea nu făcuse decît să refuze acordarea de cetăţenie evreilor şi că evreii protestaseră împotriva necetăţeniei, nu împotriva persecuţiei[62]. Crovve a fost de acord, arătînd că evreii britanici doresc eliminarea celor două articole[6"'].

Kammerer a prezentat propunerea de compromis a membrilor britanic, francez şi italian din Comitetul Noilor State. Se recomandau omisiunea celor două articole şi înlocuirea următoarei clauze:

în fine, considerînd că România şi-a declarat intenţia de a recunoaşte drept cetăţeni români, cu drepturi depline şi fără formalităţi, pe evreii care locuiesc în toate teritoriile din România şi care nu pot să obţină o altă naţionalitate...

Confruntat cu hotărîrea colegilor săi de a capitula şi înţelegînd că refuzul continuu va face ca România să opună o şi mai aprigă rezistenţă, Polk a cedat, votînd cu Consiliul pentru eliminarea Articolelor 10 şi 11, pentru înlocuirea clauzei lui Kammerer şi pentru revizuirea preambulului. S-a ajuns, de asemenea, la inserarea în preambul a unei declaraţii din care să reiasă că tratatul fusese pregătit după un acord cu guvernul român[64].

Comitetul Noilor State şi-a organizat ultima întîlnire fără întîrziere, pentru a redacta tratatul modificat şi a-i da astfel posibilitatea lui Polk să îl semneze înaintea plecării[65]. La 7 seara, în aceeaşi zi de [9] decembrie, Polk, Henry White şi Generalul Bliss au semnat tratatul revizuit, la hotelul Crillon, în timp ce automobilele aşteptau să îi ducă [a] gară . Polk a refuzat să-i acorde lui Coandă satisfacţia de a semna tratatul odată cu el, drept care Coandă a trebuit să aştepte pînă a doua [Z1]> 10 decembrie, pentru a afla că Puterile Aliate consimţiseră la licărea tratatului potrivit dorinţei românilor şi că americanii naseră deja. Coandă a procedat apoi la semnarea tratatelor cu/ . [s na] Şi Bulgaria, precum şi la semnarea tratatului minorităţilor, fără! i naice obiecţii noi sau să le readucă în discuţie pe cele vechi. El [a]fost o singură favoare, pe care Consiliul i-a acordat-o: semnătura lui se ntedatată la 9 decembrie, ca semn pentru posteritate că România [nase tra]tatul simultan cu Puterile Aliate .[67]

Decizia României de a semna nu a adus optimism între membrii Consiliului. Dacă ei anticipau cumva că românii vor îndeplini acum clauzele notelor din 15 noiembrie sau 3 decembrie, aveau să fie numaidecît dezamăgiţi. în timp ce Coandă îşi punea semnătura, trupele române fortificau malul de est al Tisei, arestînd oficialităţile maghiare din oraşul Tokaj, bombardat de artileria română la 26 noiembrie; lăudîndu-se către Misiunea militară că armata lor este singura forţă capabilă să menţină pacea în Europa Centrală şi de Est; şi sfidînd ordinele generalilor Aliaţi din Budapesta, cu scuza că România semnase tratatele şi nu mai era astfel cazul să se supună ordinelor emise de Puterile Aliate[68].

Reacţia Bucureştilor fu la fel de dezamăgitoare pentru Aliaţi. La 16 şi 17 decembrie, Brătianu a susţinut un discurs amplu în faţa Camerei Deputaţilor pretinzînd că, prin modificările aduse tratatului minorităţilor, Aliaţii recunoşteau de fapt valabilitatea decretului-lege din 22 mai 1919. Deci, a declarat el, chestiunea minorităţilor fusese rezolvată fără intervenţia Aliaţilor. Brătianu i-a asigurat pe legislatori că, oricît de importante sînt hotărîrile de la Alba-Iulia, ca şi altele, întregirea teritorială a României trebuie atribuită, în primul rînd, Alianţei din 1916, „pecetluită cu sîngele a 800.000 de soldaţi şi civili români". Nimeni nu a contestat triumful politicii sale de rezistenţă. Aliaţii, şi nu România, capitulaseră în cele din urmă[69].

Ultimele reglementări teritoriale

în pofida încurcăturilor pricinuite de graba de a rezolva problemele puse de rezistenţa românilor, politicienii Aliaţi erau mai preocupaţi de chestiunea ocupării Ungariei şi de tratatul minorităţilor, decît de finisarea reglementărilor teritoriale ale României. Experţii teritoriali au continuat să discute frontierele, în timp ce Consiliul!?, ocupa de chestiuni mai presante. Pînă la data cînd Bulgaria urma să-Şi semneze tratatul, la 27 noiembrie, experţii americani înclinau pen.tnj retrocedarea Dobrogei de sud în favoarea statului inamic. AtitudinS^ ostilă a României i-a mîniat pe experţii americani Douglas Johnson?' Isaiah Bowman, care îi înlocuiseră pe Day şi Seymour. Memorandum oa
oficial al românilor, în privinţa Dobrogei de sud, a dat apă la

americanilor, înclinaţi să retrocedeze Bulgariei regiunea, cu atît mai mult cînd România susţinea că intrase în al doilea război balcanic,

> *pentru a-i pune capăt de îndată, cu autorizaţia explicită sau implicită a Marilor Puteri... România ar fi putut ocupa toată Dobrogea în 1913, dar a preferat o soluţie moderată şi s-a mulţumit cu Cadrilaterul...*[10]

Poziţia americană nu putea căpăta prioritate faţă de decizia celorlalţi, de a lăsa României regiunea. Polk nu a reuşit, cum am arătat deja, să insereze un articol în Tratatul de la Neuilly, care să prevadă discuţii bilaterale între România şi Bulgaria în ceea ce priveşte traseul frontierei remaniate. El nu a acceptat nici să primească acordul Consiliului în privinţa unui articol din tratatul minorităţilor, semnat de România, articol care cerea Bucureştilor să prevadă drepturi speciale pentru bulgarii din Dobrogea de sud. Aliaţii I-au contrazis pe Polk, susţinînd că România, prin acceptul principiilor din tratatul minorităţilor, va extinde garanţiile la locuitorii bulgari, fără formalitatea de a-i cita anume[71]. Astfel, campania purtată de Statele Unite, pentru a-i favoriza pe bulgari, a sfîrşit prin capitularea în faţa cererii Aliaţilor ca problema României să nu fie agravată prin apariţia unor noi clauze[72].

In legătură cu Banatul Timişoarei, împărţit între România şi Serbia, Aliaţilor nu le-a lipsit mult să fie atraşi, fie şi numai teoretic, fatr-un război ce părea iminent în vara şi toamna anului 1919. Romă-_ .nia, încurajată de victoria asupra lui Bela Kun, şi-a reînnoit pretenţiile Ja întregul Banat, în timp ce sîrbii erau în plină dispută cu Italia în chestiunea Fiume, şi cu Austria în problema bazinului Klagenfurt., Starea de nelinişte de la Belgrad i-a determinat pe Prinţul-Regent Alexandru să încerce o îmbunătăţire a relaţiilor cu România. El a făcut apel la primul reprezentant român din noul Regat al sîrbilor, croaţilor * s'°venilor, Langa-Răşcanu, pentru a primi asigurarea că sîrbii natul din n t l

românesc nu vor fi molestaţi; promitea, în schimb, să evacueze

moetaţi; pomiea, î schmb, s evacueze at

lupele sîrbeşti ce ocupau încă zone din judeţul Timiş, care M e n i ă României[73].

'°° S^ răspundă la demersurile lui Alexandru, Bjjiţianu şj-a insula Ada-Kaleh dejje Dunăre, care j3roteja_ Orşova şi Porţile de Fier. Comisia teritorială atribuise

insula României, dar trupele sîrbeşti au refuzat să o predea, aşa că d'Esperey i-a forţat să o evacueze - incidentul urmîrîd săTntehsifice animozităţile dintre cele două state .

Francezii s-au găsit în situaţia de a arbitra disputa dintre cele două state, considerate ca fiind membri potenţiali ai unui nou sistem de alianţe emanat de la Quai d'Orsay. Generalul de Lobit, care comanda contingentele franceze din Banat, menţinea o pace precară între cele două state. între timp, se răspîndiseră zvonuri privind, pe de o parte un presupus plan românesc de a acapara toată provincia şi, pe de altă parte, demersul sîrbese pe lîngă Ungaria, pentru formarea unei alianţe anti-româneşti[75].

Consiliul a ignorat memorandumul depus de către delegaţia română, conform căruia şvabii din Banat convocaseră o adunare naţională la Timişoara pe 10 august, pentru a cere unirea întregii provincii cu România[76]. Un raport din Budapesta, referitor la două divizii române ce se deplasau spre Banat, nu a reuşit să-i scoată din amorţeală pe Aliaţi, care preferau să se angajeze în dezbateri asupra propunerii, frecvent avansate, ca România să cedeze teren în Dobrogea, iar Bulgaria să cedeze mai mult teritoriu în Macedonia în favoarea Serbiei, care, la rîndu-i, va recunoaşte pierderea întregului Banat către România. Acest triplu schimb nu le-a surîs francezilor, care se opuneau fără şovăire ideii de a priva un stat aliat de teritorii[77].

Disputa asupra Banatului a fost soluţionată în octombrie 1919, cînd românii şi sîrbii, la îndemnul lui d'Esperey, au acceptat provizoriu să respecte linia de demarcaţie. Cele două state nu au semnat, totuşi, un protocol care să recunoască noua frontieră, decît în 1923[7]. Din chestiunea Banatului s-a degajat o lecţie. Două state aliate, România şi Serbia, au fost atît de ultragiate de demarcaţia impusă, încît revolta lor reciprocă a fost uitată pe moment, în dezamăgirea comună faţă de strategia Puterilor Aliate. Nu a fost o metodă foarte ortodoxă de a dicta o reglementare teritorială, dar a avut cel puţin darul de a împ'e' dica războiul.

în timp ce Aliaţii puteau permite Banatului să îşi urmeze cursui> ei nu au fost în stare să reglementeze chestiunea Bucovinei în aceea?[1] manieră. Consiliul, să ne reamintim, amînase atribuirea provinciei pi*[1] ce România avea să-şi dovedească buna credinţă semnînd tratatei

După ce România s-a conformat, la 10 decembrie, Consiliul a redeschis deci chestiunea. Jules Laroehe a propus să se acorde 82% din Bucovina României, în t7mp~ce~~18% - incluzînd calea ferată, de la 2SIeszcylc'nâ'"Ko)orneea - urma să revină Poloniei. România încJe^ plinise ordinele Consiliului Ia acea dată, dar Crowe a cerut ca ea să ofere un răspuns la ultimatumul din 15 noiembrie, înainte ca Aliaţii să adopte totuşi propunerea. Wallace, observatorul american, nefiind autorizat să participe Ia discuţii, nu a reînnoit rezervele americane. A fost astfel uşor pentru Laroehe să-1 convingă pe Crowe că Aliaţii nu ar trebui să confunde chestiunea Bucovinei cu aceea a Ungariei. EI a arătat că guvernul lui Vaida- Voievod va ti întărit dacă Aliaţii îi acordă provincia, şi a observat improbabiiitatea înfiinţării unui stat rutean, căruia americanii doreau să îi atribuie o fîşie desprinsă din Bucovina de nord. Trupele poloneze şi româneşti delimitaseră deja o frontieră comună, pe care Aliaţii, insistă Laroehe, se văd obligaŢTsir'o recunoscă. Crowe a fost convins de aceste argumente, drept pentru care a "votat la 18 decembrie acordînd României partea leului din Bucovina[79]. Aliaţii, prin aceasta, liu atribuit T^omahieT maî mult teritoriu din Bucovina decît se promisese în Alianţa din 19J6. în retrospectivă acum, Rusia trebuia să obţină treimea nordică, locuită de o majoritate ruteană. Mica porţiune a Bucovinei, neatribuită României, a fost adjudecată de Polonia pentru a include un nod important de cale ferată *de* la frontieră.

Chestiunea ruteană a jucat un rol important în delimitarea graniţei dintre România şi Cehoslovacia. Atît Masaryk, cît şi Brătianu Considerau că o Trohtieră comună este indispensabilă apărării[80]. Generalul Prezan, şeful Statului Major român, a cerut stabilirea unui hotar comun pentru a tăia mai eficace legăturile Ungariei cu Rusia[81]. Experţii americani s-au împotrivit includerii unei mari minorităţi rutene în omânia dar, cum nu urma să fie creat nici un stat rutean în regiune, onsiliul a respins obiecţiile americane şi__a_p_ermis României „51 ehoslovaciei să stabilească un hotar comun de 112 mile înMaramurei, m ele state au semnat apoi un tratat colectiv asupra frontie-"n 1920, potrivit căruia două treimi din Maramureş reveneau, j ——?L0Vaciei şi restul României. Românii nu au renunţat la reven-a Unei ™ai mari părţi din Maramureş, în pofida reglementărilor

teritoriale amicale dintre cele două state, convenite în anul 1921. Propagandiştii români căutau deja să intensifice mişcarea iredentistă din regiunea situată la nord de Tisa superioară[8]-.

Actul final al dramei privea atribuirea Basarabiei, al cărei statut fusese discutat de Consiliu la 20 ianuarie 1920, cu o zi înainte de încheierea Conferinţei de Pace. Recunoşterea de către Aliaţi a alipirii în beneficiul României fusese amînată din motive compexe, care aduceau în joc: rezervele americane cuprivire la metodele îndoielnice folosite de România în obţinerea Basarabiei; reţinerea de a participa la împărţirea Imperiului rus; sprijinul britanic şi francez acordat ruşilor „Albi", care emiteau pretenţii asupra Basarabiei; şi acceptarea tacită a procedurii americane de a amîna sancţionarea ajustărilor teritoriale pînă ce România se va conforma ordinelor Consiliului. Această situaţie complicată 1-a făcut pe Vaida-Voievod să solicite recunoşterea imediată a Unirii, deoarece Armata Roşie, după ce cucerise Kievul la 12 decembrie, se deplasa rapid spre Nistru. In schimbul recunoaşterii, el a promis să furnizeze lui Denikin materialul de război pe care diplomaţii britanici îl ceruseră de la Brătianu[83]. Vaida-Voievod a făcut chiar aluzie ia faptul că 1 va accepta retrocedarea unei părţi a Dobrogei de sud, dacă Aliaţii vor /recunoaşte Unirea şi vorpromite să ajute România în eventualitatea unui / atac bolşevic[84].

Ameninţarea externă la adresa României era la fel de reală ca şi greutăţile interne; în decembrie au avut loc mai multe acţiuni pro-bol-, şevice în rîndul soldaţilor şi marinarilor români[85]. Deoarece Consiliul nu a răspuns apelului, Vaida-Voievod a convocat Parlamentul în sesiune extraordinară, la 29 decembrie. Deputaţii din noile provincii, inclusiv Basarabia, au prezentat rezoluţii pentru crearea „României Mari". înarmat a doua oară cu un vot unanim, primul fiind obţinut de Brătianu în ianuarie 1919, Vaida-Voievod a decis să plece la Paris, pentru a obţine recunoaşterea Unirii cu Basarabia, singura regiune încă neacordată[86].

Sosind la Paris în timp util pentru a fine o alocuţiune înainte de închiderea Conferinţei, Vaida-Voievod i-a întîlnit, la 20 ianuarie, *pe* Clemenceau, pe Lloyd George, pe Premierul italian Francesco Nitti şi pe Wallace. Nu i s-a făcut o primire prea cordială. Clemenceau a cerut să afle cu exactitate cînd vor termina românii evacuarea Ungariei *de* 280

est. Vaida-Voievod a DJeW , critice din U n i pe pentru
dreptul la în asemenea
ovaciei şi
Ge«^e crede
tot
ricole
între
Vltele
noi motive de
Vaida v .

propus o formulă prin care să se destrame opoziţia românilor nedoritori să se retragă din Ungaria şi un aranjament reciproc prin care Aliaţii vor recunoaşte Unirea cu Basarabia, cu condiţia ca România să evacueze mai întîi Ungaria. Clemenceau nu numai că a fost de acord cu acesta soluţie, ci a mers mai departe, informîndu-1 pe Primul Ministru român că va oferi o asigurare mai substanţială:

> *In numele meu, şi cred că pot să spun că în numele Franţei, sînt în măsură să afirm că sîntem pregătiţi să recunoaştem drepturile României asupra Basarabiei^.*

Vaida-Voievod şi-a exprimat recunoştinţa pentru „marile concesii" care-i fuseseră acordate şi s-a reîntors în ţară, după ce a promis că va evacua Ungaria cît mai curînd posibil. Consiliul a decis apoi să amîne recunoaşterea Unirii pînă la evacuarea Ungariei[91].

România nu a îndeplinit ordinele Consiliului de a se retrage din Ungaria de est, pînă cînd Averescu avea să-i urmeze lui Vaida-Voievod, în martie 1920. Sub conducerea lui Take lonescu, ministrul de Externe al lui Averescu, România şi-a asumat o politică conciliantă, evacuîndu-şi trupele la sfirşitul lui martie[92]. Retragerea din Ungaria a dus la adoptarea unui tratat de către Consiliul Ambasadorilor (consecutiv Conferinţei de Pace), care stipula recunoaşterea Unirii cu Basarabia. Aliaţii erau pregătiţi să acorde recunoaşterea *de jure* dacă România, la rîndul ei, promitea să acorde drepturi pentru locuitorii neromâni din Basarabia şi să respecte delimitarea frontierei sale cu Rusia Sovietică. Aceste condiţii au fost inserate în speranţa că Statele Unite vor subscrie la tratat, dar Bainbridge Colby, succesorul lui Lansing, a refuzat să participe la o dezmembrare a Rusiei fără consimţămîntul poporului rus[95].

Consiliul Ambasadorilor a amînat semnarea tratatului pînă in momentul în care România va semna pacea cu Ungaria. Aceasta, cerinţă a fost îndeplinită la 4 iunie 1920, cînd România, împreună^

T Abia la 28

alte state Aliate, a semnat Tratatul dela Trianon brie 1920, a fost de acord Take lonescu să semneze tratatul asupra frontierelorj'care stipula recunoaşterea de graniţe comune îfl statele ce dobîndiseră teritorii de la Monarhia Habsburgică[95]. ConşjlUL

Ambasadorilor, în schimbul faptului că România acceptase hotarele

cu Iugoslavia, Cehoslovacia şi Polonia, i-a prezentat Iui Take Ionescu, în aceeaşi zi, tratatul care menţiona recunoaşterea *de jure* a Unirii cu Basarabia. A fost inserat un nou articol, în speranţa deşartă că vor _ semna şi Statele U'nfte; el prevedea că Rusia va semna tratatul de îndată *ce~v"alyunge~Ia putere un guvern rus recunoscut de Aliaţi. Această "clauză nu a împiedicat acceptarea tratatului de "către Take Ionescu[95], Ministrul de Externe, de multă vreme favorabil colaborării cu Aliaţii, şi-a asigurat astfel recunoaşterea frontierei de 446 de mile cu Rusia . Sovietică, chiar dacă era obligat, din punct de vedere formal, să aştepte ratificarea din partea unui guvern rus recunoscut[97]. O asemenea eventualitate părea foarte îndepărtată, avînd în vedere nota dură trimisă de Soviete Aliaţilor. Cicerin a refuzat să recunoască valabilitatea^ oricărui aranjament asupra Basarabiei, încheiat fără participarea reprezentanţilor Sovietelor[98].

Odată" ce Puterile Aliate au recunoscut alipirea Basarabiei la România şi odată ce România îşi asuma noile sale frontiere, această descriere a formării „României Mari" trebuie să ia sfîrşit. Se îndeplinea visujj^mânilor de a-| uni pe toţi românii în acelaşi stat. TârTealizarea aceasta se datorează numai în parte acţiunilor întreprinse de poporul român în întregul său. „România Mare" a fost, în cea mai mare parte, rezultatul diplomaţiei iscusite a lui Brătianu, care era sprijinită, în definitiv, de politica anticomunistă a multor ţări. Totuşi, Brătianu nu a ezolvat problemele României. Dimpotrivă, el le-a intensificat, creînd H?-, .™EHIH ?-' nu ° naî>unc'?România postbelică a dobîndit, pe lîngă dublarea teritoriului său, sarcina extrem de dificilă de a asimila o___ £2£!iţaî'e alogenă care cuprindea aproximativ 30% din numărul totale ^locuitorilor săi, ' '" " -...′ ″ *

0

1. *U.S. Foreign Relations. PPC,* IX, p. 916. f-

2. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 321-324. La 1 no iembrie Brătianu i-a declarat lui Rattigan că respinsese ofertele italienilor pentru a distrage atenţia Aliaţilor. Demersurile italienilor pe lîngă Friedrich şi Horthy au fost descrise de Clerk *(Ibidem,* VI, pp. 321, 412-416).

3. Consiliul a aflat că Italia îl propusese pe Prinţul Carol ca Rege al Ungariei~3aTCardinalul primat al Ungariei, Csernoch, îl refuzase din cauza .credinţei sale ortodoxe *(Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 337_ 412-416). _Lui Carol i s-a oferiţ_un_banchet la Budapesta, la 12 octombrie, cînd s-a lăudat că va deveni rege al Ungariei „pentru a-i demonstra tatălui său că va fi, totuşi, rege şi că reglementarea acestei situaţii nu prezintă "proBIeme deosebite" *(U.S. Foreign Relations, PPC,* XII, p. 704)7 La 1 noiembrie, Bandholtz raporta că Arhiducele Iosif încă mai spera să devină regele Ungariei, după care va invada România, pentru a recupera teritoriile pierdute *(An Undiplomatic Diary,* p. 193).

4. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VIII, pp. 918-920. Clerk a reco mandat rămînerea trupelor româneşti în Ungaria pînă cînd Horthy îşi va întări forţele şi va putea prelua serviciul de ordine publică, îndeplinit acum de către soldaţii români *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 339).

5. *U.S.'Foreign Relations, PPC,* VIII, pp. 910-912, 920. Pe Polk îl îngrijora raportul lui Bandholtz, care îl descria pe generalul Mombelli drept „original şi schimbător" în eforturile de a zădărnici sarcinile Misiunii, oricînd apărea necesitatea de a întreprinde acţiuni directe. Consemna că Mombelli argumenta şi gesticula „într-o franceză cazonă" pentru a împiedica adoptarea oricărei decizii ce i se părea că prejudiciază interesele românilor *(Ibidem,* XII, pp. 680, 687, 713).

6. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VIII, pp. 936-941, 953-954, 958-959. Trei americani l-au îndemnat pe Polk să adopte o atitudine îngăduitoare. Vopicka a remis un mesaj în care Brătianu se obliga să se conformeze Aliaţilor după viitoarele alegeri din România. Brătianu dorea să aştepte rezultatele dezbaterilor din Senatul Statelor Unite cu privire la ratificarea Tratatului de la Versailles, înainte de a-şi hotărî politica ulterioara *(Polk Papers).*

Charles JJpson Clark i-JLşjnis lui Polk că la Budapesta nu existau dovejL-de jiîurTsăîrde sentimente anti-româneşfi. Polk i-a replicat că nu-i bine sa ne~~^pronunfăm asupra a ceea ce vedem pe fereastra unui vagon de cale ferată" *(Polk Papers;* interviul autorului cu Dr. Clerk, North Hatley, *Quebec,* 14 iulie 1956). Vizita lui Clerk la Budapesta este relatată în *United Romanic* pp. 206-221.

Henry Schoenfeld, însărcinatul cu afaceri american la Bucureşti, i-a declarat lui Polk la 1 noiembrie că Aliaţii nu prea înţeleg caracterul românilor şi că îi tratează cu o completă lipsă de tact. Credea că românii se aseamănă unor copii, şi că trebuie trataţi ca atare, pentru a-i învăţa bunele maniere (Joseph C. Grew, *Diary,* I, I noiembrie 1919). Părerile lui Schoenfeld erau împărtăşite de Rattigan, care la 18 octombrie îl îndemna pe Crowe „să îmbine fermitatea cu o atitudine prietenească şi binevoitoare" în relaţiile cu românii *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 283).

7. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, p. 9, şi XII, pp. 716-717. Văitoianu a explicat că trupele fuseseră păstrate în Budapesta pînă acum „la cererea expresă a Aliaţilor" *(Documents ou British Foreign Poliey,* VI, p. 326).

8. Georges I. Brătianu, *Origines,* p. 322.

9. După părerea lui Roberts *(Rumania,* p. 91), doar două alegeri din perioada 1919-1945 „au fost oarecum libere şi corecte, iar amîndouă au produs răsturnări marcante în viaţa politică". Prima s-a ţinut în noiembrie 1919.

10. Liberalii au obţinut doar 102 locuri în Cameră şi 18 în Senat. Insuccesul lor de a obţine mai multe locuri poate fi atribuit faptului că din cei 568 de deputaţi, 247 urmau să provină din Vechiul Regat, unde Liberalii erau cei mai puternici, iar 321 trebuiau aleşi din noile provincii (Marcel Gillard, *La Roumanie nouvelle,* p. 165).

Naţionalii transilvăneni au obţinut 199 de locuri în Cameră (Set-on-Watson, *A History,* p. 547).

11. Brătianu i-a acuzat pe englezi de un complot pentru a asigura succesul lui Maniu. Acuzaţia nu era neîntemeiată, deoarece Rattigan îndemnase Foreign Office-ul să îl susţină pe Maniu, care părea mai maleabil decît Brătianu. Brătianu nu 1-a putut convinge pe Rattigan că Maniu este corupt *{Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 301-302, 310).

12. Pentru istoricul campaniei şi al alegerilor, vezi Seton-Watson, *A History,* p. 548, şi prefaţa sa la un articol de George D. Herron, *The New Roumania,* în "The New Europe", XII, (1919), No. 155, p. 282; Temperley, *AHistory,* IV, p. 262; Andre Tibal, *Problemes politiques contemporains de* [1] *Europe orientale,* Lesson 15, pp. 2-4.

Conservatorii-Democraţi au refuzat să participe la alegeri. Ionescu le considera o fraudă (lorga, *Memorii,* II, p. 262). Iorga 1-a acuzat pe Brătianu j-[a] [am]înă întoarcerea trupelor din Ungaria, pentru ca să nu poată vota pentru oritul lor, Averescu. Totuşi, Generalul a refuzat să-şi depună candidatura *Memorii,* II, p. 260).

•3- *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 136-138.

necj ^Crowe a informat Foreign Office-ul despre „reaua credinţă şi [a] lui Brătianu, „care este perfect conştient că experţii teritoriali

britanici au fost mult mai generoşi decît ceilalţi experţi". El cita declaraţia lui Brătianu - „aşteptaţi şi veţi vedea cum va proceda Italia, dacă nu va 11 satisfăcută cu privire la Fiume" - pentru a demonstra că Fiume era o piatră de încercare *(Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 370-371).

15. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 124-129.

16. *Ibidem,* IX, p. 146.

17. *Ibidem,* IX, pp. 159-160, 176-179.

18. *Ibidem,* IX, p. 179. Ultimatumul era datat la 15 noiembrie. Cînd De Martino 1-a felicitat pe Clemenceau pentru modul în care i-a tratat pe cei doi români, Premierul francez a replicat că „dobîndise îndemînare diplo matică după asocierea cu colegii săi italieni".

în această etapă, apărarea României de către Italia coincidea cu vizita la Roma a Prinţului Barbu Ştirbey, cumnatul lui Brătianu, despre care Rattigan declara că fusese trimis pentru aranjarea unui *modus opercmdi (Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 371-374).

19. în documente au fost publicate două versiuni ale ultimatumului. Originalul se află în *U.S. Foreign Relations. PPC,* IX, pp. 182-184; versiu nea amendată este în *Ibidem,* IX, pp. 154-157.

S-a convenit amînarea publicării ultimatumului pînă la primirea unui răspuns din partea României.

20. Pentru rapoartele lui Clerk, privind evenimentele din Budapesta, vezi *Documents on British Foreign Policy,Vl,* pp. 387-389, 402-405, 411; *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 394-404; şi Deâk, pp. 533-534, 536-537.

21. Revendicarea lui Huszâr este citată în *Daily Review ofthe Foreign Press. The Political Review,* I-II, No. 1, pp. 27-28. Pentru analiza schimbării guvernelor, vezi Deâk, pp. 164-166.

Polk i-a scris lui Vopicka că românii erau constrînşi să evacueze întreaga Ungarie pentru a micşora riscul unei lupte armate cu Horthy *{Polk Papers).*

22. La Paris ajunseseră rapoarte conform cărora ofiţerii români cereau oficialităţilor maghiare să depună jurămînt de credinţă faţă de Regele Ferdinand. Circulau zvonuri despre crearea unei administraţii controlate de români la Debreţin *{U.S. Foreign Relations. PPC,* IX, pp. 139-140, şi XII, p. 712; *Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 356).

23. Rattigan îl informase pe Văitoianu cu privire la ultimatum, 'a 23 noiembrie. îl îndemna pe General să se conformeze, în schimbul unei garanţii neoficiale, că Aliaţii vor permite unele modificări ale tratatelor in dezbatere *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 406).

24. *Ibidem,* VI, p. 412. Duplicitatea Italiei era dezvăluită de declaraţia unui diplomat român din 26 noiembrie: „Cînd voi. Aliaţii, adoptat[1] °

rlecizie, totdeauna vine cineva dintre voi care ne sfătuieşte să procedăm invers"'(*Ibidem,* VI, p. 434).

25. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 329-331. Regele îl însărinase pe Văitoianu să evite ruptura cu Aliaţii *(Polk Pupers).* România a nesocotit oferta de amînare refuzînd semnarea Tratatului de la Neuilly pînă]a 4 decembrie.

26. Această opinie a fost exprimată de C.J. Hurst, juris-consult al delegaţiei britanice *(Document.s on Brilish Foreign Po/icy,* V, p. 1024).

Respingerea Tratatului garanţilor de către Senat a determinat Quai d'Orsay-ul să îşi intensifice eforturile pentru a reintra în favorurile României, întorsătura aceasta era rezultatul logic al respingerii de către americani a obligaţiilor asumate faţă de Franţa (Yates, pp. 32, 151).

27. *U.S. Foreign Relations, PPC,* 1919, 1, p. 25. Clemenceau i-a cerut lui Wilson să menţină delegaţia americană la Paris pînă ce România va semna toate tratatele (Nevins, p. 477).

28. *U.S. Foreign Relations, PPC,* 1919, I, p. 26. Polk susţinea că diferendele ungare şi româneşti ar fi fost rezolvate de mult timp în cazul cînd Consiliul ar fi adoptat o poziţie fermă împotriva României, în august. El nu uita să menţioneze consideraţia arătată României de anumite Puteri Aliate, care încurajaseră Italia şi pe D'Annunzio să sfideze Conferinţa *(Ibidem,* PPC, XI, p. 677-678).

29. *Ibidem,* PPC, IX, pp. 223-224, 233-234, 331. Articolul 10 stipula crearea de comitete evreieşti pentru educaţie, pentru distribuirea unei părţi proporţionale din fondurile publice către şcolile parohiale evreieşti. Arti colul 11 interzicea guvernului român să îi oblige pe evrei să lucreze, sau să se prezinte la tribunale sîmbăta, sau să desfăşoare alegeri naţionale 1a/ Sabatul evreiesc.

30. La 26 noiembrie, Maniu 1-a informat pe Rattigan asupra intenţiei sale de a profita de acest privilegiu, dacă Consiliul va permite o altă amînare a termenului. Credea că noul parlament va accepta un tratat al minorităţilor revizuit, dar ezita să facă o declaraţie publică înainte de instalarea unui guvern naţional transilvănean *(Documents on British Foreign Policv,* VI, pp. 417-418).

31. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 352-353. Antonescu cerea «•cunoaşterea Decretului-lege din 22 mai 1919, promulgat de către guvernul coman' pentru naturalizarea evreilor. Comitetul pentru Noile State nu idera acest decret ca adecvat, deoarece stipula cereri scrise individuale J " partea evreilor (Miller, *Diary,* XIII, pp. 99-102). 32- *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, p. 353

Ibidem, IX, pp. 353-354; *Polk Papers.* Probabil că Polk ezita din evrei] Fresiunii exercitate asupra lui Wilson de către purtătorii de euvînt ai r americani, care cereau includerea aşa-numitelor „Articole evreieşti".

Vezi Charles Reznikoff, *Lonis Marshall: Champion of Liberty* \\ pp. 548-549.

34. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 368-369. Comitetul Noilor State recomanda acceptarea cererilor lui Antonescu. Totuşi, Consiliul a amînat amendarea Tratatului pînă ce România se va conforma ultimatumului (Miller, *Diary,* XIII, pp. 520, 540-541, 543, 551-552).

35. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 376-377.

36. *Ibidem,* IX, pp. 370, 376-377. Crowe îl îndemnase pe Secretarul de Stat Curzon să obţină aderenţa Regelui George la un protest comun *(Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 437-438). La Bucureşti nu s-a trimis niciodată un asemenea protest.

Poate că scrisoarea lui Ferdinand a fost scrisă de Brătianu, dar apelul la intervenţia şefilor Statelor Aliate se pare că a fost încurajat de frecventele apeluri ale lui Rattigan către Rege, pentru a interveni în treburile guvernului recuzîndu-1 pe Văitoianu şi numindu-1 pe Maniu. Ferdinand era îndrituit să procedeze astfel, deoarece Regele Carol se folosise destul de des de prerogativa de a-şi remania Cabinetul. Credea, probabil, că şefii altor state beneficiază de aceleaşi privilegii.

37. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 417-418. Maniu 1-a rugat pe Rattigan să viziteze Transilvania pentru a avea întrevederi cu maghiarii care, susţinea el, aveau în el încredere totală. Rattigan intenţiona să plece, dar refuza să îl însoţească pe Vopicka, care fusese invitat şi el, deoarece cunoştinţele de limbă ale ministrului american „sînt elementare, şi nici discernămîntul, nici cunoaşterea de el a oamenilor şi a situaţiei... nu sînt de natură să trezească încredere" *(Ibidem,* VI, p. 434).

Vopicka era un bogat fabricant de bere din Chicago şi un cotizant de seamă al Partidului Democrat. „Se spune că nu bea propria sa bere şi că nici măcar nu-i permite prezenţa în casa sa" (Artliur S. Link, *Wilson: The New Freedom,* p. 106, Nota 40).

38. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 418-419.

39. *Ibidem,* pp. 435-436. După părerea lui Rattigan, Regina aflase de la Coandă că G. Clemenceau nu acorda nici o importanţă menţinerii monar hiei în România *(Ibidem,* VI, p. 436).

40. *Ibidem,* VI, p. 443.

41. *Ibidem,* VI, pp. 445-450. Henri Cambon contesta aserţiunea lui Văitoianu, conform căreia intervenţia României schimbase situaţia 'a Verdun *(Ibidem,* VI, p. 444). Mişu credea că Aliaţii ar fi dorit ca Văitoianu „să îşi pună capul pe butuc şi să regrete din suflet toate crimele pe care comiseseră ei" *(Ibidem,* VI, p. 443).

42. *Ibidem,* VI, p. 444.

43. *Ibidem,* VI, p. 445.

44. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, p. 460.

45. *Ibidem,* IX, p. 466. Textul răspunsului lui Văitoianu nu a fost jm Paris; ambasadorii au expediat doar o telegramă care conţinea punctele lor de vedere.

Succesul Armatei Roşii este relatat în „Times", London, 13 decembrie; și Chamberlin, II, p. 281.

46. *U.S. Foreign Relatiom, PPC,* IX, p. 460. Crowe s-a plîns lui Curzon de acţiunile neautorizate ale lui Rattigan *(Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 468-469). Polk era nemulţumit de comportarea lui Vopicka *(U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, p. 460).

47. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 460-462. Crowe se îndoia de eficacitatea unui alt avertisment, deoarece o nouă amînare i-ar oferi lui Brătianu „o armă pentru exploatarea temei sale preferate, a slăbiciunii şi a părerilor împărţite" ale Aliaţilor *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 468).

Decizia francezilor de a-1 contracara pe Brătianu se baza pe un plan al Quai d'Orsay-ului de a şi-1 face pe Maniu prieten, pentru a-1 cîştiga de partea unei alianţe. Ziarele pariziene au început să laude bunăvoinţa Consiliului faţă de România. Lordul Derby, ambasadorul britanic în Franţa, a observat această schimbare de atitudine într-o notă adresată lui Curzon, la 14 decembrie *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 512).

48. Textul notei finale este publicat în „Times", London, 4 decembrie, şi republicat în: Temperley, *A History,* IV, p. 517-519.

Poate că Naţionalii transilvăneni s-au alarmat de primirea entuziastă făcută lui Brătianu de către Parlamentul convocat la 28 noiembrie. A fost aclamat ca eliberator al noilor provincii (lorga, *Memorii,* II, p. 268).

49. *Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 466.

50. Pentru descrierea personalităţii lui Maniu, vezi Roberts, PP- 135-136. Atitudinea incorigibilă a lui Maniu în anii următori a fost caracterizată drept o dorinţă de „a rămîne ferm, încrezător că istoria viitoare va consemna faptul că nu a făcut niciodată decît ceea ce se cade din partea unui bun creştin" (Hueh Seton-Watson, *Eastern Europe between the Wars,* P- 212).

51. Probabil că miniştrii erau în necunoştinţă de cauză, anume că Vaida-Voievod fusese un delegat docil la Conferinţa de Pace. Desigur că ratianu nu ar fi numit în post o persoană care să se opună politicii caracteristice Liberalilor.

|- . 2- 'orga a consemnat cîndva că Maniu şi Vaida-Voievod erau Socia-• vezi *Histoire des roumains de Transyhanie et de Hongrie,* II,

„ 53' US- *Foreign Relations. PPC,* IX, p. 508; *Documents on British ore'gn Policy,* vi, pp. 499-500.

54- *Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 496; Vopicka, p. 307.

55. *U.S. Foreign Relations. PPC,* IX, p. 477.
56. Marghiloman, IV, p. 421.
57. *Ibidem,* IV, pp. 427-428. Pentru alte amănunte despre schimbarea guvernului, vezi Axente, p. 479; Iorga, *Memorii,* II, pp. 281-282; şi Joseph S. Roucek, *Contemporary Roumania and her Problems,* p. 104.

Averescu i-a declarat lui Maniu că va susţine pe transilvăneni în încercarea lor de a accepta cererile Aliaţilor fie moraliceşte, fie incluzînd cîţiva adepţi ai săi în noul guvern, cu obligaţia ca actualul parlament să fie dizolvat după o sesiune scurtă ce se va limita la rezolvarea problemelor urgente şi la ratificarea tratatelor {*Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 419). Generalul a demisionat la 15 decembrie, deoarece Vaida-Voievod a refuzat condiţiile sale.

58. *U.S. Foreign Relations. PPC,* IX, pp. 538-539. Ordinele lui Wallace sînt în *Ibidem,* IX, p. 523, şi XI, p. 697.
59. Polk se afla într-o poziţie foarte dificilă. El cerea ca România să accepte un tratat la care probabil că Statele Unite nu se vor constitui parte. Vopicka scosese în evidenţă ridicolul acestei situaţii la 30 noiembrie, cînd i-a scris lui Polk că între poziţia americanilor şi cea a românilor nu exista nici o diferenţă reală *(Polk Papers).*
60. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, p. 538; Miller, *Diary,* XVI, pp. 497-498. Polk era contrariat de lipsa de cooperare a lui Coandă, pe care îl considerase „un domn bătrîn şi fermecător, conştient că venise timpul ca românii să se conformeze" *(Polk Papers).*
61. Comitetul Noilor State înmînase Consiliului primul proiect al unui Tratat al minorităţilor la 16 iulie. Raportul ataşat la proiect afirma că Legea-decret din 22 mai „este insuficientă pentru a reasigura toate mino rităţile etnice şi religioase care vor fi incorporate acum în România, ca rezultat al victoriei Aliaţilor" (Miller, *Diary,* XIII, p. 277).
62. Berthelot a citat depoziţia şef-rabinului Franţei, precum şi declaraţia lui Edmund de Rothschild, celebrul bancher. Ambii cereau eliminarea celor două articole deoarece, prin clauzele lor, evreii din România sînt excluşi din naţiunea propriu-zisă.
63. Pentru argumentele evreilor britanici împotriva articolelor, vezi Janowsky, pp. 200, 368.
64. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 538-540; Miller, *Diary,* XVI, pp. 497-498.
65. Miller, *Diary,* XIII, pp. 554-555.
66. Raportul lui Polk privind încetarea ultimei sale misiuni se află m *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, p. 700. Plecarea delegaţiei americane este descrisă de Roucek, *Contemporary Roumania,* p. 56.
67. Clemenceau a vizitat Londra la 13 decembrie şi i-a declarat Lloyd George că Generalul Coandă semnase deja, pe 10 decembrie

ents on British Foreign Policy, II, p. 754). Semnarea a fost anunţată în ziarul „Times", London, 11 decembrie.

68. *U.S. Foreign Relations, PPC,* XII, pp. 726-730, 731. Bandholtz nu mai era membru al misiunii, din 13 decembrie. El a rămas la Budapesta pînă la 9 februarie 1920, cînd s-a întors la Paris cu trenul care transporta delegaţia ungară.

69. „Monitorul Oficial", No. 157, 30 decembrie şi No. 165, 1 ianuarie 1920. Alocuţiunile sînt descrise de lorga, *Memorii,* II, pp. 293-294.

70. *La Roumanie devant le congres de la paix: La Dobroudja meri dionale (le Quadrilatere),* pp. 5-6. Dezbaterile Comisiei Teritoriale Centrale se află în *Report on Bulgaria,* Arhivele Naţionale.

în acea vară la Paris parvenise zvonul că Brătianu ar fi propus ca Bulgaria să îi pună la dispoziţie două divizii pentru lupta împotriva lui Bela Kun, în schimbul cărora el va ceda sudul Dobrogei *(Documents on British Foreign Policy,* VI, p. 87). Acest raport a accentuat iritarea americanilor *(U.S. Foreign Relations, PPC,* XI, p. 280).

71. *U.S. Foreign Relations. PPC,* VIII, pp. 805-807, 821-822, 856-857, 874, 901-902, şi XI, pp. 406-407, 664. Chestiunea minorităţilor este tratată în: Lapradelle, *La Paix de Versailles,* X, p. 340.

72. Berthelot a apărat cu vigoare inviolabilitatea statelor antebelice neputînd fi înfrînt de americani, care insistau asupra dreptului Conferinţei de a abroga tratatele ce ameninţau să pericliteze stabilirea păcii. Pentru amănunte suplimentare, cu privire la succesul lui Berthelot, vezi Richard D. Challener, *The French Foreign Office: The Era of Philippe Berthelot,* în: Craig şi Gilbert, *The Diplomats,* pp. 65-85.

73. *Documents on British Foreign Policy,* VI, pp. 182-183, 192-193, 209-210, 243-245, 279, 283-284. Fontenay, ambasadorul francez la Belgrad, credea în posibilitatea unei alianţe sîrbo-maghiare. Percival Dodge, ministrul american la Belgrad, avertiza asupra unui război iminent (Miller, *Diary,* XX, p. 356).

74. Insula Ada-Kaleh a făcut parte din Imperiul Otoman pînă în 1716, cînd a fost cedată Austriei, care a retrocedat-o Turciei în 1738, dar a ^cucerit-o prin Tratatul de la Berlin din 1878. Vezi J. de Blociszewski, *a-Kale'h: une île turque annexee par l'Autriche-Hongrie,* „Revue Gene- ale de Droit Internationale", XXI (1914).

ner ?5-' ^'S' Forei8n *Relations, PPC,* VII, pp. 455-456, 471-473. Menţi-rea păcii de către francezi este discutată în: Temperley, *A History,* IV, v- 1J5; Şi Tilea, pp. 143-145.

află ■ -' U'S' ForeiSn *Relations, PPC,* VII, p. 327. Apelul lor la unire se Lapr ,ln ^a *Roumanie devant le congres de la paix: L 'Unite du Banat;* şi adelle, *La paix de Versailles,* IX/l, pp. 330-337.

77. *U.S. Foreign Relalions, PPC,* XII, p. 683. Pichon i-a declarat odată lui Benes, care propusese cedarea zonei Egerland către Germania, că acest lucru este de neconceput (S. Harrison Thomson, *Czechoslovakia in Euro pean History,* pp. 308-309). Francezii nu au luat niciodată în serios propu nerile lui Brătianu de a ceda sudul Dobrogei în schimbul întregului Banat, sau a Basarabiei. Brătianu se servise de sudul Dobrogei ca un pion, pentru a-şi asigura cîştiguri în alte părţi. în mai 1915, el s-a oferit să o cedeze, dacă Bulgaria cedează Serbiei Monasterul şi dacă sîrbii acceptă cedarea întregului Banat. După înfrîngerea Serbiei, s-au oferit să o cedeze Rusiei în schimbul Basarabiei *(Tsarskaia Rossiia,* pp. 188-190, 207-211).

78. *U.S. Foreign Relations, PPC,* VIII, p. 540, şi XII, p. 709. Proto colul se află în: Daşcovici, *Interesele şi drepturile României,* pp. 503-512.

79. *U.S. Foreign Relations. PPC,* IX, pp. 596-597. La 20 noiembrie, Polonia recomanda crearea unei graniţe comune cu România pentru elimi narea unei zone tampon pentru Galiţia de est *(Ibidem,* IX, pp. 244-247). Deşi Aliaţii deciseseră ca Galiţia de est să fie pusă sub controlul Ligii Naţiunilor, care să îi hotărască soarta după o perioadă de aşteptare de 25 de ani, Polonia refuza să evacueze regiunea (Tempcrlcy, *A History,* VI, pp. 266-274).

80. *U.S. Foreign Relations. PPC,* XII, p. 404.

81. Tilea, pp. 149-150.

82. Coolidge era un susţinător aprig al independenţei rutenilor *(U.S. Foreign Relations, PPC,* XII, pp. 434-436; şi Coolidge şi Lord, p. 227).

Recomandările Comisiei Teritoriale cehe favorizau Cehoslovacia, în dauna României (Lapradelle, *La paix de Versailles,* IX/1, pp. 151-152).

Textul tratatului din 1920 se află în *Treaty Series,* 1921, Cmd, 1548, No. 20, *Treaty Between the Principal A/lied and Associated Powers and Poland, Rumania, the Serh-Croat-Slovene State, and the Czechoslovak State Relative to Certain Frontiers of Those States.* România a semnat la 28 octombrie 1920. înţelegerea din 1921 este citată în: Macartney, *Hungary and Her Successors,* p. 220.

Revendicările României pentru teritorii suplimentare în Maramureş sînt găzduite în: Deâk, p. 515. Pierderea acestei regiuni a fost deplînsă de Romulus Seişanu, *Rumania,* p. 97.

83. *Documents on British Foreign Policy,* III, pp. 740-741. Pentru campania Armatei Roşii, vezi Chamberlin, II, p. 281; Fischer, *The Soviets in World Affairs,* I, pp. 210-21 1; şi Richard Pipes, *The Formation of the Soviet Union,* pp. 142-143, 148.

După Şcerbacev, Brătianu promisese că va ceda armamentul lăsat in România de trupele ruseşti. Se credea că acest armament ar putea echipa -> de divizii de infanterie *(U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 342, 425-426)-

84. *Documents on British Foreign Policy,* III, pp. 740-741.

85. Clara Cuşnir Mihailovici, *Velikaia Octiabraskaia Socialisticeskaia Uevolutsiia i Revolutsionnaia Situatsiia v Rumunii v 1917-1921,* „Vaprosî Istorii", no. 11, noiembrie, 1957, pp. 78-79.

86. Reacţia Consiliului se află în *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 7g4 796-797. Sesiunea parlamentară este în: Marghiloman, IV, pp. 435-436.

87. Vaida-Voievod cerea „milă faţă de ţăranii români, care erau într-o situaţie mai deplorabilă decît ţăranii maghiari", deoarece trupele germane le lăsaseră ţăranilor doar cămaşa de pe ei şi luaseră chiar şi leagănele copiilor".

88. Se pare că Lloyd George spera că acum Aliaţii vor acţiona la unison. Viziunea aceasta roză contrasta cu prevestirea sumbră din 15 sep tembrie, conform căreia Liga Naţiunilor va fi condamnată la neputinţă de la bun început, dacă unei singure naţiuni i se va permite să nesocotească autoritatea Conferinţei de Pace, creatoarea Ligii. A acuzat nominal guver nele francez şi italian ca răspunzătoare pentru rezistenţa românilor *(U.S. Foreign Relations, PPC,* VIII, p. 227).

89. Clemenceau 1-a consolat pe Vaida-Voievod învinuindu-1 pe Brătianu pentru această stare de lucruri, dar 1-a informat pe Primul Ministru că adoptă o poziţie greşită. „Deşi nu îndepliniţi anumite decizii ale Conferinţei îi cereţi ca ea să îndeplinească alte condiţii. Ştiu că nu sînteţi personal vinovat de aceasta".

90. Clemenceau i-a aruncat o privire lui Alexandre Millerand, succe sorul său în postul de premier, iar acesta a aprobat din cap.

91. *U.S. Foreign Relations, PPC,* IX, pp. 910-917; *Documents on British Foreign Policy,* II, pp. 932-938.

După Deâk (p. 226, Nota 137), Vaida-Voievod încerca să îşi asigure sprijinul francezilor; dorea să controleze în continuare Ungaria de est apărîndu-şi astfel ariergarda armatei în eventualitatea că Rusia Sovietică ar încerca recucerirea Basarabiei. La 3 martie, i s-a tăcut această cerere şi lui Lloyd George *(Documents on British Foreign Policy,* VII, p. 379).

92. Pentru motivele destituirii lui Vaida-Voievod, atribuită temerii lui erdinand că acesta va aranja un *modus vivendi* cu Rusia Sovietică, vezi Roberts, p. 94; şj jjugh Seton-Watson, *Eastern Europe between the Wars,* "■ ")■ Rapoartele de presă cu privire la evacuarea Ungariei se află în *Daily Keview of the Foreign Press. The Politica! Review,* I-II, No. 19, p. 551. a

93. *U.S. Foreign Relations, PPC,* 1920, III, pp. 427-430, 432. Tratatul legar Interpretat la Washington ca o încercare de a forţa Statele Unite să & izeze o judecată *ex parte* a meritelor şi validităţii revendicării Basarabiei de către România.

fatif 94. TemPerley> A History, V, p. 168. Tratatul de la Trianon a fost n0 ^f de Parlamentul român la 26 iulie 1920 („Monitorul Oficial", 6' 21 septembrie 1920).

95. Temperley, *A History,* IV, p. 165. Poate că tergiversarea semnării tratatului asupra Basarabiei s-a datorat şi negocierilor laborioase din 1920 dintre Marea Britanie, Franţa şi România, care au culminat cu un acord în privinţa petrolului. Lloyd George îi propusese lui Vaida-Voievod un plan care relua acordul anterior, anulat de Brătianu în august 1919. Românii au acceptat un acord ce permitea concernelor britanice şi franceze să cumpere acţiunile germane abia după instalarea Generalului Averescu. Acest acord a fost semnat la San Remo la 25 aprilie 1920. Vezi *Documents on British Foreign Policy,* IV, pp. 1117-1118; Temperley, *A History,* VI, pp. 183 603; şi C.G. Rommenhoeller, *La Grande Roumanie,* p. 388.

/ *96.* La 20 octombrie, la Londra, Ionescu i-a declarat lui Lloyd George că România nu va reuşi niciodată să determine Rusia să aprobe Unirea cu I Basarabia *(Documents on British Foreign Policy,* VIII, pp. 795-802).

' 97. Textul tratatului se află în *U.S. Foreign Relations,* 1920, III, pp. 427-430. Textul în limba română, în: Daşcovici, *Interesele şi drepturile României,* pp. 29-33.

Jules Cambon, Derby şi Ishii erau semnatari din partea Aliaţilor. Italia a aderat în 1921. Tratatul a fosţ_raţificat de i^rea Bnţanie_m__1922,_de Franţa în 1924 şi de Italia în 1927^ Japonia nu 1-a ratificat niciodată, iar Statele Unite nu l-au semnat niciodată. Vezi Max Beloff, *The Foreign PoficjT* [1] *of Soviet Russia,* I, p. 22, Nota 1; şi Malbone W. Graham, *The Legal Siatus ofthe Bukovina and Bessarabia,* „American Journal of International Law", XXXVIII (1944), No. 4, pp. 667-673.

România a ratificat tratatul comun asupra frontierelor în acelaşi timp cu tratatul asupra Basarabiei (19 mai 1922). Vezi „Monitorul Oficial", no. 100, 8 august 1922.

98. Kliuşnikov şi Sabanin (eds.) *Mejdunarodnaia Politika Noveişevo Vremeni v Dogovorah, Notah i Declaratsiah,* III, 1, p. 69.

O interpretare juridică a disputei în problema Basarabiei întreprinde Robert Langer, *Seizure ofTerritory,* pp. 29-31.

CONCLUZII

România a ieşit din Primul Război Mondial cu puţine dezamăgiri, dacă e vorba să fi existat, totuşi, nişte dezamăgiri. Făurirea unui stat românesc, întregit ca entitate geografică, reprezintă îndeplinirea unei idei care, cu cinci ani în urmă, părea un simplu vis. De la o suprafaţă antebelică de 53.661 mile^2 şi o populaţie de 7,5 milioane, România a crescut Ia 113.941 mile^2 (o suprafaţă aproape egală cu teritoriile reunite ale statelor Connecticut, New York, New Jersey, Delaware şi Maryland) şi o populaţie de aproximativ 16 milioane. Aceste cifre arată că refuzarea unor fîşii de teritoriu, în interesul compromisului, este neglijabilă. Nici chiar italienii sau grecii, care şi ei au combătut autoritatea Conferinţei de Pace, nu au intrat în era postbelică atît de îmbogăţiţi din punct de vedere teritorial. De fapt, România şi-a asigurat mai mult teritoriu decît i se promisese în Alianţa din 1916. Deşi ea era privată de 3.618 mile^2 în Crişanaşi de 3.409 mile" în Banat, această diminuare a promisiunii din Alianţă a fost cu prisos compensată de încorporarea a 16.988 mile^2 în Basarabia şi cam 1.*000* mile^2 în Bucovina (a doua suprafaţă fiind încredinţată Rusiei de către Alianţă). Reflectînd asupra anilor zbuciumaţi dintre semnareaAlianţei şi alipirea noilor provincii, cei mai mulţi români aveau destule motive să fie mulţumiţi. Aspiraţiile naţionale esenţiale deveniseră o realitate, iar obstacolele în calea unei „Românii Mari" fuseseră depăşite.

Cum s-a întîmpJat că şansa unică de a-şi dubla suprafaţa şi Populaţia i-a surîs unui şef de guvern care, mai mult poate decît orice om ^e st at, a rezistat cu tenacitate la toate eforturile Aliaţilor de a-şi renega promisiunea din 1916? Aceasta este întrebarea de bază care abate cele de mai sus. Dur, inabordabil, rigid, cu o minte logică şi cu °P<nu răspicate, inflexibile, Primul Ministru român, cu o poftă insa- : ' a de putere şi cu o vanitate nemăsurată, făcea dovada unui talent, galabil atunci cînd era vorba de acrobaţii diplomatice şi de intrigă;

era un actor superb, un maestru al oportunităţii şi un simulant ingenios Nu poţi să-i învinovăţeşti pe contemporani pentru că nu aveau încre-dere în Brătianu - ei trebuiau să-1 judece după fapte, nu după cum le interpreta el însuşi. Forţa sa stătea în dexteritatea manevrelor, în manipularea idealurilor celorlalţi şi în inventarea mijloacelor de a-şi realiza scopurile.

Brătianu era maestru în diplomaţia subtilă, clarvăzătoare şi uneori condamnabilă care, în alte vremuri, se numea „bizantină". Asemenea înaintaşilor săi bizantini, era expert în arta de a manevra o noţiune împotriva alteia pentru folosul propriu. Nesiguranţa în care a ţinut Marile Puteri cu privire la tabăra în care va intra România a fost o capodoperă de strategie politică. Oscilaţia ca artă diplomatică a foşl adusă la culmile perfecţiunii de conducătorii români în secole de existenţă precară, cînd erau înconjuraţi de turci, maghiari şi slavi. Brătianu s-a dovedit un urmaş merituos al predecesorilor săi. Din 19H pînă în 1916, el şi-a scos din mînecă unele dintre numerele sale cele mai notabile de prestidigitaţiune politică. Germanii au presupus că nu va lupta niciodată împotriva lor, dar se temeau că s-ar putea să nu lupte alături de ei. Aliaţii se îndoiau că va lupta vreodată alături de ei, dar sperau că nu va lupta împotriva lor. în momentul decisiv, el a intrat alături de Aliaţi şi rezultatele au fost catastrofale, dar România a ieşit din conflagraţie cu teritoriul şi populaţia dublate, a şasea ţară ca mărime din Europa, şi statul dominant din Europa de Sud-Est.

Brătianu este produsul secolului al XIX-lea şi dovedeşte cu asupra de măsură valabilitatea continuă a *Realpolitik-ului,* în tradiţia lui Talleyrand şi Bismarck. Atitudinea lui rezidă în devotament faţade vechea diplomaţie atît de realistă, o aversiune incurabilă faţă de noile idei şi un naţionalism ce se baza pe o guvernare de clică îngustă, precum şi pe nesocotirea guvernului constituţional. După opinia unui observator acid, politicianul român manifesta o „tendinţă viguroasă spre *şmecherie* (un termen pe jumătate admirativ, referitor la acţiunile frauduloase înfăptuite cu o doză de echilibru şi dexteritate)". Victoria facilă a României în faţa Bulgariei, în 1913, şi succesul ei diplomatic după Războiul balcanic au făcut atît societatea, cît şi guvernul să-ş[1] exagereze importanţa. Din punct de vedere politic şi militar, Brătianu şi românii s-au supraestimat. Dar această exagerare nu 1-a orbit p[e]

care a înţeles, ca şi tatăl său, că România se află între ciocanul şi nicovala diplomaţiei beligerante. El a rămas la fel de rece Ja promisiunile Germaniei, la linguşirile Rusiei, la pledoariile Franţei (j ja împrumuturile engleze. Timp de doi ani a refuzat să se abată de la i o politică de neutralitate mai mult sau mai puţin imparţială şi a aşteptat / ceea ce el însuşi a descris ca fiind *le moment opportun.*

\

De la începutul războiului, Brătianu era conştient de consecinţele ultime ale intervenţiei în contratimp. Neutralitatea română oscila între două calcule: dorinţa de a sosi la timp, pentru a beneficia de dezmembrarea Austro-Ungariei şi efortul de a cîştiga cît mai mult posibil pe seama beligeranţilor. Omul politic român nu a împărtăşit cu ceilalţi lideri din timpul războiului tendinţa de a face promisiuni extravagante popoarelor în legătură cu binefacerile istoriei. El declara cu candoare, în 1914, că alegerea beligerantei sau a neutralităţii trebuie să fie determinată numai de balanţa avantajelor teritoriale, ofertate de o tabără şi de alta. Nu îşi putea permite să repete greşeala din 1878 cînd, în schimbul unor grele sacrificii, României i s-a răpit Basarabia de sud şi i s-a dat în compensaţie Dobrogea de nord. Primul Ministru Trn^slaTăsupra condiţiilor avantajoase, specificate *in extenso* şi garantate adecvat, iar dacă acestea nu le depăşeau pe cele ce proveneau din cealaltă tabără, în schimbul neutralităţii, şi-a făcut o datorie din a le respinge.

Brătianu avea o judecată prea sănătoasă pentru a se lăsa entuziasmat de propuneri oricît de generoase, chiar în ideea întregirii teritoriale, în afară de cazul în care asemenea cuceriri i-ar fi satisfăcut lăcomia, iar nu nerăbdarea. El a crezut că dreptatea pentru poporul său presupune protejarea securităţii naţionale, iar această protecţie poate fi asigurată numai de frontiere strategice în detrimentul unui alt popor. e<itru el, războiul nu era o luptă pentru drept internaţional şi libertate umană. Poziţia sa faţă de aceste două idealuri ale secolului al XX-lea e 'ndiferenţă şi, oarecum, de dispreţ. Războiul era, din punctul lui euere, o mare şansă de a-şi întregi hotarele şi de a întări securitatea, estigiul şi importanţa României. De aceea, el a abandonat Puterile râie şi şj_a fo]osjţ influenţa pentru a determina România să se nu • re/^tla?"or- Era destul de viclean să vadă că Puterile Centrale Or da nimic, nici în schimbul alianţei, nici în schimbul neu-

tralităţii. Calculat şi practic în impunerea vederilor sale, nicicînd afectate de consideraţii idealiste, Brătianu a căutat mereu beneficii materiale jjentru tara ^a.Politica îi era determinată de interesul naţio-nalei nu de vreun concept abstract de dreptate. în mod certvpoziţia sa consta în asumarea responsabilităţii de a se îngriji ca tot ceea ce se întreprinde să vinXuTîntîmpinarea intereselor României, şi el trebuie judecat după aceste criterii. în definitiv, această politică era urmată de liderii ămBelor tabere în timpul războiului. în relaţiile internaţionale nu există, potenţial vorbind, valori absolute, cu excepţia existenţei statale şi a satisfacerii intereselor sale. Statul constituie, moraliceşte Vorbind, justificarea propriei sale existenţe; el nu are nevoie de alte justificări morale decît de acelea pe care le oferă prin sine. Simplele concepte de „bun" şi „rău", care se leagă de conduita internaţională a unui stat, depind de succesul sau de eşecul în atingerea obiectivelor. Orice politică ce reuşeşte să promoveze interesele sale naţionale este o politică „bună", orice politică ce nu reuşeşte să îşi atingă obiectivele este „rea".

împrejurarea fericită, anume că Brătianu a fost în stare să îşi aleagă propriul drum şi momentul potrivit, ceru, înainte de toate, o risipă de iscusinţă. El nu şi-a putut face publice pregătirile de război împotriva Puterilor Centrale, deoarece acest lucru le-ar fi dat timp să se pregătească şi ele, ceea ce i-ar fi slăbit poziţia faţă de Aliaţi. întrucît riscurile războiului nu puteau fi subestimate, a încercat să obţină concesii de la Austro-Ungaria, simulînd ameninţarea intervenţiei. Aceastăjxtlitică, caracterizată de pedanţi drept şantaj, era o politkă naţională, sănătoasă din punct de vedere românesc, deoarece omul politic român profita de avantaje la care nu contribuise el însuşi-Trebuie, în acest punct, să reflectăm asupra situaţiei militare din anii 1914-1916. Lucrurile nu mergeau prea bine pentru Aliaţi. Ambele tabere ajunseră la concluzia că aventura în care s-au lăsat antrenate era presărată cu dificultăţi şi pericole mai mari decît prevăzuseră, ca victoria nu era aşa de sigură precum anticipaseră iniţial, că erau nevoue să caute şi, dacă era necesar, să cumpere asistenţa unui aliat. L>a Brătianu nu aştepta înfrîngerea pe cîmpul de luptă pentru a fi convin de toate acestea. El a sugerat Consiliului de Coroană, în august 1"' ; înainte de începerea ostilităţilor, că România aşteaptă oferta cea m

favorabilă. Semănînd cu tatăl său, el îi suspecta pe toţi ruşii de trădare şj şiretenie şi, în timp ce păstra acordul de neutralitate cu Rusia ca pe o carte cîştigătoare, care îi dăruia drepturi fără datorii şi protecţie fără obligaţii* nu a întîrziat să profite de fiecare dezacord al Aliaţilor cu privire la politica balcanică; adică, nu a ezitat nici o clipă să profite din plin pe seama Rusiei. Simultan, flirta cu Puterile Centrale. Spre deosebire de Marile Puteri, care nu plănuiseră războiul, dar s-au implicat cu toate în el, România a intrat deliberat, cu scopuri războinice, de asemenea deliberate.

Brătianu împărtăşea părerea altor realişti, în conformitate cu care, oricît ar fi de înălţătoare idealurile, ele nu pot fi niciodată atinse fără forţă armată. JMu a cedat în faţa doctrinei propovăduite atunci, anume că s-ar putea cîşîîga rriuTF,""chiar fără intervenţie armată. Asemenea lui Sonnino, era însufleţit de dorinţa naţionalistă de a beneficia din plin de ocazia ce se ivise ca să creeze o Românie Mare. Aliaţii, pe de altă parte, erau prea încîntaţi de asigurarea colaborării unui nou aliat, ca să mediteze asupra reajustărilor teritoriale propuse, care condiţionau înţelegerea din 1916. Cînd LIoyd George a scris că „războiul îşi bate joc de subtilităţile conştiinţei", el închidea ochii faţă de tratatele secrete, deşi se prefăcea că îşi asumă propaganda lui Wilson pentru introducerea unor principii destinate să înceapă o nouă eră în diplomaţie; căci intervenţia americană adusese o lipsă de încredere în canalele tradiţionale şi în tehnicile diplomaţiei. Brătianu era conştient de credinţa americană naivă potrivit căreia forţa morală şi raţiunea vor duce la o societate internaţională stabilă şi justă. Deşi principiile lui Wilson, elocvent expuse, au marcat multe minţi, el le-a întors pe dos, întîi punîndu-şi în practică deciziile şi apoi inventînd principii justificatoare. A vorbit despre dezmembrareaAustro-l/ngariei PJJJ^6, mult timp înainte ca Aliaţii să adopte acest obiectivdejiăzboi, n tlmP ce aceştia clin urmă~ăveau scopul imediat de a cîştiga războiul p m's'unea de perspectivă de a-şi îndeplini obiectivele de război, 'mul Ministru român a comprimat obiectivele de mai sus, consi- ... u-le ur>u] şi acelaşi. Nu a împărtăşit nicicum entuziasmul a,ilor pentru năzuinţele lor pretins idealiste şi, din acest motiv, jnj . • ' nu au primit din partea lui vreo promisiune de sprijin a unei e militare sau navale, care să nu fie în întregime românească,

oricît ar fi fost ea de importantă pentru succesul cauzei comune a Aliaţilor.

Ca un observator oarecare să concluzioneze că Brătianu îi înşela pe Aliaţi, el trebuie să îi absolve de acuza de a-i fi fost complici în satisfacerea doleanţelor sale. Putem observa că a existat o anume nesinceritate în relaţiile interaliate, o combinaţie de idealism şi opor-" tunism, precum şi absenţa forţei morale, toate acestea pe fondul uneP ratitudini şovăielnice. Că Brătianu a cerut în aceste condiţii o alianţă" 'scrisă este, desigur, de înţeles. El considera Alianţa din 1916 ea? sacrosanctă, fundamentîndu-şi demersul numai şi numai pe ea. Baza reală a Alianţei trebuie văzută ca o aplicare a doctrinei despre echilibrul puterilor. în 1916, dezmembrarea totală a Austro-Ungariei era o posibilitate foarte reală, dar nu o perspectivă imediată. Atribuind părţi din acel imperiu României, Aliaţii au făcut inevitabilă destrămarea; cînd ei au înţeles apoi pericolele dezmembrării, Brătianu nu mai putea fi oprit. Lupta sa fără şovăire pentru a obţine teritoriile promise 1-a făcut orb şi surd la principiile lui Wilson şi, în cele din urmă, 1-a pus în contradicţie cu voinţa Conferinţei de Pace.

în credinţa naivă că ridicase România la o poziţie de egalitate cu Aliaţii, Brătianu se aştepta să deţină un loc rezervat în Consiliul Suprem. Speranţa sa era oarecum justificată prin faptul că România fusese partenerul Marilor Puteri în Tripla Alianţă; tratatul din 1883 îi acorda un statul egal în negocierea tratatelor de pace. Speranţa lui .Brăţianu, că Alianţa din 1916, semnată cu adversarii Puterilor Centrale, îi acorda drepturi egale, a fost destrămată brutal atunci CÎÎKT Aliaţii şi-au asumat dreptul dispoziţiilor finale cu privire la revendicările „micilor puteri cu interese speciale", o etichetare care .Na înfuriat peste măsură. Aliaţii speraseră că Brătianu va accepta docil şi "chiar bucuros decizia lor. Profund jignit de excluderea din Consiliu, care 1-a mîniat mai mult decît echivocurile în privinţa validităţii Alianţei din 1916, el şi-a reluat la Paris tactica enervantă din timpul războiului, pentru a contracara deciziile nefavorabile luate în lipsa sa-îi displăcea să fie tratat de alţii aşa cum îi tratase el. La Paris i-a fos dat să vadă cît de rar şi cu cîtă obstinaţie s-a lăsat sedus de virtuţi'*- compromisului, şi e vorba, nici mai mult, nici mai puţin, de o via, întreagă dedicată politicii. Nu considera rezolvată o chestiune pîna c

a nu era hotărîtă în favoarea sa. Ca să lovească în Alianţă printr-o ace separată a fost, după socotelile sale, un act perfect justificabil; Har ca Aliaţii să trădeze acel acord sacru contravenea dreptului internaţional. Rezistenţa sa exasperantă la dictatele liderilor Aliaţi, pe care-i considera, fără excepţie, parveniţi şi incompetenţi să soluţioneze afacerile interne ale României, ca şi respingerea oricărui compromis, i-au aruncat pe Aliaţi într-un asemenea hăţiş de contradicţii, încît disensiunile din rîndurile lor au devenit vizibile. Poate că cel mai bun exemplu pentru a ilustra succesul acestei tactici, *divide et impera,* este neputinţa oamenilor de stat Aliaţi de a repudia sau a onora Alianţa în mod public. Nehotărîrea aceasta perpetuă era un rezultat secundar al certurilor şi rivalităţilor care îşi făceau loc între făuritorii păcii.

Mîniat şi dezamăgit, Brătianu i-a acuzat pe Aliaţi de rea credinţă, dar indignarea nu 1-a făcut să creadă, cu naivitate, că această Conferinţă de Pace era atotputernică. Aliaţii nu dispuneau de mijloace pentru a-şi pune în practică deciziile în Europa Centrală şi de Est. Ce altă dovadă mai bună avem decît aceea că ei nu au reuşit să ocupe regiunea cu forţa, după armistiţii? Oboseala de după război şi scopurile antagonice au împiedicat o acţiune armată interaliată, mijlocul cel mai eficace de a impune reglementările teritoriale. Ceea ce Aljaţjjjiu_ameiijiit_să-îr4es-.leagă ji fost faptul că hotarele ce consfinţeau anexarea de teritorii îru_ Europa Centrală şi de Est erau un lucru realizat încă înainte ca eisjL. dezbată corectitudinea ior. Harta Monarhiei Habsburgice fusese trasată, înainte de întrunirea Conferinţei de Pace. Conferinţa nu putea decîLsă. ratifice sau sâ reglementeze lucrurile deja înfăptuite de România şi de^ alte state plasate laperiferia Austro-Ungariei. Situaţiapoliticăşi militară din iarna lui 1918-1919 a limitat fixat libertatea de acţiune a Aliaţilor. Se Proclamase deja eliberarea şi unificarea tuturor românilor. Urmau să fie
•e pnn negocieri hotarele definitive ale naţiunii nou-întregite, dar nu "rai putea nega faptul că România Mare era deja un lucru împlinit. eglementările teritoriale finale nu presupuneau decît doar legalizarea, ^v ală a frontierelor noi ale României, pe care războiul şi cuceririle le doK*Serâ (k"'a' -^ re^uza României ceea ce i se promisese şi ceea ce ea Qise, precum şi a retroceda teritoriile deja adjudecate Ungariei şi pu e' fie chiar în interesul păcii permanente, era o anatemă din M de vedere al lui Brătianu.

Profitînd de disensiunile din rîndurile Aliaţilor, Brătianu a fost în stare să controleze cursul evenimentelor din 1919. încurajarea disputei dintre Aliaţi şi capacitatea de a profita de încurcăturile ivite din disputa lor demonstrează că era mai dibaci decît toţi cei Patru Mari, nici unul dintre aceştia nefiind farnITîăTizăt ciidexteritatea lui diplomatică. Ori de cîte ori Aliaţii decideau că au nevoie de asistenţa lui, ei nu erau în situaţia de a negocia detaliile. Cînd vreo soluţie ameninţa să devină definitivă şi decisivă, cererile lui Brătianu deveneau excesive, iar contra-acţiunile sale puneau în pericol reglementările finale de pace. Acest procedeu, uneori învecinat cu absurdul, i-a intrat atît de mult în sînge, încît nu putea renunţa la el. Principiile lui Wilson, care condamnau acest gen de diplomaţie, au provocat declaraţii ipocrite, dar Brătianu a repudiat pe faţă „noua diplomaţie". Pentru el, tratatele de pace erau - în decembrie 1919 - „laurii wilsonieni în jurul unor clauze napoleoniene". S-a referit la Conferinţa de Pace ca la „o instituţie provizorie, deasupra căreia se situau interesele supreme şi permanente" ale României, „puternică prin chiar conştiinţa că are o misiune nobilă".

Inserţia principiilor lui Wilson în procedurile de încheiere a păcii a făcut ca poziţia României să fie foarte dificilă şi ambiguă. Dar, cum oamenii de stat Aliaţi nu erau uniţi în ceea ce priveşte strategia, nici nu îşi respectau deciziile, Brătianu a găsit condiţii cum nu se poate mai favorabile pentru politica sa de rezistenţă, tergiversare şi tîrguială dibace. Nu a crezut niciodată, şi nici nu-şi permitea să creadă în visul unei lumi noi, care s-ar făuri sub egida Ligii Naţiunilor. Acest scepticism reflecta neîncrederea generală a europenilor într-o pace bazată pe cele Paisprezece Puncte. Era la fel de natural ca Brătianu să respingă amestecul american, cum era şi pentru oamenii de stat francezi, italieni sau japonezi să zădărnicească iluziile lui Wilson. N-avem decît să amintim aici respingerea de către americani a pretenţie' francezilor privitoare la landul Rinului, planul italienilor în legătură cu ţărmul estic al Adriaticii sau revendicarea de japonezi a Şantong-u'ul' pentru a demonstra că pretenţiile lui Brătianu nu ar fi fost satisfac[11] dacă punctul de vedere american ar fi avut cîştig de cauză la Paris. AŞ^ cum s-a exprimat Sonnino atît de adecvat, „războiul a avut, W îndoială, rolul de a supraexcita sentimentul de naţionalitate... şi P°

că America însăşi a hrănit acest sentiment prezentîndu-şi cu atîta -3°" claritate principiile". Cînd americanii au dat să modereze naţionalismul dezlănţuit prin formule abstracte, bazate în mare parte pe principiile 5 fundamentale ale democraţiei liberale, eforturile lor s-au izbit de 0^" & nereuşită cvasitotală în Europa Centrală şi de Est, unde frontierele eraiVM ţ atît de încurcate din punct de vedere istoric şi tradiţional, încît nimeni o[1] P nu putea emite pretenţii indubitabile la titlul de posesie. J?

înafară de complexităţile produse de intervenţia americană/~i trebuie să ţinem cont de relaţia complicată dintre politica externă şi £ cea internă. Politica externă „democratică" abia se năştea în anul de ~ • graţie 1919. Brătianu nu a întrevăzut sau nu a înţeles deloc meritele ei. ^ în România, legătura dintre politica externă şi internă juca un rol mult p mai puţin semnificativ în conturarea strategiilor decît în Marea V*.. Britanie, Franţa şi Italia. Spre deosebire de alţi oameni de stat aleşi n constituţional, Brătianu nu dădea cu adevărat seama de jictele sale ji^ n faţa opiniei publice. Mai mult, în contrast cu tactica diplomatică a^ c liritaniciîor, francezilor şi italienilor, care se modifica odată cu senina Jrârile cabinetelor, politica românească rămînea stabilă, în pofida remanierilor guvernamentale din Bucureşti. Brătianu, în virtutea domi- j j naţiei pe care o exercita asupra politicii româneşti, s-a îndreptat <, nea&ătut spre victorie, fără să cedeze adversarilor săi din ţară. Inten-s |ionînd_să demonstreze că România nu mai poate rămîne o jucărie^ eternă pentru maşinaţiunile Marilor Puteri, care încercau încă să_o_> folosească drept pion, Brătianu a răsturnat conceptui adînc înrădăcinat, anume că statele europene mici pot avea numai un controlIIimitai asupra propriilor destine. "

Insistîndcă Alianţa din 1916 este validă şi obligatorie, Brătianu '"cercat **întîi** să asigure, prin negocieri, o recunoaştere unanimă a "or sale frontiere şi statutul de mare putere pentru România - scutul . [lllza]ţiei europene în avanpostul său de răsărit. După ce a aflat că f", care veniseră la Paris cu un program contradictoriu, nu mai v [Sldei]"â Alianţa ca fiind absolut obligatorie, Brătianu hotărî că a sosit ^ [e]a ca România să se izoleze sau să îşi aleagă aliaţii cei mai pro [6na] ^înd [a] procedat de unul singur Ia traducerea în fapt a [r]idi [S]!,[Un"or] Alianţei, toate neînţelegerile şi dificultăţile care s-au [ln] cazul Ungariei au dezvăluit surprinzătoarea dezbinare între

guvernele Aliate, precum şi absenţa unei gîndiri unitare în cadrul fiecărui guvern. Oamenii de stat Aliaţi nu au reuşit să-şi reconcilieze părerile lor diverse şi, cu cît mai stîngaci acuzau sau cu cît mai elevate erau predicile lor, cu atît mai vehementă era sfidarea lui Brătianu. I Aliaţiijiesocoteau_faptul că România trăia cu temeri în ceea ce priveşte fiinţa ei naţională. Cei Patru Mari, printre care nu se mai afla nici unul dintre cei care negociaseră Alianţa din 1916, au înţeles mult prea tîrziu că nu există unitate nici în comanda militară, nici în direcţia politică, cu privire la defuncta Monarhie Habsburgică în totalitatea sa, că armistiţiul de la Belgrad ţinuse prea puţin seama de interesele României şi că, la nouă luni de la armistiţiu, România nu primise, pe drept sau pe nedrept, nici o compensaţie în natură pentru pierderile materiale din timpul războiului. Cînd s-au ocupat de Bela Kun, care nu-şi ascundea intenţiile belicoase, cei Patru Mari au preferat să se bazeze pe promisiunile acestuia, în loc să-1 ţină la respect. Cînd, în cele din urmă, au fost luate în calcul planurile unor operaţii militare pentru pacificarea Ungariei, campania a fost atît de anemică, încît România, statul cel mai direct interesat, întreprinsese deja o acţiune independentă.

In acest punct, în august 1919, incompatibilităţile scopurilor de război ale Aliaţilor au devenit străvezii, căci s-a înlăturat masca ipocriziei şi a echivocului. După ce au făcut risipă de improvizaţie şi s-au încurcat tot încercînd să rezolve criza românească,- ei au sfirşit prin a se lăsa conduşi de *raison d'etat*, ceea ce i-a determinat să-şi concentreze forţele pentru cîştigarea favorurilor României, îndeplinind astfel doleanţele lui Brătianu numai pe jumătate. Flirtul pasager cu idealurile luase sfirşit. Deşi nu se recunoştea în acel moment, negocierile obositoare cu Brătianu erau purtate într-un spirit ce reflecta efectul tratativelor secrete şi presiunea obiectivelor naţionale, declarat egoiste. Deciziile celor Patru Mari, care au reverberat cîtva timp principii abstracte, erau m impas ori de cîte ori intrau în coliziune cu ambiţiile statului împotnva căruia se făcea judecata.

Franţa, poate mai responsabilă decît orice altă Putere Alia pentru promisiunile îmbietoare care au atras România în război, pa la fel de responsabilă ca România pentru cursul ulterior al eveniW telor. Dar, trebuie menţionat că Europa este continentul cel

a

.portant pentru Franţa. Francezii, deci, au analizat fiecare chestiune mare atenţie, luînd în calcul perspectiva unor prieteni mai puternici ‹ unor adversari mai slabi. Franţa nu era în situaţia de a susţine eglementările de pace prin propriile forţe. Alternativa la Tratatul Garanţilor, mort din faşă, era oferită de alianţele cu statele europene centrale şi de est. Franţa punea mare preţ pe resursele militare din România, pe poziţia ei strategică, pe materiile prime şi pe ponderea ei în noul echilibru de puteri. O asemenea evaluare a României se deosebea prea puţin de atitudinea demonstrată anterior de statele Triplei Alianţe. Quai d'Orsay-ul şi-a însuşit concepţia germană antebelică, în conformitate cu care România reprezintă o piaţă pentru afaceri şi finanţe, o cale spre Imperiul Otoman, pe care francezii sperau să-1 dezmembreze, precum şi baza puterii militare franceze în Europa Centrală şi de Est. întrucît aceste obiective intrau în conflict cu acelea ale Italiei, francezii au reacţionat rapid, recunoscînd revendicările maxime ale lui Brătianu înainte ca italienii să strice echilibrul puterii. România şi-a plătit în cele din urmă datoriile, devenind un stat la fel de antirevizionist ca şi Franţa.

Succesul României se datora indirect inapetenţei americane la compromisurile cerute de *Realpolitik;* el avea să fie consfinţit de retragerea ulterioară a Statelor Unite de la Conferinţa de Pace. Decizia americanilor de a-şi sista participarea în afacerile europene a dat un nou impuls planurilor franceze, a încurajat acţiunile italiene, îndreptate spre aceleaşi scopuri, şi a ameliorat jocul de şanse în care intrase Brătianu. Fireşte, un factor decisiv a fost respingerea de către americani a tratatelor de pace, un act care a făcut ca reglementarea să rămînă incompletă.

Poate la fel de importantă ca retragerea americanilor avea să fie absenţa Rusiei de la Conferinţa de Pace. Căderea Rusiei Imperiale a °st un eveniment cu urmări ce au favorizat imediat România. Dacă 7*sia Irnperială ar fi fost reprezentată, România nu ar fi dobîndit, , ^§Ur> a*ît de mult teritoriu ne-românesc; şi, cu siguranţă, nu ar fi j° lndit Basarabia sau Bucovina de nord. Strîns legată de dispariţia rat 'e' c°ncertul european era panica pe care bolşevismul a inspi-dih" •" VeSt' Manipularea acestor temeri, întreprinsă de Brătianu cu le> i-a susţinut campania cum nu se poate mai eficace. Drept

rezultat, creşterea teritorială a României se datora la fel de mult lui Lenin, ca şi francezilor şi americanilor.

Şovinismul şi intransigenţa l-au făcut pe Brătianu să nesocotească faptul, care nu a devenit vizibil decît mai tîrziu, că Rusia rămîne totuşi, vecinul său. Ar fi fost înţelept să admită că România era statul cel mai favorizat dintre ţările Aliate, prin dobîndirea de teritorii atît de la inamici, cît şi de la Aliaţi. Brătianu ar fi trebuit să înţeleagă că nu va putea păstra pentru România ceea ce cîştigase cu ajutorul altora decît printr-o politică de moderaţie clarvăzătoare în domeniul revendicărilor teritoriale şi prin respect faţă de tendinţele naţionaliste ale populaţiilor ne-româneşti încorporate.

BIBLIOGRAFIE

I. BIBLIOGRAFII ŞI GHIDURI BIBLIOGRAFICE

Adamescu, Gheorghe, *Dicţionar istoric-geografic,* Partea a Ii-a din: Aurel Candrea, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „ Cartea Românească ".* Bucureşti: Cartea Românească, 1931.

Binkley, Robert C, *Ten Years ofPeace ConferenceHistory,* „Journal of Modern History", 1 (1929), No. 4, pp. 607-629.

__T *New Light on the Paris Peace Conference,* „Political Science Quarterly", XLVI (1931), Nos. 3-4, pp. 335-361, 509-547.

Birdsall, Paul, *The SecondDecade of Peace Conference History,* „Journal of Modern History", XI (1939), No. 3, pp. 362-378.

—, *Versailles Twenty Years Later,* New York: Reynal and Hitchcock, 1941.

Clark John (ed.), *Politics and Political Parties in Roumania.* London: International Reference Library, 1936.

Council on Foreign Relations, *Foreign Affairs Bibliography, 1919-1932.* William Leonard Langer şi Hamilton Fish Armstrong. New York: Harper and Bros., 1933. —, *Foreign Affairs Bibliography, 1932-1942.* Ediţie de Robert Gale Woolbert. New York: Harper and Bros., 1945.

—, *Foreign Affairs Bibliography, 1942-1952:* Ediţie de Henry L. Roberts. New York: Harper and Bros., 1955.

Crăciun, Ioachim, *Bibliographie de la Transy/vanie roumaine,* „Reviie de Transylvanie" (Cluj), III (1937), No. 4, pp. 3-366.

scher-Galati, Stephen, *A., Slavic-Romanian Relations in Modern Romanian Historiography,* Serie multiplicată, No. 8. New York: Mid-European Studies Center of the National Committee for a Free Europe, 1953. "yka, Matila Costiescu, *A Documented Chronology of Roumanian History Jrom Pre-Historic Times to the Present Day.* Traducere din franceză de Q Ornând G. Renier şi Anne Cliff. Oxford: Basil Bfcickwell, 1941. reat Britain. Foreign Office. Historical Section, *A Select Analytical List of °oks concerning the Great War.* Ediţie de Sir George Walter Prothero. Gre Lo"don: H.M. Stationery Office, 1923.

8°ry, Winifred (ed.), *List of the Serial Publicatwns of Foreign Governmen's, 1815-1931.* New York: H.W. Wilson Co,, 1932.

Henry, Paul, *Bibliographie de la Roumanie: Histoire,* „Revue Historique" (Paris), No. 176 (iulie-decembrie 1935), pp. 486-537; No. 194 (1944)' pp. 42-64, 132-150, 233-252.
Hoover Library on War, Revolution, and Peace, *The Hoover War Collection* Ediţie de Ephraim Adams. Stanford: Stanford University Press, 1921.
— , *A Catalogue of Paris Peace Conference Delegation Propaganda,* Voi. I Stanford: Stanford University Press, 1926.
—, *An Introduc/ion to a Bibliography of the Paris Peace Conference.* Ediţie de Nina Almond şi Ralph Haswell Lutz. Stanford: Stanford University Press, 1935.
— , *Special Collections in the Hoover Librar}' on War, Revolution andPeace.* Ediţie de Nina Almond şi Ralph Haswell Lutz. Stanford: Stanford University Press, 1940.
International Committee of Historical Sciences, Lausanne, *International Bibliography of Historical Sciences.* Anual din 1926. Paris: International Committee for Philisophy and Humanistic Studies.
Rally, Alexandre, şi Rally, Getta A. (eds.), *Bibliographie franco-roumaine, 2* volume: I - *Les oeuvres francaises des auteurs roumains,* şi II - *Les oeuvres francaises relatives ă la Roumanie.* Paris: E. Leroux, 1930.
Ruffini, Mario,*Introduzione bibliografica allo studio de/la România,* „L'Europa Orientale", (Roma), XV (mai-iunie 1935), pp. 236-289.
Rumania. Academia Română, *Bulletin de la section historique,* Ediţie de Nicolae Iorga. Bucureşti, 1912-1938.
— , *L'Institut Social Roumain: XVans d'activite.* Ediţie de C. Vlădescu-Răcoasa. Bucureşti: I.E. Torouţiu, 1933.
— , *Anglo-Romanian andRomanian-English Bibliography,* Ediţie de Octav Păduraru. Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, 1946.
Savadjan Leon (ed.), *Bibliographie balkanique 1920-1938,* 8 volume. Paris: Societe generale d'imprimerie et d'edition, 1931-1939.
— ,*Encyclopedie balkanique permanente.* Paris: Societe generale d'imprimerie et d'edition, 1936.
Societe des Nations. Conference Permanente des Hautes Etudes Internationales, *Chronique des Evenements Politiques et Economiques dans le Bassin Danubien, 1918-1936: Roumanie.* Paris: Institut International Cooperation Intellectuelle, 1938.
Sztachovâ, Jifina (ed.), *Mid-Europe: A Selective Bibliography.* New York-Mid-European Studies Center of the National Committee for a Free Europe, 1953.
Taylor, R.P.D. (ed.), *Handbook of Central and East Europe, 1937. Ziirw-* Central European Times Publishing Co., Ltd. 1937.
United States. Department of State, *International Transfers of Territory '" Europe.* Ediţie de Sophia Saucerman. Washington: Government Prinţ"[1]» Office, 1937. '-s[1]

Library of Congress. Division of Bibliography, *The Balkans: A Selected List of References,* Voi. IV: *Roumania,* Ediţie de Heien Field Conover. Washington: The Library of Congress, 1945.
__> The National Archives, *Handbook of Federal World War Agencies and ' their Records, 1917-1921.* Washington: Government PrintingOffice, 1943.
__> The National Archives, *Cartographic Records of the American Commission to Negociate Peace,* în *Pretiminary Inventories No. 68.* Ediţie de James Berton Rhoads. Washington: General Services Administration, 1954.
__) Ţhe National Archives, *Records of the American Commission to Negociate Peace,* în *Preliminary Inventories No. 89.* Ediţie de H. Stephen Helton. Washington: General Services Administration, 1955. Wegerer, Alfred von (ed.), *Bibliographie zur Vorgeschichte des Weltkrieges.* Berlin: Quaderverlag, 1934.

II. *Surse primare:* DOCUMENTE NEPUBLICATE

Allied and Associated Powers. Committee for the Study of Territorial Questions Relating to Roumania, *Minută (proces-verbaux),* Reproducerea fotostatică a manuscrisului original se află la The New York Public Library. Great Britain. H.M. Government, *Peace Terms: Confidenţial,* Document pregătit de Foreign Office pentru Primul Ministru, decembrie 1918. Reproducerea fotostatică a manuscrisului original se află la The New York Public Library. Grew, Joseph *Clark,Diary andLetters, 1919-1920,* Houghton Library, Harvard University. Cu permisiunea domnului Grew.
House, Edward Mandell,*Diary andCorrespondence, materialsofthelnquiry, andmiscellaneous papers,* Yale University Library. Cu permisiune de la Dr. Charles Seymour.
McCormick, Vance, *Diary, 1919,* United Nations Library, New York City.
Mezes, Sidney E., *Correspondence and Papers, 1918-1919,* Special Collections, Columbia University Library.
°°n, Parker, T., *Bulletins, reports, and miscellaneous papers,* International Law Library, Columbia University.
*» Frank Lyon, *Correspondence and papers,* House Collection, Yale ţj .Un'versity Library. Cu permisiune de la Dr. Charles Seymour.
mjed States. The National Archives, Washington D.C. Depozitul continînd Wetinele Delegaţiei americane, Procesele-verbale ale Consiliului Suprem *t..* Comisiilor, Telegrame de la şi către Ambasada şi Legaţiile americane. 'nuta Ministerul ui de Externe german din perioada 1914-1918, catalogată e ca'endaristice, nu conţine date semnificative pentru studiul de faţă.

III. *Surse primare:*
DOCUMENTE PUBLICATE DESPRE PERIOADA RĂZBOIULUI

Austria. Ministerium des Ăussern. *Osterreichisch-Ungarisches Rotbuch-Diplomatische Aktenstiicke betreffend die Beziehungen Osterreich-Ungarns zu Rumănien in der Zeit vom 22 Juli 1914 bis 27 August 1916.* Viena: Manzche k.u.k. Hof-Verlags-und Universitäts-Buchhandlung, 1916.

—, *Ministerium des Aussern, Osterreich-Ungarns Âussenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914,* Voi. VIII. Ediţie de L. Bittner, A.F. Pribram, H. Srbik, and H. Uebersberger. Viena: Osterreichischer Bundesverlag, 1930.

Cocks, F. Seymour, *The Secret Treaties and Understandings.* London: Union of Democratic Control, 1918.

Daşcovici, Nicolae, *Interesele şi drepturile României în texte de drept internaţional public.* Iaşi: Tipografia concesionară Alexandru Ţerek, 1936.

Degras, Jane (ed.), *Soviet Documents on Foreign Policy,* Voi. I: 1917-1924. London: Oxford University Press, 1951.

Dickinson, G. Lowes (ed.), *Documents and Statements Relating to Peace Proposals and War Aims.* London: Allen and Unwin, 1919.

France. Ministere des affaires etrangeres, *Conventions d 'armisticepassees avec la Turquie, la Bulgarie, l Autriche-Hongrie, ef 1 'Allemagne par Ies Puissances Alliees et Associees.* Paris: Imprimerie Naţionale, 1919.

Germany, *Die Deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch,* Voi. IV. Ediţie de Karl Kautsky, Graf Montgelas şi W. Schiicking. Charlottenburg: Deutsche Verlagsgesellschaft fur Politik und Geschichte, 1919.

—, *Die Grosse Politik der Europăischen Kahinette, 1871-1914,* Voi. XXXIV-XXXIX. Ediţie de J. Lepsius, A. Mendelssohn-Bartholdy şi F. Thirame. Berlin: Deutsche Verlagsgesellschaft fur Politik und Geschichte, 1922-1927. Golder, Frank Alfred, *Documents ojRussian History, 1914-1917.* New York:
The Century Co., 1927. Great Britain. Foreign Office. Cmd. 9105. Mise. 18, 1918. *Treaty of Peace Signed at Brest-Litovsk between the Central Powers and the Ukrainian People's Republic.* London: H.M. Stationery Office, 1918. —, Foreign Office, Cmd. 9102, Mise. No. 15, 1918, *Observations by the AlHed Ministers at Jassy with regard to Conditions of Peace Imposed up°n Roumania by the CentralPowers.* London: H.M. Stationery Office, 191°;

Italy, Ministero degli affari esteri. Commissione per la pubblicazione de> documenti diplomatici, *I documenti diplomatici italiani.* 5. Serie: *1914' 1918,* Voi. *\,2august-16octombrie 1914.* Roma: Institutopoligraficodel"0 stato, 1954.

V, Emile *(ed.),Les Documents secrets des archives du ministere des ajfaires etrangeres de Russie publie's par Ies bolchevistes.* Paris: Bossard, 1920.
Lapradeile, A de, Eisenmann, L., Mirkine-Guetsevitch, B., şi Renouvin P. (eds.), *Constantinople et Ies Detroits,* Paris: Les Editions Internationales, 1930. Aceasta este traducerea Volumului I din: Eugen A. Adaniov (ed.), *Evropejskie Derzavy i Turci/a vo vrem/a mirovoj voiny.* Moscova: Narkomindel, J925.
Marghiloman, Alexandru, *Note politice, 1897-1924,* Voi. I-III. Bucureşti: Institutul de Arte Grafice „Eminescu", 1927.
Pribram, Alfred Franzis (ed.), *The Secret Treaties of Austria-Hungary 1879-1914,* 2 voi. Cambridge: Harvard University Press, 1920-1921.
Rumania, Ministere des Affaires Etrangeres, *Constitution de30juin/ 12juillet 1866, avecles modifwationsy introduites en 1879et 1884.* Bucureşti: 1884.
__(*Monitorul Oficial,* J 916-1917, Gazeta oficială a Parlamentului şi Guver nului României.
—, *Războiul dintre România şi grupul Puterilor Centrale: Comunicatele Oficiale.* Bucureşti: I. Brănişteanu, 1923.
—, *Documente secrete din arhiva Ministerului de Externe din Petrograd.* Iaşi: „Neamul românesc", 1918.
Russia, *Sbornik sekretnych dokumentov iz archiva byvsego ministerstva inostrannych del.* 1. Petrograd: Tipografiia Komisariata po inostranim delam, 1917. —, Centrarchiv, *Carskaja Rossija v mirovoj vojne.* Voi. I. Ediţie de M.N.
Pocrovskij. Leningrad: Gosudarstvennoe Izdatelstvo, J926. —,
Komissija pri TsIK SSSR po izdaniju Dokumentov epochi imperializma. Mezdunarodnye Otnasenija v epoche imperializma. Serie [II, Voi. VI-X. Moscova-Leningrad: Gosudarstvennoe Izdatelstvo, 1931-1940.
Mezdunarodnaja Poli ti ka novejsego vremeni v dogovorach, notach i deklaracijach, Voi. I-III, Ediţie de LV. Kljucinnikov şi A. Sabanin. Moscova: Narkomindel, 1925-1928.
. Sobranie Uzakonenij i rasporjazenij rabocego i Krestijanskogo pravitelstva RSFSR, 1917-1918. Moscova: Gosizdat, 19J7-I918. ott'
James Brown (ed.), *Official Statements of War Aims and Peace 'oposals.*Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1921.
tleVe' Fnedrich (ed.), *Iswolski im Weltkriege.* Berlin: Deutsche Verlags-gesellschaft fur Politik and Geschichte, 1925. Pe. Heinrich von (ed.), *Nouveau recueilgeneral des traites,* 3eme Serie,
Unit °c\ X' LeipziS; Theodor Weicher, 1921.
tates- Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations °J'he United States, 1916.* Washington: Government Printing Office, 1929.

—, Department of *State,Papers Relating to the Foreign Relatiom ofthe United States. The World War, 1916, Supplement.* Washington: Government Printing Office, 1929.
—, Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations ofthe United States. The World War, 1917, Supplements 1 and 2,* 3 voi. Washington-' Government Printing Office, 1931-1932.
—, Department of *S\ate,Papers Relating to the Foreign Relations ofthe United States. The World War, 1918, Supplement 1, 2* voi. Washington: Government Printing Office, 1933.
—, Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations ofthe United States. Russia, 1918,* 3 voi. Washington: Government Printing Office 1931-1932.
—, Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations ofthe United States. The Lansing Papers, 1914-1920, 2* voi. Washington: Government Printing Office, 1940.
—, Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations ofthe United States. The Paris Peace Conference, 1919,* Voi. I—II. Washington: Government Printing Office, 1942.
— , Department of State, *Declarations of War and Severances of Diplomatic Relations, 1914-1918.* Washington: Government Printing Office, 1919.
— , Department of State, *Texts ofthe Roumanian Peace.* Washington: Government Printing Office, 1918.
Zeman, Z.A.B. (ed.), *Germany and the Revolution in Russia, 1915-1918.* London: Oxford University Press, 1958.

IV. *Surse primare:*

DOCUMENTE PUBLICATE DESPRE CONFERINȚA DE PACE

Allied and Associated Powers. Conference on the Preliminaries of Peace. *Report No. 1 with Annexes.* Document prezentat Consiliului Suprem al Aliaților de către Comisia pentru Studiul Chestiunilor teritoriale privitoare Ia România şi Iugoslavia, 6 aprilie, 1919. Baker, Ray Stannard, *Woodrow Wilson and WorldSettlement,* Voi. III. Garden
City: Doubleday, Page, 1923. — , şi Dodd, William E. (eds.), *The Public Papers of Woodrow Wilson: War
and Peace, 2* voi. New York: Harper and Bros, 1927. —, *Woodrow Wilson: Life and Letters.* Voi. VIII. Garden City: Doubleday.
Doran, 1939. Bulgaria. Ministry of Foreign Affairs, *La question bulgare et Ies e[ta]
balkaniques.* Sofia: Imprimerie d'etat, 1919. ,
Carnegie Endowment for International Peace, *The Treaties of Peace 1919-W'
2* voi.; I. New York: Carnegie Endowment for International Peace, 1"

France. *Travaux du Comite d'dtudes. Voi. II: Questions europeennes.* Paris: Imprimerie naţionale, 1919.

GreatBritain. Foreign Office. Historical Section, *Peace Handbooks.* Ediţie de George Walter Prothero. London. H.M. Stationery Office, 1920.

__ ,*DocumentsonBritishForeignPolicy. 1919-1939.* First Series, Voi. I-VIII. Ediţie de E.L. Woodward, Rohan Butler şi J.P.T. Bury. London: H.M. Stationery Office, 1947-1958.

__> Treaty Series, 192J, Cmd. 1548. No. 20. *Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Poland, Rumân ia, the Serb-Croat-Slovene State, and the Czechoslovak State Relative to Certain Frontiers of Those States.* Document semnat la Sevres, 10 august, 1920. London: H.M. Stationery Office, 1921.

Hungary. Royal Hungarian Ministry of Foreign Affairs, *The Hungarian Peace Negotiations,* 4 voi. Budapesta: Victor Hornyânszkym, 1920-J922.

Italy. Ministere degli affari esteri. Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici, / *documenti diplomatici italiani. 6. Serie: 1918-1922.* Voi. I, 4 noiembrie 1918 - 17 ianuarie 1919. Roma: Instituto poligrafico dello stato, 1956.

Lapradelle, A. de *(ed.),Lapaixde Versailles: ladocumentation internaţionale,* 12 voi. Paris: Les Editions Internationales, 1930-1939.

Mantoux, Paul (ed.), *Les delibe'rations du conseildes quatre (24 marş - 28juin 1919): Notes de l'officier interprete. 2* voi. Paris: Centre naţional de la recherche scientifique, 1955.

Miller, David Hunter, *My Diary at the Conference of Paris with Docuinents,* 21 voi. New York: Appeal Publishing Co., 1924.

România. Comitetul de direcţie al „Monitorului Oficial" şi Imprimeriilor Statului, *Monitorul Oficial, 1832-1932.* Bucureşti: Imprimeria Naţională, 1932.

, *LaRoumanie devant le congres de lapaix. I: Actes d'union desprovinces deBessarabie, laBucovine, Transylvanie, Banat, et des regions roumaines de Hongrie avec le Royaume de Roumanie; II: Ses revendications territoriales; III: La Transylvanie et les territoires roumains de Hongrie; IV: Le territoire revendiquepar les roumains au nord-ouest de la Transylvanie proprement dite; V: La question du Banat de Temeshvar; VI: Le Banat de Temeshvar; VII: Le Banat de Temeshvar ne peut pas etre partage; VIII: La Dobroudja meridionale (le Quadrilatere); IX: Le Danube et les interets economiques de VEurope; X: La question de la Bessarabie; XI: L 'Unite*

Uni *cmaL* Ed?ie de Alexandru Lapedatu. Paris: Dubois et Bauer, 1919. [1] ed States. Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations Whe United States, 1919.2* voi. Washington: Government Printing Office,

—, Department ot'State, *Papers Relating to the Foreign Relalions ofthe United States, Russia, 1919.* Washington: Government Printing Office, 1937.
—, Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations ofthe United States, The Paris Peace Conference, 1919.* Voi. III-X1I. Washington: Government Printing Office, 1943-1947. —, Department oi" State, *Papers Relating to the Foreign Relations ofthe United States, 1920.* Voi. III. Washington: Government Printing Office, 1936.
— , Department of State, *The Treaty ofVersaiIles and After: Annotations of the Text ofthe Treaty.* Washington: Government Printing Office, 1947.

V. *Surse secundare:* MEMORII

Bandholtz, Harry Hill, *An Undiplomatic Diaiy.* Ediţie de Fritz-Konrad Kriiger. New York: Columbia University Press, 1933. Benes, Eduard, *My War Memoirs.* Traducere de Paul Seignobos. Boston and New York: Houghton Mifflin Co,, 1928. Bohm, Vilmos. *Ket forradalom Tiizeben. (In the Fires ofTwo Revolutions).* Budapesta: Nepszava, 1947. Buchanan, Sir George, Mv *Mission to Russia.* 2 voi. Boston: Little, Brown, 1923.
Bulow,BerihardFurstvon,Denfcwiurc/igft'eifei;. Voi. 111. Berlin: Ullstein, 1931.
Buriân vonRajecz, Graf Stephan, *DreiJahre aus der Zeit meiner Amtsfiihrung.* Berlin: Ullstein, 1923. Callimachi, Princess Anne-Marie, *Yesterday Was Mine.* New York: McGraw-Hill, 1949. Conrad von Hotzendorf, *Aus meiner Dienstzeit. 1906-1918.* Voi. III-IV. Viena-Leipzig-Munchen: Rikola Verlag, 1922-1923. Czernin, Conte Ottokar, *In the World War.* London: Cassell, 1919. Djuvara, Trandafir G., *Mes missions diplomat!ques, 1887-1925.* Paris: Felix Alean, 1930. Falkenhayn, Erich George von, *Der Feldzug der Neunten Armee gegen die Rumdnen und Russeii, 1916-1917.* 2 voi. Berlin: Mittler, 1920-1921.
Gourko, Basil, *Memories and Impressinns of War and Revolution in Russia. 1914-1917.* London: John Murray, **1918.** Grey of Fallodon, Viconte (Sir Edward Grey), *Twenty-Five Years. 1892-1916.* Voi. II. New York: Frederick A. Stokes, 1925' Hanssen, Hans Peter. *Diary of a Dying Empire.* Traducere de Oscar Osborn Winther („IndianaUniversity Social Science SeriesNo. 14"). Bloomington-Indiana University Press, 1955. Hoover, Herbert Clark, Memo/>i\ Voi. l: *Years of Adventure, 1874-1920.*Ne« York: Macmillan, 1951. Horthy,Nikolaus von,*Ein Lebenfiir Ungarn.* Bonn: Athenăum-Verlag,

seu, Ţake, *Some Personal hnpressions.* London: Nisbet, 1919.
Soavenirs. Paris: Payot, 1919. Acelaşi text ca mai sus, dar conţinînd în plus cuvîntarea ţinută în Camera Deputaţilor, „Politica instinctului naţional", 16-17 decembrie, 1915. loraa Nicolae, *Memorii,* Voi. I-1I: *însemnări zilnice (rnaiu 1917 - mart 1920).*
Războiul naţional. Lupta pentru o nouă viaţă politică. Bucureşti: Editura "Naţională S. Ciornei, tară dată. Kârolyi, Mihâlyi, *Memoirs: Faith Without Illusion.* London: Jonathan Cape,
' 1956. Lansing, Robert, *The Peace Negotiations: A Personal Narrative.* Boston:
Houghton Mifflin Co., 1921. Laroche, Jules, *Au Quai d'Orsuy avec Briand et Poincare, 1913-1926.* Paris:
Hachette, 1957. Lloyd George, David, *War Memoirs of David Lloyd George,* 6 voi. London:
Ivor Nicolson and Watson, 1933-1936.
__, *Memoirs of the Peace Conference,* 2 voi. New Haven: Yale University Press, 1939.
Lockhart, R.H. Bruce, *Bhtish Agent.* New York: G.P. Putnam's Sons, 1933.
Ludendorff, *Er'\ch,The General Staffand its Prohlems.* Traducere de F. A. Hoit. Voi. II, London: Hutchinson, 1920. Marghiloman, Alexandru. *Note Politice, 1897-1924.* Voi. 1: 1897-1915; Voi.
II: 1916-22 iunie 1917; Voi. 111: 18 iulie 1917- 18 iulie 1918; Voi. IV: 18 iulie 1918-31 decembrie 1919; Voi. V: 1920-1924. Bucureşti: Institutul de arte grafice „Eminescu", 1927. Prin gentileţea Bibliotecii de la University of Michigan. Mărie, Queen of Roumania, *The Stoiy ofMy Life.* New York: Charles Scribner's
Sons, 1934. Amintiri din 1875-1914. — , *Ordeal: The Story ofMy Life.* New York: Charles Scribner' s Sons, 1935.
Amintiri din vremea războiului. Masaryk, Thomas Garrigue, *The Making of a State, Memories and Observations. 1914-1918.* New York: Frederick A. Stokes, 1927.
Morgenthau, Henry, Sr., *AU in a Life-Time,* Garden City: Doubleday, Page, 1922. Napier, H.D., *The Experiences of a Military Attuche in the Balkans,* London:
Drane's, 1924. N°ulens, Joseph, *Mon amhassade en Russie sovietique. 1917-1919,* Voi. I.
Paris: Pion, 1933.
eologue, Maurice, *La Russie de tsars pendant la grande guerre.* 3 voi. Voi. 1: iulie 1914-iunie 1915; Voi. II: iunie 1915-august 1916; Voi.III: august Po.1916-mai 1917. Paris: Pion, 1921-1922.
aie, Raymond, *Au service de la France: neuf annees de souvenirs.* Voi. V-V1I1, Paris: Pion, 1928-1931.

Rattigan, William Frank *Arthur,Divei'sions of a Diplomat.* London: Chaptnan Hali, 1924. Riddell, G.A., *Lord Riddell's Intimate Diary of the Peace Conference and After, 1918-1923.* New York: Reynal and Hitchcock, 1934. Roosevelt, Nicholas, *A Front Row Seat.* Norman: University of Oklahonia Press, 1953. Saint-Aulaire, Conte de, *Confessiond'un vieux diplomate.* Paris: Flammarion 1953.
Sazonov, Serge, *Fateful Years, 1909-1916.* London: Jonathan Cape, 1928.
Schelking, Eugene de, *Recollections of a Russian Diplomat.* New York: Macmillan, 1918. Steed, Henry Wickham, *Through Thirty Years, 1892-1922: A Personal Narrative. 2* voi. Garden City: Doubleday, Page, 1925. Tardieu, Andre, *Devant l'obstacle: VAmerique et nous.* Paris: Emile-Paul Freres, 1927. Thomson of Cardington, Lord (Christopher Birdwood Thomson), *Smaranda.* New York: George H. Doran, 1931. Vopicka, Charles J., *Secrets of the Balkans: Seven Years of a Diplomatist's Life in the Storm Centre of Europe.* Chicago: Rând McNally, 1921.
Wilson, Edith Bolling, *My Memoir.* Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1938.

VI. *Surse secundare:* BIOGRAFII

Aubert, Louis, ş.a., *Andre Tardieu, 1876-1945.* Paris: Pion, 1957.
Azan, Paul, *Franchet d'Esperey.* Paris: Flammarion, 1949.
Bagger, Eugene S., *Eminent Europeans: Studies in Continental Reality.* New York: G.P. Putnam's Sons, 1924. Baker, Ray Stannard, *Woodrow Wilson and World Settlement,* Voi. I-H- Garden City: Doubleday, Page, 1922. Beattie, Kim, *Brother, Here 's a Man: The Saga ofKIondike Boyle.* New York: Macmillian, 1940.
Breal, Auguste, *Philipe Berthelot.* Paris: Galimard, 1937. Briggs, Mitchell Pirie, *George D. Herron and the European Settlement.* „University Series. History, Economics, and Political Science". Voi- '"■ No. 2, Stanford University Publications. Stanford: Stanford UniversiO Press, 1932.
Bruun, Geoffrey, *Clemenceau.* Cambridge: Harvard University Press, '94jl
Callwell, Sir C.E., *Field-Marshal Sir Henrv Wilson: His Life and DianeS-* Voi. II. London: Cassel, 1927.
Cantacuzino, Sabina, *Din viaţa familiei l.C. Brătiami: Războiul 1914-W* Bucureşti: Universul, 1937.
Coolidge, Harold Jefferson, şi Lord, Robert *Howard,Archibald Cary Cooh"g*

Life and Letters. Boston: Houghton Mifflin Co., 1932. navenport,
Guiles, *Zaharoff: High Priest ofWar.* Boston: Lothrop, Lee and
Shepard, 1934. Dugdale, Blanche E.D, *Arthur James Balfour,* Voi. II. London: Hutchinson,
1938. Basterman, A.L., *KingCarol, Hitler, andLupescu.* London: Victor Gollancz,
1942,
Gay, George, *King Carol of Roumania.* London: Pilot Press, 1941. Hoven,
Helena von der, *King Carol of Romanici.* London: Hutchinson, 1940.
Iancovici, D., *Take Jonesco.* Paris: Payot, 1919.
Liddell-Huit, *B.H. Foch: The Man ofOrleans.* Boston: Little, Brown, 1923.
Lindenberg, Paul, *KonigKarl von Rumânien; Ein Lebensbilddargestellt unter Mitarbeit des Konigs.* Voi. II. Berlin: Hafen-Verlag, 1932. Link, Arthur
S. Wilson; *The New Freedom.* Princeton: Princeton University
Press, 1956. Martin, William, *Statesmen ofthe War in Retrospect, 1918-1928.* New York:
Minton, Balch, 1928. Mordacq, Jean Jules Henri, *Le ministere Clemenceau: Journal d'un temoin.*
Voi. III-IV. Paris: Pion et Nourrit, 1931. Nevins, *A\\ar\,Henry White: Thirty Years of American Diplomacy.* New York:
Harper and Bros, 1930. Palmer, Frederick, *Bliss, Peacemaker: The Life and Letters of General Tasker Howard Bliss.* New York: Dodd, Mead, 1934. Pillat, Nicolae.
Silhouettes de ma familie. Paris: Sirot, 1943. Autorul este
nepotul lui Brătianu. Reznikoff, Charles (ed.), *Louis Marshall: Champion of Liberty, 1856-1929.*
Voi. II. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1957.
Rutter, Owen, *Regent of Hungary.* London: Rich and Cowan, 1939.
Tabouis, Genevieve, *Jules Camhon par Pun des siens.* Paris: Payot, 1938.
Tumulty, Joseph P,, *Woodrow Wilson asIKnowHim.* Garden City: Doubleday,
Page, 1921. Walvvorth, Arthur, *Woodrow Wilson.* Voi. II: World Prophet. New York:
Longmans, Green, 1958.
W˙ ¨ e> Eugene, *FerdinandI. Der Begriinder grossrumâniens.* Locarno, 1938.
eni' *C-, Take Ionescu.* Bucureşti: Universul, 1933
1933.

Vjj *i*

**ri *generale:* PERIOADA RĂZBOIULUI

Albert eanU' Jon Rusu' *Pacos<ea rusească.* Bucureşti: Socec, 1920.
^"". Luigi, *The Origins ofthe War of 1914.* Traducere de Isabella M. sse y, 3 voi. London: Oxford University Press, 1952-1957.

Averescu, Alexandru,*Notiţe zilnice din râzboiu, 1916-1918.* Bucureşti: Cultura Naţională, 1928. Axente, T. Crişan, *Essay sur le regime representatif en Roumanie.* Paris-
Sirey, 1937. Balch, Emily Greene, *Approaches to the Great Settlement.* New York: B.W
Huebsch, 1918. Basilescu, Nicolae, *La Roumanie dans la guerre et dans lapaix.* 2 voi. Paris-
Felix Alean, 1919. Bicknell, Ernest P., *With the Red Cross in Europe, 1917-1922.* Washington:
The American National Red Cross, 1938.
Bocu, Sever, *Les legions roumains de Transylvanie.* Paris: Dupont, 1918.
Burgeois, Emile, *Mantiei historique de politique etrangere.* Voi. III. Paris:
Belin Freres, 1915. Brătianu, George I, *Origines et formation de l 'unite roumaine.* Bucureşti:
Institut d'histoire universelle „N. Iorga", 1943. Bujac, Emile. *Campagnesde I 'armie roumaine,* 1916-1919. Paris: Charles-La-
vauzelle, 1933. Bunyan, James şi Fisher, Harold H. (eds.), *The Bolshevik*■ *Revolut ion, 1917-*
1918, Documents and Materials, Hoover War Library, Publication No. 3.
Stanford: Stanford University Press, 1934. Buriân von Rajecz, Conte Stephan, *Austria in Dissolution.* New York: George
H. Doran, 1925. Chambers, Frank P., *The War Behind the War, 1914-1918.* London: Faberand
Faber, 1939. Cialdea, Lilio, *La politica estera della România nel quarantennio prebellico.*
Bologna: Licinio Cappelli, 1933. Clark, Charles Upson, *Greater Roumania.* New York: Dodd Mead, 1922.
— , *Bessarabia, Russia and Roumania ou the Black Sea.* New York: Dodd, Mead, 1927.
— , *United Roumania.* New York: Dodd, Mead, 1932.
Clopoţel, Ion. *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România.* Cluj-
Societatea de mâine, 1928. Cole, George Douglas Howard, *A History of Socialist Throught.* Voi. I»>
Partea a Ii-a: *The Second International. 1889-1914.* London: Macmillan-1956.
Cosma, Aurel, *La Petite Entente.* Paris: Jouve, 1926. Cvijic, Jovan, *La peninsule balkanique: geographie humaine.* Paris: Coli
1918.. Davison, Henry P., *The American Red Cross in the Great War.* New
Macmillan, 1920.
Djuvara, Trandafir *G.,Centprojets departage de la Turquie, 1281-1913"a*
Felix Alean, 1914.

Drutzu, Şerban, *Românii în America.* Bucureşti: Cartea Românească, 1926.
Fainsod, Merle, *International Socialism and the World War.* Cambridge:
Harvard University Press, 1935. Fay, Sidney Bradshaw, *The Origins of the World War.* Voi. I. New York:
Macmillan, 1930. Fischer, Louis, *The Soviets in World Affairs: A History of Relations Between*
the Soviet Union and the Rest of the World. 2 voi. London: Jonathan Cape,
1930. Forster, Kent, *TheFaihires ofPeace.* Washington: American Council on Public
Affairs, 1941. France. Ministere de la guerre, *Les armees francaises dans la grande guerre.*
Voi. I: *La campagne d'orient jusqu'ă l'intervention de la Roumanie.* Voi. VIII: *La campagne roumaine, 1916-1918.* Paris: Imprimerie Naţionale, 1928, 1933-1934. Galitzi, Christine Avghi, *A Study of Assimilation among the Rumanians*
in the United States. New York: Columbia University Press, 1929.
Glaise-Horstenau, Edmund von, *The Collapse of the Austro-Hungarian*
Empire. New York: E.P. Dutton, 1930. Gooch, George Peabody, *Before the War: Studies in Diplomacy.* 2 voi.
New York: Longmans, Green, 1926-1938. — , *Recent Revelations of European Diplomacy.* Ediţia a IV-a. London:
Longmans, Green, 1940.
—, *Studies in Diplomacy ant Statecraft.* New York: Longmans, Green, 1942.
Gottlieb, W.W., *Studies in Secret Diplomacy during the First World War.*
London: Allen and Unwin, 1957. Gratz, Gustav şi Schiiller, Riehard. *The Economic Policy of Austria-Hungary*
during the War in its Externai Relations. Carnegie Endowment for International Peace: Division of Economics and History. Economic and Social History of the World War. Serie tradusă şi prescurtată. New Haven: Yale University Press, 1928. Great Britain, Admiralty. Naval Staff. Geographical Section of the Naval
'ntelligence Division. I.D. 1204. *A HandbookofRoumania.* London: H.M. Stationery Office, 1920.
oward, Harry Nicholas, *The Partition of Turkey: A Diplomatic History,*
Hu *1913-1923.* Norman: University of Oklahoma Press, 1931.
rst, A. Herşcovici, *Roumania and Great Britain.* London: Hodder and Moughton, 1916. ^covici, D., *La paix de Bucureşti.*
Paris: Payot, 1918.
'"91.' lake. *La politique etrangere de la Roumanie.* Bucureşti: F. Gobl,
j, e "°*Hcy oj National Instinct.* Cuvîntare în faţa Camerei Deputaţilor, 7 decembrie 1915. London: Sir Joseph Causton and Sons, 1916.

— , *The Origins of the War.* London: Council for the Study of Internaţional Relations, 1917. Iorga, Nicolae, *Histoire des roumains de Transylvanie et de Hongrie. 2* voi

Ediţia a Ii-a. Bucureşti: Imprimeria „Gutenberg", 1916. —, *Relations de roumains avec Ies allies.* Iaşi: Neamul Românesc, 1917.

— , *Histoire des relations russo-roumaines.* Iaşi: Neamul Românesc, 1917

— , *Histoire des roumains de la peninsule des Balkans.* Bucureşti: Neamul Românesc, 1919.

— , *Histoire des etats balkaniques jusqu'ă 1924.* Paris: Gamber, 1925.

— , *A History oj'Roumania: Land, People. Civilization.* Traducere din ediţia a Ii-a de Joseph McCabe. London: T. Fischer Unwin, 1925. Jâszi, Oskar, *Revolution and Counter-Revolution in Hungary.* Traducere de E.W. Dik.es din: *Magyariens Schu/d, Ungarns Siihne, Revolution, und Gegenrevolution in Ungarn* (Miinchen ,1923). Traducere de A. Gas din originalul maghiar. London: P.S. King and Son, 1924. —, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy: A Failure in Civic Training.* University of Chicago Studies in the Making of Citizens. Chicago: University of Chicago Press, 1929.

Kabisch, Ernest, *Der Rumănenkrieg, 1916.* Berlin: Schlegel, 1938. Kann, Robert A., *The MultinaţionalEmpire: Naţionalism andNationalReform in the Habsburg Monarchy, 1848-1918. 2* voi. New York: Columbia University Press, 1950. Kennan, George F., *Soviet-American Relations, 1917-1920.* Voi. I: *Russia Leaves the War* (noiembrie 1917 - martie 1918). Voi. II: *The Decision io Intervene* (mai 1918 - iulie 1918). Princeton: Princeton University Press, 1956-1958. Kiriţescu, Constantin. *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1918.* 3 voi. Bucureşti: Atelierele Cartea Românească, 1925.

— , *La Roumanie dans la guerre mondiale, 1916-1919.* Prefaţă de Andre Tardieu. Paris: Payot, 1934.

Larcher, M., *La grande guerre dans Ies Balkans.* Paris: Payot, 1929.

Lasswell, HaroldD.^*Propaganda Technique in the World War.* London: Kegan Paul, Trench, and Trubner, 1938. Logio, George Clenton., *Bulgaria Past and Present.* Manchester, Eng Sherratt and Hughes, 1936.

— , Rumania: *Its History, Politics, and Economics.* Manchester, EnglanO' Sherratt and Hughes, 1932.

Lutz, Ralph Haswell, *Fall of the German Empire, 1914-1918.* Hoover War Library Publications, 2 voi. Stanford: Stanford University Press, " ..

Lydenberg, Harry, *History of The New York Public Library.* New Yor • The Public Library, 1923.

Macartney, Cariile Aylmer, *National States and National Minorities.* Lono Oxford University Press, 1934.

Machray, Robert, *The Little Entente.* New York: Richard R. Smith, 1930.
jyjagnus, Leonard A., *Roumania 's Cause and Idea/s.* London: Kegan Paul, 1917. Mamatey, Victor S., *The United States and East Central Europe, 1914-1918:*
A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda. Princeton: Princeton University Press, 1957. Marriott, J.A.R., *The Eastern Question: An Historical Study in European*
Diplomacy. Ediţia a III-a. Oxford: At the Clarendon Press, 1925.
Maurice, Sir Frederick, *The Armistices of 1918.* London: Oxford University Press, 1943. May, Ernest H., *The World War and American Isolation, 1914-1917.* Cani-
bridge: Harvard University Press, 1959. Melot, Henri, *La mission du General Pau aia Balkans et en Russie tzariste.*
Paris: Payot, 1931. Minescu, Constantin,/, *'Action diplomatique de la Roumaniependant la guerre.*
Paris: Societe generale de l'imprimerie, 1922. Mitrany, David, *The Land and Peasant in Rumania: The War and Agrarian*
Reform, 1917-1921. New Haven: Yale University Press, 1930. Moore, Wilbert E., *Economic Demographv of Eastern anei Southern Europe.*
League of Nations Publications, 1945. II. A. 9. New York: Columbia University Press, 1946. Moroianu, George, *Les luttes des numains transylvains pour la liberte et*
l'opinion europeenne: episodes et souvenirs. Paris: Gamber, 1933.
Mousset, Albert, *La Petite Entente.* Paris: Bossard, 1923. Murray, Arthur C, *At Close Quarters.* London: John Murray, 1946. Nicorescu, Paul, *La Roumanie nouvelle.* Bucureşti: „Globus", 1924. Notovich, *F.I. Diplomaticeskaja Bor'ha v gody Pervoj Mirovoj Vojny.* Voi. I.
Moscova-Leningrad: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Institut istorii, 1947. Nowak, Karl Friedrich, *The Collapse of Central Europe.* London: Kegan Paul,
Trench, Trubner, 1924.
Paraschivescu, CC,*Les finances de guerre de la Roumanie.* Paris: Bailet, 1920.
«tin, Henri, *Le drame roumain.* Paris: Payot, 1931. ■ngaud, Albert, *Histoire diplomatique de la France pedant la grande guerre,*
3 voi. Paris: Editions Alsatia, 1938. °Povici, Andrei. *The Political Status of Bessarahia.* Washington: Ransdell,

Povici, Aurel, *Die Vereingten Staten von Gross-Osterreich.* Leipzig: Prih hCrt 1906_1 răm, Alfred Franzis, *Austrian Foreign Policv. 1908-1918.* London: Allen
Răduî Umvint1923-
escu, Alexandru-Radu F., *Le contrate de la constitutionnalite des lois "Koumanie.* Paris: Les Presses Modernes, 1935.

Recouly, Raymond, *Les heures tragiques d'avant-guerre.* Paris: La Renaissance du livre, 1923. Renouvin, Pierre, *The Immediate Origins of the War, June 28 - August 4 1914.* New Havetv. Yale University Press, 1928. —, *Les crises du XXeme siecle: I. de 1914 ă 1929.* Voi. Vil din *Histoire des relations internationales.* Ediţie de Pierre Renouvin. Paris: Hachette, 1957
Romaşcanu, Gr., *Tezaurul român de la Moscova.* Bucureşti: Cartea Românească, 1934. Roucek, Joseph S., *Contemporary Roumania and her Problems: A Study in Modern Naţionalism,* Stanford Books in World Politics. Stanford: Stanford University Press, 1932.
Rudin, Harry R., *Armistice, 1918,* New Haven: Yale University Press, 1944.
Schlesinger, Rudolf, *Federalism in Central and Eastern Europe.* New York: Oxford University Press, 1945. Schmitt, Bernadotte Everly, *The Corning of the War, 1914. 2* voi. New York: Charles Scribner's Sons, 1930. Seton-Watson, Robert William, *Racial Problems in Hungary.* London: Constable, 1908.
— , *Corruption and Reform in Hungary.* London: Constable, 1911.
— , *Roumania and the Great War.* London: Constable, 1915.
— , *A History of the Roumanians from Roman Times to the Completion of Unity.* Cambridge: At the University Press, 1934.
— , *Masaryk in England.* Cambridge: At the University Press, 1943.
Seymour, Charles (ed.), *The Intimate Papers of Colonel House.* Voi. I-III- Boston: Houghton Mifflin Co., 1926-1928.
— , *American Diplomacy during the World War.* Baltimore: Johns Hopkins Press, 1934. Smith, Clarence Jay, *The Russian Stmggle for Power, 1914-1917: A Study of Russian Foreign Policy during the First World War.* New York: Philosophical Library, 1956. Squires, James Duane, *British Propaganda at Home and in the United States from 1914 to 1917.* Cambridge: Harvard University Press, 1935.
Steed, Henry Wickham,777e *Antecedents of Post-War Europe.* London: University Press, 1932. Sterian, Paul, *La Roumanie et la reparation des dommages de guerre.* Paris- Librairie generale de Droit et de Jurisprudence, 1929. Stoica, Vasile, *în America pentru cauza românească.* Bucureşti: UniversU' 1926. Stuart, Sir Campbell,Secrefi- *ofCrewe House.* London: Hodder and StougMon' 1920. Tătărescu, George, *Le regime electoral et parlementaire en Roumanie*- Pa Giard et Briere, 1912.

Taylor, A.J.P., *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918.* Voi. II din *The Oxford History of Modern Europe.* Oxford: At the Clarendon Press, 1954. Ţeleki, conte Paul, *The Evolution of Hungary and its Place in European History.* New York: Macmillan, 1923. Terrail, Gabriel (pseud. „Mermeix"), *Le commandement unique.* Voi. IV din *Fragments d'histoire, 1914-1919,* Partea a Il-a, *Sarrail et Ies armees d'orient.* Paris: Paul Ollendorff, 1920.

__ *Les negociations secretes et Ies quatres armis/ices avecpiicesjustificatives.* ' Voi. V *d'mFragments d'histoire, 1914-1919.* Paris: Paul Ollendorff, 1921.

Thomson, Christopher Birdwood, *Old Europe 's Suicide.* New York: Thomas Seltzer, 1922. *Times,* London. *The History of the "Times": The 150th Anniversary and Beyond, 1912-1948.* Partea I, Capitolele I-XII, 1912-1920. London: The Oftice ofthe Times, 1952.

Toscano, Mario, *11 patto di Londra.* Bologna: Nicola Zanichelli, 1934.

L'Ukraine Sovietiste, Recueil des documents d'apres Ies livres rouges ukrainiens. Berlin: Puttkammer und Miihlbrecht, 1922. Vondrâcek, Felix J., *The Foreign Policy of Czechoslovakia, 1918-1935.* New York: Columbia University Press, 1937. Wanklyn, Harriet G., *The Eastern Marchlands of Europe.* London: George Philip, 1941. Warth, Robert D., *The Allies and the Russian Revolution: From the Downfall ofthe Monarchy to the Peace ofBrest-Litovsk.* Durham: Duke University Press, 1954. Willert, Arthur, *The Road io Safety.* New York: Frederick A. Praeger, 1953.

VIII. *Lucrări generale:* PERIOADA CONFERINŢEI

Albrecht-Carrie Rene, *Italy at the Paris Peace Conference.* New York: Columbia University Press, 1938.

Aldrovandi Marescotti, Luigi, *Guerra diplomatica: Ricordi e frammenti di ^ diario, 1914-1919.* Milan: A. Mondadori, 1938.

1 *""cvi ricordi e frammenti di diario per far seguito a „ Guerra diplomatica ".* Milan: A. Mondadori, 1938.

A|mond, Nina, şi Lutz, Ralph Haswall (eds.), *The Treaty of St. Germain: A* D°*cumentary History of its Territorial andPolitical Clauses: with a Survey V the Documents ofthe Supreme Council ofthe Paris Peace Conference,* Hoover War Library Publication No. 5. Stanford: Stanford University Press,

e i J S An*Wilson andthePeacemakers.* New York: Macmillan, 1947. '> Ray Stannard, *Woodrow Wilson and WorldSettlement,* Voi. I-II. Garden "y: Doubleday, Page, 1922.

Bane, SudaLorena, şi Lutz, Ralph Haswall (eds.), *Organization of American Relief in Europe, 1918-1919,* Hoover War Library Publication No. 20 Stanford: Stanford University Press, 1943. Beloff, Max, *The Foreign Policy of Soviet Russia,* Voi. I: 1929-1936. Londorr
Oxford University Press, 1947.
Bonsal, Stephen, *UnfinishedBusiness*, Garden City: Doubleday, Doran, 1944
— , *Suitors and Suppliants: The Little Nation at Versailles.* New York'
Prentice-Hall, 1946. Bowman, Isaiah, *The New World: Problems in Political Geography*
Yonkers-on-Hudson. New York: World Book Co., 1922. Cabot, John M., *The Racial Confliât in Transylvania: A Discussion ofthe Conflicting Claims of Roumania and Hungary to Transylvania, the Banat, and the Eastern Section ofthe Hungarian Plain.* Boston: Beacon Press, 1926. Caldis, Calliope G., *The Council ofFour as a Joint Emergency Authority in the European Crisis at the Paris Peace Conference, 1919.* Geneva: Imprimerie France-Suisse, Ambilly-Annemasse, 1953. Carnegie.
Centre europeen de la dotation, *Centenaire Woodrow Wilson, 1856-1956.* Geneva: Atar Arts Graphiques, 1956. Carr, Edward Hallett, *The Bolshevik Revolut ion, 1917-1923,* Voi. III.
New York: Macmillan, 1935. Chamberlin, William Henry, *The Russian Revolution, 1917-1921.* Voi. II.
New York: Macmillan, 1935. Churchill, Winston L.S., *The World Crisis.* Voi. V: *The Aftermath.* London:
Thornton Butterworth, 1929. Graig, Gordon A., şi Gilbert, Felix (eds.), *The Diplomats, 1919-1939.*
Princeton: Princeton University Press, 1953. Deâk, Francis,//tmgary *at the Paris Peace Conference: The Diplomatic History ofthe Treaty ofTrianon.* New York: Columbia University Press, 1942.
Dennis, Alfred L.P., *The Foreign Policies of Soviet Russia.* New York: E.P-Dutton Co., 1924. Dillon, E.J., *The Inside Story ofthe Peace Conference.* New York: Harper and
Bros, 1920. Fischer, Louis, *Men andPolitics: An Autobiography.* New York: Duell, Sloan
and Pearce, 1941. Fodor, Marcel *W.,Plot and Counter-Plot in Central Europe.* Boston: HougWon
Mifflin Co., 1937. Geshkoff, Theodor \.,*Balkan Union: A Roadto Peace in Southeastern Europe-*
New York: Columbia University Press, 1940.
Gillard, Marcel, *La Roumanie nouvelle.* Paris: Felix Alean, 1922. . .
Graur, Ştefan St.,Lei- *relations entre la Roumanie et l'U.R.S.S. depuis la Tr<» de Versailles.* Paris: Pedone, 1936.

Haskins, Charles Homer şi Lord, Robert Howard, *Some Problems ofthe Peace Conference.* Cambridge: Harvard University Press, 1920. Hoover, Herbert Clark, *The Ordeal of Woodrow Wilson.* New York: McGraw-Hill, 1958. House, Edward Mandell, şi Seymour, Charles (eds.), *What Really Happened at Paris: The Story ofthe Peace Conference, 1918-1919, hy American Delegates,* New York: Charles Scribner's Sons, 1921. Janowsky, Oscar 1, *The Jews and Minori/y Rights, 1898-1919.* New York: Columbia University Press, 1933. Kaas, Albert, Baron, şi Lazarovics, Fedor de, *Bolshevism in Hungary: The Bela Kun Period.* London: Grant Richards, 1931. Kormos, C, *Rumania,* British Society for International Understanding, British Survey Handbooks, No. 2. Cambridge: At the University Press, 1944.

Lamont, Thomas W., *Across World Frontiers.* New York: Harcourt, Brace, 1951. Langer, Robert, *Seizure of Territory: The Stimson Doctrine and Related Principles in Legal Theory and Diplomatic Practice.* Princeton: Princeton University Press, 1947. Lansing, Robert, *The Big Four and Others ofthe Peace Conference.* Boston: Houghton Mifflin Co,, 1921. Laurin, Marius-Auguste, *Le principe des nationalites et l 'unite naţionale roumaine.* Paris: Jouve, 1923. Luckau, Alma, *The German Delegation of the Paris Peace Conference.* New York: Columbia University Press, 1941. Macartney, Cariile Aylmer, *Hungary and her Successors: The Treaty of Trianon and Its Consequences, 1919-1937.* London: Oxford University Press, 1937. ~, *A History of Hungary. 1929-1945.* Voi. I. New York: Frederick A. Praeger, 1957.

Mărdărescu, Gheorghe D., *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei.* Bucureşti: Cartea Românească, 1921. Marston, Frank S., *The Peace Conference of 1919: Organization and Procedure.* London: Oxford University Press, 1944. Ml"er, David Hunter, *The Drafting ofthe Covenant,* 2 voi. New York: G.P. Putnam's Sons, 1928.

ltrany, David, *The Effect ofthe War in Southeastern Europe,* Carnagie ndowment for International Peace: Division of Eeonomies and History. «onomic and Social History ofthe World War. New Haven: Yale University P

Harold, *Peacemaking, 1919.* London: Constable, 1933. he *Evolution of Diplomatic Method.* New York: Macmillan, 1954.

Noble, George Bernard, *Policies and Opinions at Paris, 1919: Wilsonian Diplomacy, the Versailles Peace, andFrench Public Opinion.* New York-Macmillan, 1935.

Pipes, Richard, *The Forma/ion of the Soviet Union: Communism and Naţionalism, 1917-1923.* Cambridge: Harvard University Press, 1954.

Potemkin, V.P., ş.a., *Istorija Diplomaţii.* Voi. III: *1919-1939.* Moscova-Leningrad: Gosudarstvennoe Izdatel'stvo Politiceskoj Literatury, 1945

Roberts, Henry L., *Rumania: Politicul Problems of an Agrarian State* New Haven: Yale University Press, 1951.

Rommenhoeller, Carol G., *La Grande-Roumanie: sa structure economique, sociale, financiere, politique et particulierement ses richeses.* The Hague: Martinus Nijhoff, 1926.

România. Institutul Social Român, *Politica externă a României: 19prelegeri publice.* Bucureşti: Cultura naţională, 1925. Cursuri de politică externă. Vezi „The Principles and the Spirit of the Last Peace Trealies" de Mircea Djuvara (pp. 1-33); „The Problem of the Straits" de Constantin Diamandy (pp. 205-222); „The Problem of the Minorities" de Maniu (pp. 223-243); „The Problem of the Romanian Boundaries", de Vaida-Voievod (pp. 277-292).

Seton-Watson, Hugh, *Eastern Europe between the Wars, 1918-1941.* Cambridge: At the University Press, 1946.

— , *From Lenin to Malenkov: The History of World Communism.* New York: Frederick A. Praeger, 1953.

Seton-Watson, Robert William, *Europe in the Melting-Pot.* London: Macmillan, 1919.

— , *Treaty Revision and the Hungarian Frontiers.* London: Eyre and Spottiswoode, 1934.

— , *The Problem of Small Nations and European Anarchy.* Nottingham: University of Nottingham Press, 1939.

—, *Transylvania: A Key-Problem.* London: Oxford University Press, 1943.

Seymour, Charles, *Woodrow Wilson and the World War: A Chronicle of oui' own Times.* Voi. XLVIII din seria *The Chronic/es of America,* Ediţie de Allen Johnson. New Haven: Yale University Press, 1921. —, (ed.), *The Intimate Papers of Colonel House.* Voi. IV. Boston: Houghton MifflinCo., 1928. Shotwell, James T., *At the Paris Peace Conference.* New York: Macmi"an'
1937. Stein, Boris E., *Russkij vopros no parizskoj mimoj konferencii, 1919-1"J* ■
Moscova: Gospolitizdat, 1949. ,

Sofronie, Georges, *Le principe des nationalites et Ies traites de p#'-x 1919/1920,* Bucureşti: Universul, 1937.

__laposition internaţionale de laRoumanie: etude juridiqiie et diplomatique
de ses engagements internaţionala, Institutul Social Român. Bucureşti: Centre des hautes etudes internationales, 1938. Szâsz, Zsombor de, *The Minorities in Roumanian Transyhania.* London;
The Richards Press, 1927.
Tardieu, Andre, *The Truthabout the Treaty.* Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1921.
Temperley, Harold William Vazielle (ed.), *AHistoryofthePeace Conference of Paris.* 6 voi. London: Henry Frowde, Hodderand Stoughton, 1920-1924.
Thomson, Charles T., *The Peace Conference Day by Day.* New York: Brentano's, 1920. Thomson, S. Harrison, *Czechoslovakia in European History.* Princeton:
Princeton University Press, 1944. Tibal, Andre, *Problemes politiques contemporains de i"Europe orientale:
conference, novembre 1928 - juin. 1929.* Paris: Centre.europeen de la dotation Carnegie, 1930. Tilea, Viorel V., *Acţiunea diplomatică a României, noiembrie 1919 - martie
1920.* Sibiu: Tipografia Poporului, 1925. Ward, A.W. şi Gooch, G.P. (eds.), *The Cambridge History of British Foreign
Policy.* Voi. III: 1866-1919. Cambridge: At the University Press, 1923.
Yardley, Herbert O., *The Secret Service in America: The American Black Chamber.* London: Faber and Faber, 1940. Yaters, Louis A.R., *The UnitedStates and' French Security, 1917-1921.* New
York: Twayne Publishers, 1957.

IX. Monografii Nepublicate

Lederer, Ivo J., *Yugoslavia and the Paris Peace Settlement: Yugoslav-Italian Relations and the Territorial Settlement, 1918-1920.* Teză de doctorat, Department of History, Princeton University, 1957. Mayer, Arno *J., The Politica of Al lied War Aims: The Soviet and Russian
Impact, March, 1917 -Januaty, 1918. 2* voi., Department of History, Yale University, 1953. Nanu, Frederic C, *Survey of the Foreign Policy of România, 1918-1939,*
New York: Mid-European Studies Centre of the National Committee for aFree Europe, 1950.
Kieber, Alfred, *Russian Policy andRomânia -August, 1914 to August, 1916: otudy in War Diplomacy.* Teză de masterat. Department of History, and s Certificate, Russian Institute, Columbia University, 1954. Pe«or, Sherman D., *The Question ofBessarabia in the Political Relations
oetween Russia andRumania, 1812-1935.* Teză de masterat. Department ot History, Columbia University, 1951.

X. *Scrieri polemice ale contemporanilor:* v«s ,„
CĂRŢI ŞI BROŞURI 'A

Apponyi, Albert; Berzeviczy, Albert; Horvâth, Eugene ş.a., *lustice for Hungary: A Review and Criticism ofthe Effect ofthe Treaty ofTrianon.* London: Longmans, Green, 1928.
Bernstein, Simon, *Lespersecution desjuifs en Roumanie.* Copenhaga: Editions du Bureau de l'organisation sioniste, 1919.
Brătianu, Eliza, *Lettre ouverte ă M. William Martin,* Bucureşti: Scrisul Românesc, 1929. O întîmpinare a văduvei lui Brătianu către autorul volumului *Statesmen ofthe War in Retrospect.* Retipărirea unui articol din „L'lndependance Roumaine", 22 septembrie 1929.
Clark, Charles Upson, *Racial Aspects ofRumania 'a Case.* New York: Caxton Press, 1941.
De Martonne, Emmanuel, *La Dobroudja: Esqiiisse historique, geographique, ethnographique et statistique.* Paris: Felix Alean, 1918.
Djuvara, Mircea, *La guerre roumaine, 1916-1918.* Paris: Berger-Levrault, 1919.
— , *Trebuie oare să semnăm Tratatul cu Austria?* Bucureşti: Imprimeria Independenţa, 1919.
Drăghicescu, Dimitrie, *Les Roumains.* Paris: Bossard, 1918.
—, *La Transylvanie: Esqiiisse historique, geographique, ethnographique et statistique.* Paris: Felix Alean, 1918.
—, *Les roumains de Serbie.* Paris: Dubois et Bauer, 1919.
— , *Les roumains d'Ukraine.* Paris: Dubois et Bauer, 1919.
—, *Les Bessarabie et le droit despeuples: Esquisse historique, geographique, ethnographique et statistique.* Paris: Felix Alean, 1919.
Erdelyi, Ion, *Les Magyars peints par eux-memes.* Nancy-Paris: Berger-Levrault, 1919.
Flers, Robert de, *Sur les chemins de la guerre (France-Roumanie-Russie).* Paris: Lafitte, 1919.
—„ *La petite table.* Paris: Flammarion, 1920.
Genov, Georgi P., *Bulgaria andthe Treaty ofNeuilly.* Sofia: Hristo G. Danov, 1935.
Guillemont, Marcel, *L'Unite roumaine.* Paris: Dubois et Bauer, 1919.
Herron, George D., *The Defeat in Victory.* London: Cecil Palmer, 1921.
Ionescu, Toma, *La question roumaine,* 2 voi. Paris: Payot, 1919.
— , *Les questions roumaines du temps present.* Paris: Felix Alean, 1921-
Iorga, Nicolae, *Droits des roumains sur leur territoire naţional unitc"'* • Bucureşti: Neamul Românesc, 1919.
—, *Les roumains au-delă du Dniester.* Paris: Gamber, 1925.
Ishirkov, Anastis, *Les bulgares en Dobroudja.* Berne: Pochon-Jent et Bun 1919.

Ivanoff. Jordan, *Les bulgares devani le congres de lapaix.* Berne: Paul Haupt, 1919. {Capchev, G.I., *Sovremennaja Rumynija i e/o zadaci.* Petrograd: Izdanie
Berezovskij, Kommissioner Voenno-Uchebnykh Zavedenii, 1916.
fCorduba, Myron, *Le territoire et la population de l'Ukraine.* Berne: Suter, 1919.
Kreppel, J., *Der Friede im Osten.* Viena: Verlag Der Tag, 1918. Krupenski, Alexandru N., *Me'moire sur la situation de la Bessarabie.* Paris: Lahure, 1919.
Lacea, Constantin, *La Bucovine.* Paris: Dubois et Bauer, 1919. Lalescu, Traian, *La probleme ethnographique du Banat.* Paris: Paul Dupont, 1919. Leeper, Allen W.A., *The Justice ofRumania's Cause.* London: Hodder and Stoughton, 1917.
Lupu, Nicolae, *Rumania and the War.* Boston: Richard G. Badger, 1919.
Mărie, Queen of Rumania, *My Country.* London: Hodder and Stoughton, 1916.
Markham, Reuben H., *Bulgaria and the Y.M.C.A.* Sofia: Stopansko Razvitie, 1926. Miliukov, Paul (ed.), *The Case for Bessarabia.* London: Russian Liberation Committee, 1919. Mitrany, David, *Greater Rumania: A Study in NationalIdeals.* London: Hodder and Stoughton, 1917.
Negulescu, Gogu, *Rumania's Sacrifice.* New York: The Century Co., 1918.
Nistor, lancu I., *Românii si rutenii in Bucovina.* Bucureşti: Socec, 1915.
—. *Der Naţionale Kampf in der Bukovina.* Bucureşti: F. Gb'bl, 1918.
Pătrăşcanu, D.D., *Vinovaţii, 1916-1918.* Bucureşti: Ziarul „Lumina", 1918.
Pavel, Pavel, *Transylvania at the Peace Conference of Paris.* London: Pavel, 1945.
Pelivan, Ion G., *Bessarabia under the Russian Rule.* Paris: Charpentier, 1920.
Petrescu-Comnen, Nicolae, *Notes sur la guerre roumaine, 1916-1917.* Paris: Payot, 1918.
—, *Roumania through the Ages.* Paris: Payot, 1919. ~" *,Roumania: Ethnographic Atlas.* Bucureşti: Institutul de Arte Grafice, 1938.
Pov, Joseph V., *La Dobroudja et les relations bulgaro-roumaines.* Liege: Thone, 1935. rothero, George Walther, *A Las ting Peace.* London: Hodder and Stoughton,

nic, Yovan, *The Banat and the Serbo-Roumanian Frontier Problem.* Paris: Rak 8Ue deS universitaires serbo-croat-slovenes, 1919.
Rom > Cristian *G.,Roumanieet Bessarabie.* Paris: Librairie du travail, 1925. fia,*Enciclopedia României.* Voi. I. Ediţie de D. Guşti. Articole despre zbo' şi pace, pp. 883-1002. Bucureşti: Cartea Românească, 1938.

Romanian National Council, Paris, *Actes et documents concernant la question roumaine.* Paris: Paul Dupont, 1918. —, *Report Presented by the Roumanian Colony to the Commission Charged with Tracing the Map of Territories Inhabited by the Roumanians.* Ediţie de Aureliu M. Eliescu. Paris: Wellkoff et Roche, 1919. —, *Reponse des universitaires roumains au memoire des professeurs magyars de l'Universite de Cluj.* Paris: Wellkoff et Roche, 1919. Seişanu, Romulus, *Rumania, Bucureşti:* Imprimeria Naţională, 1939. Serbian Delegation to the Peace Conference, *Delimitation between the Serbs and the Roumanians in the Banat.* Paris, 1919.
Sirianu, Rusu Mircea, *Le question du Transylvanie et l 'unite politique roumaine.* Paris, Jouve, 1916. Silvensky, Ivan, *La Bulgarie depuis le trăite de Berlin et la paix dans Ies Balkans.* Paris: Jouve, 1927.
Tantfil'ev, G.I., *Galicija i Bukovina.* Odessa: Sklad Izdanija Uronii, 1915.
Thomas, Albert, *La Roumanie et la guerre.* Paris, 1919. Tsanoff, Vladimii A. (ed.), *Reports and Letters of American Missionaries.* Sofia, 1919. Ukraina, *Notes presentees par la delegation de la republique ukrainiene ă la conference de la paix.* Paris: Robinet-Houtain, 1919. Ullein-Reviczky, Antal, *La naturejuridique des clauses territoriales du trăite de Trianon.* Paris: Pedone, 1936.
Ursu, Ion, *Pourquoi la Roumanie a fait la guerre.* Paris: Payot, 1918.
Vellani-Dionisi, Franco,*IIproblema territoriale transilvano.* Bologna: Nicola Zanichelli, 1932. Vitencu, Vasile, *La situation ethnographique en Bucovine.* Paris: Dubois et Bauer, 1919.

XI. *Scrieri polemice ale contemporanilor:* ARTICOLE

Daşcovici, Nicolae, *La question des Detroits et Ies nutionalites du sud-est europeen,* „Les Annales des Nationalites" (Paris), IV (1915). No. 4, pp. 93-99. De Martonne, EmmanueKZcv *conditionsd'ime intervention roumaine,* „Revue de Paris", XXII (15 mai 1915), No. 10, pp. 430-448. —, *La Roumanie et son role dans l 'Europe orientale,* „Bulletin de la Geographique" (Paris), XXX (1915), No. 4, pp. 328-346. — , *What I Have Seen in Bessarabia,* „Revue de Paris", XXVI (noiembne 1919), No. 21. —, *Essai de carte ethnographique des pays roumains,* „Annales de Geog phie" (Paris), XXIX (martie 1920), No. 158, pp. 81-98.

Drăg-Hicescu, Dimitrie,*Z«lutte.sociale etpnlitique en Transylvanie,* „La Revue" (Paris), I (15 mai 1918). Herre, Paul, *Rumăniens Vertragsverhältnis zum Dreibund,* „Historiche Zeit-
sc'hrift" (Miinchen), CXVIII (1917), Folge 3, pp. 63-75. Leeper, Allen *W.A.,GreatRoumania,* „La Roumanie" (Paris), No. 30, 8 august
1918. Lupu, *Nicolae,Rumania in the Mid-EuropeanBell,* „Asia" (New York), XVIII
(1918), pp. 1036-1043. Maxwell, William, *Bessarabia had Soviefs,* „Soviet Russia Today", august
1940. Prahovan, Albert, *Ta/ce Jonesco anecdotique et intime,* „La Revue" (Paris),
CXXVII (1918), No. 19-20, pp. 85-90. Steed, Henry Wickham, *A Programme for Peace.* Retipărirea unui articol din
„The Edinburgh Review" pentru Bohemian National Alliance, 1916. Tamaro, Attilio. *România e Polonia defronte agii Slavi,* „Politica" (Roma),
XIII (1922), pp. 70-91. Tilea, Viorel V.,*România: The Por/ning ofaNation,* „The Scottish Geograph-
ical Magazine" (Edinburgh), LVII (1941), No. 1, pp. 1-9. Vaida-Voievod, Alexandru, *Slawen, Deutsche, Magyaren, und Rumănen,*
„Osterreichische Rundschau" (Viena), XXVI (1913), pp. 8-12. — şi Drăghicescu, Dimitrie. *Les aspirations nationales des roumains,* „La
paix des Peuples" (Paris), I (1919), No. 3, pp. 430-445. Veşnic, Milenko, (pseud. „P.P. de Sokolovich"). Articol fără titlu. „Les
Annales des Nationalites" (Paris), IV (1915), No. 3. —, *Les rapports serbo-rournains, passe-present-avenir,* „Revue des Sciences
Politiques" (Paris), XXXVII (1917), pp. 367-390.

XII. *Articole generale:* PERIOADA RĂZBOIULUI

Adamov, Evgenij A., „Bessarabskij vopros v russko-rumynskich otnosenijach",
„Mezdunarodnaja Zizn'" (Moscova), II (1927), No. 1, pp. 57-74. Ancei, Jaques, *Lapolitique de la Roumanie vaincue (mars-novembre, 1918),*
„La Revue du Mois" (Paris), XXI (1920), No. 122, pp. 167-189. «erthelot, Henri, *Sur le front roumain en 1917,* „Revue de France" (Paris), IV
fi v(1927), pp. 642-664; V (1927), pp. 96-123. rat'anu, Gheorghe
\.,*BlsmarckşiIon C. Brâtianu,* „Revista Istorică Română"
(Bucureşti), V-VI (1935-1936), pp. 86-103. rоussilov, General (Brusilov, Aleksei A.), *L'Offensive de 1916,* „Revue
des Deux Mondes", LI (1929), pp. 370-391, 903-928.
r«. Richard V., *România and the Balkan Crisis of 1875-1878,* „Journal of
LeMral European Affairs", II (1942), No. 2, pp. 119-134.

Cădere, Victor G., *Politica României în marele războiţi, 1914-1924,* „Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială" (Bucureşti), VIII, (1929), pp. 268-291
Campbell, John *C.,Nicholas Iorga,* „The Slavonie and East European Revievv" (London), XXVI (1947), No. 66, pp. 44-59.
Diamandy, Constantin. *La grande guerre vue du versant oriental,* „Revue des deux Mondes", XLII (1927), *1912-1914,* pp. 781-804; XLIII (1928), *A Constanza,* pp. 129-143; XLIX (1929), *Ma mission enRussie, 1914-1918,* pp. 794-820; LX (1930), *Ma mission en Russie, octobre 1914 - mai 1915* pp. 421-432.
Dudu, Velicu. *Misiunea secretă a unui nobil polon la curtea Regelui Carol I,* „Revista istorică română" (Bucureşti), VIII (1938), pp. 185-209.
Duggan, Stephen, *Balkan Diplomacy,* „Political Science Quarterly", XXXII (1917), No. 1-2, pp. 36-59, 224-251.
Ebel, *Emst,Rumänien unddie Mittelmächte, 1877-1913,* „Historische Studieri" (Berlin: Verlag Dr. Emil Ebering), Heft 351, 1939.
Emets, *Y.A.,Protivorecija mezduRossieij isojiiznikamipo voprosu o vstuplenii Rumynii* v *vojnu (1915-1916 gg), (Contradictions between Russia and the Allies Regarding the Question of the Intervention of Rumania into the War),* „Istoriceskie Zapiski" (Moscova), No. 56 (1956), pp. 52-90.
Fedorov, V., *Russkaja voennaja missija v Rumynii vo vremja mirovoj vojny, (The Russian Mi li ta ry Mission in Rumania during the World War),* „Voprosy Istorii" (Moscova), No. 8 (1947), pp. 94-99.
Fotino, Georges, *La neutralite roumaine: tine seance historique au conseil de la couronne, 3 aout 1914,* „Revue des Deux Mondes", LVIII (1930), pp. 529-541.
Gheorghiu, *l. Reiatiile romăno-ruse în perioada neutralităţii României,* „Studii şi referate privind istoria României", II (1954), pp. 1445-1518. Bucureşti: Editura Academiei, 1954. Lucrare prezentată la sesiuni ale Sectorului de Ştiinţe istorice, filologice, economice şi juridice, 21-24 decembrie, 1953.
Gottschalk, Egon, *Rumănien und der Dreibund bis zur Krise 1914,* „Die Kriegsschuldfrage: Berliner Monatshefte fur Internationale Aufklărung". V (1927), pp. 632-655.
Horvâth, Eugen, *La correspondance du compte Etienne Tisza,* „Revue de Hongrie" (Budapesta), XXXVII (1927), No. 3, pp. 193-198.
Ionescu, Take, *La Petite Entente,* „Revue des Balkans" (Paris), III (1921). No. 26, pp. 189-190.
Iorga, Nicolae, *Acte privitoare la istoria marelui războiţi: L Consilii'^ coroană din februarie 1918,* „Revista istorică" (Bucureşti), XVIII (1"J pp. 193-215.
Johnson, Douglas W., *The Conquest of Rumania,* „Geographical Revie (New York), III (1917), No. 6, pp. 438-456.

Karrn, Robert A., *Count Ottokar Czernin and Archduke Francis Ferdinand,*
„Journal of Central European Affairs", XVI (1956), No. 2, pp. 117-145.
Kasterska, Marya, *Le comte Bohdan Hutten-Czapski et la Roumanie, dans ses memoires,* „Revue Historique du sud-est europe'cn" (Bucureşti), XVI (1939), No. 1-3, pp. 1-33. Mamatey, Victor S., *The United States and Bulgaria in World War I,* „The
American Slavic and East European Review", XII (1953), No. 2, pp. 236-238. Miles, M., *Jean J.C. Brătiano: Silhouette de guerre,* „Le Correspondant"
(Paris), CCXXIX (1916), pp. 36-54. Mitrany, David, *Rumania: Her History andPolitics,* în: Forbes, N., Toynbee,
A.J., Mitrany, D., şi Hogarth, D., *The Balkans.* Oxford: At the Clarendon Press, 1915, pp. 251-318. Morison, Stanley, *Personality and Diplomacy in Anglo-American Relations,*
1917, în: Pares, Richard, şi Taylor, A.J.P. (eds.), *Essays Presented to Sir Lewis Namier.* London: Macniillan, 1956, pp. 431-474. Munteanu, Eugen şi Necşa, Teodor, *Jefuirea petrolului românesc de către*
trusturile imperialiste in anii 1917-1923, „Studii şi referate privind istoria României", II (1954), pp. 1549-1586. Bucureşti: Editura Academiei, 1954. Lucrare prezentată la Sesiuni ale Sectorului de ştiinţe istorice, filologice, economice şi juridice; 21-24 decembrie, 1953. Pingaud, Albert, *L 'Entente et Ies balkaniques aux premiers mois de la guerre,*
„Revue des Deux Mondes", LIV (1929), pp. 48-83. —, *Etudes diplomatiques: VEntente et la Roumanie, 3 mai - 2 aoîit 1915,*
„Revue des Deux Mondes", LVII (1930), pp. 144-161. , *Lagrandeguerre et l 'alliance franco-russe,* „La Revue de France" (Paris),
XII (1932), No. 22, pp. 292-315. ' °P, Valeriu, *The Roman ian Legion in Italy,* „Revue de Transylvanie"
(Cluj-Napoca), III (1936-1937), No. 2, pp. 154-166. «Revue d'Histoire de la Guerre Mondiale" (Paris), *L Intervention roumaine:*
Extraitdes notes d'Alexandre Marghiloman, VI (1928), No. 2, pp. 157-166.
osental, Salamon, *Une page d'histoire roumaine; la Roumanie dans la Grande Guerre,* „Revue d'Histoire Diplomatique" (Paris), LI (1936), PP- 415-452. 0Ucek, Joseph S., *The Little Entente,* „Roumania" (New York), VI (1930),
Set ıPpı 16ıı20_
e °n-Watson, Hugh, *The Intellectuals and Revolution: Social Forces in aştern Europe since 1848,* în: Pares şi Taylor (eds.), *Essays Presented*
smeH *Sır Lewis Namier*> PP- 394-430.
d'H ovski, Assen, *La Roumanie et la triple alliance, 1883-1913,* „Revue
lstoire Diplomatique" (Paris), LII (1937), pp. 39-56.

Sterian, G., *La Roumanie: son passe, ses attaches francaises, Ies partis politiques,* „La Revue Hebdomadaire" (Paris), 9 septembrie 1916.
Taylor, A.J.P, *The War Aims ofthe Allies in the First World War,* în: Pares şi Taylor (eds.), *Essays Presented to Sir Lewis Namier,* pp. 475-505.
Witte, Jehan de, *Les entrentiens du comte Czernin d'apres le „livre rouege austro-hongrois",* „Revue des Deux Mondes", XXXIX (1917), pp. 39j. 413.

XIII. *Articole* *generale:¥ERioADA* CONFERINŢEI

Albrecht-Carrie, Rene, *Versailles Twenty Years After,* „Political Science Quarterly", LV (1940), No. 1, pp. 1-24. Austruy, Henri, *La frontiere polono-roumaine,* „LaNouvelle Revue" (Paris),
XL (1919), No. 161, pp. 289-304. Blociszewski, J. de, Ada-Kale: une île turque annexee par 1'Autriche-Hongrie,
„Revue Generale de Droit Internationale" (Paris), XXI, 1914. Bowman, Isaiah, *The Strategy of Territorial Decisions,* „Foreign Affairs"
(New York), XXIV (1946), No. 2, pp. 177-194. Brown, Philip Marshall, *Foreign Relations ofthe Budapest Soviets in 1919: A PersonalNarrative,* „The Hungarian Quarterly" (Budapesta), III (1937),
No. 1, pp. 59-69. Cambon, Jules, *La Roumanie et la question agraire en Transylvanie,* „Revue
des Deux Mondes", XLI-XLII (1927), pp. 614-623. Challener, Richard D., *The Freneh Foreign Office: The Era of Philippe Berthelot,* în: Craig, Gordon A. şi Gilbert, Felix (eds.), *The Diplomats, 1919-1939.* Princeton: Princeton University Press, 1953, pp. 49-85.
Cox, Frederick J., *The Freneh Peace Plans, 1918-1919,* în: Cox ş. a., *Studies in Modern European History in Honor of Franklin Charles Palm.* New York: Bookman Associates, 1956, pp. 71-104. Craig, Gordon A., *The British Foreign Office front Grey to Austen Chamberlain,* în: Craig şi Gilbert (eds.), *The Diplomats, 1919-1939,* PP-
15-48. Gedye, G.E.D., *Ion Brătianu,* „Contemporary Review" (Londra), CXXXU
(1928), pp. 35-38. Graham, Malbone W., *The Legal Status of the Bukovina and Bessarubia,*
„American Journal of International Law", XXXVIII (1944), No. 4'
pp. 667-673. Herron, George D., *The New Roumania,* „The New Europe", XII *0'*
No. 155, pp. 282-284. .. (·
Kuşnir-Mihailovici, K., *Velikaja Oktjabr 'skaja Socialisticeskaja RevolucJ* Istorii
revolucionnaja situacija v *Rumynii* v *1917-1921 gg.,* „Voprosi

(Moscova), No. 11 (noiembrie 1957), pp. 65-85. Laue, Theodore H. Von, *Soviet Diplomacy: G.V. Chicherin, People's Commissar for Foreign Affairs, 1918-1930,* în: Craig şi Gilbert (eds.), *The Diplomats, 1919-1939,* pp. 234-248. Ivlacartney, Cariile Aylmer, *Hungary since 1918,* „The Slavonie and East European Review" (Londra), VII (1929), No. 21, pp. 577-594. Mărie, Queen of Rumania, *My Mission: l. In Paris;* II. *At Buckingham Palace;* III. *Paris Again,* „The Cornhill Magazine" (Londra), CLX (1939), No. 958-960, pp. 433-457, 578-603, 722-752. Mosely, Philip E., *Transylvania Partitioned,* „Foreign Affairs" (New York), XIX (1940), No. 1, pp. 237-244. Rudeanu, General, *La Roumanie au congres de la paix;* „La Geographie" (Paris), XXXII (1918-1919), No. 5, pp. 291-308. Saint-Aulaire, *La figure veridique d'nn gr and roi: Ferdinand I-er de Roumanie,* „La RevueHebdomadaire" (Paris), 1 octombrie 1927, pp.31-51.

— , *Un grand latin - Jean Brătiano,* „La Revue Hebdomadaire" (Paris), 4 august J928, pp. 5-26. Seton-Watson, R.W., *Tributes to: A Symposium,* „The Slavonie and East European Review" (Londra), XXX (1952), No. 75, pp. 331-363. Seton-Watson, Robert Wil liam, *The Question of the Bănat,* „The New Europe", X (1919), No. 122, pp. 97-103.

—, *The Treaty with Austria,* „The New Europe", XII (1919), No. 153, p. 228.

—, *The New Frontiers of Hungary,* „The New Europe", XIV (1920), No. 170, pp. 18-22. Temperley, Harold W.V.,*How the Hungarian Frontiers were Drawn,* „Foreign Affairs" (New York), VI (1928), No. 3, pp. 432-447. Tittoni, Tomniaso, *La Bessarahia, la România, et l'Italia,* „Nuova Antologia" (Roma), MCCCXXI (1927), pp. 257-277.

PERIODICE

Great Britain. The War Office, *Daily Review of the Foreign Press.* Cu suplimente din presa Aliată, inamică şi neutră. Publicată de Statul Maior, 1916-1920.

"etin d'informations roumaines". Săptămînal oficial al Delegaţiei române, 25 martie - 3 iunie 1919.

" aRoumanie", Paris. Săptămînal oficial al Consiliului Naţional Român, 'anuarie 1918-iunie 1919.

»Tlni »PS" Paris- Cotidian.

> Th xi ' London- Cotidian.

New York Times". Cotidian.

IX) :■■ ■

ÎS. XL'

ADDENDA

Ne aflăm, voi spune fără înconjur, în faţa unei cărţi eveniment, cu nimic mai prejos de contribuţiile de-acum clasice ale lui Robert William Seton Watson: *România and the Great War,* 19J5, şi *A History of the Romanians from Roman Times to the Completion ofUnity,* 1934. I-a revenit deci acestui volum misiunea de a face legătura, în spaţiu anglo-saxon, cu cercetări mai noi: Keith Hitchins: *România 1866-1947,* 1994; Stephen *Fischer-Galaţi:Twen/ieth Centttry România,* 1970; Kurt Treptow: *Studies in East European History,* 1992; Larry Watts: *Ion Antonescu and the Struggle for Reform, 1916-1941,* 1993. O face în mod cu totul remarcabil şi, de ce n-aş spune-o, surprinzător, avînd în vedere că Profesorul Sherman David Spector, nu din vqia_şa, nu a avut acces la arhive româneşti. Din documente disparate şi, prin forţa lucrurilor, trunchiate, refuzîndu-i-se deci „celălalt punct de vedere", autorul a trebuit să suplinească prin intuiţie toate aceste sincope ale informaţiei. Iar intuiţia I-a condus fără greş, cele cîteva inexactităţi de detaliu - pe care editorii şi-au permis a le amenda în *Nota asupra ediţiei* - reflectînd construcţia de ansamblu, impunătoare prin coerenţă.

Acest edificiu impozant n-a putut să le scape contemporanilor. Asupra acelor sincope pe care le-am pomenit - de ei neştiute sau în cel mai bun caz bănuite - nu s-au pronunţat; nici nu puteau de altfel să se Pronunţe atîta vreme cît resortul acestora rezida în epoca însăşi. Să vedem, deci, ecourile:

> Sărăcia de lucrări privitoare la istoria română modernă ne face să Preciem îndeosebi studiul Profesorului Sherman David Spector despre p. rtc'Parea României la Congresul Păcii de după Primul Război Mondial. a "e es acea pagină de istorie nu poate fi concepută tară evocarea constantă ju mului de stat care a negociat Tratatul de Alianţă şi a dus apoi, la Paris, a Pentru afirmarea drepturilor româneşti.

Ionel Brătianu a crezut neclintit, din prima zi, în victoria Antantei - şj a dorit-o, fiindcă ea singură putea duce la înfăptuirea idealului naţional. în acelaşi timp, şi-a dat seama, împotriva credinţei generale, că războiul va fi lung. Lipsită de artilerie grea, de muniţii, de avioane; toarte vulnerabilă din cauza lungimii frontierelor ei înspre Austro-Ungaria şi Bulgaria, România putea fi nimicită în primele săptămîni. Nevoia ca Aliaţii să garanteze în scris satisfacerea revendicărilor teritoriale române a fost un alt motiv de amînare a intrării în acţiune.

Domnul Spector observă că Brătianu „nu putea să rişte repetarea greşelii din 1877-78 cînd, în schimbul intervenţiei ei împotriva Turciei, România pierduse Basarabia de Sud, luată de Ruşi". Şeful guvernului din Bucureşti ştia prea bine că părintele lui fusese înşelat de Gorceakov la Livadia şi că, după victoria comună, cancelarul rus pretinsese că garanţia ce o dăduse era valabilă împotriva tuturor, dar nu împotriva Rusiei înseşi.

Descriind lungile negocieri cu Aliaţii în cei doi ani de nebeligeranfă, Profesorul Spector se tace ecoul învinuirii de „tîrguieli balcanice" aduse, pe acele vremuri, de acei care, în cîmpui Antantei, doreau ca România să intre cît mai repede în război spre a uşura presiunea de pe fronturile lor. Dar chiar înfrîngerile iniţiale ale armatelor române au dovedit cît de îndreptăţită era condiţiunea pusă de Brătianu ca anglo-francezii să atace în forţă la Salonic şi ca Rusia să apere frontiera dobrogeană. Domnul Spector recunoaşte că Aliaţii nu s-au ţinut de angajamentul luat în această privinţă în Tratatul cu România şi că acelei carenţe se datorează ocuparea Munteniei şi a Dobrogei în toamna anului 1916.

De altfel, precum ne arată autorul volumului de faţă, Primul Ministru român putea să fie ademenit să nu intre deloc în acţiune. într-adevăr, Rusia recunoscuse formal, în 1 octombrie 1914, dreptul României de a anexa Transilvania, cerînd în schimb numai obligaţiuni de neutralitate. Dar Brătianu avea convingerea că ţara lui trebuie să ia armele la un moment dat, spre a fi sigură că drepturile ei vor fi recunoscute de Congresul de Pace. Evenimentele i-au dat dreptate.: obligaţiunea luată de guvernul ţarist s-a dovedit inoperantă. Iar la Paris, calitatea de stat Aliat a constituit justificarea principală a cîştigurilor teritoriale româneşti.

Deşi neratificat şi declarat caduc în momentul reintrării României război, Tratatul de Pace de la Bucureşti a îngreunat poziţiunea Românie[1] Conferinţa din Paris. Brătianu a susţinut că Tratatul de la Brest-Litovsk la creas'
o situaţiune nouă care nu era prevăzută de Tratatul de Alianţă in 1916.
Violarea obligaţiunii ruseşti de a nu încheia o pace separată a lăsat
Roma în stare de totală izolare şi a dezlegat-o de propriile ei obligaţiuni-
cX

interesul cauzei Aliate ca România să nu fie ocupată în întregime, să-şi păstreze fiinţa de stat şi armata spre a putea constitui un moment de ordine în haosul creat de scufundarea Imperiului rusesc şi a celui austro-ungar.

în cuvîntarea de deschidere a Congresului, Preşedintele Republicii franceze, Poincare, a vorbit în favoarea României, pe care a descris-o ca" '~părăsîtă7 trădată şi strangulată". Dimpotrivă, şeful delegaţiei franceze, Ci5nîeHceaUjj)ăş_ţraj_faţă_de Brătîăhu, "antipatia de pe vremea cînd îl ataca în ziarul său *L/Homme Enchqîne* fiindcă nu se grăbea să intre în război. Din fericire, cu tot caracterul lui autoritar, „Tigrul" s-a lăsat convins, în cele din urmă, de numeroşii susţinători ai României din Delegaţia franceză: Pichon, Tardieu, Berthelot, Laroche, De Martonne şi mai ales militarii, în cap cu mareşalul Foch. Misiunea militară franceză se întorsese din Moldova, uimită de vitejia şi de spiritul de jertfă al soldatului român. Cei care fuseseră de faţă la Mărăşeşti, la Mărăşti şi la Oituz nu puteau admite ca politicienii din delegatiuniie Aliate să se lege de o subtilitate juridică pentru a invoca anularea Tratatului din 1916.

Statele Unite nu erau încă în război în momentul încheierii acelui tratat, în orice caz, Preşedintele Wilson nu accepta validitatea înţelegerilor secrete, fie ele încheiate cu Italia sau cu România. Iar Lloyd George nu era omul care să se simtă legat de litera unui tratat în împrejurări pe care le considera schimbate. Cu toate acestea, Brătianu a ales să se bazeze neclintit pe Tratatul de Alianţă, care fusese recent întărit de actele de autodeterminare din. Ardeal şi din Bucovina. Domnul Spector ne arată că membrii aşa-zisului Consiliu Suprem s-au ferit, în cele din urmă, să conteste în mod formal validitatea înţelegerii din 1916. Dar atitudinea intransigentă a lui Brătianu în chestiunea Banatului i-a iritat de la început.

Spiritul de rezistenţă al Primului Delegat român a îndemnat pe alţi reprezentanţi ai statelor mai mici să se opună metodelor autoritare ale Consiliului Suprem. Brătianu nu a protestat singur cînd i s-a cerut să aprobe textul Tratatului cu Austria înainte de a-1 cunoaşte. De asemenea, a avut sprijinul altor delegaţii cînd s-a ridicat împotriva proiectului de Tratat al 'norităţilor şi a cerut ca principiul controlului internaţional în materii minoritare să fie acceptat şi de Marile Puteri.

Mai tîrziu, episodul Bela Kun şi ocuparea românească a Budapestei, ^ Pa înlăturarea regimului comunist, a dat prilej unei noi serii de ciocniri e orătianu şi Consiliul Suprem. Profesorul Spector consacră un capitol ual >,sfidării" acestuia din urmă de către Primul Ministru român în a rioada iulie-octombrie 1919. El ne destăinuieşte că, în ziua în care Brătianu ftnsionat, refuzînd să se supună injocţiunilor primite de la Paris, Aliaţii au ca un guvern Maniu s-ar arăta mai mlădios. Dar nici luliu Maniu nu

admitea ca trupele române să se retragă dincolo de Tisa înainte ca Ungaria sj fi semnat Tratatul. „Şeful Partidului Naţional din Ardeal nu se arată mai puţin intransigent decît Brătianu", remarcă Domnul Spector.

Cînd s-a ajuns, în sfirşit, la o înţelegere între Consiliul Suprem şi noul guvern român prezidat de Vaida Voievod, interesele româneşti nu au avut de suferit. „Nimeni nu poate nega că politica de rezistenţă a lui Brătianu triumfase. Aliaţii, iar nu România, au capitulat în cele din urmă", declară autorul acestui volum.

Românii de pretutindeni datorează recunoştinţă Domnului Spector pentru timpul şi priceperea dedicate studierii unei pagini hotărîtoare a istoriei lor. Meritul lui este cu atît mai mare cu cît guvernul comunist din România i-a refuzat orice documentare. Lucrarea este, astfel, bazată primordial pe actele Conferinţei din Paris şi pe documentele diplomatice publicate de guvernele din Statele Unite, din Anglia şi din Italia. Domnul Spector se referă, însă, la *Origines et Formation de I 'Uniţii Roumaine,* de Gheorghe Brătianu, care a avut prilejul să consulte dosarele Ministerului de Externe român.

Domnul Spector a studiat toate lucrările istorice sau politice, toate biografiile şi memoriile în care se găsesc date privitoare la problema ce 1-a interesat. Persoana lui Ion I.C. Brătianu, rolul pe care 1-a jucat la Congresul de la Paris, sînt apreciate după criterii personale şi, adesea, lipsite de obiectivitate, în unele din acele lucrări. Din criticile care s-au adus marelui om de stat român, Profesorul Spector pare să se fi lăsat mai ales convins de acelea privitoare la un pretins spirit de negustorie şi de intrigă. „România Mare s-a datorit", spune autorul, „în cea mai mare parte diplomaţiei abile a lui Ion I.C. Brătianu". Sau, mai departe: „Folosindu-se de neînţelegerile din rîndul Aliaţilor, Brătianu a fost în stare să conducă evoluţia evenimentelor din 1918. încurajînd certurile dintre Aliaţi în folosul său, el s-a arătat mai abil decît fiecare dintre cei Patrii Mari, din care nici unul nu cunoştea dexteritatea lui diplomatică".

Este prea mult şi prea puţin. Cei cţire au fost în jurul lui Ionel Brătianu la Paris n-au păstrat amintirea unei fiinţe machiavelice, ci a unui om chinuit, fiindcă îşi dădea seama că dictatorii Consiliului Suprem nu erau în stare sa construiască bazele de viitor ale păcii mondiale. Brătianu se gîndea, mai întu. desigur, la interesele României, dar de aceea se indigna cînd Consiliul Supre"[1] trata cu Bela Kun şi nu înţelegea primejdia comunistă. El nu a crezut nici [u] moment în Societatea Naţiunilor. „Clauze napoleoniene şi garanţii de secu ritate wilsoniene", a fost comentariul lui despre Tratatul de la Versai'J ■ Brătianu nu a rîvnit să fie mai şiret decît Wilson, dar a dovedit mai mult si • al realităţii. «■

Dacă s-ar putea aduce critici atitudinii lui Ionel Brătianu la Paris, ar fi dimpotrivă, că nu s-a arătat dispus să tîrguiască şi că, prin intransigenţa lui, şj-a atras antipatia personală a membrilor Consiliului Suprem. Dar, la Congresul de la Paris mai mult ca oricînd, el s-a inspirat din povaţa părintelui său: „Fiţi cît mai modeşti în ce priveşte persoanele voastre, fiţi cît mai mîndri cînd vorbiţi în numele ţării voastre".

ALEXANDRU CRETZIANU
„România", Cleveland, Ohio, USA, March-April 1963

Unui din cele mai necunoscute aspecte ale diplomaţiei din Primul Război Mondial este seria de negocieri ale României cu Aliaţii în 1915 şi J916, iniţiate de Ion I.C. Brătianu, prim-ministru şi secretar al Afacerilor externe al acestei ţări. România şi-a făcut scurta, dar dureroasa intrare în istoria militară a acestui război, din august pînă în decembrie 1916, aşa-numita perioadă a celor „o sută de zile", abia după acorduri secrete cu Rusia, ca şi cu Marea Britanie, Franţa şi Italia.

Alinierea României la Antanta, în 1916, însemna că într-un viitor previzibil România Mare urma să fie construită în detrimentul Austro-Ungariei, care deţinea Transilvania, Bucovina şi Banatul Timişoarei. Hotărîrea aceasta nu era uşor de luat. Pentru Brătianu şi pentru orice patriot român, poziţia vitregă a ţării, între două puteri rivale, fiecare ocupînd părţi ale neîntregitei Patrii, complica politica externă şi crea o mare dilemă. într-adevăr, factorul vital al conştiinţei naţionale române consta în aceea că aproape jumătate din conaţionalii ţării trăiau în afara graniţelor; marea întrebare era ce teritorii urmau să fie eliberate în primul rînd sau care grup dintre beligeranţi urma să fie contactat în marele conflict. In 1916, guvernul Brătianu hotărîse câ eliberarea Basarabiei trebuia să fie amînată pe un termen nedefinit.

In cadrul nesfirşitelor tratative care au dus la intrarea României în război, Brătianu s-a dovedit un negociator foarte neînduplecat. Antanta i-a "ferit mai mult, nu numai teritorii mai mari, dar şi ajutor în bani şi oameni, eşecul armatei române se datora în parte sosirii cu întîrziere a împrumutului ?' 'ipsei de trupe disponibile de pe frontul rusesc sau macedonean. Aliaţii nu oreau să înainteze dinspre Salonic din cauza problematicei neutralităţi a reciei. Bulgaria coopera cu Germania şi Austro-Ungaria ca să îngenuncheze Komâi

Refuzînd să-şi evacueze guvernul şi familia regală în Rusia şi de aici în d esoPotamia, Brătianu a permis generalilor să încheie un armistiţiu (la 9 ecembrie 1917), iar la 8 februarie 1918 a demisionat. Curînd după aceea, «orul său, Alexandru Marghiloman, a adus ţara alături de Puterile

Brătianu a apărut din nou pe scenă cu cîteva zile înainte de Ziua Armistițiului. El era principala putere politică din spatele cabinetului condus de Generalul Coandă. Armata română a trecut la ocuparea teritoriilor desprinse deja din imperiile înconjurătoare. Revoluția rusă din noiembrie şi Tratatul de la Brest-Litovsk făcuseră ca Basarabia să fie obținută cu relativă uşurinţă de România - Basarabia îşi proclamase între timp autonomia. Dar pretenţiile legate de Banat au făcut ca relaţiile dintre România şi Serbia (devenită acum Regatul Sîrbilor, Croaţilor şi Slovenilor) să intre într-un moment crucial.

La Paris, Brătianu, numit prim-ministru la 14 decembrie 1918, și-a încordat toate puterile şi și-a folosit din plin geniul politic pentru a obţine acordul celor Patru Mari la crearea României Mari, un proces atunci în desfăşurare. Nu era o sarcină uşoară, întrucît Marile Puteri declaraseră deja că nu vor recunoaşte achiziţiile teritoriale unilaterale ale României şi că nu vor ţine cont de Tratatul din 1916 care, după părerea lor, fusese încălcat de România prin semnarea păcii separate din 1918. Wilson, cum se ştie de toată lumea, denunţase toate tratatele secrete. Brătianu a insistat totuşi, şi și-a atins scopul.

Fără îndoială că faza cea mai îndrăzneaţă a carierei politice a lui Brătianu a constituit-o intervenția în Ungaria, care ajunsese sub controlul lui Bela Kun, exponent al comunismului. Cei Patru Mari s-au opus acestei intervenţii, dar nu au putut-o opri. Armata română le-a provocat pierderi grave ungurilor şi s-a dedat la diverse excese. în cele din urmă, ocuparea Budapestei, căderea regimului comunist şi intrarea pe scenă a Marilor Puteri au rezolvat problema spinoasă a frontierei româno-ungare şi au salvat Ungaria de o Românie agresivă... România lui Brătianu. Brătianu a demisionat la 12 septembrie 1919, protestînd că Aliații nu și-au respectat promisiunile din 1916. Cabinetul următor conţinea şapte generali sub președinția lui Văitoianu, iar lui i-a urmat guvernul ardeleanului Vaida-Voievod. Brătianu îşi dusese sarcina la bun sfîrşit, aceea de a crea România Mare mult înainte de semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (4 iunie 1920).

Cartea Profesorului Spector este o relatare clară şi stimulatoare a acestor evenimente. Nu există nici o îndoială că volumul nu şi-ar atinge cumva scopul: analiza celui mai strălucit om de stat român în lumina celor mai mari realizări ale sale. Autorul ne oferă o derulare a evenimentelor, nu o radiografie a cauzelor care stau la baza acestora; o istorie diplomatică, nu ° biografie sau o privire generală asupra luptei naţionale a României. Carte propune o imagine clarvăzătoare şi pătrunzătoare a personalităţii lui in' ea este bogat documentată şi include o bibliografie excelentă. In avem un studiu ştiinţific solid - singurul volum consacrat acestui su

limba engleză. Ar fi o idee bună dacă s-ar scrie cărţi de acest fel în aceeaşi limbă şi asupra altor ţări balcanice participante la Conferinţa de Pace... mai ales asupra diplomaţiei omului de stat grec Venizelos, cu care Brătianu are multe puncte comune.

GEORGE G. ARNAKIS
University of Texas
„Balkan Studies", Thessalonika, Greece, April 1963.

Problemele privind crearea unei Românii Mari prin mijloace militare şi diplomatice în timpul şi imediat după Primul Război Mondial nu au fost niciodată analizate în întregime. Chiar şi capitolele despre război şi pace ale lui R.W. Seton-Watson din a sa *Istorie a Românilor,* deşi superioare unor lucrări viciate de prejudecăţi, cum ar fi cele semnate de Kiriţescu, Iorga sau Roiler, sînt oarecum superficiale prin chiar scopul studiului său. Detalii semnificative asupra rolului României în politica mondială între 1914 şi 1920 au fost incluse în *Istoria* aceasta dar, de la apariţia ei, în 1934, noi surse au devenit în mai mare măsură accesibile, datorită recentelor publicaţii ruseşti şi româneşti, care se ocupă de istoria României în perioada anterioară celui de-al Doilea Război Mondial şi în epoca interbelică. O reexaminare obiectivă şi comprehensivă este deci necesară în acest context.

Cartea Profesorului Spector corespunde în mare măsură acestei necesităţi. Concentrîndu-şi analiza asupra figurii centrale a lui Ion I.C. Brătianu, autorul prezintă manevrele diplomatice ale Premierului român în vederea creării unei Românii cît mai mari, opunînd mai întîi Puterile Centrale Antantei, şi exploatînd apoi slăbiciunile şi contradicţiile de pe cîmpul de bătălie al învingătorului. Negocierile care au culminat cu Alianţa secretă din august 1916 şi nesfirşitele maşinaţii ale lui Brătianu la Conferinţa de Pace sînt descrise amănunţit. Spector prezintă toate cărţile mari din mina lui Brătianu: ameninţările vizînd o pace separată cu Puterile Centrale, exploa-'area pericolului bolşevic în privinţa Basarabiei şi a unui regim Kun în Transilvania, demisia de la conducere în momentele critice declanşate de Aliaţii victorioşi, acţiunile militare corolare, mai întîi împotriva Germaniei şi [a]Poi împotriva forţelor comuniste din Basarabia şi Ungaria.

In pofida excepţionalei intuiţii cu care autorul s-a aplecat asupra acestor Probleme, ca şi a excelenţei acelor secţiuni privitoare la neglijatele reacţii [le]ncane faţă de politica lui Brătianu, cartea este, totuşi, deficientă în două Pecte majore. In primul rînd am în vedere simplificarea excesivă a acţiunilor , Motivaţiilor lui Brătianu. Scopul său final era realizarea celor mai mari * 'guri cu cele mai mici sacrificii, ceea ce nu-1 transforma automat într-un •cian machiavelic. Pretenţiile lui proveneau din direcţiile majore ale

politicii interne ale României, pe care Spector abia le menţionează. Excesivele cereri teritoriale reprezentau o încercare de a înlocui revendicările naţionale prin revendicările sociale şi aproape revoluţionare ale Partidului ţărănist şi ale altor exponenţi ai reformei agrare drastice, cărora li se opuneau fundamental atît Liberalii cît şi Conservatorii. Un factor asociat priveşte influenţele bolşevice în Moldova şi Basarabia, mai ales în rîndurile armatei şi ale ţărănimii ceea ce, aşa cum s-a notat şi parţial dovedit de autor, îşi avea rolul său în manevrele politice şi în extravagantele ambiţii teritoriale ale lui Brătianu. Prin utilizarea mai extinsă a recentelor surse româneşti şi ruseşti, Spector ar fi asigurat o mai mare profunzime inteligentului şi savantului său studiu, chiar dacă el se vrea în în primul rînd descriptiv.

STEPHEN FISCHER-GALAŢI
Wayne State University
„The American Historical Reviews", Voi. LXVIII, no. 4, July 1963.

O examinare ştiinţifică a participării României la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919 lipseşte de mulţi ani. Acestei necesităţi îi răspunde convingător volumul pe care îl recenzăm aici. Documentele oficiale ale delegaţiei române la Conferinţă, condusă de Ion I.C. Brătianu, nu au putut fi văzute de către autor dar, pe baza cercetării laborioase a documentelor publicate ale Conferinţei şi a strategiei altor delegaţii, autorul prezintă în detaliu evenimentele diplomatice care au acompaniat intrarea României în război în 1916, precum şi rolul acestei ţări în încheierea păcii.

Aşa cum indică subtitlul, lucrarea este în primul rînd un studiu asupra diplomaţiei lui Ion Brătianu, şeful Partidului Liberal şi membru al familiei care a fost, vreme de două generaţii„adevărata conducătoare a ţării". Nu prea avem ce admira la acest om, la familia sa sau la politica acesteia. România a fost aliata Germaniei şi a Austriei din 1883 pînă în 1914, a avut o poziţie neutră la izbucnirea războiului, s-a alăturat Antantei în 1916, după o perioadă de conflicte balcanice, a fost înfrîntă şi a încheiat o pace separată cu Puterile Centrale, apoi a intrat din nou în război la 10 noiembrie 1918 pentru a deveni parte beligerantă şi a cîştiga dreptul de a fi reprezentată la Conferinţa de Pace-Nu trebuie uitat că Serbia şi Belgia au suferit ani de ocupaţie, dar n-au părăsit niciodată Alianţa.

în ciuda acestui palmares şi fără alte argumente sau merite specia[l] [e]-.dintre toate beneficiarele victoriei Aliaţilor, România a reuşit să-şi aprop[ie] cele mai mari avantaje. Sub conducerea lui Brătianu, România a realizat cev unic, dobîndind teritorii atît de la foştii aliaţi cît şi de la foştii inarm[cl]-Basarabia de la Rusia, Transilvania şi Banatul de la Ungaria, Bucovina de Austria, sudul Dobrogei de la Bulgaria. Deşi Tratatul din 1916, care a dus

intrarea României în război şi a prefigurat împărţirea ţinuturilor habsburgice, a fost invalidat de încheierea unei păci separate, România a putut realiza cea mai mare. parte a exageratelor ei pretenţii prezentate în faţa Conferinţei. Şi aceasta, în pofida faptului că Brătianu nu era agreat, ba chiar dispreţuit, de către Lloyd George, Clemenceau şi Wilson.

Cum a fost posibil aşa ceva? Aceasta este ceea ce autorul explică în solidul şi obiectivul său studiu. El găseşte explicaţia în ţelurile şi politicile divergente ale Marilor Puteri prezentate la Conferinţa de la Paris, în absenţa Rusiei de la această Conferinţă, în politica de cordon sanitar în Europa de răsărit şi, mai ales, în opoziţia oamenilor de stat de la Paris faţă de impunerea unei delimitări mai înţelepte a frontierelor statelor succesoare. într-adevăr, studiul acesta arată cît de puţin au influenţat deciziile celor „Patru Mari" f—\ O Tegîementările teritoriale din Europa de răsărit şi din Balcani. Căci aceşţe__y' / soTuţii au fost, în mare parte, impuse prin acaparări cu forţa, prin înşelăciune, Q ,■şîprTrf„plebiscituri spontane". Axată mai mult pe aspectul diplomatic, din ~~punctuTde vedere al concepţiei, şi limitîndu-se la acest domeniu, cartea este scrisă într-un stil extrem de atrăgător. Exhaustiv documentată, ea prezintă o bogată bibliografie.

ORON JAMES HALE
University of Virginia

„Annals of the American Academy of Political and Social Science", Voi. 348, July 1963.

Printre oamenii de stat europeni de după Primul Război Mondial, Ion ElizaBrătianuera o figură reprezentativă, datorită mai ales prestigiului cîştigat prin aceea că şi-a atras ţara în război la momentul potrivit, de partea taberei învingătoare. Statura sa era magnifică, iar personalitatea sa magnetică. Totuşi, „frumoasa odaliscă", cum îi spunea Contele de Saint-Aulaire, era, observă Profesorul Spector, „inflexibil, rigid şi peste măsură de calculat". Lăcomia şi ambiţia l-au făcut să extindă graniţele României în aşa măsură, încîtjnglo- -y •Sâî£5_unor_p_onoare neromâneşti a semănat seminţele yiitoarelorj)robleme şi ^ dezastre ale României. Cum pe drept cuvînt afirmă Profesorul Spector, rezumînd realizările Primului Ministru la Conferinţa de Pace de la Paris, ..Brătianu ar fi trebuit să-şi dea seama că România va păstra ceea ce a cîştigat mai printr-o moderaţie de largă perspectivă a pretenţiilor sale teritoriale şi respectarea tendinţelor naţionaliste ale popoarelorTneromâneşti încor-aţe ■ In legătură cu dimensiunea teritorială a acestei realizări nu este evoie decît să amintim că, de la o suprafaţă antebelică de 53.661 mile pătrate, °mânia ajuns la 113.941 mile pătrate, iar populaţia ei a crescut de la şapte °ane şi jumătate la şaisprezece milioane de locuitori. Toate acestea au

fost obţinute de Brătianu la Paris graţie unei strălucite abilităţi diplomatice care a uluit şi apoi a alarmat Conferinţa şi care 1-a relevat ca „un maestru al acelei diplomaţii subtile, de perspectivă şi oarecum condamnabilă care se numea cîndva «bizantină»".

Profesorul Spector îşi face drum prin păienjenişul diplomaţiei balcanice cu o uşurinţă şi o siguranţă de invidiat. Povestea lui este relatată bine informată pînă la pedanterie şi pe alocuri înviorată de un umor acid. Există o bibliografie vastă şi valoroasă, notele de subsol ale autoruluii putînd servi ca model pentru alţi istorici - succinte şi totodată foarte documentate.

IAN F.D. MORROW
„International Affairs", October 1963.

Tratatul de pace de după Primul Război Mondial oferă o mină aproape inepuizabilă de materiale pentru studiile aplecate asupra diplomaţiei. îţi alegi ţara, teritoriul sau graniţa disputată şi te apuci de lucru. Alegînd rolul României, un subiect care nu a fost pînă acum tratat în profunzime, Profesorul Spector realizează o carte bine documentată. El începe cu o descriere concisă a diplomaţiei României în timpul războiului, apoi relatează povestea în desfăşurarea ei de zi cu zi şi de săptămînă cu săptămînă, de la deschiderea Conferinţei de Pace pînă la Tratatul de la Trianon. îşi intitulează cartea „studiu al diplomaţiei lui Ion I.C. Brătianu", prim-ministru al României în cea mai mare parte a acestei perioade. Ar fi putut fi mai exact numită „studiu al tratativelor Puterilor Aliate cu Brătianu", întrucît cel mai mare gol documentar se referă la partea română. Nici arhivele Ministerului de Externe al României, nici documentele aflate în posesia familiei Brătianu nu sînt accesibile cercetătorilor occidentali, şi nici nu ştim dacă acest lucru va fi vreodată posibil. Ele ar oferi, este rezonabil să gîndim astfel, o sumedenie de probe asupra dedesubturilor şi amănuntelor din politica României. Dar această posibilitate nu impietează cu nimic asupra valorii deosebite a monografiei lui Spector. El a umplut golul, într-o oarecare măsură, consultîno *Origines et format ion de l 'unite rovmaine* de Gheorghe Brătianu, care a avut realmente acces la arhivele Ministerului de Externe. Mai mult, aruncîndu-ş[1] plasa asupra unei zone vaste, a realizat ceva uluitor, urmărind toate sursele disponibile din afara României: nu numai documentele Conferinţei de Pac[e]< dar şi documentele publicate sau încă inedite ale Puterilor Aliate, scrisori, jurnale, memorii şi biografii ale principalilor actori, colecţii de docunien particulare şi toate sursele secundare referitoare la acest subiect (inclusiv ce e scrise în limba română).

Politica Puterilor este analizată în detaliu şi prezentată obiectiv.^ cititorul este inevitabil condus - ceea ce s-ar fi întîmplat chiar şi

eventualul comentariu editorial al autorului - spre concluzia că oamenii de stat ai momentului, cel puţin în ceea ce priveşte chestiunile referitoare la România, au făcut dovada aproape oricărei virtuţi cu excepţia politicianismului. Documentele celor „Patru Mari", ale diplomaţilor şi experţilor în ansamblu, dezvăluie o asemenea incoerenţă, feluri contradictorii şi confuze, încît rezultatul poate fi pe drept cuvînt considerat un exemplu perfect de cum nu trebuie făcută pacea. Jocul tentativelor americane de a aplica principiile lui Wilson, eforturile franceze de stabilire a unei poziţii stabile în Europa de răsărit bazată pe Statele Succesoare, oscilaţiile britanice de la o concepţie la alta şi invers, precum şi sprijinul acordat de italieni pretenţiilor şi punctelor de vedere ale României, pornind de la un tratat secret de război, similar propriului tratat de la Londra al Italiei, rezultat al diferenţelor de opinii ale diverşilor indivizi şi grupări din cadrul fiecărei delegaţii naţionale - toate acestea pe fundalul fluctuaţiei accentuate a temerilor privind ascensiunea bolşevismului în Rusia şi Ungaria - puteau cu greu duce la o politică raţională, la decizii clare sau la unitate de acţiune. Nu este de mirare că reprezentanţii României, mai ales Brătianu, au profitat de slăbiciunea şi confuzia generală ca să fie pretenţioşi, încăpăţînaţi, nerezonabili şi ambigui, ca să sfideze Conferinţa atunci cînd credeau că pot cîştiga mai curînd acfionînd decît parlamentînd, dat fiind că dispuneau de forţe armate capabile să se desfăşoare în regiunile disputate, în timp ce aşa-numitele Mari Puteri nu aveau această posibilitate. Oamenii de stat de la Paris au descoperit că le lipsea adesea forţa de a-şi impune hotărîrea, chiar dacă erau de acord asupra unui anumit aspect, Profesorul Spector face un adevărat tur de forţă cînd dezvăluie dedesubturile acestei probleme complicate. El nu este prea conciliant cînd vorbeşte de diplomaţia bizantină, a trucurilor şi a lipsei de interes faţă de altceva decît propriile avantaje ale lui Brătianu - asupra anumitor puncte istoricii români nu vor fi, fireşte, de acord. Dar el nu acordă liderului român un mare credit pentru realismul şi strategia sa politică, ancorată în elementele concrete. Deşi orătianu a reuşit să-i învrăjbească pe aproape toţi oamenii de stat occidentali, [c]are au fost pe punctul, în mai multe rînduri, să excludă România de la Conferinţa de Pace, el a reuşit, totuşi, să transforme o situaţie de catastrofă [f/1]htară şi de pace separată cu Germania într-un tratat victorios, prin care ţara sa îşi dubla teritoriul şi populaţia. N-a obţinut tot ce voia, dar România a °bindit mult mai mult decît Preşedintele Wilson şi experţii teritoriali ai [ce]stuia considerau că este justificat să obţină.

Principala nemulţumire a recenzentului se referă Ja lipsa hărţilor. Iată o [e] care se ocupă aproape în întregime de probleme teritoriale şi abundă în nnţe la graniţe naţionale şi provinciale, la linii de armistiţiu, zone de P[a]f'e, rîuri şi fluvii, căi ferate, puncte strategice, delimitări etnice şi

mişcări de forţe armate. Tot ce i se oferă cititorului drept reper este o hartă neclară, la scară mică, a Ungariei dinainte de 1918, cu hotarele stabilite prin Tratatul secret din 1916 şi cu temporara „zonă neutră" din 1919. Nu există nici o hartă a Basarabiei, Bucovinei, Dobrogei, despre care se vorbeşte destu] de detaliat în text, şi nici una a României cu vechile sau noile ei graniţe.

JOHN C. CAMPBELL
Council on Foreign Relations

„Journal of Central European Affairs", Boulder, Colorado, USA, October 1963.

Această lucrare, datorată unui istoric american, reuşeşte să ridice un mic colţ al cortinei care acoperă încă lucrările Conferinţei de Pace de la Versailles. Bazat pe o cantitate considerabilă de documente istorice, autorul descrie concepţiile şi metodele şefilor de stat care au participat la Conferinţă; el se opreşte apoi la personalitatea extraordinară a lui Ion Brătianu, Prim-ministru al României în timpul războiului.

Cu toate că istoria Profesorului Spector este în esenţă un studiu al lui Brătianu şi al diplomaţiei sale, ea oferă şi informaţii valoroase despre rolul jucat de cele patru mari puteri - Statele Unite, Marea Britanie, Franţa şi Italia -, cu care România a trebuit să se ciocnească pentru a-şi apăra interesele. Şi aceasta nu e totul. Cartea este remarcabilă pentru maniera în care tratează momentul istoric în care bolşevismul, odată stabilit în Rusia, se răspîndea chiar în inima Europei centrale - spre Ungaria lui Bela Kun. Cele patru Mari Puteri participante la Conferinţă aveau tendinţa să ignore Revoluţia din Rusia, care nu le afecta direct, şi ar fi recurs la o politică de coexistenţă cu Bela Kun, dacă Brătianu nu le-ar fi încălcat instrucţiunile şi nu şi-ar fi asumat ocuparea prin forţă militară a Budapestei, răsturnînd astfel regimul comunist din Ungaria.

Sarcinile lui Brătianu. Brătianu era confruntat cu numeroase probleme, toate cruciale pentru supravieţuirea şi viitorul naţiunii române. Prima dintre acestea era următoarea: trebuia România să intre în război sau să rămînă neutră? Menţinerea neutralităţii putea avea avantaje, dat fiind faptul că Rusia fusese formal de acord, în octombrie 1916, să recunoască drepturile României asupra Transilvaniei doar în schimbul declarării neutralităţii. A doua întrebare era următoarea: dacă România ar urma să intre în război, cînd şi de partea cui trebuia să se apropie? România urmărea de mult achiziţii teritoriale atît d[e] la Rusia (Basarabia) cît şi de la Ungaria (Transilvania). Trebuie menţio[na] aici că Bulgaria, care îşi datora independenţa Ţarului Alexandru I, se alăturase austro-germanilor şi suportase ulterior consecinţele unei înfrîngeri totale-de altă parte, Brătianu, deşi înclinat spre Tripla Alianţă, a reuşit la începu[1]

păstreze neutralitatea ţării sale şi să o alăture ulterior Antantei. Declaraţia de război a României a necesitat doi ani de negocieri şi a fost garantată de clauzele Tratatului cu aliaţii din 1916, care recunoştea aspiraţiile ei teritoriale.în al treilea rînd, Brătianu trebuia să ţină seama de Revoluţia din Rusia şi de ruperea frontului românesc pe Șiret, după retragerea trupelor rusești. Odată cu semnarea Tratatului de la Brest-Litovsk în 1918, România a fost obligată să negocieze dezastruosul Tratat de la Bucureşti cu Puterile Centrale, care, totuşi, nu a fost niciodată ratificat. Cea de a patra problemă majoră a lui Brătianu era postura de reprezentant al ţării sale la Conferinţa de Pace de la Versailles, unde trebuia să învingă ostilitatea făţişă a lui Georges Clemenceau, indiferenţa lui Lloyd Oeorge, politica de compromis a lui Orlando şi argumentele lui Woodrow Wilson cuprinse în cele paisprezece puncte ale sale, ca şi refuzul Preşedintelui Statelor Unite de a recunoaşte orice acord secret semnat înainte de intrarea în război a ţării lui. Brătianu avea răspunsuri la toate aceste probleme şi, oricît de ciudat ar părea, lumea întreagă le-a acceptat.

Diplomaţia personală. Cum a reuşit Brătianu să ducă toate acestea la bun sfîrşit în ceea ce trebuie să fi fost fără îndoială una dintre cele mai dificile perioade ale timpurilor moderne? Cum a putut să ia deciziile necesare şi să le vadă împlinindu-se în ciuda opiniilor adesea adverse ale Aliaţilor? Dr. Spector consideră că succesul lui Brătianu se datorează excepţionalelor sale calităţi personale şi diplomaţiei sale desăvîrşite. El îl descrie ca pe un om „aspru, inflexibil, rigid, cu o minte logică şi opinii tranşante, adînc înrădăcinate". Despre Brătianu diplomatul scrie următoarele:

Ambiguitatea ca artă diplomatică a fost dusă pe culmile cele mai înalte ale perfecţiunii de către domnitorii români de-a lungul secolelor de existenţă nesigură, între turci, unguri şi slavi, Brătianu s-a dovedit un urmaş demn al predecesorilor săi. Intre 1914 şi 1916, el a executat cel mai extraordinar număr de mers pe sîrmă. Germania credea că nu va lupta niciodată împotriva ei, dar se temea ca nu cumva să nu lupte alături de ea. Aliaţii se indoiau că va lupta vreodată alături de ei, dar spera că nu va lupta împotriva lor. In momentul hotărîtor, s-a alăturat Aliaţilor, iar rezultatele au fost catastrofale; dar România a supravieţuit catastrofei dublîndu-şi teritoriul şi populaţia, ajungînd a Şasea ţară europeană ca teritoriu şi statul dominant în sud-estul continentului... Brătianu, ca produs al secolului al XlX-lea, reprezintă permanenta valabilitate a aşa-numitei „politici realiste " (Realpolitik) în tradiţia lui Talleyrand ?' Bismarck. Atitudinea sa pornea din încrederea nestrămutată în vechea 'Phmaţie realistă, aversiunea înverşunată faţă de noile idei, dintr-un naţio-alisni acerb - îi traducea în fapt toate acestea un guvern alcătuit din cea mai c'usivistă clică, într-o totală ignorare a guvernării constituţionale.

Pentru Brătianu, spune Spector, „tratatele de pace erau «ghirlande wilsoniene înfăşurate în jurul clauzelor napoleoniene»". In decembrie 1919 a descris Conferinţa de Pace ca „o instituţie provizorie deasupra căreia se află interesele supreme şi permanente ale României". In legătură cu contribuţia lui Wilson la Tratatul de pace, autorul consideră că „infuzia idealurilor wilso-niene în tratatul final a făcut ca poziţia României să fie deosebit de dificilă şi ambiguă dar, cum oamenii de stat ai Aliaţilor nu erau nici uniţi din punct de vedere politic şi nici nu-şi respectau hotărîrile, Brătianu a găsit condiţii deosebit de favorabile pentru politica sa de rezistenţă, tergiversare şi neg-ociere abilă. El n-a crezut şi nici nu şi-a permis să fie sedus de visul unei lumi noi şi brave, născute sub egida Ligii Naţiunilor. Atitudinea aceasta reflecta neîncrederea general-europeană într-o pace bazată pe cele Paisprezece Pun-cte. Brătianu era la fel de îndreptăţit ca şi oamenii de stat francezi, italieni şi japonezi să aibă resentimente faţă de amestecul american, să distorsioneze visurile lui Wilson. Este suficient să menţionăm respingerea de către ame-ricani a pretenţiilor franceze asupra teritoriilor de pe Rin, a planurilor italiene privind coasta estică a Adriaticei sau revendicarea de către japonezi a Shandong-ului ca să demonstrăm că pretenţiile lui Brătianu nu ar fi fost satisfăcute dacă americanii ar fi triumfat în toate privinţele la Paris. Aşa cum atît de clar prezintă situaţia Sonnino, „războiul a avut drept rezultat exa-cerbarea sentimentelor naţionale".

Profesorul Spector ne spune că guvernul de la Bucureşti i-a refuzat accesul la arhivele româneşti. El a cercetat însă toate arhivele diplomatice aflate în Occident, precum şi toată literatura existentă asupra istoriei politice a României moderne. Cartea sa reprezintă o contribuţie valoroasă la istoria naţiunii române prin concentrarea asupra acelor aspecte ale Conferinţei de Pace de la Paris care nu au fost încă prezentate corespunzător.

ASRA BERKOWITZ
„East Europe", December 1963

România a intrat în Primul Război Mondial pe baza unui tratat secret cu Puterile Aliate, prin care i se promitea satisfacerea pretenţiilor iredentiste împotriva Austro-Ungariei (Transilvania, Bucovina şi Banatul Timişoarei)- Cu toate acestea, rezervele Aliaţilor privind îndeplinirea acestor promisiun'- pacea separată încheiată de România cu Puterile Centrale (martie 191 o) ? repudierea de către Wilson a tuturor tratatelor secrete au slăbit pozi,[1] României la Conferinţa de Pace de la Paris.

Această carte, extrem de informată, descrie lupta încununată de *succ* a Guvernului român pentru recunoaşterea prevederilor Tratatului secret^ 1916 şi, în plus, pentru aprobarea *de facto* a Unirii cu Basarabia, efectua

începutul anului 19)8 sub privirile binevoitoare ale Puterilor Centrale. O mare parte din reuşită, afirmă autorul, trebuie atribuită Primului Ministru Ion *l.C.* Brătianu, un negociator încăpăţînat, arogant, dar abil, care a răspuns la toate încercările de a delimita mai echitabil frontierele prin reafirmarea rigidă a tuturor pretenţiilor României.In replică, negociatorii Aliaţi nu au făcut altceva decît să vocifereze şi să se piardă în declaraţii şovăitoare. Ocuparea teritoriilor respective de către armata română, care a coincis cu absenţa unor forţe Aliate puternice în Europa Centrală şi cu lipsa de unitate în rîndul celor „Patru Mari", a făcut imposibilă o diminuare considerabilă a achiziţiilor României. In acelaşi timp, prezenţa bolşevismului în Rusia şi Ungaria a conferit o oarecare validitate argumentului lui Brătianu, cum că o Românie Mare şi mulţumită este necesară pentru prevenirea răspindirii comunismului. Profesorul Spector trebuie apreciat pentru maniera obiectivă în care tratează evenimentele atît de controversate afectînd graniţele României; expunerea sa este, de altfel, cea mai bună din cele de care dispunem. Dar ea prezintă totuşi un punct slab: lipsa unei documentaţii bogate din sursele româneşti. Pornind în primul rînd de la relatări manuscrise sau publicate ale participanţilor Aliaţi la Conferinţă şi doar în plan secundar de la materiale româneşti disponibile în Occident, cartea reconstituie abil politica României din perspectiva negociatorilor Aliaţi, dar este mai puţin reuşită în privinţa aspectelor intime ale diplomaţiei şi politicii româneşti. Dar problema aceasta a materialului documentar de la sursă, obstacol generator de frustare pentru toţi cercetătorii occidentali preocupaţi de istoria Europei de Est, nu 1-a împiedicat pe Spector să aducă o contribuţie valoroasă la mai justa încadrare în Occident a coordonatelor privind naşterea „României Mari".

GLENN TORREY

Kansas State Teachers College of Emporia

„Slavic Revievv", Voi. XXII, no. 4, December 1963.

Pentru un istoric vorbitor de limbă engleză, studierea României necesită un efort lingvistic mai mic decît studierea Poloniei sau a Iugoslaviei. Cu toate acestea, există mai puţine cărţi bune despre România decît despre celelalte două ţări. Motivul constă parţial în trecutul internaţional. Britanicii şi americanii au fost mai puţin interesaţi de evoluţia României spre unitate naţională decît francezii sau italienii şi au acordat

mai puţin spaţiu descrierii
• "ar există şi un al doilea motiv. Istoria
României nu prezintă de obicei
ucţia romantică a istoriei poloneze sau iugoslave
şi este în general mult
Puţin atrăgătoare - lucru mai adevărat ca
oricînd în ceea ce priveşte
"oada din timpul şi imediat după Primul Război
Mondial, aşa cum subli-

niază Dr. S.D. Spector în cartea sa. Rapida creare, în acele zile, a unei „României Mari" s-a „datorat doar parţial acţiunilor poporului român"; ea a fost „în cea mai mare parte rezultatul iscusitei diplomaţii a lui Brătianu". Brătianu ca prim ministru sau ca eminenţă cenuşie în spatele Primului Ministru în cea mai mare parte a perioadei respective, avea un caracter destul de urît: „mituirea şi corupţia care invadaseră întregul corp politic îl aveau la origine pe Ionel Brătianu"; „Primul Ministru român, cu nesăţioasa sa poftă de putere şi cu nesfîrşita sa vanitate, avea un talent cu totul extraordinar pentru acrobaţii şi intrigi diplomatice". Mai mult, el „nu a rezolvat problemele României", ci „le-a intensificat, ducînd la crearea unui imperiu,^ nu a unei naţiuni", a unui stat de două ori mai întins decît înainte de război, din care o treime nu era românească. Dar acest fapt nu face ca lucrarea lui Spector să fie neatrăgătoare; dimpotrivă. Autorul îl înţelege pe Brătianu: „el nu era de acord cu principiile aşa-numitei «diplomaţii noi»... II irita să afle că Marea Britanie, Franţa şi Italia, care doar cu trei ani în urmă promiseseră Rusiei teritorii fără nici un temei, susţineau acum idealul lui Wilson". Mai presus de orice, Spector oferă o relatare convingătoare a căilor şi a mijloacelor prin care Brătianu şi-a atins scopul de a-şi însuşi cel puţin recompensele promise la intrarea României în război în 1916, chiar dacă a fost nevoit să o scoată din război după un an. Brătianu a exploatat neînţelegerile dintre puterile pacificatoare, mai ales nesiguranţa Franţei şi nemulţumirea Italiei; a folosit forţa faţă de Ungaria revoluţionară; a făcut permanent uz de anti-bolşevism, în special de cel al Franţei, şi a profitat prompt de retragerea americanilor de la Paris. A negociat şi a impus condiţii de pace mult mai favorabile decît era pregătită Conferinţa de Pace să-i acorde la început. Cartea lui Spector constituie deci o contribuţie importantă la istoria României. Ea oferă totodată o viziune interesantă asupra realizărilor (şi eşecurilor) Conferinţei de Pace. Este adevărat că se vorbeşte uneori prea mult despre Versailles şi prea puţin despre România. Opoziţia din România nu iese practic din umbră. Unele dintre personalităţile Conferinţei sînt inadecvat tratate, ca Balfour, de exemplu. Abordarea este însă justă, deşi se îndepărtează oarecum de sursele pur româneşti sau internaţionale (documentele britanice disponibile nu sînt deloc folosite). Notele de subsol conţin mult prea multe informaţii suplimentare- Dar cartea lui Spector rămîne un adaos preţios la un tezaur nu prea bogat-

W.V. WALLACE
University of Durham
„English Historical Review", January 1965

Sherman David Spector şi-a consacrat întrega lucrare[1], bazată pe o vastă documentaţie, lui Ion I.C. Brătianu, pe care îl consideră creatorul unităţii naţionale a României.

Autorul consideră deci că procesul istoric care s-a soldat prin realizarea unităţii naţionale a ţării s-ar datora în întregime excepţionalelor calităţi politice ale acestui om de stat. „Dar există oare un om destul de mare în stare să impună societăţii raporturi care nu mai corespund situaţiei sale?" în ceea ce ne priveşte, credem că numai popoarele îşi făuresc propria lor istorie, îşi stabilesc propriile raporturi sociale în strînsă legătură cu forţele de producţie, adică determinate de stadiul atins de acestea. Credem că lupta seculară a românilor pentru unitate naţională ajunsese la maturitate. Credem, aşa cum sublinia Marx, că se ajunsese la „revoluţia capabilă să înlăture casele de Habsburg şi Hohenzollern'"; credem că, în împrejurările nou-create de

1. Lucrarea conţine şase capitole şi o concluzie. Ea începe prin a prezenta perioada de neutralitate a României (1914-1916), admirînd manevrele politice ale lui Ion F.C. Brătianu, care era dispus - aşa cum arată Spector - să să se alăture celui care oferea mai mult. Iată de cel el consideră Tratatul de la 17 august 1916 drept o capodoperă de abilitate diplomatică. Urmărind pas cu pas activitatea diplomatică a lui Brătianu din timpul războiului, autorul continuă să-1 admire, apreciind pozitiv maşinaţiunile politice folosite de el la încheierea Păcii de la Bucureşti cu Puterile Centrale, pace pe care el o consideră ca fiind pe deplin justificată. Un larg spaţiu este acordat activităţii lui Brătianu la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Principala teză îmbrăţişată de Spector este aceea că Brătianu a luptat permanent la Conferinţă pentru punerea în aplicare a Tratatului de la 17 august 1916. Autorul descrie în cele mai mici detalii diversele demersuri întreprinse în acest scop de Brătianu. El îşi exprimă, de pildă, aprecierea deosebită faţă de felul în care acesta a reuşit să reziste dictatorialului Consiliu al „Celor Patru". După ce insistă asupra ocupării Budapestei, unde se instaurase puterea sovietelor, şi asupra notelor trimise României de Consiliul Celor Patru, si examinează activitatea misiunilor celor patru generali Aliaţi şi a misiunii Clerk. Manevrele politice puse în aplicare de Brătianu pe plan intern prin instalarea guvernului Văitoianu sînt admirate de autor, care declară în concluzie ţă România îşi datorează unitatea naţională lui Ion I.C. Brătianu, „vechi maestru •n materie de strategie politică" şi „continuator al politicii promovate de Talleyrand şi Bismarck".

2. G.V. Plehanov, *Rolul personalităţii în istorie,* Ed. P.C.R., Bucureşti, 1948, P- 60.

3. K. Marx, *Scrisori către Kugelmann,* Ed. P.C.R., Bucureşti, 1947, p. 29;
{ {•"atul din Marx se găseşte în scrisoarea acestuia, datată 6 aprilie 1866: „Oare
a u r h i noştri filistini îşi vor da în sfîrşit seama că, Iară o revoluţie care
.r re casele de Habsburg şi Hohenzollern (este inutil să menţionăm celelalte
secte de mai mică importanţă), se va ajunge în cele din urmă la un nou război e
treizeci de ani şi la o nouă împărţire a Germaniei?"
să

războiul imperialist, procesul acesta a fost grăbit de izbucnirea revoluţiilor naţionale, care au dus la prăbuşirea Imperiului Habsburgic şi la crearea noilor state naţionale burgheze ale Cehoslovaciei şi Poloniei, ca şi la realizarea unităţii naţionale a României şi Serbiei.

în lumina unor astfel de consideraţii, ne propunem să examinăm cîteva probleme de o importanţă aparte, ridicate de S.D. Spector în interesanta sa lucrare.

Din tot procesul istoric care s-a soldat în decembrie 1918 prin realizarea unităţii naţionale a României, S.D. Spector s-a ocupat doar de istoria politică, pe care, de altfel, a axat-o, în cea mai mare parte, pe activitatea lui Ion I.C. Brătianu. Din cauza acestei optici înguste, autorul a pierdut din vedere principalele forţe sociale şi politice care, prin lupta lor, au determinat şi făurit istorica unire.

Cu toate acestea, chiar şi în istoriografie burgheză contemporană a Primului Război Mondial sau în cea mai recentă abundă aprecierile pozitive relativ la lupta poporului român pentru unitate naţională, luptă care dura de secole. Yves Guyot afirmă, de exemplu, că românii au luptat împotriva ungurilor ca să-şi cîştige drepturile încă din secolul al XI-lea[4]; Bertrand Auerbach insistă asupra iredentismului român în privinţa Transilvaniei, Bucovinei şi Banatului[1], arătînd care era rolul său în cadrul Imperiului Habsburgic; Egon Heymann[6], Pierre Renouvin[7], Andre Tibal[8], Nicolae Iorga[9], şi numeroşi alţi istorici arată în ce măsură erau animaţi românii de ideea eliberării teritoriilor oprimate de către Habsburgi; aceeaşi teză apare în memoriile oamenilor politici din Antantă, cum sînt cele ale lui Henry Wickham Steed[10], ca şi în cele ale oamenilor de stat din tabăra Puterilor

4. Yves Guyot, *Les causes et Ies consequences de la guerre,* Felix Alean, Paris, 1915, p. 377.

5. Bertrand Auerbach, *L'Autriche et la Hongrie,* Felix Alean, Paris, 1925, p. 120.

6. Egon Heymann, *Balkan-Kriege, Bundnisse, Revohuionen,* Junker una Dunnhaupt Verlag, Berlin, 1938, p 67.

7. Pierre Renouvin, *La crise europeene (1904-1914) et la grande guerre,* Felix Alean, Paris, 1934, pp. 340-341.

8. Andre Tibal, *La Roumanie,* Rieder, Paris, 1930, p. 29.

9. N. Iorga, *O viaţă de om.* Voi. II, Ed. Stroilă, Bucureşti, 1934, pp. 223-224.

10. Henry Wickham Steed, *Mes Souvenirs,* Voi. II, Pion, Paris, 1927. Steea insistă, mai ales, asupra voinţei românilor din Transilvania de a scutura j"B Habsburgilor.

Centrale, cum sînt memoriile lui A. von Cramon". Numeroase sînt şi afirmaţiile istoriografiei burgheze în legătură cu lupta naţiunilor asuprite care, prin revoluţia lor naţională, au distrus Imperiul Habsburgic. Astfel, diverşi istorici mai vechi sau mai apropiaţi de zilele noastre , mai cu seamă Charles Seignobos[12], Pierre Renouvin[1'], Andre Tibal[14], Robert Machray'\ Victor S. Mamatey[16], L.S. Stavrianos[17], Florin Codrescu'[1]* şi mulţi alţii, ca şi oameni politici de talia unui Georges Clemenceau'[1'] sau a unui Oskar Iaszi[20] susţin sub diverse forme că lupta naţiunilor asuprite a dus în ultimă instanţă la prăbuşirea Imperiului austro-ungar.

Istoricii marxişti din România şi din alte state socialiste au furnizat probe materiale importante în această privinţă atît la al Xl-lea Congres Internaţional al Istoricilor de la Stockholm[21], care a avut loc în 1960, cît şi la Conferinţa Internaţională a Istoricilor de la Budapesta (mai 1964) .

în acelaşi timp, numeroase documente noi, descoperite în Arhivele româneşti contribuie la cunoaşterea în toate detaliile a luptelor populare crîncene duse de români pentru unitatea lor naţională[2'].

Deşi fapte concrete incontestabile dovedesc limpede care au fost în realitate forţele care au făurit unitatea naţională a României, S.D. Spector

11. A von Cramon, *Unser Osterreichisch-Ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege, Erinnentngen,* Verlag bei Mittler et Sohn, Berlin, 1922, pp. 81, 73. .
12. Charles Seignobos, *Essai d'ime histoire comparee des peuples de l'Europe,* Rieder, Paris, 1938, p. 441.
13. Pierre Renouvin, *op. cit.,* p. 600.
14. Andre Tibal, *op. cit.,* p. 31.
15. Robert Machray, *The Litlle Entente,* George Allen et Union Ltd, London, 1929, p. 117.
16. Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe, (1914-19ÎS),* Princeton University Press, New Jersey, 1957, p. IX.
17. L.S. Stavrianos, *The Balkans,* Hoit, Rinehart and Winston, New York, 1961, p. 572.
18. Florin Codrescu, *La Petite Entente,* Imprimerie Les Presses Modernes, Paris, 1930, pp. 140-141.
19. Georges Clemenceau, *Grandeur et mixere d'une victorie,* Pion, Paris, 1930, p. 161.
20. Oskar laszi, *Magyarens Schuld. Ungarns Siihne,* Verlag fur Kulturpolitik, Miinchen, 1923, p. 17.
21. *Actes du Congres,* Almqwist et Wiksell, Stockholm, Goteborg, Upsala,

22. *Destrămarea monarhiei austro-ungare, 1900-1918,* Ed. Academiei, Bu-Curesti, 1964.
23. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Fonduri: Primul Război Mon-la', fondul 71, fondul 237; Arhivele Bibliotecii Academiei, fondul C. Agelescu; •"nivele Bibliotecii Centrale de Stat, fondul Saint-Georges.

ignoră aceste documente fundamentale, atribuindu-i unui singur om, lui Ion I.C. Brătianu, tot meritul acestei imense realizări patriotice.

Studiind în amănunt istoria politică a României din această perioadă S.D. Spector - aşa cum s-a subliniat - a ignorat documentele care nu sprijină teza centrală a lucrării sale. S-a ajuns astfel la comiterea de erori materiale chiar în sectorul istoric, unde el a întreprins cercetări laborioase. încă din primul capitol al lucrării, ocupîndu-se, de pildă, de Consiliul de Coroană din 3 august 1914, el susţine că declaraţia de neutralitate ar fi fost exclusiv opera lui Brătianu, care ar fi obţinînd-o învîngînd rezistenţa lui Carol I[24]. Aprecierile a numeroşi istorici români şi străini contrazic întrutotul această teză. Nicolae lorga, care a participat activ la politica unionistă dusă de către burghezie, afirma: „Consiliul de Coroană s-a încheiat printr-o declaraţie de neutralitate, rezultat al unor lungi şi dure conflicte între conştiinţe diferite"[25].

în fond, la Consiliul de Coroană a trebuit să se ţină cont de faptul că o largă opinie publică şi burgheză, cu excepţia liderilor reacţionari, dorea atît de mult eliberarea teritoriilor româneşti invadate de Habsburgi, încît ar fi fost absolut imposibil să fie pus în aplicare tratatul care lega România de Puterile Centrale. Decizia de neutralitate nu reprezenta deci o victorie a lui Brătianu asupra lui Carol II, aşa cum afirmă S.D. Spector[20], dar este evident că Primul Ministru a ştiut, dată fiind înalta sa poziţie de şef al claselor dominante, să profite de toate consecinţele situaţiei care se crease în România în perioada aceasta. Un istoric francez a caracterizat acest moment istoric în termeni deosebit de sugestivi: „Românii erau parcă fascinaţi... de ţinuturile româneşti uzurpate de Habsburgi"[27]. Nu este deloc surprinzător că un asemenea curent a influenţat decizia Consiliului de Coroană.

Pe de altă parte, în cadrul aceluiaşi Consiliu, avînd de apărat interese deosebit de complexe, unii reprezentaţi ai claselor dominante au pledat în favoarea neutralităţii, considerînd că România nu putea în nici un caz să lupte alături de Puterile Centrale[28]. Faptele atestă că formula neutralităţii nu a constituit deloc victoria exclusivă a lui Ion I.C. Brătianu, aşa cum a tras concluzia S.D. Spector.

24. Sherman David Spector, *România at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ion I.C, Brătianu,* Bookman Associates, Inc., New Yor£> 1962, pp. 23-25.
25. N. lorga, *op. cit..* Voi. II, p. 214.
26. S.D. Spector, *op. cit.* A;
27. Bertrand Auerbach, *op. cit.,* p. 138. u<•
28. A. Tibal, *op. cit.,* p. 29. *nil.*

Continuînd să studieze activitatea politică dusă de Primul Ministru în timpul anilor de neutralitate a României, S.D. Spector[29] îi admiră fără rezerve strategia faţă de cele două părţi beligerante, ca şi hotărîrea de a colabora cu tabăra ale cărei oferte vor fi mai avantajoase.

Dacă autorul acestei lucrări ar fi selecţionat mai puţin unilateral documentele epocii, ar fi putut constata că larga opinie publică, militantă în favoarea unirii, condamna astfel de atitudini. De exemplu, eminentul savant Nicolae Iorga, mare istoric şi militant politic, dezaproba[>0], împreună cu mulţi alţi intelectuali, metodele adoptate de Primul Ministru în activitatea diplomatică adoptată faţă de cele două tabere imperialiste.

Analizînd mai departe acţiunile politice ale lui Ion IC. Brătianu, autorul se ocupă de Tratatul secret încheiat la 17 august 1916 între România de o parte, şi Marea Britanie, Franţa, Italia şi Rusia, pe de altă parte. S.D. Spector consideră acest tratat drept rezultat deosebit de pozitiv al negocierilor purtate de Brătianu, pe care îl numeşte „maestru"'[1] al „strategiei politice"'[2]. Nu avem deloc intenţia să analizăm aici conţinutul şi eficienţa acestui tratat; vom reveni asupra acestui subiect. Ţinem doar să precizăm, bazaţi pe un raport trimis de la Paris de Saint-Aulaire, ambasadorul Franţei la Bucureşti, care era atmosfera ce domnea în momentul semnării acestui tratat. Documentul subliniază că Saint-Aulaire, după ce a făcut unele consideraţii deosebit de nefavorabile referitor la textul propus de Brătianu, a conchis declarînd: „în loc să facem din el obiectul unor observaţii care ar fi riscat să iasă din cadrul gramaticii"" şi să întîrziem semnarea, am „profitat"'[4] de „un moment de hotărîre fermă, lucru atît de rar la Preşedintele Consiliului român"[35]. în continuare, Saint-Aulaire sublinia că baronul Fasciotti nu fusese prea afectat că a subscris Ia clauze mai favorabile decît cele acordate Italiei. Dimpotrivă, el declara: „Nu există nici un inconvenient să garantăm României'[6] astfel de clauze", căci „nu ne vom respecta angajamentele şi nu vom avea nici un fel de remuşcări, întrucît nu avem nici un mijloc să le transpunem în viaţă'"[7]

29. Sherman David Spector, *op. cit,* pp. 26-29, 229.

30. N. forga, *op. cit, p.* 213.

31. Sherman David Spector, *op. cit, p.* 228.

32. *Ibidem.*

33. Direcţia generală a Arhivelor de Stat, Seviciul Arhivelor istorice centrale, rondul C.R. no. 67/1939. *Telegrama* trimisă de N. Titulescu la 19 septembrie ->9 luj Caro) II, reproducînd exact pasaje din raportul Iui Saint-Aulaire din [17]august 1916

34- *Ibidem.*

35- *Ibidem.*

36- *Ibidem.*

37- *Ibidem.*

„Ministrul Rusiei - adăuga Saint-Aulaire - a aprobat o observaţie atît de judicioasă"[38].

lată deci că, încă din prima zi a existenţei sale, acest tratat a fost departe de a constitui o răsunătoare victorie diplomatică, dat fiind că una din părţile semnatare nu avea intenţia să respecte toate clauzele sale. Este interesant că însuşi S.D. Spector, deşi subliniază faptul că Briand şi Sturmer încheiaseră, în legătură cu Tratatul din 17 august 1916, un acord secret care le permitea să acţioneze liber pe viitor[1]", continuă, totuşi, să susţină că acest document ar fi fost baza materială pe care s-au axat discuţiile purtate de reprezentaţii României la Conferinţa de Pace de la Paris.

* *

In ceea ce ne priveşte, credem că acţiunile patriotice şi lupta eroică a poporului român au fost cele care au constituit singura bază materială ce a dus, în ultimă instanţă, la recunoaşterea desăvîrşirii unităţii naţionale a României. Unirea a fost realizată la 1 decembrie 1918. Conferinaţa de Pace nu încheia deci deloc un tratat negociat pe cale diplomatică, ci un act făurit istoric de milioane de oameni.

Deşi Spector se ocupă în Capitolul al 11-lea de evenimentele revoluţionare care au avut loc în lunile octombrie, noiembrie şi decembrie 1918[40], el nu pune corect în lumină caracterul esenţial al acestor evenimente, faptul că Marea Adunare a reprezentanţilor tuturor românilor din Transilvania a proclamat Unirea cu România.

Există în textul menţionat chiar şi greşeli materiale privind lupta în continuă creştere a românilor care, conform lui Spector, în octombrie, atunci cînd celelalte naţiuni oprimate îşi proclamau suveranitatea şi independenţa, se situau încă pe postura de autonomie în cadrul statului ungar[41]. Abia la 13 septembrie 1918 - afirmă Spector - au cerut românii independenţa ". De fapt, ei au cerut-o permanent. în octombrie - documentele o confirmă pe deplin - evenimentele s-au desfăşurat astfel: Comitetul naţional a ţinut la 12 octombrie 1918 o şedinţă la Oradea Mare, exprimînd „hotărîrea naţională deplină"[43]. Documentul a fost citit la 18 octombrie 1918 în parlamentul de la

38. *Ibidem.*
39. S.D. Spector, *op. cil.,* p. 35.
40. *Ibidem,* pp. 68, 69, 70. ■>"
41. *Ibidem,* p. 68.
42. *Ibidem,* p. 69.
43. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fondul 71 E. 2. Transilvania-Declaraţia românilor din Ungaria. Andre Tibal, *op. uit.,* p. 31, consideră, o[e] asemenea, că citirea acestei declaraţii la 18 octombrie 1918 în Parlamentul de '[a] Budapesta constituia clar separarea de statul ungar.

Budapesta de către Vaida-Voievod. în tot acest timp, Oskar laszi, Ministrul naţionalităţilor, a încercat zadarnic să convingă Comitetul naţional român să adere la teza autonomiei în cadrul imperiului federalizat[44], invocînd chiar „pericolul bolşevic"[4']. Comitetul a respins permanent această ofertă[46]. La 11 noiembrie, Comitetul a trimis guvernului lui Kâroly un memorandum în care anunţa „că preia puterea în regiunile locuite de români"[47]. De altfel, încă din octombrie 1918, gărzi înarmate deţineau puterea în mai multe oraşe importante, la Blaj, de exemplu. La 25 noiembrie, gărzile române erau stăpîne pe situaţie la Alba Iulia, Caransebeş, Sibiu şi în multe alte localităţi. Proclamarea Unirii la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia a pus punct deci luptei tot mai intense a naţiunii române pentru realizarea unităţii naţionale[48].

La începutul anului 1919, în momentul cînd începeau la Paris lucrările Conferinţei de Pace, poporul român, ca şi celelalte popoare din Europa Centrală, îşi realizase cele mai arzătoare aspiraţii. Acest fapt a fost relevat nu numai de istoricii marxişti, ci şi de un mare număr de istorici burghezi[49]. Victor S. Mamatey relevă, de exemplu, că, la Paris, Conferinţa de Pace s-a văzut pusă în faţa „faptului împlinit pe care nu-1 dorise, dar pe care nu putea să-1 conteste deloc"[710]. Examinînd această problemă, L.S. Stavrianos se situează pe o poziţie asemănătoare cînd afirmă că la Conferinţa de Pace a fost recunoscut legal acest „fapt împlinit'[01]. La rindul său, Pierre Renouvin scoate în evidenţă faptul că, înainte ca armistiţiul de la Villa Giusti să fi fost încheiat, popoarele îşi manifestaseră voinţa de independenţă, de a se elibera de sub dominaţia rusă, germană şi austro-ungară, şi că acestea nu pierduseră niciodată din vedere aspiraţia lor la independenţă^[2].

Dacă aceasta era situaţia concretă - fapt pe care Spector nu-1 poate contesta -, ce valoare putea avea un tratat secret cum a fost cel din 17 august

44. *Lupta pentru întregirea neamului,* no. 2, Ed. Universul, Bucureşti, 1925, telegrama no. 23/5 noiembrie 1918, semnată Derussi, adresată la Paris lui Take Ionescu.

45. *Ibidem.*

46. L.S. Stavrianos, *op. cit.,* p. 578. El arată că românii au respins „toate" ofertele de autonomie.

47. *Lupta pentru întregirea neamului,* telegrama no. 24/11 noiembrie 1918, semantă de Derussi, trimisă Consiliului naţional român, Paris.

48. *Ibidem,* telegrama no. 27/20 noiembrie 1918, semnată Derussi, trimisă Consiliului naţional român, Paris.

49. Ifor L. Evans, *The Agrarian Revolution in Roumania,* Cambridge at the-University Press, London, 1924, p. 103, dă detalii asupra Adunării de la Alba Iulia, dovedind maturitatea politică la care ajunsese poporul român.

50. V.S. Mamatey, *op. cit., p.* IX.

51. L.S. Stavrianos, *op. cit.,* p. 572.

52. Pierre Renouvin, *op. cit.,* p. 601.

1916? Cu toate acestea, Spector susţine că acest tratat a constituit baza materială a tuturor intervenţiilor lui Brătianu la Conferinţa de Pace de la Paris[53] şi că întreaga politică pe care a dus-o în această perioadă se bazează pe acesta. Este incontestabil că, dată fiind poziţia sa de şef al claselor dominante, Brătianu a dorit şi a luptat pentru punerea în aplicare a Tratatului din 1916. Dar intransigenţa sa nu a fost chiar aşa de constantă cum o descrie Spector. într-una din lucrările sale, Gheorghe Brătianu^[4] subliniază că Primul Ministru dorea să poarte negocieri cu Belgradul şi că, în consecinţă, poate „fi contrazisă afirmaţia avansată cu atîta uşurinţă, că Brătianu a respins toate soluţiile[511], cu excepţia aplicării stricte a Tratatului din 1916". în general, autorul face apologia lui Ion I.C. Brătianu, conchizînd că acesta nu a mai revendicat aplicarea *ă la lettre* a Tratatului din 1916'[6].

în ceea ce ne priveşte, avem convingerea că la Conferinţa de pace a triumfat „faptul împlinit", adică actul istoric al Unirii, cu atît mai mult cu cît, în timpul războiului, Aliaţii făcuseră nenumărate declaraţii în acest sens. în ianuarie 1917 Lloyd George afirmase, de exemplu, că „admiră rezistenţa curajoasă a României"^[7] şi speră că ea va reuşi înainte de sfîrşitul anului „să-şi realizeze idealul naţional"""[8].

în aprilie 1917 Albert Thomas declara că „România a intrat în război ca să-şi împlinească idealurile naţionale a căror legitimitate este recunoscută de noi toţi"'[19], iar în octombrie 1917 însuşi Preşedintele Franţei şi-a exprimat

53. Sherman David Spector, *op. cit.,* pp. 81-83, 83-90, 91-97, 111, 157, 228.

54. Gheorghe I. Brătianu, *Acţiunea politică ţi militară a României în 1919, în lumina corespondenţei diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu,* Cartea Românească, Bucureşti, 1939, p. 32. Autorul arată că Take lonescu „ajunsese să creadă că nu se mai poate susţine cauza tratatului de alianţă din 1916, pe care o considera pierdută încă de la început".

55. Gh. Brătianu, *op. cit.,* p. 145; la pagina 17 a lucrării se arată: „S-a afirmat eronat că ea s-a limitat la prevederile stricte ale tratatului de alianţă din 1916; ea (delegaţia română) şi-a dat seama de. faptul că acest tratat va 11 contestat...". Deci, conchide autorul, delegaţia nu a mai cerut „respectarea întocmai a Tratatului din 1916 ale cărui clauze erau depăşite de evenimente, ci respectarea acestuia în ceea ce priveşte concesia tăcută păcii şi dezvoltării paşnice a noii lumi...".

56. *Ibidem,* p. 17.

57. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71, dosar 33, telegrama 74/ 8-21 ianuarie 1917, a Legaţiei române de la Londra, semnată de Mişu şi Fagure.

58. *Ibidem.*

59. *Ibidem,* fondurile Primului Război Mondial, dosar 33, telegrama din 17 aprilie 1917, semnată de Take lonescu, adresată lui Lahovary, ambasadorul României la Paris.

simpatia faţă de poporul român care, ca şi poporul francez, face imense sacrificii „pentru realizarea unităţii naţionale"[60]. Pe parcursul acestor ani, lupta pentru libertate naţională a popoarelor oprimate se impusese în asemenea măsură pe plan internaţional, încît a determinat oficial o luare de poziţie în tabăra Antantei. Principiul naţionalităţilor a triumfat în ciuda intereselor imperialiste care au constituit cauza declanşării Primului Război Mondial. De altfel, Georges Clemenceau mărturiseşte aceasta în memoriile sale, afirmînd următoarele: „Din nefericire, trebuie să avem curajul să spunem că nu am intrat în război avînd un program de eliberare"[61].

Dar în timpul anului 1918 se declara oficial că unul dintre obiectivele războiului fusese eliberarea naţiunilor asuprite.

La 6 noiembrie 1918, atunci cînd războiul se apropia de sfîrşit, Robert Lansing, Secretarul Departamentului de Stat, ţinea să-şi exprime, în mesajul pe care 1-a dat publicităţii, aprecierea pozitivă faţă de lupta dusă de naţiunea română, subliniind că „Statele Unite îşi vor exercita influenţa pentru ca drepturile politice şi teritoriale îndreptăţite ale poporului român să fie obţinute şi asigurate împotriva oricărei agresiuni"[62]. Fireşte, trebuie să recunoaştem că la Conferinţa de Pace aceste opinii nu au mai figurat în prim plan, căci - aşa cum subliniază S.D. Spector - Consiliul Celor Patru a manifestat o atitudine dictatorială atît faţă de România'", cît şi faţă de alte state mici[64]; cu toate acestea, tratatele semnate în cursul anilor 1919 şi 1920 constituie o recunoaştere evidentă a actului istoric realizat de poporul român în decembrie 1918.

Iată de ce considerăm total lipsite de temei şi de realitate istorică propriu-zisă argumentele invocate de Spector pentru a dovedi că, în fond,

60. *Ibidem,* telegrama 3142/21 octombrie 1917 a Legaţiei române de la Paris, semnată de Victor Antonescu.

61. Georges Clemenceau, *Grandeur et misere d'une victoire,* Editions Pion, Paris, 1930, p. 159.

62. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71, dosar 302, radiograma 3161/27 octombrie - 9 noiembrie 1918, a Legaţiei române de la Paris, semnată "e Cretzeanu. Transmite mesajul publicat la 6 noiembrie de Robert Lansing.

63. Spector, *op. cit.,* pp. 79-81, 83, 90, 96, 97.

64. Nicolae lorga, *Supt trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral şi 'Kţţional,* Aşezămîntul tipografic „Datina Românească", Vălenii de Munte, Bucureşti, 1932, p. 108. Ocupîndu-se de poziţia Conferinţei de Pace faţă de atele mici, lorga scria: „Căci la Conferinţa de la Paris se instaurase nedreptul «'Jignitorul principiu al statelor care aveau interese limitate, spre deosebire de *I* care, neavîndu-le limitate, nu înţelegeau să şi le limiteze - *qui a nominor* ". ca pe vremea Congresului de la Viena...".

România ar fi obţinut la Conferinţa de Pace doar „frontiere strategice"[65]. El pretinde că numai instaurarea puterii sovietice în Ungaria, în martie 1919, a determinat Consiliul Celor Patru să acorde României frontierele prevăzute în Tratatele de la Saint-Germain şi Trianon, frontiere care - după Spector - ar fi fost considerate de acest Consiliu ca o necesitate strategică[66].

Din punctul nostru de vedere, considerăm că Spector a examinat foarte subiectiv două mari acte istorice a două popoare: lupta pentru desăvîrşirea unităţii naţionale a poporului român şi revoluţia sovietică din Ungaria. După părerea noastră, el a amestecat faptele celor două procese istorice diferite, utilizîndu-le într-o manieră cu totul necorespunzătoare. Se ştie că procesul istoric al desăvîrşirii unităţii naţionale a luat sfîrşit în decembrie 1918, în timp ce puterea sovietică a fost instaurată în Ungaria în martie 1919. Dar, pentru a-şi susţine teza, autorul a încercat, fără să reuşească, să contopească două procese istorice referitoare la două popoare diferite. El a corelat în mod eronat evenimentele anului 1919 referitoare la istoria Ungariei - modelînd după plac istoria României - cu un proces istoric care a avut loc în 1918.

Nu contestăm faptul că mediile guvernamentale au dorit să se folosească în acţiunea lor diplomatică de la Paris de conjunctura creată de revoluţia sovietică din Ungaria. Dar, luînd în consideraţie faptele cu caracter conjunctural ca probleme fundamentale ale vieţii interne a unei ţări înseamnă să faci o eroare de fond care, a dus - chiar fără voia autorului - la falsificarea istoriei României.

Pentru a-şi fundamenta tezele menţionate, Spector a insistat mai ales asupra intervenţiei României burghezo-moşiereşti contra Ungariei sovietice. El a considerat aceasta drept o acţiune independentă şi de o importanţă majoră, iniţiată chiar de Ion I.C. Brătianu[67], care va fi adus astfel un serviciu hotărîtor cauzei Unirii. Nu înţelegem de ce a acordat Spector o importanţă exagerată acestei acţiuni, atribuindu-i, de altfel, un loc important în procesul istoric de împlinire a unităţii naţionale.

Procedînd astfel, el contrazice afirmaţiile făcute într-un alt capitol, referitor la Adunarea de la Alba Iulia, unde, tot el este cel care a arătat-o, a fost proclamată Unirea[68] prin care s-a încheiat un proces istoric secular.

Pentru a clarifica această confuzie trebuie să subliniem semnificaţia pe care a avut-o în realitate intervenţia militară împotriva regimului instaurat in Ungaria şi care a fost parte constituantă a unei acţiuni cu caracter mai la'S' incluzînd, în general, toată lumea capitalistă. încadrată într-o asemenea sfera

65. Spector, *op. ci/.,* pp. 96, 103, 106, 108, 121, 143.
66. *Ibidem.*
67. Spector, *op. cit.,* pp. 134-138.
68. Spector, *op. cit.,* pp. 68, 69, 70.

de activitate, intervenţia militară anticomunistă a guvernului lui Brătianu nu a avut şi nu putea să aibă nimic comun cu procesul istoric al unităţii naţionale.

în România, sensul şi orientarea acestei intervenţii au fost imediat descifrate de către forţele progresiste şi patriotice. într-un manifest din 1919 adresat muncitorilor, se arată următoarele: „Muncitori, nu vă lăsaţi înşelaţi, ofensiva împotriva Ungariei comuniste a fost pusă la cale de Brătianu în cîrdăşie cu ceilalţi ipocriţi de la Versailles"[69]. Dar muncitorii şi ţăranii care au fost forţaţi să lupte contra fraţilor lor din Ungaria au manifestat o opoziţie fermă. în armată au fost difuzate numeroase apeluri prin care soldaţilor li se cerea demobilizarea[70] şi refuzul de a mai lupta pentru a-i servi pe bancheri, pe profitorii de război şi pe „patronii din România şi din Europa"[71].

Deci, aşa cum reiese din textul acestor documente şi dintr-o altă serie de acelaşi gen, intervenţia militară împotriva Ungariei sovietice a fost apreciată drept o acţiune de clasă cu caracter european. Ea a reprezentat o parte importantă a punctelor unui plan vast iniţiat atît de Marile Puteri imperialiste cît şi de statele capitaliste mai mici din bazinul dunărean, în vederea înăbuşirii revoluţiei sovietice din Ungaria. Spector recunoaşte de altfel că planul Foch[72] a avut o existenţă reală; că, în general, Consiliul Celor Patru a fost preocupat de pregătirea intervenţei contra Ungariei sovietice, considerînd că trupele române urmau să joace un rol important în aceasta[7']; că acţiunea militară a guvernului lui Brătianu, care a reuşit să ocupe Budapesta, a fost „încurajată"[74] de Marile Puteri; că, în realitate, acestea au apreciat pozitiv serviciul adus de guvernul Brătianu cauzei comune[7'1]; că, în final, Consiliul Celor Patru a decis că ocuparea Budapestei de trupele regale române este preferabilă unei „reînvieri a comunismului"[76].

Chiar şi istoriografia burgheză scoate în evidenţă fapte cu caracter asemănător. în iulie 1919, se arată într-o lucrare, în cadrul Consiliului Celor Patru se organiza o armată destinată înăbuşirii revoluţiei sovietice, întrucît se considera că ceea ce se petrece în Ungaria constituie o „problemă europeană"[77]. Alte lucrări consideră chiar că „armatele Aliate l-au izgonit"[78] pe Bela Kun din Budapesta.

69. *Documente din istoria Partidului Comunist din România 1917-1922,* v°l. I, E.P.L.P., Bucureşti, 1953, p. 122.
70. *Ibidem,* pp. 126-128.
71. *Ibidem,* p. 128.
72. Spector, *op. cit,* p. 108.
73. *Ibidem,* pp. 162, 163, 164.
74. *Ibidem,* p. 166.
75. *Ibidem,* p. 173.
76. *Ibidem,* pp. 176, 177, 178
77. G. Brătianu, *op. cit.,* p. 111.

Intervenţia militară a României poartă deci amprenta evidentă a caracterului ei european, a caracterului său de clasă.

Un exemplu elocvent în sprijinul acestei teze este acela că înşişi reprezentaţii claselor dominante din Ungaria au solicitat guvernului lui Brătianu declanşarea cît mai rapidă a intervenţiei militare. Oskar Iaszi sublinia că mai ales cercurile politice din Szeged au fost cele care au cerut diplomaţilor străini şi mai ales celor români să recurgă la o intervenţie militară împotriva Budapestei sovietice[79]; în plus, în cursul lunilor iulie şi august J919, Prinţul Windischgrätz şi Contele Andrâssy s-au adresat direct ambasadorului României la Berna, declarînd că exista „mijlocul de a se ajunge la o înţelegere adevărată şi la stabilirea de raporturi bune între România şi Ungaria, dacă România ar scăpa definitiv Ungaria de bolşevici..."[80] şi că aceasta „ar facilita acceptarea faptelor împlinite"[81].

Rezultă totuşi, de aici, că exită un consens general asupra actului istoric al Unirii, act considerat de către toţi ca fiind un fapt împlinit. Or, dacă aceasta este realitatea istorică, dacă naţiunea română din teritoriile ei oprimate de statul ungar s-a unit cu România, cum se poate atunci vorbi despre „frontiere strategice"? Cum se poate invoca o acţiune de clasă precum intervenţia militară anticomunistă din Ungaria ca factor determinant al încheierii unui proces intern cum este unitatea naţională? Dar recunoaşterea acestui act a constituit obiectul unei alte probleme şi se ştie că, pentru a-1 obţine, guvernul a întreprins o întreagă serie de acţiuni mai mult sau mai puţin importante, tară nici o legătură cu intervenţia anticomunistă împotriva Ungariei.

Iată, deci, care a fost adevăratul conţinut al intervenţiei militare împotriva Ungariei sovietice şi ce a însemnat această intervenţie în cadrul negocierilor diplomatice purtate pe plan internaţional pentru recunoaşterea actului istoric al Unirii.

Această concluzie se bazează pe însăşi istoria diplomatică a României în perioada 1918-1920, bogată în nenumărate iniţiative şi negocieri destinate aceleiaşi probleme: recunoaşterea Unirii şi încheierea tratatului de pace conform situaţiei istorice de fapt pe care masele populare o realizaseră - aşa cum s-a menţionat mai sus - în decembrie 1918.

78. Charles Seignobos, *op. cit.,* p. 442.
79. Oskar Iaszi, *Magyarien Schu[d, Ungarns Si/hne,* Verlag fur KuJturpoJitik. Miinchen, 1923, p. 159.
80. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71, dosar 30, raportul 26J-' / 7 august 1919 al Legaţiei de la Berna, semnat de Pacleanu, adresat lui Ion *i-C.* Brătianu.
81. *Ibidem.*

Pornind de la astfel de poziţii obiective, activitatea prestată de Ion ElizaBrătianuIa Conferinţa de Pace, activitate pe care Spector a admirat-o atît de mult încît i-a consacrat cel de al treilea şi al patrulea Capitol[82], poate fi redusă la adevăratele ei proporţii.

In realitate, încă de ia începutul anului 1918 se impusese pe plan diplomatic, în mediile conducătoare ale Antantei, orientarea politică promovată de Consiliile naţionale ale naţiunilor asuprite de monarhia austro-ungară. Acestea, bazîndu-se pe lupta internă a popoarelor subjugate de Imperiul austro-ungar, luptau pentru abolirea Dublei Monarhii şi pentru crearea statelor naţionale sau pentru unitatea lor naţională. Se ştie că şi românii îşi creaseră un Consiliu Naţional la Paris, fapt menţionat şi de Spector[8'], consiliu care a participat activ la lupta diplomatică avînd di'ept ţel lichidarea Imperiului Habsburgic. Se ştie, de asemenea, că în timpul Congresului de la Roma, la care au participat toate Consiliile naţiunilor oprimate*[4], s-a scos încă o dată în evidenţă temeinicia luptei duse pentru aplicarea principiului naţionalităţilor[85].

Pe parcusul rapidei desfăşurări a evenimentelor din a doua jumătate a anului 1918, Consiliul unităţii naţionale române[86] a trecut la acţiuni de apropiere faţă de alte consilii naţionale, urmînd o linie politică comună. Consiliile unite, de exemplu, s-au opus cu succes federalizării Imperiului[87], luînd totodată măsura de a strînge legăturile la ieşirea din război. S în tem de acord cu Spector care, examinînd caracterul acestor legături, a conchis că ele au fost stabilite „pentru a putea prezenta o platformă comună la Conferinţa de Pace"[88]. Este demn de menţionat că succesul luptei comune a statelor Europei Centrale a dus la o unitate de acţiune atît de mare, încît s-a putut realiza în 1921 organismul politic al Micii Antante.

în consecinţă, se poate afirma că politica aceasta, promovată în România de Take lonescu, a avut un caracter realist şi că, într-un anume fel, ea a jucat un rol pozitiv în cursul negocierilor purtate în vederea încheierii Tratatului de la Trianon.

---

82. Spector, *op. cit,* pp. 131-158.

83. Spector, *op. cit,* p. 57.

84. *Ibidem.*

85. Biblioteca Academiei, secţia Manuscrise, fond C. Angelescu, dosar 21, P'lc 5. Congresul Naţiunilor Europei Centrale Aliate cu Antanta. 9 aprilie 1918. Goluţii votate de Congresul de la Roma.

86. Biblioteca Centrală de Stat, secţia Manuscrise, fond St. Georges, scrisorile [1] Zaharia Florian aflîndu-se la Paris. La 4 octombrie 1918 acesta i-a scris lui "fiion Mîndrescu, care era la Roma, anunţîndu-i constituirea definitivă a nsiliului unităţii naţionale române, prezidat de Take lonescu.

Dar care a fost poziţia lui Ion I.C. Brătianu, „maestru al strategiei politice" - cum îl caracterizează Spector - faţă de această politică realistă? Chiar din textul lucrării lui Spector rezultă că Brătianu nu s-a opus cooperării mai strînse cu statele dunărene care aveau interese similare cu cele ale României, exprimîndu-şi dorinţa de „a se asocia cu Ungaria şi Polonia"[89]. Iată de ce el „a respins ideea lui Take Ionescu de a se organiza un bloc al micilor puteri la Conferinţa de Pace"[90]. Poziţia dictatorială a Consiliului Celor Patru 1-a obligat totuşi să renunţe la „superba" sa izolare, la aristocraticul său turn de fildeş şi să organizeze discuţii cu celelalte state mici[91], fiind astfel obligat să accepte punctul de vedere al lui Take Ionescu.

Rezultă deci că împrejurările l-au depăşit pe Primul Ministru al României, care nu a putut găsi formule politice noi, permiţîndu-i să facă faţă unor situaţii noi. El nu a avut viziunea alianţelor necesare României, atît în Europa Centrală, cît şi în Balcani.

Am examinat doar cîteva probleme importante ridicate de lucrarea lui Sherman David Spector, care duc la concluzia că el a idealizat figura lui Ion I.C. Brătianu, atribuindu-i merite pe care nu le-a avut. Dacă Spector ar fi studiat întregul proces istoric al acestei perioade agitate, ar fi putut constata că Ion I.C. Brătianua fost un reprezentant al claselor dominante. Acesta era motivul pentru care el nu putea fi factorul decisiv nici în acţiunile care au determinat neutralitatea, nici în cele care au dus la intrarea României în război de partea Antantei.

Din aceleaşi motive obiective, nu i se poate atribui un rol hotărîtor în procesul istoric al desăvîrşirii unităţii naţionale. Iată de ce credem că lucrarea lui Spector, deşi interesantă şi amplu documentată, nu corespunde adevărului istoric, datorită faptului că autorul a făcut cercetări unilaterale şi a folosit doar documentele care sprij ină *a priori* tezele sale în privinţa activităţii lui Ion I.C. Brătianu. Astfel, adevăratele forţe motrice, care au făcut efectiv istoria, nu figurează în lucrarea lui Spector, dovedindu-se încă o dată că numai exami-

87. Biblioteca Academiei, secţia Manuscrise, fond C. Angelescu, dosar 21, plic 5. Adresă a Comitetului pentru unitatea naţională română. Paris, 1 octombrie 1918.

88. Spector, *op. cit.,* p. 50, redă discuţiile lui Take Ionescu, Nicolai Pasic, Venizelos şi Masaryk în privinţa manierei în care trebuie să se prezinte la Conferinţa de Pace.

89. Spector, *op. cit.,* pp. 178, 190.

90. *Ibidem,* p. 73.

91. *Ibidem,* p. 79.

narea obiectivă a tuturor documentelor referitoare la o anumită perioadă istorică poate duce la descoperirea adevărului istoric.

ELIZA CAMPUS

„Journal roumaine d'histoire", Bucureşti, Voi. IV, no. 1, 1965.

In fine, acestea au fost reacţiile imediate ale istoricilor, atraşi, fără excepţie, de coerenţa discursului istoric.

Pe traducător 1-a atras însă dialectica subtilă a strategiei narative, împletirea, fără disonanţe stridente, a două tendinţe opuse: antipatia străvezie pentru Brătianu-omul, dezacordul deschis faţă de Brătianu-omul politic (sau, mai corect, omul politic în exerciţiu la Conferinţa de Pace de la Paris) pe de o parte şi, pe de altă parte, admiraţia fără rezerve pentru Brătianu-omul politic *român.* Cu alte cuvinte, istoricul *american* nu agrează machiavelismul lui Brătianu, dispus să se preteze la orice pentru a-şi vedea îndeplinit visul unei Românii Mari; dar el e prea onest ca să nu se pună şi în situaţia Celuilalt, înţelegîndu-i astfel resorturile şi, chiar dacă nepactizînd necondiţionat cu ele, respectîndu-le şi extinzîndu-şi respectul asupra activităţii lui Brătianu în întregul ei.

Pe traducător, ca să revin, 1-a captivat mai ales această translaţie firească înlăuntrul perspectivei. L-a încîntat, altfel spus, literaritatea textului, virtuţile sale estetice.

S.P.

INDICE DE NUME

M

R

U

W

X

u

l > f

'f ,1

TABLA DE MATERII